LUMINITA HOARTA CARAUSU

DINAMICA MORFOSINTAXEI SI PRAGMATICII LIMBII ROMÂNE ACTUALE

CERMI
2007

Luminița Hoarță Cărăușu

DINAMICA MORFOSINTAXEI ȘI PRAGMATICII LIMBII ROMÂNE ACTUALE

Editura CERMI Iași
2007

Luminița Hoartă Cărăușu

DINAMICA MORFOSINTAXEI ȘI PRAGMATICII LIMBII ROMÂNE ACTUALE

Editura CERMI Iași
2007

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CĂRĂUȘU, LUMINIȚA HOARTĂ / Dinamica morfosintaxei și pragmaticii limbii române actuale (2007 ; Iași).- Iași : Cermi, 2007

Bibliogr.

ISBN (13) 978-973-667-270-5

811.135.1 367.625

Editură tehnică, științifică și didactică
www.cermi.ro
Acreditată de CNCSIS-2006

CUPRINS

1. MORFOLOGIA

1.1. Modalităţi de definire a morfologiei

Morfologia a fost definită fie ca „secţiunea gramaticii în care se studiază flexiunea cuvintelor"[1], fie ca „gramatica structurii morfologice a cuvântului ca unitate a unei clase gramaticale sub aspectul formei şi al valorilor gramaticale"[2]. Ea se opune sintaxei, în care „este vizat nivelul unităţilor sintactice"[3] şi care reprezintă „gramatica construcţiilor de cuvinte"[4].

Neignorând faptul că există şi opinia în lumina căreia *cuvântul*, neputând fi riguros definit ca unitate a limbii, este considerat unitate derivată, subordonată morfemului[5], în lucrarea de faţă suntem de părere că unitatea fundamentală a limbii este *cuvântul*, deoarece sistemul şi structura gramaticală se construiesc plecând de la întregul care este cuvântul (conţinut în propoziţii şi fraze) şi, numai prin analiză „se obţin elementele componente şi funcţionale ale întregului gramatical"[6]. Cu alte cuvinte, *morfemele* sunt unităţi minimale ale limbii numai dacă sunt componente ale unităţii *cuvânt*. Chiar şi cei care opinează că morfemul este unitatea fundamentală a limbii apelează, în ultimă instanţă, tot la cuvânt, pentru a stabili dacă o secvenţă a lui este sau nu morfem. Considerăm, deci, că unitatea *cuvânt* constituie obiectul morfologiei, aceasta din urmă studiind „regulile care explică structura internă a cuvântului, adică regulile de combinare a morfemelor lexicale şi gramaticale în cuvinte, stabilirea paradigmelor lor în dependenţă de categoriile de gen, număr, caz etc"[7]. Datorită faptului că structura internă a cuvântului se află în strânsă conexiune cu specificul clasei căreia îi aparţine, studiul morfologiei are ca bază de plecare *clasele lexico-gramaticale (părţile de vorbire)*.

1.2. Nivelul morfematic

Nivelul morfematic ocupă o poziţie complexă în sistemul semiotic al limbii, intrând „în relaţie de interdependenţă cu nivelul *sintactic*, în interiorul *sistemului gramatical* al limbii şi în relaţie de interdependenţă cu nivelul *lexical*, în interiorul

---

[1] C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Ed. Virginia, Iaşi, 1994, p. 3 [= Dimitriu, *Gramatica*].

[2] I. Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, Ed. didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1978, p. 348 [= Iordan, Robu, LRC].

[3] Dimitriu, *Gramatica*, p. 1.

[4] Iordan, Robu, LRC, p. 348.

[5] Pentru definirea morfologiei în funcţie de *morfem*, cuvântul devenind o unitate derivată, vezi I. Coteanu ş.a., *Limba română contemporană*, Bucureşti, 1974, vol. I, p. 126 ş.u.

[6] Iordan, Robu, LRC, p. 378.

[7] *Idem, ibidem*.

sistemului lexical"[8]. Unitatea minimală de la nivelul morfematic este morfemul, „cea mai mică unitate lingvistică purtătoare de sens"[9]. Între diversele tipuri de morfeme, morfemul *gramatical* constituie forma expresiei categoriilor gramaticale (diverselor tipuri de morfeme şi morfemele concrete care aparţin fiecărui tip)[10], el fiind definit ca „cea mai mică unitate lingvistică cu organizare biplană: are un semnificant şi un semnificat"[11]. Morfemele gramaticale reprezintă „ansamblul unităţilor semnificative distribuite în aceleaşi vecinătăţi în sintagma cuvânt şi având aceeaşi valoare gramaticală, din suita categoriilor gen, număr, caz, timp etc"[12].

Cuvânt şi morfem

Necesitatea definirii *cuvântului* reiese, considerăm, din nevoia practică de a identifica sfera unităţilor a căror structură morfologică dorim să o relevăm. Ne interesează aici *cuvântul ca unitate lingvistică*, cu alte cuvinte, *cuvântul gramatical*, nu *cuvântul fonetic*. Este bine ştiut faptul că nu există unitate de vederi în privinţa definiţiei cuvântului. „Noţiunea de cuvânt este socotită, în general, clară; ea este însă, în realitate, una dintre cele mai ambigue care se întâlnesc în lingvistică"[13]. Problemele pe care le ridică definirea cuvântului „nu-l împiedică să aibă, ca entitate, o realitate concretă şi vie"[14]. Dificultăţile definirii cuvântului constau, după Ch. Bally, în: a) greutatea (chiar imposibilitatea, uneori) îmbinării, în acest scop, a punctului de vedere semantic cu cel gramatical: „Neînţelegerea provine din aceea că, pentru a defini cuvântul, ne situăm când din punctul de vedere al lexicului, când din cel al gramaticii"[15]; b) „această confuzie este agravată de greşeli metodologice: mai întâi, cuvântul este delimitat, după forma sa fonică şi nu după valoarea lui"[16]; c) „nu se ţine seamă de discordanţa, oricând posibilă, între semnificanţi şi semnificaţi"[17]. P. Zugun[18] adaugă la aceste dificultăţi în a defini cuvântul şi „imixtiunea perspectivei diacronice în analiza sincronică, precum şi neînţelegerea diferenţei între *limbă*, pe de o parte, *normă* şi *vorbire*, pe de altă parte. Astfel, „verbele auxiliare sunt socotite cuvinte (deoarece şi-au creat, ca morfeme gramaticale modul de existenţă, pe terenul limbilor moderne şi în limbile romanice provin din cuvinte propriu-zise, de origine latină), pe când desinenţelor nu li se atribuie calitatea de cuvinte (deşi în latină, de unde le-a preluat româna, desinenţele, în majoritate, provin, foarte probabil, din cuvinte propriu-zise, de origine

[8] D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Ed. Polirom, Iaşi, 1997, p. 21 [=Irimia, GLR].
[9] Irimia, GLR, p. 21.
[10] Vezi în acest sens, Ana Vrăjitoru, *Nominalitatea în limba română*, Ed. Vasiliana, Iaşi, 1998, p. 21 [=Vrăjitoru, *Nominalitatea*].
[11] Irimia, GLR, p. 21.
[12] Iordan, Robu, LRC, p. 350.
[13] Ch. Bally, *Linguistique générale et linguistique française*, Berne, 1965, p. 287 [=Bally *Linguistique*].
[14] R. Jakobson, *Essais de linguistique générale*, Paris, 1963, p. 163.
[15] Bally, *Linguistique*, p. 287.
[16] *Idem, ibidem.*
[17] *Idem, ibidem.*
[18] P. Zugun, *Cuvântul. Studiu gramatical*, Ed. ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 33 [=Zugun, *Cuvântul*].

indoeuropeană"[19].

Avându-se în vedere dificultăţile de definire a *cuvântului gramatical*, acesta a fost definit fie ca fiind „unitatea de bază a limbii – considerată în cele două moduri esenţiale de a fi: ca *sistem* şi ca *vorbire* – prin poziţia centrală (F. de Saussure) pe care o ocupă în funcţionarea ei, adică în activitatea de comunicare lingvistică; în planul sistemului, preexistent actului comunicării dar guvernându-l, cuvântul *denumeşte* şi *descrie* lumea; în planul *vorbirii*, în desfăşurarea comunicării, prin intermediul unui text lingvistic (ansamblu de enunţuri sintactice, caracterizat prin unitate şi coerenţă), cuvântul *comunică* despre lume"[20], fie ca „segmentul care va trebui să exprime obligatoriu o noţiune şi să cuprindă atât un morfem lexical, cât şi morfemele lui gramaticale, care îi exprimă sensurile lui gramaticale"[21].

Situându-se concomitent „în sistemul lexical al limbii, în sistemul gramatical al limbii şi în structura gramaticală a textului", cuvântul întruneşte două componente: o *constantă* şi o *variabilă*.

Prin *constantă*, componenta stabilă, „cuvântul reflectă poziţia sa în ansamblul lexical al limbii"; prin *variabilă*, componenta mobilă, „cuvântul desfăşoară sistemul gramatical al limbii în structura gramaticală a textului"[22]. Această organizare rămâne relativă. Pe de o parte, „există cuvinte în care unei constanţe semantice (de natură lexicală) nu-i corespunde constanţa planului expresiei (verbe neregulate, pronume etc); pe de altă parte, există clase de cuvinte (cuvintele neflexibile) care nu prezintă această structură bipolară."[23] Constanta este numită cel mai adesea rădăcină. *Variabila*, purtătoarea sensurilor gramaticale, reprezentată de morfemul gramatical (sau grup de morfeme gramaticale), numită şi *flectiv*, „asigură cuvântului desfăşurarea funcţiei de semnificare (proprie *morfemelor*, în funcţie de poziţia lor în sistemul gramatical al limbii) şi participarea la funcţia de comunicare a enunţului, în strânsă dependenţă de cadrul situaţional al actului lingvistic şi (sau) de relaţiile sintactice în care intră în structura textului"[24]

Morfemul este „cea mai mică unitate lingvistică cu organizare biplană; are un *semnificant* (cel mai adesea realizat fonetic, dar putând avea şi realizare ∅) şi un *semnificat* (un sens sau un fascicol de sensuri)"[25].

În funcţie de diferite criterii, morfemele au fost clasificate, în literatura de specialitate românească, în mai multe categorii, dintre care amintim:

a) morfeme *abstracte* (fără realizare fonetică: morfemul zero) şi morfeme *concrete* (cu realizare fonetică)[26];
b) morfeme *propriu-zise*, numite şi *aglutinate* („segmente sau părţi de cuvânt") şi *cuvinte-morfem* sau morfeme *neaglutinate* („elemente lexicale cu funcţie

---

[19] Zugun, *Cuvântul* p. 33.
[20] Irimia, GLR, p. 21.
[21] Zugun, *Cuvântul* p. 50.
[22] Irimia, GLR, p. 22.
[23] Irimia, GLR, p. 22.
[24] Irimia, GLR, p. 23.
[25] Irimia, GLR, p. 21.
[26] Dimitriu, *Gramatica*, p. 30.

de marcă a categoriilor gramaticale": articole, prepoziţii)[27];

c) morfeme *segmentale* (morfemele propriu-zise şi cuvintele-morfem) şi morfeme *suprasegmentale* (accentul cuvântului şi accentul în context obligatoriu)[28];

d) morfeme *conjuncte* (care „fac corp fonetic comun cu morfemul lexical: desinenţele, sufixele, prefixele"), morfeme *interne* („nedetaşabile de morfemul rădăcină: formele supletive, formele cu alternanţe fonetice") şi morfeme *libere* (care, sub aspect fonetic, rămân exterioare morfemului rădăcină: unele articole, unele prepoziţii)[29].

Un alt criteriu în funcţie de care au fost analizate şi clasificate morfemele este acela al *domeniului* din care au fost selectate. Unii lingvişti vorbesc despre morfeme de natură *fonetică* (vocalizări, devocalizări, restructurare silabică[30], alternanţe fonetice, intonaţia, accentul), alţii au relevat morfeme de natură *morfologică* (desinenţele, sufixele flexionare)[31], alţii şi de natură *sintactică* (unele prepoziţii, topica, diverşi determinanţi)[32]. S-au relevat şi morfeme de natură *lexicală* (*radicalul*, când marchează categorii gramaticale – în formele supletive). Un morfem complex este *contextul*, care s-a considerat că reprezintă „orice element lexical exterior unei forme flexionare, ce permite identificarea uneia sau mai multor categorii gramaticale"[33].

Tipurile de morfeme gramaticale se relaţionează cu tipurile de flexiune: *sintetică* (morfeme aglutinate sau conjuncte), *analitică* (morfeme-cuvânt, neaglutinate sau libere), *supletivă* (bazată pe morfeme de natură lexicală, deoarece această flexiune „constă în schimbarea radicalului"[34]) şi *mixtă* („cea mai frecventă în limba română, constând în asocierea de morfeme aparţinând la minimum două din tipurile de flexiune prezentate"[35]). Între morfemele care marchează simultan aceeaşi valoare categorială se stabileşte o ierarhie, unele mărci fiind *principale*, altele *secundare*[36].

Aşa cum am mai menţionat (vezi *supra*), sensurile gramaticale se exprimă şi se manifestă în planul expresiei prin *morfeme gramaticale*, constituind un sistem la nivelul limbii. În legătură cu cele două modalităţi principale de desfăşurare a flexiuni româneşti, *sintetică* şi *analitică*, morfemele au fost clasificate[37] în morfeme *conjuncte*, morfeme *interne* şi morfeme *libere*.

a) Morfemele *conjuncte* sunt morfeme specifice flexiunii sintetice, făcând corp fonetic comun cu morfemul lexical (rădăcina).

În funcţie de poziţia faţă de rădăcină (sau tema lexicală), dintre morfemele

---

27 *Idem, ibidem*.
28 *Ibidem*, p. 31.
29 Irimia, GLR, p. 32.
30 Vezi P. Zugun, *Morfeme ale categoriei determinării*, LR, nr. 5-6, 1995, p. 167÷172.
31 Mioara Avram, *Gramatica pentru toţi*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1997, p. 37 şi 38.
32 I. Iordan, *Limba română contemporană*, Ed. Ministerului Învăţământului, Bucureşti, 1954, p. 247 [= Iordan, *LRC*].
33 Irimia, GLR, p. 29.
34 Dimitriu, *Gramatica*, p. 37 şi Irimia, GLR, p. 45.
35 Dimitriu, *Gramatica*, p. 36÷38.
36 Dimitriu, *Gramatica*, p. 35.
37 Vezi Irimia, GLR, p. 29.

conjuncte amintim:

– *sufixele*, care sunt morfeme care urmează rădăcinii sau temei lexicale. Caracterizează, mai ales, flexiunea verbală, unde exprimă timpul şi modul (în forma cânta-*se*-m, sufixul *–se* este sufix gramatical de mai mult ca perfect, *-ând*, din *cânt-ând*, sufix gramatical de gerunziu), dar intervin uneori şi în flexiunea nominală: *-isim*, în exprimarea superlativului, la adjective: o pasăre *rarisimă*[38];

– *prefixele*, care sunt morfeme care preced rădăcina sau tema lexicală, întâlnindu-se în flexiunea adjectivului, în exprimarea categoriei gramaticale a gradelor de comparaţie sau a intensităţii: prefixele *arhi-*, *stră-*, *supra-* etc exprimă superlativul (*străveche*, *supraaglomerat*, *arhicunoscut*; în flexiunea verbală, prefixul *a-* exprimă „un sens aspectual, dar caracterizează numai două verbe: *a adormi* şi *a amuţi*"[39];

– *desinenţele*, care sunt morfeme care „urmează altor sufixe din structura cuvântului sau direct rădăcinii", exprimând „categoriile de gen, număr, caz şi persoană în flexiunea nominală, pronominală şi verbală"[40]: *student-Ø/studenţ-i*; *amplu/amplă*; *lucra-m/lucra-i* etc). Desinenţa poate fi urmată, în flexiunea nominală, „numai de morfemele determinării; în structura morfematică a substantivului *cartea*, vocala *e* este morfem de singular, iar vocala *a*, morfem al determinării definite, pentru substantive feminine la singular"[41]. La pronume, „desinenţele intră în mod frecvent în flexiunea internă a acestora, fiind cel mai adesea urmate de particula deictică *–a*, dar şi de alte elemente lingvistice: acel-*ui*-a/acel-*ei*-a/acel-*or*-a"[42]

Între morfemele conjuncte intră şi *articolul hotărât sau definit*: *elevu-l*, *elev-a*, *elevi-i*, *eleve-le*, fiind „marcă distinctivă a sensului lexico-gramatical de ≪substantivitate≫: *bătrânu-l*, *bolnavi-i*, *frumosu-l* etc"[43].

b) Morfemele *interne*

Morfemele interne caracterizează flexiunea sintetică, fiind, spre deosebire de morfemele conjuncte, nedetaşabile de morfemul rădăcină.

D. Irimia[44] consideră că, în această categorie, intră:

1. formele supletive din flexiunea pronominală şi verbală: forma *eu* se opune formei *tu*, prin rădăcină; în acelaşi mod, intră în opoziţie cu *mă*, în interiorul categoriei gramaticale a cazului şi cu *noi*, în interiorul categoriei gramaticale a numărului;
2. formele pronumelui care realizează, prin opoziţie (flexiune) internă, distincţia de gen: *acesta/aceasta* (*e/ea*), de număr: *acela/aceia* (*l/i*), *aceea/acelea* (*e/le*).

c) Morfemele *libere*

---

38 Irimia, GLR, p. 29.
39 *Idem, ibidem.*
40 *Idem, ibidem.*
41 Irimia, GLR, p. 29.
42 *Idem, ibidem.*
43 Irimia, GLR, p. 30.
44 Irimia, GLR, p. 30.

Caracterizează flexiunea *analitică*. Sub aspect fonetic, ele rămân exterioare rădăcinii. Unele morfeme libere „sunt chiar dislocabile prin alte unităţi lexicale, cu autonomie sintactică: *să citeşti/să le citeşti*"[45].

D. Irimia[46] caracterizează clasa morfemelor libere ca fiind constituită din două tipuri de elemente lingvistice: *morfeme stabile* şi *morfeme derivate*, care pot fi *variabile* sau *invariabile*, *simple* sau *complexe*, *continue* sau *discontinue*.

c_1) Morfemele *stabile* sunt „elemente lingvistice care, lipsite de conţinut lexical autonom, exprimă sensuri lexico-gramaticale sau sensuri gramaticale categoriale", prin aceasta, morfemele stabile intrând „în componenţa sistemului de semne gramaticale"[47]. Sunt incluse[48] în rândul morfemelor stabile articolul, unele clase de adverbe, unele prepoziţii şi conjuncţii. Articolul este morfem al determinării prin formele articolului nehotărât. Dintre adverbe au funcţie morfologică morfemul superlativului *foarte*, morfemele complexe *cel mai, mai puţin, foarte puţin*. Dintre prepoziţii are funcţie morfematică prepoziţia ***a***, fiind în acelaşi timp morfem al genitivului, în sintagme nominale în care determinantul este un numeral sau un adjectiv cantitativ: ***numele a doi studenţi*** şi morfem al infinitivului: ***a cânta, a merge***.

c_2) Morfemele *derivate*

Morfemele derivate sunt „elemente lingvistice care aparţin unor clase lexico-gramaticale cu identitate specifică în sistemul vocabularului sau în structura sintactică a limbii, dar care, printr-o serie de mutaţii în sfera lor semantică sau/şi în structura lor morfologică, îşi pierd identitatea semantico-sintactică şi dezvoltă o identitate funcţională în desfăşurarea unor opoziţii categoriale"[49]. Sunt înscrise[50] în clasa morfemelor derivate: verbele auxiliare (de exemplu verbul ***a avea*** în dezvoltarea sensului gramatical de perfect compus sau de viitor indicativ: ***am lucrat, am să lucrez***); pronumele reflexiv (marchează diferite sensuri gramaticale în interiorul diatezei verbale: reflexiv, reciproc, pasiv, impersonal etc: ***se miră, se ceartă între ei, se deschide la ora opt, se spune că a plecat***); conjuncţia ***să*** (component al morfemului complex discontinuu de conjunctiv); prepoziţia ***pe*** (morfem al cazului acuzativ în anumite condiţii semantico-sintactice: *O aştept pe mama*); prepoziţia ***la*** (morfem al cazului dativ în sintagme nominale cu determinant un cuantificator: *Am dat la doi copii cărţi*); prepoziţia ***de*** (morfem de genitiv mai ales în limbajul popular: *la început de an, la mijloc de codru*).

d) Morfeme *continue* şi morfeme *discontinue*

În funcţie de realizarea lor fonetică în raport cu morfemul rădăcină, morfemele gramaticale sunt morfeme *continue* şi morfeme *discontinue*.

Majoritatea morfemelor libere sunt morfeme *continue*, funcţionând „ca expresie a unor sensuri gramaticale, precedând sau, în situaţii speciale, urmând termenul putător al sensului lexical: ***voi cânta*** (***cânta-voi***), ***foarte frumos***, ***obraznic tare***"[51]. Unele

---

[45] Irimia, GLR, p. 32.
[46] *Idem, ibidem*.
[47] Irimia, GLR, p. 32.
[48] *Idem, ibidem*.
[49] Irimia, GLR, p. 33.
[50] Irimia, GLR, p. 33÷34.
[51] Irimia, GLR, p. 34.

morfeme, cu structură complexă sunt morfeme *discontinue*: „dintre elementele din care este alcătuit semnificantul lor, unul precedă morfemul lexical, celălalt îl urmează, de obicei, ca morfem conjunct“[52]. Morfemul de infinitiv este un morfem discontinuu, format din prepoziția-morfem ***a***, care apare înaintea verbului și sufixul gramatical al infinitivului, diferit în funcție de tipul de flexiune căruia verbul aparține: ***a mânca, a apărea, a merge, a iubi*** etc. Putem considera[53] și morfemul de conjunctiv un morfem complex discontinuu, numai dacă suntem de acord cu faptul că acesta este alcătuit din conjuncția-morfem ***să***, care precedă verbul și din segmentul ***ă*** sau ***e***, expresie a persoanei a treia, singular și plural, desinență care este în curs de transformare în sufix gramatical conjunct al conjunctivului (distingând persoana a treia a prezentului indicativ de persoana a treia a conjunctivului): ***să meargă, să mănânce*** etc.

1.3. Categoriile gramaticale

Începând cu F. de Saussure[54], limbajul este considerat un sistem constituit din două subsisteme: *limba* și *vorbirea*. În privința raportului dintre limbă și vorbire, D. Irimia[55] afirmă că „între ele e [...] un raport între două componente ale unei unități, care se implică în mod reciproc, fără a se confunda, care se opun fără a se elimina, care se neagă discret și creator“. Elementele limbii se diferențiază în facultative, nefuncționale, nepertinente, rezultate din tradiție – pe de o parte – și obligatorii, funcționale, pertinente, rezultate din reguli, pe de altă parte[56]. Ca urmare, *limba* se divide, la rândul ei, în alte două subsisteme: *norma* și *sistemul lingvistic*[57]. Vorbirea, spre deosebire de *normă* și *sistem*, are caracter particular, funcțional, momentan și creativ. Structura gramaticală se impune vorbitorului: structura *sistemului* apare și în *normă*, iar structura *normei* este folosită în fiecare act lingvistic, în vorbire. Această selectare a formelor conform conținutului de transmis „se produce la nivelul morfologic în legătură cu valorile conținute de *categoriile gramaticale*“[58]. Categoriile gramaticale „nu numai că însoțesc sensul material fundamental al cuvintelor, dar se află și în interacțiune cu el“[59], ele fiind și un criteriu de diferențiere a părților de vorbire, definite, printre altele, prin „capacitatea de a reacționa față de aceleași tipuri de categorii gramaticale“[60].

Categoriile gramaticale au fost definite ca fiind „modalități specifice de reflectare, în conștiința lingvistică a vorbitorilor unei limbi, a variatelor moduri de a fi ale componentelor lumii extralingvistice, în funcție de diferite raporturi în care sunt înscrise ele înseși sau numai cuvintele care le denumesc: ***semantic*** (*genul*, *numărul*), ***deictic*** (*timpul*, *persoana* etc), ***sintactic*** (*cazul*, *diateza*), ***pragmatic*** (*determinarea*,

[52] *Idem, ibidem*.
[53] Vezi în acest sens, Irimia, GLR, p. 34.
[54] F. de Saussure, *Curs de lingvistică generală*, Ed. Polirom, Iași, 1998, p. 43÷44.
[55] D. Irimia, *Curs de lingvistică generală*, Iași, Ed. Universității „Al. I. Cuza“, 1978, p. 140.
[56] Vezi Vrăjitoru, *Nominalitatea*, p. 13.
[57] E. Coșeriu, *Teoria del linguaje z linguistica general*, Madrid, 1989, p. 95÷102.
[58] Vrăjitoru, *Nominalitatea*, p. 15.
[59] R. A. Budagov, *Introducere în știința limbii*, apud Vrăjitoru, *Nominalitatea*, p. 15.
[60] I. Iordan, Valeria Guțu Romalo, Al. Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Ed. științifică, București, 1967, p. 65.

modul etc)"[61]. Ele reprezintă „expresia lingvistică a unor categorii logice, adică a unor raporturi stabilite de mintea noastră între noţiuni, obiecte sau fenomene"[62]. Categoriile gramaticale exprimă *opoziţii* şi îşi delimitează sfera de acţiune pe baza unor *raporturi asociative*. Cu alte cuvinte, categoriile gramaticale „îşi dezvoltă conţinutul lingvistic specific prin desfăşurarea unor raporturi interne, de opoziţie, între doi sau mai mulţi termeni"[63]. Categoria gramaticală a *numărului*, de exemplu, este organizat în doi termeni corelativi: singularul şi pluralul.

Categoriile gramaticale sunt constituite dintr-un *semnificat* şi un *semnificant* (în termenii lui F. de Saussure). Făcând referire la această structurare a limbii, L. Hjelmslev foloseşte alţi doi termeni, şi anume, *conţinut* şi *expresie*. „În fiecare conţinut trebuie să recunoaştem existenţa unei forme specifice, a unei forme a conţinutului"[64]. Sunt evidenţiate, astfel, două nivele, nivelul de suprafaţă, al *expresiei* şi nivelul de adâncime, al *conţinutului*, ambele având *substanţă* şi *formă*. Având în vedere cele menţionate, considerăm că la categoriile gramaticale există un *conţinut categorial* şi o *formă categorială*. Fiecare din aceste două laturi are două aspecte, şi anume, o *formă* şi o *substanţă*: există o formă şi o substanţă a expresiei şi, în mod simetric, o formă şi o substanţă a conţinutului. *Conţinutul* categoriilor gramaticale constă în raportul stabilit de om între noţiuni, fenomene sau obiecte, iar *forma* categorială înseamnă *marca* acestui raport.

Flexiunea *nominală*, proprie substantivului şi adjectivului, se realizează prin categoriile gramaticale de *gen*, *număr*, *caz* şi *determinare* şi este, în general, o flexiune sintetică.

Flexiunea *pronominală*, caracteristică pronumelui, se realizează prin categoria gramaticală specifică a *persoanei* şi prin categoriile gramaticale nespecifice de *gen*, *număr* şi *caz*. Flexiunea se realizează, în general, sintetic sau supletiv.

Flexiunea *verbală*, caracteristică verbului, se realizează prin categoriile gramaticale specifice de *diateză*, *timp*, *mod*, *aspect* şi prin categoriile nespecifice *număr*, *persoană* şi *gen*. Flexiunea verbală se realizează atât analitic (*voi lucra*), cât şi sintetic (*lucr-a-se-m*).

Adjectivul şi *adverbul* cunosc o categorie gramaticală a *gradelor de comparaţie* sau a *intensităţii*, realizată cu preponderenţă analitic: cântă/cântec *frumos*/*mai frumos*, *foarte frumos*.

1.4. Clasele lexico-gramaticale (părţile de vorbire)

Gramatica clasică a limbii române indică existenţa a zece părţi de vorbire, şi anume, substantivul, articolul, adjectivul, pronumele, numeralul, verbul, adverbul, prepoziţia, conjuncţia şi interjecţia. Aceste clase lexico-gramaticale au fost stabilite avându-se în vedere trei criterii, anume, criteriul semantic, morfologic şi sintactic[65].

Înţelegând prin cuvânt „segmentul fonic principial accentuat, izolabil prin pauze

---

[61] Irimia, GLR, p. 28.
[62] I. Iordan, *Limba română contemporană*, Bucureşti, 1956, p. 238.
[63] Irimia, GLR, p. 28.
[64] L. Hjelmslev, *Preliminarii la o teorie a limbii*, Bucureşti, 1967, p. 101.
[65] Vezi *Gramatica limbii române*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1966, vol. I, p. 29 ş.u. [=GA]; Al. Graur şi colaboratorii, *Introducere în lingvistică*, Bucureşti, 1972, p. 172 ş.u.

în limbajul natural şi transmiţând informaţie semantică, gramaticală (morfologică, sintactică) şi/sau stilistică", C. Dimitriu[66] este de părere că, avându-se în vedere *criteriul semantic*, (adică în funcţie de informaţia semantică, ignorând informaţia gramaticală şi cea stilistică), cuvintele se pot împărţi în mai multe clase: a) cuvinte care „prin ele înseşi sau, altfel spus, în mod direct, transmit în contextul dat informaţie semantică" (cuvintele noţionale: *om, a vedea, bun* etc); b) cuvintele *nenoţionale*, adică cuvintele „care nu transmit informaţie semantică (adică nu exprimă noţiuni), ci informaţie teoretic gramaticală: *cu, pe, că, sau, nu* etc)"; c) cuvintele *substitute* care „indiferent de faptul că dau sau nu şi alte informaţii semantice, gramaticale şi, eventual, stilistice, pot ţine locul în context unor cuvinte noţionale izolate sau al unor propoziţii ori fraze: *el, ea, dânsul, acesta, acela, bâz, miau, zvârr* etc".

Operând cu trei tipuri de înţeles: lexical, categorial şi instrumental, D. Nica[67] organizează părţile de vorbire în felul următor: a) părţi de vorbire reprezentate prin cuvinte *lexematice*: substantivul, adjectivul, verbul, adverbul şi numeralul, care sunt părţi de vorbire „care au înţeles lexical şi înţeles categorial"; b) părţi de vorbire *categorematice*: pronumele şi celelalte substitute „care au alte *orbite*", care sunt „cuvinte cu înţeles categorial, dar fără înţeles lexical, neputând exprima noţiuni"; c) părţi de vorbire *instrumentale*: prepoziţia, conjuncţia, care sunt „cuvinte care au înţeles instrumental"[68], între acestea, încadrându-se şi o serie de „cuvinte fonice"[69]: articolul, verbele auxiliare, verbele copulative etc.

Admiţând că „existenţa la un cuvânt a uneia sau mai multor categorii gramaticale îi conferă acestuia particularitatea numită flexiune"[70], C. Dimitriu grupează mulţimea cuvintelor româneşti după *criteriul morfologic*, deci după flexiune, în: a) *cuvinte flexibile* care, „având cel puţin o categorie gramaticală, conţin în structura lor morfologică – în afara radicalului – morfemele pentru indicarea acesteia (sau acestora, dacă sunt mai multe): *scaun - Ø/scaune; mai frumoasă/foarte frumoasă; am cântat/voi cânta*, etc"; b) *cuvinte neflexibile* care, „necunoscând nici o categorie gramaticală, nu au structură morfologică, ceea ce altfel spus înseamnă că la nivel morfologic acestea sunt indivizibile: *cu, din, fiindcă, vai* etc"[71].

Invocând *criteriul sintactic*, C. Dimitriu[72] clasifică mulţimea cuvintelor româneşti în: a) cuvinte „cu funcţie sintactică în limitele unităţii sintactice divizibile numite propoziţie", unde se pot include „elementele lexicale noţionale care transmit direct informaţie semantică (*om, bun, doi, merge, bine* etc)", precum şi cuvintele substitute „la care informaţia semantică este transmisă indirect (*el, voi, acesta* etc)"; b) cuvinte ce reprezintă „unităţi sintactice indivizibile la nivel sintactic – numite convenţional substitute de propoziţii şi/sau fraze –", care „înlocuiesc din punctul de

---

[66] Dimitriu, *Gramatica*, p. 10 ş.u.
[67] D. Nica, *Teoria părţilor de vorbire. Aplicaţii la adverb*, Ed. Junimea, Iaşi, 1988, p. 60÷61 [=Nica, *Teoria*].
[68] Nica, *Teoria*, p. 61.
[69] G. Ivănescu, *Nume şi verb*, în *Omagiu lui Al. Rosetti*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1965, p. 424.
[70] Dimitriu, *Gramatica*, p. 37.
[71] Dimitriu, *Gramatica*, p. 38.
[72] Dimitriu, *Gramatica*, p. 44 ş.u.

vedere al informaţiei semantice unităţile sintactice divizibile, numite propoziţie şi/sau frază (*a, ah, vai* etc)"; c) cuvinte „cu funcţie de marcă la nivelul unităţilor sintactice divizibile – numite convenţional cuvinte-morfem" (*cuvinte-morfem categoriale*: *un, lui, nişte, asupra, foarte, la fel de* etc; *cuvinte-morfem de negaţie*: *nu, nici, nici un*; *cuvinte-morfem raportuale*: *şi, iar, dar, însă, căci, dacă, în, la, pe* etc); d) cuvinte „cu funcţie dublă (sintactică şi de marcă), la care există şi o funcţie sintactică [...] şi funcţia de marcă a raportului de subordonare, numai la nivelul frazei (*cine, oricare, unde, oricum* etc)"; e) cuvinte „cu funcţie exclusiv expresivă (stilistică): *mi, ţi*, în contexte ca: „Câtu-ţi ţine ziuliţa/I-aş cânta doina, doiniţa" (M. Eminescu), *şi, chiar, tocmai* etc"[73].

Clasele lexico-gramaticale se diferenţiază, în opinia D. Irimia[74] în funcţie de mai mulţi factori: *semantic, deictic, morfematic, sintactic*.

Din punct de vedere *morfematic*, în opinia cercetătorului amintit, clasele lexico-gramaticale se diferenţiază în funcţie de trei factori:

– structura cuvântului, din perspectiva raportului *constantă-variabilă*, condiţionată de întrebuinţarea lui în text;
– specificul *flectivului* şi al raportului *temă lexicală-flectiv* în planul expresiei;
– categoriile gramaticale care concură la realizarea planului semantic al *flectivului*.

În funcţie de primul factor, structura cuvântului din perspectiva raportului constantă-variabilă, D. Irimia identifică două categorii de cuvinte: 1) *invariabile*, care „nu cunosc distincţia constantă-variabilă, nici în plan semantic, nici în planul expresiei: *prepoziţia, conjuncţia, interjecţia*, sunt unităţi care se situează direct la nivelul sintactic al textului"[75]; 2) *variabile*: *substantivul, adjectivul, pronumele, verbul, adverbul*.

În funcţie de specificul flectivului şi al raportului temă lexicală-flectiv, D. Irimia este de părere că cuvintele *variabile* prezintă trei modalităţi de realizare a flexiunii: a) *analitică*; „flectivul este un morfem liber, iar tema lexicală a cuvântului rămâne invariabilă: *adverbul*; *bine – mai bine*"; b) *sintetică*; „flectivul este un morfem (grup de morfeme) conjunct, legat în continuitate de tema lexicală: *substantivul, pronumele*: *studentă/studente/studentei, care/căreia/căruia/cărora* etc"; c) *sintetică* şi *analitică*; „flectivul este constituit din morfeme libere şi morfeme conjuncte, înscrise între ele şi cu tema lexicală în relaţii sintagmatice de discontinuitate: *adjectivul, verbul*: *frumos/frumoasă/mai frumoasă*; *cântasem/am cântat* etc"[76].

Cel de al treilea factor, cel al categoriilor gramaticale, introduce diferenţieri mai mari în interiorul vocabularului limbii, „determinând o grupare mai restrânsă şi mai omogenă a cuvintelor în clase lexico-gramaticale, care îşi conturează o anumită identitate distinctă, fie prin categoriile gramaticale strict specifice, fie prin gruparea specifică a categoriilor gramaticale în realizarea planului semantic al flectivului"[77]. În funcţie de acest criteriu, se pot distinge[78] trei grupuri de clase lexico-gramaticale: 1)

---

[73] Dimitriu, *Gramatica*, p. 45.
[74] Irimia, GLR, p. 25 ş.u.
[75] Irimia, GLR, p. 25.
[76] Irimia, GLR, p. 25.
[77] *Idem, ibidem*.
[78] *Ibidem*, p. 26.

clase lexico-gramaticale cărora le este proprie flexiunea după gen, număr şi caz, fiind unităţi lexicale declinabile, flexiunea lor numindu-se *declinare*: *substantivul*, *adjectivul*, *pronumele*; substantivul cunoaşte şi categoria gramaticală a determinării; 2) clase lexico-gramaticale cărora le este proprie categoria gramaticală a gradelor de comparaţie sau a intensităţii: *adverbul* şi *adjectivul*; 3) clase lexico-gramaticale cărora le este proprie flexiunea numită, de regulă, *conjugare*, după categoria gramaticală a timpului: *verbul*.

Clasa substantivelor este o clasă unitară, cuprinzând „elemente ce sunt întotdeauna părţi de vorbire propriu-zise"[79], fiind reprezentată prin „cuvintele noţionale ce indică numele entităţilor sau numele numelor entităţilor", care au „categoriile gramaticale de gen, număr şi caz (flexiune sintetică, analitică şi mixtă)" şi care „pe lângă atribut, complement etc pot îndeplini funcţia specifică de subiect"[80]. Cu alte cuvinte, substantivul este clasa lexico-gramaticală de cuvinte „compatibile să se combine cu mărci de număr, caz şi (parţial) de gen", fiind cel mai bine reprezentat în vocabular, deoarece „denumeşte atât obiecte, cât şi idei abstracte a căror mulţime este, teoretic, nelimitată", în vorbire substantivul fiind „categoria cea mai frecventă, în jurul lui gravitând toate celelalte nume – pronumele, adjectivul, numeralul"[81]. Clasa substantivului „se distinge între celelalte clase lexico-gramaticale ale limbii prin realizarea planului semantic al flectivului din trei categorii de sensuri: *determinarea*, *numărul* şi *cazul*", *genul* realizându-se „ca un sens lexico-gramatical şi aparţine, în consecinţă, planului semantic al constantei"[82].

Clasa articolelor este o clasă unitară cuprinzând „elemente ce sunt întotdeauna *părţi de vorbire-morfem*", fiind reprezentată prin „cuvintele nenoţionale principial în context care – având genul, numărul şi cazul caracterizate numai formal (flexiune supletivă) – îndeplinesc în principal funcţia de marcă pentru aceste categorii gramaticale la partea de vorbire pe care obligatoriu o însoţesc (**lui** *tata*, **un** *om*, **al** *lor*, *fata* **cea** *frumoasă* etc)"[83], unele dintre ele marcând, de asemenea, categoria gramaticală a determinării (*băiat* - ∅/*băiatu*-**l**/**un** *băiat*). Cu alte cuvinte, articolul reprezintă „un mod de flexiune a numelui", un nume determinat de articol fiind „ceea ce se numeşte *sintagmă primară*; un nume articulat este un substantiv determinat minimal, adică individualizat în diferite grade, fără ca această determinare să adauge sintagmei seme lexicale în plus"[84]. Cuvintele care intră în clasa articolelor „asigură dezvoltarea unor sensuri categoriale, asimilându-se *morfemelor* sau apropiindu-se de statutul lor funcţional"[85].

Clasa adjectivelor este o clasă unitară „elemente ce sunt întotdeauna *părţi de vorbire propriu-zise*", fiind reprezentată prin „cuvintele noţionale ce exprimă

[79] Dimitriu, *Gramatica*, p. 46. Vezi în acest sens, distincţia pe care o face C. Dimitriu între *părţi de vorbire propriu-zise*, *părţi de vorbire-morferm* şi *părţi de vorbire mixte* (Dimitriu, *Gramatica*, p. 46).

[80] *Idem, ibidem.*

[81] Iordan, Robu, LRC, p. 364.

[82] Irimia, GLR, p. 26.

[83] Dimitriu, *Gramatica*, p. 46.

[84] Iordan, Robu, LRC, p. 355.

[85] Irimia, GLR, p. 27.

caracteristici calitative ale entităţilor, la care există categoria gramaticală a comparaţiei (flexiune principial analitică), genul, numărul şi cazul având numai *formă* (flexiune sintetică)" şi care „în afară de nume predicativ, apoziţie etc, îndeplinesc funcţia sintactică specifică de atribut"[86]. Clasa adjectivului „îşi defineşte identitatea prin dezvoltarea a patru categorii de opoziţii gramaticale la nivelul flectivului: gen, număr, caz şi intensitate"[87].

Clasa pronumelui şi *adjectivelor pronominale*

Este o clasă mixtă întrucât conţine părţi de vorbire propriu-zise şi părţi de vorbire-morfem. Este reprezentată „prin cuvintele-substitut ale numelor [...], care pot avea categoriile gramaticale (sau forme) de persoană, gen, număr, caz (flexiune supletivă, analitică şi mixtă)"[88]. Identitatea clasei pronumelui este dată de „împletirea sensurilor gramaticale de gen, număr şi caz, cu sensul de persoană"[89], pronumele definindu-se „prin raportare, cel mai adesea, la protagoniştii actului lingvistic"[90]. Clasa pronumelui şi adjectivelor pronominale are caracter mai puţin omogen, deoarece aceasta cuprinde şi *pronume* „care trebuie să fie cuvinte-substitut" şi *adjective pronominale* „care sunt cuvinte ce transmit informaţie gramaticală determinativă"[91].

Clasa numeralelor cuprinde elemente ce sunt întotdeauna părţi de vorbire propriu-zise[92]. Este reprezentată „prin cuvintele noţionale – ce pot fi şi substitute – care exprimă cantitatea sau ordonarea în sine a entităţilor determinate ori substituite, care pot avea formă pentru gen şi număr şi categoria gramaticală a cazului şi care – în afară de complement, circumstanţial etc – pot îndeplini funcţia sintactică specifică de subiect (cuvintele substitut) sau de atribut (de obicei, cuvintele noţionale exprimând cantitatea sau ordonarea entităţilor determinate)"[93]. Valoarea «adverbială» este considerată, în principiu, secundară, deoarece ea nu apare decât la unele numerale ale limbii române[94].

Clasa verbelor cuprinde elemente care se definesc *în sine* (prin trăsăturile lor specifice) şi *prin opoziţie* cu celelalte clase lexico-gramaticale ale limbii. Din perspectivă semantică, verbul interpretează realitatea extralingvistică *dinamic*, în timp ce substantivul interpretează realitatea *static*.

Clasa adverbelor se caracterizează „printr-o identitate distinctă prin realizarea planului semantic al flectivului din dezvoltarea unui singur sens gramatical, rezultând din categoria gramaticală a intensităţii (numită în gramaticile curente grade de

---

86 Dimitriu, *Gramatica*, p. 47.

87 Irimia, GLR, p. 26.

88 Dimitriu, *Gramatica*, p. 234.

89 Irimia, GLR, p. 26.

90 Irimia, GLR, p. 27.

91 Dimitriu, *Gramatica*, p. 234. Referitor la sintagma „informaţie gramaticală determinativă", notăm faptul că acelaşi autor consideră că termeni precum *acesta, acela* etc sunt cuvinte nenoţionale ce transmit informaţie gramaticală de tip determinativ (apropierea sau depărtarea de vorbitor, posesia, cunoaşterea în măsură redusă etc).

92 În unele gramatici mai vechi sau mai noi apare opinia că numeralul nu este parte de vorbire de sine stătătoare, el fiind încadrat la alte părţi de vorbire. Vezi în acest sens, D. Irimia, *Structura gramaticală a limbii române*, Ed. Junimea, 1987, p. 153 ş.u., care include numeralele la pronume.

93 Dimitriu, *Gramatica*, p. 322.

94 Vezi Dimitriu, *Gramatica*, p. 322.

comparație)“[95]. Clasa adverbului cuprinde elemente „care se definesc din perspectiva protagoniștilor sau coordonatelor actului lingvistic și elemente care se situează în sfera obiectului comunicării“[96]. În interiorul raportului sintactic de subordonare, adverbul ocupă, mai ales, poziția de determinant, având ca regent *verbe*. În interiorul raportului sintactic de inerență, adverbul intră rar ca nume predicativ în realizarea funcției de predicat.

Clasa interjecțiilor se definește din perspectiva locutorului, în interiorul actului de comunicare lingvistică. La nivelul limbii, interjecțiile reprezintă, în opinia lui R. Jakobson[97], „stratul pur emotiv al limbajului“, având așa-numita funcție *emotivă* sau *expresivă*, concentrată asupra transmițătorului, având ca scop exprimarea directă a atitudinii vorbitorului față de cele spuse de el. Pentru C. W. Morris[98], interjecțiile reprezintă una dintre modalitățile de întrebuințare a limbii dictată de către regulile *pragmatice*, înscriind alături de interjecții precum *oh!*, porunci, ordine ca *Vino aici!*, sintagme precum *Bună dimineața!* și diferite enunțuri retorice și poetice care apar numai în anumite condiții la protagoniștii actului lingvistic.

Din punct de vedere sintactic, interjecțiile au fost încadrate, alături de substantivele în vocativ și adverbele de negație și afirmație, la unitatea sintactică numită convențional *substitut de propoziție sau frază*, înțelegându-se prin aceasta „unitatea sintactică indivizibilă la nivel sintactic și nedezvoltabilă în propoziție sau frază, care, în contextul dat, ține locul – în privința comunicării – unei propoziții sau fraze“[99]. Substitutul de propoziție sau frază apare și sub denumirea de *propoziții* sau *fraze neanalizabile*[100] sau de *enunțuri sintetice*, care se caracterizează prin „concentrarea întregului plan semantic într-un singur termen“[101], de *enunțuri neprepoziționale*, *pseudopropoziții* sau „semipropoziții“[102].

Clasa prepozițiilor și conjuncțiilor este reprezentată de cuvintele care nu realizează funcții sintactice și care se disting între ele în funcție de specificul raporturilor sintactice pe care le marchează sau a căror dezvoltare o asigură. Prepoziția marchează raporturi sintactice de subordonare, în interiorul propoziției. Conjuncția marchează raporturi sintactice de subordonare la nivelul frazei și de coordonare la nivelul propoziției și frazei. Prepoziția și conjuncția „rămân exterioare cadrului deictic, fiind condiționate exclusiv de *structura textului*, pe care, de altfel, o și condiționează“[103].

---

[95] Irimia, GLR, p. 26.
[96] *Ibidem*, p. 27.
[97] R. Jakobson, *Funcțiile limbii*, apud I. Coteanu, *Crestomație de lingvistică generală*, Ed. Fundației „România de mâine“, București, 1998, p. 51 [=Coteanu, *Crestomație*].
[98] C. W. Morris, *Foundations of the Theory of Signs*, în O. Neurath, R. Carnap și C. Morris, *International Encyclopedia of Unified Science*, Chicago, 1938, p. 59.
[99] C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Ed. Junimea, Iași, 1982, p. 99 [= Dimitriu, GLRS].
[100] GA, 2, p. 65.
[101] D. Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Ed. Junimea, 1983, p. 42.
[102] S. Stati, Gh. Bulgăr, *Analize sintactice și stilistice*, București, 1970, p. 21.
[103] Irimia, GLR, p. 27.

1.4.1. Substantivul

Autorii Gramaticii Academiei consideră că substantivul este „partea de vorbire care se declină şi denumeşte obiecte în sens foarte larg, adică fiinţe, lucruri, fenomene, acţiuni, stări, însuşiri, relaţii"[104]

Substantivul „denumeşte substanţe, mai exact ≪obiecte≫ în care se delimitează substanţa ca materie obiectuală sau ca realitate spirituală – ≪substanţa de gândire≫"[105]. O altă definiţie a substantivului ar fi aceea că acesta se constituie în „clasa substantivelor" – „clasă unitară cuprinzând elemente ce sunt întotdeauna părţi de vorbire propriu-zise – este reprezentată prin cuvintele noţionale ce indică numele entităţilor sau numele numelor entităţilor, care au categoriile gramaticale de gen, număr, caz (flexiune sintetică, analitică şi mixtă) şi care, – pe lângă atribut, complement etc – pot îndeplini funcţia specifică de subiect"[106]. Paula Diaconescu este de părere că substantivul este „partea de vorbire care este susceptibilă de un anumit gen şi care îşi schimbă forma în funcţie de modificările de număr, de determinare şi de caz, iar, uneori, şi în funcţie de modificările de gen"[107].

Dacă substantivul denumeşte „substanţe", din această perspectivă, lui i se alătură o altă clasă de cuvinte care are ca referinţă diferite aspecte ale substanţei: adjectivul – unitate „lexico-gramaticală" care denumeşte însuşiri calitative ale „obiectului" în care „s-a fixat substanţa lumii extralingvistice odată cu interpretarea sa prin *noţiune* şi *cuvântul-substantiv* (*casă-casă frumoasă*)"[108]. Substantivul şi adjectivul constituie grupul *numelui*, în organizarea căruia substantivul ocupă poziţia de bază.

În interiorul raportului *limbă-gândire*, substantivul cuprinde, prin excelenţă, *cuvinte noţionale*. Prin aceasta, substantivul seamănă cu verbul, acesta cuprinzând, de asemenea, cuvinte noţionale. Celelalte clase lexico-gramaticale sunt alcătuite din cuvinte care exprimă note din noţiunile exprimate de substantive (adjectivul) sau de verbe (adverbul) sau „exprimă diferite raporturi în care se află înscrise ≪realităţile≫ denumite prin substantive sau verbe"[109]. O situaţie particulară caracterizează clasa pronumelui, care exprimă noţiuni *indirect*, prin intermediul substantivului cu care se află în raport de substituţie. Substantivul „denumeşte, prin intermediul noţiunii, ≪obiecte≫ în sens larg, reprezentând, de fapt, clase de obiecte animate sau inanimate (*fată, corabie*), reale sau imaginare (*munte, balaur*), fenomene (*ploaie*), însuşiri, stări asimilate noţional obiectelor (frumuseţe) sau noţiuni considerate în sine (*bunătate, cinste*)"[110]. Prin aceasta „se manifestă cea de a doua trăsătură semantică definitorie, prin care substantivul se distinge de verb: substantivul interpretează static realitatea extralingvistică, verbul interpretează realitatea dinamic, denumeşte substanţa în procesualitate (*M-a prins o ploaie straşnică*; *M-a plouat straşnic*)"[111].

---

[104] GA, 1, p. 55.
[105] Irimia, GLR, p. 37.
[106] Dimitriu, *Gramatica*, p. 58.
[107] Paula Diaconescu, *Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc*, Bucureşti, 1970, p 73.
[108] Irimia, GLR, p. 37.
[109] *Idem, ibidem.*
[110] *Idem, ibidem.*
[111] Irimia, GLR, p. 37.

Din perspectivă *sintactică*, substantivul este compatibil cu toate pozițiile (regent, determinant, termen în raport sintactic de inerență) și cu toate funcțiile sintactice. Prin aceste disponibilități și prin capacitatea substantivului de a avea funcția sintactică de subiect și, cu alte cuvinte, de a constitui împreună cu un verb-predicat, nucleul predicațional al unei propoziții, substantivul este, alături de verb, „un constituent fundamental în organizarea textului“[112].

Sub aspect *morfologic*, specificul clasei lexico-gramaticale a substantivului este asigurat de categoria gramaticală a *determinării*, în primul rând, categorie gramaticală specifică și de manifestarea specifică a categoriilor gramaticale de gen, număr și caz. Prin categoria gramaticală a determinării substantivul se deosebește de adjectiv, împreună cu care formează clasa numelui și cu care are în comun categoriile gramaticale de gen, număr și caz. Substantivul este singura clasă lexico-gramaticală care se poate constitui într-o paradigmă categorială completă a categoriei gramaticale a determinării de tipul: *floare* (Maria vrea mult o *floare*) – determinare ∅; *o floare* (Am privit *o floare*) – determinare indefinită (nehotărâtă); *floarea* (Nu i-am mai adus *floarea*) – determinare definită (hotărâtă).

Categoria gramaticală a numărului „se impune ca marcă distinctivă prin natura sa semantică obiectivă, forma de plural a substantivului reflectând lingvistic existența în pluralitate a ≪obiectului≫ extralingvistic denumit prin cuvânt: „Dintre sute de *catarge*/Care lasă *malurile* ...“ (M. Eminescu)“[113].

Categoria gramaticală a cazului la substantiv se înscrie în sfera de acțiune a principiului *recțiunii* (nominale: ***surâsul copilului***, verbale: ***vine copilul***, prepoziționale: ***în fața copilului***). În versurile lui Lucian Blaga: „Nimicul zăcea-n agonie,/când singur plutea-n întuneric și dat-a ...“ (L. Blaga, *Poezii*, Ed. pentru literatură, 1966, p. 4 [= Blaga, *Poezii*]), verbul cu funcție sintactică de predicat *zăcea* impune substantivului cu funcție sintactică de subiect *nimicul* cazul nominativ. Prepoziția *în* impune substantivului *întuneric*, cu funcție sintactică de circumstanțial de loc, cazul acuzativ. Substantivul se distinge de adjectiv, „în flexiunea căruia cazul se înscrie, în general, în acțiunea principiului acordului, subordonându-se și din acest punct de vedere substantivului prin situarea în același caz cu el“[114].

În versurile lui Blaga „Și-n zvonuri *dulci*/îmi pare/că stropi de liniște îmi curg prin vine, nu de sânge“ (Blaga, *Poezii*, p. 7), adjectivul cu funcție sintactică de atribut *dulci* este în cazul acuzativ, pentru că substantivul regent *zvonuri* stă în acest caz. În versurile „În piept/mi s-a trezit un glas *străin* ...“ (Blaga, *Poezii*, p. 12), adjectivul *străin* este în cazul nominativ, deoarece substantivul *un glas* stă în cazul nominativ.

În general, se consideră[115] că, la substantiv, *genul* este o categorie semantică: „sensul de gen este o componentă a planului semantic al radicalului substantivului, substantivele având gen fix“[116]. Astfel, în versurile lui Blaga „O rază/ce vine goană din apus/și-adună aripile ...“ (Blaga, *Poezii*, p. 48), substantivele *rază*, *aripile* și *goană* au,

---

[112] *Ibidem*, p. 38.
[113] Irimia, GLR, p. 39.
[114] *Idem, ibidem*.
[115] Irimia, GLR, p. 39.
[116] *Idem, ibidem*.

în planul semantic al constantei sensul categorial de „feminin".

În funcție de gen, substantivele limbii române au fost grupate în mai multe clase[117]. Astfel, în limba română, există o categorie de perechi de substantive numite *mobile*, „la care opoziția de gen se manifestă atât la nivelul conținutului categorial (genul natural masculin și feminin al entităților avute în vedere), cât și la nivelul formei categoriale (sistemul de mărci pentru indicarea conținutului respectiv)"[118]. Cu alte cuvinte, în cadrul perechilor de substantive mobile se menține aceeași informație semantică, schimbându-se numai informația morfologică categorială de gen: *funcționar-funcționară, profesor-profesoară, student-studentă* etc. La aceste substantive, „în afara *alternanțelor fonetice*, genul are ca marcă principală, în flexiunea sintetică, *desinența* (*student - ∅/student-ă*) și/sau *articolul hotărât enclitic* (*studentul-studenta*), la care, în flexiunea analitică se poate adăuga, ca marcă secundară, *articolul nehotărât* (*un student-o studentă*) și *contextul* (*acest student-această studentă*)"[119]. Acestei perechi de substantive (mobile), „i se adaugă o alta, de tipul: *doctor-doctoriță, păun-păuniță, mire-mireasă, împărat-împărăteasă* etc. La aceste perechi de substantive, genul rezultă, în flexiunea sintetică, și din *desinență* (*∅/ă* etc) și/sau din articolul hotărât enclitic (*- l, - a*), dar și din sufixele lexicale de tipul *- iț (ă)*"[120]. O a treia categorie se substantive cuprinde perechi de tipul: *băiat-fată, bărbat-femeie, cocoș-găină* etc. La substantivele din aceste perechi, „genul rezultă mai ales, din opoziția *radicalilor*, care sunt diferiți, la care se adaugă morfemele conjuncte reprezentate de desinență și de articolul hotărât enclitic și morfemele libere (articolul nehotărât proclitic, elemente de context) (*băiat-∅/fată; băieții-fetele, niște băieți/niște fete*)"[121]. O a patra categorie este reprezentată de substantivele „ce numesc entitățile neanimate de genul neutru (*scaun, birou, gând, concept* etc)"[122]. La acestea, „genul este motivat și de *conținutul* categorial (inexistența sexului la neînsuflețite), și de *forma* categorială (amestecul mărcilor de masculin și feminin)"[123]. Pertinentă pentru substantivele din această categorie este „absența aspectelor opozabile pentru gen: *scaun*, de exemplu, are gen unic"[124]. În cea de a cincea categorie (cea mai bogată) se încadrează „substantivele la care, într-un fel sau altul, *genul gramatical* nu are legătură cu *genul natural* și anume: a) substantivele comune masculine și feminine ce numesc entități neînsuflețite (munte, covrig, masă, frumusețe etc); b) substantivele comune masculine și feminine, la care se adaugă și câteva neutre, ce numesc entități însuflețite considerate în afara genului natural (*privighetoare, elefant, animal, popor* etc); c) substantivele proprii nume de persoană care nu sunt imaginate în perechi după gen (*Costache, Ecaterina, Magda, Zizi* etc); d) toate celelalte substantive proprii la care genul gramatical poate fi justificat prin genul natural (*Ceahlău, Iași, Făgăraș, Dunărea* etc)"[125].

117 Vezi, în acest sens, Dimitriu, *Gramatica*, p. 62 ș.u.
118 Dimitriu, *Gramatica*, p. 62.
119 *Idem, ibidem.*
120 Dimitriu, *Gramatica*, p. 63.
121 Dimitriu, *Gramatica*, p. 64.
122 *Idem, ibidem.*
123 Dimitriu, *Gramatica*, p. 65.
124 *Idem, ibidem.*
125 Dimitriu, *Gramatica*, p. 65.

Din punctul de vedere al *posibilităților de individualizare*, substantivele limbii române sunt grupabile în două mari categorii: 1) *substantivele comune*, care „sunt lipsite de posibilitatea de a individualiza prin ele înseşi, întrucât indică un exemplar oarecare dintr-o categorie de entități, materiale sau nemateriale, teoretic identice: *om, femeie, câine, soare, viață, inteligență, energie* etc“[126]. Pentru individualizarea acestor substantive „se apelează la elemente exterioare lor, care pot fi sau *morfeme* (articolul hotărât şi cel nehotărât) sau cuvinte cu *funcție sintactică* (atribute adjectival-pronominale şi atribute calificative)“[127]. În cadrul substantivelor comune, „se pot distinge câteva grupe, şi anume: a) substantive *apelative*, care indică un exemplar dintr-o categorie (*om, femeie, casă, an* etc); b) substantive *colective*, care numesc entități constituite din mai multe exemplare de acelaşi fel (*intelectualitate, armată, popor* etc); c) substantive *materiale*, care numesc substanța constitutivă a unor entități (*pământ, apă, aer* etc)“[128]; 2) *substantivele proprii* „au posibilitatea de a individualiza prin ele înseşi, deoarece, *teoretic*, ar trebui să numească un singur exemplar al categoriei respective de entități“[129]. De obicei, însă „un substantiv propriu indică un singur exemplar dintr-o categorie *numai* pentru o colectivitate mai mică sau mai mare de oameni (de exemplu, *Ionescu* este un nume purtat de foarte mulți români)“[130].

Raportul dintre înțeles şi ≪obiect≫ este la substantivele proprii acelaşi ca la substantivele comune: substantivele proprii au înțeles, adică transmit informație semantică, informație semantică care se constituie într-un ansamblu de „componente semnificative“[131]. Aceste componente sunt *semele*, iar ansamblul formează *semantemul*. Fiecare nume propriu este un fascicul de seme, dar pentru a distinge un ≪obiect≫ de altul, „apelăm la semele distinctive, mai exact, la semul cel mai relevant, care distinge ≪obiectul≫ de toate celelalte ≪obiecte≫“[132]. Din aceste motive, în ultimă instanță, „semul cel mai relevant reprezintă înțelesul numelui propriu, chiar dacă înțelesul este alcătuit din totalitatea semelor care compun semantemul“[133]. Deosebirea între substantivele *proprii* şi substantivele *comune* este aceea că la substantivele proprii „semantemul se organizează pe o dominantă (un sem relevant), care diferențiază obiectele între ele, le individualizează“, în timp ce la substantivele comune, „organizarea semantemului se bazează pe o dominantă care apropie obiectele între ele, făcându-le să se unească în clase“[134], informația semantică fiind *individuală*, în primul caz, *generală*, în cel de al doilea. Informația semantică individuală a substantivelor proprii determină o anume comportare lingvistică: un substantiv propriu care desemnează mai multe ≪obiecte≫ este *plurisemantic*. Aproape toate numele proprii „sunt plurisemantice,

---

[126] Dimitriu, *Gramatica*, p. 73.
[127] Dimitriu, *Gramatica*, p. 74.
[128] *Idem, ibidem.*
[129] Dimitriu, *Gramatica*, p. 74.
[130] *Idem, ibidem.*
[131] A.Martinet, *Elemente de lingvistică generală*, apud Viorica Florea, *Contribuții la problema înțelesului numelor proprii*, LR, nr. 4, 1974, p. 403 [=Florea, *Contribuții*].
[132] Florea, *Contribuții*, p. 404.
[133] *Idem, ibidem.*
[134] *Idem, ibidem.*

adică desemnează o pluralitate de ≪obiecte≫“[135]. Numele proprii se disting față de cele comune „prin modul de organizare a înțelesului, a unităților semnificative“ şi prin faptul că „au o formă *proprie* de organizare a semnificației“[136].

Din perspectivă *semantică*, substantivele limbii române se împart în mai multe clase, şi anume:

1) substantive *concrete* şi substantive *abstracte*. Sunt *concrete* substantivele care „denumesc clase de obiecte considerate global şi reprezentabile în conştiința vorbitorului prin imaginea unui obiect individual: *copil, floare, munte* etc“[137]. Sunt *abstracte* substantivele care „denumesc concepte: *adevăr, conştiință, filozofie* etc“, sau „care absolutizează semantic trăsături ale ≪obiectelor≫, stări în care se pot afla ≪obiectele≫ sau relațiile dintre ≪obiecte≫: *inteligență, prietenie, nelinişte* etc“[138].

2) substantive *individuale* şi substantive *colective*. Substantivele *individuale* denumesc „≪obiecte≫ care se caracterizează printr-un singur raport de multiplicare, suprapus raportului *obiecte-clasă de obiecte* de acelaşi fel: *arbore, măr, minge, zi* etc“[139]. Substantivele *colective* denumesc „≪obiecte≫ care se caracterizează prin două raporturi de multiplicare, unul explicit, suprapus raportului *obiect-clasă de obiecte* şi altul implicit, interior obiectului“, substantivele colective denumind „*obiecte-mulțimi*“: *grup, popor, echipă, studențime* etc“[140].

Din punct de vedere *morfologic*, datorită structurii lor fonetic-lexicale diferite, împărțim substantivele limbii române în două clase: substantive *sintetice* şi substantive *analitice*.

Notă Termenii *analitic* şi *sintetic* sunt folosiți frecvent în lingvistică, cuvântul *sintetic* reprezentând „concentrarea întregului plan semantic într-un singur termen”, iar structurile analitice având ca trăsătură definitorie „desfăşurarea relațiilor sintactice în linearitatea planului expresiei”[141]. Pentru a denumi diferite *structuri analitice* se folosesc în literatura de specialitate numeroşi termeni, fără ca aceştia să se afle într-o relație de sinonimie totală. Se vorbeşte în literatura de specialitate despre *locuțiuni, cuvinte compuse, sintagme, perifraze, îmbinări stabile de cuvinte* etc, fără a se putea găsi, însă, o modalitate eficace de identificare a acestor grupuri semantico-gramaticale. Mai mult chiar, se vorbeşte despre existența unor construcții *intermediare*, care sunt „grupări de cuvinte libere la origine, care pot căpăta un caracter fix”[142]. Considerăm necesară o reactualizare a accepției termenilor care acoperă realități semantico-gramaticale înscrise în perimetrul mai larg al *structurilor analitice*. ***Locuțiunea*** este o îmbinare de cuvinte care deşteaptă în mintea noastră imaginea unui obiect, a unei acțiuni sau a unei stări percepute ca unitate[143], sau reprezintă un ansamblu de cuvinte mai mult sau mai puțin sudat, cu un înțeles unitar determinat şi

---

[135] Florea, *Contribuții*, p. 405.
[136] Florea *Contribuții*, p. 408.
[137] Irimia, GLR, p. 39.
[138] *Idem, ibidem.*
[139] Irimia, GLR, p. 41.
[140] *Idem, ibidem.*
[141] Irimia, *Strictura*, p. 43.
[142] Guțu, *Sintaxa*, p. 127.
[143] GA, 2, p. 5.

care se comportă, din punct de vedere gramatical, ca o singură parte de vorbire[144]. Nu întotdeauna, însă, o locuţiune poate fi echivalată cu sensul unui singur cuvânt, deci cu o singură parte de vorbire, pentru că formarea unei locuţiuni răspunde necesităţii de a numi un concept sau o idee pentru care limba nu dispune de un cuvânt pentru a-l exprima[145]. În privinţa *cuvântului compus*, acesta are o importantă trăsătură comună cu locuţiunea: reprezintă, ca şi locuţiunea, o unitate în planul informaţiei semantice: *gură-cască, pierde-vară, floarea-soarelui* etc. De asemenea, atât locuţiunea, cât şi cuvântul compus, reprezintă o singură parte de vorbire (cu o singură funcţie sintactică). Spre deosebire de locuţiuni, care sunt, în general, grupuri neanalizabile, cuvintele compuse sunt, în marea lor majoritate, analizabile. În crearea şi răspândirea locuţiunilor se consideră că fantezia şi afectul au un rol hotărâtor, spre deosebire de cuvintele compuse, în cazul cărora este neglijată oarecum latura expresivă[146], accentul căzând pe cea comunicativă. Nu poate fi făcută, însă, credem, o disociere clară între cuvântul compus şi locuţiune în privinţa expresivităţii, deoarece, în general, structurile analitice, de oricare fel ar fi, au, prin excelenţă, valoare afectivă.

Pentru unii cercetători, *sintagma* reprezintă atât îmbinarea unei teme lexicale cu un sufix sau prefix lexical (munci-*tor* ; *re*-vedere), cât şi îmbinarea cu un morfem (dorm-*eam*)[147]. Într-o altă accepţie, sintagma reprezintă un grup de cuvinte, care îndeplinesc două condiţii principale: cuvintele sunt legate semantic şi gramatical unul de altul şi termenii reprezintă părţi de propoziţie diferite[148].

Perifraza este definită ca fiind un grup stabil de cuvinte neaglutinate, care reprezintă echivalentul unui singur cuvânt, atât din punct de vedere lexical-semantic, cât şi gramatical[149]. ***Îmbinarea de cuvinte*** este considerată ca fiind cea mai mică unitate sintactică, în interiorul căreia se poate stabili un raport sintactic. Această unitate sintactică este constituită din cel puţin două cuvinte cu sens lexical deplin[150]. Îmbinările de cuvinte au fost numite şi *grupuri sintactice*, care, la rândul lor, au fost clasificate în *grupuri sintactice libere* (*cartea elevului*) şi *grupuri sintactice stabile* (*casă de cultură*)[151]. Fiind formată din cel puţin două cuvinte cu valoare de sine stătătoare, dintre care unul este cuvântul de bază[152], îmbinarea de cuvinte conţine cuvinte legate între ele semantic şi gramatical, motiv pentru care îmbinările de cuvinte reprezintă „unităţi gramaticale cu caracter perifrastic"[153].

Pentru toţi termenii luaţi în discuţie până aici (*locuţiune, cuvânt-compus, sintagmă, perifrază, îmbinare de cuvinte*) vom folosi în lucrare sintagma *structură analitică*, care ni se pare mai puţin confuză şi discutabilă.

---

144 *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. 1, *Compunerea*, Editura Academiei, 1970, p. 27 [=*Formarea*]; E. Ioaniţescu, *Locuţiunile*, în LR, nr. 6, 1956, p. 48.
145 Guţu, *Sintaxa*, p. 129.
146 D. Nica, *Locuţiunile substantivale în limba română*, în LR, nr. 5, 1963, p. 515.
147 F. de Saussure, *Curs de lingvistică generală*, Payot, Paris, 1976, p. 172.
148 Vezi în acest sens, S. Stati, *Sintagma şi sistemul sintactic al limbii*, în SCL, 1956, p. 433.
149 Vezi Dimitriu, GLRS, p. 85.
150 GA, 2, p. 7-8.
151 *Formarea*, vol. 1, p. 8.
152 Vezi I. Rizescu, *Observaţii asupra îmbinărilor de cuvinte*, în LR, nr. 5, 1962, p. 516.
153 Gh. N. Dragomirescu, *Îmbinările de cuvinte indivizibile, analizabile şi neanalizabile*, în LL, 8, 1964, p. 391.

Substantivele *sintetice* sau *simple* sunt substantive primare „constituite dintr-un singur termen, cu un singur morfem-rădăcină", reprezentând „majoritatea substantivelor: *înţelepciune, răsărit, Dunărea* etc"[154].

Substantivele *analitice* pot fi: a) *sintagmatice* – sintagme constituite „din termeni substantivali sau nesubstantivali precedaţi de articolul genitival *al* sau de articolul demonstrativ *cel*, care funcţionează ca instrumente de substantivare: „Toţi *ai casei* erau neliniştiţi"; „*Cei cu toporul* dau jos brazii din pădure"[155]; b) *compuse* – substantive constituite „din doi sau mai mulţi termeni lexicali (reprezentaţi de un număr corespunzător de morfeme-rădăcini), dar denumind un singur ≪obiect≫ din realitatea extralingvistică: *bună creştere, ciuboţica-cucului, fier de călcat, gura-leului, gură-cască, Târgu-Neamţ* etc"[156]; c) *locuţiuni substantivale*, care sunt „grupuri formate din mai mulţi termeni, cu sens lexical unitar şi cu sens lexico-gramatical de substantiv: *aducere aminte, bătaie de joc; învăţătură de minte, băgare de seamă* etc"[157].

1.4.1.a. *Categoriile gramaticale ale substantivului*

1.4.1.a₁ *Categoria gramaticală a genului*

Limba română a moştenit din limba latină categoria gramaticală a *genului*, concretizată în genul masculin şi genul feminin, neutrul „putând fi o creaţie pe terenul limbii române"[158]. În *Gramatica limbii române*[159] se vorbeşte şi despre *genul personal*. Termenul ≪gen personal≫ îi aparţine lui C. Racoviţă[160], fiind adoptat, mai apoi şi de alţi cercetători. C. Frâncu[161] este de părere că există anumite particularităţi sintactice şi morfologice (de flexiune şi de regim) care caracterizează clasa substantivelor numelor proprii sau nume comune referitoare la persoane cunoscute sau obiecte personificate, şi anume: 1) acuzativul cu *pe*; 2) genitiv-dativul singular cu *lui* antepus (**lui** *Ion*); 3) vocativul singular în *e* şi *o*; 4) invariabilul *alde* (*alde Ion*); 5) genitiv-dativele feminine în *–căi, -găi* sau în *–chii, -ghii*; 6) păstrarea diftongului la genitiv-dativul substantivelor de tipul *Ioana, Floarea* etc; 7) genitiv-dativul pentru numele proprii terminate în *–ca, -ga* are două forme: *-căi, -găi* şi *–chii, -ghii* (*Ani***căi**, *Ani***chii**; *Mar***găi**, *Mar***ghii**); aici se încadrează şi substantivele comune care denumesc grade de rudenie (*buni***căi**, *buni***chii**). Acelaşi cercetător[162] consideră că analogia a mers mai departe, afectând o serie de masculine de declinarea I, nume de persoane (*Duca, Du***căi**, *Du***chii**; *Stoica, Stoi***căi**, *Stoi***chii**). Analogia nu a afectat, însă, opinează acelaşi cercetător, *masculinele* în *–că, -gă*, formate dintr-un număr de trei sau patru silabe (*Georgică, Costică, Vasilică*), pe când cele *feminine* permit aceste forme (*Rodi***căi** etc). Alţi cercetători[163] sunt de părere

---

[154] Irimia, GLR, p. 43.
[155] *Idem, ibidem*.
[156] Irimia, GLR, p. 43.
[157] *Idem, ibidem*.
[158] Dimitriu, *Gramatica*, p. 127.]
[159] GA, 1, p. 59÷60.
[160] C. Racoviţă, *Sur le genre personnel en roumain*, apud C. Frâncu, *≪Genul personal≫ în limba română*, LR, nr. 4, 1974, p. 409 [=Frâncu, *Genul*].
[161] Frâncu, *Genul*, p. 409 ş.u.
[162] Frâncu, *Genul*, p. 410.
[163] Dimitriu, *Gramatica*, p. 127.

că „aşa-zisul ≪gen personal≫ nu reprezintă, însă, un aspect opozabil al categoriei gramaticale a genului şi de aceea nu trebuie pus alături de masculin, feminin şi neutru, ca un al patrulea gen al limbii române“[164]. Ceea ce este, de fapt, numit cu termenul de ≪gen personal≫ reprezintă, în opinia lui C. Dimitriu, „o clasă de cuvinte stabilită numai pe baza criteriului *formei* şi nu o categorie gramaticală, întrucât la substantivele respective nu apare şi *conţinutul* categorial (entităţile numite prin substantive pot avea genul natural masculin, genul natural feminin sau pot fi în afara genului natural, a patra posibilitate fiind exclusă“[165]. C. Dimitriu consideră că toate cuvintele înscrise în aşa-numitul ≪gen personal≫ au anumite caracteristici formale, şi anume: 1. Substantivele masculine care aparţin genului personal – proprii şi comune – la singular se construiesc, în principiu, cu articol hotărât antepus la genitiv-dativ: **lui** *Ion*, **lui** *tata* etc. Prin analogie cu acestea, articolul hotărât pentru masculin singular, genitiv-dativ apare şi înaintea unor feminine (**lui** *Elena*, **lui** *mama* etc), la numele proprii feminine mai noi de tipul *Ildy*, *Mimi* etc antepunerea articolului hotărât la genitiv-dativ fiind obligatorie (**lui** *Ildy*). 2. Când substantivele înscrise în genul personal îndeplinesc funcţia sintactică de complement direct sunt precedate de prepoziţia *pe*: *îl cunosc* **pe Ion**, *o văd* **pe mama**[166].

Din punctul de vedere al *genului*, substantivele limbii române au fost grupate[167] în două mari clase: 1) *animate*, care sunt „substantive ce denumesc ≪obiecte≫ înscrise în dinamica *viaţă-moarte*: *om, fată, băiat, fluture, peşte, floare*“; 2) *inanimate*, care sunt „substantive-nume de ≪obiecte≫ care nu cunosc dinamica *viaţă-moarte*: *geam, stilou, tren, vagon* etc“[168].

Între substantivele care denumesc vieţuitoare, „numai o parte realizează genul ca pe o categorie semantică, cu trăsătura semantică de gen stabilă dar înscrisă într-o opoziţie bipolară, corespunzând celor două principii: masculin şi feminin“[169]. Din acest punct de vedere, D. Irimia[170] este de părere că substantivele care denumesc vieţuitoare pot fi: A) *corelative*, care „intră în cupluri masculin-feminin corespunzătoare polarităţii ≪obiectelor≫ denumite: *bărbat-femeie, băiat-fată, tată-mamă, frate-soră* (la nivelul rădăcinii); *sătean-săteancă, leu-leoaică, doctor-doctoriţă, cârciumar-cârciumăreasă, curcă-curcan, cioară-cioroi* (la nivelul sufixului moţional, care formează substantivele mobile); *director-directoare, nepoţel-nepoţică* (la nivelul unor sufixe dezvoltând între ele aceeaşi opoziţie)“[171]; B) *epicene*, care „nu diferenţiază lingvistic realitatea bipolară a ≪obiectelor≫ denumite (nemanifestarea opoziţiei de gen), substantivele din această categorie fiind înscrise „la un gen sau altul, în funcţie de istoria limbii: *masculine* (*crocodil, elefant, melc, pescăruş, peşte, rac, şarpe, şoim* etc); *feminine* (*albină, balenă, cămilă, furnică, girafă, molie, privighetoare* etc); se cuprind aici şi unele substantive denumind fiinţe umane: *masculine* (*sugar, nou-născut, urmaş, ghid, critic literar,*

---

[164] *Idem, ibidem.*
[165] *Ibidem*, p. 128.
[166] Dimitriu, *Gramatica*, p. 128.
[167] Irimia, GLR, p. 44.
[168] *Idem, ibidem.*
[169] Irimia, GLR, p. 45.
[170] Irimia, GLR, p. 45÷46.
[171] Irimia, GLR, p. 46.

muzeograf etc) şi *feminine* (*rudă, călăuză, persoană* etc)"[172].

În limba română actuală, *genul* substantivelor nu se poate recunoaşte numai după *conţinut* (genul natural al ≪obiectelor≫ numite de substantive), ci, pentru fixarea genului substantivelor, se are în vedere şi *forma*. C. Dimitriu[173] este de părere că „mărcile genului de la substantivele limbii române sunt: *desinenţa, articolul, sufixul flexional, alternanţa fonetică* şi *contextul*"[174]. De exemplu, „şase perechi de desinenţe se întâlnesc numai la feminin: *ă, e*: *casă/case*: *ă/uri*: *blană/blănuri*; *e/uri*: *vreme/vremuri*; *e/∅*: *ureche/urechi -∅*; *∅/le*: *stea-∅/stele*; *i/i*: *vineri/vineri*. Articolul (hotărât, nehotărât, posesiv-genitival, demonstrativ-adjectival) „singur nu poate indica niciodată în mod cert genul substantivelor (articolul hotărât cu formă de feminin singular nominativ-acuzativ *–ă* (*casă*) apare şi la masculin singular nominativ-acuzativ (*tată*))"[175]. Sufixul flexionar *u* „poate apărea ca marcă a genului numai când ≪devine articol≫ prin nepronunţarea în vorbirea populară şi familiară a articolului hotărât *-l* (*bărbatu, scaunu*)"[176]. Alternanţa fonetică din constantă marchează categoria gramaticală a genului, „dublând alte mărci la unele substantive: la *nepot/nepoată, profesor/profesoară* etc, masculinul se deosebeşte de feminin nu numai prin opoziţia desinenţială *∅/-ă*, ci şi prin alternanţa *-o/-oa*."[177]. Şi contextul reprezintă o marcă a categoriei gramaticale a genului, deoarece „pentru a stabili genul unui substantiv este suficient să însoţim substantivul respectiv cu un determinant de tip adjectival cu forme variabile după gen: ***bună şcoală; această şcoală; bun popă, acest popă***."[178].

1.4.1.a₂ *Categoria gramaticală a numărului*

Categoria gramaticală a numărului dezvoltă, la substantivele limbii române, opoziţia categorială *singular-plural*, cele două aspecte opozabile deosebindu-se „atât din punctul de vedere al *conţinutului*, cât şi din punctul de vedere al *formei*"[179]. Conţinutul categoriei gramaticale a numărului îşi are originea în „desfăşurarea raportului semantic semn-obiect; opoziţia internă reprezintă interpretarea lingvistică a realităţii extralingvistice considerată din perspectiva unor deosebiri cantitative între obiectele unei clase omogene, deosebiri reduse, în planul conştiinţei, prin abstractizare, la două moduri opuse de a fi: ca exemplar singular sau ca mulţime nedeterminată de exemplare"[180]. Sensul gramatical de *singular* rezultă din „luarea în consideraţie, în actul de comunicare lingvistică a unui singur exemplar dintr-o clasă de obiecte (*domn, oraş, gând, frumuseţe* etc)", în timp ce sensul gramatical de *plural* rezultă din „luarea în consideraţie a unei mulţimi nedeterminate de exemplare din aceeaşi clasă de obiecte (*ţări, domni, oraşe, gânduri, frumuseţi*)"[181].

---

[172] Irimia, GLR, p. 46.
[173] Dimitriu, *Gramatica*, p. 132 ş.u.
[174] Dimitriu, *Gramatica*, p. 132.
[175] Dimitriu, *Gramatica*, p. 133.
[176] Dimitriu, *Gramatica*, p. 134.
[177] *Idem, ibidem.*
[178] Dimitriu, *Gramatica*, p. 135.
[179] Dimitriu, *Gramatica*, p. 136.
[180] Irimia, GLR, p. 59.
[181] *Idem, ibidem.*

În funcție de apartenența la diferite clase semantice, anumite substantive nu cunosc opoziția singular-plural, dezvoltând, sau numai sensul de singular sau numai sensul de plural. Substantivele care au numai formă de singular (***singularia tantum***) sunt, de obicei, „substantivele comune materiale (*lapte*, *aur*, *aer*), unele substantive comune care numesc entități nemateriale ce apar ca unice (*odihnă*, *încredere*, *idealism* etc), precum și unele substantive proprii, care, prin definiție, sunt considerate «unice» (*Iancu*, *Istrate*, *Cluj* etc)[182]. Substantivele defective de singular formează subclasa substantivelor ***pluralia tantum***, „în care se cuprind: substantive colective (*câlți*, *icre*); substantive comune denumind obiecte alcătuite din două elemente egale și simetrice (*ochelari*, *pantaloni*); substantive proprii, toponimice: *Alpi*, *Carpați*; unele substantive ***pluralia tantum*** sunt folosite, uneori, în limba română actuală, și la singular: *un pantalon*“[183].

Din punct de vedere *formal* se poate aprecia că „mărcile categoriei gramaticale a numărului sunt aceleași ca la gen, cu sublinierea că și aici unele mărci se utilizează sporadic, iar altele au frecvență foarte mare“[184]. Opoziția de număr este marcată în planul expresiei „prin opoziție *desinențială*, variabilă, în parte, în funcție de genul substantivelor“ sau „la nivelul categoriei gramaticale a determinării“ sau „la nivel sintactic, prin acordul în număr al determinanților nominali“[185].

În funcție de manifestarea opoziției singular-plural în planul expresiei, substantivele limbii române au fost grupate[186] în trei clase: 1) substantive *variabile* cu flexiune regulată: *casă-case*, *școlar-școlari* etc; 2) substantive *variabile* cu flexiune neregulată: *om-oameni*, *soră-surori* etc; substantive *invariabile*: *tei-tei*, *învățătoare-învățătoare* etc.[187]

1.4.1.a₃ *Categoria gramaticală a cazului*

Spre deosebire de categoriile gramaticale de gen și număr, „care nu impun o anumită funcție sintactică la substantivul căruia aparțin, ci doar condiționează forma diferitelor determinări pe care le primește substantivul“, categoria gramaticală a cazului „nu poate fi imaginată în limba română decât prin luarea în considerație a funcției sintactice a substantivului“[188].

În strânsă legătură cu „configurația constituenților funcțional-semantici dintr-un enunț maximal complet“, categoria gramaticală a cazului „se întemeiază pe opozițiile interne dintre cinci termeni corelativi: nominativ, acuzativ, genitiv, dativ, vocativ“[189]. Termenul neutru al categoriei gramaticale a cazului din planul limbii are forma cazului *nominativ* nearticulat: *casă, nea, student, profesor* etc. Individualitatea termenilor corelativi este asigurată „de natura *relației* în care intră substantivul, de poziția lui în această relație și, în legătură cu aceasta, de *funcția sintactică* dominantă care-i dezvoltă

---

[182] Dimitriu, *Gramatica*, p. 136.
[183] Irimia, GLR, p. 59.
[184] Dimitriu, *Gramatica*, p. 137.
[185] Irimia, GLR, p. 60.
[186] Vezi, în acest sens, Irimia, GLR, p. 61.
[187] Irimia, GLR, p. 61.
[188] Dimitriu, *Gramatica*, p. 139.
[189] Irimia, GLR, p. 64.

conţinutul semantic, precum şi de acţiunea principiului *recţiunii*"[190]. La substantiv, „datorită simplificărilor de flexiune cazuală petrecute de la latină până la română – simplificări care au făcut ca majoritatea substantivelor româneşti să aibă o singură formă cazuală – nu se mai poate vorbi de forme cazuale specializate pe funcţii sintactice, ci, din contră, *funcţiile sintactice au ajuns să permită identificarea cazurilor*"[191]. Substantivul aflat într-un anumit caz nu are o singură funcţie sintactică, ci mai multe, iar, pe de altă parte, o singură funcţie sintactică poate fi exprimată prin substantive aflate în cazuri diferite.

Când desfăşurarea recţiunii îşi are originea în prepoziţii (locuţiuni prepoziţionale), „planul semantic al unui anumit caz nu mai este determinat totdeauna de funcţia sintactică a substantivului ci poate rezulta numai din opoziţia paradigmatică a categoriei gramaticale a cazului"[192]. De exemplu, funcţia sintactică de atribut stă la baza conţinutului semantic al cazului genitiv când „dezvoltă sensul de ≪posesiune≫ sau ≪apartenenţă≫"[193]: „Eu am crescut hrănit de taina *lumii*" (Blaga, *Poezii*, p. 16). Când cazul genitiv este cerut de prepoziţii (locuţiuni prepoziţionale) specifice, conţinutul semantic al cazului „rezultă numai din opoziţia internă cu celelalte cazuri"[194]: ***Lupta contra fumatului este acerbă.***

Sensul fundamental al cazului *nominativ* este dat „de cele două funcţii sintactice din structura nucleului predicaţional al unui enunţ lingvistic: *subiectul* şi *predicatul*"[195]: „Din straşina curat-a veşniciei/cad *clipele* ca picurii de ploaie" (Blaga *Poezii*, p. 16). Sensul fundamental al cazului *acuzativ* este dat de funcţia sintactică de complement direct: „Soarele-n zenit ţine *cântarul* zilei" (Blaga, *Poezii*, p. 82). Conţinutul semantic fundamental al cazului *genitiv* îşi are originea în funcţia sintactică de *atribut*: „Şi-ar înflori pe buza ta atâta vrajă,/de n-ai fi frământată,/Sfânto,/De voluptatea-ascunsă *a păcatului* ?" (Blaga, *Poezii*, p. 19). Genitivul este impus de recţiunea unor prepoziţii (locuţiuni prepoziţionale) specifice (*asupra, deasupra, contra, împotriva, în jurul, în spatele* etc): ***Pământul se învârte în jurul soarelui.*** Sensul fundamental al cazului *dativ* îşi are originea în funcţia sintactică de *complement indirect*: „Când şarpele întinse *Evei* mărul, îi vorbi/c-un glas, ce răsuna/de printre frunze ca un clopoţel de-argint" (Blaga, *Poezii*, p. 24). Câteva prepoziţii: *asemeni/asemenea, datorită, mulţumită, graţie, conform, potrivit* impun substantivului să se situeze în dativ: ***Mulţumită profesorului am reuşit la examen.*** Conţinutul semantic al cazului vocativ este determinat „de natura sa *deictică*", fiind „una din modalităţile de concretizare a funcţiei *conative* a limbii: prin vocativ, emiţătorul atrage în comunicare un interlocutor"[196]. Orientarea către destinatar sau receptor, funcţia conativă deci, „îşi găseşte cea mai pură expresie gramaticală în vocativ şi imperativ, care, din punct de vedere sintactic, morfologic şi adesea chiar fonologic, se abat de la alte forme verbale sau nominale"[197]: „De ce m-ai trimis în

---

190 *Idem, ibidem.*
191 Dimitriu, *Gramatica*, p. 143.
192 Irimia, GLR, p. 64.
193 *Idem, ibidem.*
194 *Idem, ibidem.*
195 Irimia, GLR, p. 65.
196 Irimia, GLR, p. 68.
197 R. Jakobson, *Funcţiile limbii*, apud Coteanu, *Crestomaţie*, p. 52.

lumină, *Mamă*,/de ce m-ai trimis?" (Blaga, *Poezii*, p. 92).

Exprimarea formală a opozițiilor cazuale

Identitatea specifică a cazurilor este marcată, în planul expresiei, prin mai multe mijloace: 1) desinențe; 2) prepoziții-morfem; 3) articolul; 4) intonație; 5) topica[198].

Prin *desinențe* se disting numai trei forme cazuale: nominativ-acuzativ, genitiv-dativ și vocativ, la nivelul întregii clase a substantivului. Clasa substantivelor masculine „cunoaște, la singular, două forme distincte desinențiale, una pentru nominativ-acuzativ-genitiv-dativ: *copil* și alta pentru vocativ: *copile/copilule* (*e/le*)"[199]. La plural, „vocativul intră mai frecvent în omonimie cu celelalte cazuri: *copii*; forme precum *copiilor* sunt mai rare, condiționate sintactic și intră în omonimie cu genitiv-dativul substantivelor marcate prin articol hotărât". Substantivele feminine „se caracterizează prin alte două forme distincte desinențiale numai la singular: una pentru nominativ-acuzativ-vocativ: *mamă*, alta pentru genitiv-dativ: (*unei*) *mame*"[200]. Vocativul „prezintă desinențe specifice în limbajul familiar: *bunic-o*."[201]. La plural, „cazurile nominativ-acuzativ-genitiv-dativ sunt omonime: *mame*", vocativul „intrând în aceeași omonimie: *mame*" sau intrând „în omonimie cu genitiv-dativul marcat prin articol hotărât: *mamelor*"[202]. Substantivele neutre, incompatibile cu vocativul, „se caracterizează prin câte o singură formă la singular și la plural: *tron/tronuri*"[203].

Prepozițiile-morfem „fixează identitatea cazurilor, în planul expresiei"[204]. În literatura de specialitate se vorbește[205] despre patru prepoziții-morfem: *-a-* marchează cazul genitiv prepozițional, construindu-se cu substantive determinate de numerale cu valoare adjectivală: „Pe creștetele-*a* doi copii" (M. Eminescu, apud Irimia, GLR, p. 72); *-de-* marchează cazul genitiv prepozițional, frecvent mai ales în limbajul popular și în limbajul poetic: „O mamă, dulce mamă, din negură *de* vremi/Pe freamătul *de* frunze la tine tu mă chemi" (M. Eminescu, *Poezii*, Ed. pentru literatură și artă, București, 1960, p. 98 [= Eminescu, *Poezii*]); *-la-* marchează cazul dativ prepozițional: „Moartea succede vieții, viața succede la moarte,/Alt sens n-are lumea asta, n-are alt scop, altă soarte" (Eminescu, *Poezii*, p. 26); *-pe-* marchează cazul acuzativ al genului personal: substantive proprii sau substantive comune denumind ființe umane, cu funcția sintactică de complement direct: „Ea-l asculta *pe copilaș* uimită și distrasă" (Eminescu, *Poezii*, p. 133)[206].

La *masculin*, la nivelul *articolului*, cele patru forme cazuale omonime se reduc la două: nominativ-acuzativ: sg. *un*; *-l* (***un** student*; *student**ul***); pl. *niște*, *-i* (***niște** studenți*, *studenți**i***); genitiv-dativ sg. *unui*; *-lui* (***unui** student*; *student**ului***); pl. *unor*; *-lor* (***unor** studenți*; *studenți**lor***).

---

198 Vezi în acest sens Dimitriu, *Gramatica*, p. 141÷143; Irimia, GLR, p. 70÷73.
199 Irimia, GLR, p. 70.
200 Irimia, GLR, p. 71.
201 *Idem, ibidem.*
202 Irimia, GLR, p. 71.
203 *Idem, ibidem.*
204 Irimia, GLR, p. 72.
205 *Idem, ibidem.*
206 Vezi, în acest sens, Irimia, GLR, p. 72.

Intonaţia „fixează definitiv identitatea specifică a cazului vocativ între celelalte cazuri", „marcă redundantă pentru formele distincte prin desinenţe specifice (*omule! copile! surioaro!*), intonaţia, anulând omonimiile cu nominativul nearticulat: *Andrei! Maria! tată! copii!* sau cu genitiv-dativul plural: *domnilor! doamnelor!*, cazuri lipsite de o intonaţie specifică"[207]

Topica „introduce o marcă în plus în conturarea identităţii vocati-vului", substantivele în vocativ având topică liberă, prin aceasta vocativul „distingându-se de nominativ, când nu are desinenţe specifice"[208]: „Din valurile vremii, ***iubita*** mea, răsai .../Cu braţele de marmur, cu părul lung, bălai" (Eminescu, *Poezii*, p. 160).

1.4.1.a₄ *Categoria gramaticală a determinării. Articolul-morfem al categoriei gramaticale a determinării*

Ideea existenţei unei noi categorii gramaticale în limba română, diferită de categoriile gramaticale unanim recunoscute (gen, număr, caz, timp, mod, diateză etc), anume, ***categoria gramaticală a determinării***, este legată de ocurenţa în context a articolelor hotărât, nehotărât şi a articolului zero (considerate mărci ale determinării). Cu alte cuvinte, articolele hotărât şi nehotărât, pe lângă faptul că se alătură celorlalte mărci de gen, număr şi caz, marchează o nouă categorie a substantivului: ***categoria gramaticală a determinării.***

În perioada modernă (sec. al XX-lea), articolul este privit mai puţin ca o poate de vorbire şi mai mult ca morfem: articolul „nu este parte de vorbire propriu-zisă ci o unealtă gramaticală, exprimă raporturi, nu noţiuni"[209]. Iordan este de părere că cele patru articole existente în limba română (hotărât, nehotărât, adjectival şi posesiv-genitival) au o funcţie comună, şi anume, „individualizarea obiectelor", care trimite la faptul că „dintr-un grup de obiecte de acelaşi fel, vorbitorul se opreşte asupra unuia singur, pe care îl numeşte cu ajutorul substantivului însoţit de articol"[210]. Ion Coteanu[211] opinează că articolul există în limba română „din necesitatea precizării conţinutului numelui", considerând pertinentă pentru gramaticalizarea articolului „pierderea înţelesului său concret iniţial"[212]. Paula Diaconescu[213] consideră articolul marcă a categoriei determinării, grupând adjectivele calificative, cantitative, pronominale şi *articolele* în aceeaşi categorie de cuvinte, şi anume, a „părţilor determinative"[214]. Făcând analiza articolului hotărât şi a articolului nehotărât, autoarea în discuţie concluzionează că „articolul şi-a pierdut autonomia semantică şi este incapabil de a exprima ceva în afara numelui", devenind „instrument gramatical care nu poate apărea singur, ci numai împreună cu un substantiv sau, uneori, cu un echivalent al acestuia"[215]. Paula

207 Irimia, GLR, p. 73.
208 Vezi, în acest sens, Irimia, GLR, pg,. 72÷73.
209 I. Iordan, *Limba română contemporană*, Ed. didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1954, p. 325.
210 *Idem, ibidem.*
211 I. Coteanu, *Contribuţii la teoria articolului*, SCL, nr. 1, 1958, p. 23.
212 *Idem, ibidem.*
213 Paula Diaconescu, *Un mod de descriere a flexiunii nominale cu aplicaţie la limba română contemporană*, SCL, XII, 1961, nr. 2, p. 165 ş.u. [=Diaconescu, *Descriere*].
214 Diaconescu, *Descriere*, p. 165.
215 *Ibidem*, p. 176.

Diaconescu este de părere că articolul hotărât şi nehotărât exprimă o categorie cu „corespondent gramatical", „categoria determinării"[216]. În interiorul categoriei gramaticale a determinării, Paula Diaconescu găseşte următoarele opoziţii: „determinat (definit şi nedefinit) şi nedeterminat"[217]. Valoarea *determinat* corespunde formei articulate a substantivului, în timp ce valoarea nedeterminat, formei nearticulate a acestuia. Valoarea determinat poate fi *definită* (prin articol hotărât) şi *nedefinită* (prin articol nehotărât).

Ideea existenţei categoriei gramaticale a determinării exprimată prin articol este susţinută şi de către Valeria Guţu Romalo[218] care consideră ca articolul „exprimă gradul de individualizare a numelui în mod abstract", funcţionând „ca determinant numai în cadrul unui sistem determinat de opoziţii"[219]. În privinţa *formei* categoriei gramaticale a determinării, Valeria Guţu Romalo ia în consideraţie trei forme ale substantivului: substantiv nearticulat, substantiv articulat cu articol hotărât şi substantiv articulat cu articol nehotărât. Opoziţiile formale din cadrul categoriei gramaticale a determinării sunt, în opinia autoarei, următoarele: substantiv nearticulat/substantiv articulat enclitic; substantiv nearticulat/substantiv articulat proclitic şi substantiv articulat enclitic/substantiv articulat proclitic.

În ceea ce priveşte *conţinutul* categoriei gramaticale a determinării, în opinia Valeriei Guţu Romalo, opoziţiile marcate de articolele hotărât, nehotărât şi de nearticulare sunt următoarele: substantiv nedeterminat vs substantiv determinat hotărât; substantiv nedeterminat vs substantiv determinat nehotărât şi substantiv determinat hotărât vs substantiv determinat nehotărât[220]. Opoziţia fundamentală de conţinut în cadrul categoriei gramaticale a determinării este, în opinia autoarei, aceea că articolul definit indică un obiect individualizat clar, iar cel nedefinit o determinare mai puţin precisă[221]. Lingvista consideră pertinente două motive pentru care articolul nu mai poate fi privit ca o parte de vorbire, ci ca un morfem al categoriei gramaticale a determinării, şi anume: a) articolul este un „morfem dependent, de acelaşi tip cu desinenţele" şi b) „prezenţa articolului nu adaugă nici un sens nou substantivului: forma articulată nu diferă semantic de forma nearticulată, ci doar restrânge sfera de referire a substantivului, limitând, până la individualizare, obiectele indicate de substantiv"[222].

Determinarea prin articol este numită de către I. Iordan şi Vl. Robu „determinare minimală", articolul fiind un „morfem de determinare minimală"[223]. Autorii în discuţie nu includ articolul „în sistemul claselor gramaticale de cuvinte", ci îl consideră „o clasă

---

[216] *Ibidem*, p. 164
[217] *Idem, ibidem.*
[218] Valeria Guţu Romalo, *Unele valori ale articolului în limba română contemporană*, în *Omagiu I. Iordan*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1958, p. 365 ş.u., [=Guţu, *Valori*]; *Articolul şi categoria determinării în limba română*, vol. *Elemente de lingvistică structurală*, Bucureşti, 1967, p. 227 ş.u. [=Guţu, *Articolul*]; *Morfologie structurală a limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 67 ş.u.
[219] Guţu, *Valori*, p. 365.
[220] Guţu, *Valori*, p. 366.
[221] Guţu, *Articolul*, p. 227.
[222] *Idem, ibidem.*
[223] Iordan, Robu, LRC, p. 355.

de morfeme gramaticale", articolul fiind „un mijloc de flexiune a numelui"[224]. Un nume determinat de articol se numeşte „sintagmă primară", „un nume articulat – *o casă, casa, al casei, al unei case, casele* –" fiind „un substantiv determinat minimal, adică individualizat în diferite grade, fără ca această determinare să adauge sintagmei seme lexicale în plus"[225]. Natura gramaticală a articolului „îl apropie mai mult de afixe şi desinenţe, decât de instrumentele gramaticale (prepoziţii şi conjuncţii)"[226]. Pentru prima dată în lucrările de gramatică româneşti apare sintagma *determinare zero*, însemnând lipsă de determinare, autorii fiind de părere că „este necesar să considerăm că formele nemarcate cu articol „au marca zero" sau „articol zero", „pentru a putea asigura funcţia opoziţiilor în cadrul sistemului paradigmatic al numelui"[227]. Deşi se analizează numai opoziţia dintre articolul hotărât şi cel nehotărât, sunt incluse în clasa mărcilor categoriei determinării toate articolele: articolul zero, articolul hotărât, articolul nehotărât, articolul posesiv-genitival şi articolul demonstrativ-adjectival. Dintre acestea, articolul hotărât enclitic „prezintă gradul cel mai înalt de gramaticalizare, ca afixele şi desinenţele, iar articolele nehotărât şi demonstrativ au gradul cel mai slab"[228].

I. Coja[229] menţionează două valori ale articolului, şi anume, *valoarea adjectivală* (la substantivele nearticulate) şi *valoarea de nume general* (la substantivele articulate cu articol hotărât sau nehotărât). Uneori, generalizarea se poate exprima prin substantive articulate cu articol hotărât sau nehotărât (**Un** *prieten/prietenu***l** *la nevoie se cunoaşte*), în timp ce, în alte contexte, generalizarea poate fi marcată numai prin articol hotărât (*De-ar şti omu***l** *ce-ar păţi, dinainte s-ar păzi*). Valoarea de *nume general* este considerată o variantă a valorii de *nume individual*, datorită faptului că aceste două valori nu ocurează în aceleaşi contexte. Nu articolul este cel care poartă sensul de „general" sau de „particular", ci substantivul însuşi, dovadă fiind faptul că se poate folosi acelaşi articol în ambele situaţii[230].

D. Irimia este de părere că articolul reprezintă un morfem al categoriei gramaticale a determinării, categorie specifică substantivului. Conţinutul categoriei determinării reprezintă „interpretarea lingvistică a raportului dintre subiectul vorbitor şi „obiectul" denumit de substantiv, din perspectiva cunoaşterii, în interiorul relaţiei clasă-constituenţi"[231]. Opoziţia internă a categoriei determinării se dezvoltă, în opinia aceluiaşi autor, în trei termeni: „nedeterminare/determinare minimă (nedefinită)/determinare maximă (definită)"[232]. *Nedeterminarea* semnifică „rămânerea ≪obiectului≫ denumit de substantiv în afara opoziţiei *cunoscut-necunoscut*", în timp ce *determinarea minimă* semnifică „detaşarea unui obiect din propria clasă de obiecte, fără ca obiectul să primească pentru subiectul vorbitor o identitate distinctă, sau pentru că

---

[224] Iordan, Robu, LRC, p. 355.
[225] *Idem, ibidem.*
[226] Iordan, Robu, LRC, p. 355.
[227] *Idem, ibidem.*
[228] *Ibidem*, p. 362÷363.
[229] I. Coja, *Preliminarii la gramatica raţională a limbii române*, vol. I, *Gramatica articolului*, Bucureşti, 1983, p. 9 [=Coja, *Preliminarii*].
[230] Vezi cap. *Nume de entitate – nume de clasă de entităţi.*
[231] Irimia, GLR, p. 54.
[232] *Idem, ibidem.*

acesta îl consideră asemenea celorlalte obiecte ale clasei"[233]. *Determinarea maximă* semnifică „detaşarea unui obiect din clasa de obiecte denumită de substantiv", cunoaşterea ≪obiectului≫ fiind „precedentă actului comunicării lingvistice sau se realizează în timpul desfăşurării acesteia"[234].

C. Dimitriu nu este de acord cu existenţa categoriei gramaticale a determinării, analizând articolul ca „parte de vorbire de sine stătătoare"[235]. Autorul consideră că statutul de parte de vorbire al articolului nu este incompatibil cu acela de *marcă* a categoriilor gramaticale. Astfel, articolul hotărât enclitic este considerat „morfem gramatical propriu-zis", deoarece face parte din structura substantivului. Un alt argument pentru calitatea de morfem a articolului hotărât enclitic este faptul că acesta „şi-a pierdut în principiu funcţia sa iniţială de element de individualizare", articolul hotărât enclitic căpătând funcţia de marcă, „indicând categoriile gramaticale de gen, număr şi caz ale substantivului cu care s-a aglutinat"[236]. Celelalte articole, fiind cuvinte independente, sunt numite „părţi de vorbire-morfem"[237]. Cercetătorul afirmă că gradul de individualizare este util pentru a distinge „doar articolele hotărâte de cele nehotărâte"[238], acestea fiind singurele articole care „individualizează". Se consideră că „sensul lexical este absent şi la determinările sintactice de tipul *omul* **acela (acesta,** *nostru*)", ceea ce conduce la ideea că „mărcile determinării pot fi nu numai morfologice, ci şi sintactice"[239]. Concluzia autorului în discuţie este că „la substantivele limbii române nu este convenabil ca determinarea să fie considerată categorie gramaticală", deoarece „conţinutul determinării este posibil numai la unele substantive", iar forma „nu este reprezentată printr-un sistem unitar de mărci"[240].

În ceea ce ne priveşte, având în vedere opiniile amintite (vezi supra), considerăm că, în limba română actuală, articolul nu poate fi inclus printre clasele lexico-gramaticale, deci nu este o parte de vorbire, deoarece:

a) numărul secvenţelor lingvistice considerate articole este foarte restrâns, în comparaţie cu numărul elementelor lingvistice ale oricărei alte clase lexico-gramaticale;

b) secvenţele lingvistice numite articol nu transmit informaţie semantică (nu sunt cuvinte noţionale, ca celelalte părţi de vorbire, cu excepţia prepoziţiilor şi conjuncţiilor), ci exprimă „valori"[241] ale noţiunii (individualizare/neindividualizare; cunoaştere/necunoaştere). Elementele numite articol „au un conţinut semantic foarte abstract, care nu poate fi surprins decât pornind de la grupul substantiv + articol"[242].

c) unităţile considerate articol, atunci când au valoare specifică, adică atunci când „individualizează" obiectele, sunt strict limitate distribuţional, putând ocura în context numai în vecinătatea substantivului. Apariţia articolului poate fi impusă de prezenţa

---

[233] Irimia, GLR, p. 55.
[234] *Idem, ibidem.*
[235] Dimitriu, *Gramatica*, p. 150.
[236] Dimitriu, *Gramatica*, p. 89.
[237] *Ibidem*, p. 166.
[238] *Idem, ibidem.*
[239] Dimitriu, *Gramatica*, p. 159.
[240] Dimitriu, *Gramatica*, p. 160÷161.
[241] Diaconescu, *Descriere*, p 165.
[242] Guţu, *Articolul*, p. 227.

anterioară a substantivului, care, reluat, se articulează: *Am cumpărat carne. Carnea era proaspătă*, sau de prezenţa unui alt cuvânt în context: adjectivul pronominal nehotărât *tot* cere articularea obligatorie a cuvântului: *tot omul*. Faptul că articolul poate fi cerut de un anumit element prezent în comunicare constituie un argument în afirmarea caracterului gramatical al *categoriei determinării*, articolul trebuind considerat *morfem dependent*, de acelaşi tip ca desinenţele, care marchează, pe lângă categoriile gramaticale de număr, caz etc şi categoria gramaticală a determinării. Considerând că articolul este morfem al categoriei gramaticale a determinării, urmează că această categorie gramaticală există şi că ea are, ca orice categorie gramaticală, o *formă* categorială şi un *conţinut* categorial.

Categoria gramaticală a determinării cuprinde trei mărci, şi anume: articolul hotărât enclitic, articolul nehotărât proclitic şi articolul zero, aceste mărci dezvoltând următoarele *opoziţii formale*: a) nedeterminat/determinat hotărât; b) nedeterminat/determinat nehotărât şi c) determinat nehotărât/determinat hotărât.

Conţinutul categoriei gramaticale a determinării se relevă în cadrul opoziţiilor de conţinut categorial, reprezentat de „valorile“ exprimate de către articol: individualizat/neindividualizat; cunoscut/necunoscut.

Articolul are rolul de morfem al categoriei determinării numai în situaţiile în care este posibilă măcar una dintre opoziţiile proprii categoriei determinării (vezi supra).

Mărcile categoriei gramaticale sunt numai articolul hotărât enclitic, articolul nehotărât proclitic şi articolul zero, urmând ca articolul posesiv-genitival şi articolul demonstrativ-adjectival să fie mărci fie ale categoriei gramaticale a cazului (*Caietul este al băiatului*), fie ale substantivizării (*Cel înţelept învinge*). Prezenţa sau lipsa articolelor din urmă (posesiv şi demonstrativ) în anumite contexte nu presupune nici un fel de diferenţă sub aspectul determinării.

1.4.1.b. *Clase flexionare de substantive*

În literatura românească de specialitate[243] există două orientări principale în privinţa grupărilor substantivelor comune în clase, şi anume:

a) Gramatica clasică mai veche grupează substantivele comune ale limbii române după *terminaţia* lor de la nominativ singular nearticulat în trei *declinări*, care, în general, corespund primelor trei declinări din limba latină[244]. Astfel, declinarea întâi cuprinde substantivele feminine şi câteva masculine terminate în *–ă* (*casă, popă*); în *–ea* (*măsea*); în *–a* (*cazma*) şi în *–i* (*zi, miazăzi*). Declinarea a doua cuprinde substantivele masculine şi neutre care se termină în consoană nepalatalizată şi palatalizată (*bărbat, creion, unchi*); în *–u* vocalic sau semivocalic (*codru, registru, erou, stilou*); în *–i* vocalic sau semivocalic (*taxi, kiwi, ciocoi, război*) şi în *–o* (*radio*). Declinarea a treia cuprinde substantivele terminate în *–e* de genul feminin (*vulpe*), masculin (*perete*) şi neutru (*nume*).

Paula Diaconescu[245], luând în consideraţie *desinenţele*, împarte substantivele

243 În legătură cu orientările principale în ceea ce priveşte gruparea substantivelor comune în declinări sau clase de flexiune, vezi Dimitriu, *Gramatica*, p. 124 ş.u.

244 GA, 1, p. 81, ş.u.

245 Paula Diaconescu, *Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc*, Ed.

limbii române în trei *tipuri de flexiune*, în cadrul fiecărui tip identificând un număr mai mare sau mai mic de *clase*. Primul tip de flexiune cuprinde femininele cu două desinențe la singular (una pentru nominativ-acuzativ și alta pentru genitiv-dativ) și o desinență la plural pentru toate cazurile. În cadrul acestui tip, Paula Diaconescu indică următoarele șase clase: *-ă, -e* (*sapă-sape*), *-ă, -i* (*friptură-fripturi*), *-e, -i* (*lume, lumi*), *-Ø, -le* (*stea, stele*), *-ă, -Ø* (*muncă, munci*), *-e, -Ø* (*ureche, urechi*). Tipul al doilea de flexiune, cu unsprezece clase, cuprinde substantivele masculine și neutre având o desinență pentru toate cazurile la singular și o altă desinență pentru toate cazurile la plural: *-u, -i* (*codru, codri*), *-Ø, -i* (*pom, pomi*), *-e, -i* (*câine, câini*), *-e, -Ø* (*șoarece, șoareci*), *-ă, -i* (*popă, popi*), *-ă, -Ø* (*vlădică, vlădici*), *-u, -uri* (*lucru, lucruri*), *-Ø, -uri* (*rai, raiuri*), *-u, -e* (*chipiu, chipie*), *-Ø, -e* (*pai, paie*), *-u, -i* (*consiliu, consilii*). În al treilea tip de flexiune, autoarea încadrează substantivele care au o singură desinență pentru toate cazurile la ambele numere. Aici se disting patru clase: masculine cu desinența *-Ø* (*pui-Ø*), feminine cu desinența *-Ø* (*joi-Ø*), feminine cu desinența *–e* (*învățătoare*) și neutre cu desinența *–e* (*nume*).

1.4.2. Adjectivul

Clasa lexico-gramaticală a adjectivului este constituită din „cuvintele noționale ce exprimă caracteristici ale entităților, la care există categoria gramaticală a comparației – genul, numărul și cazul având numai formă – și care, în afară de nume predicativ, apoziție etc, îndeplinesc funcția de *atribut*"[246]. C. Dimitriu consideră că, potrivit tradiției gramaticii românești clasice, „cuvintele care exprimă caracteristicile cantitative ale entităților se numesc *adjective numerale*, iar cele care numesc caracteristicile determinative ale entităților se numesc *adjective pronominale*, astfel încât *adjectivele propriu-zise* – sau pur și simplu *adjectivele* – exprimă numai caracteristicile calitative ale obiectelor"[247].

D. Irimia este de părere că „în desfășurarea raportului *semantic* limbă-gândire-realitate extralingvistică, adjectivele exprimă însușiri ale obiectelor denumite lingvistic prin substantive: *fată frumoasă, societate nedreaptă* etc" și că „adjectivul actualizează în mod explicit o anumită însușire a unui obiect și concomitent gradul de realizare a însușirii: *o casă mică/mare, un om înalt/scund* etc"[248]. În sistemul lexical al limbii, adjectivele „se înscriu în serii semantice de diferite dezvoltări, în funcție de reflectarea realităților ontologice în interiorul raportului limbă-gândire", seriile având ca trăsătură comună „o anumită proprietate a obiectelor lumii extralingvistice, iar constituenții seriilor, variante de realizare a acestor proprietăți: *formă* (*rotund, pătrat, oval* etc), *greutate* (*greu, ușor*), *dimensiuni spațiale* (*lung, scurt, lat, îngust* etc) sau *temporale* (*vechi, nou, bătrân, tânăr*), *culoare* (*verde, alb, galben* etc) ș.a.m.d."[249]. Dacă substantivul conține în planul său semantic o anumită „realizare" a însușirii, „el nu mai poate fi determinat de adjective exprimând proprietatea deja reprezentată: *lădiță* nu

Academiei, București, 1970, p. 161÷162.
[246] Dimitriu, *Gramatica*, p. 191.
[247] *Idem, ibidem.*
[248] Irimia, GLR, p. 79.
[249] *Idem, ibidem.*

admite adjective exprimând dimensiuni spaţiale: sintagma *lădiţă mică* este pleonastică"[250]. Dacă însuşirea se impune ca definitorie pentru «obiect», „adjectivul poate deveni substantiv: *un om bătrân – un bătrân/bătrânul*"[251].

Din punct de vedere *semantic*, adjectivele limbii române pot fi grupate în două mari clase semantice: a) *adjective calificative*; b) *adjective categoriale*[252]. Adjectivele calificative exprimă „însuşiri care reprezintă grade de manifestare a unor proprietăţi: *mare-mic, tânăr-bătrân* etc sau însuşiri cantitative: *dublu, înzecit* etc"[253]. Adjectivele categoriale exprimă „caracteristici definitorii pentru apartenenţa la o anumită clasă a obiectelor denumite de substantive: *cultură citadină, cultură rurală, literatură naţională, literatură universală* etc sau exprimă apartenenţa, sens specific substantivului în genitiv, cu care intră, de altfel, în sinonimie: *opera eminesciană* (=*opera* **lui** *Eminescu*), *concepţia maioresciană* (=*concepţia lui Titu Maiorescu*) etc"[254].

Atunci când adjectivul însoţeşte un substantiv la vocativ, „iese din sfera «obiectului» comunicării"[255], în această poziţie adjectivul substantivizându-se: „*Frumoaso*, ţi-s ochii-aşa de negri încât seara …" (Blaga, *Poezii*, p. 27). În structura sintactică a textului, adjectivul „se subordonează substantivului, cu care dezvoltă sintagme nominale de gradul întâi, constituent fundamental al nucleului propoziţional"[256]: „Semne *verzi* sub şovăiri solare/ieşi soră să vezi pe ogor" (Blaga, *Poezii*, p. 111). Pentru adjectiv, definitorie este poziţia sintactică de termen subordonat în desfăşurarea raportului de subordonare: „Portarul *înaripat* mai ţine întins/un cotor de spadă fără de flăcări" (Blaga, *Poezii*, p. 108). Adjectivul nu este incompatibil, însă, nici cu poziţia de *regent*. Unele adjective pot fi determinate de adverbe[257]: *Bogdan citeşte,* **vădit** *emoţionat*. (G. Liiceanu, apud GALR, 1, p. 585); *Are o concepţie* **profund** *originală*. (GALR, 1, p. 585). Alte adjective „cer substantive (pronume) în dativ: *favorabil, necesar* (*încă o hotărâre defavorabilă oamenilor*), în dativ sau acuzativ: *folositor, util* (*folositor la ceva/cuiva*)"[258]. În desfăşurarea raportului sintactic de inerenţă, adjectivul realizează, împreună cu un verb copulativ, funcţia sintactică de predicat nominal: „Tu inimă *eşti liniştită* – acum!/Mult a trecut/de când îmi resfrângeai în pieptul scund/un soare nou în fiecare dimineaţă …" (Blaga, *Poezii*, p. 54).

Adjectivele româneşti sunt grupabile din punctul de vedere al *formei* în:

a) adjective *sintetice* reprezentate printr-un singur cuvânt: *dulce, bun, inteligent, rău* etc;

b) adjective cu *structura analitică*[259], divizibile în: adjective cu structură analitică

---

[250] Irimia, GLR, p. 80.
[251] *Idem, ibidem.*
[252] Clasificarea îi aparţine lui D. Irimia, GLR, p. 82.
[253] Irimia, GLR, p. 82.
[254] *Idem, ibidem.*
[255] Irimia, GLR, p. 80.
[256] *Idem, ibidem.*
[257] Vezi, în acest sens, Irimia, GLR, p. 80.
[258] Irimia, GLR, p. 80.
[259] Adjectivele cu structura analitică sunt numite de către C. Dimitriu, în *Gramatica*, p. 195, adjective perifrastice.

aglutinate, constituite din „îmbinări stabile de cuvinte care s-au sudat, astfel încât, pentru vorbitorul nepreocupat de teoria limbii, apar ca adjective sintetice (*atotcuprinzător*, *binefăcător*, *cuminte*, *cumsecade*, *ultra-rapid*“, şi adjective cu structură analitică *neaglutinate*, la care „cuvintele din îmbinările stabile respective îşi mai conservă într-o anumită măsură individualitatea, atât atunci când, prin convenţie, se scriu izolate (*bine crescut*, *cu cap şi coadă*, *fel de fel* etc), cât şi atunci când între ele se pune cratimă (*dulce-amărui*, *galben-auriu* etc)“[260];

c) adjective „cu *determinare obligatorie*“, care „au un statut incert, datorită faptului că apar în îmbinări de cuvinte care, în momentul de faţă al limbii române, au un grad de sudură superior îmbinărilor libere, dar inferior îmbinărilor stabile (perifrazelor): *bun la toate*, *bun la inimă*, *rău la suflet* etc“[261].

La nivel *morfologic*, identitatea specifică a adjectivului rezultă din „dependenţa variabilei din structura bipolară a cuvântului de categoria gramaticală a *intensităţii*, categorie gramaticală proprie, şi de sensurile de gen, număr şi caz ale substantivului (pronumelui) cu care intră în relaţie de dependenţă sau de interdependenţă“[262]. La adjectiv, *genul*, *numărul* şi *cazul* se înscriu „numai în planul expresiei, nu sunt categorii gramaticale“, morfemele conjuncte din structura variabilei adjectivului „fiind impuse de acţiunea principiului acordului; opoziţia de gen *inteligent-inteligentă* este cerută de apartenenţa substantivului cu care adjectivul intră într-o relaţie de dependenţă sau de interdependenţă la una dintre cele două clase de gen: ***student inteligent/studentă inteligentă***“[263].

Adjectivul se distinge de substantiv „prin absenţa categoriei gramaticale a determinării“, articolul putând intra în structura variabilei adjectivului, dar „ca semn al determinării substantivului în structuri cu topica inversată“[264]: „De greul prea *lungului* joc/acum şi pleoapa mi-e grea“ (Blaga, *Poezii*, p. 220). Articolul hotărât enclitic intră în structura variabilei adjectivelor şi „când acestea sunt izolate şi se încarcă, în consecinţă şi cu conţinutul semantic al substantivului, implicat într-un proces de absolutizare a însuşirii“[265]: „Îmi pare că ochii tăi, *adâncii*, sunt izvorul/din care tainic curge noaptea peste văi...“ (Blaga, *Poezii*, p. 27).

1.4.2.1. *Clase flexionare de adjective*

Din punctul de vedere al variabilităţii structurii morfematice în funcţie de principiul *acordului* cu substantivul (pronumele) cu care intră în raporturi sintactice de subordonare sau de inerenţă, gramatica tradiţională distinge două mari clase de adjective: a) adjective *invariabile*, care sunt adjectivele ce păstrează aceeaşi structură morfematică, indiferent de genul, numărul şi cazul substantivului (pronumelui): *asemenea*, *aşa*, *atare*, *cumsecade*, *bej*, *crem*, *maro*, *roz*, *perspicace*, *tenace* etc; b) adjective *variabile*, care sunt adjectivele ce îşi modifică structura morfematică în funcţie

---

260 Dimitriu, *Gramatica*, p. 195÷196.
261 Dimitriu, *Gramatica*, p. 196.
262 Irimia, GLR, p. 81.
263 Irimia, GLR, p. 81.
264 *Idem*, *ibidem*.
265 Irimia, GLR, p. 81÷82.

de genul, numărul şi cazul substantivului (pronumelui) cu care intră în raporturi sintactice. Din punctul de vedere al variabilităţii structurii lor morfematice, în funcţie de genul substantivului (pronumelui), adjectivele *variabile* au fost grupate[266] în două subclase: b.1. adjective *cu două terminaţii*, care sunt adjective variabile, la singular, în funcţie de genul substantivului: *frumos/frumoasă*; *înalt/înaltă* etc; b.2. adjective *cu o singură terminaţie*, care sunt adjective invariabile în funcţie de genul substantivului (pronumelui) şi care prezintă aceeaşi terminaţie, indiferent de genul substantivului (adjectivele terminate la nominativ singular în vocala *e*: *mare*; *subţire*, *tare* etc).

O nouă modalitate de clasificare a adjectivelor îi aparţine Marcelei Manoliu[267] care grupează adjectivele româneşti în nouă clase: clasa întâi cuprinde adjectivele cu *patru* forme flexionare, reprezentând cinci subclase: *bun, acru/bună, acră/buni, acri/bune, acre*; clasa a doua cuprinde adjective cu următoarele *trei* forme flexionare, gupabile în patru subclase: *lung, obştesc/lungă, obştească/lungi, obşteşti*; clasa a treia cuprinde adjective, de asemenea, cu *trei* forme flexionare – altele decât cele din clasa a doua – grupabile în două clase: *agăţător, lălâu/agăţătoare, lălâie/agăţători, lălâi*; clasa a patra – fără subclase – cuprinde adjective cu *două* forme flexionare; *mare/mari*; clasa a cincea cuprinde adjective, de asemenea, cu *două* forme flexionare – diferite de cele din clasa a patra – grupabile în două subclase: *gălbui, vechi/gălbuie, veche*; clasa a şasea – fără subclase – cuprinde şi ea adjective cu *două* forme flexionare, care, însă, diferă de cele din clasele a patra şi a cincea: *precoce/precoci*; clasa a şaptea – fără subclase – cuprinde şi ea adjective cu *două* forme flexionare, dar diferite de cele din clasele a patra, a cincea, a şasea: *greoi/greoaie*; clasa a opta cuprinde un singur adjectiv, care are *trei* forme flexionare, diferite, însă, de cele de la clasele a doua, a treia: *june/jună/juni*; clasa a noua – fără subclase – cuprinde adjectivele cu o *singură* formă, adică invariabile: *gata*.

C. Dimitriu[268] propune o altă clasificare a adjectivelor româneşti, în funcţie de „cantitatea de forme opozabile (nearticulate, la gradul pozitiv)[269] pentru gen, număr şi caz", considerând că mulţimea adjectivelor româneşti poate fi împărţită, avându-se în vedere criteriul amintit, în *cinci* clase:

Clasa întâi (tipul *anumit*), săracă, cuprinde adjective cu *cinci* aspecte opozabile (*anumit, anumită, anumiţi, anumite, anumitor*).

Clasa a doua (tipul *bun, acru* etc), bogată, cuprinde adjective cu *patru* aspecte opozabile (*bun, bună, buni, bune*).

Clasa a treia (tipul *lung, românesc, lălâu* etc), bogată, cuprinde adjective cu *trei* aspecte opozabile (*lung, lungă, lungi*).

Clasa a patra (tipul *mare, gălbui, greoi*), bogată, cuprinde adjectivele cu *două* aspecte opozabile (*mare, mare*).

Clasa a cincea (tipul *gata, cumsecade* etc), bogată, cuprinde adjective invariabile la care, prin analogie cu clasele anterioare, putem vorbi de *un* aspect (*gata*).

---

[266] Vezi Irimia, GLR, p. 83.
[267] Marcela Manoliu, *Propuneri pentru o nouă clasificare a flexiunii adjectivelor din limba română*, LR, X, 1961, nr. 2, p. 117÷123.
[268] Dimitriu, *Gramatica*, p. 228.
[269] *Idem, ibidem*.

1.4.2.2. *Categoria gramaticală a gradelor de comparație sau a intensității*

Categoria gramaticală a gradelor de comparație sau a intensității este singura categorie gramaticală autentică la adjectiv (atât cu conținut categorial, cât și cu formă categorială). *Conținutul* categoriei gramaticale a comparației îl constituie „intensitatea caracteristicilor existente la entități, care poate fi considerată de vorbitori și în *măsură obișnuită,* în sensul că nu atrage atenția prin augmentare sau diminuare, și *în măsură mai mare sau mai mică* decât cea obișnuită, și în *măsură superioară* în raport cu cea obișnuită. Astfel imaginată, intensitatea caracteristicii nu reprezintă un *datum*, ci este rezultatul *comparației* (explicite sau implicite) făcute de vorbitori"[270]. Admițând faptul că, în mod logic, comparația presupune (minimum) două elemente, C. Dimitriu consideră că la categoria gramaticală a comparației (intensității) se poate vorbi de doi termeni: „primul termen este întotdeauna exprimat, pentru că este reprezentat prin adjectivul comparat care arată caracteristica cu o anumită intensitate; al doilea termen, exprimat doar uneori, arătând cu ce sau cu cine se face comparația ce permite aprecierea privitoare la măsura intensității caracteristicii, pe care măsură, însă, nu o modifică, ci doar o pune în evidență"[271]. Același cercetător este de părere că acest al doilea termen, cu funcția sintactică de circumstanțial comparativ, poate fi introdus prin: a) o prepoziție de tipul *ca*, *decât*, *cât*, *în comparație cu* etc – dacă este parte de propoziție –: „De-aș avea o porumbiță/Cu chip alb de copiliță,/Copiliță ***blândișoară/Ca o zi de primăvară***" (Eminescu, *Poezii*, p. 2); b) un jonctiv subordonator în frază, de tipul *cum*, *decât*, *după cum* etc – dacă este o propoziție secundară – : „Și era una la părinți/Și mândră-n toate cele,***/Cum e fecioara între sfinți*** ..." (Eminescu, *Poezii*, p. 126). Este posibil, însă, ca al doilea termen să nu fie exprimat „cel mai frecvent la adjectivele cu intensitatea în măsură ≪obișnuită≫ sau în măsură superioară absolută" (*bun, foarte bun*) sau „când intensitatea caracteristicii exprimate de adjectiv este în măsură mai mare ori mai mică decât cea ≪obișnuită≫ sau în măsură superioară relativă în raport cu cea ≪obișnuită≫ (*mai bun, mai puțin bun, cel mai bun*)"[272].

În privința formei comparației, se consideră[273] că este necesar, „pe de o parte, să luăm în considerație toate aspectele opozabile de la această categorie gramaticală, iar, pe de altă parte, să ținem cont de tipul de flexiune – analitic și sintetic – posibil la comparația adjectivelor românești"[274].

C. Dimitriu este de părere că mărcile concrete, „care apar la formele ce indică intensitatea în măsură mai mare, mai mică sau superioară – relativă și absolută – sunt reprezentate prin următoarele categorii de cuvinte-morfem[275]":

- adverbul-morfem *mai*, când intensitatea este în măsură mai mare decât cea obișnuită;
- perifraza adverbială-morfem *mai puțin*, când intensitatea este în măsură mai mică decât cea obișnuită;

[270] Dimitriu, *Gramatica*, p. 209.
[271] *Ibidem*, p. 210.
[272] Dimitriu, *Gramatica*, p. 211÷212
[273] Dimitriu, *Gramatica*, p. 212.
[274] *Idem, ibidem*.
[275] Dimitriu, *Gramatica*, p. 212.

– perifraze adverbiale-morfem de tipul *la fel ca, la fel de, tot aşa de* etc, când intensitatea este aceeaşi ca la al doilea termen, putând fi, adică, în măsură mai mare, mai mică, superioară sau obişnuită;
– perifraza-morfem variabilă după gen, număr şi caz *cel* (*cea, cei* etc) *mai*, când intensitatea este în măsură superioară relativă pozitivă;
– perifraza-morfem variabilă după gen, număr şi caz *cel* (*cea, cei* etc) *mai puţin*, când intensitatea este în măsură superioară relativă negativă;
– adverbe-morfem – sintetice şi perifrastice – de tipul *foarte, tare, prea, grozav de, teribil de* etc, când intensitatea este în măsură superioară absolută pozitivă;
– perifraze-adverbiale-morfem de tipul *foarte puţin, tare puţin, prea puţin, grozav de puţin, teribil de puţin* etc, când intensitatea este în măsură superioară absolută negativă. Prin opoziţie „cu aceste mărci concrete care apar la intensitatea mai mare, mai mică şi superioară, la intensitatea în măsură «obişnuită» marca este ∅ (zero) precedând adjectivul"[276].

Acelaşi autor consideră că „la intensitatea în măsură superioară absolută pozitivă – prin opoziţie cu zero de la intensitatea în măsură obişnuită – "marca poate fi:
– sufixul gramatical *–isim* la un adjectiv ca *rarisim*, după modelul căruia se mai formează uneori şi altele, cum ar *doctisim*[277]
– prefixoide ca *–arhi, -extra, -hiper, -super, -supra, -ultra*[278], preluate mai ales din sau după franceză: *arhicunoscut, extrafin, hipercorect, superfin, suprasensibil, ultrasensibil* etc[279]

D. Irimia[280] vorbeşte numai despre categoria gramaticală a *intensităţii*, care apare în două variante, şi anume: *intensitatea obiectivă* (*comparativă*) şi *intensitatea subiectivă* (*apreciativă*). Intensitatea obiectivă se realizează în patru termeni: gradul de intensitate *echivalentă*, exprimat prin *la fel de, tot aşa de* etc; gradul de intensitate *superioară*, exprimat prin *mai*; gradul de intensitate *inferioară*, exprimat prin *mai puţin* (cu precizarea că morfemele de la acest grad şi de la cel anterior pot fi dublate de unul din morfemele *tot, mereu, din ce în ce* atunci când intensitatea este „progresivă"); *gradul superlativ*, cu varianta *de superioritate*, exprimată prin morfemul complex variabil *cel mai*, şi *de inferioritate*, exprimată prin *cel mai puţin*. Intensitatea *subiectivă* se realizează în doi termeni corelativi (intensitatea relativă, intensitatea superlativă şi un termen neutru (pozitivul). Intensitatea *relativă* se exprimă prin morfemele *cam, destul de* etc; intensitatea *superlativă* are două variante (de *superioritate*, marcată prin *–isim*, prin *–arhi, -răs* etc şi prin *foarte, atât de* etc; de *inferioritate*, marcată prin *foarte puţin*), la care se adaugă o a treia, *superlativul excesiv*, marcat prin *prea*.

I. Iordan şi Vl. Robu[281] fac distincţie între *gradele de comparaţie* (patru la

---

[276] Dimitriu, *Gramatica*, p. 212.
[277] Dimitriu, *Gramatica*, p. 213.
[278] Vezi Rodica Ocheşeanu, *Prefixele superlative în limba română*, SMPFC, 1, Bucureşti, 1959, p. 29 ş.u.
[279] Dimitriu, *Gramatica*, p. 213.
[280] Irimia, GLR, p. 89÷92.
[281] Iordan, Robu, LRC, p. 406÷408.

număr) şi *gradele de intensitate* (în număr de cinci). Gradele de comparaţie sunt: comparativul de egalitate, indicat prin *la fel de*, *tot aşa de* etc; comparativul de superioritate, indicat prin *mai*; comparativul de inferioritate, indicat prin *mai puţin*, comparativul superlativ, indicat prin *cel mai* sau *cel mai puţin*. Gradele de intensitate sunt: gradul intensităţii minime, indicat prin *foarte puţin*, *foarte slab* etc; gradul intensităţii scăzute, insuficiente, indicat prin *puţin*, *slab* etc; gradul intensităţii suficiente, indicat prin *destul de*, *suficient de* etc; gradul intensităţii mobile, care poate fi *progresivă*, când este indicată prin *tot mai*, *din ce în ce mai* etc sau *regresivă*, când este indicată prin *tot mai puţin*, *din ce în ce mai puţin* etc; gradul intensităţii maxime, indicat prin *–isim* sau prin *foarte*, *extrem de* etc; gradul intensităţii depăşite, excesive, indicat prin *–arhi*, *prea* etc sau prin *peste măsură* (*de*), *peste orice limită* (*de*) etc.

1.4.3. Pronumele şi adjectivele pronominale

D. Irimia consideră că pronumele este „o clasă lexico-gramaticală preponderent deictică, de natură discursivă", care „fixează identitatea constituenţilor principali ai actului lingvistic (*protagoniştii* comunicării: *locutorul* şi *interlocutorul* său) şi modelează identitatea constituenţilor complementari (*obiectul* comunicării) în funcţie de aceştia"[282]. În literatura de specialitate românească se consideră, de asemenea, că clasa pronumelui reprezintă „o categorie lexico-gramaticală de cuvinte, în general autonome, care, în cele mai multe situaţii (şi numai anumite forme), îndeplinesc aceleaşi funcţii sintactice ca şi substantivul, adică pot fi nuclee ale sintagmelor nominale."[283]. Pronumele a mai fost definit ca o clasă lexico-gramaticală care este reprezentată „prin cuvintele-substitut ale numelor […] care pot avea categoriile gramaticale (sau forme) de persoană, gen, număr, caz (flexiune supletivă, analitică şi mixtă) şi care – pe lângă că pot fi nume predicativ, complement etc, mărci categoriale şi raportuale sau pot avea doar valoare expresivă – pot îndeplini funcţia sintactică specifică de subiect (cuvintele-substitut) sau de atribut (cuvintele nenoţionale determinative)"[284]. S-a afirmat că specificul *semantic* al pronumelui este sugerat de denumirea clasei: „cuprinde unităţi lexicale care *stau pentru nume*, ceea ce nu înseamnă cu obligativitate *în locul numelui*, aşa cum se interpretează în mod obişnuit"[285]. D. Irimia este de părere că pronumele *înlocuieşte numele*, „adică stă *în locul numelui* atunci când realitatea extralingvistică *poate fi denumită* în actul lingvistic concret şi stă *pentru nume* acolo unde, în planul discursului (al actului lingvistic concret), interpretarea lingvistică a realităţii extralingvistice nu se poate face prin substantiv sau se poate face dar în condiţii speciale şi între anumite limite"[286]. În ambele situaţii, continuă acelaşi cercetător, esenţială rămâne natura de *reprezentant* a pronumelui: „pronumele este reprezentantul numelui în enunţ, (a) ca unică expresie lingvistică a unei realităţi extralingvistice sau (b) ca *substitut*. Din statutul pronumelui de *reprezentant* al numelui rezultă o a doua trăsătură semantică definitorie: *variabilitatea sensului* concret în funcţie de situaţia de

---

282 Irimia, GLR, p. 95.
283 Iordan, Robu, LRC, p. 409.
284 Dimitriu, *Gramatica*, p. 234.
285 Irimia, GLR, p. 95.
286 *Idem, ibidem.*

comunicare, de factori sau coordonate ale enunţării sau de componente ale enunţului"[287]. Unii cercetători[288] subliniază faptul că „spre deosebire de substantiv, care transmite *direct* informaţie semantică, pronumele, în calitate de substitut, poate transmite informaţie semantică doar *indirect*, prin referire la substituit", acest lucru fiind dovedit, în opinia autorului în discuţie, de existenţa oricărui context conţinând un pronume, care pronume „nu este capabil să trimită la o anumită noţiune"[289]: „*Ea* îl privea cu un surâs,/*El* tremura-n oglindă." (Eminescu, *Poezii*, p. 127). Referitor la calitatea de substitut a pronumelui, în literatura de specialitate, s-a afirmat că pronumele are „capacitatea de a se referi prin substituire la un alt termen folosit deja în context; păstrându-şi constanta semantică prin care precizează domeniul de aplicaţie, pronumele îşi poate schimba semnificaţia, în sensul că trimite direct la mesaj, poate denota de fiecare dată alt referent [...], adică se încadrează în grupa ambreiorilor, în sensul pe care-l dă acestui termen R. Jakobson"[290]. În acest sens, „cel care vorbeşte se numeşte totdeauna ≪eu≫, cel interpelat se numeşte ≪tu≫, fără opoziţie de gen; prin *acela* poate fi numit orice obiect (al cărui nume este de genul masculin sau neutru)"[291]. Pronumele *deictice* (*eu, tu*, la care unii cercetători adaugă şi *el, ea*[292]) nu se referă, în toate contextele în care apar, la o singură entitate, ci reprezintă mai mult o *variabilă* pentru o *anumită* entitate reflectată într-un *anumit* context. Cu alte cuvinte, pronumele deictice reprezintă „o clasă de elemente lexicale a căror referinţă poate fi determinată numai în legătură cu un context pragmatic"[293].

Din punct de vedere *morfologic*, în literatura de specialitate, s-a exprimat[294] ideea că identitatea specifică a pronumelui este marcată de *patru* factori:

1. Pronumele este o clasă închisă, cu deosebiri de la o subclasă la alta. Prin aceasta se deosebeşte de substantiv, cu care are în comun mai multe categorii gramaticale (gen, număr, caz) şi pe care îl „reprezintă" în textul lingvistic.
2. Pronumele este o clasă de termeni variabili în funcţie de anumite categorii gramaticale; prin aceasta se deosebeşte de adverb (de unele categorii de adverbe), care prezintă aceleaşi caracteristici semantice: adverbe precum *aici, acum* etc sunt tot substitute, au sens variabil şi au o constantă semantică descrisă în cadrul situaţiei de comunicare, dar nu variază în funcţie de persoană, gen, număr şi caz.
3. Se caracterizează printr-o categorie gramaticală specifică, persoana, cu paradigmă completă, însă numai la unele clase de pronume.
4. Dezvoltă în mod specific (în planul expresiei sau/şi în plan semantic) categoriile gramaticale comune cu substantivul (genul, numărul şi cazul) sau cu verbul (persoana)[295].

Comparativ cu pronumele, care „în principiu transmit în direct informaţie

---

287 Irimia, GLR, p. 95.
288 Dimitriu, *Gramatica*, p. 235.
289 *Idem, ibidem.*
290 Iordan, Robu, LRC, p. 409.
291 *Idem, ibidem.*
292 J. Lyons, *Einführung in die moderne Linguistik*, München, 1975, p. 279 [=Lyons, *Einführung*].
293 Yehoshua Bar – Hillel, *Indexicalische Ausdrücke*, în *Pragmatik*, 1, München, 1974, p. 166.
294 Irimia, GLR, p. 96.
295 *Idem, ibidem.*

semantică şi doar uneori numai informaţie gramaticală morfologică categorială sau, pe lângă informaţie indirectă semantică, şi informaţie gramaticală sintactică de tip raportual", *adjectivele pronominale* „transmit – dacă lăsăm la o parte posesivele – întotdeauna *direct* numai informaţie gramaticală sintactică de tip determinativ"[296]. Posesivul reprezintă, în acest caz, o excepţie deoarece „nu-şi pierde niciodată calitatea de substitut, adică transmite indirect şi informaţie semantică, nu numai cu valoarea de pronume, ci şi cu aceea de adjectiv pronominal", deosebirea dintre pronumele posesiv şi adjectivul posesiv fiind dată de „numărul substituitelor: pronumele trimite indirect la două substituite (posesorul şi posedatul), iar adjectivul pronominal trimite, de asemenea, indirect la *un* singur substituit (posesorul)"[297]: *Ale mele* (*surorile*) *au plecat astăzi* [*eu* = posesorul; *surorile* = obiectul posedat]; „Când în inimă e vară..., în zadar o rogi: ≪Consacră-mi/Creştetul cu-ale lui gânduri, să-l sfinţesc cu *–a mele* lacrămi!≫" (Eminescu, *Poezii*, p. 121) [*mele* = eu = posesorul].

1.4.3.1. *Pronumele personale*

Reprezintă un microsistem alcătuit din „cuvinte-substitute care indică poziţia în dialog a ≪persoanelor≫ (vorbitor, interlocutor, despre cine se vorbeşte), care pot avea categoriile gramaticale de persoană, gen, număr şi caz şi care – în afară de atribut, complement etc sau de valoare exclusiv expresivă – pot îndeplini funcţia sintactică specifică de subiect"[298]. În privinţa inventarului pronumelui personal este necesară, considerăm, o discuţie referitoare la pronumele personale de persoanele întâi şi a doua (*eu, tu, noi, voi*), care se deosebesc „din punctul de vedere al calităţii de substitut"[299] de *el, ea, ei, ele*. Majoritatea cercetătorilor au observat că „înlocuirea – fără distrugerea comunicării – cu un substantiv al cărui loc îl ţine este posibilă numai la *el*": „Ea un înger ce se roagă – *El* un demon ce visează" (Eminescu, *Poezii*, p. 37) = *Demonul* visează şi că „în ceea ce priveşte *eu* şi *tu*, acestea nu pot fi înlocuite cu substantive, întrucât prin această operaţie comunicarea îşi pierde caracterul reperat: „Numai *eu*, rămas acelaşi,/Bat mereu acelaşi drum" ≠ numai *poetul* bat acelaşi drum; „Numai *tu* de după gratii/Vecinic nu te mai iveşti" (M. Eminescu) ≠ numai *iubita* nu te mai iveşti"[300]. În literatura de specialitate străină şi românească[301] s-a exprimat opinia considerării cuvintelor de tipul *eu, tu* ca *ambreiori* sau *cuvinte deictice*, alături de demonstrative ca *acesta, aceea* etc, de adverbe ca *aici, acolo* etc. Cuvintele deictice reprezintă o clasă de cuvinte al căror sens variază în funcţie de context. Referentul lor se precizează în context (de exemplu, *eu* poate fi orice persoană care vorbeşte). Conexiunea dintre cuvinte şi context a fost numită *deixis* sau *indexicalitate*. Numele relaţiei lingvistice cu persoanele sau obiectele se numeşte *referenţă*. Dacă referenţa se face cu ajutorul cuvintelor deictice (de tipul *eu, tu* etc), se vorbeşte despre *deixis*. Deixis-ul este, deci, *un*

---

[296] Dimitriu, *Gramatica*, p. 238.
[297] *Idem, ibidem*.
[298] Dimitriu, *Gramatica*, p. 246.
[299] *Idem, ibidem*.
[300] Dimitriu, *Gramatica*, p. 247.
[301] Vezi Lyons, *Einführung*, p. 278; St. C. Levinson, *Pragmatik*, Tübingen, 1994, p. 70 ş.u. [=Levinson, *Pragmatik*]; Iordan, Robu, LRC, p. 409.

caz special de referenţă. Deixis-ul *personal* se referă la identitatea actanţilor comunicării. Persoana întâi, *eu*, reprezintă gramaticalizarea referenţei vorbitorului despre el însuşi, iar persoana a doua, *tu*, referenţa vorbitorului la unul sau mai mulţi adresanţi. La cine se referă *eu* sau *tu* se poate şti numai dacă se cunoaşte *situaţia de comunicare*. Când eu spun despre mine *eu*, mă gândesc la mine, dacă cineva spune *eu*, se referă la acea persoană.

Categoria gramaticală a *persoanei* la pronume rezultă din „interpretarea lingvistică a raportului dintre subiectul vorbitor şi protagoniştii actului de comunicare"[302]. Conţinutul categoriei persoanei „se organizează la pronumele personal în baza a trei termeni corelativi: *persoana întâi*; subiectul vorbitor este şi obiect al comunicării lingvistice: **Eu** *cânt* înseamnă (*Eu spun că*) **eu** *cânt*; *persoana a doua*; subiectul vorbitor identifică pe interlocutor cu obiectul comunicării lingvistice: **Tu** *cânţi* înseamnă (*Eu spun că*) **tu** *cânţi*; persoana a treia; subiectul vorbitor constată că obiectul comunicării lingvistice nu este nici unul dintre protagoniştii actului lingvistic: **El** *cântă* înseamnă (*Eu spun că*) **El/ea** (adică nici *eu*, nici *tu*) *cântă*"[303]. În planul *expresiei*, pronumele personal realizează opoziţia de persoană prin forme supletive: *eu/tu/el/noi/voi/ei*. În privinţa categoriei gramaticale a *cazului*, pronumele personale „nu se comportă în mod unitar, în sensul că persoana întâi singular şi plural are cazurile nominativ, dativ şi acuzativ, persoana a doua singular şi plural are cazurile nominativ, dativ, acuzativ şi vocativ, iar persoana a treia singular şi plural are cazurile nominativ, genitiv, dativ şi acuzativ"[304]. La persoana a treia singular apar formele de *genitiv* ale pronumelui personal *lui* şi *ei*, iar la plural apare forma de genitiv *lor*: „Ciorchine de turbări avea cercei,/O vrabie-şi făcuse cuib în pălăria *ei*" (Blaga, *Poezii*, p. 57); „Căci copilul cu bobocii era chiar copilul *lui*" (Eminescu, *Poezii*, p. 62).

Formele accentuate de *dativ* ale pronumelor personale neprecedate de prepoziţii au funcţia sintactică de complement indirect: „Ca să pot muri liniştit, pe mine/*Mie* redă-mă!" (Eminescu, *Poezii*, p. 151). Formele neaccentuate de dativ ale pronumelui personal pot îndeplini şi ele funcţia de complement indirect, de obicei dublate de formele accentuate sau un substantiv, dar şi nedublate: „Iubind în taină am păstrat tăcere,/Gândind că astfel o să-*ţi* placă *ţie*" (Eminescu, *Poezii*, p. 151); „Părul tău *ţi* se desprinde/Şi frumos *ţi* se mai şede" (Eminescu, *Poezii*, p. 157). Uneori, în operele literare, formele neaccentuate de dativ ale pronumelor personale sunt precedate de o prepoziţie care, de obicei, este marcă a cazului genitiv (*înaintea*, *asupra*, *contra*), pronumele având funcţia sintactică de circumstanţial sau de complement indirect: „Astfel zise lin pădurea,/Bolţi asupră-*mi* clătinând" (Eminescu, *Poezii*, p. 85); „Te făleşti că înainte-*ţi* răsturnat-ai val-vârtej/Oştile leite-n zale de-mpăraţi şi de viteji?" (Eminescu, *Poezii*, p. 110). De multe ori, dativul neaccentuat al pronumelor personale îndeplineşte funcţia sintactică de atribut pronominal, caz în care pronumele personal este cunoscut sub numele de *dativ posesiv*. Dativul posesiv (formele neaccentuate ale pronumelui personal) poate ocura cu un verb, caz în care are funcţia sintactică de complement indirect, sau intră în distribuţie cu un substantiv articulat cu

[302] Irimia, GLR, p. 98.
[303] *Idem, ibidem*.
[304] Dimitriu, *Gramatica*, p. 254.

articol hotărât sau nearticulat, împreună cu care, în pronunțare, face un singur corp fonetic (pronumele are, în acest caz, funcția sintactică de atribut pronominal): „Tremurând *îmi* strâng comoara la ureche și ascult." (Blaga, *Poezii*, p. 20); „Așa îți tai și tu copilo numele/în inima-*mi* supusă" (Blaga, *Poezii*, p. 23). O situație specială are așa numitul *dativ etic*. Prin dativ etic (formele neaccentuate de dativ ale pronumelor personale de persoanele întâi și a doua) se înțelege „dativul lipsit și de funcție sintactică și de funcție de marcă, prin care, în vorbirea populară și familiară emfatică, se pune în evidență participarea afectivă a vorbitorului în legătură cu comunicarea pe care o face"[305]: „A!... ghidi! ghidi! ghiduș ce ești! Aici *mi*-ai fost! Ia vină-ncoace la nășelul să te pupe el!" (I. Creangă, *Opere*, Ed. Meridiane, București, 1963, p. 304).

Formele accentuate de *acuzativ* ale pronumelor personale, precedate de o prepoziție care cere acest caz, când determină verbe tranzitive și sunt precedate de prepoziția *pe*, îndeplinesc funcția sintactică de complement direct, care, în limba literară actuală, dublează formele neaccentuate de acuzativ ale acelorași pronume: „Și-i zisenect: - ≪Încă de mic/*Te* cunoșteam *pe tine*...≫" (Eminescu, *Poezii*, p. 134). Formele accentuate de acuzativ ale pronumelor personale precedate de prepoziții pot îndeplini și alte funcții sintactice (atribut, apoziție, subiect, nume predicativ, funcție sintactică cu dublă subordonare simultană). Formele neaccentuate de acuzativ ale pronumelor personale, neprecedate de prepoziții, îndeplinesc, de obicei, funcția sintactică de complement direct, fie dublate de formele accentuate în acuzativ ale acelorași pronume, fie de un substantiv în acuzativ, fie nedublate: „De *te* înalți de subsuori/Te nalță din călcâie" (Eminescu, *Poezii*, p. 133). Forma neaccentuată de acuzativ a pronumelui personal de persoana a treia feminin singular *o* este, adesea, în vorbirea populară și familiară, parte componentă a unor structuri analitice (locuțiuni verbale) de tipul: *a o rupe la fugă, a o pune de mămăligă, a o întinde* etc.

Cazul *vocativ* al pronumelui personal, „puțin frecvent în limbă și care apare numai la persoana a doua singular și plural – are aceeași formă cu nominativul persoanei respective, adică *tu, voi*", și, spre deosebire de nominativ, însă, „care îndeplinește anumite funcții sintactice și poate fi accentuat în context doar în mod facultativ, vocativul pronumelui personal nu îndeplinește funcție sintactică în propoziție (întrucât este exterior acesteia, aflându-se în planul incidenței) și este obligatoriu accentuat în context"[306]: „*Tu* !! ... nu vezi ... nu-ți aflu nume ... Limba-n gură mi se leagă/Și nu pot să-ți spun odată, cât – ah! cât îmi ești de dragă!" (Eminescu, *Poezii*, p. 60).

La persoana a treia a pronumelui personal există, „pe lângă pronumele ≪autentice≫ *el, ea* etc și alte pronume personale, anume *însul, însa* etc și *dânsul, dânsa* etc", care „inițial apăreau doar ca ≪dublete≫ pentru *el, ea* etc"[307]. Referindu-se la primul pronume (*însul* etc), C. Dimitriu consideră că „în epoca veche a limbii literare acesta apărea cu frecvență relativ mare" și că „în secolele următoare ale limbii literare, acest pronume și-a diminuat sensibil frecvența și posibilitățile de combinare cu

---

305 Dimitriu, *Gramatica*, p. 259.
306 Dimitriu, *Gramatica*, p. 262.
307 *Idem, ibidem*.

prepoziţiile acuzativului, care prepoziţii pot fi în zilele noastre doar *dintru*, *întru* şi *printru*."[308]. Cel de-al doilea pronume (*dânsul* etc) „a ajuns să aibă flexiune cazuală completă, utilizându-se, adică, nu numai la acuzativ cu prepoziţie, cum este normal, dacă avem în vedere provenienţa lui dintr-un acuzativ cu prepoziţie": „Toate-s praf... Lumea-i cum este... şi *ca dânsa* suntem noi" (Eminescu, *Poezii*, p. 26), „ci şi la nominativ": „«Zburătoru-ţi este tată şi pe el Călin îl cheamă»./Când l-aude, numai *dânsul* îşi ştia inima lui" (Eminescu, *Poezii*, p. 62) şi „chiar la genitiv-dativ (aceasta *este cartea dânsei*; *i-am spus şi dânsului că* ..."[309]. În graiurile populare sudice, la *dânsul*, *dânsa* etc se simte „o *politeţe diminuată* ce poate fi pusă în lumină prin comparaţie şi cu *el*, *ea*, care au gradul zero de politeţe şi cu *dumnealui*, *dumneaei* etc, care indică politeţea într-un grad normal"[310].

Pronumele personal *de politeţe* este „un pronume marcat, în planul său semantic, prin luarea în consideraţie a unor componente speciale aparţinând coordonatei pragmatice a actului lingvistic concret: este expresie a atitudinii (deferente) a locutorului faţă de interlocutor sau faţă de «obiectul» comunicării, când acesta aparţine câmpului semantic uman şi este înscris, deci, în paradigma categoriei gramaticale a persoanei"[311]. În lingvistica pragmatică, pronumele personale de politeţe se înscriu printre aşa-numitele *elemente deictice sociale*[312], care vizează aspecte ale relaţiilor sociale dintre vorbitor şi adresant. Pronumele de politeţe are forme pentru persoanele a doua şi a treia, diferite „în funcţie de gradul de reverenţă şi de specificul situaţiei de comunicare"[313], fiind variabile în funcţie de gen, număr şi caz.

O altă definiţie a pronumelor personale *de politeţe* ar fi aceea potrivit căreia acestea sunt „acele pronume care, pe lângă că arată poziţia în dialog a două persoane (interlocutor şi despre cine se vorbeşte), indică şi atitudinea politicoasă (reverenţioasă) faţă de acestea, care au categoriile gramaticale de gen, număr şi caz şi care – în afară de atribut, complement etc – pot îndeplini funcţia sintactică specifică de subiect"[314]. În opinia lui C. Dimitriu, în limba română modernă, „microsistemul pronumelor personale de politeţe conţine: un grad de politeţe redus în relaţiile familiare şi neoficiale, exprimat prin *mata*, *dumneata*, uneori chiar *dânsul* (mai ales în graiurile sudice); relaţiile sociale nefamiliare cunosc un alt grad – mai avansat – de politeţe, care se exprimă prin *dumneavoastră*, *dumnealui*, în mediile elevate *domnia sa* etc; în sfârşit, în relaţiile sociale de ceremonial, politeţea se manifestă într-un grad superior, fiind exprimată prin *excelenţa voastră*, *cuvioşia voastră*, *alteţa voastră*, *excelenţa sa*, *sfinţia sa* etc"[315].

1.4.3.2. *Pronumele reflexive*

Pronumele reflexiv se defineşte ca „marcă a identităţi agentului cu pacientul unui

---

308 *Idem, ibidem.*
309 Dimitriu, *Gramatica*, p. 263.
310 *Ibidem*, p. 264.
311 Irimia, GLR, p. 109.
312 St. C. Levinson, *Pragmatik*, p. 70.
313 Irimia, GLR, p. 109.
314 Dimitriu, *Gramatica*, p. 264.
315 Dimitriu, *Gramatica*, p. 265÷266.

proces verbal tranzitiv, actualizând şi alte valori gramaticale[316]. Pronumele reflexiv are forme proprii numai pentru persoana a treia, pentru cazurile dativ şi acuzativ, deoarece „numai la această persoană este necesară distincţia dintre funcţia strict personală şi cea reflexivă“[317]. Sub aspect *semantic*, pronumele reflexiv se caracterizează prin „realizarea a două suprapuneri, una în plan deictic: *locutor* şi *obiectul discursului lingvistic* (*Eu îmbrac =(Eu spun că) eu îmbrac*), alta în plan sintactic: *subiectul* şi *obiectul* acţiunii verbale: **Eu** (subiect) **mă** (obiect) *îmbrac – Eu* **mă** *îmbrac* (*Eu spun că eu îmbrac pe mine*)“[318]. Pronumele reflexiv „se caracterizează prin trăsătura semantică «reflexivitate»“, trăsătură semantică care se poate pierde, pronumele devenind atunci „morfem lexical, constituent al verbelor pronominale, condiţie a existenţei acestora ca unităţi lexicale: *a se saluta* sau a identităţii lor semantice: *a se uita* (*a privi*) vs *a uita* (*a pierde din memorie*)“[319]. Absenţa reflexivităţii înseamnă „anularea identităţii *subiect-obiect* şi, în consecinţă, obiectul sintactic are un referent propriu diferit de referentul subiectului gramatical: *El se uită la ea*“[320].

Atunci când intră în raport de subordonare cu un verb, formele neaccentuate *se, s-, îşi, şi*, indiferent de faptul că substituie sau nu un nume, reprezintă mărci ale categoriilor gramaticale de diateză şi persoană la verbul însoţit. Această particularitate justifică ceea ce, în literatura de specialitate, s-a numit convenţional „pronume reflexive *analogice*“, care sunt „forme neaccentuate de acuzativ sau dativ ale pronumelor personale de persoane întâi şi a doua singular şi plural (*mă, mi, te, ţi, ne* etc), care, subordonându-se unui verb cu care se acordă în persoană şi număr, marchează – ca şi formele autentice – categoriile gramaticale de diateză, persoană şi, în plus, numărul la verbul însoţit“[321]. Formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv, în dativ şi acuzativ, sunt *mărci* ale diatezei reflexive numai atunci când acestea „nu pot fi înlocuite cu pronume personale sau cu substantive în acelaşi caz“[322]. Formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv pot marca diateza reflexivă atunci când, împreună cu verbul, au două valori, şi anume, *valoarea dinamică* (*reflexiv dinamic*): *a se teme, a se ruga, a-şi bate joc, a-şi uita* etc şi *valoarea impersonală* (*reflexiv impersonal*): *se vorbeşte, se pare* etc[323]. În cazurile în care verbele însoţite de formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv în dativ şi acuzativ au valorile *obiectiv* (*a se îmbrăca*), *reciproc* (*a se saluta*) şi *posesiv* (*El* **îşi** *dădu pălăria pe frunte*) se înscriu în diateza *activă*, întrucât „pronumele reflexiv poate fi înlocuit printr-un pronume personal sau printr-un substantiv în acelaşi caz cu el“[324].

Formele neaccentuate de dativ ale pronumelui reflexiv, numite *dative posesive*, îndeplinesc – ca şi dativul posesiv al pronumelui personal – funcţia sintactică de atribut pronominal pe lângă un substantiv cu care poate face, uneori, corp fonetic comun în

---

316 Iordan, Robu, LRC, p. 416.
317 *Idem, ibidem.*
318 Irimia, GLR, p. 113.
319 *Idem, ibidem.*
320 *Idem, ibidem.*
321 Dimitriu, *Gramatica*, p. 270.
322 GA, 1, p. 209.
323 Vezi în acest sens, GA, 1, p. 209÷210.
324 GA, 1, p. 210.

pronunţare: „De unde-*şi* are raiul/*lumina*? – Ştiu: Îl luminează iadul cu flăcările lui" (Blaga, *Poezii*, p. 19).

Spre deosebire de pronumele personal, pronumele reflexiv, „datorită ipostazei de obiect din planul său semantic", nu are cazurile *nominativ* şi *vocativ*, iar, în mod tradiţional, „este exclus din flexiunea lui cazuală şi *genitivul*"[325].

Cazul *dativ* „exprimă identitatea *subiect-obiect indirect*"[326]: „Şi fiindu-*şi şie* dragă cum nu este nime-n lume." (M. Eminescu, apud Irimia, GLR, p. 115).

Cazul acuzativ „exprimă identitatea *subiect-obiect direct*"[327]: „Că o vrea ... spre-a *se*-nţelege în sfârşit *pe sine* însuşi" (Eminescu, *Poezii*, p. 122).

În planul expresiei, opoziţia cazuală se realizează prin forme supletive. Ca şi pronumele personal, pronumele reflexiv cunoaşte două serii de forme: *accentuate* şi *neaccentuate*. Formele neaccentuate se pot întrebuinţa singure în context sau conjuncte cu alţi termeni, cu care realizează un singur corp fonetic în pronunţare: „O, inima: când para ea *şi*-o năbuşeşte/c-un giulgiu de linişte, /atunci îmi cântă ..." (Blaga, *Poezii*, p. 29).

1.4.3.3. *Pronumele şi adjectivele pronominale de întărire*

Pronumele de întărire[328] însoţeşte pronume personale şi reflexive sau substantive, „subliniind identitatea cu sine însuşi a «obiectului» denumit de acestea: „Mircea *însuşi* mână în luptă vijelia-ngrozitoare, /Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare" (Eminescu, *Poezii*, p. 111). Justificarea înscrierii termenilor *însumi*, *însuţi*, *însămi*, *însăţi* etc în clasa lexico-gramaticală a pronumelor este dată de faptul că, în foarte rare situaţii, «segmentele» lexicale *de întărire* se folosesc singure, funcţionând ca subiecte: „Şi *însumi* binevăcuvânt/Căci e nevoie pe pământ/Să vă-nmulţiţi" (T. Arghezi, apud Irimia, GLR, p 111.)[329]. Limba literară actuală, având în vedere cele două modalităţi de întrebuinţare a «segmentelor» lexicale de întărire, cea pronominală şi cea adjectivală, a păstrat numai adjectivele pronominale de întărire, care reprezintă „acele forme – la origine pronominale – care, determinând un regent de tip nominal, subliniază participarea nemijlocită şi insistentă a unei persoane (vorbitorul, interlocutorul, entitatea despre care se vorbeşte) la acţiune, care au forme pentru persoană, gen, număr, caz şi care îndeplinesc funcţia sintactică specifică de atribut"[330]. Unii cercetători[331] sunt de părere că înscrierea «segmentelor» de întărire în rândul adjectivelor este greu de acceptat, deoarece „specificul lor semantic nu rezultă din caracterizarea unui «obiect»", ci din „identificarea acestuia cu sine însuşi"[332]. Totuşi, deoarece însoţesc substantive (sau pronume) cu care se acordă în gen, număr şi persoană, «segmentele»

---

325 Irimia, GLR, p. 115.
326 *Idem, ibidem.*
327 *Idem, ibidem.*
328 Pentru pronumele de întărire a fost folosit, în literatura de specialitate, şi termenul *pronume personal de identificare* (vezi Irimia, GLR, p. 111).
329 În limba veche, «segmentele» lexicale de întărire se foloseau atât adjectival, cât şi pronominal (Vezi în acest sens, Dimitriu, *Gramatica*, p. 274).
330 Dimitriu, *Gramatica*, p. 274.
331 Irimia, GLR, p. 111.
332 *Idem, ibidem.*

de întărire se apropie de adjective (variază în funcţie de genul, numărul şi cazul determinatului). D. Irimia le consideră, din acest motiv, „pronume cu întrebuinţare adjectivală"[333].

Adjectivul pronominal de întărire este „o formaţie românească, în a cărei structură intră două pronume:

– unul din «dubletele» în formă veche ale pronumelui personal, cu aspectele sale variabile după gen, număr şi caz: *însu-, însă-, înşi-, înse-*;
– dativul neaccentuat al persoanelor întâi şi a doua singular şi plural de la pronumele reflexiv analogic (*-mi, -ne; -ţi, -vă*) şi de la pronumele reflexiv autentic (*-şi*)"[334].

În cursul flexiunii, adjectivul pronominal de întărire este variabil în funcţie de *persoană, gen* şi *număr*.

La persoana întâi, prin utilizarea adjectivului de întărire, subiectul vorbitor „fixează identitatea cu sine însuşi a locutorului": *eu însumi*; la persoana a doua, „subiectul vorbitor subliniază identitatea cu sine însuşi a interlocutorului": *tu însuţi*; la persoana a treia, „vorbitorul subliniază identitatea cu sine însuşi a «obiectului comunicării», aparţinând de regulă câmpului semantic uman: *el însuşi*."[335]. În privinţa *genului*, adjectivul pronominal de întărire este variabil în funcţie de doi termeni corelativi: *masculin* şi *feminin*. Corelaţia de gen „se exprimă la nivelul primului pronume din structura adjectivului pronominal de întărire, prin flexiune internă realizată de desinenţele din structura pronumelui *îns-*: *-u/-ă*, la singular (*eu însumi/însămi*); *-i/-e* la plural: *noi înşine/noi însene*"[336]. Adjectivul pronominal de întărire îşi schimbă forma în funcţie de *numărul* substantivului (pronumelui) pe care îl determină.

Formele flexionare ale adjectivelor pronominale de întărire pot fi încadrate în tabelul următor:

Persoana şi numărul	Genul			
	Masculin	Feminin		
	Toate cazurile	Nominativ-acuzativ	Genitiv-dativ	Toate cazurile
I singular	însumi	însămi	însemi	–
II singular	însuţi	însăţi	înseţi	–
III singular	însuşi	însăşi	înseşi	–
I plural	înşine	–	–	însene
II plural	înşivă	–	–	însevă
III plural	înşişi	–	–	înseşi

Tabel preluat din C. Dimitriu, *Gramatica*, p. 275.

La aceste forme, Gramatica Academiei[337] adaugă, ca dublet pentru persoana a treia plural feminin, forma *însele*.

333 Irimia, GLR, p. 111.
334 Dimitriu, *Gramatica*, p. 274÷275.
335 Irimia, GLR, p. 112.
336 *Idem, ibidem*.
337 GA, I, p. 154.

1.4.3.4. *Pronumele şi adjectivele pronominale posesive*

Sub aspect *semantic*, pronumele posesiv „înlocuieşte substantive caracterizate printr-un raport de posesiune (apartenenţă, dependenţă) implicând doi termeni, posesorul şi obiectul posedat, considerat din perspectiva protagoniştilor actului lingvistic"[338]. Cu alte cuvinte, „pronumele posesiv arată că obiectul de referinţă al cărui nume îl substituie (sau îl determină) se află, faţă de obiectul desemnat de numele regent, în raportul de la posesor la obiectul posedat"[339]. Spre deosebire de majoritatea pronumelor româneşti „care ţin locul unui singur nume", pronumele posesiv „substituie două nume, posesorul şi posedatul, aflate în relaţie de posesie"[340]: „Francesco-i apucă mâna într-a *sa*" (M. Eminescu, apud Dimitriu, *Gramatica*, p. 279). Pronumele posesiv „este caracterizat prin trăsătura semantică ≪posesia≫ în sens larg", ideea de posesie intervenind „şi în planul semantic al pronumelui personal (*casa lui, viaţa-mi*) şi al pronumelui reflexiv (*Şi-a pierdut averea*), fiind conţinutul semantic specific al cazului genitiv în flexiunea oricărei unităţi lexico-gramaticale: *averea* ***Irinucăi****, averea lui, averea fiecăruia* etc"[341]. Pronumele posesiv se înscrie între pronumele personale „prin circumscrierea raportului de posesiune la protagoniştii comunicării", raportul fiind explicit „când pronumele posesiv trimite numai spre posesor: *cartea* ***mea***" sau implicit, „când pronumele cuprinde în planul său semantic şi *posesorul* şi *obiectul* posedat: *a mea*"[342]. Pronumele posesiv variază în cursul flexiunii, în funcţie de persoană, gen, număr şi caz. În privinţa flexiunii pronumelui posesiv, în literatura de specialitate, s-a observat că persoana acestuia se deosebeşte de persoana celorlalte pronume la care se admite această categorie gramaticală, în sensul că, „în timp ce la pronumele personal, de exemplu, persoana poate fi pusă în evidenţă prin raportul de inerenţă cu verbul (*eu lucrez -Ø, tu lucrez-i* etc), la pronumele posesiv nu există această posibilitate, deoarece verbul-predicat al unui pronume posesiv subiect este întotdeauna la persoana a treia, care persoană a treia este cerută *numai* de articolul posesiv-genitival, a cărui existenţă este obligatorie în structura pronumelui posesiv (propriu-zis): *al meu* (*tău, nostru* etc) *vin-e.*"[343]. Persoana pronumelui posesiv „rezultă doar din unul din componenţii structurii sale analitice, şi anume, din ≪elementul pronominal≫ *meu, tău* etc, care arată că posesorul poate fi vorbitorul (*al meu*), interlocutorul (*al tău*) sau entitatea despre care se vorbeşte (*al său*)"[344]. Articolul posesiv-genitival este cel care, preluând şi genul obiectului posedat, indică şi genul întregului pronume posesiv, deoarece „forma de gen a ≪elementului pronominal≫ *meu-mea, tău-ta* etc nu are legătură cu genul posesorului, ci este impusă numai *formal* de genul articolului posesiv-genitival: în *al meu*, ≪elementul pronominal≫ *meu* are *formă* de masculin cerută de masculinul articolului posesiv-genitival *al*, fiind indiferent la genul posesorului, care poate fi atât masculin, cât şi feminin, în *a mea*, ≪elementul pronominal≫ *mea* are *formă* de feminin cerută de

338 Irimia, GLR, p. 117.
339 Iordan, Robu, LRC, p. 418.
340 Dimitriu, *Gramatica*, p. 279.
341 Irimia, GLR, p. 117.
342 *Idem, ibidem*.
343 Dimitriu, *Gramatica*, p. 280.
344 Dimitriu, *Gramatica*, p. 280.

femininul articolului posesiv-genitival *a*, fiind indiferent la genul posesorului, care poate fi, de asemenea masculin sau feminin ş.a.m.d."[345]. Categoria gramaticală a numărului are în vedere ambele elemente care fac parte din structura pronumelui posesiv: „articolul posesiv-genitival poate apărea – în funcţie de posedat, al cărui număr îl preia şi îl indică – la *singular*, când este un singur posedat (*al*, *a*), sau la *plural*, când sunt mai mulţi posedaţi (*ai*, *ale*): ***un nepot al meu, nişte nepoţi ai mei*** etc"[346]. ≪Elementul pronominal≫ posesiv „poate apărea şi el – în funcţie de posesor – la singular, când, însă, numai uneori este un singur posesor, şi la plural, când, de asemenea, numai uneori sunt mai mulţi posesori, ceea ce înseamnă că aici singularul şi pluralul au anumite particularităţi de ≪conţinut≫ şi de ≪formă≫"[347]. În concluzie, în privinţa numărului pronumelui posesiv, se poate afirma că cele două elemente componente ale structurii pronumelui posesiv, articolul posesiv-genitival şi ≪elementul pronominal≫ posesiv „îi permit să indice: a) un singur posedat şi un singur posesor: *al meu, a mea, al tău*; b) un singur posedat şi mai mulţi posesori: *al nostru, a noastră*; c) mai mulţi posedaţi şi un singur posesor: *ai mei, ale mele*; d) mai mulţi posedaţi şi mai mulţi posesori: *ai noştri, ale noastre*"[348]. Este necesar să amintim şi faptul că paradigma de număr a posesivului este defectivă de plural pentru elementul posesor de persoana a treia şi „pentru a se putea marca această distincţie, se recurge tot la forma pronumelui personal în cazul genitiv *lor*", în româna veche, *sale* „semnificând sincretic şi ≪pluralul≫ posesorilor, semnificaţie pe care a pierdut-o în faza modernă a limbii"[349].

În privinţa flexiunii cazuale, aceasta este foarte redusă şi defectivă la pronumele posesiv. La singular, pronumele posesive realizează, în limba literară, numai opoziţia cazuală *nominativ-acuzativ*. Nominativul rezultă din „funcţiile sintactice ale acestui caz (de exemplu, funcţia de subiect), din inexistenţa oricărei prepoziţii şi din absenţa accentului în context obligatoriu (***al meu priveşte lumea***)"[350]; acuzativul rezultă „din funcţiile acestui caz (de exemplu, funcţia de complement), din prezenţa unei prepoziţii specifice acuzativului şi din absenţa accentului în context obligatoriu (***îl vede pe al tău***)"[351]; vocativul rezultă „din absenţa unei funcţii sintactice în propoziţie, din inexistenţa oricărei prepoziţii şi din prezenţa accentului în context obligatoriu (***hei, al meu, tu de acolo, apropie-te!***)"[352]. La plural „se realizează două forme cazuale reprezentând omonimiile nominativ-acuzativ: *ai mei, ale mele, ai noştri* etc şi genitiv-dativ: *alor mei, alor noştri, alor mele*"[353]. Genitiv-dativul pronumelui posesiv la plural se deosebeşte de celelalte cazuri „prin forma de genitiv-dativ a articolului posesiv-genitival, eventual precedată de o prepoziţie a acestor cazuri, şi – numai femininul singular al ≪elementului pronominal≫ posesiv – prin forma de genitiv-dativ a acestuia, la care se adaugă tipul nominal sau verbal al regentului şi absenţa accentului în context

---

345 *Idem, ibidem.*
346 Dimitriu, *Gramatica*, p. 280.
347 Dimitriu, *Gramatica*, p. 281.
348 Dimitriu, *Gramatica*, p. 282.
349 Iordan, Robu, LRC, p. 419.
350 Dimitriu, *Gramatica*, p. 282.
351 *Idem, ibidem.*
352 *Idem, ibidem.*
353 Irimia, GLR, p. 118.

obligatoriu: în *casa* (***din faţa***) ***alor mei este frumoasă*** apare genitivul; în ***alor mei le plac florile*** şi ***datorită alor mei a câştigat*** apare dativul"[354].

Adjectivul pronominal posesiv are două tipuri de structuri, şi anume: o structură *analitică*, omonimă cu cea a pronumelui posesiv (articolul posesiv-genitival şi posesivul) şi o alta *sintetică*, exprimată numai prin posesivul *meu, tău, său* etc: „Deasupra-i frunzele pustie -/*A mele* visuri care mor" (Eminescu, *Poezii*, p. 160); „- O, dulce-al nopţii *mele* Domn,/De ce nu vii tu? Vină!" (Eminescu, *Poezii*, p. 127). Datorită faptului că substituie un nume, adjectivul pronominal posesiv „se deosebeşte de toate celelalte adjective pronominale existente în limba română, care nu substituie nici un nume, ci transmit doar ceea ce am numit convenţional informaţie gramaticală de tip determinativ"[355]. Adjectivele pronominale posesive se caracterizează „prin dependenţa lor morfologică faţă de substantivul (pronumele) împreună cu care se dezvoltă raportul explicit de posesiune"[356]; subordonându-se acţiunii principiului acordului, adjectivele pronominale posesive „îşi modifică forma în funcţie de numărul, genul şi cazul substantivului (pronumelui) determinat: *sora mea/fratele meu/surorii mele* etc"[357]. În sintagmă cu substantive feminine, adjectivele pronominale posesive, spre deosebire de pronumele posesive, dezvoltă forme de genitiv-dativ şi la singular: „De nu m-ai uita încalte,/Sufletul vieţii *mele*" (Eminescu, *Poezii*, p. 40). Cu alte cuvinte, acordul de caz este marcat la formele de gen feminin, adică la cazurile genitiv-dativ ale acestor forme: ***viaţa mea, vieţii mele.*** La masculin şi neutru nici adjectivul pronominal posesiv şi nici pronumele posesiv nu pun formal în evidenţă acordul de caz. Acest lucru este în strânsă legătură cu paradigma pronumelui posesiv care are forme de genitiv-dativ numai la numărul plural, datorită articolului posesiv-genitival *alor*: ***alor mei, alor tăi, alor săi, alor noştri.***

În unele situaţii, adjectivul pronominal posesiv este conjunct cu substantivul determinat, când acesta exprimă un grad de rudenie: *tată-meu, tată-său, soră-ta* etc. La asemenea structuri, apar şi forme de genitiv-dativ: *mamă-sii, soră-tii* etc. În general, în literatura de specialitate românească, aceste forme sunt explicate „prin asemănarea cu determinarea minimală cu articol enclitic, construcţia fiind simţită ca un singur cuvânt"[358]. Desinenţa cazuală *–i* (*mamă-sii*), identică cu forma de genitiv-dativ a articolului, se aplică posesivului, ceea ce înseamnă că „determinantul posesiv conjunct cu substantivul este simţit ca marcă a cazului genitiv-dativ, deci neanalizabil din punctul de vedere al funcţiei sintactice, pierzându-şi autonomia, chiar atunci când nu are această desinenţă cazuală: ***îi spune tătâne-său*** [...], ***copilul n-a ieşit din vorba maică-sa***"[359].

În privinţa contextelor cu posesivul precedat de o structură analitică prepoziţională (locuţiune prepoziţională), analitică în limba literară actuală: *în faţa ta*, se poate spune că ceea ce în limba literară de astăzi apare ca o locuţiune prepoziţională (*în faţa*) a fost în limba română veche o îmbinare liberă de cuvinte, formată din prepoziţia

---

354 Dimitriu, *Gramatica*, p. 282÷283.
355 Dimitriu, *Gramatica*, p. 285.
356 Irimia, GLR, p. 119.
357 *Idem, ibidem.*
358 Iordan, Robu, LRC, p. 420.
359 *Idem, ibidem.*

în şi substantivul *faţa*, care substantiv avea o determinare atributivă, exprimată prin adjectivul pronominal posesiv *ta*, care se acorda, fiind adjectiv, în gen, număr şi caz cu substantivul *faţa*. Când, cu timpul, îmbinarea liberă de cuvinte *în faţa* a devenit îmbinare stabilă de cuvinte (locuţiune prepoziţională), forma posesivului s-a păstrat, *ta* continuând să fie un feminin, singular, acuzativ. Cu alte cuvinte, o structură de tipul *în faţa ta* ar trebui să fie analizată atât *sincronic* cât şi *diacronic*. Din perspectivă sincronică, *în faţa* este locuţiune prepoziţională, care cere, în general, genitivul, dar nu şi în cazul tipului de structuri în discuţie. *Ta* este adjectiv pronominal posesiv, deoarece, în limba veche, în cadrul îmbinării libere, se acorda în gen, număr şi caz cu substantivul *faţa*, motiv pentru care trebuie să fie analizat ca fiind în cazul acuzativ şi nu în cazul genitiv. Şi la nivel sintactic, adjectivul pronominal posesiv *ta* îndeplineşte una dintre funcţiile sintactice posibile la acuzativ, şi anume, aceea de circumstanţial: ***În faţa ta am aşezat flori.***

1.4.3.5. *Pronumele şi adjectivele pronominale demonstrative*

Pronumele demonstrativ este un pronume nepersonal, dar conţinutul său semantic specific este orientat de „raportarea spaţială la protagoniştii actului lingvistic" sau de „raportarea la temporalitatea actului de comunicare"[360], această trăsătură semantică înscriindu-se „în corelaţia apropiere-depărtare"[361]. În funcţie de cei doi termeni ai corelaţiei amintite, se consideră în literatura de specialitate românească că pronumele demonstrativ se organizează în două prime subclase: a) pronume demonstrativ de *apropiere*: *acesta*; b) pronume demonstrativ de *depărtare*: *acela.*[362]. Pronumele demonstrativ de *apropiere* „situează indicial «obiectele» sau substituie anaforic substantive din perspectiva locutorului sau a prezentului comunicării lingvistice"[363]: ***Acesta a venit astăzi.*** Pronumele demonstrativ de *depărtare* „situează indicial «obiecte» sau substituie anaforic substantive din perspectiva interlocutorului sau a unei persoane absente"[364]: ***Acela nu este fratele meu.*** Opoziţia spaţială sau temporală „se anulează, convertindu-se în identitate", în conţinutul semantic al pronumelui *acelaşi*, „care este un pronume de *identitate*". Pronumele de identitate exprimă „identitatea cu sine a «obiectului» denumit de substantivul pe care îl substituie"[365]: „Poate fiecare vorbă sună diferit în urechile diferiţilor oameni – numai individul, *acelaşi* rămânând, o aude într-un fel" (Eminescu, apud Irimia, GLR, p. 121). Sistemul paradigmatic al demonstrativelor nu cunoaşte opoziţia de persoană, deoarece acest tip de pronume substituie substantive. Formele pronumelui demonstrativ sunt grupate în suite binare ca opoziţii de gen, de număr şi de caz: *acesta/aceasta*; *acela/aceea* etc. D. Irimia consideră că „trăsătura semantică dezvoltată în interiorul opoziţiei *apropiere-depărtare* se împleteşte cu o altă trăsătură semantică – *diferenţiere* în planul semantic al pronumelui de *diferenţiere*: *cestălalt*" şi că diferenţierea „se

---

[360] Irimia, GLR, p. 121.
[361] *Idem, ibidem.*
[362] Irimia, GLR, p. 121.
[363] *Idem, ibidem.*
[364] Irimia, GLR, p. 121.
[365] *Idem, ibidem.*

realizează din perspectiva locutorului": *Eu îl ascult pe cestălalt* sau „din perspectiva interlocutorului sau a obiectului comunicării"[366]: „Încălecând pe una din iepe, mâna pe *celelalte* în aerul întunecos şi răcoare al nopţii" (Eminescu, apud Irimia, GLR, p. 122).

Din punct de vedere *morfologic*, toate pronumele demonstrative se caracterizează prin categoriile gramaticale de gen, număr şi caz. Spre deosebire de pronumele personale, care au şi categoria gramaticală a persoanei, „pronumele demonstrative nu au această categorie gramaticală, întrucât, necunoscând opoziţia de persoană – ele reprezintă întotdeauna numai persoana a treia"[367]. *Cazul* pronumelui demonstrativ „este independent de cazul substantivului pe care îl reia anaforic sau în locul căruia este întrebuinţat autonom", avându-şi originea „în funcţia sintactică pe care o are pronumele în text"[368]: „Poţi să-ntâmpini patrioţii ce-au venit de-atunci încolo/Înaintea *acestora* tu ascunde-te, Apollo!" (Eminescu, *Poezii*, p. 113). În planul expresiei, opoziţia cazuală „se realizează prin desinenţe înscrise în flexiune internă sau libere şi se caracterizează prin două omonimii: nominativ-acuzativ şi genitiv-dativ"[369], desinenţele cazuale fiind diferite în funcţie de gen şi număr. Ca şi flexiunea în funcţie de gen şi număr, pronumele demonstrative compuse (*celălalt*, *cestălalt*) „împletesc flexiunea internă cu flexiunea prin desinenţe libere: *cestuilalt*, *celuilalt*, *ceastălaltă* etc"[370]. Pronumele demonstrativ *aceasta*, *acestea* (forme de feminin) poate avea sens neutru: „Bune-s şi *acestea* … dar bună ar fi şi *aceea*, când ar avea cineva un fecior" (I. Creangă, apud Iordan, Robu, LRC, p. 421). Din forma cu înţeles neutru, în combinaţie cu unele prepoziţii (*după*, *pentru*, *de* etc), se formează structuri analitice de tipul locuţiunilor adverbiale *după aceea*, *pentru aceea*, *de aceea*.

Din punct de vedere *semantic*, *adjectivul pronominal demonstrativ* caracterizează ≪obiectele≫ din perspectiva protagoniştilor actului lingvistic, indicând „apropierea sau depărtarea, identitatea sau diferenţierea acestor obiecte, dar fără a substitui substantivele care le denumesc, ci subordonându-se lor"[371]: „*Acel* înger!… Faţa pală,/Ochiul negru, păr bălai" (Eminescu, *Poezii*, p. 214). Adjectivele pronominale demonstrative sunt cuvintele care „determină regenţi de tip nominal indicând apropierea sau depărtarea de vorbitor […], care au forme pentru gen, număr şi caz şi care îndeplinesc întotdeauna funcţia sintactică de atribut"[372]. În funcţie de conţinutul său semantic, adjectivul pronominal demonstrativ se poate grupa în aceleaşi clase ca şi pronumele demonstrativ, şi anume: adjective demonstrative de *apropiere* (*acest profesor*); adjective demonstrative de *depărtare* (*acel profesor*); adjective demonstrative de *identitate* (*acelaşi profesor*) şi de *diferenţiere* (*celălalt profesor*). Din punct de vedere *morfologic*, adjectivul pronominal demonstrativ se deosebeşte de pronumele demonstrativ „prin structură şi prin caracterul dependent al corelaţiilor de

---

366 Irimia, GLR, p. 121÷122.
367 Dimitriu, *Gramatica*, p. 294.
368 Irimia, GLR, p. 123.
369 *Idem, ibidem.*
370 *Idem, ibidem.*
371 Irimia, GLR, p. 124.
372 Dimitriu, *Gramatica*, p. 297.

gen, număr şi caz“[373]. Din punct de vedere *structural*, deosebirea constă în faptul că, atunci când precedă substantivul determinat, adjectivul pronominal demonstrativ are forme fără deicticul *–a*: *Acest profesor/profesorul acesta*. Când urmează substantivul, adjectivul pronominal demonstrativ are structură identică cu a pronumelui demonstrativ: *profesorul acesta*; *fata aceasta* etc. Se pare că „în limba literară, mai ales în cea scrisă, se tinde spre folosirea determinanţilor demonstrativi înaintea substantivelor determinate, deci a formelor fără *–a*, în timp ce limba vorbită foloseşte, mai ales, formele cu *–a*, în poziţie postnominală“[374]. Adjectivul pronominal demonstrativ se acordă, ca orice determinant, în gen, număr şi caz cu substantivul regent.

1.4.3.6. *Pronumele şi adjectivele pronominale relative*

Pronumele relative au fost definite ca fiind „cuvintele ce substituie ≪nume≫ despre care se dau relaţii (=referinţe, explicaţii etc) în frază prin propoziţii secundare introduse de substitutele respective, care pot avea categoriile gramaticale de gen, număr şi caz şi care îndeplinesc simultan şi funcţie de marcă a subordonării în frază, introducând propoziţii secundare, şi funcţie sintactică (de subiect, care este specifică, de complement etc) în propoziţia introdusă“[375]: „Şi liniştea/*ce* voi gusta-o între scândurile lui,/o simt pesemne de acum.“ (Blaga, *Poezii*, p. 7). S-a observat că „în contexte, de obicei, gnomice, unele pronume relative capătă ≪semnificaţia≫ pronumelor nehotărâte“[376]: „Zică toţi ce vor să zică,/Treacă-n lume *cine* (=*oricine*) –o trece“ (Eminescu, *Poezii*, p. 150) şi că, în anumite contexte, „corpul fonetic *care* nici nu mai reprezintă un pronume relativ (în sensul că prin el nu se mai dau relaţii în frază), ci a devenit un pronume nehotărât ce apare în propoziţii principale“[377]: „Şi *care* (=*unii*) cărau cu tărăboanţele, *care* (=*unii*) cu căruţele, *care* (=*unii*) cu coveţile …“ (I. Creangă, apud Dimitriu, *Gramatica*, p. 299).

În privinţa *flexiunii* (sintetice), C. Dimitriu[378] consideră că pronumele relative au „comportament neuniform“, şi anume:

- nominativ-acuzativul *care* şi toate cazurile lui *cine* nu au forme pentru gen şi număr, iar la genitiv-dativul plural *cărora* nu sunt forme pentru gen; la genitiv-dativul singular şi plural, valoarea de pronume a lui *căruia*, *căreia* şi *cărora* este posibilă în limba literară modernă numai cu *–a*;
- la *câţi*, *câtă*, *câte* nu există forme de masculin singular la nici un caz, iar *câtă* nu are formă pentru genitiv-dativ singular;
- la seria *cel ce*, *cei ce*, *cele ce* nu este formă de feminin singular nominativ-acuzativ (nu există un *cea ce* în limba literară modernă); forma *ceea ce* reprezintă un pronume relativ neutral pentru nominativ-acuzativ defectiv de genitiv-dativ;

---

[373] Irimia, GLR, p. 125.
[374] Iordan, Robu, LRC, p. 421.
[375] Dimitriu, *Gramatica*, p. 298.
[376] *Idem, ibidem*.
[377] Dimitriu, *Gramatica*, p. 299.
[378] Dimitriu, *Gramatica*, p. 299÷300.

– *ce* şi – dacă-l admitem ca atare – *de* sunt total invariabile[379].

Clasa pronumelor relative cuprinde trei subclase, şi anume, *pronume relative absolute*: *cel ce, ceea ce*; *pronume nehotărâte relative*: *oricine, orice, oricare, oricâţi* şi *pronume interogative relative*: *cine, ce, care, câţi, câte, al câtelea*[380].

Sub aspect *structural*, pronumele relative pot fi grupate în două clase: pronume relative *simple*: *cine, care, ce* etc şi pronume relative *compuse*: *cel ce, ceea ce, oricine, orice* etc. Pronumele relative se flexionează în funcţie de gen, număr şi caz, rămânând invariabile pronumele *ce, orice, ceea ce*.

Adjectivele pronominale relative au fost definite, în literatura de specialitate, ca fiind „cuvintele care, având, în general, acelaşi corp fonetic cu unele pronume relative, determină regenţi de tip nominal despre care se dau relaţii (=referinţe, explicaţii etc) în frază printr-o propoziţie subordonată pe care o introduc, care pot avea categoriile gramaticale de gen, număr, caz, preluate mimetic de la regentul lor nominal şi pe lângă care îndeplinesc funcţia sintactică de atribut adjectival"[381].

În literatura de specialitate, s-a considerat[382] că există două tipuri de adjective pronominale relative, şi anume, *adjectivele pronominale relative în frază* şi *adjectivele pronominale relative propriu-zise*. Primele „funcţionează ca atribute acordate în gen, număr şi caz ale unor regenţi nominali", la nivelul frazei, „făcând, adică, abstracţie de propoziţiile ce alcătuiesc fraza respectivă", în timp ce cele de al doilea „fac parte din aceeaşi propoziţie cu regenţii lor nominali cu care se acordă în gen, număr şi caz"[383]: „A popoarelor ecouri/Par glasuri *ce* îmbracă o lume de amar" (Eminescu, *Poezii*, p. 48); „La Nicopole văzut-ai *câte* tabere s-au strâns/Ca să steie înainte-mi ca şi zidul neînvins" (Eminescu, *Poezii*, p. 110). Pronumele relative absolute compuse *cel ce* şi *ceea ce* şi pronumele *cine* nu au corespondente adjectivale. Restul pronumelor relative au şi variante adjectivale. Locuţiunea „interogativ-relativă"[384] *ce fel de* are numai valoare adjectivală, fiind invariabilă şi „determinând substantive masculine (neutre) sau feminine, la singular sau la plural, numai la nominativ-acuzativ: *Nu ştiu ce fel de floare/trandafir/flori ai dori*"[385].

1.4.3.7. *Pronumele şi adjectivele pronominale interogative*

Sub aspect semantic, pronumele interogativ se caracterizează „prin apartenenţa la instrumentele interogaţiei, alături de adverbele interogative", fiind „substitute ale unor substantive (pronume) care ar conţine informaţiile dorite, căutate de subiectul vorbitor în legătură cu identitatea unor ≪obiecte≫ din realitatea extralingvistică"[386]. Între ele, pronumele interogative „se disting prin unele trăsături semantice prin care ar urma să se diferenţieze substantivele-substitut, în interiorul opoziţiei *+uman/–uman*: + *uman*: *cine*;

379 Dimitriu, *Gramatica*, p. 299÷300.
380 Irimia, GLR, p. 143.
381 Dimitriu, *Gramatica*, p. 308.
382 Dimitriu, *Gramatica*, p. 307÷308.
383 *Ibidem*, p. 307.
384 Irimia, GLR, p. 146.
385 *Idem, ibidem*.
386 Irimia, GLR, p. 137.

–*uman*: *ce*; ± *uman*: *care*, *câţi*, *câte*, *al câtelea*"[387]: „*Cine* –i acel ce-mi spune povestea pe de rost/De-mi ţin la el urechea – şi râd de câte-ascult/Ca de dureri străine?" (Eminescu, *Poezii*, p. 54); „*Ce* e poezia? Înger palid cu priviri curate …" (Eminescu, *Poezii*, p. 26); „*Câte* oare le vor sparge/Vânturile, valurile?" (Eminescu, *Poezii*, p. 507). Pronumelui *care* îi este specifică „trăsătura semantică «separativ»", pronumele *câţi* se caracterizează prin „dezvoltarea unui sens cantitativ, încadrându-se în clasa mare a cuantificatorilor", iar pronumelui *al câtelea* îi este specific „sensul de ordine"[388]: *Care dintre ei a reuşit?*; *Al câtelea a ieşit în competiţie?*. Pronumele interogative se deosebesc, principial, de pronumele relative, cu care, de multe ori, au comun corpul fonetic, prin *intonaţia fundamentală* (*interogativă* la pronumele interogativ şi *enunţiativă* la pronumele relativ) şi prin funcţiile sintactice pe care le îndeplinesc[389].

Din punctul de vedere al *flexiunii sintetice*, pronumele interogative „nu se comportă, toate, în acelaşi fel: *care* şi *cât* au forme flexionare pentru gen, număr şi caz, *cine* are doar flexiune cazuală, *al câtelea* are doar flexiune pentru gen, iar *ce* este invariabil"[390].

În privinţa *funcţiilor* pronumelui interogativ, s-a afirmat[391] că acestea „depind de felul propoziţiei interogative căreia aparţine: când face parte dintr-o interogativă directă sau dintr-o interogativă retorică – atunci pronumele interogativ îndeplineşte, în cadrul propoziţiei respective numai funcţia sintactică a cazului în care se află: *Cine vine?* (subiect); *Ce să-i mai spună?* (complement direct) etc; când, însă, aparţine unei interogative indirecte, care este întotdeauna propoziţie secundară cu intonaţia fundamentală enunţiativă, atunci pronumele interogativ are – pe lângă funcţia sintactică a cazului în care se află – şi funcţia de marcă a subordonării în frază, la fel cu pronumele relativ: *Nu ştiu cine vine*"[392].

Cu excepţia pronumelui *cine*, toate celelalte pronume interogative dezvoltă şi valori *adjectivale*. *Adjectivele pronominale interogative* sunt cuvintele care, „apărând obligatoriu în propoziţii interogative, determină regenţi de tip nominal, în legătură cu care se cer informaţii prin propoziţiile respective, care preiau mimetic genul, numărul şi cazul de la regenţii lor nominali şi care […] îndeplinesc funcţia sintactică de atribut adjectival pe lângă regenţii lor nominali"[393]: „*Ce* suflet trist mi-au dăruit/Părinţii din părinţi,/De-au încăput numai în el/Atâtea suferinţi?" (Eminescu, *Poezii*, p. 506). Adjectivul pronominal interogativ *ce* dezvoltă noi sensuri, diferite de cele ale lui *ce* pronume interogativ, şi anume, reprezintă „expresia nedeterminată a unei însuşiri, substitut al unui adjectiv calificativ lăsat subînţeles" sau expresia „identităţii specifice a obiectului denumit de substantivul regent"[394]: „L-au legat şi i-au scos ochii,/Ca dovadă de *ce* suflet stă în pieptii unei rochii" (M. Eminescu, apud Irimia, GLR, p. 139); „Oare

---

387 *Idem, ibidem.*
388 Irimia, GLR, p. 137.
389 Vezi în acest sens, I. Iordan, LRC, p. 39.
390 Dimitriu, *Gramatica*, p. 310.
391 *Idem, ibidem.*
392 Dimitriu, *Gramatica*, p. 310.
393 Dimitriu, *Gramatica*, p. 312.
394 Irimia, GLR, p. 139

ce gândeşte hâtrul de stă ghem şi toarce-ntruna?/*Ce* ideii se-nşiră dulce în mâţeasca-i fantezie“ (Eminescu, *Poezii*, p. 35).

1.4.3.8. *Pronumele şi adjectivele pronominale nehotărâte*

Pronumele nehotărât este un pronume „în mod absolut nepersonal“, în sensul că, „în planul lui semantic, nu este implicată nici o referire la protagoniştii activi ai comunicării lingvistice“[395]. Pronumele nehotărât substituie nume de persoană sau de obiecte „necunoscute vorbitorului ori pe care nu simte nevoia să le precizeze“[396]. Pronumele nehotărât face referiri exclusiv la ≪obiecte≫ care se află în poziţia pers. a III-a, referindu-se la obiecte neidentificate, ceea ce le deosebeşte de pronumele personale, la care persoana a treia se referă la persoane şi obiecte cunoscute mai dinainte. Ele sunt „cuvintele care substituie ≪nume≫ sau ≪realităţi≫ mai puţin cunoscute sau necunoscute vorbitorului , care pot avea categoriile gramaticale de gen, număr, caz şi care – pe lângă funcţia de marcă a subordonării în frază, posibilă numai la unele dintre ele – pot îndeplini funcţia specifică de subiect sau alte funcţii sintactice (nume predicativ, atribut etc)“[397]. Pronumele nehotărât este „expresia lingvistică a ≪obiectului≫ pasiv (sau absent) al comunicării fără o identitate precisă sau precizată“[398]. Pronumele nehotărât reprezintă o clasă de pronume foarte eterogenă şi semantic şi structural şi funcţional. Unele pronume nehotărâte vizează ≪obiecte≫ insuficient cunoscute sau necunoscute (acestea fiind numite, în literatura de specialitate, *pronume nehotărâte propriu-zise*)[399], iar altele, trimiţând la ≪obiecte≫ insuficient cunoscute sau necunoscute emiţătorului de mesaj, transmit şi anumite „semnificaţii secundare“[400], cum ar fi *diferenţierea, cantitatea* etc. Pronumele nehotărâte *propriu-zise* se grupează, la rândul lor, în două mari subclase: a) pronume – „expresie a unei identităţi rămasă şi lăsată necunoscută“: *unul, altul, cineva, altcineva, ceva, careva, altceva, vreunul*; b) pronume – „expresie a generalităţii“[401]: *fiecare, fiecine, fiece, oricare, oricine.*

„Semnificaţiile secundare“ asigură o anumită organizare a clasei pronumelui nehotărât, şi anume: a) pronume exprimând diferenţierea, „pe fondul unui raport de opoziţie sau de alternare“: *unul-altul, cineva-altcineva, ceva-altceva*; b) pronume „cu conţinut separativ (sau partitiv)“ şi pronume „cu conţinut generalizator sau totalizator“: *careva-fiecare, oricare, cineva-fiecine, oricine, ceva-fiece, orice, vreunul*; c) pronume „de precizare“: *anumiţi*; d) pronume „exprimând şi o nuanţă concesivă“[402]: *oricare, oricine, orice.*

Din punctul de vedere al *structurii*, pronumele nehotărâte pot fi grupate în trei subclase: a) pronume nehotărâte *simple*: *unul, altul, anumiţi* etc; b) pronume nehotărâte *compuse*, alcătuite din pronume interogative, în asociere cu alte pronume nehotărâte sau

[395] Irimia, GLR, p. 140.
[396] Iordan, Robu, LRC, p. 426.
[397] Dimitriu, *Gramatica*, p. 314.
[398] Irimia, GLR, p. 140.
[399] Vezi Dimitriu, *Gramatica*, p. 314.
[400] *Idem, ibidem.*
[401] Irimia, GLR, p. 140.
[402] *Idem, ibidem.*

cu alte elemente lingvistice (verbe, adverbe): *altcineva, altceva, fiecare, fiecine, careva, oricare, vreunul* etc; c) *locuţiuni pronominale*: *cine ştie cine, cine ştie ce, care (mai) de care*[403].

Omogenitatea „doar relativă" a pronumelor nehotărâte are repercusiuni şi asupra planului morfologic: „unele pronume nehotărâte au forme flexionare sintetice pentru gen, număr şi caz (*altul/altuia/alţii/altora/alta/alteia* etc); altele se flexionează sintetic numai după caz (*oricine/oricui* etc); altele sunt invariabile sintetic (*ceva, orice* etc)[404].

La nivel *sintactic*, pronumele nehotărâte se împart în două categorii, şi anume, pronumele nehotărâte care „îndeplinesc funcţii sintactice, care, în general, sunt în legătură cu cazul în care se află (***cineva** vede pe **altcineva***)"; pronumele nehotărâte (*oricare, oricine, orice*), care, „la fel cu pronumele relative, îndeplinesc şi funcţie sintactică în propoziţia din care fac parte, şi funcţie de marcă a subordonării în frază, introducând o propoziţie subordonată cu predicatul exprimat sau dedus din context: *El vorbeşte cu **oricine*** (are plăcerea discuţiei)"[405].

În clasa eterogenă a pronumelor nehotărâte, unii termeni sunt întrebuinţaţi exclusiv pronominal: „pronumele compuse în baza lui *cine*: *oricine, cineva, fiecine, altcineva*, precum şi alte pronume compuse: *altceva, careva* şi locuţiuni pronominale: *cine ştie cine, care mai de care*"[406]. Alţi termeni care alcătuiesc clasa pronumelor nehotărâte se întrebuinţează numai *adjectival*: *fiece, anumiţi*. *Adjectivele pronominale nehotărâte* sunt „cuvintele care [...] determină «nume» la care indică un grad redus de cunoaştere sau necunoaşterea, care pot avea genul, numărul şi cazul preluate mimetic de la determinat, pe lângă care îndeplinesc întotdeauna funcţia sintactică de atribut adjectival pronominal, la care se adaugă şi funcţia de marcă a subordonării în frază"[407]. În cursul flexiunii, adjectivul pronominal nehotărât îşi schimbă forma în funcţie de genul, numărul şi cazul substantivului pe care îl determină, iar la genitiv-dativ, spre deosebire de pronumele nehotărâte, adjectivele pronominale nehotărâte nu primesc particula deictică *–a*: *fiecărei studente/fiecăreia*. Adjectivele pronominale nehotărâte ocupă poziţia sintactică de atribut adjectival, pe lângă regentul lor de tip nominal: „*Atâtea* stele cad în noaptea asta" (Blaga, *Poezii*, p. 11).

1.4.3.9. *Pronumele şi adjectivele pronominale negative*

Sub aspect *semantic*, pronumele negative reprezintă „termenul negativ al unor pronume nehotărâte, înscrise în raportul *totalitate-partitiv*"[408]: *toţi, toate-nimeni, nimic*; *vreunul-niciunul*. *Nimeni* şi *nimic* „se înscriu în opoziţia semantică *+uman/–uman*"[409]: „Nu zi ba de te-oi cuprinde,/*Nime*-n lume nu ne vede" (Eminescu, *Poezii*, p. 157); „Când *cu nimic* nu m-am ales/Din viaţa mea întreagă" (Eminescu, *Poezii*, p. 547).

403 În privinţa clasificării pronumelor nehotărâte, avându-se în vedere structura lor, vezi Irimia, GLR, p. 140.
404 Dimitriu, *Gramatica*, p. 314.
405 *Idem, ibidem*.
406 Irimia, GLR, p. 142.
407 Dimitriu, *Gramatica*, p. 317.
408 Irimia, GLR, p. 146.
409 *Idem, ibidem*.

Pronumele *niciunul* „este indiferent la opoziţia *+uman/–uman*: *N-a venit niciunul*; *N-am cumpărat niciunul*"[410]. Din punctul de vedere al *structurii*, pronumele *nimic* şi *nimeni* sunt pronume *simple*, pronumele *niciunul* este *compus*; *nimic* este invariabil, iar *nimeni* variază după caz: „exprimă opoziţia categorială prin desinenţe de genitiv-dativ specifice singularului, deşi desinenţa *–i*, de la nominativ-acuzativ trimite spre plural: *nimănui*"[411]. Genitivul este marcat prin articolul-morfem *a*, variabil după gen şi număr: *a, ale, al, ai nimănui*. Acuzativul se diferenţiază de nominativ prin prepoziţia-morfem *pe*: *N-a cântat **nimeni**; N-am ascultat pe nimeni*. *Niciunul* variază în funcţie de gen şi caz; opoziţiile interne se manifestă în plan formal prin desinenţe la genitiv-dativ, în flexiune internă: nominativ-acuzativ: *niciunul, niciuna*; genitiv-dativ: *niciunuia, niciuneia*. Genitivul se distinge de dativ prin articolul-morfem *a* (*a niciunuia*) sau prin intermediul prepoziţiilor cu regim de genitiv: ***contra** niciunuia*. Acuzativul se distinge de nominativ prin prepoziţia-morfem *pe*: ***Pe** nici unul nu l-am ascultat* sau prin prepoziţii care cer acuzativul (*despre, cu*) *niciunul*.

Între pronumele negative, numai pronumele negativ *niciunul* poate fi, având ca regent un substantiv, *adjectiv pronominal negativ*, cu forma *nici un, nici o*. Adjectivul pronominal negativ se deosebeşte, din punct de vedere *structural*, de pronumele negativ, prin absenţa particulei deictice *–a* la genitiv-dativ: *N-a oferit **niciunui** student cartea/N-a oferit **niciunuia** cartea*. La nominativ-acuzativ, forma de feminin se deosebeşte la nivelul celui de al doilea segment lingvistic: ***nici o** studentă/**niciuna***. Adjectivul pronominal negativ îndeplineşte funcţia sintactică de atribut adjectival pe lângă un regent de tip nominal: *N-a mai răspuns **nici un** student*.

1.4.4. Numeralul

Clasa lexico-gramaticală a numeralului eterogenă în mai mare măsură decât adjectivul şi pronumele, nu se bucură de o unitate de vederi, în literatura de specialitate românească, în privinţa locului ei între celelalte părţi de vorbire şi în privinţa definiţiei:

a) În unele gramatici, numeralul nu este considerat o parte de vorbire de sine stătătoare, ci este încadrat la alte părţi de vorbire (adjective, pronume de cuantificare şi pronume ordinal)[412];

b) Alte gramatici privesc numeralul ca o clasă lexico-gramaticală de sine stătătoare. De exemplu, Gramatica Academiei[413] consideră numeralul o parte de vorbire „care se declină şi exprimă un număr, determinarea numerică a obiectelor sau ordinea obiectelor prin numărare" şi grupează numeralele în *cardinale propriu-zise* (*unu, doi* etc), *colective* (*amândoi, tustrei*), *fracţionare* (*sfert, jumătate* etc), *multiplicative* (*dublu, triplu* etc), *distributive* (*câte unul, câte doi* etc), *adverbiale* (*odată, de două ori* etc) şi *ordinale* (*întâiul, primul, al doilea* etc).

Aşa cum la pronume există *două* valori (valoarea pronominală şi cea adjectivală) şi la numerale se vorbeşte, în literatura de specialitate, de *trei* valori: valoarea

---

410 *Idem, ibidem*.
411 Irimia, GLR, p. 146.
412 Vezi în acest sens, T. Cipariu, *Gramateca limbei române*, *Opere*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1992, p. 219; Irimia, GLR, p. 131÷133.
413 GA, I, p. 181 ş.u.

pronominală, „când numeralul respectiv indică numele numerelor abstracte (de exemplu, ***doi înmulţit cu trei fac şase***) sau când numeralul substituie numele entităţilor a căror însuşire cantitativă o exprimă (de exemplu, *am văzut cinci oameni*: ***doi vorbesc şi trei tac***)"; valoarea *adjectivală*, „posibilă la numeralele care însoţesc şi determină substantive sau pronume cu care se acordă în categoriile gramaticale comune (de exemplu: ***două cărţi***; ***locul al doilea***; ***putere înzecită*** etc)"; valoarea *adverbială*, „întâlnită la unele numerale care în context ajung să exprime caracteristica unei acţiuni (de exemplu: ***câştigă întreit***, ***a venit de două ori*** etc)"[414].

Deşi are zone de contact cu pronumele (ca substitut), cu adjectivul (ca adjunct al substantivului) şi cu adverbul (numeralele adverbiale şi, parţial, cele distributive şi cele multiplicative), numeralul are o serie de caracteristici proprii, care îl disting de toate celelalte clase lexico-gramaticale amintite. Astfel, numeralul, ca substitut, se aseamănă cu pronumele nepersonale (de exemplu, demonstrative), dar asemănarea este parţială: ca substitut „numeralul nu trimite direct la mesaj, ci la referinţa extralingvistică denotată de numele dominant aflat *in absentia*"[415]. Numeralul se aseamănă, de asemenea, cu adjectivul ca determinant al substantivului, dar determină numele „specificând cantitatea numerică a obiectelor de referinţă sau poziţia lor într-o ierarhie numerică a unei mulţimi, şi nu calităţi (însuşiri)"[416]. Individualitatea numeralului în raport cu pronumele, adjectivul şi adverbul se precizează şi „în felul neregulat şi sporadic în care se manifestă genul, numărul şi cazul"[417]. Astfel, genul este marcat „prin desinenţă, uneori asociată cu sufixul flexionar *u* (***doi/două***; ***întreit-∅/întreită*** etc), prin articol, uneori asociat cu alte flective (***primul, prima, al treilea/a treia*** etc) sau prin supletivism (*un/o*)"[418]. Există numerale care au şi categoria gramaticală a ***numărului***, marcată prin desinenţă (*zece/douăzeci-∅* etc). La unele numerale se poate vorbi şi de *caz*, marcat „prin articolul adjectival (***cei doi/celor doi***), sau prin prepoziţii (***doi sau întâlnit cu trei***)[419]. C. Dimitriu consideră că anumite „caracteristici generale semantice şi gramaticale conduc la ideea că numeralul poate fi considerat o parte de vorbire de sine stătătoare", deoarece „toate acestea sunt clase cu o omogenitate doar relativă, în cadrul lor creându-se un număr mai mare sau mai mic de subclase"[420]. Admiţând acest lucru şi luând în consideraţie numai valorile principale ale numeralelor, adică valoarea pronominală şi valoarea adjectivală, cercetătorul în discuţie este de părere că clasa numeralelor este reprezentată prin „cuvintele noţionale care exprimă cantitatea sau ordonarea în sine a entităţilor determinate ori substituite, care pot avea *formă* pentru gen şi număr şi categoria gramaticală a cazului şi care – în afară de complement, circumstanţial etc – pot îndeplini funcţia sintactică specifică de subiect (cuvintele substitut) sau de atribut (de obicei, cuvintele noţionale exprimând cantitatea sau

---

[414] Dimitriu, *Gramatica*, p. 320÷321.
[415] Iordan, Robu, LRC, p. 431.
[416] *Ibidem*, p. 430.
[417] Dimitriu, *Gramatica*, p. 321.
[418] Dimitriu, *Gramatica*, p. 321.
[419] *Idem, ibidem*.
[420] Dimitriu, *Gramatica*, p. 321.

ordonarea entităţilor determinate)"[421]. Utilizând drept criteriu informaţia semantică şi făcând abstracţie de valoarea adverbială, pe care o consideră secundară, acelaşi autor împarte mulţimea numeralelor româneşti în: a) numerale *cardinale*, „care indică o cantitate (mărime) numărabilă: *un* (*u*), *doi*, *trei* etc"; b) numerale *distributive*, „care arată gruparea numerică: *câte un* (*u*), *câte doi* etc"; c) numerale *colective*, „care exprimă ideea de grup: *amândoi*, *ambii*, *tustrei* etc" d) numeralele *fracţionare*, „care indică o parte a întregului: *doime*, *treime*, *a patra parte* etc"; e) numerale *iterative*, „care indică numărul şi ordinea repetării: *de două ori*, *de trei ori* etc"; f) numerale *multiplicative*, „care arată măsura creşterii cantitative: *îndoit*, *întreit*, *triplu* etc"; g) numerale *ordinale*, „care exprimă ideea de ordonare în timp şi spaţiu: *întâi*, *primul*, *al doilea* etc"[422].

Luăm în discuţie, în continuare, două clase de numerale: 1) *cardinale*, care – pe lângă cele propriu-zise – cuprind şi pe cele *colective*, *fracţionare*, *multiplicative*, *distributive*, *adverbiale* şi 2) *ordinale*.

Numeralele cardinale propriu-zise sunt „determinări ori expresii cantitative numerice pentru obiectele ale căror nume le substituie sau le determină şi stau la baza celorlalte feluri de numerale"[423]. Din punctul de vedere al *structurii*, numeralele cardinale pot fi: a) *simple*: *unu*, *doi*, *trei* etc şi b) *compuse*: *unsprezece*, *doisprezece* etc. O paradigmă cazuală cu forme pentru nominativ-acuzativ şi genitiv-dativ are numai *unu* (*una*). Când însoţeşte un substantiv, precedându-l, are următoarele forme: *un*, *o*/*unui*, *unei*, iar când este substitut al unui substantiv, formele acestui numeral sunt: *unu(l)*, *una*/*unuia*, *uneia*. *Un* şi *o* sunt omonime morfologice de gradul al doilea (vezi cap. *Omonimia morfologică*) cu articolul şi cu adjectivul pronominal nehotărât, în timp ce *unul*, *una* sunt omonime morfologice cu pronumele nehotărât autonom. Opoziţia de gen se manifestă numai la *un*/*o*, *unu*/*una*, *doi*/*două*. Numeralele cardinale care exprimă caracteristica cantitativă a «obiectelor» prezintă opoziţii cazuale, când sunt precedate de articolul demonstrativ-adjectival *cei*, *cele*, în sintagmă modificându-se numai determinantul, care devine marcă a cazului: *cei*, *cele patru*/*celor patru*. Numeralul cardinal *una* „are sens neutral în expresiile *din două una*, *una din două*", în timp ce, în expresia *o ţine una* „are valoare adverbială", iar locuţiunea *a-i fi tot una* „are sensul de *a-i fi indiferent*"[424]. Numeralul *unul* în locuţiunea *tot unul şi una* „exprimă intensitatea maximă a calităţii", iar alăturarea numeralelor cardinale *una* şi *două* „duce la adverbializare: ***Şi una, două**, mă pomeneam cu el* (=*mereu*); ***Şi nici una, nici două** începe să aplaude* (=*pe neaşteptate*); *Nu s-a dat el bătut **cu una, cu două*** (=*uşor, repede*)"[425].

Numeralul cardinal colectiv a fost definit ca fiind numeralul „care arată că entităţile substituite sunt considerate în grup (nu izolate), la care pot exista forme pentru gen şi categoria gramaticală a cazului şi care – pe lângă atribut, complement etc – poate îndeplini funcţia sintactică specifică de subiect"[426] sau ca fiind numeralul „care

---

[421] *Ibidem*, p. 321÷322.
[422] Dimitriu, *Gramatica*, p. 322.
[423] Iordan, Robu, LRC, p. 431.
[424] Iordan, Robu, LRC, p. 433.
[425] *Idem, ibidem*.
[426] Dimitriu, *Gramatica*, p. 331.

semnifică prezentarea în grup a mai multor obiecte în cantități totalitare negeneralizante: *amândoi, amândouă, ambii, ambele, toți trei, toate trei, tustrei, tustrele, câteșitrei, câteșitrele, tuspatru, câteșipatru,* până la *tusșapte, câteșișapte*"[427]. Genul și cazul numeralelor colective pot fi marcate prin: *desinențe* (*amândoi, amândouă*), prin articolul hotărât enclitic (*ambii, ambele, ambilor*), sau prin desinențe și articole însoțite de prepoziții cu regim cazual (***înaintea amândurora, mulțumită amândurora, pe** amândoi* etc).

Numeralul cardinal fracționar este numeralul care „se folosește pentru precizarea unei fracțiuni sau la numărarea fracțiunilor partitive față de unitatea întreagă"[428]. Numeralele fracționare *jumătate* și *sfert* au o structură proprie, în timp ce celelalte numerale fracționare se formează de la numeralele cardinale, cărora li se adaugă sufixul lexical *–ime*: *doime, treime, pătrime, sutime, miime*. Paradigma numeralului cardinal fracționar mai cuprinde și forme ca *a treia parte, a cincea parte, unu pe trei* și formele socotite populare *sfert, jumătate, litră, pe din două, pe din trei, pe din patru, una din trei, una din patru, două din cinci* etc. Numeralele fracționare simple, din limba literară, (*doime, treime* etc), precum și cele din limbajul popular (*sfert, jumătate, litră*) au forme de gen (*doime*, de exemplu, este feminin, iar *sfert* este neutru). Categoriile gramaticale de număr și caz rezultă din desinență (*litră/litre*), din articolul hotărât enclitic (*doimea/doimii, sfertul/sfertului*) și din prepoziții cu regim cazual specific (***înaintea** pătrimii*). Numeralele fracționare de tipul *a doua parte, pe din două* sunt invariabile.

Numeralul cardinal multiplicativ determină, de obicei, verbul (uneori și numele), semnificând „o creștere sistematică iterativă a procesului sau a numărului obiectelor, raportată la unitatea de bază"[429]. Ele se formează de la numeralele cardinale propriu-zise simple, până la opt inclusiv, apoi de la *zece, sută, mie*, marcate cu prefixul *în* (*m*) și cu sufixul gramatical participial-(*i*)*t*: *însutit, înmiit, împătrit* etc. Atunci când au valoare adjectivală, numeralele cardinale multiplicative marchează *genul, numărul* și *cazul*, preluate de la regentul de tip nominal, prin desinențe (*venit întreit–Ø/sumă întreit-ă*) sau prin articolul hotărât enclitic (*triplul venit/tripla sumă*). Când are valoare adverbială, forma numeralului multiplicativ este invariabilă.

Numeralul cardinal distributiv este numeralul care „exprimă gruparea numerică a entităților substituite, la care pot apărea forme pentru gen și categoria gramaticală a cazului și care – în afara funcției de atribut, complement etc – poate îndeplini funcția sintactică specifică de subiect"[430]. Numeralele distributive se formează din numeralele cardinale și adverbul-morfem *câte*[431], marcă a acestei categorii de numerale: *câte unul, câte doi, câte cinci* etc. Uneori, structura numeralelor cardinale distributive este iterativă: *câte doi, câte doi*, alte ori adverbul *câte* fiind intercalat între numeralele cardinale *doi câte doi*, formând o locuțiune cu valoare de numeral. Caracterul iterativ

---

[427] Iordan, Robu, LRC, p. 434.
[428] *Idem, ibidem.*
[429] Iordan, Robu, LRC, p. 435.
[430] Dimitriu, *Gramatica*, p. 329.
[431] *Câte* din structura numeralului distributiv este considerat de către unii cercetători prepoziție. (Vezi în acest sens, Dimitriu, *Gramatica*, p. 329).

este marcat şi prin adverbul *tot*: *tot câte doi*. Categoria gramaticală a genului se întâlneşte la numeralele distributive care conţin numeralele cardinale *unu* şi *doi*, precum şi la numeralele distributive cu structură analitică, în structura cărora intră *unu* sau *doi*: *câte unu/câte una*; *câte doi/câte două*; *câte treizeci şi unu/câte treizeci şi una* etc. Genul este marcat prin opoziţia desinenţelor (*câte doi/câte două*), cât şi prin opoziţia articolelor hotărâte enclitice (*câte unu/câte una*). Cazurile la care pot să ocureze contextual numeralele distributive sunt, de obicei, nominativul şi acuzativul, marcate prin prepoziţii specifice sau prin context.

Numeralul cardinal adverbial[432] este numeralul care arată „de câte ori are loc un proces sau în ce raport numeric se află o cantitate ori o calitate a unui obiect, cu aceeaşi cantitate sau calitate a altui obiect: *o dată, de două ori, de cinci ori* etc"[433]. Seria paradigmatică a numeralelor adverbiale începe cu *o dată*, structură în care *o=una=numeral cardinal*, iar *dată* este substantiv. Celelalte numerale adverbiale sunt formate din prepoziţia *de* + numeral cardinal + substantivul *ori*[434]. Numeralele cardinale adverbiale, necunoscând nici o categorie gramaticală, sunt *invariabile*. Funcţia lor sintactică este determinată de natura regentului lor, care, de obicei, este verbal, funcţia sintactică fiind aceea de circumstanţial.

Numeralul ordinal a fost definit fie ca fiind numeralul care „precizează poziţia unui obiect (în timp şi în spaţiu) într-o serie organizată numeric"[435], fie ca reprezentând numeralul care „exprimă ideea de ordonare în timp şi spaţiu a entităţilor substituite, care poate avea forme pentru gen şi număr şi categoria gramaticală a cazului şi care – în afară de atribut, complement etc – poate îndeplini funcţia sintactică specifică de subiect"[436]. Pentru exprimarea unităţii, există numeralele ordinale *întâi(ul)*, de provenienţă latinească şi *primul* împrumutat din franceză sau italiană (alături de *secundul* şi *terţul*). Celelalte numerale ordinale se formează din numeralele cardinale, precedate de articolul posesiv-genitival *al, a*[437] şi urmate de articolul hotărât enclitic *–le* + deicticul *–a* sau de articolul hotărât enclitic *–a*: *al patrulea, a opta*. Numeralele ordinale sunt, uneori, precedate de articolul demonstrativ-adjectival *cel, cea* şi de prepoziţia *de*: *cel de-al treilea, cea de-a şasea* etc, construcţie având, uneori, caracter emfatic. În cazul numeralului *întâi*, prepoziţia *de* este aglutinată numeralului: *cel*(*cea*) *dintâi*. Numeralele ordinale au opoziţii de gen pentru *întâiul/întâia, al doilea/a doua, al douăzeci şi treilea/a douăzeci şi treia*, opoziţii de gen marcate prin articolul hotărât enclitic şi din articolul posesiv-genitival (*al/a*). Numeralele ordinale apar nearticulate rar, în dreapta numelui: ***vioară primă***, iar, de asemenea, când stă în stânga substantivului şi este nearticulat „*prim* intră în compuse care semnifică un grad, o funcţie: ***prim-ministru, prim-solist*** etc"[438]. Categoria gramaticală a cazului poate fi

432 A mai fost numit şi numeral *iterativ* sau *de repetiţie* (vezi Dimitriu, *Gramatica*, p. 334).
433 Iordan, Robu, LRC, p. 435.
434 În paradigma numeralelor cardinale adverbiale, apar şi structuri analitice formate din numerale ordinale cu formă de feminin *întâia* sau *prima* + substantivul *dată* sau *oară*: *întâia dată, întâia oară, prima dată, prima oară* (vezi Dimitriu, *Gramatica*, p. 335).
435 Iordan, Robu, LRC, p. 436.
436 Dimitriu, *Gramatica*, p. 336.
437 Iordan, Robu, LRC, p. 436.
438 *Idem, ibidem*.

marcată fie prin articolul hotărât enclitic (*primul/primului*, *primii*, *primilor*, *prima/primei*, *primele*, *primelor* etc), fie prin articolul demonstrativ-adjectival (*cel de al doilea/celui de al doilea*), fie prin prepoziţii (*al treilea/pe al treilea*). Numeralele ordinale se folosesc ca substitute autonome şi ca determinante nominale sau verbale. Deşi este considerată o abatere de la norma literară, se observă tot mai frecvent substituirea numeralului ordinal cu cel cardinal: *secolul douăzeci*, *etajul doi* etc, structuri care-şi găsesc explicaţia „în economia efortului prin forma scurtă a numeralului cardinal"[439].

1.4.5. Verbul

Verbul este clasa lexico-gramaticală cea mai complexă „atât prin zonele de contact ale unora dintre formele lui paradigmatice cu alte clase, pe care le alimentează (substantivul, adjectivul), cât şi prin mulţimea formelor paradigmatice a opoziţiilor şi a semnificaţiilor gramaticale şi lexicale pe care le au potenţial aceste forme şi opoziţii"[440].

În privinţa zonelor de contact ale unora dintre formele lui paradigmatice cu alte clase lexico-gramaticale, verbul se defineşte *în sine* (prin trăsăturile sale specifice) şi prin *opoziţie* cu celelalte clase lexico-gramaticale ale limbii, în primul rând, cu *substantivul*, la nivel *lexical*, *morfologic* şi *sintactic*. La nivel lexical (mai exact spus, semantic), opoziţia verb-substantiv se manifestă „în şi prin perspectiva de concepere şi exprimare a realităţii", verbul „exprimând, înainte de toate, acţiuni, apoi, stări, fenomene, existenţa, toate văzute şi comunicate *dinamic*, sub formă de proces", substantivul exprimând „în primul rând, substanţe, apoi, acţiuni, fenomene etc, toate văzute şi comunicate *static*"[441]. Verbul este o clasă lexico-gramaticală unitară căreia îi aparţin unităţile lexicale „în a căror structură intră ca formanţi morfeme de *timp*, *persoană* şi *număr* şi care, prin aceste valori gramaticale, sunt ocurente cu poziţia sintactică *predicat* într-o structură de enunţ bimembru"[442]. Dintre categoriile gramaticale amintite, categoria gramaticală a timpului este esenţială pentru definirea verbului, deoarece este strâns legată de „semnificaţia fundamentală" a oricărui verb, şi anume, aceea că „orice verb semnifică un proces desfăşurat pe o axă temporală care poate fi văzută sistematic, dacă luăm ca bază de referinţă situaţională *momentul vorbirii* sau alt moment stabil raportat la momentul vorbirii"[443]. Exprimând realitatea dinamic, verbul selectează dintre categoriile gramaticale pe acelea care au caracter dinamic, în acest sens, *timpul* fiind, fără îndoială, „o categorie verbală prin excelenţă", iar modul se dezvăluie adesea ca „o altă perspectivă a categoriei gramaticale a timpului"[444]. Acelaşi dinamism caracterizează verbul şi la nivel *sintactic*. Funcţia sintactică de *predicat* este „funcţie prin excelenţă verbală", care înseamnă „proces de actualizare"[445].

---

439 Iordan, Robu, LRC, p. 437.
440 Iordan, Robu, LRC, p. 438.
441 D. Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Verbul*, Ed. Junimea, Iaşi, 1976, p. 7 [=Irimia, *Verbul*].
442 Iordan, Robu, LRC, p. 438.
443 *Idem*, *ibidem*.
444 Irimia, *Verbul*, p. 8.
445 *Ibidem*, p. 9.

1.4.5.1. Structura morfologică a verbului

Orice formă verbală este constituită din două componente, una *fixă*, în general, neschimbată de-a lungul flexiunii verbale, care-i asigură „stabilitate lexicală", şi alta *mobilă*, care-i asigură „variabilitate morfologică"[446]. Între cele două componente: *rădăcina* (sau *constanta*) şi *flectivul* (sau *variabila*) există relaţii de interdependenţă. *Flectivul* sau *variabila* este alcătuit din două mari grupe de «secvenţe» lingvistice: 1) *sufixele gramaticale* şi 2) *desinenţele*. *Sufixele gramaticale* realizează, în relaţie de interdependenţă cu rădăcina sau constanta verbului „forme verbale esenţiale, dar, în general, «neîmplinite»"[447], «împlinirea» semantică şi funcţională a verbului desăvârşindu-se numai în plan sintactic, odată cu intrarea verbului-predicat în raport sintactic de inerenţă cu un subiect gramatical. Prin acest raport sintactic, manifestat la nivelul categoriilor gramaticale de număr şi persoană, prin intermediul *desinenţei*, „se realizează unitatea deplină, lexico-gramaticală, a verbului"[448]. Desinenţa *–m*, de exemplu, exprimă, de obicei, în limba română, persoana întâi plural: *lucră-m/lucrară-m* etc, dar poate exprima şi singularul aceleiaşi persoane în relaţie cu un sufix gramatical de imperfect, de exemplu: (*eu*) *lucra-m*, sau de mai mult ca perfect: (*eu*) *lucrase-m*.

1.4.5.2. Categoriile gramaticale ale verbului

Aparţin morfologiei verbului, având atât formă categorială, cât şi conţinut categorial, *modul* şi *timpul*. *Numărul* şi *persoana* sunt categorii gramaticale de împrumut şi se manifestă, în flexiunea verbală, numai la nivelul formei. *Diateza* este o categorie *sintactică*, concretizându-se la nivelul raportului subiect gramatical – verb (predicat) – complement.

1.4.5.2.a. Categoria gramaticală a modului

Fiind o categorie gramaticală cu caracter subiectiv, exprimă atitudinea subiectului vorbitor faţă de desfăşurarea acţiunii verbale. Din punctul de vedere al conţinutului categorial, modurile verbale se constituie în elemente de opoziţie prin dezvoltarea diferitelor sensuri categoriale: *certitudine-incertitudine, realitate-irealitate*[449]. Sunt moduri ale certitudinii: *indicativul*, „mod al certitudinii reale" şi *imperativul*, „mod al certitudinii subînţelese, al acţiunii poruncite sau recomandate"[450]. Sunt moduri ale incertitudinii: *conjunctivul*, „mod al acţiunii în acelaşi timp posibilă şi incertă", *prezumtivul*, „mod al întrebărilor, al ipotezelor, al presupunerii"[451]. Modul *optativ-condiţional*, „mod al dorinţei şi condiţiei, se situează între certitudine şi incertitudine", fiind „mod al irealităţii şi realităţii condiţionate"[452].

1.4.5.2.b. Categoria gramaticală a timpului

Categoria gramaticală a timpului exprimă raportul dintre momentul în care se desfăşoară procesul comunicării lingvistice şi momentul acţiunii. Complexitatea acestei

---

446 Irimia, *Verbul*, p. 12.
447 *Ibidem*, p. 15.
448 Irimia, *Verbul*, p. 15.
449 Irimia, *Verbul*, p. 51.
450 *Idem, ibidem*.
451 *Ibidem*, p. 52.
452 *Idem, ibidem*.

categorii gramaticale, specific verbale, rezultă „atât din numărul mare de mărci temporale, al căror inventar depăşeşte cu mult numărul morfemelor oricărei categorii verbale (persoană, număr, mod, diateză), cât şi din îmbinarea valorii temporale cu una aspectuală, care se transmite prin aceleaşi mărci, sincretismul mărcilor «mascând», de fapt, categoria aspectului“[453]. În configuraţia structurii ei semantice, categoria gramaticală a timpului „se întâlneşte, în limba română, cu *aspectul verbal*, pe care îl înglobează în propria-i structură“[454], la nivel formal, opoziţia de timp realizându-se prin *morfeme libere* (verbe auxiliare) şi prin *morfeme legate* (sufixe gramaticale). Mai mult ca perfectul indicativ, de exemplu, se opune perfectului simplu indicativ prin prezenţa, în structura sa formală, a sufixului gramatical *-se*, corespunzător unui sufix gramatical -∅ al perfectului simplu: *lupta-se-răm/lupta-∅-răm*. Din perspectivă *semantică*, putem distinge două grupe de timpuri verbale: *timpuri absolute* şi *timpuri relative*[455]. Situată la un timp absolut, „acţiunea verbală este raportată direct la momentul vorbirii“[456]. Sunt timpuri absolute: prezentul (la toate modurile), viitorul, perfectul compus (indicativ), perfectul simplu (indicativ), perfectul prezumtiv. Situată la un timp *relativ*, „acţiunea verbală este raportată mediat la momentul vorbirii: primul termen de referinţă este, adică, un alt timp verbal“[457]. Sunt timpuri relative mai mult ca perfectul şi viitorul anterior de la indicativ. Celelalte timpuri verbale: imperfectul (indicativ) şi perfectul (conjunctiv şi optativ-condiţional) pot fi, în funcţie de context, sau timpuri relative, sau timpuri absolute.

Din punctul de vedere al relaţiei *timp-aspect*, s-a făcut distincţie[458] între: 1) timpuri *perfective* şi timpuri *imperfective* şi 2) timpuri *momentane* şi timpuri *durative*. Imperfectiv este numai imperfectul, „timp al acţiunii situată vag, fără conturuti precise“, celelalte timpuri fiind perfective, „în limitele permise de valoarea modului în care se cuprind“[459]. Imperfectul este totodată „un timp prin excelenţă durativ (şi iterativ)“[460], alăturându-i-se, în sensul caracterului durativ anumite valori ale prezentului (diferitelor moduri verbale).

1.4.5.2.c. Numărul şi persoana

Numărul şi persoana sunt două categorii gramaticale de «împrumut» în flexiunea verbală, două categorii gramaticale care există la verb numai la nivelul formei categoriale. Categoriile gramaticale de număr şi persoană exprimă la verb „raportul dintre protagonistul procesului de comunicare şi protagonistul acţiunii-obiect al comunicării“, formele categoriilor verbale de număr şi persoană reflectând – la nivelul formei, în structuri morfologice – „existenţa şi funcţionarea – la nivelul conţinutului – a unor opoziţii cu trei termeni, din perspectiva *persoanei*, şi doi termeni, din perspectiva

[453] Iordan, Robu, LRC, p. 482.
[454] Irimia, *Verbul*, p. 54.
[455] Irimia, *Verbul*, p. 55.
[456] *Idem, ibidem.*
[457] *Idem, ibidem.*
[458] Irimia, *Verbul*, p. 55.
[459] Idem, *ibidem*.
[460] Irimia, *Verbul*, p. 55.

numărului"[461]. De obicei, se vorbeşte despre primatul categoriei gramaticale a persoanei asupra categoriei gramaticale a numărului deoarece „în ordinea formelor paradigmatice apare mai întâi opoziţia triadică persoana întâi vs persoana a doua vs persoana a treia, după care urmează formele corespunzătoare opuse prin număr"[462]. Orice act de comunicare presupune doi protagonişti, aflaţi la cei doi poli ai mesajului, în calitate de emiţător (persoana întâi) şi receptor (persoana a doua), realizând opoziţia specifică în interiorul categoriei gramaticale a persoanei: *eu* (*noi*) – *tu* (*voi*). Aceşti doi protagonişti ai actului de comunicare lingvistică nu trebuie confundaţi cu persoana a treia, care este ≪obiectul pasiv≫ al procesului de comunicare lingvistică, cel despre care se vorbeşte: *el, ea* (*ei, ele*).

Flexiunea verbului

1.4.5.3. Tipuri de flexiune (conjugări)

Avându-se în vedere sufixul gramatical al infinitivului, verbele româneşti se grupează în *cinci* tipuri de flexiune, numite în gramatica tradiţională conjugări:

Tipul I

A. Se includ aici verbele de conjugarea I tradiţională, cu sufixul gramatical al infinitivului *–a*: *a cânta, a mânca* etc.

B. Se cuprind în tipul I B de flexiune verbele care la prezent indicativ, la rădăcină, adaugă sufixul flexionar *-ez/-eaz*: *lucrez, lucrează.*

Tipul al II-lea

A. Se înscriu aici verbele din conjugarea a IV-a tradiţională, adică verbele care, la infinitiv, au sufixele gramaticale *–i* (II1) sau *–î* (II2).

B. Se includ aici verbele care, la prezent indicativ, se conjugă cu ajutorul sufixului flexionar *-esc/-eşt* (*sosesc, soseşte*) sau cu ajutorul sufixului flexionar *-ăsc/-ăşt* (*urăsc, urăşte*).

Tipul al III-lea

Cuprinde verbele din conjugarea a II-a tradiţională, terminate la infinitiv cu sufixul gramatical *–ea* (*a părea, a dispărea* etc).

Tipul al IV-lea

Sunt incluse aici verbele conjugării a III-a tradiţională, care îşi construiesc tema participiului cu sufixul gramatical de participiu *–t* (*a cere, a face* etc).

Tipul al V-lea

Se includ aici verbele din conjugarea a III-a tradiţională care, la participiu, au sufixul gramatical de participiu *–s* (*a prinde, a merge* etc (clasa a II-a) şi un grup de verbe cu sufixul gramatical al participiului *–t* (*a rupe, a frige*) clasa I)[463].

1.4.5.4. Opoziţiile modale

Modurile personale

1. *Modul indicativ*

Indicativul este singurul mod personal care semnifică procese reale văzute ca atare de vorbitor şi care realizează funcţia sintactică de *predicat* în enunţuri de tip asertiv sau interogativ. Prin folosirea indicativului, locutorul îşi exprimă atitudinea de siguranţă

---

461 Irimia, *Verbul*, p. 57.
462 Iordan, Robu, LRC, p. 461.
463 Am preluat gruparea verbelor în tipuri de flexiune de la Irimia, *Verbul*, p. 31÷36.

în legătură cu realizarea acțiunii verbale, pentru locutor, acțiunea exprimată prin indicativ fiind reală. Fiind un mod al *certitudinii*, al *realității*, „indicativul exprimă, prin majoritatea formelor temporale, acțiuni *sigure* și *reale*"[464]. La nivel formal, modul indicativ se opune celorlalte moduri verbale prin absența din structura sa a unui morfem cu realizare pozitivă, cum ar fi *să* la conjunctiv (*să lucrez*) sau auxiliarul *a vrea* la optativ condițional (*aș lucra*) sau intonația fundamentală exclamativă la imperativ (*lucrează!*). Se consideră[465] că acest morfem are realizare ∅, opoziția formală categorială nerealizându-se, însă, totdeauna din perspectiva acestui morfem. De exemplu, la nivelul formei categoriei gramaticale a modului, verbului auxiliar *a vrea*, de la optativ condițional, i se opune, nu morfemul ∅ al indicativului –mod, ci auxiliarul *a voi* din structura viitorului: ***aș*** *lucra*/***voi*** *lucra*. În privința *timpurilor* indicativului, „sensurile temporale ale indicativului se întâlnesc, în realizarea lor, cu note semantice de *aspect verbal*, categorie gramaticală nemorfologizată în limba română", la prezent și viitor, ≪opoziția≫ de aspect nefiind marcată în mod concret, ea ≪existând≫ numai în funcție de semantica verbului: „aparține, prin urmare, nivelului lexical sau contextual, realizându-se, adică, numai într-o perspectivă sintactico-stilistică"[466]. La trecut, această opoziție de natură aspectuală „se manifestă relativ puternic, determinând gruparea valorilor temporale de aici"[467].

2. *Modul conjunctiv*

Modul conjunctiv, denumit în unele gramatici *subjonctiv*, „semnifică, în general, o acțiune posibilă: formele conjunctivului prezent se referă la o acțiune posibilă, realizabilă, iar conjunctivul perfect la o acțiune ireală (care ar fi fost posibilă în trecut)"[468]. De multe ori, conjunctivul i se impune vorbitorului, ca unică posibilitate, atunci când verbul la conjunctiv este cel de al doilea verb din structură: *Vreau să merg*. Conjunctivul pune acțiunea verbală sub semnul *incertitudinii*, realizarea acțiunii fiind *posibilă*, dar *nesigură*. Prin aceasta, se opune, în primul rând, indicativului, mod al realității, al certitudinii: ***El lucrează aici/Să lucreze el aici?***. Din punct de vedere sintactic, conjunctivul este un mod al subordonării. Cer conjunctivul, în primul rând, verbele *modale*: *a trebui*, *a putea*, *a-i veni*, *a vrea* etc, multe dintre verbele *de aspect*: *a da*, *a începe*, *a se apuca*, *a continua* etc, ca și alte verbe: *a încerca*, *a renunța*, *a îndrăzni*, *a ruga*, *a îndemna*, *a cere* etc[469]. În privința *structurii sale morfologice*, marca conjunctivului (prezent și perfect) este conjuncția-morfem *să*. Prin această marcă, conjunctivul se opune indicativului, la prezent, și imperativului, forme verbale cu care are în comun tema verbală: (*tu*) *cauți/să cauți/caută!*. Opoziția conjunctiv/indicativ/imperativ se manifestă și la nivelul desinențelor (pentru persoana a treia, opoziția conjunctiv/indicativ: *el*, *ea*, *caut-ă/să caut-e*; *fac-e*/să *fac-ă*; la persoana a doua, opoziția conjunctiv-imperativ: *tu să cauț-i/caut-ă*). Opoziția conjunctiv/imperativ se manifestă și în plan suprasegmental, imperativul fiind, în acest sens, o formă verbală

---

464 Irimia, *Verbul*, p. 61.
465 *Idem, ibidem*.
466 Irimia, *Verbul*, p. 64.
467 *Idem, ibidem*.
468 Iordan, Robu, LRC, p. 471.
469 Vezi Irimia, *Verbul*, p. 99.

marcată de o intonaţie fundamentală exclamativă, în timp ce conjunctivul rămâne *nemarcat* sub acest aspect. La forma de perfect, opoziţia se stabileşte între conjunctiv, pe de o parte, şi viitorul anterior indicativ şi optativ-condiţionalul perfect, pe de altă parte: (*eu*) *să fi căutat/voi fi căutat/aş fi căutat*. Auxiliarelor *voi*, *vei* etc (viitor indicativ) şi *aş*, *ai* etc (optativ-condiţional perfect), conjunctivul le opune morfemul *să*.

3. *Modul optativ-condiţional*

Modul optativ-condiţional semnifică, în general, *posibilitatea* procesului enunţat, acţiunea verbului fiind prezentată „ca o posibilitate care se va transforma sau nu în realitate"[470]. Acţiunea verbului „poate fi privită dintr-o perspectivă statică, a caracterului ei potenţial, sau dintr-una dinamică, a trecerii de la potenţial la real"[471]. În ceea ce priveşte structura sa morfologică, optativ-condiţionalul este un mod cu structură analitică. Marca caracteristică este auxiliarul-morfem *aş*, *ar* etc, care precedă în sintagma optativ-condiţionalului, forma verbului de conjugat: tema de infinitiv, la prezent; tema de participiu, la perfect.

4. *Modul prezumtiv*

Modul prezumtiv se încadrează, alături de conjunctiv, în grupa modurilor *incertitudinii*, „opunându-se indicativului şi imperativului, pe de o parte, moduri ale certitudinii, optativ-condiţionalului, pe de altă parte, mod al aspiraţiei şi al potenţialităţii"[472]. Prezumtivul este, deci, „modul presupunerii, al bănuielilor, al ipotezelor privind desfăşurarea sau nedesfăşurarea unei acţiuni verbale, existenţa sau inexistenţa unor caracteristici ale subiectului propoziţiei"[473]. În ceea ce priveşte structura sa morfologică, prezumtivul este un mod verbal cu o structură analitică, marca caracteristică fiind verbul auxiliar *a fi*. Verbul de conjugat se prezintă sub forma temei de gerunziu, la prezent şi sub forma temei de participiu, la perfect, iar auxiliarul precedă tema verbală. Prezumtivul cunoaşte trei forme sinonime din punct de vedere morfologic, la prezent şi perfect: 1) *a fi*, la conjunctiv prezent + tema verbului: *să fi căutând, căutat*; 2) *a fi*, la indicativ viitor + tema verbului: *voi fi căutând, căutat*; 3) *a fi*, la optativ-condiţional prezent + tema verbului: *aş fi căutând, căutat*. La perfect, prezumtivul intră într-o relaţie de omonimie morfologică cu: 1) viitorul anterior (*va fi căutat*); 2) conjunctivul perfect (*să fi căutat*); 3) optativ-condiţionalul perfect (*ar fi căutat*).

5. *Modul imperativ*

Imperativul este modul persoanei a doua, cu o distribuţie, din acest motiv, mult mai restrânsă comparativ cu celelalte moduri, fiind legat de adresarea directă la interlocutor. Având valoare semantică de *ordin*, *rugăminte*, *îndemn* adresat interlocutorului, imperativul apare în distribuţie cu vocativul şi, uneori, cu unele interjecţii specifice cu funcţie conativă. Imperativul este unul dintre modurile certitudinii, alături de indicativ, deoarece exprimă certitudinea vorbitorului că acţiunea verbală se va săvârşi. Prin imperativ, „vorbitorul vrea să declanşeze realizarea unei acţiuni, printr-o atitudine (certă, reală) mai dură, când modul exprimă *o poruncă, un*

---

470 Irimia, *Verbul*, p. 111.
471 *Idem, ibidem*.
472 Irimia, *Verbul*, p. 117.
473 *Idem, ibidem*.

ordin: *„Dezbracă-te! porunceşte D. Lefter.*" (Caragiale), sau mai blândă, când exprimă *un sfat, un îndemn, o rugăminte*: *„-Ai un oboroc? – Da cum să n-am. – Pune nucile într-însul, ie-l pe umăr şi suie-le frumuşel în pod.*" (I. Creangă)"[474]. În ceea ce priveşte structura sa morfologică, imperativul este un mod cu structură sintetică, construit pe baza temei de prezent, la care se adaugă desinenţele de persoană şi număr. Are forme numai pentru persoana a doua, singular şi plural. Desinenţa imperativului pentru persoana a doua este omonimă cu desinenţa de persoana a treia, indicativ prezent: persoana a doua imperativ: *-ă cântă*! *lucrează*! etc *–e*: *soseşte! scade!* etc; persoana a doua indicativ: *-i*: *cânţi, lucrezi, cobori* etc; persoana a treia indicativ: *-ă*: *cântă, lucrează, coboară* etc; *-e*: *soseşte, scade, petrece* etc[475]. Un grup restrâns de verbe au forme deosebite de imperativ, „explicabile prin istoria limbii sau prin fonetică sintactică: *a face* (şi compuşii: *a preface, a reface, a desface* etc), *a duce* (şi compuşii: *a aduce, a conduce* etc), a zice (şi compuşii: *a prezice, a se dezice* etc), a veni (şi compuşii: *a deveni, a reveni, a preveni* etc): ***fă!***, (***desfă!***), ***du!*** (***adu!***), ***zi!*** (***prezi!***), ***vino! vină!*** (***previno!***)"[476]. La plural, desinenţa este omonimă cu cea de la indicativ, persoana a doua: *-ţi*; omonimia formelor este dezomonimizată de intonaţia fundamentală exclamativă a imperativului, marcă a acestui mod: *căutaţi! lucraţi!* etc.

În *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, ediţia nouă, se afirmă că „o particularitate a limbii române o constituie faptul că paradigma *imperativului negativ* este asimetrică", în sensul că „persoana 5 se conformează regulii formării imperativului afirmativ: *nu intraţi (voi)!*", iar „formele de persoana 2 sunt omonime cu formele de infinitiv: *nu intra (tu)!*"[477].

[***Modurile nepersonale***]

1. *Infinitivul*

Modul infinitiv a fost definit, în literatura de specialitate românească fie ca fiind „forma nominală a verbului, definind semnificaţia lui ca proces de acţiune, de devenire, de stare, fără s-o actualizeze în raport cu categoriile timp, persoană şi număr"[478], fie ca reprezentând „modul verbal care denumeşte acţiunea verbală, încă necuprinsă (sau scoasă) într-un raport temporal sau modal, în afara referinţelor de număr şi persoană"[479]. Este forma de dicţionar a formelor verbale, formă în care verbul se întâlneşte cu *substantivul*. Infinitivul numit *lung* aparţine clasei lexico-gramaticale a substantivului, deoarece este nucleu al unei structuri nominale: *trecerea anilor, zidirea casei* etc. Forma de infinitiv lung cu valoare verbală apare, în limba română actuală, în câteva imprecaţii: ***Şi tu dormi, dormire-ai moartă!***; ***Fire-ai al dracului să fii!***[480]. Infinitivul *scurt* (numit, de obicei, simplu, *infinitivul*) are două timpuri: a) *prezentul* şi b) *perfectul*.

Din punctul de vedere al structurii sale morfologice, sintagma infinitivului

---

474 Irimia, *Verbul*, p. 123÷124.
475 Irimia, *Verbul*, p. 127.
476 *Idem, ibidem.*
477 *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, Bucureşti, 2005, vol I, *Cuvântul*, p. 380 [= GALR].
478 Iordan, Robu, LRC, p. 474.
479 Irimia, *Verbul*, p. 130.
480 Vezi în acest sens, Iordan, Robu, LRC, p. 475.

prezent este constituită din prepoziţia-morfem *a* (morfem liber) şi tema liberă a infinitivului: *a căuta*, *a mânca* etc. Structura sintagmei este aceeaşi pentru toate verbele, însă tema infinitivului prezintă diferenţe, la nivelul sufixului gramatical, în funcţie de tipul de flexiune căruia aparţine verbul: sufixul gramatical *–a*, verbele din tipul I de flexiune: *a cânta*; sufixul gramatical *–i*, verbele din tipul II1 de flexiune: *a dormi*, *a sosi*; sufixul gramatical *–î*, verbele din tipul II2 de flexiune: *a coborî*, *a urî*; sufixul gramatical *–ea*, verbele din tipul al III-lea de flexiune: *a părea*; sufixul gramatical *–e*, verbele din tipurile al IV-lea şi al V-lea de flexiune: *a vinde* şi *a prinde*. Sintagma infinitivului prezent este disociabilă „prin adverbe modale: *mai*, *tot*, *cam*, *şi*, prin adverbul de negaţie *nu* sau prin pronume reflexive sau personale (forme scurte, neaccentuate)“[481]. Sintagma infinitivului perfect este formată din infinitivul prezent al auxiliarului *a fi* şi tema de participiu a verbului de conjugat: *a fi căutat*, *a fi mâncat* etc. Sintagma infinitivului perfect poate fi şi ea disociată ca şi sintagma infinitivului prezent: *Teama de a mai fi lovit iar maşina a cuprins-o*.

În privinţa aşa-numitului *infinitiv „predicativ"*, autorii *Gramaticii limbii române*, Editura Academiei, ediţia nouă, sunt de părere că „ceea ce se numeşte infinitiv „predicativ" (deci cu funcţie de predicat) apare numai în propoziţii principale imperative, de preferinţă (nu însă obligatoriu) negative, fiind singurul tipar de construcţie în care forma infinitivului este suficientă pentru obţinerea autonomiei enunţiative. Faţă de celelalte apariţii, infinitivul nu are nevoie de alt suport predicativ", efectul constituindu-l „creşterea valorii generice a construcţiei, recomandarea fiind valabilă pentru *orice destinatar* şi pentru *orice moment* al enunţării", construcţia „fiind utilizată pentru cazurile în care destinatarul este general, iar enunţarea nu este ancorată temporal: *A nu se rupe florile!*, *A nu se face zgomot!*, *A nu se fuma!*, A se păstra liniştea!, A nu se uita ajutorul primit!"[482].

2. *Gerunziul*

Gerunziul este modul nepersonal care „exprimă conţinutul dat ca un proces simultan cu alt proces, pe care îl însoţeşte şi pe care îl caracterizează“[483]. Gerunziul este „forma verbală absolută“, în structura semantică a căreia, „cel mai adesea verbul se întâlneşte cu adverbul“: „Ziua tologit în soare, *pândind* cozile de şoaric“ (Eminescu, *Poezii*, p. 35), putând avea şi alte ipostaze: „de *adjectiv*: când primeşte desinenţe de număr şi gen, ca orice adjectiv calificativ: „Metalica, *vibrândă* a clopotelor jale“ (Eminescu); de *substantiv*, prin intermediul valorii adjectivale, în urma unui proces de substantivizare, prin articol: „*Murindului* speranţa, turbării răzbunarea“ (Eminescu)“[484]. Aceste ipostaze, însă, sunt, în limba literară actuală, cazuri de excepţie şi nu mai interesează flexiunea verbului deoarece vorbim despre alte clase lexico-gramaticale. Structura morfologică a gerunziului este „întrebuinţarea autonomă *absolută* a temei libere de gerunziu a verbului: *cântând*, *lucrând* etc“[485], structura temei verbale a gerunziului variind în funcţie de tipul de flexiune al verbului, la nivelul sufixului

---

[481] Irimia, *Verbul*, p. 134.
[482] GLRS, 1, p. 492-493.
[483] Iordan, Robu, LRC, p. 478.
[484] Irimia, *Verbul*, p. 136.
[485] *Idem, ibidem*.

gramatical al gerunziului: *-sufixul -ând* caracterizează verbele din tipurile I, II2 şi III-V de flexiune: *cântând, lucrând, coborând, urând, părând, făcând, mergând* etc; *sufixul -ind* caracterizează verbele din tipul II1 de flexiune: *dormind, iubind* etc.

3. *Participiul*

Participiul este „forma verbală absolută", în structura semantică a căreia „verbul se întâlneşte cu adjectivul", la nivel semantic, participiul fiind un „perfect absolut", opunându-se, din acest punct de vedere, gerunziului, „un prezent absolut"[486]. Structura morfologică a participiului este „întrebuinţarea absolută, autonomă, din punct de vedere morfologic, a temei libere de participiu"[487]. Participiul „este o temă verbală *încheiată*, omonimă cu tema liberă a participiului", omonimia rezolvându-se la nivel sintagmatic: „tema *liberă* de participiu se cuprinde, în mod obligatoriu, într-o sintagmă cu un alt verb, auxiliar, de timp: *am cântat, aş fi cântat* etc sau de diateză: *sunt lăudat* etc; tema *absolută* împlinită se întrebuinţează independent, în afara oricărei relaţii sintagmatice cu verbe auxiliare"[488]. Tema participiului se formează, de la rădăcina verbului, prin sufixele: *-t*, la verbele din tipul al V-lea de flexiune (clasa 1): *rupt* etc şi *-s*, la verbele din tipul al V-lea de flexiune (clasa a doua): *prins* etc. Trăsăturile de natură morfologică ale participiului sunt opoziţiile de gen şi număr (*măsurat/măsurată/măsuraţi/măsurate*), gradele de comparaţie (intensitate) (*mai bătut/mai puţin bătut/foarte bătut* etc), intrarea în distribuţie cu articolul demonstrativ-adjectival (*omul cel folosit*).

4. *Supinul*

Supinul este o formă verbală absolută, sinonimă cu infinitivul. Este forma nominală a verbului, aflându-se în relaţie de sinonimie cu infinitivul, ambele definind procesul şi în relaţie de omonimie morfologică cu participiul, diferenţiindu-se structural de acesta prin faptul că este invariabil şi datorită faptului că este precedat de prepoziţiile: *de, la, pentru* etc. Supinul denumeşte acţiunea verbului, opunându-se participiului: „în timp ce în structura semantică a participiului, verbul se întâlneşte cu adjectivul, în structura semantică a supinului, verbul se întâlneşte cu substantivul"[489]: „O, motani fără de suflet! – *La zgâriet* el v-a dat gheară/Şi la tors v-a dat musteţe – vreţi să-l pipăiţi cu laba?" (Eminescu, *Poezii*, p. 36). Supinul prezintă două ipostaze: ipostaza de *verb* şi ipostaza de *substantiv*; supinul *substantiv* primind articol şi neadmiţând prepoziţia-morfem de (*Mersul pe jos este sănătos*), în timp ce supinul *verb* nu admite articol şi este precedat de prepoziţia-morfem specifică (*Mai avem de mers*). Sintagma supinului este formată din tema liberă de participiu a verbului de conjugat şi prepoziţia-morfem *de* (mai puţin specifice şi mai puţin frecvente, prepoziţiile *la* şi *pentru*): *de căutat, de lucrat, de făcut, de prins, de scris* etc.

1.4.5.5. Opoziţiile de timp

Complexitatea categoriei gramaticale a timpului rezultă atât din numărul mare de mărci temporale, care depăşeşte numărul mărcilor oricărei alte categorii gramaticale

---

486 Irimia, *Verbul*, p. 138.
487 *Idem, ibidem.*
488 Irimia, *Verbul*, p. 140.
489 *Ibidem*, p. 141.

verbale (număr, persoană, mod, diateză), cât şi din îmbinarea categoriei gramaticale a timpului cu categoria gramaticală a aspectului.

Timpurile indicativului

1. *Prezentul*

Din punct de vedere semantic, „exprimă fie o acţiune simultană cu momentul vorbirii, fie una ulterioară sau anterioară momentului vorbirii sau o acţiune atemporală“[490]. De exemplu, în ***el pregăteşte seminarul***, acţiunea este simultană cu momentul vorbirii, dar este şi durativă, în timp ce, în ***eu pregătesc mâine seminarul***, procesul este ulterior momentului vorbirii.

2. *Imperfectul* este un timp de aspect *imperfectiv*, făcând referire, din punct de vedere semantic, la procese anterioare momentului vorbirii şi neterminate, în opoziţie cu perfectul. Imperfectul poate avea două valori fundamentale: valoarea *durativă* (***Citea un roman***) şi valoarea *iterativă* (***Mergeam la mare în fiecare vară***). Din punctul de vedere al structurii sale morfematice, forma imperfectului, sintetică, se constituie din tema de imperfect şi desinenţele de număr şi persoană, tema de imperfect putând apărea sub două forme concrete: una construită cu sufixul gramatical de imperfect *–a* (*mâncam*) şi alta cu sufixul gramatical al imperfectului *–ea* (*dormeam*).

3. *Perfectul compus* prezintă acţiunea verbală ca încheiată într-un moment anterior momentului vorbirii: *Eu am citit această lucrare*. Este un timp *perfectiv*, opunându-se, prin aceasta, imperfectului, timp imperfectiv. În privinţa structurii morfologice, perfectul compus este un timp cu structură *analitică*, fiind format din tema participiului şi verbul auxiliar *a avea*, care o precedă. Tema participiului se poate construi fie cu sufixul gramatical de participiu *–t*, fie cu sufixul gramatical al participiului *–s*, în funcţie de tipul de flexiune căruia verbele aparţin.

4. *Perfectul simplu*

Acţiunea verbului aflat la perfectul simplu este prezentată ca fiind încheiată în momentul vorbirii, asemănându-se, din acest punct de vedere, cu perfectul compus. Spre deosebire de perfectul compus, însă, momentul acţiunii verbului este mai apropiat de momentul vorbirii. Din punctul de vedere al structurii sale morfologice, perfectul simplu este un timp cu structură sintetică, formată din tema secundară a perfectului simplu (derivată prin sufixul gramatical de perfect simplu -∅ de la tema primară a perfectului) şi desinenţele de persoană şi număr[491]. Dacă sufixul gramatical al perfectului simplu este pentru toate verbele, indiferent de tipul de flexiune căruia aparţin, acelaşi, adică -∅, există deosebiri la nivelul temei primare a perfectului, *sufixele gramaticale specifice* acestei teme a perfectului depinzând de tipul de flexiune căruia verbul aparţine:

- sufixul gramatical al perfectului *–se*, pentru verbele din tipul al V-lea de flexiune: *aprinse* - (tema perfectului); *aprinsei*, *aprinseşi* etc (perfectul simplu);
- sufixul gramatical al perfectului *–u*, pentru verbele din tipurile al III-lea şi al IV-lea de flexiune: *apăru* - (tema perfectului); *apărui*, *apăruşi* (perfectul simplu);
- sufixul gramatical al perfectului *–a* (omonim morfologic cu sufixul

[490] Iordan, Robu, LRC, p. 483.
[491] Irimia, GLR, p. 236.

gramatical al infinitivului şi al prezentului plural), pentru verbele din tipul I de flexiune (*mâncai*, *mâncaşi*);

– sufixele gramaticale ale perfectului *–i* şi *–â*, pentru verbele din tipul al II-lea de flexiune (*dormii*, *dormişi*; *coborâi*, *coborâşi* etc).

5. *Mai mult ca perfectul*

Se referă la procese anterioare momentului vorbirii, care s-au încheiat înaintea altui proces trecut, mai mult ca perfectul fiind, din acest motiv, un timp de *relaţie*. Având ca termen de referinţă nu prezentul comunicării, ci un alt timp trecut, mai mult ca perfectul determină „o ≪ierarhizare≫ a acţiunilor verbale pe ≪scara≫ timpului"[492]. În ceea ce priveşte structura sa morfematică, mai mult ca perfectul este un timp cu structură sintetică, în structura sa intrând tema de mai mult ca perfect (formată cu ajutorul sufixului gramatical al mai mult ca perfectului *–se* de la tema primară a perfectului) şi desinenţele specifice de persoană şi număr. Se opune perfectului simplu, prin sufixul gramatical de mai mult ca perfect *–se*, faţă de sufixul gramatical -∅, specific acestui timp: *mâncase-ră*[493]*-m* (mai mult ca perfect)/*mânca-ră-m* (perfectul simplu). În limba vorbită şi în limbajul artistic poate ocura şi o formă analitică a mai mult ca perfectului, formată din auxiliarul *a fi*, la perfectul compus şi tema de participiu a verbului: „Părea că printre nouri s-*a fost deschis* o poartă,/Prin care trece albă regina nopţii moartă" (Eminescu, *Poezii*, p. 53).

6. *Viitorul*

Se realizează în două forme temporale: *viitorul* şi *viitorul anterior*. *Viitorul* situează procesul într-un moment posterior momentului vorbirii, fiind un timp absolut, în timp ce *viitorul anterior* situează acţiunea verbală într-un moment posterior momentului vorbirii, dar anterior altei acţiuni viitoare, fiind un timp de relaţie. În ceea ce priveşte structura morfologică, viitorul cunoaşte două forme sinonime din punct de vedere morfologic: una cu verbul auxiliar *a voi* plus tema infinitivului, cealaltă cu auxiliarul *a avea* plus verbul de conjugat la modul conjunctiv (*voi cânta*/*am să cânt*). *Viitorul anterior* este un timp cu structură *analitică*, constituită din viitorul auxiliarului *a fi* şi tema de participiu a verbului de conjugat: *voi fi cântat*. Structura viitorului anterior este omonimă din punct de vedere morfologic cu perfectul prezumtivului: *Va fi cântat, oare, toate partiturile propuse?*

1.4.5.6. Opoziţiile de diateză

În opinia autorilor *Gramaticii limbii române*, Ed. Academiei, diateza a fost definită ca fiind „forma pe care o îmbracă verbul pentru a arăta în ce raport se află acţiunea pe care o exprimă cu autorul acestei acţiuni"[494], existând trei ≪valori≫ ale categoriei gramaticale a diatezei: valoarea *activă*, valoarea *pasivă* şi cea *reflexivă*. După cum se poate uşor observa, definiţia mai sus menţionată este, pe bună dreptate, incompletă, deoarece este ignorat cel de al treilea element fundamental în definirea şi identificarea diverselor ≪valori≫ în interiorul diatezei (activă, pasivă, reflexivă), şi anume, *obiectul*, care corespunde, în plan gramatical, *complementului*.

---

[492] Irimia, *Verbul*, p. 88.

[493] Secvenţa *–ră* este, în structura perfectului simplu şi mai mult ca perfectului, sufix *flexionar*.

[494] GA, 1, p. 208.

În *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, ediţia nouă, se afirmă faptul că diateza „este o categorie sintactică şi pragmatică, interesând atât verbul, cât şi ansamblul propoziţiei, întrucât angajează verbul şi actanţii lui (cu rolurile şi funcţiile sintactice atribuite acestora): Subiectul-Agent şi Complementul-Pacient. Sintactic, exprimă relaţia Verb-Subiect- Complement direct, respectiv Verb-Subiect, iar, pragmatic, realizează o deplasare a interesului comunicativ de la Agentul-subiect (diateza activă) spre Pacientul-subiect (diateza pasivă), spre procesul însuşi, fără referire la actanţi / argumente (diateza impersonală)"[495].

Afirmând că diateza este o categorie gramaticală de natură *sintactică* (pentru că se întemeiază pe o relaţie sintactică între subiect, predicat şi complement) şi *deictică* (deoarece relaţia sintactică este orientată de „punctul de vedere" al subiectului vorbitor), D. Irimia[496] oferă o definiţie completă, în opinia noastră, a diatezei: „expresia lingvistică a raportului dintre relaţia semantică autor-acţiune-obiect şi relaţia sintactică subiect-verb (predicat) – complement".

În interiorul categoriei gramaticale a diatezei, se vorbeşte, în literatura de specialitate românească, despre existenţa mai multor ≪valori≫, valori ce dezvoltă opoziţiile (atât formale, cât şi de conţinut) din interiorul acestei categorii gramaticale. Referitor la numărul ≪valorilor≫ diatezei verbale, s-a pornit de la a se susţine ideea existenţei numai a *trei* diateze: *activă*, *pasivă* şi *reflexivă*[497], ajungându-se la opinia, mai recentă, că există *şase* diateze: *activă*, *pasivă*, *reflexivă*, *reciprocă*, *impersonală* şi *dinamică*[498]. În opinia noastră, categoria gramaticală a diatezei dezvoltă, în interiorul ei, *patru* valori, şi anume: diateza *activă*, *pasivă*, *reflexivă* şi *reciprocă*, fiecare cu *forma* şi *conţinutul* său categorial. Categoria gramaticală a diatezei are, ca orice categorie gramaticală, un *conţinut* categorial şi o *formă* categorială. *Conţinutul* categoriei gramaticale a diatezei se dezvăluie în interiorul raportului autor-acţiune-obiect, iar *forma* categoriei gramaticale a diatezei este reprezentată de către mărcile fiecărei ≪valori≫ de diateză în parte şi de opoziţiile formale categoriale.

1. *Diateza activă*

a) *Conţinutul categorial al diatezei active*

Diateza activă indică faptul că acţiunea verbală este făcută de către subiectul gramatical (autorul acţiunii, în plan semantic). În cazul verbelor tranzitive, acţiunea este suferită de către complementul direct (obiectul acţiunii), diferit de subiectul gramatical: *El citeşte cartea.*

b) *Forma diatezei active*

Comparativ cu diateza reflexivă şi cea pasivă, care au mărci cu realizare fonetică pozitivă (pronumele reflexiv şi verbul auxiliar *a fi*), s-ar putea vorbi despre un morfem ∅, specific diatezei active: *Studentul pregăteşte referatul.*

Observaţie Formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv în acuzativ *se*, *s-* pot fi, uneori, mărci ale diatezei active, ca părţi componente în structura *verbelor*

495 GALR, 1, p. 480.
496 Irimia, GLR, p. 197.
497 GA, 1, p. 208 ş.u.
498 Irimia, GLR, p. 198.

pronominale, care dezvoltă sens activ şi care au fost grupate[499] astfel: a) verbe pronominale *obiective*, când, pronumele fiind în acuzativ, subiectul face acţiunea şi tot el îi suferă efectele (*M-am îmbrăcat repede*) sau când pronumele fiind în dativ, acţiunea este făcută de subiect în favoarea lui (*Şi-a croit cărare prin grădini*); b) verbe pronominale *reciproce*, când, pronumele fiind în acuzativ, acţiunea e făcută, în acelaşi timp, de două sau mai multe ≪subiecte≫ şi fiecare dintre ele suferă efectele făcute de celălalt sau celelalte: *Ei se salută în fiecare dimineaţă*. Când pronumele este în dativ, acţiunea este făcută tot de două sau mai multe ≪subiecte≫ în acelaşi timp: *Îşi ziceau tu*; c) verbe pronominale *posesive*, când subiectul e posesorul obiectului verbului, apărând numai cu pronume în dativ: *El îşi spală bicicleta*. O altă clasificare a verbelor pronominale a fost făcută de către D. Irimia[500], care grupează verbele pronominale în trei categorii: a) *verbe pronominale absolute*, în structura cărora prezenţa pronumelui reflexiv este obligatorie (*a se abţine, a se încumeta, a se sfii* etc); b) *verbe pronominale relative*, în structura cărora „unitatea verb-pronume este mai puţin solidară", pronumele fiind „un indice al caracterului subiectiv sau eventiv"[501] (*a se deştepta, a se trezi, a se îngălbeni* etc); c) *verbe pronominale libere*, care sunt verbe în structura cărora „pronumele este un însoţitor permanent, dar nu are autonomie sintactică, comportându-se ca orice alt pronume subordonat unui verb"[502] (*a-i conveni, a-i plăcea, a-i displăcea* etc).

2. *Diateza pasivă*

a) *Conţinutul categorial al diatezei pasive*

Diateza pasivă arată că subiectul gramatical suferă acţiunea, nemaifiind, ca în cazul diatezei active, autorul ei. Autorul acţiunii este redat prin complementul de agent (subiect, în plan logic): *Cartea este citită de (către) studenţi*.

b) *Forma diatezei pasive*

Diateza pasivă se concretizează, în limba română, în două tipuri de structuri sintagmatice: 1) diateza pasivă cu auxiliarul *a fi*; 2) diateza pasivă cu pronumele reflexiv *se*. Diateza pasivă construită cu verbul auxiliar *a fi* plus participiul acordat plus complementul de agent (de obicei, exprimat) prezintă un grad redus de ambiguitate, motiv pentru care este folosită, cu predilecţie, în textele aparţinând stilului ştiinţific, aceasta neînsemnând că diateza pasivă cu *a fi* nu este folosită şi în alte stiluri funcţionale şi variante ale limbii române. Diateza pasivă cu pronumele reflexiv *se*, cu complementul de agent, de obicei, neexprimat, are un grad oarecare de ambiguitate datorat neexprimării curente a complementului de agent şi posibilităţii confundării diatezei pasive cu alte diateze: reflexivă, reciprocă etc. Diateza pasivă cu *se* se foloseşte predominant în stilul beletristic şi, în general, în limba vorbită: „Şi creştetu-i negru şi creştetu-i nalt/De nouri şi ani *se-ncăruntă*" (Eminescu, *Poezii*, p. 197). Mărcile diatezei pasive cu auxiliarul *a fi* sunt auxiliarul *a fi* şi complementul de agent (chiar dacă, uneori, nu este exprimat), în timp ce mărcile diatezei pasive cu *se* sunt pronumele reflexiv în acuzativ *se*, *s-* şi complementul de agent (chiar dacă, de cele mai multe ori, nu este

---

[499] GA, 1 p. 211.
[500] Irimia, GLR, p. 155.
[501] *Idem, ibidem.*
[502] *Idem, Ibidem.*

exprimat).

Problema construcţiei pasive a prilejuit numeroase discuţii, pasivul şi pasivizarea constituind „un teren propice pentru consideraţii şi speculaţii lingvistice, logice, ontologice, filosofice etc"[503].

1. Gramatica generativ-transformaţională a ridicat transformarea pasivă la rangul de „principiu fundamental de interpretare a componentelor sintactic şi semantic de formalizare lingvistică"[504]. Problema pasivizării nu fusese, însă, neglijată nici în lingvistica tradiţională[505]. Pasivizarea, convertibilitatea propoziţiilor active în cele pasive şi, ca urmare, a obiectului direct din propoziţiile active în subiect al propoziţiilor pasive este considerată de către reprezentanţii gramaticii generativ-transformaţionale ca una dintre cele mai importante reguli ale componentului transformaţional[506]. Prin pasivizare, se înţelege „o transformare determinată de prezenţa simbolului Pas în structura grupului verbal"[507].

Dificultatea înţelegerii exacte a pasivizării reiese din modul în care diferite direcţii generativiste concep *structura de adâncime*. Spre deosebire de direcţia generativistă dată de N. Chomsky[508], care „concepe structura de adâncime ca fiind formată din *subiect* şi *predicat*"[509], direcţia generativistă reprezentată de către Ch. Fillmore[510] „consideră că o simplificare considerabilă a bazei rezultă dacă structura de adâncime primeşte forma: *predicat* urmat de unul sau mai multe argumente"[511].

Astfel, după Chomsky, „transformarea pasivă muta subiectul în locul obiectului şi punea obiectul în locul subiectului, noţiunile de subiect şi obiect fiind definite configuraţional (subiectul este *NP* (*nominal phrase*) dominat de *S* (*senteme*), iar obiectul este *NP* dominat de *VP* (*verbal phrase*)"[512].

După cealaltă direcţie, „transformarea pasivă nu face altceva decât să schimbe, în aceeaşi structură şi configuraţie, locul argumentelor (=*NP*) de după verb", un avantaj al acestei interpretări constând în aceea că „pasivizarea nu mai este reprezentată prin două operaţii – mişcarea subiectului şi mişcarea obiectului –, ci printr-o singură operaţie: mişcarea primului argument spre sfârşit", preferându-se „generarea independentă a propoziţiilor active şi a celor pasive,

---

[503] Cătălina Frâncu, *Cu privire la pasiv şi la transformarea pasivă în limba română*, în LR, nr. 4, 1977, p. 327 [= Frâncu, *Pasiv*].

[504] *Idem, ibidem.*

[505] Vezi Hans Canon von der Gabelenz, *Über das Passivum. Eine sprachvergleichende Abhandlung*, apud Frâncu, *Pasiv*, p. 327.

[506] În privinţa transformărilor care au loc la nivel de enunţ, vezi E. Vasiliu, Sanda Golopenţia Eretescu, *Sintaxa transformaţională a limbii române*, Editura Academiei, Bucureşti, 1969, p. 176 [= Vasiliu, Eretescu, *Sintaxa*].

[507] Vasiliu, Eretescu, *Sintaxa*, p. 276

[508] N. Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, The M.I.T. Press, 1965, p. 103-106.

[509] Frâncu, *Pasiv*, p. 328.

[510] Ch. Fillmore, *The Case for Case*, în *Universals in Linguistics Theory*, editat de E. Bach şi R. Harms, New York, 1968, p. 17 ş.u., apud Frâncu, *Pasiv*, p. 328.

[511] *Idem, ibidem.*

[512] Frâncu, *Pasiv*, p. 328.

pentru că o derivare transformațională a celor pasive din cele active ar da prioritate alternativei active"[513]. În felul acesta, diferența dintre o propoziție activă și una pasivă este o diferență primară, care depinde de elementul care trebuie făcut subiect, adică o diferență de topicalizare[514].

Lingviștii români care se înscriu, cu lucrările lor, în direcția gramaticii generativ-transformaționale, consideră că transformarea de pasivizare are două variante, „în raport cu simbolul dominat de Pas: acesta poate fi auxiliarul pasivului: *fi* + Part sau pronumele reflexiv *se* (în cazul „reflexivului pasiv")"[515]. Cele două tipuri de pasivizare „diferă numai prin locul pe care simbolul purtător al semnificației pasive îl ocupă în structura de suprafață", cele două transformări punând în evidență „sinonimia sintactică a două construcții[516] (tot așa cum două transformări aplicate unor structuri de bază diferite pot duce la construcții sintactice omonime"[517].

În unele lucrări de specialitate este luată în discuție însăși denumirea de „transformare pasivă", care, în opinia unora[518], nu este prea nimerită, pentru că „ea poate duce la ideea falsă că un enunț (*a*) a fost mai întâi formulat și apoi a fost transformat conștient într-un enunț (*b*), iar pe plan istoric, că tipul (*b*) s-a dezvoltat în mod necesar din tipul (*a*)"[519]. Este, însă, ușor de demonstrat că această ipoteză este eronată, deoarece „fapte de diacronie arată că într-o fază mai veche a limbilor tipul pasiv apare independent și cu un statut propriu față de tipul activ"[520]. Pe de altă parte, în unele cazuri „trebuie să considerăm construcțiile active și reflexive ca derivate din construcțiile pasive și nu invers"[521], termenul de transformare pasivă fiind corect „numai din punct de vedere „pur mecanicist" („from a purely mechanistic view point")"[522]. Altfel spus, nu s-a cercetat pentru limba română „ce domenii ale realității obiective sau spirituale îmbracă pasivul și pasivizarea", aceasta derivând „din confuzia de planuri care caracterizează în general lingvistica generativ-transformațională, în primul rând a planului *desemnativ* cu planul *semnificativ* și a planului *ontologic*

---

513 *Ibidem*, p. 329.

514 Vezi J. M. Anderson, care, în lucrarea *The Grammar of Case Towards a localistic Theory*, Cambridge, 1971, p. 44, consideră funcțiile de *subiect* și *obiect* ca „relații neutralizate", noțiunile de *subiect* și *obiect* fiind plasate în ceea ce Chomsky numește *surface subject* și *surface object* și nu în echivalentele lor de adâncime (pentru mai multe amănunte, vezi Frâncu, *Pasiv*, p. 329).

515 Vasiliu, Eretescu, *Sintaxa*, p. 276.

516 Vezi, în acest sens, exemplele pe care le oferă Ch. Bally, *La maison se construit* și *La maison est construite*, susținând ideea că cele două exemple reprezintă două modalități de construire a diatezei pasive, aparținând unei relații sinonimice de tip sintactic. (*Traité de stylistique française*, ed. 2, vol 1, Paris, 1951, p. 180).

517 *Idem, ibidem*.

518 F. Th. Visser, *An historical Syntax of the english Language*, III, Second Half, Leiden, 1973, p. 2085 [= Visser, *Syntax*], apud Frâncu, *Pasiv*, p. 329.

519 Frâncu, *Pasiv*, p. 329.

520 *Ibidem*, p. 330.

521 Visser, *Syntax*, p. 2085, apud Frâncu, *Pasiv*, p. 330.

522 Visser, *Syntax*, p. 2085, apud Frâncu, *Pasiv*, p. 330.

cu cel *semantic*"[523]. Astfel, N. Chomsky este de părere că propoziţiile active şi corespondentele lor pasive sunt „realizări de enunţuri fonologic distincte şi care au aceeaşi semnificaţie"[524], tratând ca echivalente structuri de tipul *Cartea a fost scrisă de John* şi *John a scris cartea*[525], „neţinând seama de planul funcţional-sintactic (prima propoziţie conţinând o aserţiune privitoare la *carte*, iar a doua – o aserţiune privitoare la *John*"[526]. De asemenea, nu există o echivalenţă între activ şi pasiv nici în plan strict ontologic, în afară de cazurile în care ea este dată de luarea în consideraţie a categoriilor de „adevăr" şi „fals". Astfel, „conţinutul propoziţiei active *Toţi din această încăpere cunosc două limbi străine* nu este identic pe planul realităţii (planul ontologic) cu cel al propoziţiei pasive corespunzătoare: *Două limbi străine sunt cunoscute de toţi în această încăpere*, pentru că a doua este ambiguă (căci o persoană poate cunoaşte franceza şi engleza, alta italiana şi rusă, alta spaniola şi bulgara etc), deci ce afirmă prima propoziţie poate fi adevărat sau fals într-a doua"[527]. Chiar dacă în lingvistica străină[528] şi în cea românească[529] propoziţiile active şi corespondentele lor pasive sunt tratate ca echivalente, faptele anterior invocate (vezi diferenţele de sens în privinţa planului funcţional-sintactic şi în ceea ce priveşte planul ontologic) indică neexistenţa unei echivalenţe de sens perfecte între propoziţiile active şi cele pasive corespondente.

2. O atenţie deosebită a fost acordată pasivului de către interpretările semanticiste ale lui Leo Weisgerber şi ale elevilor săi[530], care vorbesc despre „o lume în pasiv" (die Welt im Passiv"), „de o anumită viziune a realităţii, care derivă din „forma internă" a limbii"[531].

În subcapitolul *Die gestaltbezogene Betrachtung: passivische Formensysteme*, Leo Weisgerber trece în revistă diverse variante de pasiv, începând cu cele care conţin un verb de acţiune („Handlungsverb"), prin verb de acţiune cercetătorul amintit înţelegând „un verb tranzitiv al cărui obiect în acuzativ în construcţia activă devine subiect în construcţia pasivă: *er lobt mich* (*dich, ihn* usw.) / *ich werde (du wirst, er wird* usw.) *von ihm gelobt* (*el mă*

---

523 Frâncu, *Pasiv*, p. 330.

524 N. Chomsky, *Structures syntaxiques*, Paris, 1979, p. 105. [= Chomsky, *Structures*].

525 *Ibidem*, p. 100.

526 Frâncu, *Pasiv*, p. 330.

527 *Idem, ibidem*.

528 Vezi în acest sens, Chomsky, *Structures*, p. 105.

529 Vezi în acest sens, S. Stati, *Omonimie, sinonimie şi echivalenţă în sintaxă*, în *Revue roumaine de linguistique*, nr. 2, 1966, p. 45, care ilustrează existenţa echivalenţei invocând tipurile de propoziţii *L'écolier lit le livre* şi *Le livre est lu par l'écolier*, propoziţii „ale căror semnificaţii sunt identice (sau aproape identice – evaluarea identităţii de conţinut fiind subiectivă) şi ale căror structuri sintactice sunt diferite".

530 L. Weisgerber, *Lehre von den Wortarten. Die tätergewandte Diathese. Zum indogermanischen „pasiv"*, în *Die vier Stufen in der Erforschung der Sprachen*, Düsseldorf, 1963, p. 233-261 [= Weisgerber, *Stufen*); M. Wandruszka, *Das Passivum in den romanischen Sprachen, im Englischen und Deutschen*, în *Der Deutschunterricht*, 1961, p. 40.

531 Frâncu, *Pasiv*, p. 327.

laudă / eu sunt lăudat de (către) el)"[532]. Există, însă, şi enunţuri precum *der Baum ist gefällt (Copacul este plăcut)*, în legătură cu care Weisgerber se întreabă dacă *ist gefällt* este o formă de pasiv, şi dacă da, cărei forme de activ îi corespunde. Autorul în discuţie se întreabă, de asemenea, cum ar trebui să fie considerat un verb de tipul *bleiben (a rămâne)*, în enunţuri precum *Die Tür bleibt geschlossen (Uşa rămâne închisă)*. În cadrul verbelor tranzitive, există o distincţie între majoritatea verbelor tranzitive şi verbele tranzitive al căror obiect în acuzativ nu poate funcţiona ca subiect. Cea mai importantă grupă de astfel de verbe este cea a verbului *haben (a avea)* şi a sinonimelor sale: *bekommen, erhalten, (kriegen), besitzen, (behalten, bewahren, halten)*. Caracteristica principală a acestor verbe este aceea că acestea „cer un acuzativ, care (într-o construcţie pasivă) nu este compatibil cu poziţia subiect"[533].

O altă variantă de pasiv pe care L. Weisgerber o ia în discuţie este cea în care, pe lângă un obiect în acuzativ, se află şi un obiect în dativ. Astfel, în privinţa propoziţiei *er schenkte mir ein Buch (el mi-a dăruit o carte)*, se poate spune altfel (utilizând o construcţie pasivă) nu numai *mir wurde von ihm ein Buch geschenkt (mie mi-a fost dăruită o carte de către el)*, ci şi *ich bekam von ihm ein Buch geschenkt (am primit de la el o carte dăruită)*. Cum se relaţionează această ultimă variantă cu pasivul? *Mir wurde ein Buch angeboten (mi-a fost oferită o carte)* este, cu siguranţă, interschimbabilă cu *ich bekam ein Buch angeboten (am primit o carte oferită)*, această ultimă variantă fiind utilizată mai mult în vorbirea colocvială. Este necesar, consideră autorul în discuţie, să fie trecute în revistă toate aceste variante, pentru a decide, într-un final, relaţia acestora cu pasivul. Cu siguranţă, complexul *ich bekomme geschenkt (am primit dăruit(ă))* ar trebui, în opinia lui Weisgerber, considerat tranzitiv, însă acuzativul *ein Buch* trebuie înscris în perspectiva *haben* (vezi *supra*)[534].

Printre variantele pasivului este amintită şi cea care conţine relaţia *nomina actionis* cu verbe ca *kommen (a veni)*, *gelangen (a ajunge la, a atinge)* şi altele: *der Brief kommt zur Verlessung (scrisoarea vine spre citire)*. S-ar putea vorbi aici, consideră Weisgerber, mai mult o problemă de aspect, decât una de diateză, deoarece „ nu duce, concomitent, la agentul activului, într-o altă ordine: *er verlas den Brief (el dă citire scrisorii)* nu trimite la *von ihm (de către el)*, ci, mai degrabă la *durch ihn (prin intermediul lui) (der Brief kam durch ihn zur Verlesung) (scrisoarea a venit prin intermediul lui spre citire)*", în mod obişnuit aceste construcţii neexprimând indicaţia despre agentul activului, „fiind, mai mult, o variantă a aspectului verbal"[535].

O altă variantă de pasiv este cea reprezentată de către reflexivele cu sens pasiv care indică un proces: *die Tür öfnette sich; der Brief hat sich gefunden (uşa s-a deschis; scrisoarea s-a găsit)*. Aici „apare, fără îndoială,

---

532 Weisgerber, *Stufen*, p. 237.
533 *Ibidem*, p. 238.
534 Vezi în acest sens, Weisgerber, *Stufen*, p. 238.
535 Weisgerber, *Stufen*, p. 238.

obiectul în acuzativ al unui verb tranzitiv în rolul subiectului şi de aici reiese considerarea acestui tip de construcţii ca fiind variante ale pasivului"[536]. În acest caz, ar trebui să dăm o atenţie cuvenită faptului că, în astfel de construcţii „este construită o <situaţie pasivă> („eine passivische Situation") fără indicarea agentului"[537].

De semnalat este şi aşa-numitul *pasiv impersonal* („das unpersönliche Passiv"), care „apare la verbe de acţiune, ca obiect al formelor active cu *man*: *man kauft* (*se cumpără*): *es wird gekauft* (*este cumpărat*), posibil, de asemenea, ca *es werden Waren aller Art gekauft* (*sunt cumpărate mărfuri de toate felurile*)"[538]. Acest tip de pasiv impersonal apare numai în contextul în care apare „un verb tranzitiv ca <verb al preocupării> („Beschäftigungsverb"), aceasta însemnând fără să apară obiectul său obişnuit în acuzativ: *man kauft drauflos: es wird drauflos gekauft*"[539]. S-ar putea afirma că, în cazul verbelor de acţiune, „die es-Formen" sunt altfel judecate: *man kauft Brot: Brot wird gekauft: es wird Brot gekauft* (*se cumpără pâine: pâinea este cumpărată: este cumpărată pâine*). Aici nu este vorba despre două ipostaze diferite ale verbului (personal / impersonal), ci de faptul că că, în anumite *Satzplänen*, poate ocura un „pseudosubiect" *es*, din punctul de vedere al conţinutului, punându-se, mai mult, o problemă de aspect verbal, decât o problemă de diateză. Acest lucru este confirmat de faptul că există posibilitatea, la astfel de verbe cu „pseudosubiect", de a se exprima pluralul: *es werden Brote gekauft* (*sunt cumprate pâini*). Pasivul impersonal se manifestă în cazul verbelor intranzitive, de mai multe tipuri: *verbe de acţiune* „Betätigungsverben" (*klopfen: man klopft: es wird geklopft*) (*a bate*); *verbele de schimbare* „Veränderungsverben" (*gehen: man geht: es wird gegangen* (*a merge*), cu unele excepţii: *kommen* (*a veni*): *man kommt*, dar nu *es wird gekommen*; *gelangen* (*a ajunge la, a atinge*): *man gelangt*, dar nu *es wird gelangt*); *verbele de stare* „Zustandsverben" (*schlafen: man schläft: es wird geschlafen*) (*a dormi*); ca excepţii la aceste verbe, sunt verbele la care *man*-Form nu este posibilă: *blühen:* forţat *man blüht*, cu siguranţă nu *es wird geblüht* (*a înflori*).

În privinţa tuturor variantelor de pasiv amintite, Leo Weisgerber este de părere că s-ar putea constata următoarele trăsături pertinente:

A. Accesul la problema diatezelor trebuie deschis din perspectiva subiectului diatezei active şi nu din aceea a obiectului, fiind foarte clar că numai subiectul, în toate variantele pasivului, joacă un rol fundamental, în timp ce accesul la aceeaşi problemă prin intermediul obiectului activului, în privinţa majorităţii variantelor de pasiv (verbele intranzitive etc) se elimină. „Cheia către rezolvarea problemei pasivului trebuie căutată în rolul spiritual al subiectului"[540].

---

536 *Ibidem*, p. 239.
537 Weisgerber, *Stufen*, p. 239.
538 *Idem, ibidem.*
539 Weisgerber, *Stufen*, p. 239.
540 *Ibidem*, p. 247.

B. Acelaşi lucru este valabil pentru perspectiva limitată asupra pasivului, considerat ca fiind inversul activului. Acest lucru este valabil numai în cazul verbelor tranzitive; reprezentarea unei acţiuni inversate, comparativ cu activul, nu se susţine: de exemplu, *ich werde gelobt* (*eu sunt lăudat*) nu este inversul lui *eu laud*; *ich werde* gelobt (*eu sunt lăudat*) poate corespunde unui *du lobst mich, er lobt mich, sie loben mich* (*tu mă lauzi, el mă laudă, ei (ele) mă laudă*), şi, în nici un caz, unui *ich lobe* (*eu laud*)[541].

C. Ce se întâmplă în aşa-zisa „Welt im Passiv" („lume a pasivului")? Lumea în pasiv nu este o lume pasivă, o lume în care activităţile sunt inversate; opinia potrivit căreia pasivul reprezintă inversarea activului rămâne falsă, chiar şi atunci când pasivul este o „Leideform" (o formă în care subiectul gramatical suferă acţiunea). Nu înseamnă acelaşi lucru pentru subiectul vorbitor ceea ce apare exprimat în activ, pe de o parte, şi ceea ce este exprimat în pasiv, pe de altă parte: *der Lahme führt den Blinden* (*paralizatul conduce orbul*) se transformă în pasiv în *Blinden, der vom Lahmen geführt wird* (*orbul, care este condus de către paralizat*)[542].

3. În *Gramatica limbii române*[543], Editura Academiei, se consideră că „diateza pasivă arată că subiectul gramatical suferă acţiunea, iar autorul, când este exprimat, e redat prin complementul de agent". Se opinează, de asemenea, că „pasivul apare numai la verbele tranzitive" şi că el „se exprimă cu ajutorul verbului *a fi* şi cu participiul verbului de conjugat", aceasta fiind forma specifică a diatezei pasive, „formă distinctă de a celorlalte două diateze: activă şi pasivă"[544]. Pasivul mai poate fi exprimat şi prin verbe construite cu pronume reflexive în acuzativ: *cartea se citeşte uşor* (de public). Această formă a pasivului este numită „pasivul reflexiv" şi ea este reprezentată de „verbele construite cu pronume reflexive care, datorită sensului lor (pasiv), pot fi înlocuite cu aceleaşi verbe la diateza pasivă cu *a fi*"[545].

În ediţia nouă a *Gramaticii limbii române*[546], Editura Academiei, forma pasivă cu pronume reflexiv este numită „varianta reflexiv-pasivă": „*Echipa bucureşteană construieşte podul.* (activ) vs *Podul se construieşte de către echipa bucureşteană.* (pasiv, în varianta reflexiv-pasivă), considerându-se, totuşi, că „pasivul şi impersonalul subordonează şi unele tipuri de reflexiv: ***reflexivul pasiv*** şi ***reflexivul impersonal***"[547].

Pasivul este tratat, în aceeaşi lucrare, ca o *construcţie pasivă*, care se deosebeşte de construcţia activă printr-o organizare sintactică proprie, prin forma verbului „iar, în plan pragmatic prin componentul diferit spre care se organizează interesul comunicativ"[548].

---

541 Weisgerber, *Stufen*, p. 249.
542 *Ibidem*, p. 256.
543 *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, Bucureşti, 1966,p. 208 [= GA, 1966].
544 *Idem, ibidem.*
545 *Ibidem*, p. 210.
546 GALR, 1, p. 480.
547 *Ibidem*, p. 482.
548 GALR, 2, p. 131.

Construcţia pasivă este caracterizată, în raport cu activul, prin următoarele trăsături:

1) subiectul din construcţia activă trece într-o poziţie postverbală de complement prepoziţional al verbului, aşa-numitul complement de agent, noua poziţie având statut de complinire facultativă;

2) complementul direct din construcţia activă se „externalizează" ca subiect, schimbându-şi ierarhia sintactică;

3) trăsătura 2) are ca efect *intranzitivitatea verbului*, care, contextual, pierde capacitatea de a-şi ataşa un complement al tranzitivităţii forte, dar păstrându-şi capacitatea de a-şi ataşa complemente ale tranzitivităţii slabe: complementul secundar (*Elevul a fost întrebat rezultatul*) sau complementul predicativ al obiectului (*Ion a fost ales director*)[549].

În funcţie de forma şi caracteristicile mărcii pasive, se distinge *pasivul marcat* de *pasivul nemarcat* (numit şi pasiv lexical sau cu marcă zero), iar în cadrul pasivului marcat se distinge *pasivul cu operatorul a fi* de *pasivul-reflexiv*[550]. Din punct de vedere morfologic, datorită faptului că, în cadrul categoriei gramaticale a diatezei, există mai multe morfeme care marchează aceeaşi diateză, deci „mai multe mijloace formale de transmitere a aceleiaşi informaţii gramaticale de tip categorial", cele două forme distincte ale diatezei pasive, pasivul cu operatorul *a fi* şi pasivul-reflexiv sunt considerate „forme sinonime din punct de vedere morfologic"[551].

Formele cu auxiliarul *a fi* şi cea cu pronumele reflexiv *se* ale diatezei pasive se află, la o primă vedere, într-o relaţie de sinonimie morfologică totală. Diferenţele dintre cele două forme verbale se manifestă, însă, în cadrul diferitelor stiluri funcţionale şi în interiorul diverselor variante ale limbii. Pasivul cu *a fi* , având complementul de agent exprimat, prezintă un grad redus de ambiguitate, motiv pentru care este folosit preponderent în texte apaţinând stilului ştiinţific, în general variantei literare a limbii române. Exemplu: „Spectrele de linii *sunt produse* de atomi liberi" (C. D. Neniţescu, *Chimie organică*, Bucureşti, 1980, vol 1, p. 90). Aceasta nu înseamnă că pasivul cu operatorul *a fi* nu este folosit şi în alte stiluri funcţionale şi variante ale limbii române:. Exemple: în stilul beletristic: „Titu se zăpăci şi *fu cuprins* de o şovăire." (L. Rebreanu, *Opere alese*, Bucureşti, 1962, p. 299 [=Rebreanu, *Opere*]); în texte vechi religioase: „Atunce Irod văzu că *batjocorit fu* de către filosofi" (Coresi, *Tetravanghelul*, Bucureşti 1889, ediţia Gherasim Timuş Pieteşteanu, p. 3 [=CT]); în texte vechi istorice: „Cantacuzenii, carii pururea au fost ficleni domnilor şi *n-au fost odihniţi* de nici un domn." (R. Popescu, *Cronicari munteni*, Bucureşti, 1970, *Cronica lui Nicolae Mavrocordat*, ediţia L. Onu, p. 154 [= RP]); în texte dialectale: „Dacă-i un copil bolnav, beteag, apoi zâce: *va hi deochiat*." (E. Petrovici, *Texte dialectale (Suplement la Atlasul*

---

549 *Ibidem*, p. 132.

550 *Idem, ibidem*.

551 Luminiţa Hoarţă Lăzărescu, *Sinonimia şi omonimia gramaticală în limba română*, Editura Cermi, Iaşi, 1999, p. 23 [= Hoarţă, *Sinonimia*].

lingvistic român), 2, Sibiu-Leipzig, 1943, p. 71 [= EP]).

Pasivul cu pronumele reflexiv *se*, cu complementul de agent, de obicei, neexprimat are un oarecare grad de ambiguitate, datorat nu atât neexprimării curente a complementului de agent, cât posibilităţii confundării diatezei pasive cu alte diateze. Această formă de pasiv predomină în stilul beletristic, şi, în general, în limba vorbită[552]. Exemple: în stilul beletristic: „Pe-a altarului icoană în de raze roşii frângeri, / Palidă şi mohorâtă Maica Domnului *se vede*." (M. Eminescu, *Poezii*, Bucureşti, 1960, p. 36 [=Eminescu, *Poezii*]); în texte vechi religioase: „Cât precum Dumnezău în ceriu are duhuri posluşitoare spre slujbă *trimiţându-se* (*Monumenta Lingua Dacoromanorum, Biblia de la 1688*, vol 1 şi 2, ediţia Al. Andriescu, V. Arvinte, I. Caproşu, p. 139[= B]); în texte vechi istorice: „Prin multă vreme trecută *s-au dovedit* acest lucru" (R. P, p. 151); în textele dialectale, pronumele reflexiv *se* apare, uneori, cu forma *să*: „Şî atunş *să pun* pintru fiecare om din casă câtă una în poartă" (EP, p. 69); în limba vorbită actuală: „B: şi diferă. + acum sincer vorbind ↑ nu ştiu cât ar costa ↑ dac-ar costa foarti mult sî ↑ autenţifici contractu' di închirieri la notariat. + dacî *sî taxeazî* la valoarea apartamentului ↑ sau o taxî fixî care-o percep pentru autentificări. A: da." Luminiţa Hoarţă Cărăuşu (coordonator), *Corpus de limbă română vorbită actuală*, Editura Cermi, Iaşi, 2005, p. 184).

A fi, ca operator al pasivului, este substituibil cu alte verbe, sinonime şi mai puţin sinonime: *a veni* (***Înainte de folosire, cratiţa vine unsă cu unt***); *a se afla* (***Documentaţia se află depusă la primărie***); vezi şi verbe copulative sau modale (*Actorul **rămâne / a devenit apreciat** de public*), (*Averea **pare** bine **gospodărită** de noul proprietar*)[553]. Referitor la existenţa sau nonexistenţa în limba română a unui pasiv cu operatorul *a veni*, menţionăm că I. Iordan[554] consemnează unele „urme" de pasiv cu auxiliarul *a veni*, în construcţii populare şi de limbă vorbită: *Grinda aceea **vine aşezată** aici*. Spre deosebire de I. Iordan, Gabriela Pană Dindelegan[555] consideră că „tiparul cu *a veni* trebuie interpretat mai degrabă ca o înlocuire a verbului *a fi* cu unul dintre sinonimele lui, înlocuire care, în limba populară, s-a produs şi în alte apariţii ale lui *a fi*: *El îmi vine cumnat* „îmi este cumnat", în sprijinul acestei păreri, cercetătoarea în discuţie invocând şi faptul că „în locul auxiliarului, poate apărea *a se afla*, alt sinonima al lui *a fi*, construit, ca şi *a veni*, tot cu un participiu pasiv"[556]: *Faptul **nu se află însemnat** de cronicari*)[557] şi că „în locul auxiliarului, pot apărea şi verbe din seria celor copulative, participiul concentrând întreaga informaţie pasivă (***ajunge / devine / rămâne / pare invidiat** de colegi*)"[558]. Gabriela Pană Dindelegan este de părere că găsim aici un argument în plus pentru „autonomia

---

[552] Vezi în acest sens, Hoarţă, *Sinonimia*, p. 23.
[553] *Ibidem*, p. 133.
[554] I. Iordan, *Note sintactice*, în *Studii şi cercetări lingvistice*, 1950, nr. 2.
[555] Gabriela Pană Dindelegan, *Elemente de gramatică. Dificultăţi, controverse, noi interpretări*, Editura Humanitas Educaţional, Bucureşti, 2003, p. 137 [= Pană, *Elemente*].
[556] Pană, *Elemente*, p. 137.
[557] GALR, 2, p. 135.
[558] Pană, *Elemente*, p. 137-138.

morfosintactică a celor două componente din structura pasivului, sensul pasiv concentrându-se în matricea semantică a participiului"[559].

Având în vedere, pe de o parte, faptul că marca formei prototipice de pasiv (care este *a fi*, şi care „funcţionează ca unic purtător al mărcilor de predicativitate"[560]), exterioară participiului, poartă semnele de predicativitate, iar, pe de altă parte, faptul că grupul, în ansamblu, „prezintă semne sintactice de coeziune"[561], autorii *Gramaticii limbii române*, Ediţia Academiei, consideră că interpretarea acestei construcţii impune distingerea a două nivele de analiză:

a) *un nivel structural*, la care se recunoaşte autonomia componentelor;

b) un nivel funcţional-enunţiativ, la care gruparea funcţionează unitar, constituind un *predicat complex de tip verbal cu operator pasiv*[562].

În privinţa *pasivului-reflexiv*, acesta „se caracterizează prin aceeaşi turnură de propoziţie ca şi pasivul prototipic, adică prin trecerea subiactului activ în poziţia complementului de agent şi prin trecerea complementului direct activ în poziţia de subiect"[563]. Această formă a pasivului se diferenţiază de pasivul cu *a fi* prin unele *trăsături de structură* şi prin anumite *trăsături de uz*.

În privinţa trăsăturilor de structură, sunt enumerate următoarele caracteristici:

a) forma verbului / locuţiunii verbale este aceeaşi cu cea a verbului activ, la care se adaugă obligatoriu, ca marcă exterioară verbului, cliticul reflexiv *se* (*Nu* ***se primesc contestaţii***);

b) paradigma pasivului-reflexiv este incompletă sub aspectul persoanei, fiind limitată la forme pentru persoanele 3, 6[564].

În ceea ce priveşte trăsăturile de uz, autorii *Gramaticii limbii române*, Editura Academiei, amintesc:

a) pasivul-reflexiv se utilizează de preferinţă în condiţiile neexprimării complementului de agent (*Libertatea este ceva care* ***se cucereşte*** *şi nu ceva care* ***se cere*** *cu insistenţă*), cazurile cu Agent lexicalizat, deşi posibile, fiind rare (*Cererea de recuzare* ***se soluţionează*** *de instanţa judecătorească*);

b) pasivul- reflexiv se preferă în condiţiile nontopicalizării subiectului pasiv, deci cu subiectul într-o poziţie post-verbală (***Se ştie*** *deja* ***premiantul***). Specializarea pasiv-reflexivului pentru construcţia pasivă „non-tematizată"[565] este un fapt *mai recent* de limbă[566]; *mai recente* sunt, în opinia Gabrielei Pană

---

[559] *Ibidem*, p. 138.

[560] GALR, 2, p. 134.

[561] *Idem, ibidem*.

[562] GALR, 2, p. 134.

[563] *Ibidem*, p. 135.

[564] GALR, 2, p. 135.

[565] Pană, *Elemente*, p. 138.

[566] Gabriela Pană Dindelegan consideră că, spre deosebire de pasivul-reflexiv, pasivul cu auxiliar „este o realizare *veche* a pasivului, având aceeaşi istorie şi caracterizându-se prin aceeaşi continuitate ca în celelalte limbi romanice"; autoarea în discuţie consideră că „o excerptare (chiar şi sumară) a unor categorii diferite de texte din limba secolelor al XVI-lea – al XVIII-lea evidenţiază o *circulaţie curentă* a pasivului cu auxiliar, construcţia cu auxiliar apărând atât în texte traduse, cât şi în texte originale (scrisori particulare, predoslovii)"; de asemenea, autoarea

Dindelegan, şi „restrângerea utilizărilor personale ale pasiv-reflexivului (*pe unde umbli de **nu te** mai vezi deloc*?, unde *nu te mai vezi* „nu mai eşti văzut"), precum şi specializarea pasiv-reflexivului pentru persoanele 3 şi 6"[567];

c) construcţia pasiv-reflexivă se preferă în condiţiile unui subiect pasiv cu citire „nonindividuală" (*Se caută **menajeră***), în timp ce pasivul prototipic este preferat în condiţiile unui subiect cu citire „individuală" (*În acest magazin a fost vândut deja **Luchianul expus***);

d) pasivul-reflexiv este preferat în condiţiile impersonalizării construcţiei (*orice scriitor dă mai mult când i se cere*)[568].

Pasivul nemarcat (numit şi *pasivul lexical* sau *pasivul cu marcă zero*[569]) are în vedere „formele verbului, toate provenind de la verbe tranzitive, caracterizate prin includerea trăsăturii [+ Pasiv] ca trăsătură semantică inerentă, fără nici o marcă pasivă exterioară"[570]. Aparţin pasivului lexical cele mai multe dintre participiile verbelor tranzitive (*avere bine **administrată***), precum şi unele dintre supinele provenind de la verbele tranzitive (***Este interzis de utilizat*** *asemenea substanţe de către copii*)[571].

În privinţa complementului de agent, care se constituie în marca principala a diatezei pasive, autorii *Gramaticii limbii române*, Editura Academiei, sunt de părere că acesta „este lexicalizat cu precadere dacă verbul este la diateza pasivă construită cu operatorul pasiv *a fi*, atât la moduri personale, situaţie în care verbul are funcţia sintactică de predicat complex, de ex. *Merele **au fost puse** în coş de (către) Maria*, cât şi la forme verbale nepersonale, în primul rând la infinitiv sau gerunziu, de ex. *Pentru un tânăr, **a fi îndrumat** de (către) o persoană competentă este o mare şansă.*(unde infinitivul pasiv are funcţia sintactică de subiect), ***Fiind considerat*** *talentat de (către) un mare pianist, X. a dat examen la Conservator.* (unde gerunziul pasiv are funcţia sintactică de circumstanţial de cauză), dar şi, mai rar, la supin, de ex. *A fost uşor **de înţeles** de către toţi studenţii cursul acesta*, precum şi la participiu, de ex. *Trebuie **lămurită** situaţia de (către) cine cunoaşte bine toate detaliile.* (construcţii în care şi supinul pasiv, şi participiul pasiv au funcţia sintactică de subiect al unui predicat impersonal)"[572].

Dacă verbul este la pasivul reflexiv (predicat simplu), „complementul de agent se lexicalizează rar, în limba română actuală, această formă a pasivului fiind preferată atunci când se consideră că menţionarea autorului acţiunii sau a iniţiatorului procesului nu este necesară în planul comunicării, de ex. ***S-au văzut***

în discuţie este de părere că „limba veche utilizează *paralel şi sinonimic* ambele forme ale pasivului, fără nici o deosebire de tematizare, de particularităţi selecţionale sau de actualizare / neactualizare a agentului" (Pană, *Elemente*, p. 134, 138).

567 Pană, *Elemente*, p. 138.

568 GALR, 2, p. 136.

569 *Ibidem*, p. 137.

570 GALR, 2, p. 137.

571 *Idem, ibidem*.

572 GALR, 2, p. 433.

uneori în această filozofie specificul englez [...] şi s-a identificat în William d'Occam strămoşul îndepărtat al lui Locke ori Hume. (M. Zamfir, *Discursul*), ori atunci când în poziţia complementului de agent se subînţelege un cuantificator universal (de tipul „de către toţi/ oricine", respectiv „de către nimeni" în enunţuri negative), de ex. *De la înapoierea tatei, orele de punere în funcţie a uzinei se respectă cu sfinţenie.* (I. Gheţie, *Fructul oprit*)"[573].

Există, însă, în opinia aceloraşi autori, enunţuri cu pasiv reflexiv în care figurează şi complement de agent, şi anume:

1. cînd „în poziţia de centru al grupului apare un verb sau o locuţiune verbală (tranzitivă, în formele sale active) care nu acceptă pasivizarea cu auxiliarul *a fi*, ci numai cu pronume reflexiv, mai ales dacă în poziţia sintactică a subiectului este o propoziţie conjuncţională, de ex. *Aducându-mi-se aminte de către un coleg un detaliu / să precizez un detaliu, revin asupra problemei*";

2. în construcţiile pasive în care „pasivul cu pronume reflexiv şi cel cu operatorul de pasivizare sunt în variaţie liberă, de ex. *Aprobarea se va semna / va fi semnată de (către) director / de (către) cine e împuternicit*"[574].

Caracteristica pragmatică generală a pasivului este, în opinia *Gramaticii limbii române*, Editura Academiei, „reorientarea / deplasarea interesului comunicativ de la nominalul-Agent spre nominalul-Pacient"[575].

Pasivul, alături de topică şi negaţie, este „un instrument sintactic care poate contribui la atingerea persuasiunii"[576], îndeplinind o importantă funcţie retorică.

În privinţa caracteristicilor în plan comunicativ-pragmatic ale complementului de agent, autorii *Gramaticii limbii române*, Editura Academiei, consideră că „informaţia adusă de complementul de agent este de natură rematică", care presupune „o repoziţionare a Pacientului prin plasarea sa în poziţie tematică, adică în poziţia sintactică a subiectului". Doar în enunţuri emfatice, „această poziţie sintactică este „tematizată", prin inversarea topicii (în general, cu intenţie polemică): *De Mozart [nu de cine crezi tu] a fost compus acest concert*"[577].

---

573 Idem, *ibidem*.
574 GALR, 2, p. 434.
575 GALR, 2, p. 140.
576 Anabella-Gloria Niculescu-Gorpin, *Modalităţi de persuadare şi efectul perlocuţionar în discursul politic*, www. google. ro, discursul politic, p. 10.
577 *Ibidem*, p. 435.

3. *Diateza reflexivă*[578]

a) *Conţinutul categorial al diatezei reflexive*

Acţiunea pleacă de la subiectul gramatical (autorul acţiunii, activ) şi revine la el, dar într-o altă ipostază, de obiect pasiv, care suferă acţiunea (pronumele reflexiv, formă neaccentuată): *Eu mă mir*.

Având în vedere conţinutul categorial al diatezei reflexive, încadrăm în această diateză numai două «valori», şi anume: 1) reflexivul *dinamic*, în cazul căruia „acţiunea este făcută cu participare intensă din partea subiectului sau cu un interes special"[579], reflexivul dinamic fiind propriu atât verbelor reflexive cu acuzativul, cât şi celor cu dativul: *a se teme*, *a se mira*, *a-şi bate joc*, *a-şi uita* etc: „Şi sălbatic *se plâng* regii în giganticul mormânt" (Eminescu, *Poezii*, p. 269); 2) reflexivul *impersonal*[580], caz în care „subiectul este neexprimat; important este că acţiunea are loc, neinteresând cine o face"[581]; verbele impersonale se construiesc numai cu pronumele reflexiv în acuzativ: „Din pământ şi de sub mare, *s-aud* sunete ce cresc" (Eminescu, *Poezii*, p. 270). Reflexivul dinamic şi reflexivul impersonal includ verbe însoţite de pronume reflexive „care nu pot fi înlocuite cu pronume personale sau cu substantive în acelaşi caz", situaţie în care pronumele reflexiv „îndeplineşte rolul de marcă morfologică a diatezei reflexive"[582]. Verbele pronominale *obiective* (*a se îmbrăca*) şi *posesive*[583] (*a-şi spăla* (*bicicleta*)) le includem la diateza activă, deoarece pronumele reflexiv cu care aceste verbe intră în distribuţie „poate fi înlocuit printr-un pronume personal sau printr-un substantiv în acelaşi caz cu el", situaţie în care „pronumele reflexiv are funcţie sintactică de complement direct sau indirect"[584].

b) *Forma diatezei reflexive*

Marca diatezei reflexive este reprezentată de formele neaccentuate de acuzativ şi dativ ale pronumelui reflexiv: *a se teme*, *a-şi bate joc* etc. La nivelul expresiei,

---

[578] În cadrul *Gramaticii limbii române*, Editura Academiei, ediţia nouă, categoria diatezei se limitează la opoziţiile *activ-pasiv*, *activ-impersonal*. Eliminarea *reflexivului* dintre valorile de diateză are următoarele explicaţii: „a) eterogenitatea sintactică a reflexivului în limba română; b) niciuna dintre ipostazele reflexivului, exceptând reflexivul pasiv şi reflexivul impersonal (ultimele ca realizări ale celorlalte diateze), nu îndeplineşte caracteristicile definitorii ale categoriei diatezei, şi anume: 1. construcţiile cu *reflexiv obligatoriu*, cele considerate, prin tradiţie, ca aparţinând diatezei reflexive, nu satisfac opoziţiile de diateză, întrucât, în orice apariţie a centrului lor verbal, prezenţa cliticului reflexiv este obligatorie, cliticul apărând ca formant al verbului sau al locuţiunii verbale; 2. construcţiile cu *reflexiv propriu-zis* (reflexiv ocupând poziţia de complement direct sau indirect), care se deosebesc de ceilalţi termeni ai diatezei prin caracteristica *de a nu produce o reorganizare ierarhică* a structurii sintactice de bază" (GALR, 1, p. 481-482).

[579] GA, 1, p. 209.

[580] Se vorbeşte, în literatura de specialitate, despre o nouă diateză, *diateza impersonală* (vezi C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Ed. Junimea, Iaşi, 1979, p. 256÷257. [=Dimitriu, GM]; Irimia, GLR, p. 206; GALR, p. 140-144), dar noi considerăm că aşa-zisa «diateză impersonală» nu are mărci specifice, diferite de mărcile diatezei reflexive.

[581] GA, 1, p. 210.

[582] GA, 1, p. 209.

[583] Verbele numite în GA, 1, p. 211 verbe pronominale *reciproce*, vor fi încadrate, în lucrarea de faţă, la *diateza reciprocă*.

[584] GA, 1, p. 210.

„sintagma reflexivului, constituită din trei termeni [...] se caracterizează prin identitate generală, în număr şi persoană“[585]: *Tu te temi.*

4. *Diateza reciprocă*[586]

a) *Conţinutul categorial al diatezei reciproce*

Diateza reciprocă exprimă o acţiune făcută şi, în acelaşi timp, suferită de doi subiecţi (autori ai acţiunii) în reciprocitate. Este vorba, deci, despre „o aceeaşi acţiune săvârşită de cel puţin două ori şi tot de cel puţin două ori suferită“, reciprocul având „doi termeni-limită (punctul de plecare şi punctul de sosire), fiecare din ei fiind, pe rând, subiect şi obiect, după cum celălalt e pasiv sau activ“[587]: *Ei se ceartă îngrozitor.*

b. *Forma diatezei reciproce*

Diateza reciprocă are mai multe mărci, unele specifice, altele comune altor diateze: a) formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv în acuzativ sau dativ: „Toat-a apei ş-a pustiei şi a nopţii măreţie/*Se unesc* să-mbrace mândru vechea-acea împărăţie“ (Eminescu, *Poezii*, p. 269); *Ei îşi strâng mâinile*; b) cel de al patrulea termen al sintagmei diatezei reciproce, care poate fi: un circumstanţial sociativ, la singular: *Ion s-a bătut cu Sandu*; un circumstanţial de mod, la plural: *Ei se ceartă între ei*. D. Irimia[588] consideră că cel de al patrulea termen al sintagmei diatezei reciproce are funcţia sintactică de *complement de reciprocitate*, realizat „prin acuzativ precedat de prepoziţia *între* (*Copiii se recunosc între ei*) sau prin constituenţi dezvoltaţi cu structuri relativ fixe, după trei modele: 1) pronumele nehotărâte *unul* (în nominativ) şi *altul* (în acuzativ) precedate de prepoziţia *cu* sau de morfemul *pe*: *Copiii se înţeleg **unul cu altul**/**unul pe altul***; 2) pronumele nehotărât *unul*, în nominativ, urmat de dativul pronumelui nehotărât *altul*: *Copiii îşi aruncă mingea **unul altuia***; 3) pronumele nehotărât *unul* (în nominativ), urmat de pronumele nehotărât *altul* (în acuzativ), precedat de prepoziţia *de* sau *de la*: *Copiii se îndepărtează **unul de altul**/Copiii îşi iau la revedere **unul de la altul***; c) un prefix de tipul *inter-*, *între-*[589], în astfel de situaţii, prefixul „preluând funcţia celui de al patrulea termen“[590]: *Forma şi conţinutul se **interconditionează**.*

1.4.5.7. Clase de verbe

Din punctul de vedere al capacităţii de a-şi îndeplini sau nu funcţia sintactică specifică de predicat, se disting două categorii de verbe: a) verbe *predicative*; b) verbe *nepredicative*. Sunt *predicative* verbele care, „atunci când stau la un mod personal şi în contexte adecvate, pot forma singure predicatul verbal simplu“[591]. Este cazul majorităţii verbelor. Sunt *nepredicative* verbele care, „într-un context oarecare, nu reprezintă

---

[585] Irimia, *Verbul*, p. 173.

[586] *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, ediţia nouă, vorbeşte despre aşa-numitele „construcţii reciproce“, care „sunt alcătuite în jurul unor predicate semantice cu trăsătura reciprocităţii, fie că această trăsătură este matricială, inerentă predicatului, fie că este dobândită contextual“ (GALR, 2. p. 159).

[587] *Ibidem*, p. 174.

[588] Irimia, GLR, p. 205.

[589] Vezi Irimia, *Verbul*, g. 175.

[590] *Idem, ibidem.*

[591] Iordan, Robu, LRC, p. 445.

predicatul unei propoziţii, chiar având îndeplinite toate condiţiile morfologice reclamate de funcţia predicaţiei“[592]. Categoria verbelor nepredicative cuprinde, în opinia noastră, *patru* subclase: 1) verbele *auxiliare*; 2) verbele *copulative*; 3) verbele *semiauxiliare* şi 4) verbele *din locuţiunile verbale*.

1) *Verbele auxiliare*

Verbele auxiliare sunt verbele care servesc celorlalte verbe la formarea modurilor, timpurilor compuse şi a diatezei pasive, ajutând la transmiterea de informaţie morfologică de tip categorial. Prin aceasta, ele „se alătură altor auxiliare ale flexiunii, de natură fonetică (accent, intonaţie), morfologică (sufixe, desinenţe) sau sintactice (conjuncţii-morfem, prepoziţii-morfem etc)“[593]. Sunt verbe auxiliare, în limba română, verbele *a fi, a avea, a voi* şi *a vrea*[594]. Verbele auxiliare sunt verbe desemantizate din punct de vedere lexical, devenite morfeme gramaticale şi «pietrificate» în anumite forme flexionare. Flexiunea lor este diferită de flexiunea aceloraşi verbe în condiţia de verbe predicative. Auxiliarul *a fi* serveşte la construirea formelor temporale de «perfect»: la indicativ-viitorul anterior; la conjunctiv, optativ-condiţional şi infinitiv-perfectul, în sintagma tuturor acestor timpuri verbale intrând cu forma neschimbată *-fi*. Prin intermediul formelor de viitor indicativ, conjunctiv prezent şi optativ-condiţional prezent, auxiliarul *a fi* este marcă a modului *prezumtiv* (prezent şi perfect): *voi fi lucrând, lucrat; să fi lucrând, lucrat; aş fi lucrând, lucrat* etc. Auxiliarul *a avea* serveşte la constituirea sintagmei perfectului compus şi a viitorului (a doua formă), prezentând, în ambele cazuri, forme de prezent indicativ. În sintagma perfectului compus, flexiunea auxiliarului *a avea* diferă, doar în parte, de a verbului predicativ *a avea*: (*el, ea*) **are** (*o carte*); (*el, ea*) **a** *lucrat* etc. Deosebirile de flexiune între verbul auxiliar *a avea* şi verbul predicativ *a avea* apar la persoana a treia singular (*el, ea*) şi la persoanele întâi şi a doua, plural (*noi, voi*). În sintagma viitorului indicativ (a doua formă), formată din verbul auxiliar *a avea* şi conjunctivul prezent al verbului de conjugat, auxiliarul prezintă flexiune identică cu aceea a verbului predicativ: (*eu*) **am** (*să lucrez*); (*tu*) **ai** (*să lucrezi*) etc. În limba vorbită, apare o a treia formă de viitor, cu auxiliarul în forma invariabilă *o* sau variabilă numai la persoana a treia plural: *or*, „când trimite spre un alt auxiliar, *a vrea*“[595]: **o** *să lucrez*, **o** *să lucrezi*, **o** *să lucreze*, **o** *să lucrăm*, **o** *să lucraţi*, **o** (**or**) *să lucreze*. Auxiliarul *a voi* este morfem al viitorului indicativ, devenit ca atare „în urma întâlnirii cu auxiliarul *a vrea*“, intrând în sintagma acestui timp verbal cu formele de prezent, „diferite atât de cele ale verbului liber *a voi* (conjugat cu sufixul *-esc*), cât şi de cele ale verbului *a vrea*: **eu voi** (*cânta, merge* etc); (*eu*) **voi** (*esc*), **vreau** (*o carte*) etc“[596].

---

[592] Irimia, *Verbul*, p. 144.

[593] Irimia, *Verbul*, p. 46.

[594] În *Gramatica limbii române*, D. Irimia este de părere că putem vorbi despre două verbe auxiliare distincte: *a voi* şi *a vrea* (GLR, p. 185). În alte lucrări de specialitate, se consideră că „*a vrea / a voi* reprezintă un singur verb – predicativ şi, ceea ce interesează aici, auxiliar –” (vezi C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Morfologia*, Institutul European, Iaşi, 1999, p. 438 [= Dimitriu, *Tratat, Morfologia*].

[595] Irimia, *Verbul*, p. 48.

[596] *Idem, ibidem*.

Auxiliarul *a vrea* este morfem al optativ-condiţionalului, instrumentalizându-se într-o formă deosebită, de imperfect, „rezultată din întâlnirea cu auxiliarul *a avea* şi cu adverbul *sic*. Ca auxiliar, verbul *a vrea* nu mai prezintă nici o asemănare, în privinţa flexiune, cu verbul predicativ *a vrea*: (*eu*) *aş* (*lucra*), (*tu*) *ai* (*lucra*) etc.

2) *Verbele copulative*

În funcţie de *semantica* lor, verbele copulative se grupează în două tipuri:

a) verbe copulative *absolute*[597], instrumentalizate, care sunt simple *auxiliare* sintactice, vide din punct de vedere semantic. Se înscrie aici verbul copulativ *a fi*, care este un instrument morfologic ce serveşte la exprimarea unor categorii gramaticale (în primul rând, timpul), obligatorii pentru realizarea predicaţiei propoziţiei, categorii gramaticale pe care numele predicativ, din structura predicatului nominal, nu le poate exprima. Verbul *a fi* este copulativ „prin excelenţă", adică total desemantizat: „Ah! – zise unul – spuneţi că-*i* omul o lumină/Pe lumea asta plină de-amaruri şi de chin?" (Eminescu, *Poezii*, p. 43). Datorită faptului că, din punct de vedere semantic, verbul copulativ *a fi* nu participă la realizarea predicaţiei, el poate lipsi (şi lipseşte, în limba vorbită şi în limba literaturii artistice) din structura predicatului nominal, vorbitorul apelând la alte mijloace de exprimare a predicaţiei (intonaţia sau pauza): „Religia – o frază de dânşii inventată" (Eminescu, *Poezii*, p. 43). Funcţia sintactică a copulativului *a fi* şi a numelui predicativ care-l complineşte se numeşte *predicat nominal propriu-zis*[598];

b) *verbe copulative lexico-gramaticale*[599], care, prin natura lor, sunt, sub aspect semantic, insuficiente pentru predicaţie, fiindu-le numaidecât necesară o complinire semantică, complinire care să facă posibilă predicaţia. Funcţia sintactică a verbelor copulative lexico-gramaticale plus numele lor predicativ a fost numită[600] *predicat nominal-verbal* sau *mixt*. Este întotdeauna nepredicativ verbul *a deveni*, verb care semnifică o stare în devenire şi care, „pentru a îndeplini *rolul de actualizare*, esenţial predicaţiei, are nevoie de limite exterioare; limita şi-o află într-un nume (substantiv, adjectiv, numeral) sau pronume": „Iată-l/Cum din haos facem mumă, iară el *devine* Tatăl..." (Eminescu, *Poezii*, p. 100). Se alătură verbului *a deveni* alte verbe care, prin modificări semantice, îi ajung sinonime lexicale: *a ajunge*, *a se face*, *a ieşi*: „Dar ce frumoasă *se făcu*/Şi mândră, arz-o focul" (Eminescu, *Poezii*, p. 132). În grupa verbelor copulative lexico-gramaticale se includ şi alte verbe întrebuinţate copulativ: *a rămâne*, *a părea*, *a se chema*, *a însemna*, *a reprezenta*, *a se numi* etc: „Acolo, lângă izvoară, iarba *pare* de omăt./Flori albastre tremur ude în văzduhul tămâiet" (Eminescu, *Poezii*, p. 64).

3) *Verbele semiauxiliare*

Verbele semiauxiliare reprezintă o categorie intermediară de verbe între verbele auxiliare şi verbele predicative. Semiauxiliarele, ca elemente componente ale predicatului *compus* sau *complex*[601], fiind insuficiente semantic pentru realizarea

---

597 Irimia, GLR, p. 160.
598 Iordan, Robu, LRC, p. 452.
599 Irimia, GLR, p. 161. Aceste verbe au fost numite, în literatura de specialitate, şi *semicopulative* (vezi Iordan, Robu, LRC, p. 151).
600 Iordan, Robu, LRC, p. 452.
601 Fac referire la problema predicatului compus Valeria Guţu Romalo, *Semiauxiliarele de mod*,

predicației (au doar o ≪rămășiță≫ semantică, de obicei, un sens lexical deviat de la sensul lexical de bază al verbului predicativ corespunzător) au un rol gramatical prim (ele poartă semnele predicativității, marcând persoana și celelalte categorii gramaticale necesare predicativității), urmând ca ≪verbul de bază≫[602] să aibă rol semantic prim. Semiauxiliarele se apropie de verbele auxiliare, prin caracterul ≪pietrificat≫ al flexiunii lor morfologice, îndepărtându-se de acestea prin „strânsa lor dependență de context"[603]. Sintagmele de tipul *Trebuie să cânte*, în structura cărora există un semiauxiliar, „pot avea diferite valori modale, în funcție de contextul sintactic", verbul *a trebui* „constituindu-se în marcă a *probabilității* numai într-un context suficient de larg: *Trebuie să cânte pe undeva, de n-a venit la noi…*"[604]. În timp ce verbele auxiliare intră în sintagme predicative cu teme verbale (cu tema participiului: *am lucrat*; cu tema infinitivului: *voi lucra* etc), semiauxiliarele preced alte verbe la conjunctiv: *Trebuie să cânte pe undeva…*; prezumtiv: *Trebuie să fi ajuns la Iași*; infinitiv: *Mă pot trezi dimineața dacă …* "etc). Semiauxiliarele se apropie de verbele predicative prin păstrarea unui sens lexical (unul schimbat, nefiind verbe independente semantic). Verbele semiauxiliare se îndepărtează de verbele predicative prin incapacitatea realizării predicației, deci, prin pierderea autonomiei sensului lexical. Semiauxiliarele „nu sunt o categorie de verbe speciale, ci o grupă de verbe *întrebuințate* în mod special, în condiții sintactice particulare"[605], apropiindu-se, în acest sens, de verbele copulative. Verbele semiauxiliare se îndepărtează de verbele copulative prin faptul că nu intră în distribuție cu un element nominal (nume, pronume) pentru a realiza funcția de predicat, ci cu verbe, numite ≪verbe de bază≫, semiauxiliarul introducând, în structura astfel formată, o notă *modală* și *aspectuală*. Predicatul compus a fost numit în literatura de specialitate[606] și *grup verbal*, afirmându-se că „poziția sintactică predicat admite, ca realizare, un grup alcătuit din două verbe, dintre care cel de al doilea e la infinitiv sau la conjunctiv, iar primul component e reprezentat printr-un alt verb (*a putea, a trebui*)", cu condiția ca „modul de organizare a enunțului să indice într-un fel că cele două elemente verbale realizează o unică poziție, celelalte elemente ordonându-se în jurul lor"[607]. Având-se în vedere criteriul *semantic*, semiauxiliarele, ca elemente componente ale predicatului compus, pot fi grupate în: 1) semiauxiliare de *modalitate* și 2) semiauxiliare de *aspect*[608].

SG, I, 1956, p. 57÷81 [=Guțu, *Semiauxiliarele*]; Valeria Guțu Romalo, *Semiauxiliare de aspect?*, LR, X, 1961, nr. 1, p. 3÷15; Gh. N. Dragomirescu, *Auxiliarele modale*, LL, VII, 1963, p. 231÷256; C. Dimitriu, *Există predicat verbal compus în limba română?*, *Anuar de lingvistică și istorie literară*, 1992÷1993, p. 197÷225 [=Dimitriu, *Predicat*] etc.

[602] Dimitriu, *Predicat*, p. 198.

[603] Irimia, *Verbul*, p. 146.

[604] *Idem, ibidem.*

[605] *Ibidem*, p. 147.

[606] Vezi Valeria Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, 1973, p. 129 [=Guțu, *Sintaxa*].

[607] *Idem, ibidem.*

[608] În literatura de specialitate, se vorbește și despre *semiauxiliare de temporalitate* (vezi Irimia, GLR, p. 168), pe care le includem, în lucrarea de față, la semiauxiliarele de modalitate.

3.1. *Semiauxiliarele de modalitate*

Modalitatea, ca atitudine afectivă a vorbitorului faţă de realitatea reflectată în ceea ce el transmite, apare în orice comunicare. Categoria logică a modalităţii „poate fi exprimată, în plan lingvistic, prin: 1. *mijloace gramaticale* şi prin 2. *mijloace lexicale*, dintre care unele se pot gramaticaliza cu timpul (cazul semiauxiliarelor)"[609]. Modalitatea se poate exprima şi cu ajutorul semiauxiliarelor de mod (modalitate), care, „din cauza atenuării sensului iniţial, nu mai au un rol de sine stătător, ci au funcţia de a exprima diferite nuanţe modale raportate la un alt verb"[610]. Semiauxiliarele de modalitate prezintă acţiunea verbală „din diferite perspective modale: probabilitatea, eventualitatea, ipoteza etc: *a trebui, a putea, a fi, a avea, a vrea, a veni* etc"[611]. Verbul semiauxiliar *a trebui* nu mai exprimă *necesitatea*, ca verbul predicativ corespunzător: ***Trebuie** să înveţi* şi nici sensul de „a avea nevoie": ***Îmi trebuie** cărţile*. Ca verb semiauxiliar, *a trebui* „exprimă, înainte de toate, o *ipoteză*, introduce, mai exact, o nuanţă modală *ipotetică* în structura sintagmei predicatului compus: ***Negru trebuie să fie** sufletul tău, îi spuse* (M. Preda)"[612]. Ca semiauxiliar, verbul *a trebui* imprimă construcţiei predicatului compus o notă de *probabilitate*, acest sens lexical fiind destul de îndepărtat de sensul lexical iniţial al verbului *a trebui* predicativ. Verbul semiauxiliar *a trebui* „situează sintagma verbală într-un punct nedefinit, între certitudine şi incertitudine"[613]: *Mulţi oaspeţi **trebuie să mai fie** acasă la mine…*

Verbul *a putea*, în situaţia de verb predicativ exprimă *capacitatea* (fizică sau intelectuală): ***Pot** să ridic piatra aceasta*; *permisiunea*: ***Poţi** să iei maşina astăzi* sau *posibilitatea*: ***Se poate** să rămână blocat aici*. Ca semiauxiliar, verbul *a putea* exprimă *eventualitatea*: „Ascultă, omule… Eu *pot* pieri, dar de temut nu mă tem." (M. Sadoveanu, apud Irimia, *Verbul*, p. 151); *aproximaţia*: *Mama **putea să aibă** peste cincizeci de ani*; *concesia*: ***Puteam să ţipăm**… Nimeni nu ne auzea* sau *dezaprobarea* faţă de alegerea făcută în realizarea unei acţiuni: ***Puteai să te duci** dracului cu banii tăi cu tot*.

Verbul *a fi* se opune, ca verb semiauxiliar, verbului predicativ *a fi*, prin insuficienţa semantică şi prin caracterul limitat al capacităţii sale flexionare. Când este verb predicativ, *a fi* are sensul de «a exista». Ca semiauxiliar, verbul *a fi* exprimă în interiorul sintagmei predicatului compus *irealul*: ***Era să fac** un accident cu maşina*; *potenţialul*: *Ce **era să le facă**?*; *necesitatea*: *Vom analiza ce **este de făcut*** sau *voinţa*: „Dacă *nu* ţi-*a fost* de cumpărat, la ce i-ai dat drumul?" (I. Creangă, apud GA, vol. I, p. 206).

Verbul *a avea*, când este predicativ, are sensul lexical de «a poseda». Când este semiauxiliar de modalitate, verbul *a avea* este sinonim cu verbul semiauxiliar *a fi*,

---

609 Guţu, *Semiauxiliarele*, p. 57.
610 Guţu, *Semiauxiliarele*, p. 58.
611 Irimia, *Verbul*, p. 148.
612 *Ibidem*, p. 149.
613 Irimia, *Verbul*, p. 149.

exprimând valorile de *ireal*: ***Aveam să alunec şi eram gata!*** şi de *potenţial*: *Am ajutat-o; ce-aveam să fac?* şi *necesitatea*: „Bir *n-aveţi* a da." (I. Creangă, apud, GA, vol. I, p. 206). Verbul semiauxiliar *a avea* intră în sintagma predicatului compus, ca şi verbul semiauxiliar *a fi*, cu forma de imperfect. Spre deosebire de verbul semiauxiliar *a fi*, însă, verbul semiauxiliar *a avea* este variabil în funcţie de număr şi persoană: ***aveam să lucrez, aveai să lucrezi*** etc.

Verbul *a vrea*, ca verb semiauxiliar, nu mai exprimă un act de voinţă a subiectului, ci exprimă sensul lexical de *ireal* (*Am vrut să cad*), fixându-se, ca verb semiauxiliar, în forma de perfect compus.

Verbul *a veni*, ca verb semiauxiliar, nu mai este un verb de mişcare, ca verbul predicativ omonim, apropiindu-se, din punct de vedere semantic, de verbele modale. Verbul semiauxiliar *a veni* exprimă *necesitatea* (*Floarea vine pusă la fereastră*), prezentându-se, în general, în formă de prezent indicativ şi, mai rar, la optativ-condiţional prezent: *Aici ar veni aşezat covorul*.

3.2. ***Semiauxiliarele de aspect***

Semiauxiliarele[614] de aspect „prezintă ca *imperfectivă* acţiunea verbului cu care intră în sintagma predicatului", verbele *a sta* şi *a vrea* fiind „instrumente ale exprimării *iminenţei* acţiunii verbului predicat", acţiunea fiind „pe punctul de a se produce, fără precizări în legătură cu ce se va întâmpla ulterior: dacă se va mai declanşa acţiunea sau nu"[615]: *Stânca stă să cadă*; *El vrea să plângă* etc. Ambele verbe şi-au pierdut sensul lexical al verbului predicativ omonim: *a sta* nu mai exprimă nemişcarea, iar *a vrea* nu mai exprimă un act de voinţă. De asemenea, cele două verbe semiauxiliare de aspect sunt insuficiente semantic, informaţia semantică pe care acestea o aduc în sintagma predicatului compus fiind completată de informaţia semantică a «verbului de bază». Cele două verbe, ca semiauxiliare de aspect, şi-au redus la maximum capacitatea flexionară, folosindu-se la prezent indicativ şi, mai rar, la imperfect sau la optativ-condiţional perfect: *Floarea stă să cadă de pe fereastră*. În limba vorbită, verbul *a muri* intră, uneori, în sintagmă cu semiauxiliarul *a trage*, „pentru a exprima împreună starea, condiţia particulară în care se află subiectul gramatical"[616]: ***Bărbatul trage să moară***. Verbul semiauxiliar de aspect *a da* „prezintă acţiunea verbului principal ca o *tentativă*, în general, nerealizată", ca semiauxiliar, verbul în discuţie ajungând sinonim lexical relativ cu verbul *a încerca*, „dar îşi manifestă acest sens exclusiv în relaţie cu un conjunctiv"[617]: *El dă să plece*. Verbul *a da*, ca semiauxiliar se foloseşte, de obicei, la prezent şi, mai rar, la perfectul compus: *Oamenii au dat să iasă afară*.

---

[614] În *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, ediţia nouă, semiauxiliarele de aspect sunt numite „verbe de aspect", acestea fiind „unităţi lexicale a căror configuraţie semantică conţine una din trăsăturile [*Incoativ*], [*Continuativ*] sau [*Terminativ*]", cele trei trăsături fiind legate „de perspectiva prin care un proces poate fi gândit (reprezentat) ca întreg segmentabil în trei etape – început, mijloc şi sfârşit" (GALR, 1, p. 457).

[615] Irimia, *Verbul*, p. 147.

[616] Irimia, *Verbul*, p. 148.

[617] *Idem, ibidem*.

4) *Verbele din locuţiunile verbale*

Locuţiunile verbale[618] sunt „grupuri fixe de cuvinte, cu sens lexical şi gramatical unitar", sensul lor lexical reprezentând „o sinteză a sensurilor tuturor elementelor componente"[619]: *a o lua la sănătoasa, a se da peste cap, a o pune de mămăligă, a băga de seamă* etc. Locuţiunile verbale reprezintă, „în raport cu verbul – suport al locuţiunii, a cărui prezenţă este obligatorie în orice locuţiune verbală, unităţi lexicale şi gramaticale distincte, inventarul locuţiunilor lărgind considerabil inventarul de unităţi verbale ale limbii române"[620]. Ca şi verbele, locuţiunile verbale exprimă, din punct de vedere semantic, „procese desfăşurate pe axa temporală, legate de categoriile timp, persoană şi număr, încadrându-se în sistemul morfologic şi în funcţionalitatea sintactică a verbului, având, adică, categoriile specifice verbului şi aceleaşi morfeme pentru actualizarea lor"[621]. Distincţia dintre o locuţiune verbală şi o grupare liberă de cuvinte (o expansiune verbală) este o problemă în care nu s-a ajuns la stabilirea unor criterii capabile să facă distincţie între cele două situaţii. În orice limbă, există „construcţii intermediare", care sunt „grupări de cuvinte libere la origine, care pot căpăta un caracter fix şi pot deveni locuţiuni"[622]. Într-o grupare ca *a-şi bate joc*, caracterul de locuţiune este indicat „de neclaritatea organizării sale interne: nu putem distinge rolul sintactic al componentelor din cauza imposibilităţii de a înlocui oricare dintre termenii componenţi prin alte cuvinte sau prin zero"[623]. Locuţiunile verbale sunt „îmbinări de cuvinte a căror structură, comparată cu cea a sintagmelor libere ale limbii, se caracterizează prin aspectul lor lexico-gramatical privativ parţial", înţelegându-se prin „aspect privativ parţial" „îngustarea valorii lexico-gramaticale proprii a cuvintelor pline, până la limita eliminării lor din categoria morfologică din care fac parte, prin dilatarea semantică a cuvântului sau a îmbinării de cuvinte"[624]. Locuţiunile verbale, ca de altfel, toate locuţiunile, au două proprietăţi principale, anume, „formează o singură unitate lexicală şi corespund din punct de vedere gramatical uneia dintre părţile de vorbire cunoscute", locuţiunile verbale având „rol de verb"[625].

Verbele din locuţiunile verbale reprezintă a patra grupă de verbe nepredicative, fiind „acele verbe nepredicative care au un anumit sens lexical, care au flexiune comună cu aceleaşi verbe cu funcţie predicativă şi care, împreună cu una sau mai multe părţi de vorbire neverbale constituie o construcţie fixă, în cadrul căreia au atât funcţie gramaticală (funcţia gramaticală constă în aceea că marchează categoriile gramaticale

---

[618] Nu trebuie să confundăm locuţiunile verbale cu *expresiile verbale*, care sunt „grupuri lexico-gramaticale, constituite din mai mulţi termeni care «gravitează» în jurul unui verb, cu care intră în relaţii mai mult sau mai puţin definibile": *a-i părea bine/rău*; *a-i fi foame/sete* etc; *a-l durea capul/picioarele/dinţii* etc (Vezi Irimia, GLR, p. 156).

[619] Irimia, GLR, p. 156.

[620] GALR, I, p. 575.

[621] Iordan, Robu, LRC, p. 440.

[622] Guţu, *Sintaxa*, p. 127.

[623] *Ibidem*, p. 128.

[624] Gh. N. Dragomirescu, *Problema locuţiunilor ca obiect al analizei gramaticale*, LR, 1963, nr. 6, p. 618.

[625] Florica Dimitrescu, *Rolul locuţiunilor verbale în formarea cuvintelor*, SCL, nr, 1÷2, 1956, p. 37.

întâlnite la verb (persoană, număr, timp, mod şi diateză) pentru întreaga construcţie fixă), cât şi funcţie lexicală (funcţia lexicală constă în aceea că sensul verbului respectiv – alături de sensul celorlalte părţi de vorbire din perifrază[626] – contribuie la realizarea sensului perifrazei în întregime“[627]. C. Dimitriu este de părere că justificarea constituirii unei categorii aparte a verbelor din locuţiunile verbale, încadrabile în categoria verbelor nepredicative, se poate face „printr-o comparaţie între aceste verbe şi verbele predicative, pe de o parte, şi între aceste verbe şi celelalte verbe nepredicative (auxiliare, copulative, semiauxiliare) pe de altă parte“[628]. Astfel, la verbele predicative, „persoana, numărul, modul, timpul, diateza vizează numai verbul respectiv“, pe când la verbele din locuţiunile verbale „aceste categorii gramaticale «se răsfrâng» şi asupra celorlalte părţi de vorbire din perifrază“[629]. În ceea ce priveşte verbele auxiliare, care sunt vide semantic, acestea se deosebesc categoric de verbele din locuţiunile verbale, prin faptul că „verbele auxiliare au exclusiv funcţie de marcă“, în timp ce verbele din locuţiunile verbale „au şi funcţie de marcă (marchează categoriile gramaticale) şi funcţie lexicală (sensul lor contribuie la realizarea sensului perifrazei)“[630]. Verbele din locuţiunile verbale se deosebesc, în primul rând, de verbul copulativ *a fi*, care este „lipsit de funcţie lexicală şi cu funcţie exclusiv de marcă“[631]. Celelalte verbe copulative se deosebesc de verbele din locuţiunile verbale prin „felul în care se realizează sensul predicatului (în predicatul nominal, «caracteristica» subiectului este exprimată, mai ales, prin numele predicativ“[632]. Ca şi verbele semiauxiliare, verbele din locuţiunile verbale au, pe lângă funcţie lexicală, şi funcţie de marcă, deosebirea dintre ele fiind că „semiauxiliarele se pot combina exclusiv cu verbe (şi numai la participiu, supin, infinitiv sau conjunctiv), în timp ce verbele din perifrazele verbale se combină exclusiv cu părţi de vorbire neverbale (substantive, adjective, adverbe etc)“[633].

Verbe tranzitive şi verbe intranzitive

Unele verbe semnifică „procese care rămân legate de agentul autor, adică se mărginesc, în efectul lor, la însuşi autorul procesului“[634], aceste verbe admiţând numai relaţia verb-subiect, nu şi cea verb-obiect: *a alerga, a adormi, a fugi, a obosi, a merge* etc. Astfel de verbe se numesc *subiective*, în opoziţie cu verbele *obiective* „care admit două relaţii, având deschise atât relaţia spre agent (subiect), cât şi relaţia spre obiect“, fiind obiective „verbele a căror acţiune se poate transmite, în mod direct sau indirect, asupra obiectului: *construiesc o casă, mulţumesc prietenului*“[635]. Strâns legată de

---

626 C. Dimitriu foloseşte pentru toate structurile analitice (locuţiune, expresie, cuvânt compus) termenul *perifrază*.
627 C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Ed. Junimea, Iaşi, 1979, p. 209 [=Dimitriu, GM].
628 *Idem, ibidem*.
629 Dimitriu, GM, p. 210.
630 *Idem, ibidem*.
631 *Idem, ibidem*.
632 Dimitriu, GM, p. 211.
633 *Idem, ibidem*.
634 Iordan, Robu, LRC, p. 442.
635 *Idem, ibidem*.

această clasificare a verbelor în *subiective*, pe de o parte, şi *obiective*, pe de altă parte, este problema *tranzitivităţii* şi *nontranzitivităţii*. În general, se consideră că „relaţia sintactică cu un complement direct realizat prin substantiv (sau substitut) în acuzativ constituie marca distinctivă a tranzitivităţii", *verbele tranzitive* exprimând „procese care pot trece nemijlocit asupra unui obiect al cărui nume este în cazul acuzativ fără prepoziţie (cu excepţia numelor de persoană şi a celor asimilate cu ele, care sunt marcate de prepoziţia *pe*, considerată morfem de acuzativ"[636]. Tranzitive pot fi numai verbele obiective, deoarece numai acestea „pot fi supuse unei transformări de pasivizare, a cărei esenţă este trecerea subiectului din poziţia de agent în poziţia de pacient al procesului verbal exprimat"[637].

Sunt *intranzitive* verbele care nu pot avea un complement direct în cazul acuzativ, reieşind de aici că sunt intranzitive, în primul rând, verbele subiective şi, în al doilea rând, verbele obiective, care implică un obiect în cazul dativ sau în acuzativ cu prepoziţie.

Verbe personale şi verbe impersonale

Din perspectiva raportului sintactic de inerenţă dintre subiect şi predicat, se disting două clase de verbe, care includ atât verbe predicative, cât şi nepredicative: a) verbe *personale* şi b) verbe *impersonale*.

Sunt verbe *personale* verbele care „admit un subiect gramatical, pentru că le este necesar din motive semantice"; subiectul unui verb personal putând fi „un nume sau un pronume, un element interior propoziţiei sau o propoziţie subiect"[638]: *Binele/Ce este bine/învinge.*

Verbele impersonale sunt verbele care, din perspectiva raportului sintactic de inerenţă dintre subiect şi predicat, „reacţionează negativ la categoria gramaticală a persoanei: nu-i acceptă, nici formal şi nici la nivelul conţinutului, opoziţia internă, în consecinţă, păstrează mereu aceeaşi formă, de persoana a treia"[639].

În funcţie de comportamentul lor faţă de manifestarea raportului sintactic de inerenţă dintre subiect şi predicat, în literatura de specialitate[640], există opinia că verbele impersonale pot fi grupate în două clase: a) impersonale *absolute*, în grupa cărora se cuprind verbele «meteorologice»: *a tuna*, *a fulgera* etc; expresii verbale care exprimă stări atmosferice: *e noapte*, *e cald* etc; expresii verbale care exprimă stări afective, fiziologice, precum: *a-i fi dor/foame* etc; locuţiunile verbale *a-i părea bine*, *a-i părea rău*; verbe pronominale (cu pronume în dativ) întrebuinţate impersonal: *a (nu)-i arde*, *a (nu)-i păsa* etc[641]; b) impersonale *relative*, în grupa cărora se cuprind „verbele sinsemantice", adică verbe care „ar rămâne insuficiente şi ar lăsa mesajul incomplet – la nivel semantico-sintactic –, dacă nu ar dezvolta relaţii cu un subiect gramatical"[642]. Se

---

636 *Idem, ibidem.*
637 Iordan, Robu, LRC, p. 442.
638 Irimia, GLR, p. 169.
639 Irimia, GLR, p. 170.
640 Irimia, GLR, p. 170÷171.
641 Irimia, GLR, p. 171.
642 *Idem, ibidem.*

înscriu aici verbe de tipul: *a se cuveni, a se întâmpla, a-i plăcea, a-l durea, a trebui, a (i) (se) părea* etc şi expresii verbale care admit numai subiecte cu organizare propoziţională de tipul: *e bine, e rău, e necesar, e sigur* etc[643]

I.4.6. Adverbul

Gramatica tradiţională încadrează în clasa adverbului „cuvinte extrem de diverse din punct de vedere gramatical şi semantic“[644], afirmându-se, în general, că „adverbul nu reprezintă o clasă omogenă“[645]. În *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, ediţia nouă, se afirmă că „adverbul este o clasă de cuvinte neflexibile, profund eterogenă, cuprinzând termeni cu trăsături sintactico-semantice diferite”, adverbul prototipic funcţionând „ca determinativ al verbului, al adjectivului sau al altui adverb”[646]. D. Irimia susţine faptul că adverbul „este o clasă deschisă de unităţi lexico-gramaticale“ şi că „pe de o parte, prin mijloace interne (derivare, conversiune, compunere) şi, pe de altă parte, prin mijloace externe (neologisme), vocabularul limbii române se îmbogăţeşte cu noi adverbe“[647]. Adverbul reprezintă „partea de vorbire care, de obicei, exprimă caracteristicile calitative sau cantitative ale acţiunilor, care poate avea categoria gramaticală a comparaţiei şi care poate îndeplini diferite funcţii sintactice şi de marcă“[648]. Definiţia obişnuită a adverbului se sprijină, în general, pe două particularităţi: a) adverbul „este o clasă de cuvinte cu structură morfologică invariabilă, incompatibilă cu mărcile de gen şi număr“; b) adverbul este „principalul determinant circumstanţial al verbului şi – în măsură mai mică – şi determinant al numelui (substantiv, adjectiv, numeral, substitut), precum şi al altui adverb“[649]. Funcţia *semantică* principală a adverbului este „de a particulariza planul semantic general al unui verb (*El scrie → El scrie frumos*)“, iar sub aspect *morfologic*, adverbul se caracterizează prin „dezvoltarea unui singur sens gramatical, rezultând din categoria *intensităţii*“[650]. Caracterul invariabil al structurii interne a adverbului, apropie adverbul de *prepoziţii* şi *conjuncţii*, de care, însă, se distinge „*semantic, morfologic* şi *sintactic*“[651]. Când determină substantive sau pronume, adverbul „se diferenţiază de adjective morfologic şi sintactic“, rămânând „indiferent la sensurile gramaticale sau lexico-gramaticale ale regentului: *băiatul/fata/tinerii de astăzi*“[652].

D. Nica consideră că „o prezentare funcţională a adverbului românesc se poate realiza prin aplicarea a trei criterii: *formal, semantic* şi *funcţional*“[653]. Astfel, din punctul

---

643 Vezi, în acest sens, Irimia, GLR, p. 172.
644 D. Nica, *Teoria părţilor de vorbire. Aplicaţii la adverb*, Ed. Junimea, Iaşi, 1988, p. 81 [=Nica, *Teoria*].
645 Dimitriu, GM, p. 24.
646 GALR, I, p. 585.
647 Irimia, GLR, p. 291.
648 Dimitriu, GM, p. 342.
649 Iordan, Robu, LRC, p. 497.
650 Irimia, GLR, p. 289.
651 *Ibidem*, p. 290.
652 Irimia, GLR, p. 290.
653 Nica, *Teoria*, p. 83.

de vedere al *formei*, cercetătorul amintit distinge între *adverbele absolute*, care „sunt, în genere, cuvinte primare", „marca lor de clasă fiind Ø" (*mâine*, *ieri*, *sus*, *jos* etc) şi *adverbele* care „dispun de o serie de morfeme de clasă, categorizatori, care opun adverbul celorlalte părţi de vorbire", categorizatorii adverbiali fiind: „*-eşte* (*muncitoreşte*, *studenţeşte*, *omeneşte* etc); *-iş* (*-âş*) (*morţiş*, *pieptiş*, *chiorâş* etc); *-mente* (*eminamente*, *realmente* etc)"[654]. Tot din punct de vedere *formal*, autorul în discuţie clasifică adverbele în *simple* (*bine*, *cum*, *abia*, *azi*, *mâine*, *ieri* etc), *compuse* (*mâine-seară*, *mâine-dimineaţă*, *ieri-dimineaţă*, *an-iarnă* etc) şi *locuţiuni adverbiale*[655]. Din punctul de vedere al *înţelesului lexical*, D. Nica consideră că adverbele se organizează în „trei macro-câmpuri semantice", şi anume: a) adverbe care „exprimă însuşiri, caracteristici şi care sunt numite în gramatici *adverbe de mod* (propriu-zise)", numite de către autor *adverbe calificative* (*bine*, *încet*, *alene*, *agale*, *româneşte*, *morţiş*, *făţiş* etc); b) adverbe care „exprimă circumstanţe în axa dublă spaţio-temporală", numite *adverbe circumstanţiale* (*sus*, *jos*, *departe*, *aproape*, *înainte*, *alături*, *afară* etc); c) adverbe care „exprimă cantitatea, numite *adverbe cantitative* (*mult*, *puţin*, *destul*, *oleacă* etc)"[656].

Între *clasele funcţionale* de adverbe, D. Nica distinge mai multe tipuri de adverbe: a) adverbele calificative, care „exprimă însuşiri, caracteristici intrinseci unei acţiuni ori proces în desfăşurare"[657] (*repede*, *bine*, *încet* etc); b) adverbe circumstanţiale, care „exprimă circumstanţe spaţio-temporale ale acţiunilor şi proceselor verbale"[658] (*jos*, *înainte*, *aproape*, *departe* etc); c) adverbe cantitative, care „reprezintă din punct de vedere semantic determinări de ordin cantitativ ale acţiunilor şi proceselor", înscriindu-se „între mijloacele lingvistice de exprimare a categoriei logice a cantităţii"[659] (*mult*, *puţin*, *oleacă*, *destul*, *niţel* etc); d) adverbe substitute, numite în gramatica clasică românească *adverbe pronominale*, care „funcţionează în vorbire ca *ambreiori*"[660] (*aici*, *acolo*; *acum*, *atunci*); e) adverbe particule, care „nu au conţinut categorial adverb", realizând „microcontexte în care valoarea lor este una exclusiv emfatică, marcând insistenţa, intensitatea, restricţia etc", având „un conţinut lexical foarte abstract" şi neputând „reprezenta, singure, o parte de propoziţie"[661] (*chiar*, *şi*, *mai*, *tot*, *încă*, *numai*, *tocmai*, *barem*, *încaltea*, *oare* etc); f) *adverbe de modalitate*, care sunt „lexeme cu un înţeles lexical bine conturat", ce „sunt încadrate între mijloacele de exprimare a modalităţii"; dacă adverbele particule sunt „actualizatori ai unui cuvânt autosemantic", adverbele de modalitate sunt „actualizatori ai unui enunţ: enunţul este purtătorul mesajului, iar adverbele de modalitate sunt actualizatorii lui"[662] (*poate*, *pesemne*, *probabil*, *desigur*, *fireşte*, *bineînţeles*, *cică*, *parcă*,

---

654 *Idem, ibidem*.
655 *Ibidem*, p. 84.
656 Nica, *Teoria*, p. 86.
657 *Ibidem*, p. 93.
658 *Ibidem*, p. 104.
659 *Ibidem*, p. 111.
660 *Ibidem*, p. 119.
661 *Ibidem*, p. 146÷147.
662 *Ibidem*, p. 158.

mătincă, pisănică, cu siguranță, de bună seamă, fără doar și poate, nici vorbă, fără îndoială etc); adverbele de modalitate sunt „inapte să ocupe poziția unei părți de propoziție“[663], ca și adverbele particule.

C. Dimitriu[664] clasifică adverbele având în vedere mai multe criterii. În funcție de *proveniență*, cercetătorul amintit este de părere că adverbele se împart în a) adverbe *primare* (moștenite din latină) (*abia, afară, azi, joi*) și adverbe „preluate ca atare din diverse limbi“ (*agale, aidoma, lesne* etc) și b) adverbe *formate pe terenul limbii române*[665]. În funcție de *formă*, C. Dimitriu grupează adverbele în două clase: a) *simple* (*abia, azi, ieri* etc) și b) *perifraze adverbiale*, care sunt „grupuri de două sau mai multe unități lexicale neaglutinate, cu valoare de adverb (*azi dimineață, mâine seară, din greu* etc)“[666]. Din punctul de vedere al *sensului lor lexical*, adverbele se împart, în opinia cercetătorului citat, în: a) adverbe *de mod* (*bine, abia, atât, destul, asemenea, cum* etc); b) adverbe *de loc* (*aici, acolo, afară* etc); c) adverbe *de timp* (*acum, atunci, ieri, înainte* etc); d) adverbe *de cauză* (*de aceea*); e) adverbe *de scop* (*de aceea*)[667]; f) adverbe *concesive* (*totuși, cu toate acestea*)[668]. Din punctul de vedere al *posibilității* adverbului *de a substitui nume*, în opinia lui C. Dimitriu, există: a) adverbe *nepronominale*, care „exprimă un sens adverbial ca locul, timpul, modul (*bine, rău* etc); b) adverbe *pronominale*, care „exprimă, de asemenea, un anumit sens adverbial, dar, în același timp, substituie numele obiectului ce reprezintă locul, timpul sau modul“[669]. Se poate vorbi, opinează același autor, despre *patru* grupe de adverbe pronominale, și anume: a) adverbe pronominale *relative* (*unde, de unde, până unde, când* etc); b) adverbe pronominale *interogative* (*unde, de unde, până unde, când, cum* etc); c) adverbe pronominale *demonstrative* (*aici, de aici, până aici, acum, acolo* etc) și d) adverbe pronominale *nehotărâte* (*undeva, de undeva, cândva, cumva* etc)[670].

D. Irimia[671] este de părere că „sub aspectul raportului dintre conținutul semantic al termenilor și întrebuințarea lor în text“[672], adverbele se înscriu în două mari subclase: a) adverbe *constante*; b) adverbe *situaționale*. Subclasa adverbelor *constante* cuprinde „termeni cu conținut lexical *obiectiv*, stabil, fixat pentru conștiința subiectului vorbitor în planul paradigmatic al limbii“, înscriindu-se aici „adverbe *calificative*, care exprimă însușiri (calitative sau cantitative) ale acțiunilor verbale: *Scrie **frumos**; L-a chemat **de două ori*** sau caracterizează circumstanțe ale desfășurării acțiunilor verbale: *departe, târziu* etc“[673]: *Pleacă departe*.

Subclasa adverbelor *situaționale* cuprinde „termeni cu conținut lexical *variabil*

---

[663] *Idem, ibidem.*
[664] Dimitriu, GM, p. 343 ș.u..
[665] Dimitriu, GM, p. 343.
[666] *Ibidem*, p. 344.
[667] Contextul diferențiază *de aceea*, adverb de cauză, de *de aceea*, adverb de scop.
[668] Dimitriu, GM, p. 344÷345.
[669] *Ibidem*, p. 346.
[670] *Idem, ibidem.*
[671] Irimia, GLR, p. 291.
[672] *Idem, ibidem.*
[673] Irimia, GLR, p. 292.

în funcţie de situaţia de comunicare", conţinutul lexical al termenilor fiind reprezentat „de două straturi semantice": a) un sens abstract, *constant*, „rezultând din raportarea la coordonatele (temporale sau spaţiale) ale desfăşurării: *ieri* (=o zi anterioară acestui moment) sau ale temporalităţii textului: *a doua zi* (=în ziua următoare unui anumit eveniment reflectat în text) etc sau la protagoniştii actului lingvistic: *aici* (=în locul unde mă aflu *eu, locutorul*), *acum* (=în timpul în care vorbesc *eu, locutorul*)"; b) un sens concret, „variabil în funcţie de dimensiunile spaţiale şi temporale concrete ale actului lingvistic: *ieri* (marţi, 22 mai), *aici* (în Iaşi), *a doua zi* (miercuri, 25 aprilie)"[674].

În funcţie de „specificul conţinutului *semantic* pe care-l exprimă", adverbele se grupează[675] în trei mari subclase *semantice*: a) adverbe *calificative*; b) adverbe *circumstanţiale*; c) adverbe *de modalitate*. Adverbele *calificative* „caracterizează acţiunea verbului, sub aspectul calităţii sau al cantităţii", distingându-se: „1) adverbe *de calitate*: *agale, alene, bine, rău* etc; 2) adverbe *de cantitate*: *mult, puţin, destul* etc; 3) adverbe *de frecvenţă*: *din trei în trei, a doua oară* etc[676]. Adverbele *circumstanţiale* „situează acţiunea pe una din coordonatele actului lingvistic (temporalitate sau spaţialitate)" şi, „în funcţie de planul lor semantic", se disting: 1) adverbe *de timp*, „exprimând timpul ca moment, interval, durată, frecvenţă, desfăşurare, perspectivă etc": *azi, ieri, mâine* etc; 2) adverbe *aspectuale*, care „exprimă modul de desfăşurare a acţiunii verbale, dezvoltând sensurile: *durativ* (*mereu, întruna* etc) şi *iterativ* (*iar, iarăşi* etc); 3) adverbe *de loc*, care „exprimă locul, direcţia, poziţia, desfăşurarea etc" şi care „se înscriu în corelaţii binare" *aici-acolo, dincoace-dincolo, afară-înăuntru* etc; 4) adverbe *de cauză*: *de aceea, de asta* etc; 5) adverbe *concesive*: *totuşi, cu toate acestea* etc; 6) adverbe *limitative*: *în exclusivitate, exclusiv, în general* etc; 7) adverbe *condiţionale*: *altfel, altminteri* etc[677]. Adverbele *de modalitate* (modalizatorii) „exprimă categoria *modalităţii*, al cărei conţinut rezultă din raportul dintre conţinutul obiectiv al comunicării şi interpretarea lui de către locutor"[678]: *desigur, bineînţeles, mai, parcă, cică, chiar, şi, tocmai, numai, doar* etc.

Din punctul de vedere al *structurii lor morfologice*, D. Irimia grupează adverbele în patru clase: a) adverbe *simple*, care sunt constituite „dintr-un singur termen": *azi, bine, mereu* etc; b) adverbe *compuse*, care sunt constituite „din doi sau mai mulţi termeni, care-şi păstrează natura semantică, dar participă la o nouă unitate, cu o altă identitate semantică": *mâine-seară, azi dimineaţă* etc; c) *expresii adverbiale*, constituite „din două adverbe înscrise într-o relaţie sintagmatică prin intermediul unor prepoziţii, reprezentând, în ansamblu, o unitate semantică, dar fără a fi caracterizate printr-o unitate gramaticală": *de azi înainte, de acum încolo* etc; d) *locuţiuni adverbiale*, ce sunt „grupuri constituite din doi sau mai mulţi termeni, care şi-au dizolvat identitatea lor semantică şi gramaticală într-un tot unitar, lexical şi gramatical"[679]: *din când în când, de*

---

674 *Idem, ibidem.*
675 Irimia, GLR, p. 293.
676 Irimia, GLR, p. 293.
677 Irimia, GLR, p. 293÷294.
678 *Ibidem*, p. 294.
679 Irimia, GLR, p. 297.

jur împrejur, *față în față* etc.

Având în vedere criteriile de clasificare și clasele de adverbe menționate anterior, suntem de părere că, din punct de vedere *semantic*, adverbele se pot grupa în *cinci* clase, și anume: a) adverbe *calificative*, care exprimă caracteristici ale unei acțiuni sau ale unui proces (*bine*, *rău*, *repede*, *încet* etc); b) adverbe *circumstanțiale*, care exprimă circumstanțe spațiale și temporale ale acțiunilor și proceselor verbale (*jos*, *sus*, *aproape*, *departe* etc); c) adverbe *cantitative*, care exprimă determinări de ordin cantitativ ale acțiunilor și proceselor (*mult*, *puțin*, *destul*, *oleacă* etc); d) adverbe *deictice*, care conțin *informație contextuală*, adică reprezintă elemente lexicale al căror referent poate fi determinat numai în legătură cu un context pragmatic (*aici*, *acolo*, *atunci*, *acum* etc); e) adverbe *modalizatoare*, care reprezintă mijloace de exprimare a modalității (participarea afectivă a subiectului vorbitor la cele relatate). Adverbele *modalizatoare*, adică adverbele care aparțin planului *modus*-ului, al comentariilor la comunicare, nu se includ în planul comunicării obiective și, în consecință, nu au funcție sintactică. Adverbele modalizatoare „funcționează ca modificatori ai predicației enunțării (*Poate nu a reținut exact locul de întâlnire.*) sau ai unui element având calitatea de predicat semantic (*Câștigătoarea concursului, **incontestabil** cea mai frumoasă, a primit un premiu substanțial.*; *Ne veden, **poate** mâine.*)"[680]. În opinia noastră, *adverbele modalizatoare* pot fi grupate în *patru* clase distincte: a) adverbe modalizatoare *modale* (exprimă certitudinea, probabilitatea, irealul, aparența, detașarea): *desigur*, *bineînțeles*, *probabil*, *poate*, *pesemne*, *cât pe ce*, *parcă*, *cică* etc; b) adverbe modalizatoare *restrictive* (restrâng anumite sensuri ale enunțului la un component): *numai*, *doar*, *decât*; c) adverbe modalizatoare *cumulative* (exprimă adăugarea, plusul, cumulul): *și*, *mai*, *încă*, *de asemenea* și d) adverbe modalizatoare *de aproximație* (exprimă aproximarea): *circa*, *aproape*, *aproximativ*, *cam*.

Categoria gramaticală a gradelor de comparație sau a intensității la adverb

Din punct de vedere morfologic, „adverbul este lipsit de flexiune", unii membri ai clasei prezentând „categoria intensității", „care se realizează analitic (cu ajutorul morfemelor libere)", dar „nu reprezintă un criteriu flexionar propriu-zis"[681]

Pot avea grade de comparație și intensitate îndeosebi „adverbele de *mod* identice ca formă cu adjectivele, ca și cele derivate de la adjective sau simțite în legătură cu acestea"[682]: *bine*, *tare*, *încet* etc. Există, însă și unele adverbe *de loc* și *de timp* „care, exprimând caracteristici relative, pot avea grade de comparație"[683]: *aproape*, *departe*, *târziu*, *devreme* etc. De asemenea, au grade de comparație adverbele provenite din adjective: *frumos*, *urât*, *slab*, *amar* etc. Adverbele și locuțiunile adverbiale (de mod, timp, loc, provenite din adjective), „fiind asemănătoare cu adjectivele, se modifică după

---

680 GALR, 1, p. 599.
681 GALR, 1, p. 585.
682 GA, 1, p. 314.
683 *Idem, ibidem*.

gradele de comparaţie şi intensitate ca şi acestea şi cu aceleaşi morfeme"[684].

Unele dintre adverbe nu au toate formele de comparaţie şi intensitate. Astfel, „*degrabă* şi *încolo* au numai formele *mai degrabă, mai încolo, prea degrabă, prea încolo*; *la dreapta, la stânga* au numai formele marcate cu *mai* şi *din ce în ce mai* etc"[685]. Ca şi adjectivele, unele adverbe pot primi „sufixe de grad al intensităţii sporite sau atenuate: *încetişor, încetinel, multuţ, olecuţă* etc"[686].

D. Irimia[687] este de părere că exprimarea gradelor de intensitate se face „prin aceleaşi morfeme libere, de natură adverbială, din flexiunea adjectivului": a) *echivalenţa*: *la fel de, tot aşa de, tot atât de*; b) *superioritatea*: *mai, din ce în ce mai, tot mai*; c) *inferioritatea*: *mai puţin, tot mai puţin, din ce în ce mai puţin*; d) *superlativul relativ pozitiv*: *cel mai*; e) *superlativul relativ negativ*: *cel mai puţin*; f) *intensitatea relativă*: *cam, destul*; g) *intensitatea superlativă*: *foarte, tare, prea, grozav de, extraordinar de, nemaipomenit de* etc"[688].

Funcţia sintactică caracteristică a adverbului este aceea de *circumstanţial* (de loc, de timp, de mod, de relaţie etc): *Te voi vedea altădată*; *Populaţia a crescut numeric*. Adverbele pot intra şi în componenţa predicatului, în structuri numite expresii verbale impersonale, de tipul: ***a fi bine, a fi necesar*** etc. Adverbele modalizatoare nu au funcţie sintactică, aparţinând planului subiectiv al comunicării.

1.4.7. Interjecţia

Gramatica limbii române, Editura Academiei defineşte interjecţia ca fiind „partea de vorbire neflexibilă, cu valoare exclamativă, prin care se exteriorizează senzaţii, sentimente, manifestări de voinţă sau se produc sunete şi zgomote din natură"[689]. Interjecţia „este o clasă eterogenă reunind cuvinte neflexibile cu intonaţie exclamativă, mai rar interogativă, a căror semnificaţie este neconceptualizată şi depinde într-o măsură mai mică sau mai mare de intonaţie şi de context"[690]. Aşa-numita, în termenii lui R. Jakobson, funcţie *emotivă* sau *expresivă* a limbii, concentrată asupra transmiţătorului de mesaj lingvistic, „are ca scop exprimarea directă a atitudinii vorbitorului faţă de cele spuse de el", având tendinţa de a produce „impresia unei anumite emoţii, fie adevărate, fie simulate"[691]. Interjecţiile sunt diferite de toate celelalte clase lexico-gramaticale, deoarece „îşi au originea în exclamaţii spontane de natură afectivă sau în imitarea sunetelor din natură"[692]: „*O*, tu nici visezi, bătrâne, câţi în cale mi s-au pus! (Eminescu, *Poezii*, p. 109). Interjecţiile sunt „semne lingvistice pentru care, ceea ce s-ar putea numi ≪planul semantic≫ îşi are originea într-un raport *limbă-lume*,

---

684 Iordan, Robu, LRC, p. 508.
685 *Idem, ibidem.*
686 *Ibidem*, p. 509.
687 Irimia, GLR, p. 297÷298.
688 Irimia, GLR, p. 298.
689 GA, 1, p. 421.
690 GALR, 1, p. 657.
691 Coteanu, *Crestomaţie*, p. 51.
692 GA, 1, p. 421.

fără dezvoltarea procesului de conceptualizare propriu unităților lexico-gramaticale: *substantive*, *verbe* etc“[693]. Clasa lexico-gramaticală a interjecțiilor cuprinde „cuvinte invariabile care exprimă direct sau indirect stări psihice emoționale sau volitionale ori reproduc, cu aproximație, sunete și zgomote“, interjecțiile, spre deosebire de toate celelalte cuvinte, fiind „expresii lexicale ale reacțiilor emotive și volitive ale vorbitorului, dar nu denumesc aceste reacții (ca celelalte cuvinte), ci sunt simbolurile lor“[694]. Cu alte cuvinte, interjecțiile „se diferențiază de aproape toate celelalte clase lexico-gramaticale prin faptul că nu sunt semne lingvistice, nu denumesc un referent prin intermediul unui *concept*”, ci sunt „un fel de *semnale lingvistice* care nu *denotă*, ci *exprimă* diverse senzații, sentimente, impulsuri voliționale sau *imită* (ori *sugerează*) diverse sunete și zgomote”[695]. Trăsăturile pertinente ale cuvintelor care intră în clasa lexico-gramaticală a interjecțiilor sunt: a) toate interjecțiile sunt invariabile morfologic în funcție de opoziții categoriale, deci sunt *neflexibile* și b) toate interjecțiile au intonație fundamentală exclamativă.

Semnificația interjecțiilor „nu rezultă dintr-un raport intern semnificat-semnificant, ci dintr-o ≪confundare≫ a celor două componente ale semnului lingvistic, înscrisă într-un proces de *convenționalizare* lingvistică, de diferite grade“[696]. Din punct de vedere *semantic*, interjecțiile se pot grupa în trei clase: a) interjecții *afective*, care sunt „expresia unor stări sufletești, atitudini, senzații“[697]: *ah!*, *au!*, *of!* etc. Senzațiile fizice și stările sufletești exprimate prin interjecții sunt foarte numeroase, dar ele „nu se ridică la numărul senzațiilor și al stărilor sufletești pe care le exprimă, ceea ce înseamnă că majoritatea sunt plurisemantice“[698]. Interjecțiile afective pot exprima: *durerea*: *ah!*, *vai!*; *oboseala*: *uf!*, *vai!*; *teama*: *ah!*, *aoleu!*; *supărarea*: *ah!*, *a!*, *vai!*; *ciuda*, *necazul*: *uf!*, *phii!*; *regretul*: *aoleo!*, *o*, *nu!*; *îndoiala*: *de!*, *hm!*; *nerăbdarea*: *of!*, *vai!*; *satisfacția*: *a!*, *ha!*; *entuziasmul*: *bravo!*, *uraa!*; *valoarea fatică* (ele atrag atenția interlocutorului sau confirmă faptul că acesta este, în continuare, atent): *alo!*, *îhî…îhî!*, *aha!…aha!*[699]. Prin schimbarea clasei lexico-gramaticale proprii, se adaugă interjecțiilor afective originare alți termeni lexico-gramaticali, mai ales substantive: *Doamne! Dumnezeule!*, *drace!*, *mamă!* etc[700]; b) interjecții care exprimă voința sau dorința (interjecții *volitive*); sunt comparabile ca sens cu imperativul și pot exprima: 1) un îndemn, un ordin: 1_a) pentru a începe acțiunea: *hai!*, *hei!*; 1_b) pentru a înceta acțiunea: *ho!*, *halt!*; 2) chemarea, îndemnul, oprirea, îndepărtarea sau dirijarea mersului animalelor: *bârr!*, *cea!*, *câțț!* etc; 3) rugămintea: *aman!*; 4) adresarea: 4_a) se adresează unei persoane direct sau în invocații: *bre!*, *ei!*, *alo!*; 4_b) se atrage atenția unei persoane asupra unui lucru sau asupra

693 Irimia, GLR, p. 303.
694 Iordan, Robu, LRC, p. 532.
695 GALR, I, p. 657.
696 Irimia, GLR, p. 303.
697 *Idem, ibidem.*
698 Iordan, Robu, LRC, p. 534.
699 Referitor la valorile semantice exprimate de interjecțiile afective, vezi Iordan, Robu, LRC, p. 534.
700 Irimia, GLR, p. 303.

unui fapt: *ia!*, *iaca!*, *iată!* etc[701]; c) termeni *onomatopeici*, care sunt „expresia imitativă fonetică a unor structuri sonore emise de om, de animale, păsări, insecte etc“[702]: *hapciu!*, *sforr!*, *pleosc!*, *bâzz!*, *cotcodac!*, *cucu!*, *ham-ham!* etc.

Din punctul de vedere al *structurii* lor, interjecţiile sunt *simple*, *compuse* şi *locuţiuni interjecţionale*.

a. Interjecţiile *simple* sunt mai ales cele primare şi au un corp fonetic, de obicei, monosilabic: *a!*, *ah!*, *ha!* etc.
b. Interjecţiile *compuse* sunt mai puţin numeroase, formându-se „fie prin alăturarea a două interjecţii diferite, fie prin repetarea aceleiaşi interjecţii“[703]: *ei, aş!*, *haida-hai!*, *haida-de!*, *vai, vai!* etc.
c. *Locuţiunile interjecţionale* sunt „sintagme legate, în componenţa cărora intră o interjecţie primară şi un alt cuvânt cu valoare interjecţională, un adverb, un pronume etc“[704]: *ia uite!*, *ia te uită!*, *nu zău!*, *ei asta-i!*, *ia vezi!* etc.

Din punct de vedere *sintactic*, specificul interjecţiei „se constituie în continuitatea naturii deictice (apartenenţa la limbajul oral) şi a trăsăturii prozodice (caracterul exclamativ)“[705], caracterul exclamativ al interjecţiilor asigurând realizarea *predicaţiei* prin *intonaţie*. Realizează predicaţia prin intonaţie interjecţiile *afective*, care se desfăşoară în enunţuri neanalizabile: „*O!* Apolo/Mă ferească să fiu rudă cu-aste firi întunecate.“ (Eminescu, *Poezii*, p. 368). Onomatopeele realizează funcţia de *predicat*, în enunţuri exclamative: „Noi atunci am pârlit-o la fugă. Iar el, *zvârr!* cu o scurtătură în urma noastră“ (I. Creangă, apud Irimia, GLR, p. 305). Au aceeaşi funcţie sintactică de predicat interjecţiile *volitive*: „*Hai* şi noi la craiul, dragă,/Şi să fim din nou copii“ (Eminescu, *Poezii*, p. 76). Interjecţiile volitive (şi, dintre ele, cele *gestice*): *iată!*, *poftim!*, *na!*, *uite!* „nu cer şi nu admit un subiect sintactic“, specificul planului lor semantic impunând, asemeni verbelor tranzitive, „intrarea în relaţie sintactică cu un complement direct“[706]: „Harap Alb… *na*-ţi aripa asta…“ (I. Creangă, apud Irimia, GLR, p. 306). Interjecţia volitivă *hai!* poate fi determinată şi de un circumstanţial sociativ: *Hai cu mine în oraş!*

În unele gramatici[707], interjecţiile sunt considerate ca fiind *substitute de propoziţie sau de frază*, numite altfel „propoziţii neanalizabile“[708]. Substitutul de propoziţie sau frază se poate concretiza fie în adverbe de afirmaţie sau de negaţie: *da*, *ba*, *ba da*, fie în substantive sau substitute ale acestora în vocativ: „*Arald*, nu vrei pe sânu-mi tu fruntea ta s-o culci?“ (Eminescu, *Poezii*, p. 74), fie în *interjecţii* exterioare propoziţiei: *ah!*, *oh!*, *o!* etc, care nu pot fi dezvoltate în propoziţii sau fraze“[709]: „*Ah!* garafa pântecoasă doar de sfeşnic mai e bună!“ (Eminescu, *Poezii*, p. 34).

---

701 Referitor la sensurile exprimate de interjecţiile voliţionale, vezi Iordan, Robu, LRC, p. 534.
702 Irimia, GLR, p. 304.
703 Iordan, Robu, LRC, p. 532.
704 *Ibidem*, p. 533.
705 Irimia, GLR, p. 305.
706 *Ibidem*, p. 306.
707 Vezi Dimitriu, GLRS, p. 99 ş.u.
708 GA, 2, p. 64÷65.
709 Vezi Dimitriu, GLRS, p. 104.

1.4.8. Prepoziţia

Prepoziţia a fost definită fie ca fiind „partea de vorbire neflexibilă care exprimă raporturi sintactice de dependenţă între părţile unei propoziţii, adică raporturile dintre substantiv, pronume sau numeral şi atributele lor, dintre verb, adjectiv, adverb sau interjecţie şi complementele lor etc"[710], fie ca reprezentând „o clasă de cuvinte relaţionale invariabile şi nonautonome, a căror principală funcţie gramaticală este de a marca relaţiile dintre celelalte cuvinte aflate în poziţii sintactice funcţionale"[711]. Alături de conjuncţie, prepoziţia face parte din clasa *elementelor de relaţie*, fiind lipsită, ca şi conjuncţia, de „conţinut şi autonomie lexicală"[712]. Dacă prepoziţia „asigură desfăşurarea relaţiilor sintactice în interiorul enunţului minimal", iar „dintre cei doi termeni ai sintagmei între care se dezvoltă relaţia sintactică, cel de-al doilea, purtătorul funcţiei sintactice generate, nu poate fi o propoziţie"[713]: „Speranţa, steaua *de* aur mie-mi lucea în sân" (Eminescu, *Poezii*, p. 195), conjuncţia „asigură desfăşurarea relaţiilor sintactice în enunţuri cu dezvoltare superioară – propoziţia complexă şi fraza", cel de-al doilea termen, „purtător al funcţiei sintactice", fiind „o propoziţie"[714]: „Ochii tăi, înşelătorii! A ghici nu-i pot vreodată,/*Căci* cu două înţelesuri mă atrag şi mă resping" (Eminescu, *Poezii*, p. 207). Urmărind o definiţie strict sintactică şi distribuţională, Laura Vasiliu[715] defineşte prepoziţia ca fiind „unicul tip de cuvinte care pot apărea în contextul diagnostic V (...) Ar S, în care Ar este articol nedefinit, iar S este substantiv: *merge pe un drum, scrie cu un creion*". Din cele spuse anterior, reiese că „contextul în care apare prepoziţia presupune totdeauna doi termeni, deci o vecinătate de stânga – de regulă, regentul – şi o vecinătate de dreapta"[716].

Prepoziţia este, în general, inclusă în grupa *conectivelor subordonatoare* (poziţie intrapropoziţională), conective care „regizează de la stânga la dreapta (întotdeauna termenul regizat – subordonat – aflându-se în dreapta acestor conective)", ele legând „de la dreapta la stânga, indiferent de poziţia termenului regent faţă de termenul subordonat"[717].

Din punctul de vedere al *structurii* lor, prepoziţiile sunt de mai multe feluri: a) *simple*: *pentru, de, la, cu* etc; b) *compuse* (alcătuite din două sau mai multe prepoziţii simple): *de la, de către, fără de, pe la, de pe la* etc[718]; c) *locuţiuni prepoziţionale*

---

710 GA, I, p. 321.
711 Iordan, Robu, LRC, p. 510.
712 Irimia, GLR, p. 312.
713 *Idem, ibidem*.
714 Irimia, GLR, p. 312.
715 În vol. *Elemente de lingvistică structurală*, redactor responsabil I. Coteanu, Ed. ştiinţifică, 1967, p. 306÷309.
716 Iordan, Robu, LRC, p. 511.
717 D.D. Draşoveanu, *Legături sintactice de la stânga la dreapta*, CL, 1969, p. 123.
718 D. Irimia este de părere că „o variantă a prepoziţiilor compuse o reprezintă prepoziţiile binare, discontinue: *de la... până la, de ... până, dinspre... spre* etc, cînd funcţiile sintactice se realizează prin constituenţi dezvoltaţi: *Au mers pe jos de la Iaşi până la Dobrovăţ*" (Irimia, GLR, p. 313).

(„grupuri de două sau mai multe cuvinte care prezintă o unitate de sens şi îndeplinesc rol de prepoziţie"[719]), intrând în compunere cu: a) *un substantiv*: *în faţa*, *în spatele*, *din pricina*, *cu excepţia* etc; c) *adjectivul tot*: *cu tot cu*, *cu tot* (*cu toată* etc)[720].

Notă Ca prepoziţii, pot fi folosite şi alte părţi de vorbire, având, în acest caz, o formă specifică[721]: a) *adverbe* cu formă articulată: *înaintea*, *dedesubtul*, *împotriva*, *îndărătul*; b) *substantive*: *graţie*, *mulţumită*; c) *verbe* (*participii*): *datorită* (*datorită* a fost creat după modelul lui *mulţumită*, din participiul verbului *a datori*).

Există şi prepoziţii care sunt folosite, uneori, având valoarea altor părţi de vorbire[722], caz în care ele „nu mai leagă două părţi de vorbire în raport de dependenţă, ci pot exprima diferite valori ca: *aproximaţia* – valoare apropiată de a unor adverbe; cantitatea mare, nedeterminată – valoare apropiată de a unor adjective"[723]: *Au venit la treizeci de studenţi* (=*aproximativ* treizeci – valoare de adverb modalizator de aproximaţie); *A venit la lume!* (=*multă* lume – valoare de adjectiv).

Unele prepoziţii, la origine adverbe, se pot folosi şi adverbial[724]: *Cine-i contra, să ridice mâna*; *Trei profesori au votat pentru şi trei contra.*

În privinţa *articulării* substantivului după prepoziţie, se poate afirma că, în general, „substantivul precedat de prepoziţie nu se articulează, indiferent dacă obiectul exprimat de substantiv este cunoscut sau nu vorbitorului"[725]: „Pe scări *de valuri* coborând în ele,/Aş saluta cu aspra mea cântare..." (Eminescu, *Poezii*, p. 259). Sub formă articulată, substantivul precedat de prepoziţie poate apărea numai atunci „când este determinat de un atribut sau de o propoziţie atributivă"[726]: „*Din cupa* mea de aur bea auroră..." (Eminescu, *Poezii*, p. 262).

Când prepoziţiile „sunt construite cu substantive nume de persoane care desemnează o fiinţă unică în momentul dat pentru subiectul vorbitor"[727] şi când avem a face cu „prepoziţiile *cu*, *de-a* sau cele care cer genitivul sau dativul"[728], substantivul este articulat, chiar dacă nu este însoţit de un determinant: „A chemat *pe doftorul* să-l îngrijească" (I. L. Caragiale, apud GA, 1, p. 329); *Vorbesc cu profesorul*; *Mănâncă dulciuri înaintea mesei*.

---

[719] GA, 1, p. 322.

[720] În general, prepoziţiile sunt „invariabile în funcţie de opoziţii categoriale", existând, însă, şi „un termen prepoziţional variabil: locuţiunea *cu tot*", în care „adjectivul nehotărât *tot* variază în funcţie de genul şi numărul substantivului prin care se realizează funcţia sintactică de circumstanţial concesiv: ***Cu toate** eforturile depuse, situaţia nu s-a schimbat.*" (Irimia, GLR, p. 313÷314).

[721] Vezi în acest sens, GA, 1, p. 323÷324.

[722] Vezi GA, 1, p. 332÷333.

[723] GA, 1, p. 332.

[724] Vezi GA, 1, p. 333.

[725] GA, 1, p. 328.

[726] *Idem, ibidem.*

[727] *Ibidem*, p. 329.

[728] GA, 1, p. 329.

1.4.9. *Conjuncția*

Conjuncția a fost definită fie ca fiind „partea de vorbire neflexibilă care exprimă raporturi de coordonare sau de subordonare între două propoziții, raporturi de coordonare între două părți de propoziție sau între o parte de propoziție și o propoziție“[729], fie ca reprezentând „partea de vorbire vidă și neflexibilă, cu ajutorul căreia se poate exprima raportul de coordonare la nivelul tuturor unităților sintactice (propoziție, frază, parte de propoziție), precum și raportul de subordonare și raportul explicativ[730] la nivelul frazei“[731]. Conjuncția este „o clasă de cuvinte neflexibile, prin intermediul cărora se exprimă relații sintactice de coordonare sau de subordonare ori relații pragmatice, discursive, între diversele componente aparținând nivelului propozițional, frastic sau transfrastic”[732]. Clasă lexico-gramaticală de cuvinte relaționale, conjuncția, se aseamănă din multe puncte de vedere cu prepoziția (este, ca și prepoziția, o clasă de cuvinte *invariabile* și *vide* semantic care funcționează, la fel ca prepozițiile, ca „unelte sintactice de relație între cuvinte și sintagme de cuvinte autonome“[733]), dar se și deosebește de aceasta (prin distribuția contextuală: în timp ce prepoziția marchează exclusiv raporturi sintactice de subordonare, conjuncția marchează atât raporturi sintactice de subordonare, cât și raporturi sintactice de coordonare). Cu alte cuvinte, conjuncția „exprimă relații de coordonare în structura propoziției și relații de coordonare și de subordonare interpropozițională în structura frazei[734]. ≪Funcția≫ de conjuncție este îndeplinită și de alte părți de vorbire (pronume și adverbe relative), dar, spre deosebire de acestea, care, pe lângă funcția de marcă a raporturilor sintactice, realizează și funcții sintactice în interiorul propozițiilor pe care le introduc, conjuncția își manifestă doar „funcția de element de relație“[735], deci funcția de marcă raportuală.

Din punct de vedere *formal*, conjuncțiile pot fi clasificate[736] în trei categorii, și anume: a) *conjuncții simple*, „alcătuite dintr-un singur element, neanalizabile“[737]: *ci*, *dar*, *iar*, *însă*, *nici*, *ori*, *și* etc; b) *conjuncții compuse*, „alcătuite din două sau mai multe conjuncții simple sau dintr-un adverb relativ și o conjuncție“[738]: *cum că*, *precum și*, *ci și*,

---

[729] GA, 1, p. 383.

[730] C. Dimitriu, în GLRS, p. 136÷137, consideră că, pe lângă celelalte raporturi sintactice unanim recunoscute, putem vorbi și despre *raportul explicativ*, a cărui particularitate „provine de la elementul explicativ, aflat în dreapta conectivului, care nu este nici principal, nici secundar, ci întotdeauna intermediar“: „Lângă lacul care-n tremur somnoros și lin se bate,/Vezi o masă mare-ntinsă cu făclii prealuminate,/*Căci din patru părți a lumii împărați și-mpărătese*/*Au venit* ca să serbeze nunta gingașei mirese“ (Eminescu, *Poezii*, p. 64).

[731] Dimitriu, GM, p. 362.

[732] GALR, 1, p. 631.

[733] Iordan, Robu, LRC, p. 523.

[734] *Idem, ibidem*.

[735] Irimia, GLR, p. 320.

[736] Vezi GA, 1, p. 385; Dimitriu, GM, p. 365; Irimia, GLR, p. 320.

[737] GA, 1, p. 385.

[738] *Idem, ibidem*.

ca să etc; c) *locuţiuni conjuncţionale*, „alcătuite din grupuri din două sau mai multe cuvinte care îndeplinesc funcţia unei conjuncţii“[739]: *ca şi cum, chiar dacă, măcar că, pe lângă că, pentru ca să, din cauză că, în caz că, în loc să, având în vedere faptul că* etc.

Din punct de vedere *funcţional*, adică „după felul raportului sintactic pe care îl exprimă“[740], conjuncţiile pot fi grupate în două clase, din perspectiva gramaticii tradiţionale[741], anume: *conjuncţii coordonatoare*, care marchează dezvoltarea unor raporturi sintactice de coordonare: „Vin ţânţarii lăutarii, gândăceii, cărăbuşii,/*Iar* mireasa viorică i-aştepta-ndărătul uşii“ (Eminescu, *Poezii*, p. 65) şi *conjuncţii subordonatoare*, care marchează dezvoltarea unor raporturi sintactice de subordonare (*că, să, dacă, de, căci, de vreme ce, din cauză că, fiindcă, încât* etc). Conjuncţiile coordonatoare pot fi, la rândul lor, grupate[742] în patru subclase, şi anume: a) *copulative* (*nici, şi, precum şi*); b) *disjunctive* (*fie, ori, sau*); c) *adversative* (*ci, dar, iar, însă*) şi *conclusive* (*deci, aşadar*). D. Irimia[743] adaugă acestor patru subclase subclasa conjuncţiilor coordonatoare *opozitive* (*ci, şi* (+ *nu*)): *Nu a venit Maria, ci Ana.*/*A venit Ana, şi nu Maria.* C. Dimitriu[744] adaugă la cele două clase principale de conjuncţii (coordonatoare şi subordonatoare), clasa conjuncţiilor *intermediare*, în timp ce D. Irimia[745] vorbeşte despre conjuncţii de *complementaritate*, care sunt „variante de întrebuinţare ale unor conjuncţii de subordonare, în enunţuri în care cel de-al doilea component [...] din structura constituentului analitic prin care se realizează unele funcţii sintactice (predicat, cel mai frecvent) are dezvoltare propoziţională: *Ideea lui a fost să urcăm mai întâi Rarăul*“[746]. Dezvoltând „un grad mai mare de abstractizare“, conjuncţia *să* devine, în limba română actuală, morfem al modului conjunctiv, „intrând în *sistemul morfologic* al limbii“[747].

Există şi conjuncţii *corelative* sau „conjuncţii corelate contextual“[748], în sensul că „apariţia unei conjuncţii înaintea unei unităţi determină reapariţia ei înaintea unităţii coordonate“[749], în coordonare (*atât...cât şi, fie...fie, nici...nici, sau...sau* etc). În subordonare, două unităţi sunt corelative „când exprimă un raport de dependenţă între propoziţia regentă şi subordonata ei, elementul conjuncţional din regentă presupunând apariţia corelativului lui în subordonată“[750]: ***atunci*** (*acum*)... ***când, acolo*** (*aici*)...***unde, aşa*** (*la fel*)...***cum, tot aşa...cum, aşa...că, tot aşa...după cum*** (*precum*) etc.

[739] *Idem, ibidem.*
[740] Dimitriu, GM, p. 366.
[741] Vezi GA, 1, p. 386÷387.
[742] Vezi GA, 1, p. 387.
[743] Irimia, GLR, p. 321.
[744] Dimitriu, GM, p. 366.
[745] Irimia, GLR, p. 322.
[746] *Idem, ibidem.*
[747] Irimia, GLR, p. 322.
[748] Iordan, Robu, LRC, p. 530.
[749] *Idem, ibidem.*
[750] Iordan, Robu, LRC, p. 530.

1.5. Sinonimia morfologică

Reprezentând secțiunea gramaticii de tip clasic în care se studiază flexiunea cuvintelor ca unități ale unor clase semantico-gramaticale, sub aspectul formei și al valorilor gramaticale[660], ***morfologia*** realizează o grupare a cuvintelor în clase semantico-gramaticale, care sunt, de obicei, numite ***părți de vorbire***. În vederea grupării cuvintelor în părți de vorbire, este utilizat și ***criteriul morfologic***, care are în vedere informația gramaticală de tip categorial, motiv pentru care considerăm necesare unele observații privind ***categoriile gramaticale***[661] în limba română. Dacă prin categorii gramaticale se înțelege „expresia lingvistică a unor categorii logice, adică a unor raporturi stabilite de mintea noastră între noțiuni, obiecte sau fenomene"[662], atunci înseamnă că la categoriile gramaticale există un ***conținut categorial*** și o ***formă categorială***. Fiecare dintre aceste două laturi are două aspecte, și anume, o *formă* și o *substanță*: există o formă și o substanță a expresiei și, în mod simetric, o formă și o substanță a conținutului[663]. Din moment ce conținutul categoriilor gramaticale constă în raportul stabilit de om între noțiuni, fenomene sau obiecte, iar forma categorială înseamnă marca acestui raport, urmează că sinonimia morfologică vizează nu conținutul categoriilor gramaticale, ci ***forma*** acestora. Vorbim în cadrul sinonimiei morfologice, deci, despre ***mijloace formale diferite de transmitere a aceleiași informații gramaticale de tip categorial***. Cu alte cuvinte, în morfologie putem vorbi despre sinonimie morfologică atunci când ***organizarea morfematică a cuvintelor este diferită***, dar se transmite ***aceeași informație gramaticală de tip categorial***[664].

Ca și în cazul sinonimiei lexicale, unde se vorbește despre ***grade de sinonimie lexicală***, considerăm că există **grade** diferite și în cadrul ***sinonimiei morfologice***. Astfel, în funcție de ***identitatea*** sau ***non-identitatea*** informației semantice a elementelor care intră în relație sinonimică de tip morfologic, există, în opinia noastră, două ***grade*** de sinonimie morfologică, pe care le numim ***sinonimia morfologică de gradul I și sinonimia morfologică de gradul al II-lea***. Sinonimele morfologice ***de gradul I*** se caracterizează prin ***organizare morfematică diferită*** și prin ***identitate*** atât la nivelul ***informației gramaticale de tip categorial***, cât și la nivelul ***informației semantice***. Un exemplu de sinonimie morfologică de gradul I este acela al **dativului** cu articol hotărât

[660] Pentru definirea ***morfologiei***, vezi Iordan, Robu, LRC, p. 348; Dimitriu, *Gramatica*, p. 3.

[661] Pe lângă categoriile gramaticale recunoscute de majoritatea specialiștilor: *genul, numărul, cazul, persoana, comparația, diateza, modul*, și *timpul*, se vorbește și despre existența altor două categorii gramaticale în limba română, și anume, categoria gramaticală a ***determinării*** și categoria gramaticală a ***aspectului*** (Vezi Valeria Guțu Romalo, *Articolul și categoria determinării în limba română*, în „Elemente de lingvistică structurală", București, 1967, p. 225 [=Guțu, *Articolul*]; Dimitriu, *Gramatica*, p. 13). În lucrare luăm în discuție numai categoriile gramaticale unanim recunoscute.

[662] I. Iordan, *Limba română contemporană*, București, 1956, p. 238 [=Iordan, LRC].

[663] Vezi în acest sens opinia lui L. Hjelmslev, referitoare la dihotomia ***expresie-conținut***, în Graur, Stati, Wald, *Tratat*, p. 185÷190.

[664] În privința încercării de a defini sinonimia morfologică, vezi Stati, *Omonimie*, care este de părere că sinonimia morfologică „semnifică identitate lexicală asociată anumitor opoziții de conținut morfologic suprimat" (Stati, *Omonimie*, p. 134).

proclitic care este sinonim morfologic de gradul I cu **dativul** cu articol hotărât ***enclitic***. Astfel, substantivul în cazul dativ *lui Ion*, din tipul de propoziţie *I-am dat **lui Ion** vestea* este sinonim morfologic de gradul I cu substantivul *băiatului*, din tipul de propoziţie *I-am dat **băiatului** vestea*. Sinonimele morfologice ***de gradul al II-lea*** se caracterizează prin ***organizare morfematică diferită*** şi prin ***identitate la nivelul informaţiei gramaticale de tip categorial***. Sinonimele morfologice de gradul al II-lea ***nu au identitate semantică***. Un exemplu de sinonimie morfologică de gradul al II-lea este acela al **genitivului** ***neprepoziţional*** care este sinonim morfologic de gradul al II-lea cu **genitivul** ***prepoziţional***. Substantivul în genitiv *umbrei*, din tipul de propoziţie „Pe umerii *umbrei* el fruntea şi-o lasă". (Eminescu, *Poezii*, p. 325), este sinonim morfologic de gradul al II-lea cu substantivul în genitiv *în jurul cupei*, din tipul de propoziţie „Stau *în jurul cupei* cu cifre de maur/Obscunse vrăji scrise ..." (Eminescu, *Poezii*, p. 325).

1.5.1. Sinonimia morfologică de gradul I

Sinonimele morfologice de gradul I se caracterizează, aşa cum am arătat mai sus, prin ***organizare morfematică diferită*** şi prin *identitate la nivelul informaţiei gramaticale de tip categorial şi la nivelul informaţiei semantice*. Comutabilitatea sinonimelor morfologice de gradul I este ***morfologică***, manifestată prin compatibilitatea sinonimelor morfologice de gradul I cu 1. *mărcile* şi *conţinutul* unei anumite categorii gramaticale, 2. cu anumiţi *regenţi* de tip nominal sau verbal, şi ***semantică*** (sinonimele morfologice de gradul I sunt substituibile în context).

Sinonimie morfologică de gradul I există la nivelul ***desinenţelor***[665] pentru marcarea *pluralului* la substantivele comune ale limbii române (sinonimie morfologică *desinenţială*). Astfel, desinenţele **-i** şi **-e** sunt morfeme sinonime de gradul I pentru exprimarea **pluralului** la unele substantive feminine (în opoziţie cu desinenţa de **singular -ă**): *aripă-aripi/aripe; boală-boli/boale; coadă-cozi/coade; coală-coli/coale; datină-datini/datine; roată-roţi/roate; stradă-străzi/strade*. Desinenţele **-e** şi **-uri** sunt morfeme sinonime de gradul I pentru exprimarea **pluralului** la unele substantive neutre (în opoziţie cu desinenţa de **singular -∅**): *chibrit-∅-chibrite/chibrituri; nivel-∅-nivele /niveluri; blestem-∅-blesteme /blestemuri; ghem-∅-gheme /ghemuri* etc. Comutabilitatea desinenţelor pentru marcarea pluralului **-i** şi **-e** la unele substantive feminine şi, respectiv, **-e** şi **-uri** la unele substantive neutre este atât ***morfologică*** (desinenţele în discuţie sunt compatibile cu un radical care exprimă conţinutul gramatical al numărului *plural*), cât şi ***semantică*** (radicalul lor coincide *formal* şi *semantic*).

Diateza este una dintre categoriile gramaticale specific verbale (alături de *mod* şi *timp*), ea exprimând „raportul marcat formal-dintre verbul considerat ca predicat, pe de o parte, şi subiectul şi „obiectul" verbului predicat, pe de altă parte"[666]. În cadrul

---

665 Pentru o listă completă a *desinenţelor* la substantivele comune, vezi Dimitriu, *Gramatica*, p. 79÷80.

666 C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Editura Junimea, Iaşi, 1979, p.

categoriei gramaticale a diatezei, există mai multe morfeme care marchează aceeaşi diateză, deci mai multe mijloace formale de transmitere a aceleiaşi informaţii gramaticale de tip categorial. Acesta este şi cazul *diatezei pasive*, care dezvoltă în cadrul ei două forme sinonime morfologic de gradul I. Este vorba despre diateza pasivă construită cu verbul auxiliar *a fi* plus participiul acordat plus complementul de agent (exprimat sau neexprimat) care este sinonimă din punct de vedere morfologic cu diateza pasivă construită cu forma neaccentuată de acuzativ a pronumelui reflexiv *se, s* plus complementul de agent (de obicei neexprimat). Formele cu auxiliarul *a fi* şi cea cu pronumele reflexiv *se* ale diatezei pasive se află, la o primă vedere, într-o relaţie de sinonimie morfologică totală. Diferenţele dintre cele două forme verbale se manifestă, însă, în cadrul diferitelor stiluri funcţionale şi în interiorul diverselor variante ale limbii. Diateza pasivă cu auxiliarul *a fi*, având complementul de agent exprimat, prezintă un grad redus de ambiguitate, motiv pentru care este folosită preponderent în textele aparţinând stilului ştiinţific, în general variantei literare a limbii române. Exemplu: „Spectrele de linii *sunt produse* de atomi liberi". (C.D. Neniţescu, *Chimie organică*, vol. 1, p. 90). Aceasta nu înseamnă că diateza pasivă cu auxiliarul *a fi* nu este folosită şi în alte stiluri funcţionale şi variante ale limbii române. Exemplu: „Titu se zăpăci şi *fu cuprins* de o şovăire". (Rebreanu, *Opere*, p. 299). Diateza pasivă cu pronumele reflexiv *se*, cu complementul de agent de obicei neexprimat are un oarecare grad de ambiguitate, datorat nu atât neexprimării curente a complementului de agent, cât posibilităţii confundării diatezei pasive cu alte diateze. Această formă a diatezei pasive predomină în stilul beletristic şi, în general, în limba vorbită. Exemplu: „Pe-a altarului icoană în de raze roşii frângeri,/Palidă şi mohorâtă Maica Domnului *se vede*". (Eminescu, *Poezii*, p. 36).

În cadrul categoriei gramaticale a ***modului***, există sinonimie morfologică de gradul I în cazul formelor de **prezent** şi de **perfect** ale modului ***prezumtiv***. Prezumtivul exprimă o acţiune prezentată ca presupusă, el fiind modul procesului posibil, dar nesigur. Prezumtivul este inclus, alături de conjunctiv, în grupa modurilor incertitudinii, opunându-se indicativului şi imperativului, moduri ale certitudinii[667]. Prezumtivul se realizează ca mod prin două valori temporale: ***prezentul*** şi ***perfectul***.

Prezumtivul *prezent* este construit analitic pe baza ***gerunziului*** verbului de conjugat. Gerunziul este precedat de formele de *viitor*, de *conjunctiv* sau de *optativ-condiţional* ale verbului auxiliar *a fi*. Aceste trei forme ale modului prezumtiv prezent (*va fi mergând, să fi mergând, ar fi mergând*) sunt sinonime morfologice de gradul I, deoarece ele transmit aceeaşi informaţie gramaticală de tip categorial, având şi identitate semantică. Exemple: „Dar ce-*oi fi având* cu presa jidovească tocmai tu, care, de, eşti niţel cam jidov de-acasă". (Rebreanu, *Opere*, p. 921); „Mihai, oare *să fi existând* strigoi?". (D. Zamfirescu, după GA, 1, p. 223); „Nici nu prea ştia ce *ar fi având* să

237 [=Dimitriu, GM].

[667] Pentru definirea şi caracteristicile modului **prezumtiv**, vezi *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, vol. 1, Bucureşti, 1966, p. 223 [=GA]; Iordan, Robu, LRC, p. 473; Dimitriu, GM, p. 269.

vorbească cu Pintea". (I. Slavici, după D. Irimia, *Verbul*, p. 118 [=Irimia, *Verbul*].

Prezumtivul *perfect* este, de asemenea, construit analitic, însă, de data aceasta, pe baza ***participiului*** verbului de conjugat, însoţit de verbul auxiliar *a fi*, la una dintre cele trei forme: *viitor, conjunctiv* sau *optativ-condiţional (va fi mers, să fi mers, ar fi mers)*. Aceste trei forme ale prezumtivului perfect se află într-o relaţie sinonimică de gradul I din punct de vedere morfologic. Exemple: „Le-*o fi găsit* ieftine şi le-*o fi luat*". (M. Preda, după Irimia, *Verbul*, p. 123); „Ce vrei *să fi văzut* eu aici în câmp, când n-am fost nicăiri". (Eminescu, *Proză*, p. 130); „O singură dată a căscat gura, când rămânând deschise două uşi, *ar fi strigat* nervos ..." (Rebreanu, *Opere*, p. 290).

Complexitatea categoriei gramaticale a ***timpului***, categorie gramaticală care exprimă raportul dintre momentul vorbirii şi momentul în care se desfăşoară acţiunea comunicării[668], rezultă din numărul mare de morfeme gramaticale temporale existente. În funcţie de raportarea numai la momentul vorbirii sau şi la momentul vorbirii, şi la un alt moment, anterior sau posterior momentului vorbirii, timpurile verbale sunt clasificate, în lucrările de specialitate, în timpuri ***absolute*** şi timpuri ***de relaţie***[669].

Unul dintre timpurile indicativului este ***viitorul***, timp care exprimă „o acţiune care se va petrece după momentul vorbirii"[670] şi care cunoaşte două ipostaze: de timp ***absolut*** (*viitorul 1*) şi de timp ***de relaţie*** (*viitorul anterior*). Ipostaza de timp absolut a viitorului, *viitorul 1*, cunoaşte în limba română actuală două forme sinonime morfologice de gradul I, ambele forme având structură analitică. Prima formă a viitorului 1 (numită şi viitorul cu *a vrea*)[671] este formată cu ajutorul auxiliarului *a vrea* şi al infinitivului verbului de bază, fără prepoziţia-morfem *a*. Exemplu: „Îndată ce *va ajunge* el în Parlamentul de pe malurile Dunării, poporul românesc *va fi* liber". (Rebreanu, *Opere*, p. 291). Prezentul indicativ al auxiliarului *a vrea* cu flexiune de auxiliar din structura viitorului cu *a vrea* apare adesea cu fonetism modificat (în loc de *voi, vei, va, vor* întâlnim *oi, îi, or* etc). Exemplu: „De-*or trece* anii cum trecură". (Eminescu, *Poezii*, p. 156). Cea de a doua formă a viitorului 1, sinonimă morfologic de gradul I cu prima, conţine în structura sa auxiliarul *a avea* la prezentul indicativului cu flexiune identică cu a predicativului *a avea*, deosebindu-se de semiauxiliarul *a avea*[672], şi conjunctivul prezent al verbului de bază. Exemplu: „Tatăl dumitale n-*are să* ni *se pună* de-a curmezişul". (Rebreanu, *Opere*, p. 293). Uneori, prezentul auxiliarului *a avea* poate apărea cu fonetism modificat: în loc de *are* se poate folosi *a* sau *o* (de exemplu ***are să vadă*** sau ***a să vadă*** sau ***o să vadă***): „Parcă mare ispravă ***o să facă*** şi Grofşoru". (Rebreanu, *Opere*, p. 293). Utilizarea uneia sau alteia dintre formele viitorului 1 se explică numai stilistic: viitorul 1 cu auxiliarul *a vrea* se foloseşte, în

---

[668] Pentru definirea categoriei gramaticale a timpului, vezi GA, vol. 1, p. 234; Dimitriu, GM, p. 311; Iordan, Robu, LRC, p. 482; D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iaşi, 1997, p. 210 [=Irimia, GLR].

[669] Vezi Dimitriu, GM, p. 314; Iordan, Robu, LRC, p. 483.

[670] GA, 1, p. 240.

[671] Vezi în acest sens, Dimitriu, GM, p. 323.

[672] Vezi în acest sens, Dimitriu, GM, p. 188÷191.

special, în stilul ştiinţific şi în comunicarea oficială, în timp ce viitorul 1 cu auxiliarul *a avea* are frecvenţă mare în stilul beletristic şi în vorbirea colocvială (limbajul familiar).

Mai mult ca perfectul este un timp mixt (atât timp de relaţie, cât şi timp absolut), care este folosit pentru exprimarea unei acţiuni încheiate anterior altei acţiuni din trecut[673]. Ca timp de relaţie, mai mult ca perfectul are ca termen de referinţă atât prezentul comunicării, cât şi un alt timp trecut. El situează acţiunea într-un moment anterior unei alte acţiuni trecute, dar şi ierarhizează acţiunile verbale pe scara timpului[674]. Ca timp absolut, mai mult ca perfectul „are valoare de perfect compus, cu care se poate înlocui fără modificarea comunicării obiective"[675]. Mai mult ca perfectul are **două** forme sinonime din punct de vedere morfologic (sinonimie morfologică de gradul I). În limba literară, forma mai mult ca perfectului este ***sintetică***, alcătuită din sufixul gramatical temporal ***-se***, marcă a mai mult ca perfectului, adăugat la „tema primară a perfectului"[676], împreună cu desinenţele pentru persoană şi număr. Exemplu: „Fusese om tăcut, ursuz şi deci nu *tulburase* multă apă în capitală". (Rebreanu, *Opere*, p. 290). În limba veche şi în varianta populară a limbii (de unde a fost preluată, pentru expresivitatea ei, de stilul beletristic al limbii literare), există şi o formă ***perifrastică*** de mai mult ca perfect, sinonimă morfologic de gradul I cu prima, alcătuită din perfectul compus al auxiliarului *a fi* şi tema de participiu a verbului. Exemplu: „Părea că printre nouri *s-a fost deschis* o poartă". (Eminescu, *Poezii*, p. 53).

Exemple de sinonimie morfologică de gradul I există şi în cadrul categoriei gramaticale a ***comparaţiei*** (numită, uneori, şi a ***intensităţii***)[677]. Conţinutul categoriei gramaticale a comparaţiei constă în „intensitatea (măsura) în care se află fie o caracteristică la o singură entitate, ori „acţiune" în circumstanţe diferite sau la entităţi sau „acţiuni" diferite indiferent de circumstanţe[678]. Clasele lexico-gramaticale la care funcţionează opoziţiile de comparaţie sunt ***adjectivul*** şi ***adverbul***, adjectivul pentru că semnifică însuşiri, iar adverbul pentru că are, în distribuţie cu verbul, acelaşi rol ca şi adjectivul în distribuţie cu substantivul.

Gramatica tradiţională[679] menţionează trei grade de comparaţie: ***pozitivul, comparativul*** şi ***superlativul***[680]. Dintre acestea, comparativul are trei valori, şi anume, **comparativul de superioritate, comparativul de inferioritate şi comparativul de egalitate**. Ultimul menţionat, ***comparativul de egalitate***, indică existenţa caracteristicii care apare în aceeaşi măsură, fie la acelaşi obiect în momente diferite, fie la obiecte diferite, indiferent de moment. Exemple: ***El este astăzi la fel de arogant ca ieri; El este***

---

673 GA, 1, p. 239.
674 Vezi Dimitriu, GM, p. 322; Irimia, GLR, p. 237.
675 Vezi Dimitriu, GM, p. 323.
676 Irimia, GLR, p. 238.
677 Vezi Iordan, Robu, LRC, p. 341; Dimitriu, *Gramatica*, p. 209 ş.u.; Irimia, GLR, p. 89 şi 297.
678 Dimitriu, *Gramatica*, p. 21.
679 GA, 1, p. 126.
680 În afara acestei viziuni de factură clasică privitoare la categoria gramaticală a ***comparaţiei***, în literatura de specialitate românească există şi alte opinii, opinii prezentate în ordine cronologică de către C. Dimitriu în GLRM, p. 218÷220.

la fel de înalt ca şi ea[681]. Pentru comparativul de egalitate se folosesc câteva locuţiuni adverbiale-morfem, de tipul: *la fel de, tot aşa de, tot atât de*, care preced pozitivul adjectivului sau adverbului comparat. Toate aceste morfeme diferite care exprimă acelaşi grad de comparaţie (***comparativul de egalitate***) se constituie în forme sinonime din punct de vedere morfologic (sinonimie morfologică de gradul I). Exemple: *Am o colegă la fel de harnică ca tine; El este tot aşa de fericit ca ea.*

Cât priveşte ***superlativul absolut***, acesta reprezintă gradul de comparaţie la care intensitatea caracteristicii exprimate de adjectiv sau de adverb „este în măsură maximă"[682]. La acest grad de comparaţie există ***adverbe morfem*** specializate sintetice, de tipul *foarte, tare, prea, mult;* ***locuţiuni adverbiale-morfem***, de tipul *grozav de, teribil de, nemaipomenit de, atât de, aşa de* etc; ***prefixoide***, de tipul *arhi-, extra-, hiper-, super-, supra-, ultra-*[683], prefixoide preluate mai ales din sau după franceză, cu ajutorul cărora iau naştere unele formaţii româneşti, de tipul ***arhiştiut, hiperemotiv*** etc[684]; cât şi ***sufixul gramatical** -isim*, la un adjectiv ca *rarisim*[685]. Toate aceste mijloace diferite de transmitere a aceleiaşi informaţii gramaticale de tip categorial (***gradul superlativ absolut***) reprezintă forme sinonime din punct de vedere morfologic (sinonimie morfologică de gradul I). De obicei, la superlativul absolut, comparaţia este implicită, ceea ce înseamnă că se exprimă numai primul termen al comparaţiei. Exemplu: „Victor Grofşoru, avocat *foarte căutat* din Armandia". (Rebreanu, *Opere*, p. 290); „În gând l-a bănuit cu Florica, pe când el e *atât de bun* şi o iubeşte *atât de mult*". (Rebreanu, *Opere*, p. 296). Ideea formei de superlativ absolut în absenţa ***mărcilor specializate*** ale acestui grad de comparaţie caracterizează vorbirea populară şi familiară (de aici fiind preluată uneori şi în stilul beletristic), unde se realizează, prin mijloace diferite, forme care sunt sinonime morfologice de gradul I cu formele superlativului absolut marcat cu mărci specializate discutate anterior. Notăm în acest sens: ***lungirile de sunete (fruumoasă fată); utilizarea unor cuvinte-***de obicei adverbe-***care indică în context o măsură superioară a intensităţii (inteligent foc); repetarea adjectivului (o problemă grea, grea)*** sau a unor **substantive** care prin informaţia lor semantică pot indica anumite caracteristici (*mincinosul mincinoşilor*); ***determinarea adjectivelor prin anumite structuri analitice*** capabile să arate o măsură superioară a intensităţii caracteristicii (*amărât la culme*)[686]. Formele superlativului absolut marcat cu mărci specializate şi formele superlativului absolut caracterizate prin absenţa mărcilor specializate ale acestui grad de comparaţie, sinonimie morfologice de gradul I, nu sunt egale din punct de vedere ***stilistic***. Superlativul absolut marcat cu mărci specializate este utilizat cu preponderenţă în stilul ştiinţific, fiind caracterizat prin trăsătura - *expresivitate*, în timp ce superlativul absolut la care lipsesc mărcile specializate nu apare în stilul ştiinţific, caracterizând vorbirea populară şi familiară (fiind preluat şi în stilul beletristic).

---

681 Vezi, în acest sens, Dimitriu, GM, p. 105÷106.
682 Dimitriu, *Gramatica*, p. 217.
683 Vezi în acest sens, Rodica Ocheşeanu, *Prefixele superlative în limba română*, SMPFC, 1; Bucureşti, 1959, p. 29.
684 Dimitriu, *Gramatica*, p. 213.
685 Dimitriu, *Gramatica*, p. 213.
686 Vezi în acest sens, Dimitriu, *Gramatica*, p. 224÷225.

O altă categorie gramaticală care conține exemple de sinonimie morfologică de gradul I este categoria gramaticală a ***persoanei***. Această categorie gramaticală exprimă „raportul dintre protagoniștii actului lingvistic (enunțarea) și protagoniștii acțiunii verbale din structura enunțului-obiect al enunțării”[687]. Actul de comunicare lingvistică implică un vorbitor (persoana I), un colocutor (persoana a II-a) și un al treilea element despre care se vorbește (persoana a III-a)[688]. Categoria gramaticală a persoanei se întâlnește la pronume (cuvinte substituite), de tipul ***eu, tu, el, dumnealui*** etc și la verbe (cuvinte ce exprimă acțiunea ca proces), de tipul ***merg, citești, scrie***.

Persoana gramaticală nu corespunde, însă, totdeauna, persoanei reale, ea exprimând, în limbajul afectiv, cu un plus de informație stilistică, altă persoană, creându-se, astfel, cazuri de sinonimie morfologică de gradul I. Astfel, persoana a II-a este sinonimă morfologic de gradul I, în limbajul familiar și în stilul beletristic, cu persoana întâi: „Cu o singură fustă pe mine ... *să ieși* (pentru *să ies*) și tu până la poartă, ***nu poți să te duci*** (pentru *nu pot să mă duc*), că râde lumea de tine”. (M. Preda, după *Irimia, Verbul*, p. 60). De asemenea, tot persoana a II-a poate înlocui persoana a III-a, cu care este, în acest caz, sinonimă din punct de vedere morfologic: „Aș, femeia n-aude, n-a vede: *dă*-i înainte! (pentru **îi** ***dă*** **înainte!**) ba încă sare să-l ia de gât”. (I.L. Caragiale, după *Irimia, Verbul*, p. 60). Persoana a III-a este folosită deseori pentru a desemna persoana întâi, aceeași informație gramaticală de tip categorial fiind transmisă cu ajutorul ambelor persoane: „*Să*-i *dea* mama (pentru *să*-i *dau*) băiețelului zăhărel?” (I.L. Caragiale, după GA, 1, p. 243). Persoana întâi este, uneori, sinonimă morfologic de gradul I cu persoanele a II-a sau a III-a: „*Suntem cuminți*” înseamnă „***tu ești*** cuminte” sau „***el este*** cuminte” (GA, 1, p. 243).

1.5.2. Sinonimia morfologică de gradul al II-lea

Datorită faptului că ***informația gramaticală de tip categorial*** este cea care ordonează sinonimia morfologică, și nu informația semantică, care organizează sinonimia lexicală, sinonimele morfologice de gradul al II-lea se caracterizează prin ***organizare morfematică diferită*** și prin ***identitate la nivelul informației gramaticale de tip categorial***. Sinonimele morfologice de gradul al II-lea nu au identitate semantică. Comutabilitatea sinonimelor morfologice de gradul al II-lea nu este ***semantică*** (sinonimele morfologice de gradul al II-lea nu sunt substituibile în același context). Comutabilitatea sinonimelor morfologice de gradul al II-lea este exclusiv ***morfologică***, manifestată prin compatibilitatea sinonimelor morfologice de gradul al II-lea 1. ***mărcile*** și ***conținutul*** specifice unei anumite categorii gramaticale, 2. cu anumiți ***regenți*** de tip nominal sau verbal, 3. cu anumite ***funcții sintactice***, care indică un anumit **caz**. De exemplu, **dativul neprepozițional** *omului*, din tipul de propoziție ***Îi dau omului bani*** este sinonim morfologic de gradul al II-lea cu **dativul prepozițional** *grație profesorului*, din tipul de propoziție ***Grație profesorului am reușit în viață***, chiar dacă informația semantică a celor două substantive în dativ nu coincide și chiar dacă cele

---

687 Irimia, GLR, p. 216.
688 Iordan, Robu, LRC, p. 343.

două substantive în dativ nu sunt comutabile în context. Cuvintele *omului* şi, respectiv, *graţie profesorului* transmit aceeaşi informaţie gramaticală de tip categorial (**dativul**), ambele substantive fiind compatibile 1. cu conţinutul cazului dativ (dativul reprezentând cazul **destinatarului** unei acţiuni sau al **beneficiarului** unei însuşiri) şi 2. cu un regent de tip verbal.

În ceea ce priveşte categoria gramaticală a ***genului***, categorie gramaticală care are la bază existenţa biologică a genului natural la entităţile animate, fiind expresia lingvistică a acestei referinţe[689], aceasta conţine o ***sinonimie desinenţială*** de gradul al II-lea[690]. Desinenţele sinonime morfologice de gradul al II-lea, care transmit aceeaşi informaţie gramaticală de tip categorial în cadrul categoriei gramaticale a ***genului*** sunt compatibile 1. cu un anumit conţinut categorial al radicalului şi 2. cu un radical care să intre în distribuţie cu una din perechile de cuvinte: 1) *acest-aceşti* sau *un-doi* (masculin); 2) *această-aceste* sau *o-două* (feminin); 3) *acest-aceste* sau *un-două* (neutru)[691]. Desinenţele sinonime morfologice de gradul al II-lea pentru exprimarea unui anumit ***gen*** nu sunt comutabile în context. Astfel, desinenţele **-∅** (*copil-∅*), **-e** (*soare*), **-ă** (*tată*), **-u** (*codru*) sunt morfeme sinonime morfologice de gradul al II-lea pentru exprimarea ***masculinului***. Exemple: „Herdelea, în fundul sufletului, se bucura ca un *copil* ". (Rebreanu, *Opere*, p. 293); „Şi de lună şi de soar*e* /Şi de păsări călătoare". (Eminescu, *Poezii*, p. 162); „Cum să mă alunge, tat*ă*? se mira nevasta". (Rebreanu, *Opere*, p. 196); „La mijloc de codr*u* des /Toate păsările ies". (Eminescu, *Poezii*, p. 162).

Desinenţele **-∅** (*zi-∅*), **-ă** (*casă*) şi **-e** (*iubire*) sunt morfeme sinonime de gradul al II-lea pentru exprimarea ***femininului***. Exemple: „Din *zi* în *zi*, George pricepea mai lămurit că Ion i se pune de-a curmezişul". (Rebreanu, *Opere*, p. 172); „De ce nu vii în cas*ă*, Ionică?" (Rebreanu, *Opere*, p. 173); „Ce-adânc trecut de gânduri e-n noaptea lui adâncă,/Azi când a mea iubir*e* e-atâta de curată". (Eminescu, *Poezii*, p. 172).

Desinenţele **-∅** (*suflet* -∅), **-e** (*nume*) şi **-u** (*registru*) sunt sinonime morfologice de gradul al II-lea, deoarece transmit aceeaşi informaţie gramaticală de tip categorial, şi anume, ***genul neutru***[692]. Exemple: „Titu, vindecat, se avântă trup şi *suflet* în vălmăşagul luptei". (Rebreanu, *Opere*, p. 291); „Şi-n ea gândirea mea să o pierd,/Cum pierde-un èco pribeagul num*e*". (Eminescu, *Poezii*, p. 186); *Am scris în registru.*

---

689 În lingvistica românească s-a pus chiar semnul egalităţii între ***genul natural*** şi ***genul gramatical***, vorbindu-se, la un moment dat, despre substantive *de sex bărbătesc*, substantive *de sex femeiesc* şi substantive *asexuate*. În acest sens, vezi Dimitriu, *Gramatica*, p. 13; Iordan, Robu, LRC, p. 369.

690 Pentru o listă completă a *desinenţelor* la substantivele comune româneşti, vezi Dimitriu, *Gramatica*, p. 79÷80.

691 Vezi în acest sens, I. Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Albatros, Bucureşti, 1982, p. 30 [=Coteanu, *Gramatica*].

692 În lingvistica românească, problema *genului* este controversată, discuţia purtându-se, în special, cu privire la existenţa ***genului neutru***. Divergenţele se grupează în două poziţii principale: 1. limba română ***nu*** are genul neutru (vezi I.I. Bujor, *Genul substantivelor în limba română*, în LR, nr. 6, 1955) şi 2. există genul neutru în limba română (vezi Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, Editura Academiei, 1960, p. 345÷361; Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, Ediţie definitivă, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1986, p. 601.

Categoria gramaticală a ***numărului*** cunoaşte în limba română două aspecte opozabile, ***singularul*** şi ***pluralul***, care se deosebesc atât din punctul de vedere al conţinutului, cât şi din punctul de vedere al formei. ***Singularul*** arată că entităţile din realitatea obiectivă apar izolate iar ***pluralul*** arată că entităţile realităţii extralingvistice apar în grup.

Sinonimia morfologică de gradul al II-lea din cadrul categoriei gramaticale a numărului este în strânsă legătură cu sinonimia morfologică de gradul al II-lea din cadrul categoriei gramaticale a genului, deoarece, în principiu, mărcile categoriei gramaticale a numărului sunt aceleaşi ca la gen. Astfel, desinenţele sinonime morfologice de gradul al II-lea pentru exprimarea ***singularului*** coincid cu desinenţele sinonime morfologice de gradul al II-lea care exprimă ***masculinul, femininul*** şi ***neutrul*** .

În funcţie de ***radicalul*** cu care intră în distribuţie, desinenţele sinonime morfologice de gradul al II-lea pentru exprimarea ***pluralului***[693] pot fi: a) desinenţe sinonime de plural al căror radical **nu** coincide formal şi b) desinenţe sinonime de plural al căror radical coincide formal (nu şi semantic).

a) Desinenţele **-e** (*umbre*), **-i** (*flori*) şi **-le** (*stele*) sunt morfeme sinonime de gradul al II-lea pentru exprimarea ***pluralului*** la substantivele ***feminine*** (în opoziţie cu desinenţele de singular **-ă**: *umbră/umbre*, **-e**: *floare /flori* şi, respectiv, **-Ø**: *stea -Ø /stele*. Exemple: „Căci, nu vezi, mincinoasa de tirani cumpărată/Umbre ţi-a dat în loc de ferice-adevărată". (Eminescu, *Poezii*, p. 187); „Iară tei cu umbra lată şi cu flor*i* până-n pământ/înspre apa-ntunecată lin se scutură de vânt". (Eminescu, *Poezii*, p. 117); „Şi două ste*le* negre luciră-n negru foc" (Eminescu, *Poezii*, p. 196). De asemenea, desinenţele **-uri** (*bunuri*), **-e** (*tunete*) şi **-i** (*decenii*) sunt morfeme sinonime de gradul al II-lea pentru exprimarea ***pluralului*** la substantivele ***neutre*** (în opoziţie cu desinenţele de singular **-Ø**: *bun -Ø/bunuri*; *tunet-Ø/tunete* şi **-u**: *deceniu/decenii*. Exemple: „Şi speranţi, pe cari le dezminte putrezirea, /Bun*uri* singure-ai dat". (Eminescu, *Poezii*, p. 188; „Când nori-alung ziua din lumea cea plânsă,/Când tunet*e* cânt". (Eminescu, *Poezii*, p. 191); *Sunt câteva decenii de când am uitat.*

b) Desinenţele **-e** (*bande, date*) şi **-i** (*benzi, dăţi*) sunt morfeme sinonime de gradul al II-lea pentru exprimarea ***pluralului*** la substantivele ***feminine*** (în opoziţie cu desinenţa de singular **-ă**: *bandă/bande* („ceată, grup de persoane asociate cu diverse scopuri, de obicei rele"), dar şi *bandă/benzi* („fâşii, panglici"); *dată/date* („zi, lună, an (anumite)"), dar şi *dată/dăţi* („ori", în: „mai multe dăţi"). Desinenţele **-e** (*coarne, coate*) şi **-uri** (*cornuri, coturi*) sunt morfeme sinonime de gradul al II-lea pentru exprimarea ***pluralului*** la substantivele ***neutre*** (în opoziţie cu desinenţa de singular **-Ø**: *corn -Ø/cornuri* („produse de patiserie, pâinişoare în formă de semilună"); *cot -Ø/coate* („părţile din afară ale încheieturii dintre braţ şi antebraţ"), dar şi *cot -Ø/coturi* („îndoiturile unor ţevi, tuburi, burlane întoarse în diverse unghiuri; meandre ale unui

[693] Vezi în acest sens şi opinia lui D. Irimia, care, luând în discuţie clasa ***morfemelor sinonime*** din limba română, oferă ca exemplu desinenţele **-e** şi **-i**, care sunt „morfeme sinonime pentru exprimarea sensului de plural la substantivele feminine". (Irimia, GLR, p. 31).

râu, lac etc").

La categoria gramaticală a *cazului*, conţinutul categorial constă în „raporturile dintre obiecte ... unele faţă de altele sau dintre obiecte şi acţiuni"[694]. Fiecare caz în parte se defineşte având în vedere ***funcţia sintactică*** în propoziţie a „numelui". Cu alte cuvinte, fiecare caz este folosit la „nume" cu o frecvenţă mai mare pentru un anume raport sintactic. Având în vedere acest lucru, spunem că nominativul este cu preponderenţă, cazul subiectului; genitivul, cu preponderenţă, cazul atributului, dativul, cu preponderenţă, cazul complementului direct, iar vocativul se situează în afara funcţiilor sintactice[695]. Afirmaţia anterioară este importantă, deoarece, în cadrul categoriei gramaticale a **cazului**[696], nu poate exista sinonimie morfologică *în sine,* ci aceasta implică şi funcţiile sintactice specifice fiecărui caz în parte.

Conţinutul gramatical al cazului ***genitiv***, care vizează „apartenenţa la specie, categorie sau gen", îşi are originea în funcţia sintactică de ***atribut***: „Să smulg un sunet din trecutul *vieţii*" (Eminescu, *Poezii*, p. 152).

Un exemplu de sinonimie morfologică de gradul al II-lea este cel al genitivului ***neprepoziţional*** care este sinonim morfologic cu genitivul ***prepoziţional***. Funcţia sintactică de atribut stă la baza conţinutului gramatical al genitivului ***neprepoziţional***, când acesta dezvoltă conţinutul gramatical de „posesiune" sau „apartenenţă". Exemplu: „Dacă n-ar fi necunoscutul în lume, viaţa *omului* n-ar mai avea nici un farmec". (Rebreanu, *Opere*, p. 290). ***Prepoziţia*** este o parte de vorbire-morfem care se foloseşte, de obicei, ca „anexă" a substantivului[697], la care, alături de desinenţă, alternanţă fonetică, articol etc, se constituie într-o marcă secundară a cazului[698]. La substantiv, prepoziţiile sunt specializate, principial, pentru un anumit caz. Când genitivul este ***prepoziţional***, adică atunci când genitivul este marcat prin *prepoziţii* sau *locuţiuni prepoziţionale* specifice (*asupra, contra, împotriva, în jurul, în mijlocul* etc), conţinutul gramatical al cazului rezultă numai „din opoziţia internă cu celelalte cazuri"[699]. Exemplu: „Herdelea, *în fundul sufletului*, se bucura ca un copil". (Rebreanu, *Opere*, p. 293).

Un mijloc de marcare a cazului, alături de desinenţe, alternanţe fonetice, prepoziţii, accentul în context obligatoriu, este ***articolul***[700]. Articolul nu marchează la substantiv un anumit caz, ci doar o *formă cazuală*[701]. Articolul hotărât proclitic *lui* este o marcă a formei cazuale de genitiv-dativ singular. Genitivul cu articol hotărât ***proclitic*** este sinonim morfologic de gradul al II-lea cu genitivul cu articol hotărât ***enclitic***. Procliza articolului hotărât *lui* apare la genitiv în cazul substantivelor comune şi proprii

---

694 Iordan, LRC, p. 242.
695 Vezi Dimitriu, *Gramatica*, p. 18.
696 În privinţa ***mărcilor*** categoriei gramaticale a cazului, vezi Dimitriu, *Gramatica*, p. 139÷143.
697 Dimitriu, *Gramatica*, p. 141.
698 Dimitriu, *Gramatica*, p. 141.
699 Irimia, GLR, p. 64.
700 În privinţa tuturor formelor flexionare pentru gen, număr şi caz ale articolului ***hotărât*** şi ***nehotărât***, vezi Dimitriu, *Gramatica*, p. 169 şi 175.
701 Dimitriu, *Gramatica*, p. 141.

masculine ce trimit la persoane (***lui** tata, **lui** Ion*), dar şi al substantivelor proprii neologice feminine „care trimit la persoane ca singura posibilitate de construcţie"[702] (***lui** Jeni, **lui** Ildy*). Exemplu: „Vicleşugul *lui Vasile Baciu* căzuse atât de neaşteptat". (Rebreanu, *Opere*, p. 294). În cazul genitiv, ***articolul hotărât enclitic*** însoţeşte prin excelenţă un substantiv comun, substantivul în genitiv însoţit de articolul hotărât enclitic fiind individualizat sau generalizat. Exemplu: „Ghighi împărtăşea din inimă părerile *fratelui* ei". (Rebreanu, *Opere*, p. 294).

Substantivul în cazul ***dativ*** se referă la „obiectul gramatical" căruia i se acordă ceva sau căruia îi este destinat ceva, prin acţiunea verbului[703]. Conţinutul gramatical al cazului dativ (dativul este cazul „destinatarului unei acţiuni sau al beneficiarului unei însuşiri"[704]) îşi are originea în funcţia sintactică de ***complement indirect***: „Şi măicuţa mama lui /se tot plânge *boului*". (Blaga, *Poezii*, p. 154).

Dativul neprepoziţional este sinonim morfologic de gradul al II-lea cu ***dativul prepoziţional***. Impus direct de recţiunea unui verb cu tranzitivitate directă sau indirectă sau a unui adjectiv, prin intermediul raportului de subordonare, ***dativul neprepoziţional*** este, prin excelenţă, un caz personal, substantivele în dativul neprepoziţional denumind, în general, fiinţe umane. Exemplu: „Când va spune subinspectorul *prezidentului* că uite-aşa şi aşa ... (Rebreanu, *Opere*, p. 302).

Câteva ***prepoziţii*** (*asemeni/asemenea, mulţumită, datorită, graţie, potrivit, conform*) impun substantivului să se situeze în cazul dativ. Prin recţiunea acestor prepoziţii, „dativul îşi amplifică planul semantic, prin intermediul funcţiei sintactice de complement indirect sau de circumstanţial[705]. Exemplu: „Plop înălţat de-un fir nevăzut *asemenea fusului*". (Blaga, *Opere*, p. 133).

Un alt exemplu de sinonimie morfologică de gradul al II-lea este cel al ***dativului cu articol hotărât enclitic*** („Căci felul cum plutonierul vorbise *flăcăului* şi cum îl apucase la bătaie li se păruse întâi caraghios". (Rebreanu, *Opere*, p. 609) care este sinonim morfologic cu ***dativul cu articol hotărât proclitic***. Procliza articolului hotărât *lui* apare la dativul substantivelor comune sau proprii masculine (***lui** tata; **lui** Vasile*) şi la dativul numelor de persoană feminine străine (***lui** Carmen*). Exemplu: „Dar fără entuziasm deosebit, ci numai ca să facă plăcere *lui Grigore*, care într-adevăr se bucura". (Rebreanu, *Opere*, p. 610).

Conţinutul gramatical al cazului ***acuzativ*** este dat de funcţia sintactică de ***complement direct***: „Eram copil./Mi-aduc aminte, culegeam/odată *trandafiri* sălbatici". (Blaga, *Poezii*, p. 28). ***Acuzativul neprepoziţional*** este sinonim morfologic de gradul al II-lea cu ***acuzativul prepoziţional***. ***Acuzativul neprepoziţional*** are în comun cu nominativul desinenţele, alternanţele fonetice şi articolele (hotărâte, nehotărâte, adjectivale)[706]. Exemplu: „Pentru cauză îmi dau bucuros şi *viaţa*". (Rebreanu, *Opere*, p.

[702] Dimitriu, *Gramatica*, p. 168.
[703] GA, 1, p. 76.
[704] Irimia, GLR, p. 68.
[705] Irimia, GLR, p. 68.
[706] Vezi Dimitriu, *Gramatica*, p. 148.

291). ***Acuzativul prepoziţional*** este marcat de prepoziţii de tipul *cu, de, fără de, la, printre, despre* etc: „Visător *cu degetele*-i lungi pătrunde vântul/*printre ramuri* şi pe fire de păianjen". (Blaga, *Poezii*, p. 35). Prepoziţia *pe*, în cazul numelor proprii şi al celor asimilate cu ele, reprezintă marca distinctivă a acuzativului. Exemplu: „Cu toate acestea, el ameninţa mereu *pe Ion* cu judecata". (Rebreanu, *Opere*, p. 460).

Vocativul este un caz cu statut aparte, în sensul că substantivul aflat în acest caz nu face parte din planul comunicării propriu-zise, deci al propoziţiei (motiv pentru care nu îndeplineşte nici o funcţie sintactică în cadrul propoziţiei), ci el aparţine planului comentariilor la comunicare, deci planului incidenţei[707]. Avându-se în vedere cele menţionate, vocativul a fost numit de către unii cercetători ***substitut de propoziţie (sau de frază) volitivă sau deziderativă***[708]. Vocativul este, prin excelenţă, cazul persoanei a doua, această trăsătură distingându-l de alte cazuri. Această trăsătură reiese din faptul că vocativul este un caz al numelor de persoană şi al celor asimilate cu ele, motiv pentru care inanimatele nu cunosc acest caz (inanimatele pot avea, totuşi, cazul vocativ prin personificare: „*Codrule, codruţule*,/Ce mai faci, *drăguţule*?" (Eminescu, *Poezii*, p. 94). De multe ori, vocativul are forme omonime cu nominativul, în limba română actuală existând tendinţa de a se înlocui formele marcate cu desinenţe specifice ale vocativului cu formele nominativului[709]. Vocativul care are ***forme identice cu nominativul*** este sinonim morfologic de gradul al II-lea cu ***vocativul marcat cu desinenţe specifice***.

Când vocativul are forme omonime cu nominativul, există, totuşi, trăsături contextuale care disting cele două cazuri, şi anume: intonaţia specifică pentru vocativ, folosirea vocativului în structuri care au referent pentru persoana a doua, ocurenţa nominativului cu structuri care au referent persoana a treia etc. Exemplu: „A, de ce nu m-ai vestit, *puişor* iubit?" (Rebreanu, *Opere*, p. 649); „Nu te supăra, *Nadina*, te rog!" (Rebreanu, *Opere*, p. 670); „Măi, *oameni*, de ce nu spuneţi voi, de ce sunteţi ai dracului?" (Rebreanu, *Opere*, p. 608).

Vocativul poate fi marcat cu ***desinenţe specifice***, şi anume: **-e** pentru masculin singular, **-o** pentru feminin singular şi **-lor** pentru masculin şi feminin plural. Exemplu: „-Stai *Pantelimoane*! ... De ce fugi, măi *Pantelimoane*? (Rebreanu, *Opere*, p. 609); „E foarte serios, *Nadino*!" (Rebreanu, *Opere*, p. 644); „Măi *fraţilor*, spune care ai furat, mă, să nu ne omoare pe toţi fără vină!" (Rebreanu, *Opere*, p. 607).

În cadrul categoriei gramaticale a ***modului***, un exemplu de sinonimie morfologică de gradul al II-lea este cel reprezentat de ***concurenţa conjunctiv-infinitiv***. Pe baza similitudinilor de conţinut morfologic, a avut loc, după o perioadă prealabilă de alternanţă, procesul de înlocuire a infinitivului prin conjunctiv: ***învaţă a scrie-învaţă să scrie***. Încă în textele secolului al 16-lea, modul conjunctiv domină prin frecvenţă infinitivul, ceea ce dovedeşte că procesul înlocuirii infinitivului prin conjunctiv datează dintr-o perioadă mult mai îndepărtată[710]. Fenomenul înlocuirii infinitivului cu

---

[707] Vezi Dimitriu, *Gramatica*, p. 147.
[708] Dimitriu, *Gramatica*, p. 147.
[709] Iordan, Robu, LRC, p. 387.
[710] I. Diaconescu, *Unele aspecte ale înlocuirii infinitivului cu conjunctivul în limba română din*

conjunctivul se poate data înainte de secolul al 16-lea, când, accidental, era notat în latina târzie[711]. Situaţia din secolele al 16-lea şi al 17-lea atestă deprinderea constantă a vorbitorilor şi traducătorilor de a înlocui infinitivul cu conjunctivul, acesta din urmă oferind şanse de rigoare exprimării numărului şi a persoanei: „Aceşti doi intrară *să* să *roage* lui Dumnezău" (VC, p. 9) (texte vechi religioase); „Iar cei den afară nu pute *să* le *strâce* nemic". (NL, p. 113) (texte vechi istorice). Deseori infinitivele slave erau traduse prin conjunctive, dar existau şi numeroase alternanţe de conjunctiv şi infinitiv, în textele secolelor al 16-lea şi al 17-lea[712]. Exemple: „Nu poate la unul bun, rod reu *să facă*". (CT, p. 13)/„Cine de voi grijind şi poate *adauge*" (CT, p. 11) (texte vechi religioase); „Din neamul lui Şărban-vodă vor *să* să *ridice* două capete". (RP, p. 149)/„Nimeni n-au putut *nemeri* fără numai Cacavele, dascălul, cele ce au zis". (RP, p. 149) (texte vechi istorice).

În textele vechi din secolele al 16-lea şi al 17-lea există **alternanţe** de conjunctiv şi infinitiv chiar în *aceeaşi* frază: „Poftiia *să moară* ca nişte săvârşiţi şi *a fi* cu Hristos cel desăvârşit" (B, p. 143) (texte vechi religioase); „Ca *să fie* volnici nemţii *a* să *neguţători* în Ţara Turcească cu pace". (RP, p. 162) (texte vechi istorice). Alternanţe de conjunctiv şi infinitiv există şi în varianta populară a limbii române: „Apăi îl lăsăm *să* să *doskească* acolo o săptămână". (EP, p. 72)/„Începem *a căra* gunoiul la câmp". (EP, p. 170). Înlocuirea infinitivului cu modul conjunctiv este „o trăsătură a ariei balcanice"[713], fenomenul fiind întâlnit în limbi ca bulgara, albaneza, neogreaca, sârba şi macedoneana şi, după informaţiile lui G. Rohlfs, se întâlneşte şi în unele dialecte din Italia meridională[714]. În limba română, infinitivul este întâlnit în varianta populară a limbii în propoziţiile subordonate: „Când an gătad de-*a smulge*, am vintu-n stână cu laptele". (EP, p. 73). Fenomenul înlocuirii infinitivului cu conjunctivul, după Kr. Sandfeld, este propagat din sud, din limba greacă, prin bulgară, albaneză etc spre limba română[715]. Ceea ce apropie aceste limbi este şi sistemul de înlocuire. Când propoziţia subordonată este *finală*, se întrebuinţează un set de conjuncţii + conjunctivul (*să* în limba română, *da* în bulgară, *të* în albaneză), dar dacă propoziţia subordonată nu este finală, se recurge la alt set de conjuncţii: *că* în română, *če* sau *èto* în bulgară, *cë* sau *se* în albaneză, fiind folosit, în acest caz, alt mod (pentru română-indicativul)[716].

Preferinţa pentru conjunctiv, în defavoarea infinitivului, a fost explicată şi ca o evoluţie internă, firească, în cadrul sistemului limbii române[717], opţiunea pentru conjunctiv fiind, în acest caz, determinată de posibilităţile mult mai largi pe care le are conjunctivul de a raporta acţiunea la număr şi la persoană. Considerând lucrurile sub

sec. al 16-lea, în *Omagiu lui Al. Rosetti*, Bucureşti, p. 167 [=Diaconescu, *Aspecte*].

[711] S. Stati, *Limba latină în inscripţiile din Dacia şi Scythia Minor*, Editura Academiei, Bucureşti, 1960, p. 102 [=Stati, *Limba latină*].

[712] Diaconescu, *Aspecte*, p. 167.

[713] Diaconescu, *Aspecte*, p. 168.

[714] Diaconescu, *Aspecte*, p. 168.

[715] Elena Dragoş, *Elemente de sintaxă istorică românească*, Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, 1993, p. 38 [=Dragoş, *Elemente*].

[716] Dragoş, *Elemente*, p. 39.

[717] Diaconescu, *Aspecte*, p. 167.

aspectul expresivității, forma de infinitiv este înclinată să vadă existența „sub raportul generalizat și abstract", iar conjunctivul vede viața „ca o acțiune care se desfășoară concret și personal"[718]. Considerăm că forma de infinitiv care apare astăzi în vorbirea curentă nu este o influență a traducerilor sau a folosirii practice a limbilor franceză și germană[719], ci o continuare a infinitivului latinesc dezvoltat mai apoi pe teritoriul României Orientale[720].

Sinonimie morfologică de gradul al II-lea există și în cadrul ***modului infinitiv***. Astfel, forma infinitivului precedat de prepoziția-morfem *a* (*a merge*) este sinonimă morfologic de gradul al II-lea cu forma infinitivului fără prepoziția morfem *a* (*merge*). Prepoziția-morfem *a* poate lipsi din sintagma infinitivului în limba literară actuală în structura viitorului 1 indicativ (***voi merge***) și a prezentului condițional-optativ (*aș* ***merge***)[721], atunci când infinitivul intră în distribuție cu semiauxiliarul de mod *a putea*, formând împreună predicatul verbal compus (*poate* ***merge***) și, respectiv, atunci când infinitivul este precedat de pronume sau adverbe relative[722] (N-ai de **unde** *da*). Exemplu: „De-abia cu sforțări se putu *smulge*". (Rebreanu, *Opere*, p. 299).

Forma infinitivului cu prepoziția-morfem *a* apare de obicei, în subordinea unui element regent oarecare, „căruia i se juxtapune sau de care se leagă printr-un element de relație de tipul *de, pentru, spre, în loc de* etc"[723]. Infinitivul cu prepoziția-morfem *a* poate apărea și în structura unui predicat verbal compus, alături de oricare semiauxiliar afară de *a putea* (*El începe* ***a vorbi***). Exemplu: „Prin sat umblau acuma mai des patrule de jandarmi *spre a preîntâmpina* tulburările". (Rebreanu, *Opere*, p. 298).

Un mod nepersonal, nepredicativ, în cadrul căruia se dezvoltă forme sinonime din punct de vedere morfologic (sinonimie morfologică de gradul al II-lea) este ***modul supin***. Acest mod denumește acțiunea verbală, comportându-se atât ca substantiv verbal, cât și ca verb[724]. Distincția dintre cele două ipostaze ale supinului, cea de ***verb*** și cea de ***substantiv***, se realizează la nivel structural. Supinul-substantiv primește articol și nu se construiește cu una dintre prepozițiile-morfem *de, la, pentru* etc, în timp ce supinul-verb nu admite articol și nu se poate lipsi de prepozițiile-morfem, fără de care ar fi confundat cu participiul[725]. Formele supinului-verb, construite cu mărci prepoziționale diferite, sunt sinonime morfologice de gradul al II-lea. Exemplu: „Multe sunt *de făcut* și puține *de vorbit* dacă ai cu cine te înțelege". (I. Creangă, după Irimia, GLR, p. 268); „Ba dacă-i *pe spus*, mai bine spune dumneata, nea Matei". (Rebreanu, *Opere*, p. 1000).

---

718 D. Caracostea, *Expresivitatea limbii române*, Fundația pentru literatură și artă, București, 1942, p. 390.
719 Iordan, LRC, p. 411.
720 Vezi în acest sens, Diaconescu, *Aspecte*, p. 167.
721 Dimitriu, GM, p. 280.
722 Vezi Irimia, GLR, p. 263.
723 Dimitriu, GM, p. 281.
724 GA, 1, p. 233.
725 Irimia, GLR, p. 268.

1.6. Omonimia morfologică

Plecând, ca şi în cazul sinonimiei morfologice, tot de la opinia lui Hjelmslev, potrivit căreia limbajul are două laturi, şi anume, *expresia* şi *conţinutul*, existând o *formă* şi o *substanţă* a expresiei şi o *formă* şi o *substanţă* a conţinutului[726], considerăm că extinderea semnificaţiei termenului de *omonimie* de la nivelul lexical la nivelul morfologic este justificată, deoarece, aşa cum în lexic există semnificante identice care transmit informaţie *semantică* diferită, tot aşa, în morfologie, avem a face cu asocierea unor semnificante fonologic identice, care transmit informaţie *morfologică* diferită. Exemplu: *să fi citit* (conjunctiv perfect) - *să fi citit* (prezumtiv perfect). Ca şi în cazul omonimiei lexicale, unde se vorbeşte despre *grade de omonimie lexicală*, suntem de părere că există *grade* diferite şi în cadrul *omonimiei morfologice*. Astfel, dacă două sau mai multe *semnificante* fonologic identice transmit ***informaţie gramaticală de tip categorial*** diferită, avem a face cu *omonime morfologice de gradul I*. Exemplu: „Eşti steaua *lui* Verde-împărat - duhul nemântuit?" (Blaga, *Poezii*, p. 147) (*lui* - articol hotărât proclitic în *genitiv*); „N-am dreptate, nene Costică? sfârşi Grigore adresându-se deodată *lui* Dumescu". (Rebreanu, *Opere*, p. 546) (*lui* - articol hotărât proclitic în *dativ*). Dacă, însă, două sau mai multe semnificante fonologic identice aparţin unor ***părţi de vorbire diferite***, avem a face cu *omonime morfologice de gradul al 2-lea*. Exemplu: *articolul nehotărât o* este omonim morfologic de gradul al 2-lea cu *pronumele* personal în acuzativ *o*, cu verbul auxiliar *a avea*, în forma sa invariabilă *o*, din structura viitorului popular, cu ***numeralul*** cardinal *o* şi cu *interjecţia o*!.

În privinţa semnificantelor fonologic identice, care sunt omonime din punct de vedere morfologic, facem distincţie între semnificantele identice reprezentate de *flectivele propriu-zise* (*ă* din *fată*), semnificantele identice reprezentate de *cuvintele-flectiv* (*ai* din *ai cântat*) şi semnificantele identice reprezentate de *structurile morfologice analitice* (*voi fi citit*). Analizăm **omonimia morfologică** în funcţie de aceste ***tipuri*** de semnificante fonologic identice.

1.6.1. Omonimia morfologică la nivelul flectivelor

1.6.1.a. Flective nominale

Din grupa *flectivelor nominale*[727] luăm în discuţie simultan, *flectivele substantivale* şi *flectivele adjectivale* deoarece flexiunea substantivală şi, respectiv, cea adjectivală, cuprind în limba română, în principiu, flective comune[728]. Astfel, atât

---

726 Graur, Stati, Wald, *Tratat*, p. 185÷190.

727 Pentru descrierea şi analiza flectivelor nominale româneşti, vezi Guţu, *Morfologie*, p. 61 ş.u.; Paula Diaconescu, *Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc*, Bucureşti, 1970, p. 157÷159; A. Avram, *Pe marginea unei morfologii structurale a limbii române*, SCL, 1969, nr. 4, p. 433÷455; Dimitriu, *Gramatica* p. 78 ş.u., 168 ş.u.; Anca Belchiţă, *Flexiunea nominală în gramatica transformaţională a limbii române*, SCL, 1969, nr. 4, p. 415÷426.

728 Nu luăm în discuţie din perspectiva omonimiei morfologice la nivel de flectiv flectivele aglutinate *altor* părţi de vorbire decât substantivul şi adjectivul. Astfel, în pronumele *însul, însa, înşii, însele; dânsul, dânsa, dinşii, dânsele; vreunul, vreuna, vreunii, vreunele; altul, alta, alţii, altele, secvenţele* **-l, -a, -i** şi **-le** sunt articole hotărâte numai prin *origine*, nu şi prin

flexiunea substantivală, cât şi cea adjectivală, conţin două clase de flective, şi anume, *desinenţele* şi *articolul hotărât enclitic*. Flectivele substantivale şi adjectivale sunt susceptibile de a exprima informaţie *morfologică* diferită, ceea ce determină ***omonimii specifice*** la nivel morfologic.

În ceea ce priveşte clasa *desinenţelor nominale omonime*, în general, desinenţele adjectivale se întâlnesc şi la substantiv. Pe lângă desinenţele comune cu adjectivul, însă, substantivul are şi desinenţe diferite de cele ale adjectivului (de exemplu **-o** de la substantivele feminine, la singular vocativ: *fato*! sau **-uri** de la substantivele neutre şi câteva feminine la plural „*lucruri, mâncăruri*). Spre deosebire de substantive, însă, care au desinenţe pentru toate cele trei genuri existente în limba română, masculin, feminin şi neutru, adjectivele (mai exact, unele dintre ele) au desinenţe numai pentru două genuri, şi anume, *masculin* şi *feminin*. De asemenea, faţă de substantive, la care desinenţele sunt morfeme propriu-zise, ele marcând categoriile gramaticale de gen, număr şi caz, la adjective, desinenţele contribuie la indicarea *formelor* de gen, număr şi caz, deoarece, la adjectiv, genul, numărul şi cazul nu sunt categorii gramaticale[729].

Pe lângă *desinenţe*, un alt flectiv comun al substantivului şi adjectivului este *articolul hotărât enclitic*. La substantiv, articolul hotărât enclitic face parte din structura substantivului, deoarece a devenit un morfem[730], indicând, ca şi desinenţa, categoriile gramaticale de gen, număr şi caz ale substantivului cu care s-a aglutinat. Unitatea lexicală alcătuită din substantivul comun şi articolul hotărât enclitic este echivalentă cu unitatea lexicală formată din radicalul substantivului şi desinenţa sa[731]. Dacă în structura substantivului apar atât desinenţa, cât şi articolul hotărât enclitic, categoriile gramaticale de gen, număr şi caz sunt marcate redundant. Există, însă, şi forme ale articolului hotărât enclitic care, înlocuind desinenţa, se adaugă direct radicalului, asemănător articolului hotărât enclitic cu desinenţa fiind, în acest caz, şi mai evidentă: *cas-a, iarb-a, tat-a* etc. Exemplu: „Subt iarb*a* cerului zborul ţi-l pierzi". (Blaga, *Poezii*, p. 109).

Articolul hotărât enclitic afectează flexiunea *adjectivului*[732] numai în situaţiile în care acesta precedă substantivul şi nu este precedat, la rândul său, de un adjectiv pronominal, structuri în care se vorbeşte despre o *articulare indirectă a*

funcţie, întrucât ele nu individualizează, aşa cum se întâmplă la substantiv. Aceeaşi situaţie este şi în cazul *numeralelor* ordinale *întâiul, întâia, întâii, întâiele, întâiului; primul, prima, primii, primele, primului; a doua, a treia, a patra* etc, în structura cărora articolul hotărât nu individualizează ci este un *element formativ*, comparabil cu sufixele lexicale. De asemenea, articolul hotărât care apare în structura unor prepoziţii are doar funcţia de a deosebi prepoziţiile respective (*înaintea, împrejurul, în spatele*) de cuvintele pe baza cărora s-au format (*întainte, împrejur, în spate*) (Dimitriu, *Gramatica* p. 173÷174).

729 Vezi în acest sens Dimitriu, *Gramatica* p. 16, care afirmă că existenţa categoriilor gramaticale de gen, număr şi caz este posibilă „doar la entităţi, nu şi la „caracteristicile" calitative sau cantitative ale acestora".

730 Despre articolul hotărât enclitic, flectiv al substantivului, privit ca un *morfem gramatical propriu-zis*, vezi Dimitriu, *Gramatica* p. 85 ş.u., iar despre articolul hotărât enclitic, flectiv al substantivului, privit ca *morfem al categoriei determinării*, vezi Guţu, *Morfologie*, p. 77÷81.

731 Dimitriu, *Gramatica* p. 88.

732 Pentru descrierea şi analiza flectivelor adjectivale în limba română, vezi Guţu, *Morfologie*, p. 105÷108; Dimitriu, *Gramatica* p. 228÷231.

substantivului[733]. Exemplu: „Bătrânu*l* zeu încremeni fără grai". (Blaga, *Poezii*, p. 75). Nu primesc niciodată articolul hotărât enclitic adjectivele invariabile de tipul *aşa, bine, gata, gri*, indiferent de faptul că preced substantivul sau urmează substantivului nearticulat sau articulat: ***aşa** bărbat; lucrare(a) **gata***. Articolele hotărâte enclitice fuzionează[734] cu desinenţa formelor adjectivale, constituind „grupări morfemice având caracterul unor forme sintetice, deci alcătuite din elemente indisociabile, care se succed într-o ordine fixă"[735].

A) ***Desinenţe***[736] ***nominale omonime***

La substantivele[737] aflate la *singular*, omonimiile dezvoltate sunt omonimii de *gen* şi de *caz*. Astfel, desinenţele **-ă** şi **-e** de la substantivele *feminine nominativ-acuzativ* sunt omonime morfologic cu desinenţele **-ă** şi **-e** de la substantivele *masculine, nominativ-acuzativ* (*creangă; popă; lume, rege*)[738]. Exemple: „În codru o creang*ă* se-ndoaie". (Eminescu, *Poezii*, p. 255) (feminin, nominativ); „Lumina prin arc de ferestr*ă*/E-albastră". (Eminescu, *Poezii*, p. 257) (feminin, acuzativ); „Pop*ă*-i ăsta?" (Rebreanu, *Opere*, p. 87) (masculin, nominativ); *Am un tată bun*. (masculin, acuzativ); „Cu proporţiuni neschimbate - o lum*e* înmiit de mare şi alta înmiit de mică ar fi pentru noi tot atât de mare". (Eminescu, *Proză*, p. 24) (feminin, nominativ); „Cine ştie dacă nu trăim într-o lum*e* microscopică". (Eminescu, *Proză*, p. 24) (feminin, acuzativ); „Când a nopţii întunerec-înstelatul reg*e* maur - /Lasă norii lui molateci înfoiaţi în pat ceresc". (Eminescu, *Poezii*, p. 265) (masculin, nominativ); „Au zidit munt*e* pe munt*e* în antica lui trufie". (Eminescu, *Poezii*, p. 268) (masculin, acuzativ).

Desinenţele **-u** vocalic şi **-u** semivocalic de la substantivele *masculine nominativ-acuzativ* sunt omonime morfologic cu desinenţele **-u** vocalic şi **-u** semivocalic de la substantivele *neutre nominativ-acuzativ* (*codru; sceptru; leu; brâu*). Exemple: *Acest codr**u** este adânc*. (masculin, nominativ); „Să-mi iau rol de arbitr*u*". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 118) (masculin, acuzativ); *Fiecare centr**u** presupune o periferie*. (neutru, nominativ); „Pune-i un sceptr*u*-n mână, sceptrul mării". (Eminescu, *Poezii*, p. 264) (neutru, acuzativ).

Omonimia morfologică de *gen* (feminin-masculin şi, respectiv, masculin-neutru) poate fi **dezomonimizată** avându-se în vedere *radicalul* substantivelor în discuţie,

---

[733] Dimitriu, *Gramatica* p. 199.

[734] Uneori, articolul hotărât enclitic, ca şi la substantive, înlocuieşte desinenţa. Astfel, articolul hotărât feminin singular **-a** înlocuieşte desinenţa **-ă** la tipul de adjective *bună* - *buna* şi desinenţa **-e** la tipul *roşie* - *roşia* (Dimitriu, *Gramatica* p. 200).

[735] Guţu, *Morfologie*, p. 120.

[736] *Desinenţa* reprezintă morfemul propriu-zis care la *substantiv* marchează categoriile gramaticale de gen, număr şi caz, contribuind la existenţa substantivului respectiv, iar la *adjectiv* contribuie la indicarea *formelor* de gen, număr şi caz. (Pentru definirea *desinenţei*, vezi Dimitriu, *Gramatica* p. 78; 16).

[737] Luăm în discuţie, din perspectiva omonimiei morfologice, numai substantivele *comune* româneşti, nu şi cele ***proprii***, deoarece, la substantivele proprii, flectivele apar cu un *grad sporit de neregularitate* (distincţia nearticulat-articulat poate să nu apară la toate formele cazuale ale unui singur substantiv, opoziţia de număr nu se realizează la toate „unităţile" cu aceleaşi particularităţi formale etc) (Dimitriu, *Gramatica* p. 110).

[738] Pentru o listă completă a desinenţelor omonime la substantiv, vezi Dimitriu, *Gramatica* p. 139 şi 140.

radical care trimite la o noţiune încadrabilă într-un gen sau altul, iar omonimia morfologică *cazuală* nominativ-acuzativ este dezomonimizată luându-se în consideraţie *topica obiectivă* în limba română, şi anume, faptul că nominativul-subiect este situat, de regulă, în stânga verbului-predicat, în timp ce acuzativul-complement direct urmează, de obicei, verbului-predicat.

Comparând desinenţele substantivale pentru singular *nominativ-acuzativ* cu desinenţele substantivale pentru singular *genitiv-dativ*, se observă că pentru substantivele *masculine* şi *neutre*, desinenţele sunt omonime[739]. Forma flexionară de *genitiv-dativ*, la singular, dezvoltă diverse omonimii. Astfel, desinenţa **-e** de la substantivele *masculine genitiv-dativ* este omonimă morfologic cu desinenţa **-e** de la substantivele *feminine genitiv-dativ* (***al, a, ai, ale***) ***unui frate; unui frate;*** (*al, a ai, ale*) *unei doamne; unei doamne*).

Desinenţa **-u** vocalic de la substantivele *masculine genitiv-dativ* este omonimă morfologic cu desinenţa **-u** vocalic de la substantivele *neutre genitiv-dativ* (*al, a, ai, ale unui codru; unui codru*; (*al, a, ai, ale*) *unui teatru, unui teatru*).

Omonimia morfologică cazuală *genitiv-dativ* poate fi **dezomonimizată**, în principiu, identificându-se *regentul* de tip *nominal* sau *verbal* al substantivelor ce includ desinenţe omonime. În tipul de exemplu *Casa **unui frate** este încăpătoare*, substantivul *unui frate* este în cazul genitiv, deoarece regentul său este unul de tip nominal: *casa*, în timp ce substantivul *unui frate*, din tipul de exemplu *Îi dau **unui frate** bani*, este la cazul dativ, pentru că determină verbul *dau*.

La ***plural***, omonimia desinenţelor de la nominativ-acuzativ şi genitiv-dativ este generală. Nu se face distincţie la plural între desinenţele de nominativ-acuzativ şi cele de genitiv-dativ ale substantivelor comune româneşti. Astfel, pentru plural, formele flexionare de nominativ-acuzativ şi genitiv-dativ dezvoltă omonimii variate.

Desinenţa **-e** de la substantivele *feminine* este omonimă morfologic cu desinenţa **-e** de la substantivele *neutre*. (*case, teatre*). Exemple: „Şi se-ncheagă prin naltele done/Fantome". (Eminescu, *Poezii*, p. 257) (feminin, nominativ); „Pretutindeni pe drumuri, subt cer şi prin case". (Blaga, *Poezii*, p. 99) (feminin, acuzativ); *Acoperişurile unor case sunt înalte*. (feminin, genitiv); *Li se construiesc unor case etaje*. (feminin, dativ); *Aceste teatre îşi deschid stagiunea astăzi*. (neutru, nominativ); „Radu îi întinse o mână fără oase". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 118) (neutru, acuzativ); *Programul unor teatre nu corespunde*. (neutru, genitiv); *Li s-a conferit unor teatre autonomie*. (neutru, dativ).

Desinenţa **-i** final asilabic postconsonantic de la substantivele *feminine* este omonimă morfologic cu desinenţa **-i** final asilabic postconsonantic de la substantivele *masculine* (*flori, poeţi*). Exemple: „Şi flori şi crenge şi stele/În ciuda mea taine îmi spun". (Eminescu, *Poezii*, p. 255) (feminin, nominativ); „Cu dumbrăvi de laur verde şi cu lunci de chiparos". (Eminescu, *Poezii*, p. 265) (feminin, acuzativ); *Mirosul unor flori este puternic* (feminin, genitiv); *Li s-a pus unor flori preţ ridicat* (feminin, dativ); „Şi-ţi zici: orice-ar spune prea mulţii gureşii poeţi". (Blaga, *Poezii*, p. 97) (masculin,

[739] Fac excepţie substantivele *tată* şi *popă*, pentru care desinenţele de nominativ-acuzativ pot fi diferite de desinenţele de genitiv-dativ, întocmai ca substantivele feminine, care prezintă desinenţe de nominativ-acuzativ diferite de desinenţele de genitiv-dativ. Exemple: *popă - popii; casă - casei*.

nominativ); „Cine ştie dacă nu vede fiecare din oameni toate celea într-alt fel". (Eminescu, *Proză*, p. 24) (masculin, acuzativ); *Concepţia unor oameni este diferită.* (masculin, genitiv); *Le spun unor oameni să plece.* (masculin, dativ).

Desinenţa **-i** semivocalic de la substantivele *masculine* este omonimă morfologic cu desinenţa **-i** semivocalic de la substantivele *feminine* şi cu desinenţa **-i** semivocalic de la substantivele *neutre* (*fii, familii, seminarii*). Exemple: „Fără de număr sunteţi fi*i* ai faptei". (Blaga, *Poezii*, p. 99) (masculin, nominativ); *Are doi fii.* (masculin, acuzativ); *Comportamentul unor fii este reprobabil.* (masculin, genitiv); *Le-a propus unor fii să plece.* (masculin, dativ); „Sunt numai prefăcători*i*. Mofturi". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 118) (feminin, nominativ); *Vin din depărtatele sălbăticii.* (feminin, acuzativ); *Viaţa unor familii este grea.* (feminin, genitiv); *Unor familii li se oferă ajutor social.* (feminin, dativ); *Multe seminarii sunt interesante.* (neutru, nominativ); *Este as în multe domenii.* (neutru, acuzativ); *Orele unor seminarii trec greu.* (neutru, genitiv); *Unor seminarii li s-au acordat patru ore.* (neutru, dativ).

Desinenţa **-uri** de la substantivele *neutre* este omonimă morfologic cu desinenţa **-uri** de la substantivele *feminine* (*lucruri, mâncăruri*). Exemple: „Se ridică veac*uri* fierbinţi". (Blaga, *Poezii*, p. 106). (neutru, nominativ); „Câteodată iubesc lucr*uri* cari nu-mi răspund". (Blaga, *Poezii*, p. 105) (neutru, acuzativ; *Finalul unor visuri este tragic.* (neutru, genitiv); *Ei acordă unor lucruri importanţă prea mare.* (neutru, dativ); *Multe certuri sunt fatale.* (feminin, nominativ); *A cumpărat mâncăruri speciale.* (feminin, acuzativ); *Din cauza unor lipsuri trăieşte greu.* (neutru, genitiv); *Unor vremuri trecute li s-au închinat cântece.* (neutru, dativ).

La plural, omonimia morfologică desinenţială *cazuală* poate fi **dezomonimizată** în context, şi anume, atunci când, în *topica obiectivă*, substantivul satisface valenţa din stânga verbului-predicat, este în cazul *nominativ*, iar când substantivul umple golul din dreapta verbului-predicat, este în *acuzativ*. Când substantivul are un regent de tip *nominal* sau este precedat de o propoziţie sau locuţiune prepoziţională specializată pentru genitiv (*asupra, contra, în faţa* etc), este în cazul *genitiv*, iar când substantivul determină un verb sau este precedat de o prepoziţie specializată pentru dativ (*graţie, datorită, mulţumită* etc), este în cazul *dativ* (vezi supra).

În privinţa cazului *vocativ*, desinenţele de la substantivele *masculine, feminine* şi *neutre* la *vocativ* singular sunt omonime morfologic cu desinenţele de la substantivele *masculine, feminine* şi *neutre* la *nominativ-acuzativ* singular[740]. Exemple: „Nu mă omorî, tată!" (Rebreanu, *Opere*, p. 209); „Frate, o boală învinsă ţi se pare orice carte". (Blaga, *Poezii*, p. 130); „De ce m-ai trimis în lumină, mam*ă*?" (Blaga, *Poezii*, p. 92); „Te chiem: /Vino, lume! (Blaga, *Poezii*, p. 65).

Observaţie. În cazul numelor proprii (de care nu ne ocupăm în această descriere), la *masculin* şi *feminin* singular, forma de vocativ este omonimă cu forma flexionară de nominativ-acuzativ. Exemple: „Şi le-ntrebăm de tine, *Elohim*!" (Blaga, *Poezii*, p. 126); „Îl vezi, fetiţa mea, *Ana?*" (Blaga, *Poezii*, p. 167).

La *plural*, pentru toate genurile, desinenţele de vocativ sunt omonime morfologic cu desinenţele de nominativ-acuzativ plural[741]. Exemple: „Sculaţi, boier*i*, cu

---

[740] La substantivele *masculine* şi *feminine* aflate în cazul vocativ singular pot apărea şi desinenţe specifice cazului vocativ: **-e** pentru masculin (*băiete!*) şi **-o** pentru feminin (*fato!*).

[741] Substantivele *masculine* şi *feminine* şi *neutre* la plural pot primi la vocativ desinenţa specifică **-lor**:

rânduitele bresle!" (Blaga, *Poezii*, p. 209) (masculin); „Făpt*uri*, care-aţi fost, unde vă ţineţi? (Blaga, *Poezii*, p. 111) (feminin); *Dealuri, ascultaţi!* (neutru).

Când vocativul are forme omonime din punct de vedere morfologic cu nominativul există anumite caracteristici contextuale care **dezomonimizează** omonimia cazuală, şi anume: intonaţia specifică pentru vocativ, ocurenţa nominativului cu structuri care au referent *persoana a treia*, utilizarea vocativului în structuri care au referent pentru persoana *a doua* etc.

La *adjectiv*[742], pentru *masculin singular*, formele de nominativ-acuzativ şi genitiv-dativ ale adjectivelor sunt întotdeauna omonime morfologic. Astfel, desinenţele **-u** vocalic, **-u** semivocalic şi **-e** de la adjectivele *masculine nominativ-acuzativ* sunt omonime morfologic cu desinenţele **-u** vocalic, **-u** semivocalic şi **-e** de la adjectivele *masculine genitiv-dativ* (*negru, greu, mare*). Exemple: „Turn negr*u* stă în picioare". (Blaga, *Poezii*, p. 112) (acuzativ); *Stofa taiorului albastru este scumpă.* (genitiv); *Îi spun copilului negru o poveste.* (dativ); „În sângele oilor noaptea pădurii e vis lung şi gre*u*". (Blaga, *Poezii*, p. 112) (nominativ); *Am un coleg nou.* (acuzativ); *Nota examenului greu a fost mică.* (genitiv); *I-am dat profesorului nou un calendar.* (dativ); *Cornul este mare.* (nominativ); „La trecutu-ţi mar*e*, mare viitor". (Eminescu, *Poezii*, p. 11) (acuzativ); *Glazura cornului mare este de ciocolată.* (genitiv); *I-am dat băiatului mare o carte.* (dativ).

Omonimia cazuală *nominativ-acuzativ* - *genitiv-dativ* dezvoltată de către desinenţele adjectivelor *masculine* la *singular* (vezi supra) poate fi **dezomonimizată** avându-se în vedere *cazul* la care se află regentul de tip nominal al adjectivului. Astfel, în tipul de exemplu „Turn negr*u* stă în picioare". (Blaga, *Poezii*, p. 113), adjectivul *negru* este în *nominativ* pentru că regentul său nominal, substantivul *turn*, este în nominativ, în timp ce, în tipul de exemplu „Visează lapte albastr*u* furat din stâni". (Blaga, *Poezii*, p. 112), adjectivul *albastru* este în *acuzativ*, deoarece regentul său, substantivul *lapte*, este în acuzativ.

La *plural*, desinenţele **-i** vocalic, **-i** semivocalic, **-i** final asilabic postconsonantic, de la adjectivele masculine *nominativ-acuzativ* sunt omonime morfologic cu desinenţele **-i** vocalic, **-i** semivocalic şi **-i** final asilabic postconsonantic de la adjectivele masculine *genitiv-dativ* (*negri, roşii, mari*). Exemple: „Plopi negri vestind sub pământuri soarele". (Blaga, *Poezii*, p. 111) (nominativ); „Din macii negr*i* de subt pământ". (Blaga, *Poezii*, p. 109) (acuzativ); *Preţul pantofilor albaştri este ridicat.* (genitiv); *Spun copiilor negri o poveste.* (dativ); „Intră - câni roş*ii* şi griji". (Blaga, *Poezii*, p. 113) (nominativ); „Fetele stânilor - îşi freacă de lună umerii go*i*". (Blaga, *Poezii*, p. 112) (acuzativ); *Culoarea pantofilor noi este frumoasă.* (genitiv); *Le dau copiilor proprii sfaturi.* (dativ); „Ochii tăi mar*i* caută-n frunza cea rară". (Eminescu, *Poezii*, p. 256) (nominativ); „Ne pare lumina din ochii tăi verz*i*". (Blaga, *Poezii*, p. 109) (acuzativ); *Cărţile copiilor mari sunt interesante.* (genitiv); *Le spun copiilor mari poveşti.* (dativ).

Pentru *feminin singular*, desinenţele de *nominativ* sunt omonime morfologic cu desinenţele de *acuzativ*. Astfel, desinenţele **-ă** şi **-e**, de la adjectivele *feminine* în *nominativ* sunt omonime morfologic cu desinenţele **-ă** şi **-e** de la adjectivele *feminine* în

fraţilor! fetelor! dealurilor!

742 Pentru o listă completă cu desinenţele omonime la adjective din limba română, vezi Dimitriu, *Gramatica*, schema nr. 1.

acuzativ (*plină, subțire*). Exemple: „Pieptul de dor, fruntea de gânduri ți-e plină". (Eminescu, *Poezii*, p. 256) (nominativ); „Spre-a coperi cu-espresia adâncă/Unei simțiri adevărate - nişte mofturi". (Eminescu, *Poezii*, p. 258) (acuzativ); *O lumânare subțire arde.* (nominativ); *Vreau să public poezia mea cea mare.* (acuzativ).

Desinențele formei flexionare de genitiv-dativ ale adjectivelor *feminine* la *singular* sunt omonime morfologic cu desinențele de nominativ-acuzativ şi genitiv-dativ ale adjectivelor *feminine* la *plural*. Astfel, desinențele **-e**, **-i** semivocalic, **-i** final asilabic postconsonantic şi **-le**, de la adjectivele *feminine* la *singular*, în cazurile *genitiv-dativ* sunt omonime morfologic cu desinențele **-e**, **-i** semivocalic, **-i** final asilabic postconsonantic şi **-le**, de la adjectivele *feminine* la *plural*, în cazurile nominativ-acuzativ şi genitiv-dativ (*bune, noi, mari, grele*). Exemple: „Prin bolta ferestrei înguste". (Eminescu, *Poezii*, p. 254) (singular, genitiv); *Îi dau studentei bune cursul.* (singular, dativ); „Ce frumoase/Pot fi pentru oricine". (Eminescu, *Poezii*, p. 258) (plural, nominativ); „Peste spaima noastră de enigme moarte". (Blaga, *Poezii*, p. 109) (plural, acuzativ); *Răspunsurile studentelor bune impresionează.* (plural, genitiv); *Le ofer studentelor bune testele.* (plural, dativ); *Cursul gândirii proprii este imprevizibil.* (singular, genitiv); *I-am dat studentei noi telefon.* (singular, dativ); „Amurg şi ghindă, frunze roşii cad". (Blaga, *Poezii*, p. 243) (plural, nominativ); „Cenuşa a-mpietrit pe vetrele pustii". (Blaga, *Poezii*, p. 262) (plural, acuzativ); *Cărțile scriitoarelor noi sunt imediat cumpărate.* (plural, genitiv); *Le ofer studentelor noi cărțile.* (plural, dativ); *Haina fetei mari este lungă.* (singular, genitiv); *Îi cer scriitoarei mari un autograf* (singular, dativ); *Gogoşile fierbinți sunt gustoase.* (plural, nominativ); „Pe sub zările fierbinți/Sună secerea din zimți". (Blaga, *Poezii*, p. 238) (plural, acuzativ); „Produs al aerului soarele ar fi, /al vremuirii, joc al unor pământeşti stihii". (Blaga, *Poezii*, p. 311) (plural, genitiv); *Li s-a oferit revistelor româneşti un spațiu mai larg.* (plural, dativ); *Zilele vieții grele au trecut.* (singular, genitiv); *Îi asigur spațiu larg problemei grele.* (singular, dativ); *Clipele grele trec încet.* (plural, nominativ); *Făceam probleme grele de matematică.* (plural, acuzativ); *Arma femeilor mişele este răzbunarea.* (plural, genitiv); *Le dau testelor grele atenția cuvenită* (plural, dativ).

Omonimia morfologică de *număr* şi de *caz* de la nivelul substantivelor *feminine* (singular, genitiv-dativ - plural, nominativ-acuzativ, genitiv-dativ) (vezi *supra*) poate fi **dezomonimizată** luându-se în considerație *numărul* (singular sau plural) şi *cazul* (nominativ-acuzativ sau genitiv-dativ) la care se află regentul nominal al adjectivului. Astfel, în tipul de exemplu *Îi dau studentei bune cursul*, desinența **-e** este desinență de *singular*, feminin, deoarece regentul adjectivului *bune* este un substantiv la singular, în timp ce, în tipul de exemplu *Răspunsurile studentelor bune impresionează*, desinența **-e** este o desinență de *plural*, feminin, pentru că regentul adjectivului *bune* este un substantiv la plural. În tipul de exemplu *Cărțile scriitoarelor noi sunt imediat cumpărate*, desinența **-i** este desinență de **genitiv**, deoarece regentul adjectivului *noi*, substantivul *scriitoarelor* este în cazul genitiv, iar desinența **-i**, din tipul de propoziție *Le ofer studentelor noi cărțile* este desinență de *dativ*, pentru că regentul adjectivului *noi*, substantivul *studentelor*, se află în cazul dativ.

B) *Articole hotărâte enclitice omonime*

Singurul tip de articol-flectiv al *substantivului* comun românesc este *articolul hotărât enclitic*.

Pentru *singular*, forma flexionară articulată de *nominativ-acuzativ* dezvoltă diverse omonimii. Articolul hotărât enclitic **-a** de la substantivele *feminine* este omonim morfologic cu articolul hotărât enclitic şi desinenţa **-a** (morfem mixt) de la substantivele *feminine* (*nirvana, cola*)[743] şi cu articolul hotărât enclitic -a[744] de la unele substantive *masculine*. Exemple: „Ţărân*a* va seca poveştile". (Blaga, *Poezii*, p. 108) (feminin, nominativ); „Peste spaim*a* noastră de enigme moarte". (Blaga, *Poezii*, p. 109) (feminin, acuzativ); *Nirvana este un tărâm greu accesibil*. (feminin, nominativ); *Beau o cola*. (feminin, acuzativ); *Tata lucrează*. (masculin, nominativ); *Îl văd pe tata*. (masculin, acuzativ).

Articolul hotărât enclitic **-l** de la substantivele *masculine* este omonim morfologic cu articolul hotărât enclitic **-l** de la substantivele *neutre*. Exemple: „Trece prin sori vecini/porumbelu*l* sfântului duh". (Blaga, *Poezii*, p. 108) (masculin, nominativ); „Închid cu pumnu*l* toate izvoarele". (Blaga, *Poezii*, p. 83) (masculin, acuzativ); „Ceru*l* se dăruieşte apelor de jos". (Blaga, *Poezii*, p. 82) (neutru, nominativ); „Vreau să-mi dau sufletu*l*". (Blaga, *Poezii*, p. 87) (neutru, acuzativ).

Pentru *plural*, forma flexionară de nominativ-acuzativ include omonimia morfologică dintre articolul hotărât enclitic **-le** pentru substantivele *feminine* şi articolul hotărât enclitic **-le** de la substantivele *neutre*. Exemple: „Subt porţi fiinţe*le* somnului intră". (Blaga, *Poezii*, p. 113) (feminin, nominativ); „Nu le călca soră lumini*le* - dediţeii vineţi". (Blaga, *Poezii*, p. 111) (feminin, acuzativ); „Dar cuvinte*le* sunt lacrimile celor ce ar fi voit/aşa de mult să plângă". (Blaga, *Poezii*, p.79) (neutru, nominativ); „Cu chiote*le*-ţi de lumină". (Blaga, *Poezii*, p. 65) (neutru, acuzativ).

Omonimia *cazuală nominativ-acuzativ* dezvoltată de articolele hotărâte enclitice **-a**, **-l** şi **-le** de la substantivele feminine, masculine şi neutre (vezi supra) este **dezomonimizată** contextual, avându-se în vedere, ca şi în cazul omonimiei cazuale *desinenţiale* nominativ-acuzativ (vezi paragraful 33), faptul că, în limba română, în *topica obiectivă*, nominativul-subiect umple golul din *stânga* verbului-predicat, în timp ce acuzativul-complement direct urmează verbului-predicat.

La singular, forma flexionară de *genitiv-dativ* conţine omonimia morfologică dintre articolul hotărât enclitic **-lui** de la substantivele *masculine* şi articolul enclitic **-lui** de la substantivele *neutre*. Exemple: „Peste mieii ucişi de puterile codru*lui*". (Blaga, *Poezii*, p. 112) (masculin, genitiv); *Îi spun codrului o poveste veche*. (masculin, dativ); „Azi tac aici, şi golul mormântu*lui*/îmi sună în urechi ca o talangă de lut". (Blaga, *Poezii*, p. 87) (neutru, genitiv); *Îi dăruiesc somnului noaptea*. (neutru, dativ).

Forma flexionară de *genitiv-dativ* include şi omonimia morfologică dintre

---

[743] În legătură cu *morfemul mixt* **-a** de la unele substantive comune româneşti feminine, vezi Laura Vasiliu, *Desinenţa -a în limba română*, în LR, 1985, nr. 5, p. 491÷496; Dimitriu, *Gramatica* p. 82.

[744] Nu luăm în discuţie **-a** de la substantivele feminine la singular de tipul *şa, para*, pentru că, în aceste cazuri, **-a** nu este funcţional şi, deci, nu este morfem.

articolul hotărât enclitic **-i** de la substantivele *feminine* şi articolul hotărât enclitic **-i** de la unele substantive *masculine*. Exemple: „Cai galbeni şi-adună sarea vieţ*ii* din ierburi". (Blaga, *Poezii*, p. 112) (feminin, genitiv); *Dau vieţii crezare* (feminin, dativ); *Hainele popii sunt lungi*. (masculin, genitiv); *Îi spun popii necazul*. (masculin, dativ).

La *plural*, forma flexionară de genitiv-dativ conţine omonimia morfologică dintre articolul hotărât enclitic **-lor** de la substantivele *masculine*, articolul hotărât enclitic **-lor** de la substantivele *feminine*, şi articolul hotărât enclitic **-lor** de la substantivele *neutre*. Exemple: „Lâng-a lei*lor* grădină, regele Francisc aşteaptă". (Eminescu, *Poezii*, p. 124) (masculin, genitiv); *Le dau studenţilor testele*. (masculin, dativ); „În nopţi când pricep scrisul stele*lor* de foc?" (Eminescu, *Poezii*, p. 332) (feminin, genitiv); „De-aş spune numai chipul cum priviri*lor* mele/S-arată - n-ai mai crede că-i geniu infernal". (Eminescu, *Poezii*, p. 331) (feminin, dativ); „Când însuşi glasul gânduri*lor* tace". (Eminescu, *Poezii*, p. 92) (neutru, genitiv); *Le spun gândurilor să tacă*. (neutru, dativ). În privinţa omonimiei morfologice cazuale *genitiv-dativ* la nivelul articolelor hotărâte enclitice **-lui**, **-i** şi **-lor**, de la substantivele feminine, masculine şi neutre (vezi supra), **dezmonimizarea** poate fi făcută apelând la *regenţii de tip verbal* sau de *tip nominal* ai substantivului. În tipul de exemplu: „Peste mieii ucişi de puterile codru*lui*". (Blaga, *Poezii*, p. 112), articolul hotărât enclitic **-lui** marchează *genitivul* la substantivul *codrului*, deoarece acest substantiv are un *regent de tip nominal*, în timp ce, în tipul de exemplu: *Îi spun codrului o poveste*, articolul hotărât enclitic **-lui** marchează *dativul* la substantivul *codrului*, pentru că acest substantiv are un regent de tip verbal.

Pe lângă desinenţe, un alt flectiv al **adjectivelor** în limba română este *articolul hotărât enclitic*. La nivelul articolelor hotărâte-flectiv ale adjectivelor există omonimii specifice, într-un număr, însă, nu atât de mare, comparativ cu cel al articolelor hotărâte-flectiv ale substantivului. Astfel, articolul hotărât enclitic **-i** de la adjectivele *masculine*, la *plural*, în cazurile *nominativ-acuzativ* este omonim morfologic cu articolul hotărât **-i** de la adjectivele *feminine*, la *singular*, în cazurile *genitiv-dativ*. Exemple: *„Frumoşii nebuni ai marilor oraşe" este un roman al lui Fănuş Neagu*. (masculin, nominativ); *Îi ajut pe silitorii studenţi*. (masculin, acuzativ); „Lunecând pe bolta-albastră la culcuşu-eterne*i* mile". (Eminescu, *Poezii*, p. 346) (feminin, genitiv); „Anevoie pun capăt fierbinte*i* dorinţi". (Blaga, *Poezii*, p. 230) (feminin, dativ).

La *plural*, articolul hotărât enclitic **-lor** de la adjectivele *masculine*, în cazurile *genitiv-dativ* este omonim morfologic cu articolul hotărât enclitic **-lor** de la adjectivele *feminine*, în cazurile *genitiv-dativ*. Exemple: „În faţa mărunţi*lor* zei cari aşteaptă să fie zvârliţi". (Blaga, *Poezii*, p. 299) (masculin, genitiv); *Profesorii le dau harnicilor studenţi recomandări*. (masculin, dativ); „Din văzduhul boltite*lor* tale amiezi". (Blaga, *Poezii*, p. 110) (feminin, genitiv); „Şi declinuri - triste vinuri - /le dau albe*lor* uitări". (Blaga, *Poezii*, p. 259) (feminin, dativ).

La adjectiv, omonimia *cazuală* dezvoltată de articolul hotărât enclitic (vezi supra) poate fi **dezomonimizată** recurgându-se la identificarea *cazului* la care se află regentul de tip nominal al adjectivului. Astfel, în tipul de exemplu *Inteligenţii studenţi scriu*, articolul hotărât enclitic **-i**, din structura adjectivului *inteligenţii*, marchează cazul nominativ, datorită faptului că substantivul regent - *studenţi* - este în *nominativ*, în timp ce în tipul de exemplu *Îi ajut pe silitorii studenţi*, articolul hotărât enclitic **-i**, din

structura adjectivului *silitorii*, marchează *acuzativul*, pentru că substantivul regent - *pe studenţi* - este în cazul *acuzativ*.

1.6.1.b. ***Flective verbale***

În sistemul morfologic al limbii, verbul se grupează în diferite *clase* flexionare, în funcţie de comportamentul său în timpul flexiunii. Clasificarea verbelor în *clase* (conjugări) vizează exclusiv *forma* verbelor[745] aşa cum este privită de diverşi specialişti.

Structura morfologică a formelor verbale conţine două elepmente, şi anume, *radicalul* şi *flectivul*. Flectivul, la rândul său, se constituie din *sufixe gramaticale* şi *desinenţe*. Avându-se în vedere sufixul gramatical al *infinitivului*, verbele româneşti au fost grupate, din perspectivă tradiţională[746], în patru conjugări, şi anume, conjugarea I, care cuprinde verbele cu sufixul infinitivului -a: *a aduna, a cânta* etc, conjugarea a II-a, care cuprinde verbele cu sufixul infinitivului -ea: *a tăcea, a vedea* etc, conjugarea a III-a, care cuprinde verbele cu sufixul infinitivului -e: *a cere, a merge* etc şi conjugarea a IV-a, care cuprinde verbele cu sufixele infinitivului -i şi -î: *a citi, a urî* etc. Întrucât sufixele gramaticale -i şi -î, prin care se caracterizează verbele din conjugarea a IV-a (*a iubi, a hotărî*) reprezintă două foneme distincte, propunem gruparea verbelor româneşti în *cinci* clase lexico-morfologice[747], şi anume, prima clasă lexico-morfologică conţine verbe cu sufixul gramatical al infinitivului -a (*a cânta*), a doua clasă lexico-morfologică conţine verbe cu sufixul infinitivului -ea (*a dispărea*), a treia clasă lexico-morfologică include verbe cu sufixul infinitivului -e (*a cere*), a patra clasă lexico-morfologică este reprezentată de către verbele cu sufixul -i la infinitiv (*a veni*), iar a cincea clasă lexico-morfologică include verbele care au la infinitiv sufixul -î (*a coborî*). În funcţie de *omonimiile morfologice sufixale* şi de *omonimiile morfologice desinenţiale* şi având în vedere gruparea verbelor în cele cinci clase lexico-morfologice, vom identifica între verbele româneşti cu *flexiune regulată cinci* tipuri de flexiune verbală[748].

În tipul I de flexiune verbală includem verbele din prima clasă lexico-morfologică, cu sufixul infinitivului -a: *a mânca*. În cadrul acestui tip de flexiune, distingem subclasele A şi B.

Subclasa A prezintă atât *omonimii morfologice sufixale*, cât şi *omonimii morfologice desinenţiale*.

---

[745] Pentru descrierea flectivelor verbale şi pentru gruparea verbelor în diferite tipuri de flexiune, vezi Valeria Guţu Romalo, *Descriere structurală a verbului românesc*, în SCL, 1964, nr. 2, 4 şi 5 şi 1965, nr. 1, 2 şi 3; *Descriere structurală a flexiunii verbale româneşti*, Autoreferatul la teza de doctorat, Bucureşti, 1966 [=Guţu, *Descriere*]; Guţu, *Morfologie*, p. 159-195; Dimitriu, GM, p. 212-225; Irimia, GLR, p. 177.

[746] GA, 1, p. 245.

[747] Am preluat clasificarea verbelor în *cinci* clase lexico-morfologice de la Irimia, GLR, p. 177.

[748] Valeria Guţu Romalo vorbeşte despre *zece* clase flexionare la verb, în funcţie de omonimiile morfologice specifice. Vezi în acest sens, *Descriere*, p. 16÷18. Despre *cinci* tipuri de flexiune verbală vorbeşte D. Irimia, în *Verbul*, p. 30÷38.

Tipul I, subclasa A, omonimii sufixale

Sufixul gramatical **-a** de la *infinitiv* (*a explica*) este omonim morfologic cu sufixul gramatical **-a** de la *imperfect* indicativ (*explica-(m)*), cu sufixul gramatical **-a** de la *perfectul simplu* indicativ (*explica-(i)*), cu sufixul gramatical **-a** de la *mai mult ca perfect* indicativ (*explica-(sem)*) şi cu sufixul gramatical **-a** de la *participiu* indicativ (*explica-(t)*). Exemple: „Şi liniştea/ce voi gust*a*-o între scândurile lui..." (Blaga, *Poezii*, p. 7) (viitor format de la tema *infinitivului*); „Bolliac cânt*a* iobagul ş-a lui lanţuri de aramă..." (Eminescu, *Poezii*, p. 23) (imperfect); „Uitând orice omenie, se lu*a*ră de piept". (Rebreanu, *Opere*, p. 305) (perfect simplu); „De altfel, în vremea aceasta, în Armandia, se întâmpl*a*se un eveniment extraordinar". (Rebreanu, *Opere*, p. 290) (mai mult ca perfect); „O, vreau să joc, cum niciodată n-am juc*a*t!" (Blaga, *Poezii*, p. 5) (participiu).

Omonimia sufixului gramatical **-a** poate fi **dezomonimizată** fie apelând la *desinenţele verbale*, fie prin intermediul altor *sufixe gramaticale*. De exemplu, formele verbale *explica-(m)* (imperfect) şi *explica-(i)* (perfect simplu) conţin omonimia sufixului gramatical **-a**, care este dezomonimizată cu ajutorul *desinenţelor* de persoana întâi singular **-m** şi, respectiv, **-i**. În cazul formelor verbale *explica-(şi)* (perfect simplu) şi *explica-(seşi)* (mai mult ca perfect), omonimia morfologică a sufixului gramatical **-a** este dezomonimizată cu ajutorul sufixului gramatical **-se**.

Tipul I, subclasa A, omonimii desinenţiale

Desinenţa **-ă** de la prezent şi perfect simplu indicativ, *persoana a treia, singular* (*(el, ea) explică; explică*) este omonimă morfologic cu desinenţa **-ă** de la prezent indicativ, *persoana a treia, plural* (*(ei, ele) explică*) şi cu desinenţa **-ă** de la modul imperativ singular, forma afirmativă, *persoana a doua* (*explică!*). Exemple: „Care cum rar se întâmpl*ă*, ca să mediteze pune". (Eminescu, *Poezii*, p. 23) (prezent, persoana a treia, singular); „Titu, vindecat, se avânt*ă* cu trup şi suflet", (Rebreanu, *Opere*, p. 291) (perfect simplu); „Şi în jur parcă-mi colind*ă* dulci şi mândre primăveri". (Eminescu, *Poezii*, p. 23) (prezent, persoana a treia, plural); *Explică mai repede*! (imperativ, persoana a doua).

Elementele care **dezomonimizează** omonimia morfologică a desinenţei **-ă** pot să fie *distribuţia contextuală*: ***el explică*** - ***-ă*** - desinenţă de persoana a treia, *singular*; ***ei explică*** - ***-ă*** - desinenţă de persoana a treia, *plural*, fie *intonaţia distinctă* (*intonaţia suplimentară exclamativă* în cazul imperativului): *explică* - *-ă* - desinenţă de *persoana a treia, singular*, prezent indicativ; *explică*! - **-ă** - desinenţă de *persoana a doua*, singular, imperativ.

Desinenţa **-m** de la prezent, imperfect, perfect simplu, mai mult ca perfect indicativ (*(noi) explicăm, explicam, explicarăm, explicaserăm*), persoana întâi, *plural* este omonimă morfologic cu desinenţa **-m** de la imperfect şi mai mult ca perfect indicativ, persoana întâi, *singular* (*eu*) *explicam, explicasem*). Exemple: „De la dumneavoastră aşteptă*m* mila". (Rebreanu, *Opere*, p. 632) (prezent, persoana întâi, plural); *Noi îi explicam întotdeauna problemele*. (imperfect, persoana întâi, plural); *Explicarăm tuturor de ce am întârziat*. (perfect simplu, persoana întâi, plural); *Nu explicaserăm destul de clar*. (mai mult ca perfect, persoana întâi, plural); *Eu aşteptam în fiecare zi la zece*. (imperfect, persoana întâi, singular); *Îi explicasem asta de sute de*

ori. (mai mult ca perfect, persoana întâi, singular).

Dezomonimizarea omonimiei morfologice a desinenţei **-m** ţine de *distribuţia contextuală; eu explicam* (persoana întâi, *singular*); *noi explicam* (persoana întâi, *plural*).

Tipul I, subclasa B

În subclasa B, verbele au tema prezentului constituită din radical şi sufixul flexionar **-ez/-eaz**.

Tipul I, subclasa B, omonimii desinenţiale

Desinenţă -ă de la prezent şi perfect simplu indicativ, *persoana a treia, singular* (*(el) desenează; (el) desenă*) este omonimă morfologic cu desinenţa -ă de la prezent indicativ, *persoana a treia, plural* (*(ei) desenează*) şi cu desinenţa -ă de la imperativ, forma afirmativă, *persoana a doua, singular* (*desenează!*). Exemple: „Se furişează pânditor/Privind la Cătălina". (Eminescu, *Poezii*, p. 132) (prezent, persoana a treia, singular); *Desenă planul casei*. (perfect simplu, persoana a treia, singular); „Ei numai doar durează-n vânt/Deşerte idealuri". (Eminescu, *Poezii*, p. 136) (prezent indicativ, persoana a treia, plural); „Pătrunde-codru şi în gând/Norocu-mi luminează". (Eminescu, *Poezii*, p. 139) (imperativ, persoana a doua, singular).

Elementele care **dezomonimizează** omonimia desinenţei -ă sunt *distribuţia contextuală* şi *intonaţia diferită*. Astfel, în tipul de propoziţie ***El desenează***, -ă este desinenţă de persoana a treia, *singular*, prezent indicativ, deoarece verbul *desenează* intră în distribuţie stânga cu pronumele-subiect de persoana a treia, singular *el*, în timp ce, în tipul de propoziţie ***Ei desenează***, -ă este desinenţă de persoana a treia, *plural*, prezent indicativ, pentru că verbul *desenează* se află în raport de inerenţă cu subiectul exprimat prin pronume personal, de persoana a treia, *plural*, *ei*. Desinenţa -ă, din enunţul, organizat sub formă de frază „Pătrunde-n casă şi în gând/Norocu-mi luminează". (Eminescu, *Poezii*, p. 139), este desinenţă de persoana *a doua singular*, imperativ, deoarece enunţul se caracterizează printr-o *intonaţie suplimentară exclamativă*, diferită de *intonaţia fundamentală* a tipului de propoziţie *Soarele luminează pământul*, propoziţie în care desinenţa -ă a verbului *luminează* este desinenţă de persoana *a treia, singular*, prezent indicativ.

Desinenţa **-e** de la conjunctiv prezent, *persoana a treia, singular* (*(el) să deseneze*) este omonimă morfologic cu desinenţa -e de la conjunctiv prezent, *persoana a treia, plural* (*(ei) să deseneze*). Exemple: „Porni cu el printre ţăranii gălăgioşi, care totuşi se dădură la o parte şi-i făcură loc, să traverseze ograda până la trăsura pregătită de adineaori". (Rebreanu, *Opere*, p. 881) (conjunctiv, *singular*); *Ei pot să viseze la ceva mai bun*. (conjunctiv, *plural*).

În tipul al II-lea de flexiune verbală includem verbele din clasele lexico-morfologice a IV-a şi a V-a, care au sufixul infinitivului **-i** şi, respectiv, **-î**. Tipul al II-lea de flexiune conţine, ca şi tipul I, două subclase: subclasa A şi subclasa B.

Tipul al II-lea, subclasa A, omonimii sufixale

Pentru verbele din a patra clasă lexico-morfologică (cu sufixul indicativului **-i**), sufixul gramatical **-i** de la *infinitiv* (*a muri*) este omonim morfologic cu sufixul gramatical **-i** de la *perfectul simplu indicativ* (*muri -(i)*), cu sufixul gramatical **-i** de la

mai mult ca perfect (*muri -(sem)*) şi cu sufixul gramatical -**i** de la *participiu* (*muri -(t)*). Exemple: „Părând pe veci a răsări". (Eminescu, *Poezii*, p. 137) (infinitiv); „Nu ştiu nimic, bâlbâi Ion zvârcolindu-se între mânie şi neputinţă". (Rebreanu, *Opere*, p. 468) (perfect simplu); „Ion simţise de mult vrăjmăşia Savistei". (Rebreanu, *Opere*, p. 469) (mai mult ca perfect); „Nimic n-are dincolo, căci morţi sunt cei muriţi". (Eminescu, *Poezii*, p. 44) (participiu).

Pentru verbele din a cincea clasă lexico-morfologică (cu sufixul infinitivului -**î**, sufixul gramatical -**î** de la *perfectul simplu indicativ* (*(el) coborî*), cu sufixul gramatical -**â** de la *mai mult ca perfect indicativ* (*coborâ - (sem)*) şi cu sufixul gramatical -**â** de la *participiu* (*coborâ - (t)*). Exemple: *Nimeni nu poate coborî aici.* (infinitiv); „Coborî ochii la mâna absentă a celuilalt". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 286) (perfect simplu); „Titu coborâse spre dânsul şi se rezimă de stâlpul porţii". (Rebreanu, *Opere*, p. 467) (mai mult ca perfect); *Am coborât repede*. (participiu).

Omonimiile sufixale -**i** şi -**î**, de la verbele din tipul al II-lea, subclasa A, pot fi **dezomonimizate** avându-se în vedere *alte* sufixe gramaticale care intră în structura verbelor care conţin sufixe omonime. De exemplu, omonimia sufixului gramatical -**â** în cazul verbelor *coborâ - (i)* (perfect simplu) şi, respectiv, *coborâ - (sem)* (mai mult ca perfect) este dezomonimizată cu ajutorul sufixului gramatical -**se**.

Tipul al II-lea, subclasa A, omonimii desinenţiale

Pentru verbele din a cincea clasă lexico-morfologică (cu sufixul infinitivului -**î**), desinenţa -**ă** de la prezent indicativ, *persoana a treia, singular* (*(el) coboară*) este omonimă morfologic cu desinenţa -**ă** de la prezent indicativ, *persoana a treia, plural* (*(ei) coboară*) şi cu desinenţa -**ă** de la imperativ, forma afirmativă, *persoana a doua, singular* (*coboară!*). Exemple: „Cu păr bogat şi negru ce pe-umeri se coboară". (Eminescu, *Poezii*, p. 47) (persoana a treia, singular); *Ei coboară repede scările* (persoana a treia, plural); „Tu te coboară pe pământ". (Eminescu, *Poezii*, p. 131) (persoana a doua, singular). Tot pentru verbele cu sufixul infinitivului -**î**, din tipul al II-lea de flexiune verbală, subclasa A, desinenţa -**e** de la conjunctiv prezent, persoana a treia, *singular* (*(el) să coboare*) este omonimă morfologic cu desinenţa -**e** de la conjunctiv prezent, persoana a treia, *plural* (*(ei) să coboare*). Exemple: *Îl lăsă pe el* să coboare întâi. (singular); *Ştiau că puteau să coboare mai repede*. (plural).

Pentru verbele din a patra clasă lexico-morfologică (cu sufixul infinitivului -**i**), desinenţa -**ă** de la conjunctiv prezent, persoana a treia, *singular* (*(el) să doarmă*) este omonimă morfologic cu desinenţa -**ă** de la conjunctiv prezent, persoana a treia, *plural* (*(ei) să doarmă*). Exemple: „Parc-ascult şi parc-aştept/Ea din trestii să răsară". (Eminescu, *Poezii*, p. 55) (singular); *Ei pot să doarmă liniştiţi*. (plural).

Pentru verbele din ambele clase lexico-morfologice (cu sufixul infinitivului -**i** sau -**î**), desinenţa -**m** de la prezent, imperfect, perfect simplu şi mai mult ca perfect indicativ, *persoana întâi, plural* (*dormim, coborâm, (noi) dormeam; (noi) coboram; dormirăm; coborârăm; dormiserăm; coborâserăm*) este omonimă morfologică cu desinenţa -**m** de la imperfect şi mai mult ca perfect indicativ, *persoana întâi, singular* (*eu) dormeam; (eu) dormisem*). Exemple: „Ne despărţim şi mă tem că ce-am vorbit (...) se prea poate să rămână un moft". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 77); *Coborâm împreună*. (prezent indicativ, persoana întâi, plural); *Noi dormeam de obicei până la opt; Noi coboram muntele în două ore*. (imperfect, persoana întâi, plural); *Dormirăm la*

hotel; Coborârăm rapid zece etaje. (perfect simplu, persoana întâi, plural); *Dormiserăm îmbrăcaţi în noaptea aceea; Coborâserăm la cota 1400.* (mai mult ca perfect, persoana întâi, plural); *Eu dormeam foarte mult; Eu coboram mai repede.* (imperfect, persoana întâi, singular); *Dormisem mult în dimineaţa aceea; Coborâsem la o altă staţie.* (mai mult ca perfect, persoana întâi, singular). **Dezomonimizarea** omonimiilor morfologice desinenţiale, la nivelul verbelor din tipul al II-lea de flexiune depinde de *distribuţia contextuală*: ***Eu coboram*** - **-m** - desinenţă de persoana întâi, singular; ***Noi coboram*** - **-m** -desinenţă de persoana întâi, plural.

Tipul al II-lea, subclasa B, omonimii sufixale

În subclasa B, verbele cu sufixul -i la infinitiv (*a citi*) au tema prezentului constituită din radical şi sufixul flexionar **-esc/-easc/-eşt**, iar verbele cu sufixul **-î** la infinitiv (*a hotărî*) au tema prezentului formată din radical plus sufixul flexionar **-ăsc/-ăşt**. Pentru verbele cu sufixul **-i** la infinitiv, sufixul gramatical **-i** de la *infinitiv* (*a citi*) este omonim morfologic cu sufixul gramatical **-i** de la *perfectul simplu* indicativ (*citi - (i)*), cu sufixul gramatical **-i** de la *mai mult ca perfect* indicativ (*citi - (sem)*) şi cu sufixul gramatical **-i** de la *participiu* (*citi - (t)*). Exemple: „Dacă însă vrei să-ţi aduc ceva de acasă, mai putem zăbov*i* vreo oră..." (Rebreanu, *Opere*, p. 770) (infinitiv); „O priv*i* cu ochi atât de mari, încât i se părea c-o vede sub mărul pădureţ..." (Rebreanu, *Opere*, p. 471) (perfect simplu); „În vagon, oamenii se linişt*i*seră". (Rebreanu, *Opere*, p. 473) (mai mult ca perfect); „Cu zâmbetu-vă rece, de milă părăs*it*". (Eminescu, *Poezii*, p. 47).

Pentru verbele cu sufixul **-î** la infinitiv, sufixul gramatical **-î** de la *infinitiv* (*a hotărî*) este omonim morfologic cu sufixul gramatical **-â** de la *perfectul simplu* indicativ (*hotărâ-(i)*), cu sufixul gramatical **-â** de la *mai mult ca perfect* indicativ (*hotărâ-(sem)*) şi cu sufixul gramatical **-â** de la *participiu* (*hotărâ-(t)*). Exemple: *Nu pot hotărî repede.* (infinitiv); „Îl târ*î* de braţ..." (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 110) (perfect simplu); *Hotărâsem să plec.* (mai mult ca perfect); „Când deschise uşa, frunza uscată, târ*â*tă de curent, fugi să se ascundă". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 69) (participiu).

Tipul al II-lea, subclasa B, omonimii desinenţiale

Pentru verbele cu sufixul **-i** la infinitiv, desinenţa **-ă** de la conjunctiv prezent, persoana a treia, *singular* (*(el) să citească*) este omonimă morfologic cu desinenţa **-ă** de la conjunctiv prezent, persoana a treia, *plural* (*(ei) să citească*). Exemple: „Ah, cine ar mai vre să trăiasc*ă*, când i s-ar spune, de mic încă, în loc de poveşti, adevărata stare de lucruri, în care va intra". (Eminescu, *Proză*, p. 48) (singular); „Să vă rugaţi să nu-l năpăstuiasc*ă* pe bietul Nică". (Rebreanu, *Opere*, p. 772) (plural).

Pentru verbele cu sufixul **-î** la infinitiv, desinenţa **-ă** de la conjunctiv prezent, persoana a treia, *singular* (*(el) să hotărască*) este omonimă morfologic cu desinenţa **-ă** de la conjunctiv prezent, persoana a treia, *plural* (*(ei) să hotărască*). Exemple: „Tot ce-a făcut astăzi a fost numai să urasc*ă*". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 312) (singular); *Ei trebuie să hotărască unde pleacă.* (plural).

Elementul care **dezomonimizează** omonimia morfologică a desinenţei **-ă** în cadrul verbelor din tipul al II-lea de flexiune verbală, subclasa B, este *distribuţia contextuală.* Dacă verbul-predicat care conţine în structura sa desinenţa **-ă** intră în distribuţie cu un subiect exprimat printr-un pronume personal la singular (***El poate să***

citească), avem a face cu o desinență de *singular*, iar dacă verbul-predicat care include desinența **-ă** se află în raport de inerență cu un subiect exprimat printr-un pronume personal la plural (***Ei trebuie să citească***), desinența **-ă** este desinență de *plural*.

În tipul al III-lea de flexiune verbală includem verbele din a doua clasă lexico-morfologică, care au sufixul gramatical al infinitivului **-ea**.

Tipul al III-lea, omonimii sufixale

Sufixul gramatical **-ea** de la *infinitiv* (*a dispărea*) este omonim morfologic cu sufixul gramatical **-ea** de la *imperfect* (*dispărea-(m)*). Exemple: „Două luni n-a mai putut ved*ea* cu ochii lumea..." (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 85) (infinitiv); „Păr*ea* un tânăr voevod/Cu păr de aur moale". (Eminescu, *Poezii*, p. 128) (imperfect).

Sufixul gramatical **-u** de la *perfect simplu* indicativ (*dispăru-(i)*) este omonim morfologic cu sufixul gramatical **-u** de la *mai mult ca perfect* indicativ (*dispăru-(sem)*) și cu sufixul gramatical **-u** de la *participiu* (*dispăru-(t)*). Exemple: „Ion intră în ogradă, o văz*u* și o strigă pe nume". (Rebreanu, *Opere*, p. 469) (perfect simplu); *Dispăruse fără urmă*. (mai mult ca perfect) „Tu ai ș-acum comoara-ntreagă,/Ce-n suflet pururi ai av*u*t". (Eminescu, *Poezii*, p. 154) (participiu).

Omonimia morfologică a sufixului **-u**, de exemplu, de la verbele din tipul al III-lea de flexiune verbală, poate fi **dezomonimizată** apelând la *alte* sufixe gramaticale, și anume, la sufixul gramatical **-se** de mai mult ca perfect și la sufixul gramatical **-t** de participiu (*dispăru-(i)*) - perfect simplu; *dispăru-(sem)* - mai mult ca perfect; *dispăru-(t)* - participiu).

Tipul al III-lea, omonimii desinențiale

Desinența **-m** de la prezent, imperfect, perfect simplu și mai mult ca perfect indicativ, *persoana întâi, plural* (*dispărem; (noi) dispărem; dispărurăm; (noi) dispăruserăm*) este omonimă morfologic cu desinența **-m** de la imperfect și mai mult ca perfect, *persoana întâi, singular (eu) dispăream; (eu) dispărusem*). Exemple: *Vedem că ai venit*. (prezent, persoana întâi, plural); *Sâmbăta noi dispăream de acasă*. (imperfect, persoana întâi, plural); „M-a fermecat cu vro scânteie/Din clipa-n care ne văzu*m*". (Eminescu, *Poezii*, p. 156) (perfect simplu, persoana întâi, singular); *Văzuserăm că am greșit*. (mai mult ca perfect, persoana întâi, plural); *Eu dispăream rapid*. (imperfect, persoana întâi, singular); *Văzusem că ai plecat*. (mai mult ca perfect, singular).

Desinența **-ă** de la conjunctiv prezent, persoana a treia, *singular* (*(el) să dispară*) este omonimă morfologic cu desinența **-ă** de la conjunctiv prezent, persoana a treia, *plural* (*(ei) să dispară*). Exemple: „S-a deprins să înțeleagă din ceea ce ar trebui să vad*ă*..." (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 84) (singular); „Flori de tei deasupra noastră/Or să cad*ă* rânduri-rânduri". (Eminescu, *Poezii*, p. 57). Un element care **dezomonimizează** omonimia morfologică a desinenței **-m**, la nivelul verbelor din tipul al III-lea de flexiune este *sufixul flexionar* **-ră**, sufix flexionar care apare numai în structura perfectului simplu și a mai mult ca perfectului *plural* (*văzusem* - *-m* - desinență de mai mult ca perfect *singular; văzuserăm* - *-m* - desinență de mai mult ca perfect, *plural*).

În tipul al IV-lea de flexiune verbală încadrăm verbele din a treia clasă lexico-morfologică, care au sufixul gramatical al infinitivului **-e** și care își construiesc tema participiului cu sufixul gramatical **-t**.

Tipul al IV-lea, omonimii sufixale

Sufixul gramatical **-u** de la *perfectul simplu* indicativ (*ceru-(i)*) este omonim morfologic cu sufixul gramatical **-u** de la *mai mult ca perfect* (*ceru-(sem)*) şi cu sufixul gramatical **-u** de la *participiu* (*ceru-(t)*). Exemple: „Trebuie, domnişorule, trebuie! gem*u* dânsul stăpânindu-şi focul". (Rebreanu, *Opere*, p. 168) (perfect simplu); „Şi totuşi patima lui cresc*use* atât de puternică, încât simţea bine că are să-l mistuie..." (Rebreanu, *Opere*, p. 468) (mai mult ca perfect); „Şi-a schimbat numele în Pop Istvan, fiindcă aşa i-au cer*ut*". (Rebreanu, *Opere*, p. 473) (participiu).

Tipul al IV-lea, omonimii desinenţiale

Desinenţa **-e** de la prezent indicativ, *persoana a treia, singular* (*(el) crede*) este omonimă morfologic cu desinenţa **-e** de la imperativ, forma afirmativă, *persoana a doua, singular* (*crede!*). Exemple: „Când crede omul c-a nimerit mai bine, atunci ia seama că-i tot de unde a pornit". (Rebreanu, *Opere*, p. 467) (prezent, indicativ, persoana a treia, singular); *Crede şi nu cerceta!* (imperativ, persoana a doua, singular).

Desinenţa **-ă** de la conjunctiv prezent, *persoana a treia, singular* (*(el) să creadă*) este omonimă morfologic cu desinenţa **-ă** de la conjunctiv prezent, *persoana a treia, plural* (*(ei) să creadă*). Exemple: „Îi e teamă de ceea ce trebuia să încep*ă* de acum". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 85) (conjunctiv prezent, singular); *Ei trebuie să înceapă lucrările*. (conjunctiv prezent, plural).

Elementele care **dezomonimizează** omonimiile *sufixale* şi *desinenţiale* existente în cadrul verbelor din tipul al IV-lea de flexiune pot fi fie *alte sufixe gramaticale*, fie, *distribuţia* în context. Astfel, omonimia morfologică a sufixului gramatical **-u** (*ceru-(i)* - perfect simplu; *ceru* - (sem) - mai mult ca perfect; *ceru-(t)* - participiu) este dezomonimizată cu ajutorul sufixelor gramaticale **-se** de mai mult ca perfect şi **-t** de participiu. Omonimia morfologică de *număr* (singular-plural) a desinenţei **-ă** de la nivelul verbelor din tipul al IV-lea de flexiune este dezomonimizată avându-se în vedere *numărul* singular sau plural al pronumelui-subiect cu care verbul ce include desinenţa **-ă** intră în distribuţie (***El trebuie să creadă*** - desinenţa **-ă** - desinenţă de *singular*; ***Ei trebuie să creadă*** - desinenţa **-ă** - desinenţă de *plural*).

În tipul al V-lea de flexiune verbală se cuprind verbele din a treia clasă lexico-morfologică (cu sufixul gramatical **-e** la infinitiv), care au sufixul gramatical **-s** în structura temei de participiu.

Tipul al V-lea, omonimii sufixale

Sufixul gramatical **-se** de la *perfectul simplu* indicativ (*merse-(i)*) este omonim morfologic cu sufixul gramatical **-se** de la *mai mult ca perfect* (*mersese-(m)*). Exemple: „Se răzimă îndată de perete, închi*se* ochii, deschi*se* gura şi începu să sforăie uşor". (Rebreanu, *Opere*, p. 469) (perfect simplu); „Rămăse*se* singur în coridor cu câteva cufere". (Rebreanu, *Opere*, p. 473) (mai mult ca perfect).

Tipul al V-lea, omonimii desinenţiale

Desinenţa **-ă** de la conjunctiv prezent, *persoana a treia, singular* (*(el) să meargă*) este omonimă morfologic cu desinenţă **-ă** de la conjunctiv prezent, *persoana a treia, plural* (*(ei) să meargă*). Exemple: „Căci o urma adânc în vis/De suflet să se prind*ă*".

(Eminescu, *Poezii*, p. 127) (conjunctiv, singular); *Ei pot să prindă încă trenul.* (conjunctiv, plural).

Desinența -**e** de la prezent indicativ, *persoana a treia, singular* (*(el) prinde*) este omonimă morfologic cu desinența -**e** de la imperativ, forma afirmativă, *persoana a doua, singular* (*prinde!*). Exemple: „Omul, când pun*e* în mâna unui sărac o pomană, o face pe ascuns". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 85) (prezent, indicativ, persoana a treia, singular); *Pune caietul pe masă!* (imperativ, persoana a doua, singular).

Unele verbe din tipul al V-lea de flexiune au la imperativ singular, forma afirmativă, desinență omonimă morfologic cu cea a persoanei a doua a prezentului indicativ (*(tu) rămâi/rămâi!*). Exemple: *Tu rămâi numai trei zile*. (prezent indicativ, persoana a doua, singular); „O rămâ*i*, rămâ*i* la mine,/Te iubesc atât de mult!" (Eminescu, *Poezii*, p. 85).

Omonimia morfologică de *număr* (singular, plural) a desinenței -**ă**, din cadrul verbelor din tipul al V-lea de flexiune, poate fi **dezomonimizată** avându-se în vedere *numărul* singular sau plural al pronumelui-subiect cu care verbul-predicat ce conține desinența -**ă** intră în distribuție. Omonimia morfologică a desinenței -**e** (-**e** - desinență de prezent indicativ *persoana a treia, singular (el) prinde*) și -**e** - desinență de imperativ, *persoana a doua, singular* (*prinde!*), din cadrul verbelor din același tip de flexiune, este dezomonimizată apelându-se la *intonația distinctă* (*intonația suplimentară exclamativă* în cazul imperativului).

În lingvistica românească[749] a fost făcută distincția între două categorii de omonimii morfologice în cadrul flexiunii verbale, și anume, *omonimiile generale*, pe care le regăsim la toate tipurile de flexiune verbală, și *omonimiile specifice*, care caracterizează un grup mai mare sau mai restrâns de verbe. Având în vedere această distincție, includem în *omonimiile generale* seria omonimică dezvoltată de desinența -**m**, ocurentă la prezent indicativ, imperfect, perfect simplu și mai mult ca perfect, persoana întâi, singular și plural, omonimia dintre desinența conjunctivului prezent, persoana a treia, plural etc. În *omonimiile specifice* încadrăm omonimiile sufixale de la fiecare tip de flexiune verbală în parte, omonimia dintre desinența imperativului singular, forma afirmativă și desinențele prezentului indicativ, persoana a doua[750] sau a treia, singular, omonimia dintre desinența prezentului indicativ, persoana a treia, singular și desinența prezentului indicativ, persoana a treia, plural etc.

1.6.2. Omonimia morfologică la nivelul cuvintelor-flectiv

După analiza primului tip de semnificante fonologic identice care dezvoltă omonimie morfologică, aceea a ***flectivelor propriu-zise*** (*desinențele, articolul hotărât enclitic, sufixele gramaticale*), luăm în discuție semnificantele fonologic identice reprezentate de ***cuvintele-flectiv***, adică de cuvintele care îndeplinesc funcția gramaticală a unui flectiv.

[749] O clasificare a omonimiilor, în cadrul flexiunii verbale, în *omonimii comune, generale* și *omonimii specifice*, vezi la Guțu, *Morfologie*, p. 196; Guțu, *Descriere*, p. 16.

[750] Unele flective *verbale* pot fi omonime morfologic cu unele flective *nominale*, omonimia morfologică stabilindu-se, în acest caz, între flectivele cuvintelor ce aparțin unor clase semantico-gramaticale diferite, de tipul *copii* (verb) - -**i** - desinență de persoana a doua, singular și *copii* (substantiv) - -**i** - desinență de masculin, plural, nominativ-acuzativ.

Omonimia morfologică la nivelul *cuvintelor-flectiv* conţine, ca şi *omonimia lexicală*, ***grade*** diferite de omonimie morfologică, şi anume, ***omonimele morfologice de gradul I***, care sunt *semnificantele fonologic identice reprezentate de cuvintele-flectiv care transmit informaţie gramaticală de tip categorial diferită* şi ***omonimele morfologice de gradul al 2-lea***, reprezentate de *semnificantele fonologic identice de tip cuvânt-flectiv care aparţin unor clase semantico-gramaticale diferite*[751]. De exemplu, articolul posesiv-genitival ***a***, din tipul de enunţ „Papa cu *a* lui trei coroane puse una peste alta". (Eminescu, *Poezii*, p. 109), marcă a cazului *genitiv*, este omonim morfologic de gradul I cu articolul posesiv-genitival ***a***, din tipul de propoziţie *A noastră a plecat*, propoziţie în care articolul posesiv-genitival ***a***, împreună cu pronumele posesiv *noastră*, este în cazul *nominativ*. *Articolul hotărât proclitic* ***lui***, din tipul de propoziţie *I-am dat* ***lui*** *Ion cartea* este omonim morfologic de gradul al 2-lea cu *pronumele personal* ***lui***, din tipul de propoziţie *I-am dat* ***lui*** *cartea*.

Omonimele morfologice de gradul I şi, respectiv, *omonimele morfologice de gradul al 2-lea* vor fi prezentate *concomitent* în cadrul omonimiei morfologice la nivelul cuvintelor-flectiv.

În funcţie de poziţia faţă de substantiv sau adjectiv, *articolele* se împart, în limba română, în articole *enclitice* (articolul hotărât) şi *articole proclitice* (articolul nehotărât, articolul hotărât proclitic *lui*, articolul posesiv-genitival, articolul demonstrativ).

La articolul hotărât proclitic *lui*, denumirea tradiţională de *articol hotărât*, care ar trebui să indice *individualizarea*, nu este justificată, deoarece acesta este numai o *marcă* a formei flexionare cazuale de genitiv-dativ singular[752]. El apare la substantivele proprii nume de persoană masculine, situaţie în care, articolul hotărât proclitic *lui* dezvoltă *omonimia cazuală genitiv-dativ* (omonimie morfologică de gradul I). Exemple: „Eşti steaua *lui* Verde-mpărat - duhul nemântuit?" (Blaga, *Poezii*, p. 147) (genitiv); „N-am dreptate, nene Costică? sfârşi Grigore adresându-se deodată *lui* Dumescu". (Rebreanu, *Opere*, p. 546) (dativ).

Elementul care **dezomonimizează** omonimia morfologică cazuală genitiv-dativ de la nivelul articolului hotărât proclitic *lui* este *natura regentului* (regent de tip *nominal* sau regent de tip *verbal*) substantivului articulat cu articolul hotărât proclitic *lui*. Astfel, în tipul de exemplu „Eşti steaua *lui* Verde-mpărat - duhul nemântuit?" (Blaga, *Poezii*, p. 147), articolul hotărât proclitic *lui* este în *genitiv*, deoarece substantivul *Verde-mpărat* determină *substantivul steaua*, în timp ce articolul hotărât proclitic *lui*, din tipul de exemplu: „N-am dreptate, nene Costică? sfârşi Grigore adresându-se deodată *lui* Dumescu". (Rebreanu, *Opere*, p. 546), este în cazul *dativ*, pentru că substantivul *Dumescu* are ca regent *verbul adresându-se*.

Genitivul este omonim morfologic de gradul I cu dativul şi în cazul substantivelor nume de persoană feminine străine (neologice, neterminate în vocala *a*), articulate cu articolul hotărât proclitic *lui*. Exemple: *Pentru noi, casa* ***lui*** *Carmen e un monument istoric*. (genitiv); *I-am dat* ***lui*** *Catrinel cartea*. (dativ).

---

[751] I. Iordan şi Vl. Robu în LRC, p. 267, numesc omonimele care „aparţin unor clase lexico-gramaticale diferite", de tipul *duce* (substantiv) - *duce* (verb), omonime *lexico-gramaticale*, în timp ce V. Şerban şi I. Evseev, în *Vocabularul*, p. 176 numesc „formele identice ale cuvintelor aparţinând unor părţi de vorbire diferite", de tipul *cer* (substantiv) - *cer* (verb), *omonime morfologice*.

[752] Dimitriu, *Gramatica* p. 168.

Articolul hotărât proclitic lui este omonim morfologic de gradul al 2-lea cu *pronumele personal lui*, în cazurile genitiv sau dativ. Exemple: „Stelian Minea păstră pentru el remarca involuntară că, pe „vremea *lui*" nici o studentă nu se încumeta atât de liber să participe singură la o adunare între colegi". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 253) (genitiv); „Bătrânul se uită și la dânsul ca adineaori la Titu, și nici *lui* nu-i răspunse nimic". (Rebreanu, *Opere*, p. 587) (dativ).

Articolul nehotărât reprezintă cuvântul-flectiv care precedă întotdeauna *substantivul*, situație în care indică un grad redus de individualizare, uneori generalizarea, iar în calitate de morfem de același tip cu verbul auxiliar, prepoziția etc, marchează - alături de desinențe - categoriile gramaticale de gen, număr și caz la substantivul pe care-l însoțesc. Articolele nehotărâte au caracter mobil, putând preceda, direct sau la distanță, radicalul substantival. Distanțarea se poate realiza prin intercalarea unui adjectiv, eventual cu un determinant adverbial. Exemplu: „Din rude mari împărătești/*O* ***prea frumoasă*** fată". (Eminescu, *Poezii*, p. 126). Articolul nehotărât cunoaște realizările *un, unui* (singular, masculin); *o, unei* (singular, feminin) și *niște, unor* (plural, masculin și feminin).

Omonimie morfologică de gradul I există în cazul articolului nehotărât *un*, care dezvoltă o omonimie morfologică de *caz* (nominativ-acuzativ). Exemple: „Fără de veste/*un* sâmbure i-ajunse între dinți din fructul blestemat". (Blaga, *Poezii*, p. 34) (masculin, nominativ); „Și-ncremenit cum stau și pașnic/Ca *un* ascet de piatră". (Blaga, *Poezii*, p. 31) (masculin, acuzativ).

Omonimia morfologică *cazuală* de gradul I (nominativ-acuzativ) a articolului nehotărât *un* poate fi **dezomonimizată** făcându-se apel la *poziția* substantivului precedat de articolul nehotărât *un* (în topica obiectivă) față de verbul-predicat. Dacă substantivul precedat de articolul nehotărât *un* umple golul din stânga verbului-predicat, atunci articolul nehotărât *un* este marcă a *nominativului*, iar dacă substantivul precedat de articolul nehotărât *un* urmează verbului-predicat, atunci articolul nehotărât *un* marchează *acuzativul*.

Articolul nehotărât *un* este omonim morfologic de gradul al 2-lea și cu *adjectivul nehotărât un*. Exemplu: ***Un client intră, altul iese***. (G.G. Neamțu, *Elemente de analiză gramaticală*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1989, p. 52).

Articolul nehotărât *o*, de la substantivele feminine, la cazul *nominativ*, numărul singular este omonim morfologic de gradul I cu articolul nehotărât *o*, de la substantivele feminine, la cazul *acuzativ*, numărul singular. Omonimia morfologică este, în această situație, exclusiv *cazuală*. Exemple: „*O* voce ieri din adânc s-a nălțat". (Blaga, *Poezii*, p. 136) (nominativ); „Nadia Ciobanu aprinse *o* țigară de cealaltă sfârșită". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 253) (acuzativ).

Articolul nehotărât o este omonim morfologic de gradul al 2-lea cu *pronumele personal* în acuzativ *o*, cu *verbul* auxiliar *a avea*, în forma sa invariabilă *o*, cu *verbul* auxiliar *a avea*, în forma sa invariabilă *o*, din structura viitorului popular și cu *interjecția o!*. Exemple: „Comparația fu zdrobitoare pentru Stelian Minea. Noroc că profesorul nici n-*o* bănuia". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 254) (pronume); „Cum credeam că n-*o* să le mai revedem niciodată după război..." (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 254) (verb); „*O*, moartea e-un chaos, o mare de stele!" (Eminescu, *Poezii*, p. 28) (interjecție).

Segmentele fonice *un* și *o* pot fi nu numai *articole nehotărâte*, ci și *numerale*

cardinale, cu precizarea că între aceste două valori nu există o demarcaţie exactă. Pentru distincţia *relativă* a articolelor nehotărâte *un* şi *o* de
numeralele cardinale *un* şi *o* se recomandă să se ia în consideraţie *pluralul* acestora în context: când lui *un, o* de la singular îi corespund la plural *nişte, unii*, atunci vorbim de *un, o articol nehotărât*, când, însă, lui *un, o* îi corespund ca formă pentru plural *doi, două*, vorbim despre *un, o numeral cardinal*[753]. Exemple: „Pentru dânşii, războiul însemna *un* eveniment prea îndepărtat, mai mult abstract". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 254); „Sufletul satului fâlfâie pe lângă noi, (...) ca *o* cădere de fum din streşini de paie". (Blaga, *Poezii*, p. 91) (*un* şi *o* - articole nehotărâte); *Astăzi au venit numai un student şi o studentă*. (*un* şi *o* - numerale cardinale).

Articolul nehotărât *unui* dezvoltă omonimia morfologică *cazuală* genitiv-dativ (omonimie morfologică de gradul I). Exemple: „Descifrând eternitatea din ruina *unui* an". (Eminescu, *Poezii*, p. 23) (genitiv); „Cum mai bine i se şede *unui* purceluş de treabă". (Eminescu, *Poezii*, p. 63) (dativ).

Dezomonimizarea omonimiei morfologice *cazuale* de gradul I a articolului nehotărât *unui* poate fi făcută luându-se în consideraţie *regentul* de tip *nominal* sau *verbal* al substantivului precedat de articolul nehotărât *unui*. Astfel, în tipul de exemplu „Descifrând eternitatea din **ruina** *unui* an". (Eminescu, *Poezii*, p. 23), articolul nehotărât *unui* marchează genitivul, deoarece substantivul pe care îl precedă are un regent nominal (substantivul *ruina*), în timp ce, în tipul de exemplu „Cum mai bine i se **şede** *unui* purceluş de treabă". (Eminescu, *Poezii*, p. 63), articolul nehotărât *unui* este marcă a cazului *dativ*, pentru că substantivul pe care îl precedă are un regent de tip verbal (verbul *şede*).

Articolul nehotărât *unei*, de la substantivele feminine, la cazul *genitiv*, numărul singular, este omonim morfologic de gradul I cu articolul nehotărât *unei*, de la substantivele feminine, la cazul *dativ*, numărul singular. Omonimia morfologică este, în acest caz, *cazuală*. Exemple: „Era fiica preşedintelui Curţii de apel din Craiova, Nicolae Postelnicu, vlăstarul *unei* vechi familii boiereşti, sărăcit de tot". (Rebreanu, *Opere*, p. 560) (genitiv); *I-am oferit **unei** fete flori*. (dativ).

În legătură cu articolul nehotărât proclitic *nişte*, notăm că acesta intră în distribuţie cu substantive la *plural* şi dezvoltă omonimia *cazuală* nominativ-acuzativ şi omonimia de *gen* (masculin-feminin) (omonimie morfologică de gradul I). Exemple: „Dacă nu-i simt ca pe *nişte* polipi capabili de creştere dezordonată e fiindcă îi simt deja îmbătrâniţi". (Al. Ivasiuc, după Al. Metea, S. Drincu, *Analize gramaticale*, Editura Facla, Timişoara, 1974, p. 137) (acuzativ, masculin); ***Nişte** studente au plecat*. (nominativ, feminin).

Forma *nişte* are valoare de articol nehotărât numai atunci când precedă un substantiv apelativ la plural: ***nişte** femei*. Cuvântul *nişte* poate, însă, preceda şi substantive materiale care au formă de singular: ***nişte** aer, **nişte** apă*. În această situaţie, forma *nişte*, indicând o cantitate nedefinită, reprezintă, din punct de vedere morfologic, un *adjectiv nehotărât*, care are funcţia sintactică de atribut adjectival[754]. Articolul nehotărât *nişte* şi adjectivul nehotărât *nişte* sunt omonime morfologice de gradul al 2-lea.

---

753 În această privinţă, vezi GA, 1, p. 109, 184.
754 Dimitriu, *Gramatica* p. 174.

Articolul nehotărât *unor* dezvoltă o omonimie morfologică de *caz* (genitiv-dativ) şi de *gen* (masculin-feminin) (omonimie morfologică de gradul I). Exemple: ***Invitaţia unor băieţi este valabilă.*** (genitiv, masculin); „Moaie pana în colorarea *unor* vremi de mult trecute". (Eminescu, *Poezii*, p. 24) (genitiv, feminin); *Le-am dat **unor** băieţi invitaţia.* (dativ, masculin); *Le-am oferit **unor** fete flori.* (dativ, feminin).

Avându-se în vedere criteriul *cazului* substantivului său precedat de articol şi *felul* pronumelui precedat de articol, se vorbeşte despre categoria articolelor numite *posesiv-genitivale*: *al, a, ai, ale, alor*. Ele sunt numite astfel pentru că pot apărea şi înaintea unui pronume sau adjectiv pronominal posesiv şi înaintea unui genitiv al substantivelor sau substitutelor acestora. Articolul posesiv-genitival poate preceda substantive, substitute ale substantivelor (pronumele) şi unele numerale. Spre deosebire de articolul hotărât enclitic şi articolul nehotărât, articolul posesiv-genitival nu individualizează şi nici nu generalizează substantivul în distribuţie cu care intră. În calitate de cuvânt-flectiv, de acelaşi tip cu verbele auxiliare, formele neaccentuate de acuzativ sau dativ ale pronumelui reflexiv etc, articolul posesiv-genitival se *poate* constitui în marcă a categoriei gramaticale a cazului (vezi infra) sau poate fi un element formativ în structura numeralului ordinal: *a doua, al doilea* etc, marcând, în acest caz, categoria gramaticală a genului. Exemple: „Începând la talpa însăşi *a* mulţimii omeneşti". (Eminescu, *Poezii*, p. 101) (articolul posesiv-genitival - marcă a cazului genitiv); „*A* doua casă din strada Argintari era a lor". (Rebreanu, *Opere*, p. 530) (articolul posesiv-genitival – element formativ în structura numeralului ordinal).

O situaţie aparte în privinţa omonimiei morfologice la nivelul paradigmei articolului posesiv-genitival o constituie omonimia morfologică de gradul I a articolului posesiv-genitival *a*. Articolul posesiv-genitival *a* dezvoltă la nivelul limbii literare o omonimie flexionară *cazuală*, datorită faptului că el este marcă a cazului *genitiv*, atunci când intră în distribuţie cu substantive comune şi proprii sau cu substitute ale substantivului (toate tipurile de pronume, excepţia constituind-o *pronumele posesiv*, situaţie în care, genitivul este marcat cu ajutorul articolului posesiv-genitival *alor*)[755]. Compară în acest sens tipurile de exemple: în stilul beletristic: „Palid stinge-Alexandrescu sânta candel-*a* sperării". (Eminescu, *Poezii*, p. 23); „Papa cu *a* lui trei coroane puse una peste alta". (Eminescu, *Poezii*, p. 109); în texte vechi religioase: „Şi auzi-mă den măgura sfântă *a* lui". (CP, p.139); în texte dialectale: „Îl împănez aşa cum s-o compus iel din toate-*a* lui". (TD, p. 91), tipuri de exemple în care *a* este marcă a cazului *genitiv*, cu tipurile de exemple: *A noastră a plecat; Vorbim despre **a** noastră*, cazuri în care articolul posesiv-genitival *a*, împreună cu pronumele posesiv cu care se află în distribuţie, este în cazul nominativ şi, respectiv, acuzativ. În tipurile de exemple mai sus amintite, articolul posesiv-genitival *a* transmite informaţie gramaticală de tip categorial diferită (genitiv, nominativ, acuzativ).

În textele dialectale (mai ales în aria nordică) şi în limba veche, articolul posesiv-genitival *a* dezvoltă nu numai o relaţie omonimică de tip *cazual*, ci şi o omonimie morfologică de *număr* şi *gen* (omonimie morfologică de gradul I). Astfel, se observă că articolul posesiv-genitival apare numai cu forma *a*, indiferent de genul şi

---

755 Articolul posesiv-genitival *alor* este morfem cazual, dar pentru *două* cazuri: *genitiv* şi *dativ*, atunci când intră în distribuţie cu pronumele posesiv. Exemple: *Caietul **alor** mei este îngrijit* (genitiv); *Le-am dat **alor** mei caiete.* (dativ).

numărul substantivului la care trimite. În privinţa lui *a* invariabil, indiferent de genul şi numărul substantivului la care trimite, Graur îl citează pe Densusianu, care consideră că „înaintea genitivului este prepoziţia *a* (păstrată aşa în Moldova, în aromână şi istroromână, pe când în dacoromână, prin analogie cu posesivul şi numeralul, se ajunge la *al, ai, ale*”[756].

La nivelul textelor dialectale şi al textelor vechi, articolul posesiv-genitival *a* este folosit pentru: 1. *feminin singular* (folosit corect): „Atunci ies nişte flori galbene care aşa se zice către ele: sânziene. Când să pun, să numesc: asta-i *a* lu Pătru, asta-i *a* lu Pavel”. (EP, p. 69); „Ca să nu citească întru *a* lor limbă dumnezăiasca Scriptură”. (B, p. 139). 2. *masculin singular* (în loc de *al*): „Eu te sorocesc/Cu sorocu meu/Şi cu-*a* lu Dumnezău”. (EP, p. 161); „*A* lu Isus Hristos născutul, aşa era”. (CT, p. 2); 3. *feminin plural* (în loc de *ale*): „Îl împănez aşa cum s-o compus iel din toate-*a* lui”. (TD, p. 91); „Au trimis la Stefa Gora de au adus nişte moaşte *a* unor sfinţi”. (RP, p. 166). În privinţa folosirii lui *a* în loc de *al*, trebuie pusă problema originii lui *al*, pe care *unii* îl explică din *ille*, iar *alţii* din prepoziţia *ad*[757]. Astfel, se disting două explicaţii diferite, şi anume: 1. la posesive şi la numerale avem a face cu prepoziţia *a* + articolul *l*, articol care, în unele graiuri, nu mai apare şi 2. *al* provine din *ille* şi a devenit apoi invariabil în unele dialecte şi graiuri, folosindu-se, de multe ori, forma *a*, în loc de *al*[758].

Articolul posesiv-genitival a: „Ca şi când s-ar fi aşteptat la vreo obiecţie *a* lui Titu”. (Rebreanu, *Opere*, p. 292) este omonim morfologic de gradul al 2-lea cu *pronumele* (semiindependent[759] sau demonstrativ) *a*: „Cealaltă imagine, *a* închipuirii, biruia mai puternică”. (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 171); *A de vine acum este Maria*, cu *prepoziţia a* (fie însoţind un substantiv sau un substitut al acestuia, fie prepoziţia *a* - morfem al infinitivului): *Calcă a femeie*; *Este mamă a trei copii*; „Ş-apoi cine ştie de este mai bine/*A* fi sau *a* nu fi... dar ştie oricine”. (Eminescu, *Poezii*, p. 28), cu *verbul auxiliar a*, din structura perfectului compus: „Intrat-*a* noaptea-n burg fără de vamă”. (Blaga, *Poezii*, p. 164) şi cu *substantivul a* (în metalimbaj): *A este articol posesiv-genitival*. În privinţa considerării cuvântului *a pronume semiindependent*, *Gramatica limbii române*, Editura Academiei consideră că *a*, dintr-o propoziţie de tipul *A casei a venit* este articol, dar un articol de tip special, care „ţine locul unui substantiv în nominativ sau al unui substitut al acestuia, pe care îl determină genitivul; astfel, se vede că adevăratul subiect al propoziţiei este şi aici la nominativ”[760]. Această interpretare conţine, credem, o inadvertenţă morfologică, şi anume, imposibilitatea *articolului a* de a *ţine locul* unui substantiv. În literatura de specialitate românească, se vehiculează şi opinia că *a* din propoziţia *A noastră a venit* este *pronume*, deoarece se consideră că atât *a*, cât şi elementul pronominal posesiv pot fi înlocuite, pe rând, printr-un substantiv[761]. Fiind independent de cuvântul post-pus (substantiv sau

756 Al. Graur, *Tendinţele actuale ale limbii române*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1968, p. 73 [=Graur, *Tendinţe*].
757 Graur, *Tendinţe*, p. 73.
758 Graur, *Tendinţe*, p. 73.
759 Guţu, *Sintaxa*, p. 113.
760 GA, 2, p. 90.
761 Maria Manoliu Manea, *Genitivul pronumelui personal în limba română contemporană*, în „Elemente de lingvistică structurală”, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1967, p.275 [=Manoliu, *Genitivul*].

pronume), cuvântul *a* este în acest caz, „pronume genitival"[762] sau „pronume semiindependent"[763]. Există, însă, şi opinia că *a*, dintr-o propoziţie de tipul *A casei venit* este nu *numai* articolul *a* sau *numai* pronumele *a*. În structura genitivului substantivelor şi a substitutelor acestora, cuvântul *a*, „mai conservă din valoarea lui iniţială de pronume şi capacitatea de a trimite indirect, prin intermediul substantivului, la o noţiune"[764]. Cuvântului *a* nu-i poate fi, însă, contestată calitatea de substitut, de pronume, în propoziţii de tipul: *A de vine acum este Maria*, unde cuvântul *a* este pronume demonstrativ. Cuvântul *a* dintr-o propoziţie de tipul *Este mamă a trei copii* este *prepoziţie*, deoarece *a* + numeral cardinal poate fi substituit printr-o prepoziţie. Compară *Mamă a trei copii - Mamă cu trei copii*, dar *Mamă a copiilor* şi nu *Mamă cu copiilor*[765]. În tipul de exemplu *Este mamă a trei copii*, *a* provine din latinescul *ad*, păstrat în toate limbile romanice. Acest *ad* latinesc a devenit în limba română *a*, care este o prepoziţie a genitivului, genitivul fiind cazul posesiei[766].

În textele vechi şi în cele dialectale, *articolul posesiv-genitival a*: „Easte cetate mare *a* înpăratului". (CT, p. 9); „M-an dus la uo sorî di la... de-*a* lui tataia". (TD, p. 23) este omonim morfologic de gradul al 2-lea cu *articolul demonstrativ a* (*a* folosit pentru *cea*): „Să te duci, murgule, duci,/Să te duci, murgule-n grabă/La mândruţa mea *a* dragă". (EP, p. 85). Acest *a* – articol demonstrativ - provine din forma feminină *illa* a pronumelui latinesc, care, atunci când nu era accentuat în frază, purtând numai un accent secundar, s-a transformat în *ua*. Forma *ua* s-a păstrat numai când urma, ca articol hotărât enclitic, imediat după accent: *zi-ua, stea-ua*. În alte cazuri, *u* între vocale „a amuţit": „Fata *a* frumoasă"[767].

În unele texte vechi şi în unele graiuri populare, *articolul posesiv-genitival a* este omonim morfologic de gradul al 2-lea cu *prepoziţia a* (*a* este folosit pentru *în*, pentru *de* sau pentru *la*): „Nimenea nu poate *a* doi domni lucra". (CT, p. 11); „Ţâp-un ban aco-n groapă şi pune unu *a* mână când îl bagă-n copârşău". (EP, p. 66). *A* cu valoare de *prepoziţie* s-a păstrat până astăzi în unele construcţii devenite adverbe locale, precum *acasă, afund, alocuri* etc. În unele dialecte, *a* se simte, în unele din aceste adverbe, ca element prepoziţional[768].

Articolul posesiv-genitival a este omonim morfologic de gradul al 2-lea, în unele graiuri, cu *conjuncţia a* (*a* pentru *iar*): „Fata şădi la dreapta, copilu la stânga, *a* vaca-ntre ei". (EP, p. 7).

Avându-se în vedere criteriul *părţii de vorbire* care este precedată de articol (eventual partea de vorbire din care provine articolul), se vorbeşte, în limba română, despre categoria *articolelor demonstrativ-adjectivale: cel, cea, cei, cele, celui, celei,*

---

[762] Maria Manoliu Manea, *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard*, Editura Academiei, Bucureşti, 1978, p. 71 [=Manoliu, *Sistematica*].
[763] Guţu, *Sintaxa*, p. 113.
[764] Dimitriu, *Gramatica* p. 180.
[765] Maria Manoliu Manea, *Articolul posesiv în limba română contemporană*, în SCL, nr.1, 1964, p. 72 [=Manoliu, *Articolul*].
[766] *Dicţionarul limbii române*, Academia Română, Tomul 1, partea 1, Bucureşti, Librăriile Socec, 1913, s.v.*a* [=DA].
[767] DA, s.v.*a*.
[768] DA, s.v.*a*.

celor. Aceste articole sunt numite *demonstrative*, deoarece provin din forme ale adjectivelor demonstrative şi *adjectivale*, pentru că preced adesea un adjectiv. Articolul demonstrativ-adjectival precedă un adjectiv şi urmează unui substantiv propriu sau comun, acesta din urmă fiind obligatoriu articulat cu articol hotărât enclitic: „Vuietul *cel* sălbatec al tobelor inamice, casele năruindu-se mistuite în flăcări". (Eminescu, *Proză*, p. 161). Pe lângă faptul că articolul demonstrativ-adjectival contribuie la individualizarea substantivului sau este indice al substantivizării, el marchează şi categoriile gramaticale de gen, număr şi caz, de la părţile de vorbire precedate, sunt, deci, *cuvinte-flectiv*. În privinţa cazului adjectivului pe care îl precedă, acesta nu poate fi marcat în mod precis de articolul demonstrativ-adjectival, pentru că *articolul demonstrativ-adjectival* are forme nu pentru fiecare caz în parte, ci o formă flexionară pentru nominativ-acuzativ şi o altă formă flexionară pentru genitiv-dativ[769].

Din perspectiva omonimiei morfologice, articolul demonstrativ-adjectival *cel, cea, cei, cele* dezvoltă omonimia *cazuală* nominativ-acuzativ (omonimie morfologică de gradul I). Exemple: „Când s-a întors în Bucureşti, prietenul *cel* nou de atunci, Vasile Mogrea, spusese că (...) fiecare dintre dânşii vor rămâne încremeniţi". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 177) (nominativ); „Şi ca Byron treaz de vântul *cel* sălbatic al durerii". (Eminescu, *Poezii*, p. 23) (acuzativ); „Fiindcă era poate singura, într-adevăr, *cea* îndeaievea şi eternă". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 171) (nominativ); „Scrise de mâna *cea* veche a-nvăţaţilor mireni". (Eminescu, *Poezii*, p. 24) (acuzativ); „Călătorii zoreau spre ieşire, *cei* mulţi cu bagajele în mână, *cei* puţini cu hamalii în urma lor". (Rebreanu, *Opere*, p. 529) (nominativ); „Astfel, şirele caselor păreau puse în ordine de bătălie, cu capete arzânde, cu ochii *cei* plini de flacără şi fum". (Eminescu, *Proză*, p. 161) (acuzativ); *Cele rele vor fi pedepsite*. (nominativ); „Gândurile-mi rele sugrum *cele* bune". (Eminescu, *Poezii*, p. 28) (acuzativ).

Articolul demonstrativ-adjectival *celui, celei, celor* dezvoltă omonimia cazuală de gradul I *genitiv-dativ*. Exemple: „La ghişeul unde a suportat obrăznicia *celui* dintâi venit". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p.177) (genitiv); *I-am dat celui tânăr articolul*. (dativ); „El deşteaptă-n sânul nostru dorul ţării *cei* (celei) străbune". (Eminescu, *Poezii*, p. 25) (genitiv); *I-am oferit celei frumoase cartea*. (dativ); „Nu le rămânea decât umilinţa *celor* câţiva îndârjindu-se să nu se risipească încă". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 177) (genitiv); *Le-am spus celor vinovaţi să mediteze*. (dativ).

Articolul demonstrativ-adjectival se întâlneşte şi în structura *superlativului relativ* al adjectivelor (*cel mai frumos, cea mai frumoasă, cei mai frumoşi* etc), funcţia de bază a lui constând în aceea că reprezintă marca unică a gradului superlativ relativ[770]. Exemplu: „Dacă Dumnezeu nu-l va învrednici pe el însuşi să-şi împlinească dorinţa *cea* mai fierbinte". (Rebreanu, *Opere*, p. 556).

Articolul demonstrativ-adjectival cel este omonim morfologic de gradul al 2-lea cu *adverbul cel* din structura superlativului relativ al adverbelor (aici *cel* a devenit indiferent la gen, număr şi caz, deci s-a adverbializat)[771]. Exemplu: *Cântă cel mai frumos*.

---

[769] Dimitriu, *Gramatica* p. 189.
[770] Dimitriu, *Gramatica* p. 190.
[771] Dimitriu, *Gramatica* p. 189.

Omonimie morfologică există şi în cazul *pronumelui reflexiv*, care „ţine locul obiectului asupra căruia se exercită direct sau indirect acţiunea verbului şi care este identic cu subiectul verbului"[772]. Pronumele reflexiv în acuzativ, forma neaccentuată *se*, reprezintă marca diatezei reflexive, în particular, şi a categoriei gramaticale a diatezei, în general. Pronumele reflexiv *se* este o condiţie necesară constituirii diatezei reflexive. Corespunzător raportului reflexiv, pronumele reflexiv trebuie să se cuprindă într-un raport de identitate generală sau parţială, sub aspectul numărului şi persoanei, în structura întregii sintagme prin care funcţionează diateza verbală[773]. Exemplu: în „Pe trotoarele largi, *se* vânzolea o lume pestriţă într-un amestec oriental". (Rebreanu, *Opere*, p. 530).

Pronumele reflexiv *se* nu marchează, însă, numai diateza reflexivă. Un verb însoţit de pronumele reflexiv *se* poate fi şi la diateza *pasivă*, dacă exprimă raportul gramatical pasiv, dezvoltând, astfel, omonimie morfologică de gradul I. Exemplu: „Într-o cameră de rezervă, i *se* improvizase un dormitor, ca să aibă un refugiu când vine în Bucureşti în lipsa Nadinei". (Rebreanu, *Opere*, p. 532).

Pronumele reflexiv *se* poate fi şi marcă a diatezei *reciproce*, diateză care „exprimă un raport mixt, activ şi pasiv în acelaşi timp, arătând că persoanele reale participante la acţiune sunt în acelaşi timp şi active, săvârşind acţiunea ca subiect, şi pasive, suferind acţiunea ca obiect"[774]. Exemplu: „A construit casa înadins ca locatarii să *se* poată spiona reciproc şi permanent". (Rebreanu, *Opere*, p.532).

Pronumele reflexiv *se* poate fi, de asemenea, marca *diatezei impersonale*, pentru că exprimă raportul gramatical zero (pentru care se poate folosi - din cauza caracterului său sugestiv - termenul de „raport impersonal"[775]. Pronumele reflexiv *se* este, în acest caz, omonim morfologic de gradul I cu pronumele reflexiv *se*, marcă a diatezei *reflexive*, cu pronumele reflexiv *se*, marcă a diatezei *pasive* şi cu pronumele reflexiv *se*, marcă a diatezei *reciproce*. Exemplu: „*Se* auzise că vrea să cheltuiască chiar o sută de mii". (Rebreanu, *Opere*, p. 290).

Pronumele reflexiv *se* este marca *necesară* constituirii diatezei reflexive, în general, dar nu şi în mod automat, *suficientă*. Astfel, unele verbe, chiar dacă sunt însoţite de forma neaccentuată în acuzativ *se* a pronumelui reflexiv, nu sunt la diateza reflexivă, ci sunt „structuri pronominal-reflexive, în afara constituirii opoziţiei categoriale specifice diatezei"[776], pentru că refuzul unei forme reflexive de a intra în opoziţie cu activul sau pasivul scoate acea formă în afara diatezei. Nu sunt, deci, la diateza reflexivă şi nici nu cunosc categoria gramaticală a diatezei[777] toate tipurile de verbe pronominale însoţite de pronumele reflexiv, de tipul *a se teme, a se duce, a se mira* etc[778]. Exemplu: „Ce noroc că *s*-a întâmplat să fie tocmai gătit când a cunoscut pe fata gazdei". (Rebreanu, *Opere*, p. 566).

---

[772] GA, 1, p. 152.
[773] Irimia, GLR, p. 113.
[774] Dimitriu, GM, p. 255.
[775] Dimitriu, GM, p. 247.
[776] Irimia, GLR, p. 210.
[777] În literatura de specialitate românească, există şi opinia potrivit căreia, la un număr redus de verbe, şi anume cele cu valoare dinamică, pronumele reflexiv *se* este marca diatezei *active*. (Dimitriu, GM, p. 249).
[778] Irimia, GLR, p. 210.

Formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv de persoana a treia, în cazul dativ *îşi*, *şi* dezvoltă o omonimie morfologică de *diateză*. Pronumele reflexive în cazul dativ *îşi* sau *şi*, din componenţa verbelor pronominale dinamice aflate în afara constituirii opoziţiei categoriale specifice diatezei[779] (diateza zero): „*Îşi* aminti cu cât interes a discutat Grigore despre nevoile ţărăneşti". (Rebreanu, *Opere*, p. 551); „Făgăduind lui Titu că-l va prezenta negreşit, ca să o cunoască şi să-*şi* dea seama ce înseamnă o fiinţă într-adevăr adorabilă". (Rebreanu, *Opere*, p. 540) sunt omonime morfologice de gradul I cu pronumele reflexive în cazul dativ *îşi, şi*, mărci ale *diatezei medii* (diateza posesivă)[780], situaţie în care, formele neaccentuate ale pronumelui personal în cazul dativ semnifică reflectarea acţiunii asupra unui obiect ce aparţine agentului autor al acţiunii: „*Îşi* trecu pălăria în mâna stângă şi încercă să zâmbească". (Rebreanu, *Opere*, p. 531); „Potrivindu-*şi* pălăria în cap cu băgare de seamă (...), urmă cu un glas învăluit de emoţie..." (Rebreanu, *Opere*, p. 531).

1.6.3. Omonimia morfologică la nivelul structurilor morfologice analitice

Despre omonimie morfologică se poate vorbi nu numai la nivel *morfematic* (flective propriu-zise şi cuvinte-flectiv), ci şi la nivelul ***structurilor morfologice analitice***. Diverse structuri morfologice analitice identice din punctul de vedere al organizării fonologice pot transmite informaţie *gramaticală de tip categorial* diferită, deci pot fi omonime morfologice de gradul I.

Atunci când un anumit *mod* sau *timp* verbal transmite un conţinut categorial diferit de cel obişnuit, se vorbeşte despre *valoarea* schimbată a acestuia. (Exemplu: *Să citeşti!* - conjunctiv cu valoare de imperativ). *Valoarea* schimbată a unui anumit mod sau timp verbal conduce la omonimie morfologică de gradul I.

Un tip de omonimie morfologică la nivelul structurii morfologice analitice este acela al *infinitivului* omonim morfologic de gradul I cu *imperativul*. Este vorba de infinitivul cu prepoziţia-morfem *a*, care poate apărea nu numai ca determinant[781], ci şi ca mod independent. În aceste situaţii, ca mod independent, infinitivul este omonim morfologic cu imperativul, adică transmite o poruncă, un îndemn, un sfat, o rugăminte şi, atribuindu-se unei persoane gramaticale în nominativ, îndeplineşte funcţia sintactică de predicat al unei propoziţii principale. Exemple: ***A nu se fuma în sală!; A nu se apleca în afară!; A se consuma înainte de data expirării!; A se citi prospectul!; A se agita înainte de întrebuinţare!*** etc. Aceste structuri în care infinitivul are o semantică echivalentă cu aceea a imperativului constituie principalul argument în susţinerea predicativităţii infinitivului[782].

Propoziţia cu predicatul la infinitivul cu *a* nedependent cu valoare de imperativ

---

[779] În GA, 1, p. 209, se consideră că verbele cu pronume reflexiv în acuzativ sau dativ a căror acţiune „este făcută cu participare intensă din partea subiectului sau cu un interes special", sunt verbe la diateza *reflexivă*, valoarea *dinamică*.

[780] Iordan şi Robu, LRC, p. 416.

[781] Forma infinitivului cu prepoziţia morfem *a* apare, de obicei, „în subordinea unui element regent oarecare, căruia i se juxtapune sau de care se leagă printr-un element de relaţie de tipul *de, pentru, spre, în loc de* etc". (Dimitriu, GM, p. 278).

[782] Vezi pentru argumentele aduse în sprijinul ideii predicativităţii infinitivului, Matilda Caragiu Marioţeanu, *Moduri nepersonale*, SCL, 13, 1962, nr. 1, p. 38 ş.u.; Dimitriu, GM, p. 285÷288.

este de cele mai multe ori *principală independentă* (vezi supra), iar uneori principală regentă (*A **nu se fuma** unde este pericol de incendiu!; **A nu se parca** în locurile care sunt ale şefilor!* etc)[783].

Omonimie morfologică există şi în cazul structurilor morfologice analitice constituite din *prepoziţia a + auxiliarul fi + verbul de bază la participiu,* situaţie în care modul infinitiv se află la două diateze şi timpuri diferite: *infinitivul prezent pasiv* (*El, enervat de **a fi luat** prin surprindere, se opreşte*) şi *infinitivul perfect activ* (*El, enervat de **a fi mers** prea mult, se opreşte*). Pentru **dezomonimizare** în cazul acestei structuri morfologice analitice, elementele decisive sunt *existenţa* complementului de agent, exprimat sau neexprimat, şi *acordul* în gen, număr şi caz al participiului verbului de bază.

Dacă participiul verbului de bază se acordă în gen, număr şi caz cu numele-subiect, atunci structura, la care există, exprimat sau neexprimat, complementul de agent, reprezintă ***infinitivul prezent pasiv***. Exemplu: *El, ea etc, enervat/ă etc de **a fi luat/ă** etc prin surprindere (de intervenţia privitorilor), se opreşte*. Dacă, însă, participiul verbului de bază nu se acordă în gen, număr şi caz cu numele-subiect, structura morfologică analitică avută în vedere, la care nu există complement de agent, reprezintă *infinitivul perfect activ*. Exemplu: *El/ea enervat/ă etc de **a fi mers*** (***mers*** invariabil; complement de agent inexistent) *prea mult, se opreşte*[784].

Şi *conjunctivul prezent* poate fi omonim morfologic, în unele contexte, cu *imperativul*. Această valoare de imperativ a conjunctivului prezent este deosebit de frecventă, deoarece, astfel, limba română îşi completează, cu ajutorul conjunctivului prezent, trebuinţele neacoperite deplin de imperativul propriu-zis, din cauza caracterului său unipersonal. Conjunctivul prezent care nu are valoare de imperativ este timp de *relaţie* şi apare fie în propoziţii subordonate unui verb-predicat (care, de obicei, este un verb modal) („Trebuie *să plece* şi el la moşia unui prieten". (Rebreanu, *Opere*, p. 566), fie în structura predicatului verbal compus („Tu *trebuia să te cuprinzi*/De acel farmec sfânt". (Eminescu, *Poezii*, p. 147). Conjunctivul prezent omonim cu imperativul este un timp *absolut*, el apărând în propoziţii principale şi independente. Exemplu: „*Să trăieşti*, cucoane, şi *să-ţi trăiască* părintele, că-i un om şi jumătate!" (Rebreanu, *Opere*, p. 528).

Modul *prezumtiv* exprimă acţiunea, starea, existenţa, voinţa, dorinţa etc ca presupuse, nesigure, îndoielnice[785]. Exemplu: „Pe urmă se întrebă de ce nu-i *va fi răspuns* Virgil Probotă". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 175). La prezumtiv există două serii de forme: o serie de forme este realizată pe baza *gerunziului* verbului de conjugat: *vor fi citind, să fi mâncând, ar fi terminând*, iar a doua serie de forme este construită pe baza *participiului* verbului de conjugat: *vor fi citit, să fi mâncat, ar fi terminat*. Formele prezumtivului constituite pe baza *participiului* verbului de conjugat sunt omonime morfologic cu formele *viitorului anterior* indicativ, ale *conjunctivului perfect* şi ale *condiţionalului-optativ perfect*. Aceasta înseamnă că mărcile acestor trei moduri - adică *zero* de la indicativ, conjuncţia morfem *să* de la conjunctiv şi imperfectul auxiliarului *a vrea* de la condiţional-optativ - sunt şi mărcile *prezumtivului*[786]. La seria de forme ale

---

783 C. Dimitriu, lucrare de manuscris.
784 C. Dimitriu, lucrare de manuscris.
785 Dimitriu, GM, p. 269.
786 Dimitriu, GM, p. 270.

prezumtivului construite pe baza *participiului*, care sunt omonime morfologic cu viitorul anterior indicativ, cu perfectul conjunctivului sau al condiţional-optativului, marca secundară poate fi considerată „caracterul absolut al prezumtivului (în opoziţie cu caracterul relativ al viitorului al 2-lea indicativ, al perfectului conjunctiv şi chiar al perfectului condiţional-optativului)[787]. Viitorul anterior este ipostaza de timp de relaţie a viitorului, având un alt termen de referinţă, decât prezentul comunicării: „Să uit, cum dup-o clipă din braţele-mi te-ai smult.../Voi fi bătrân şi singur, *vei fi murit* de mult!" (Eminescu, *Poezii*, p. 83). Prezumtivul omonim cu viitorul anterior este un mod absolut: „Dintr-un veac trece în alt veac, abia mai schimbat, imperceptibil, de cum *va fi fost* în vârsta necunoscută a neamului getic". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 171). Conjunctivul perfect cunoaşte amândouă situaţiile: de mod şi timp absolut şi de mod şi timp de relaţie, el situând acţiunea verbului, ca mod şi timp de relaţie, într-un moment anterior momentului unei alte acţiuni sau, ca mod şi timp absolut, într-un moment anterior momentului comunicării[788]. Exemple: „Se prea poate. Nu zic ba... Cu condiţia ca ţăranul *să fi fost* într-adevăr harnic şi întreprinzător". (Rebreanu, *Opere*, p. 548); „Când suna, ştiam că Ramses trebuia *să fi murit*". (Eminescu, *Poezii*, p. 106). Prezumtivul omonim cu forma conjunctivului perfect este un mod absolut. Exemplu: „Dacă ţăranii au ajuns să fure în grup o cantitate aşa de considerabilă, chiar *să nu fi fost* cât spune arendaşul, e semn rău". (Rebreanu, *Opere*, p. 585). Condiţional-optativul perfect este un mod şi un timp de relaţie, situând acţiunea în trecut, prezentând-o ca nerealizată, din perspectiva unei alte acţiuni posterioare[789]. Exemple: „Era un adevăr de care şi-ar fi dat seama îndată şi Ion Bâzdâgă, dacă spiritul şi vinul pritocit pe drum (...) nu i-*ar fi întunecat* limpedea judecată". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 165) (condiţional); „Titu reciti scrisoarea de câteva ori, parc-*ar fi vrut* s-o înveţe pe dinafară". (Rebreanu, *Opere*, p. 542) (optativ). Prezumtivul omonim cu modul condiţional-optativ perfect este un mod absolut. Exemplu: „Aduse vorba despre recolta care *ar fi fost* destul de bună, dar nu se poate valorifica din pricina crizei financiare". (Rebreanu, *Opere*, p. 549).

Omonimia morfologică de gradul I dintre prezumtivul perfect, pe de o parte, şi viitorul anterior, conjunctivul perfect şi condiţional-optativul perfect, pe de altă parte, este **dezomonimizată** prin faptul că prezumtivul perfect are un caracter *absolut*, în timp ce viitorul anterior, conjunctivul perfect şi condiţional-optativul perfect sunt moduri şi timpuri *de relaţie* (vezi *supra*).

---

[787] Dimitriu, GM, p. 270.

[788] Conjunctivul perfect este omonim morfologic şi cu ***modul condiţional optativ***, fie în fraze care conţin conjuncţia subordonatoare *dacă*: ***Să nu fi rămas dacă nu-ţi plăcea***, fie în fraze în care *dacă* nu apare: „*S-o fi văzut* despletindu-şi bogatul păr ca mierea arsă şi *să fi întâlnit* adânca privire a ochilor ei albaştri cu sprâncene negre, ai fi zis că pogorâse însufleţită din cadră". (M. Caragiale, după Metea, Drincu, *Analize*, p.117).

[789] Irimia, *Verbul* p. 116.

2. SINTAXA

2.1. Modalități de definire a sintaxei

Filosoful Charles Morris[790] distinge în interiorul *semioticii* (știința semnelor) trei domenii diferite de cercetare, și anume, *sintaxa*, care înseamnă cercetarea relațiilor formale dintre diferite „semne", *semantica*, care înseamnă sondarea relațiilor dintre semne și obiecte și, respectiv, *pragmatica*, care reprezintă cercetarea legăturilor semnelor cu protagoniștii actului lingvistic.

Sintaxa – care constituie obiectul preocupărilor noastre – se poate defini ca o „parte a gramaticii care cuprinde regulile privitoare la îmbinarea cuvintelor în propoziții și fraze"[791]. Dezavantajul acestei definiții este acela că ea ignoră existența unei alte unități sintactice unanim recunoscute în gramatica tradițională; se menționează faptul că propozițiile se îmbină în fraze, dar nu se ia în considerație că și *părțile de propoziție* se îmbină în propoziții. Acesta este motivul pentru care considerăm că o definiție mai adecvată a sintaxei este cea propusă de către C. Dimitriu[792], care opinează că sintaxa se poate defini ca „o parte a gramaticii în care se studiază regulile de îmbinare a cuvintelor în unități sintactice. Considerarea sintaxei ca *o parte a gramaticii* presupune admiterea modelului clasic de gramatică, în cadrul căruia, în compartimentul morfologiei, se analizează regulile modificărilor formale ale cuvintelor, iar în compartimentul sintaxei se cercetează regulile îmbinării cuvintelor".

Domeniul sintaxei vizează unitățile sintactice, raporturile posibile la nivelul acestora și funcțiile sintactice.

2.2. Unitățile sintactice

Una dintre problemele controversate ale sintaxei o constituie *unitățile sintactice*. În general, se consideră că, în limba română, unitatea sintactică de bază este *propoziția*, alături de *partea de propoziție*[793], *îmbinarea de cuvinte*,

---

[790] Vezi C. W Morris, *Foundations of the Theory of Signs*, în O. Neurath, R. Carnap și C. Morris, *International Encyclopedia of Unified Science*, Chicago, University of Chicago Press, 1938, p. 77-138.

[791] *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, București, 1966, vol. 2, p. 7 [= GA].

[792] C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Junimea, 1982, p. 7 [= Dimitriu, GLRS].

[793] În legătură cu această unitate sintactică există două modalități distincte de abordare, și anume, o primă opinie, potrivit căreia *partea de propoziție* coincide cu *funcția sintactică* (vezi, în acest sens, I. Iordan, *Limba română contemporană*, București, 1956, p. 526 ș.u. [= Iordan, LRC]; I. Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, București, 1978, p. 572 ș.u. [= Iordan, Robu, LRC]; GA, 2, p. 74 ș.u.), deoarece

substitutul de propoziţie sau frază, fraza şi *textul*[794].

Alţi cercetători consideră că unitatea de bază a limbii în desfăşurarea ei ca act de comunicare este *enunţul*[795]. Enunţul se caracterizează prin *unitate de înţeles* (coerenţă logico-semantică), *unitate de structură* (coeziune structurală) şi *unitate prozodică* (este delimitat prin pauze şi are o singură desfăşurare intonaţională). Termenul *enunţ* acoperă două feluri de unităţi de comunicare, aşa cum sunt definite de modelul sintaxei clasice, şi anume, *propoziţia*, privită ca unitate de comunicare independentă de vecinătăţile ei contextuale, şi *fraza*, ca unitate independentă în care se află, în anumite raporturi, două sau mai multe propoziţii.

În ceea ce ne priveşte, considerăm că enunţul nu reprezintă unitatea sintactică minimală în limba română, deoarece există *enunţuri organizate sub formă de propoziţie*, *enunţuri organizate sub formă de frază* şi *enunţuri organizate sub formă de text*. Rezultă de aici faptul că enunţul organizat sub formă de propoziţie, cu alte cuvinte *propoziţia*, reprezintă unitatea sintactică de bază a limbii române.

În *Gramatica limbii române*, Editura Academiei[796] (şi în cele mai multe din gramaticile curente) se vorbeşte, pe lângă *propoziţie*, şi despre alte două unităţi sintactice, şi anume, *fraza* şi *îmbinarea de cuvinte*. Dacă propoziţia este „unitatea de bază a sintaxei", *fraza* este „unitatea sintactică superioară propoziţiei constituită din două sau mai multe propoziţii". *Îmbinarea de cuvinte* este „cea mai mică unitate sintactică în interiorul căreia se poate stabili un raport sintactic"[797].

În lingvistica românească se vorbeşte şi despre o altă unitate sintactică (alături de partea de propoziţie, propoziţie şi frază), numită convenţional

---

„părţile de propoziţie sunt subiectul, predicatul, atributul... etc" (GA, 2, p. 74) şi o altă opinie prin care se renunţă la folosirea termenului şi conceptului de parte de propoziţie în favoarea utilizării exclusive a termenului şi conceptului de funcţie sintactică (vezi D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iaşi, 1997, p. 369 [= Irimia, GLR]).

794 Există preocupări relativ recente, atât în lingvistica generală, cât şi în lingvistica românească, de a studia conexiunile care se stabilesc între frazele unui *text*, vorbindu-se despre o *lingvistică textuală*, ce impune necesitatea de a ţine seama de fenomenele transfrastice (vezi în acest sens S. Stati, *La semantica delle relazioni transfrastiche*, în „Studi orientali e linguistici", 6, Bologna, 1995-1996).

795 Irimia, GLR; Iordan, Robu, LRC, p. 539. Vezi şi *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, Bucureşti, 2005, vol. al II-lea, *Enunţul*, p. 13 [= GALR], ai cărei autori sunt de părere că „unitatea de bază a comunicării, enunţul este reprezentat printr-o secvenţă fonică asociată – în vederea transferului de informaţie – cu o semnificaţie". Ca unitate comunicativă, enunţul se caracterizează prin „referenţialitate", iar ca realizare lingvistică prin „asocierea secvenţei fonice, delimitată prototipic prin pauze, cu un anumit contur intonaţional".

796 GA, 2, p. 7.

797 GA, 2, p. 7.

substitut de propoziţie sau frază, înţelegându-se prin aceasta „unitatea sintactică indivizibilă la nivel sintactic şi nedezvoltabilă în propoziţie sau frază, care, în contextul dat, ţine locul – în privinţa comunicării – unei propoziţii sau fraze"[798]. Substitutul de propoziţie sau frază apare şi sub denumirea de *propoziţii* sau *fraze neanalizabile*[799] sau de *enunţuri sintetice*, care se caracterizează prin „concentrarea întregului plan semantic într-un singur termen"[800], de *enunţuri nepropoziţionale, pseudopropoziţii* sau *„semipropoziţii"*[801].

În literatura de specialitate a fost exprimată opinia că unitatea sintactică numită convenţional *substitut de propoziţie sau frază* „ţine locul - în privinţa comunicării – unei propoziţii sau fraze", fiind „o unitate sintactică indivizibilă"[802]. Această afirmaţie conduce la concluzia că substitutul de propoziţie sau frază reprezintă *echivalentul* unei propoziţii sau, uneori, al unei fraze.

Altfel spus, substitutul de propoziţie sau frază nu reprezintă, în opinia noastră, o unitatea sintactică nouă, ci echivalează cu o *propoziţie* sau cu o *frază*, în funcţie de intenţia în comunicare a subiectului vorbitor.

Având în vedere cele afirmate (vezi *supra*), suntem de părere că, în limba română actuală, există *cinci* unităţi sintactice, şi anume, *partea de propoziţie, îmbinarea de cuvinte*, *propoziţia*, *fraza* şi *textul*.

Propoziţia

Dacă *partea de propoziţie* este unitatea funcţională minimală a unei structuri sintactice de comunicare, ea definindu-se „în dependenţă de o anumită poziţie sintactică în schema de relaţii a unui model de construcţie"[803], *propoziţia* este constituită din „unul sau mai multe cuvinte organizate într-o unitate gramaticală prin care se realizează un act de predicaţie, adică de raportare a conţinutului propoziţiei la realitatea obiectivă"[804].

În lingvistica românească există modalităţi diferite de definire a propoziţiei, una dintre cele mai cunoscute fiind aceea potrivit căreia propoziţia este „cea mai mică unitate a sintaxei care poate apărea de sine stătătoare şi care comunică prin cuvinte cu indici de predicaţie o judecată logică sau o idee cu caracter afectiv ori voliţional"[805]. Definiţia anterioară presupune cunoaşterea

---

798 Dimitriu, GLRS, p. 99.
799 GA, 2, p. 65.
800 D. Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Editura Junimea, 1983, p. 42 [= Irimia, *Structura*].
801 S. Stati, Gh. Bulgar, *Analize sintactice şi stilistice*, Bucureşti, 1970, p. 21 [= Stati, Bulgăr, *Analize*].
802 Dimitriu, GLRS, p. 99.
803 Iordan, Robu, LRC, p. 540.
804 GA, 2, p. 18.
805 GA, 2, p. 7.

semnificaţiei sintagmei „indice de predicaţie". Indicele de predicaţie este marcat, de obicei, prin prezenţa unui predicat verbal sau nominal[806], el reprezentând „raportarea conţinutului propoziţiei la realitatea obiectivă reflectată; propoziţia exprimă atitudinea vorbitorului faţă de faptele din realitate reflectate de el: simpla constatare a unei realităţi, dorinţa de a vedea realizat un anumit lucru, dorinţa de a cunoaşte ceva etc"[807]. Dificultăţile delimitării propoziţiilor după această definiţie apar în destul de frecventele tipuri de enunţuri în care nu apare un verb predicativ sau copulativ. Exemple: „*Poate* că/din trunchiul tău îmi vor ciopli/nu peste mult sicriul..." (L. Blaga, *Poezii*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1966, p. 7 [= Blaga, *Poezii*]); „*Iată* vine-un sol de pace... (M. Eminescu, *Poezii*, Editura pentru literatură şi artă, 1960, p. 109 [= Eminescu, *Poezii*]).

O altă modalitate de definire a propoziţiei apare la V. Şerban, care consideră că propoziţia este „cea mai mică unitate logico-sintactică cu ajutorul căreia se exprimă o comunicare"[808]. Inconvenientul acestei definiţii provine din utilizarea termenului *comunicare*, a cărui accepţie nu este suficient de clară. Presupunem că în definiţia anterioară *comunicare* înseamnă informaţia semantică transmisă printr-un enunţ. Folosim termenul de *enunţ* cu accepţia dată de către Valeria Guţu Romalo[809], şi anume aceea că enunţul este „o secvenţă fonică (un flux sonor), limitată prin pauze, caracterizată printr-un contur intenţional şi care poartă o anumită informaţie semantică, reprezintă, deci, o *comunicare*".

O altă definiţie a propoziţiei este dată de către C. Dimitriu care consideră că propoziţia este „unitatea sintactică de bază care în principiu este alcătuită dintr-o îmbinare de cuvinte prin care se transmite o judecată sau voinţa vorbitorului ori se cer informaţii"[810]. Această definiţie invocă termenul *judecată*, termen care aparţine logicii şi nu gramaticii. Unul dintre elementele importante ale definiţiei anterioare este, deci, conţinutul, înţeles ca *posibilitate* a propoziţiei de a transmite o judecată. Acest punct de vedere dezvoltă opinia aristotelică privitoare la judecată, potrivit căreia, prin judecată *se afirmă sau se neagă ceva despre (alt) ceva*. Există două feluri de judecăţi, şi anume, *judecata de relaţie*, care reflectă relaţia dintre două obiecte diferite (exemplu: *Omul este superior animalului*) şi judecata de predicaţie, care reflectă relaţia dintre un obiect oarecare şi însuşirile lui (exemplu: *Copilul este sănătos*)[811].

---

[806] GA, 2, p. 18.
[807] GA, 2, p. 7.
[808] V. Şerban, *Sintaxa limbii române. Curs practic*, Bucureşti, 1970, p. 14 [= Şerban, *Sintaxa*].
[809] Valeria Guţu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1973, p. 29 [Guţu, *Sintaxa*].
[810] Dimitriu, GLRS, p. 13.
[811] Dimitriu, GLRS, p. 14.

2.3. Clasificarea propoziţiilor după scopul comunicării

Clasele de propoziţii care, într-un fel sau altul, vizează *comunicarea* diferă de la o lucrare la alta. Astfel, I. Iordan[812] grupează propoziţiile „după înţeles (sau cum se mai spune, după modalitate, adică după atitudinea vorbitorului faţă de conţinutul predicatului, după modul cum priveşte el ceea ce comunică despre un obiect sau fenomen)" în enunţiative, interogative, exclamative, imperative, optative şi dubitative (potenţiale). Elena Carabulea[813] clasifică propoziţiile având în vedere că „în procesul vorbirii comunicarea poate să aibă scopuri diferite: informează pe auditor sau cere informaţii asupra unui lucru necunoscut de vorbitor"[814], propoziţiile corespunzătoare fiind *enunţiative* şi *interogative*. În afara acestora, Elena Carabulea vorbeşte şi despre „o categorie intermediară, mixtă" formată din interogativele indirecte şi retorice, care au caracteristici comune atât cu enunţiativele (informează, nu cer informaţii), cât şi cu interogativele (conţin cuvinte interogative sau au intonaţie interogativă). La propoziţiile enunţiative şi interogative, autoarea stabileşte anumite grupe comune, utilizând câteva criterii, şi anume: enunţiative şi interogative propriu-zise, optative, potenţiale şi dubitative, „după conţinutul pe care îl exprimă (modalitatea) şi după unele trăsături gramaticale"[815]; propoziţii reale, realizabile şi ireale, după „modul verbului predicat (mai rar timpul); „după atitudinea pe care o are vorbitorul faţă de ceea ce exprimă"[816], propoziţiile pot fi afective (exclamative) şi neafective (neexclamative).

În afara subclaselor comune cu interogativele, enunţiativele mai au şi o subclasă proprie, şi anume, imperativele, care pot fi neexclamative şi exclamative[817].

Un alt cercetător[818] consideră că propoziţiile din limba română pot fi împărţite în *clase* folosind drept criteriu „scopul urmărit de vorbitor prin comunicarea realizată cu ajutorul propoziţiilor („convenţional, *scopul comunicării* "). Astfel, avându-se în vedere scopul comunicării, propoziţiile în limba română se împart în trei clase, şi anume: *propoziţiile enunţiative*, care „transmit judecăţi (informaţii) şi au intonaţie fundamentală enunţiativă". Exemplu: „Lumea pare răsculată din caotic-adâncime" (Eminescu, *Poezii*, p. 291); *propoziţiile imperative*, „prin care se transmite voinţa vorbitorului (ordin, rugăminte, îndemn etc) şi au intonaţia fundamentală imperativă". Exemplu: „Ca

---

812 Iordan, LRC, p. 503-508.
813 Această autoare s-a preocupat de această problemă în GA, vol 2, p. 21-42.
814 GA, 2, p. 21.
815 GA, 2, p. 21.
816 GA, 2, p. 22.
817 GA, 2, p. 21, 30 şi 35-36.
818 Dimitriu, GLRS, p. 29.

să pot muri liniştit, *pe mine/Mie redă-mă!*" (Eminescu, *Poezii*, p. 151); *propoziţiile interogative*, „prin care - în principiu – se cer informaţii şi au intonaţia fundamentală interogativă"[819]. Exemplu: „Iar te-ai cufundat în stele/Şi în nori şi-n ceruri nalte?" (Eminescu, *Poezii*, p. 40). În opinia aceluiaşi autor, în cadrul unora dintre aceste trei clase de propoziţii „se pot crea diverse subclase". Astfel, în funcţie de „participarea afectivă a vorbitorului concretizată într-o intonaţie suplimentară exclamativă adăugată sau nu celei fundamentale enunţiative", propoziţiile enunţiative se divid în *propoziţii enunţiative neexclamative*, „care nu primesc şi intonaţia suplimentară exclamativă în afara celei enunţiative" şi *propoziţii enunţiative exclamative*, „care, pe lângă intonaţia fundamentală enunţiativă, au şi intonaţia suplimentară exclamativă"[820]. Exemple: „Amorul îşi moaie aripile-i stinse." (Eminescu, *Poezii*, p. 191); „Ce frumoasă, ce nebună/E albastra-mi, dulce floare!" (Eminescu, *Poezii*, p. 42). În cadrul propoziţiilor enunţiative neexclamative, autorul în discuţie operează la o altă clasificare, având drept criteriu „felul în care vorbitorul consideră acţiunea din punctul de vedere al îndeplinirii ei în realitate"[821]. Din acest punct de vedere se pot distinge:

1. Propoziţii enunţiative neexclamative *propriu-zise* (sau reale), care, „exprimând o acţiune reală, au verbul predicat sau din structura predicatului la modul indicativ". Exemplu: „Iar tânărul sare uşor de pe el." (Eminescu, *Poezii*, p. 252).

2. Propoziţii enunţiative neexclamative *ireale*, „care exprimând irealitatea unei acţiuni, stări etc, au verbul predicat sau din structura predicatului la conjunctiv perfect, condiţional-optativ prezent şi perfect". Exemplu: „De ce m-aţi dus de lângă voi,/De ce m-aţi dus de-acasă/*Să fi rămas fecior la plug,/Să fi rămas la coasă*." (O. Goga, după GA, 2, p. 26).

3. Propoziţii enunţiative neexclamative *potenţiale*, „la care acţiunea (starea, existenţa etc) este posibilă"[822]. Exemplu: „Ei şoptesc, *multe şi-ar spune* şi nu ştiu de-unde să-nceapă," (Eminescu, *Poezii*, p. 60).

Comparativ cu propoziţiile enunţiative, care pot fi principale sau secundare, clasa propoziţiilor *imperative* cuprinde exclusiv propoziţii principale. Modul întâlnit de obicei în propoziţiile imperative este *imperativul*. Exemplu: „*Zdrobiţi* orânduiala cea crudă şi nedreaptă,/Ce lumea o împarte în mizeri şi bogaţi!" (Eminescu, *Poezii*, p. 45).

În propoziţiile imperative se mai poate utiliza şi modul conjunctiv cu valoare de imperativ. Exemplu: „De te-ating, *să feri* în lături,/De hulesc, *să taci* din gură." (Eminescu, *Poezii*, p. 149).

819 Dimitriu, GLRS, p. 30.
820 Dimitriu, GLRS, p. 31.
821 Dimitriu, GLRS, p. 32.
822 Dimitriu, GLRS, p. 32.

Uneori şi modul indicativ, la timpurile prezent sau viitor apare în propoziţiile imperative. Exemplu: „*Cobori* în jos, luceafăr blând,/Alunecând pe-o rază." (Eminescu, *Poezii*, p. 127).

Având în vedere faptul că la propoziţiile *interogative* „poate apărea o discordanţă între scopul comunicării şi intonaţia fundamentală", C. Dimitriu consideră că, în cadrul propoziţiilor interogative există trei subclase, şi anume:

1. Propoziţii interogative *directe*, „la care există concordanţă între scopul comunicării (cererea de informaţii) şi intonaţia fundamentală"[823]. Exemplu: „De ce-n lume ai venit?" (Eminescu, *Poezii*, p. 214).

2. Propoziţii interogative *indirecte*, „la care nu apare concordanţa între scopul comunicării (cererea de informaţii) şi intonaţia fundamentală (care este enunţiativă, nu interogativă)". Exemplu: „Te întreabă şi socoate/*Ce e rău* şi *ce e bine.*" (Eminescu, *Poezii*, p. 150).

3. Propoziţii interogative *retorice*, „la care nu apare concordanţa între scopul comunicării (care aici este de transmitere de informaţii) şi intonaţia fundamentală (care este interogativă)". Exemplu: „Au la Sybaris nu suntem lângă capiştea spoielii?"[824] (Eminescu, *Poezii*, p. 113).

Considerăm că, având în vedere criteriul ce vizează *intenţia vorbitorului în comunicare*, un element pertinent pentru clasificarea propoziţiilor în funcţie de acest criteriu este *intonaţia* fundamentală a fiecărei propoziţii. Astfel, folosind drept criteriu *intenţia* subiectului vorbitor în comunicare şi drept subcriteriu *intonaţia* fundamentală a fiecărei propoziţii în parte, suntem de părere că se poate face o *taxinomie* a propoziţiilor din limba română, care conţine: *propoziţiile enunţiative* (care comunică informaţii şi au intonaţie enunţiativă), *propoziţiile interogative* (care cer informaţii şi au intonaţie interogativă) şi *propoziţiile exclamative* (care exprimă un ordin, o dorinţă etc şi au intonaţie exclamativă).

2.4. Clasificarea propoziţiilor după structură

În *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, se afirmă că „prin structura unei propoziţii se înţelege modul ei de organizare după funcţia sintactică a părţilor care o alcătuiesc şi după felul predicaţiei"[825].

O primă clasificare a propoziţiilor după structură, din punctul de vedere al gramaticii tradiţionale, este aceea care împarte propoziţiile în *propoziţii neanalizabile* şi *propoziţii analizabile*.

Propoziţiile neanalizabile sunt propoziţiile care „nu pot fi analizate din punctul de vedere al organizării lor sintactice, deoarece nu se poate recunoaşte funcţia sintactică a părţilor componente"[826]. Propoziţiile neanalizabile sunt alcătuite din interjecţii sau din adverbele de afirmaţie sau de negaţie: da, nu, ba. Adverbele şi locuţiunile adverbiale de afirmaţie ca: *desigur, negreşit, fireşte, într-adevăr, cu*

---

[823] Dimitriu, GLRS, p. 36.
[824] Dimitriu, GLRS, p. 36.
[825] GA, 2, p. 64.

siguranţă „trebuie considerate mai curând propoziţii analizabile în care adverbul sau locuţiunea adverbială poate îndeplini o anumită funcţie sintactică"[827]. Exemplu: „Te întorci la prânz? – *Fireşte*" (GA, 2, p. 65).

Propoziţiile analizabile sunt propoziţiile „la care se pot distinge părţile componente din punctul de vedere al funcţiei lor sintactice"[828]. *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, în funcţie de prezenţa sau de absenţa anumitor părţi de propoziţie, clasifică propoziţiile analizabile în:

a) *simple* sau *dezvoltate*, „după cum în propoziţie există numai părţi principale (subiect, predicat) sau, pe lângă părţile principale, mai există şi părţi secundare"[829];

b) *bimembre* sau *monomembre*, „după cum în propoziţie există ambele părţi principale sau numai una dintre ele"[830];

c) *verbale* sau *nominale*, în „funcţie de existenţa sau inexistenţa unui verb la un mod predicativ sau a unei interjecţii cu funcţie de predicat"[831].

Propoziţiile simple şi propoziţiile dezvoltate

În opinia autorilor Gramaticii Academiei, se numeşte *simplă* „propoziţia în care există numai părţi principale, atât subiectul, cât şi predicatul sau numai una dintre ele"[832]. De obicei propoziţia simplă cuprinde amândouă părţile principale. Exemplu: *Soarele străluceşte* (GA, 2, p. 66). Alteori, se spune în *Gramatica limbii române*, Editura Academiei că „nu există decât o singură parte principală, mai ales predicatul: *Ninge*"[833].
Se numeşte *dezvoltată* propoziţia care „pe lângă părţi principale, cuprinde şi una sau mai multe părţi secundare (atribute, complemente, elemente predicative suplimentare): „Doi oameni, cunoscuţi unul cu altul, călătoreau odată, vara, pe un drum."(I. Creangă, după GA, 2, p. 66).

Propoziţiile bimembre şi propoziţiile monomembre

Se numeşte propoziţie *bimembră* propoziţia „în care există atât subiect, cât şi predicat (sau elemente din grupul predicatului). În mod obişnuit sunt exprimate amândouă părţile principale: „Pădurea fumega."(E. Gîrleanu, după GA, 2, p. 67).

Sunt *monomembre* propoziţiile „în care nu există decât o singură parte de propoziţie principală, subiectul sau predicatul, fără ca cealaltă parte să fie

---

[826] GA, 2, p. 64.
[827] GA, 2, p. 65.
[828] GA, 2, p. 64.
[829] GA, 2, p. 65.
[830] *Idem, ibidem*.
[831] GA, 2, p. 66.
[832] *Idem, ibidem*.
[833] GA, 2, p. 66.

presupusă, subînțeleasă sau exprimată pe planul frazei."[834]. Astfel, nu au subiect propozițiile monomembre cu predicatul exprimat: a) printr-un verb unipersonal cu valoare impersonală, la diateza activă sau reflexivă: *a tuna, a ploua, a fulgera, a se însera, a se întuneca, a se lumina* etc, care exprimă acțiuni legate de fenomene ale naturii: „Se-nserase bine." (G. Coşbuc, după GA, 2, p. 249); „Ziua *plouă, plouă* pe-nserat,/Şi când se crapă iar de ziuă, - *plouă.*" (G. Topârceanu, după GA, 2, p. 69); b) prin persoana a treia singular cu valoare impersonală a verbului *a fi*, care exprimă existența: „*Era* într-o după-amiază de toamnă târzie." (M. Sadoveanu, după GA, 2, p. 70); c) printr-o expresie impersonală care conține un verb la persoana a treia singular cu valoare impersonală: *a fi bine (*sau *rău) de cineva, a-i fi scris, a-i merge bine (rău), a i se năzări* etc: ***E bine de voi*** (GA, 2, p. 70); d) prin persoana a treia singular cu valoare impersonală a unui verb personal la diateza reflexivă: *La cabană se mânca bine* (GA, 2, p. 70).

Propozițiile verbale şi propozițiile nominale

Se numesc *verbale* „propozițiile care au în structura lor un verb la un mod predicativ sau o interjecție cu funcție de predicat"[835]. În opinia autorilor *Gramaticii limbii române*, Editura Academiei, propozițiile care conțin un adverb predicativ „trebuie considerate nominale, adverbul îndeplinind funcția de nume predicativ, cu excepția lui *poate*, care datorită originii sale verbale nu poate fi considerat decât predicat verbal"[836].

După felul verbului care alcătuieşte predicatul sau care intră în componența predicatului, propozițiile verbale sunt: propoziții verbale *cu predicat verbal* şi propoziții verbale *cu predicat nominal*[837]. Propozițiile verbale cu predicat verbal conțin, în opinia autorilor Gramaticii limbii române, Editura Academiei: a) un verb predicativ: „Flăcăii *tăcură.*" (E. Gîrleanu, după GA, 2, p. 70); b) o interjecție echivalentă cu un verb predicativ: „Deodată sare mânios, din bârlog, *hăț!* dracul subsuoară şi-l strânge, cu atâta putere, de era bietul drac să-şi dea sufletul" (I. Creangă, după GA, 2, p. 71). Propozițiile verbale cu predicat nominal au în structura lor verbul copulativ exprimat: „Lina-*i* vinovată!" (G. Coşbuc, după GA, 2, p.7) sau subînțeles din context pentru că a fost exprimat înainte: „Piețele, ogrăzile, locurile virane *sunt* mări şi lacuri; ulițele, fluviuri şi niagare..." (Caragiale, după GA, 2, p. 71).

Se numesc *nominale* propozițiile „în structura cărora nu există un verb la un mod predicativ: „În odaie linişte." (E. Gîrleanu, după GA, 2, p. 71).

---

834 GA, 2, p. 69.
835 GA, 2, p. 70.
836 *Idem, ibidem.*
837 GA, 2, p. 70.

C. Dimitriu[838] face o altă clasificare a propoziţiilor după *structura* acestora. Astfel, în funcţie de numărul părţilor principale de propoziţie *existente* (exprimate sau rezultând din context), propoziţiile se împart în: *propoziţii bimembre*, „în care există - exprimate sau deduse din context – ambele părţi principale de propoziţie, adică subiectul şi predicatul" şi *propoziţii monomembre*, „în care există - exprimată sau dedusă din context – o singură parte principală de propoziţie, şi anume, predicatul"[839]. În opinia aceluiaşi autor, considerând drept criteriu existenţa – pe lângă părţile principale de propoziţie – şi a uneia sau mai multor părţi secundare de propoziţie, propoziţiile se împart în: *propoziţii simple*, „în care există doar părţile principale de propoziţie (ambele sau numai predicatul)" şi *propoziţii dezvoltate*, „în care, în afara părţilor principale de propoziţie, există şi una sau mai multe părţi secundare de propoziţie". Acelaşi cercetător propune o clasificare a propoziţiilor în limba română, având în vedere în acelaşi timp ambele criterii (şi numărul părţilor principale de propoziţie existente, şi existenţa uneia sau mai multor părţi secundare de propoziţie). Astfel, mulţimea propoziţiilor din limba română se împarte în: *propoziţii bimembre simple*, „în care există doar părţi principale de propoziţie (ambele sau numai predicatul) şi *propoziţii bimembre dezvoltate*, „în care – pe lângă părţi principale de propoziţie – există şi una sau mai multe părţi secundare de propoziţie"; *propoziţii monomembre simple*, „în care există numai o singură parte principală de propoziţie, predicatul"; *propoziţii monomembre dezvoltate*, „în care, pe lângă predicat, există şi una sau mai multe părţi secundare de propoziţie"[840].

Coroborarea ambelor criterii de clasificare a propoziţiilor după structura lor (atât numărul părţilor principale de propoziţie existente, cât şi existenţa uneia sau mai multor părţi secundare de propoziţie) corespunde cel mai bine, în opinia noastră, realităţii gramaticale în discuţie. Considerarea unei propoziţii de tipul *Plouă* drept propoziţie monomembră simplă face ca acest tip de propoziţii să nu mai rămână în afara opoziţiei propoziţie simplă - propoziţie dezvoltată (vezi, în acest sens, GA, 2, p. 66, unde se afirmă că „propoziţia simplă cuprinde, de obicei, amândouă părţile principale").

---

[838] Dimitriu, GLRS, p. 42.
[839] *Idem, ibidem.*
[840] Dimitriu, GLRS, p. 42.

2.5. Raporturile sintactice

Sintaxa are ca obiect de studiu *unitățile sintactice*, privite dintr-o dublă perspectivă: *raportuală* și *funcțională*.

Raporturile sintactice sunt „relațiile structurale din interiorul unui enunț în care intră cel puțin două unități lexicale autonome”[841] sau „relațiile – marcate lingvistic – ce apar la nivelul unităților sintactice”[842].

În literatura de specialitate românească, nu există unitate de vederi în ceea ce privește *numărul* de raporturi sintactice și *criteriile* de identificare a lor. În privința *numărului* de raporturi sintactice, în lingvistica românească părerile sunt împărțite. Astfel, în *Gramatica limbii române*, Editura Academiei[843] se apreciază că există *două* raporturi sintactice, și anume, *raportul de coordonare* și *raportul de subordonare*.

O altă opinie apare la I. Iordan[844], care opinează că în limba română există *trei* raporturi sintactice, și anume, *raportul de coordonare, raportul de subordonare* și *raportul de inerență*.

În *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, ediția nouă[845], se consideră că există *trei* „relații structurale care organizează enunțul”, și anume, *relația de dependență, relația de nondependență* sau *de coordonare* și *relația de echivalență* sau *apozitivă*.

În unele lucrări apare ideea că există *patru* raporturi sintactice. Astfel, S. Stati consideră că în limba română vorbim despre relația de coordonare, relația de subordonare, relația predicativă și relația apozitivă[846]. Despre *patru* raporturi sintactice vorbește și Valeria Guțu Romalo, și anume, relația de dependență, relația de coordonare, relația de echivalență și relația de repetare[847].

O altă opinie are V. Șerban[848], care este de părere că există *cinci* raporturi sintactice între părțile de propoziție, și anume, raportul de interdependență, raportul referențial, raportul de coordonare, raportul de subordonare și raportul de dublă subordonare.

Despre *șase* raporturi sintactice vorbește C. Dimitriu[849], și anume, raportul de inerență, raportul de coordonare, raportul de subordonare, raportul explicativ, raportul mixt și raportul de incidență.

În stabilirea numărului de raporturi sintactice suntem de părere că este

---

841 Irimia, *Structura*, p. 9.
842 Dimitriu, GLRS, p. 115.
843 GA, 2, p. 78-79 și 231-232.
844 Iordan, LRC, p. 533, 688, 698.
845 GALR, 2, p. 16.
846 Stati, Bulgăr, *Analize*, p. 28-41 și 100-108.
847 Guțu, *Sintaxa*, p. 38 ș.u.
848 Șerban, *Sintaxa*, p. 45-46 și 320-325.
849 Dimitriu, GLRS, p. 112.

necesar să avem în vedere criteriile de identificare a raporturilor sintactice, criterii care vizează *conţinutul* şi *forma* acestora. *Conţinutul* raporturilor sintactice se referă la *planurile* în care se manifestă unităţile sintactice care intră în raport şi la *importanţa* unităţii sintactice în planul respectiv, iar *forma* raporturilor sintactice reprezintă *mărcile* cu ajutorul cărora putem distinge un raport sintactic de altul[850]. Aşa stând lucrurile, considerăm că ceea ce unii cercetători numesc raport apozitiv sau raport referenţial sau raport de echivalenţă se încadrează la raportul de subordonare (apoziţia şi propoziţia apozitivă au aceleaşi mărci ca şi raportul de subordonare şi, în acelaşi timp, au şi acelaşi conţinut cu cel al subordonării, şi anume, atât apoziţia, cât şi propoziţia apozitivă depind de un element al comunicării, pe care îl explică). Credem, de asemenea, că raportul de dublă subordonare se înscrie tot la subordonare, datorită faptului că acesta are aceleaşi mărci şi acelaşi conţinut gramatical cu cel al subordonării. Având în vedere cele menţionate, suntem de părere că, în limba română, există *şase* raporturi sintactice, şi anume, *raportul de inerenţă, raportul de coordonare, raportul de subordonare, raportul mixt, raportul explicativ* şi *raportul de incidenţă*, fiecare cu forma şi conţinutul său.

În lingvistica românească se specifică şi faptul că nu toate raporturile sintactice sunt generatoare de funcţii sintactice, aserţie care conduce la o taxinomie a raporturilor sintactice în două clase: *generatoare* şi *nongeneratoare* de funcţii sintactice. În privinţa raporturilor generatoare şi nongeneratoare de funcţii sintactice – ca în majoritatea problemelor de gramatică - părerile sunt împărţite, anumite raporturi (inerenţă, apozitiv, uneori şi coordonare) fiind considerate de unii specialişti generatoare de funcţii sintactice[851], alţi cercetători considerându-le nongeneratoare[852]. Dintre toate cele şase raporturi sintactice enunţate (vezi *supra*), suntem de părere că numai două sunt raporturi generatoare de funcţii sintactice, şi anume, *raportul de inerenţă* şi *raportul de subordonare*. Raportul sintactic de inerenţă generează două funcţii sintactice, şi anume, subiectul şi predicatul. În cadrul raportului sintactic de subordonare se dezvoltă cinci tipuri de funcţii sintactice, şi anume, *atributul, complementul, circumstanţialul, funcţia cu dublă subordonare simultană* (utilizăm această terminologie pentru funcţia sintactică a unităţilor sintactice dublu subordonate, deoarece ea denumeşte realitatea lingvistică în discuţie – unităţile sintactice cu această funcţie sunt dublu subordonate simultan – şi pentru că ea este mai puţin discutabilă comparativ cu celelalte denumiri ale funcţiei cu dublă subordonare simultană: *element predicativ suplimentar*[853]; *atribut circumstanţial*[854] etc) şi

---

[850] Dimitriu, GLRS, p. 115.

[851] Vezi Gabriela Pană Dindelegan, *Grupul verbal în sintaxa transformaţională a limbii române*, Bucureşti, 1970, p. 59-60; Dimitriu, GLRS, p. 123; Irimia, GLR, p. 369.

[852] Ion Diaconescu, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, Bucureşti, 1989, p. 152 [= Diaconescu, *Probleme*]; D.D. Draşoveanu, *Coordonarea/subordonarea – o diviziune dihotomică*, CL, 1977, nr. 1, p. 31.

[853] GA, 2, p. 206.

[854] Dimitriu, GLRS, p. 153.

apoziţia (considerăm că funcţia sintactică de apoziţie este generată de raportul de subordonare, deoarece conţinutul apoziţiei, la nivel de propoziţie şi de frază, *depinde* de conţinutul antecedentului).

2.5.1. Raportul sintactic de inerenţă

Atunci când apare în interiorul propoziţiei, raportul sintactic de inerenţă vizează doar părţile principale de propoziţie (subiectul şi predicatul). S. Stati[855] exprimă ideea că raportul de inerenţă se manifestă şi în cadrul frazei, între propoziţia subiectivă şi regenta ei. O opinie asemănătoare are şi Ecaterina Alexandrescu[856], care consideră că propoziţiile subiective (ca şi cele predicative) „n-ar trebui să fie încadrate la categoria subordonatelor, ci ar trebui să constituie o categorie aparte care să fie numite propoziţii *inerente*.

Raportul sintactic dintre subiect şi predicat a prilejuit numeroase discuţii în literatura de specialitate[857].

Unii cercetători sunt de părere că raportul sintactic dintre subiect şi predicat este un *raport de subordonare*. Astfel, considerând pertinent faptul că raportul gramatical dintre subiect şi predicat se realizează prin acord, s-a afirmat că acest raport nu poate fi altul decât cel pe care îl exprimă întotdeauna acordul: de subordonare[858]. Propunându-se spre analiză sintagma *grup verbal*, a fost sugerată includerea subiectului în componenţa *grupului verbal*, pe lângă determinările general recunoscute ca fiind de tip verbal[859]. În literatura de specialitate, unii cercetători sunt de părere că singura parte de propoziţie absolut necesară în toate propoziţiile este predicatul, în opoziţie cu o „necesitate parţială" a subiectului, alături de o „necesitate parţială" a complementului direct în propoziţiile insuficiente, de tipul *Băiatul aduce*...[860]

Raportul sintactic dintre subiect şi predicat a fost interpretat şi ca o relaţie de interdependenţă, inclusă în raportul de subordonare[861]. Astfel, unii cercetători consideră că înscrierea raportului sintactic dintre subiect şi predicat la subordonare impune distingerea mai multor tipuri de dependenţă: *determinare*, o dependenţă unilaterală şi obligatorie, *interdependenţă*, o dependenţă bilaterală

---

855 S. Stati, *Elemente de analiză sintactică*, Bucureşti, 1972, p. 108.

856 Ecaterina Alexandrescu, *Cu privire la unele probleme ale propoziţiilor subiective, predicative şi regentele acestora*, LL, 15, 1967, p. 167-177 [= Alexandrescu, *Probleme*].

857 În legătură cu opiniile existente în literatura de specialitate românească cu privire la raportul sintactic de inerenţă, vezi Luminiţa Hoarţă Lăzărescu, *Sinonimia sintactică dintre părţile de propoziţie şi propoziţii*, LR, 1, 1996, Chişinău, p. 119-122.

858 Vezi D.D. Draşoveanu, *Despre natura raportului dintre subiect şi predicat*, în CL, 3, 1958, p. 176.

859 Vezi Gabriela Pană Dindelegan, *Tipuri de relaţii în interiorul grupului verbal*, în LL, 1975, nr. 2, p. 227.

860 Şt. Iacob, *Natura subiectului*, în LR, 1969, nr. 3, p. 510.

861 Vezi GALR, 2, p. 17, în care se consideră că relaţia de dependenţă „se realizează ca relaţie de *dependenţă bilaterală* şi de *dependenţă unilaterală*".

şi obligatorie şi o *pură constelaţie* sau o dependenţă facultativă[862]. Raportul sintactic dintre subiect şi predicat se înscrie, potrivit acestei clasificări a diverselor tipuri de dependenţă, în dependenţa bilaterală şi obligatorie. Autorii *Gramaticii limbii române*, Editura Academiei, ediţia nouă, sunt de părere că „*relaţia de dependenţă bilaterală* sau de *interdependenţă* reprezintă o formă specială de dependenţă între doi termeni care se presupun reciproc", acest tip de raport stabilindu-se „între subiectul şi predicatul unei propoziţii", formând „nucleul unui enunţ structurat"[863]. Astfel, fiecare dintre termenii raportului impune celuilalt „anumite restricţii referitoare la categoriile gramaticale, în sensul că predicatul impune subiectului nominativul, iar subiectul impune predicatului numărul şi persoana"[864].

Cercetătorii care afirmă că în limba română există mai multe tipuri de raporturi sintactice, nu numai coordonarea şi subordonarea, consideră că raportul sintactic dintre subiect şi predicat este un raport sintactic de *interdependenţă*, un raport aparte, diferit atât de coordonare, cât şi de subordonare[865]. Fără să vorbească explicit de existenţa mai multor tipuri de raporturi sintactice, aceşti cercetători susţin ideea că subiectul şi predicatul nu se pot găsi unul faţă de altul în raport de subordonare, pentru motivul că sunt părţi de propoziţie independente şi că raportul logic dintre subiect şi predicat este un raport de inerenţă, care se exprimă lingvistic prin congruenţă sau acord (în număr, persoană, gen şi caz)[866].

Luând în consideraţie opiniile existente în literatura de specialitate referitoare la raportul sintactic dintre subiect şi predicat, considerăm că între subiect şi predicat există un raport de *inerenţă*, deoarece, în privinţa *formei*, atât subiectul, cât şi predicatul impun unul celuilalt respectarea anumitor restricţii formale, manifestate, dinspre subiect spre predicat, prin acordul gramatical şi dinspre predicat spre subiect prin recţiunea cazuală (predicatul impune subiectului să stea în cazul nominativ)[867]. Exemplu: „Din cer *a venit un cântec* de lebădă."(Blaga, *Poezii*, p. 90). În ceea ce priveşte *conţinutul* raportului sintactic de inerenţă dintre subiect şi predicat, acesta se referă la importanţa subiectului şi predicatului în cadrul propoziţiei. Subiectul şi predicatul sunt părţi principale de propoziţie şi, deci, răspund negativ la testul omisiunii, aceste părţi de propoziţie neputându-se substitui cu zero, fără ca propoziţia (informaţia semantică şi gramaticală a ei) să nu sufere. Spre deosebire de raportul sintactic dintre atribut şi regentul său, care este unul de *simplă* subordonare, manifestată prin aceea că numai atributul depinde de regentul său, nu şi regentul de atribut, raportul

---

862 L. Hjelmslev, *La notion de la rection*, apud Ecaterina Teodorescu, *Propoziţia subiectivă*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1972, p. 112.

863 GALR, 2, p. 17.

864 *Idem, ibidem*.

865 Dimitriu, GLRS, p. 124; Iordan, LRC, p. 122.

866 Iordan, LRC, p. 122.

867 Subiectul în cazurile genitiv, dativ şi acuzativ se explică prin elipsă, în construcţia iniţială subiectul fiind tot în nominativ (vezi Dimitriu, GLRS, p. 155-162).

sintactic dintre subiect şi predicat este unul de *egală* subordonare sau de dependenţă *bilaterală*.

2.5.2. Raportul sintactic de coordonare

Raportul sintactic de coordonare a fost definit ca fiind „raportul dintre două sau mai multe unităţi sintactice (părţi de propoziţie, propoziţii, fraze) care stau pe acelaşi plan"[868], sau ca fiind „expresia sintactică a unor raporturi extralingvistice de "egalitate", termenii asociaţi în aceeaşi sintagmă prin relaţii de coordonare fiind situaţi pe acelaşi plan în organizarea enunţului sintactic"[869]. Condiţia pe care trebuie să o îndeplinească două sau mai multe unităţi sintactice pentru a putea fi coordonate este aceea ca conţinutul lor „să aibă *aceeaşi* importanţă în cadrul nivelului căruia aparţin"[870]. În opinia *Gramaticii limbii române*, Editura Academiei, ediţia nouă, „relaţia de nondependenţă sau de coordonare se stabileşte între minimum două unităţi sintactice situate la nivelul aceleiaşi structuri sintactice", coordonarea prezentând „anumite particularităţi sintactico-semantice care se referă la structura unităţilor sintactice implicate în relaţie şi la modalităţile prin care se realizează relaţia"[871].

Raportul sintactic de coordonare poate apărea în interiorul unei *părţi de propoziţie* (între elementele constitutive ale acesteia), în interiorul *propoziţiilor* (între părţile de propoziţie), în interiorul *frazelor* (între propoziţii) şi *între fraze*. De obicei, se coordonează două sau mai multe unităţi sintactice din aceeaşi categorie, adică două sau mai multe părţi de propoziţie, două sau mai multe propoziţii etc, dar uneori, este posibilă şi coordonarea unor unităţi sintactice din categorii diferite. De exemplu, o parte de propoziţie poate fi coordonată cu o propoziţie subordonată. Exemplu: „Năpădiră asupra lui şi-i mai trântiră în cap *cu bolovani şi cu ce-au apucat*, până-l omorâră de tot" (I. Creangă, după GA, 2, p. 240).

Prin planul lor semantic, precum şi prin specificul manifestării în planul expresiei (elementele de joncţiune), se vorbeşte, în general, în literatura de specialitate despre *patru* tipuri de coordonare, şi anume, *coordonarea copulativă, coordonarea disjunctivă, coordonarea adversativă* şi *coordonarea conclusivă*[872].

A. ***Coordonarea copulativă***

Coordonarea copulativă se caracterizează prin aceea că unităţile sintactice intrate în raport, mai exact *conţinutul* acestora, *se asociază*[873], lucru indicat formal prin jonctivele copulative, cum ar fi: a) conjuncţiile *şi, nici*; b) locuţiunile conjuncţionale *nu numai (că)... dar (şi), nu numai... ci (şi), atât... cât şi* sau

---

[868] GA, 2, p. 240.
[869] Irimia, GLR, p. 493.
[870] Dimitriu, GLRS, p. 126.
[871] GALR, 2, p. 19-20.
[872] Vezi GA, 2, p. 243-253; GALR, 2, p. 22-24; Dimitriu, GLRS, p. 127-132.
[873] GA, 2, p. 243.

prin juxtapunerea asociată cu pauza şi intonaţia. În *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, ediţia nouă, se consideră că acest tip de coordonare corespunde „unei relaţii de asociere", marcând „o continuitate care se diferenţiază în rapor cu sensurile termenilor corelaţi: astfel, indică simultaneitatea unor acţiuni (*El ţine materialul şi ea îl taie*), simultaneitatea lor contrastantă (*El munceşte şi ea doarme*"), succesiunea temporală sau temporal-cauzală a unor acţiuni (*Scoate portofelul şi plăteşte*., *A muncit mult şi a reuşit la examen*) etc"[874].

Coordonarea copulativă poate apărea:

a) În interiorul unei părţi de propoziţie: „*Viitorul şi trecutul* /Sunt a filei două feţe" (M. Eminescu, după Irimia, GLR, p. 495); „Şi de-aceea spusa voastră era *sântă şi frumoasă*." (Eminescu, *Poezii*, p. 23).

b) În interiorul propoziţiei, între două sau mai multe părţi de propoziţie, principale sau secundare. Exemple: „Sînt plin *de fantasme şi de dorinţe*." (O. Paler, după Irimia, GLR, p. 495); „Se uită la mine *nedumerită şi întrebător*, apoi iute se înroşi..." (C. Hogas, după Irimia, GLR, p. 495) (funcţie cu dublă subordonare simultană şi circumstanţial de mod).

c) În interiorul frazei, între două sau mai multe propoziţii principale sau secundare: Exemplu: „La balta mare ajungeam /*Şi* l-al ei mijloc înotam /La insula cea verde." (Eminescu, *Poezii*, p. 233).

d) Între două fraze: „Prea ne pierdusem tu şi eu /În al ei farmec, poate, /Prea am uitat pe Dumnezeu /Precum uitarăm toate,/*Şi* poate că nici este loc/Pe-o lume de mizerii/Pentr-un atât de sfânt noroc/Străbătător durerii!" (M. Eminescu, după Irimia, GLR, p. 495).

Exprimarea raportului sintactic de coordonare copulativă

În planul expresiei, relaţia de coordonare copulativă se realizează prin două mijloace principale, şi anume, *joncţiune şi juxtapunere* asociată cu *pauza* între termenii raportului; joncţiunea este marcată prin conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale: *şi, nici, iar, şi cu, precum şi, nu numai... ci (dar) şi, atât... cât şi, cu, împreună cu.*

B. ***Coordonarea disjunctivă***

Coordonarea disjunctivă se realizează, de obicei, în doi termeni, între două unităţi sintactice „care sunt prezentate de vorbitor ca excluzându-se una pe alta într-o măsură mai mare sau mai mică"[875]. Datorită faptului că coordonarea disjunctivă se desfăşoară între termenii supuşi unei opţiuni, şi, care, se exclud reciproc, ei „nu pot participa simultan la realizarea planului semantic concret al unei funcţii sintactice şi al relaţiei sintactice în care funcţia îşi are originea"[876]. Termenii corelaţi prin coordonare disjunctivă „au în comun o serie de trăsături semantice la care se adaugă altele care se exclud reciproc în toate situaţiile

[874] GALR, 2, p. 22.
[875] GA, 2, p. 245.
[876] D. Irimia, GLR, p. 497.

(*Urcă sau coboară scara*?) sau care doar circumstanțial se exclud (*Toarnă-mi în pahar vin sau țuică*!)[877].

De obicei, coordonarea disjunctivă se stabilește numai între două unități sintactice, dintre care numai una poate fi adevărată într-un anumit moment. Exemplu: „Ascultă ce-ți spun eu, *din asta ori moare, ori înnebunește.*" (Al. Vlahuță, după GA, 2, p. 245).

Se întâlnesc, însă, și situații în care coordonarea disjunctivă leagă trei sau mai multe unități sintactice. Cu cât numărul unităților sintactice coordonate disjunctiv este mai mare, cu atât opoziția, raportul de excludere reciprocă slăbește, „ajungând să se confunde cu raportul copulativ"[878]. Exemplu: „Când uităm un obiect, o întâmplare, e *din cauză că am avut interes s-o uităm, sau pentru că ne-a fost dezagreabilă întâmplarea, sau am fi vrut să ascundem obiectul.*" (Camil Petrescu, după GA, 2, p. 246).

Coordonarea disjunctivă poate să apară:

a) În cazuri rare, în interiorul unei părți de propoziție: Exemplu: „Mai încolo, *o crenguță* de mălin /*Sau un ghimpe* să te-ntârzie puțin." (G. Topârceanu, după GA, 1, p. 396).

b) În interiorul unei propoziții, între două părți de propoziție secundare de același fel sau diferite. Exemplu: „Trebuie să plec *astă-seară sau mâine.*" (M. Isanos, după Irimia, GLR, p. 498).

c) În interiorul frazei, între două propoziții nondependente, sau între două propoziții secundare de același fel. Exemple: „*Crezi ori nu crezi* ce ți se argumentează." (M. Eminescu, după Irimia, GLR, p. 498); „Tot *ce-a fost ori o să fie*/În prezent le-avem pe toate." (M. Eminescu, după Dimitriu, GLRS, p. 130).

d) Între două fraze: „Dar oare-s doctori ceștia doi?... Îmi pare că seamănă cu Satana amândoi... *Ori* e un om, despărțit în două arătări bătrâne, cu care-și petrece șiretul Ruben pe conta mea..." (M. Eminescu, după Irimia, GLR, p. 498).

Exprimarea raportului sintactic de coordonare disjunctivă

Coordonarea disjunctivă se manifestă în planul expresiei prin două mijloace, și anume, prin *conjuncții (locuțiuni conjuncționale)* de tipul *sau, ori, fie, fie că,* acestea precedând sau numai ultimul termen, sau fiecare termen al raportului („Visele noastre, oricât de confuze, alcătuiesc niște complexe, cum spune Freud, *fie* că-i admitem metoda psihanalitică, *fie* că nu." (G. Călinescu, după Irimia, GLR, p. 499)) și prin *pauză*; când raportul sintactic de coordonare disjunctivă cuprinde mai mulți termeni, între primii acesta se exprimă prin pauză iar între ultimii doi prin conjuncții: „Numele candidatului poate să fie *al meu, al d-tale, ori al d-sale*, după cum cer enteresurile partidului." (I. L. Caragiale, după Irimia, GLR, p. 499).

---

[877] GALR, 2, p. 22.
[878] GA, 2, p. 246.

C. *Coordonarea adversativă*

Coordonarea adversativă se realizează obligatoriu în doi termeni, conţinutul celui de-al doilea termen opunându-se – fără a-l exclude – conţinutului primului termen[879]. Coordonarea adversativă „indică, din punct de vedere semantico-pragmatic, o opoziţie, cu diverse tipuri de manifestare", opoziţia putând reprezenta „o contrazicere a aşteptărilor pe care vorbitorul emiţător le are în raport cu sensul primului termen coordonat (*S-a dus la bibliotecă, dar / însă nu a citit nimic.*), o corectare a primului termen care apare negat explicit (*Artistul nu ia atitudine, ci trăieşte răul şi binele, eliberându-se de amândouă, rămânând cu o intactă curiozitate.*, G. Călinescu) sau un simplu contrast tematic între cei doi termeni (*El scrie, iar ea se uită la TV.*)[880].

Coordonarea adversativă se întâlneşte:

a) Rar, în interiorul unei părţi de propoziţie: „Olga e *minunată dar... tristă.*" (C. Negruzzi, după GA, 2, p. 224).

b) În interiorul propoziţiei, între părţi de propoziţie secundare de acelaşi fel sau diferite. Exemplu: „O, şopteşte-mi – zice dânsul – tu cu ochii plini d-eres /Dulci cuvinte *nenţelese, însă pline* de-nţeles." (M. Eminescu, după Dimitriu, GLRS, p. 131).

c) În interiorul frazei, între două propoziţii principale sau între două propoziţii secundare, subordonate, de obicei de acelaşi fel. Exemple: „*Vru* s-o scoale şi pe muiere, *dar o mai lăsă.*" (M. Preda, după GA, 2, p. 248); „Blestemul părinţilor, *pe care nu-i asculta, ci îi tot necăjea*, a făcut-o să fie gheonoaie." (P. Ispirescu, după GA, 2, p. 248).

d) Între o parte de propoziţie şi o propoziţie secundară subordonată, de obicei de acelaşi fel: „Şi numai iaca îl şi vede viind *repede, dar nu aşa cum se dusese.*" (I. Creangă, după GA, 2, p. 248).

Spre deosebire de coordonarea copulativă şi de cea disjunctivă, la coordonarea adversativă găsim o mai mare interdependenţă între cele două unităţi şi chiar un început de *subordonare* a celei de-a doua unităţi faţă de prima. Apropierea de subordonare se manifestă şi în faptul că propoziţiile adversative nu-şi pot schimba locul între ele fără a se modifica sensul, ceea ce arată că, în frază, cele două propoziţii nu sunt absolut egale, precum şi în corespondenţa de sens dintre multe propoziţii adversative şi subordonatele *concesive*. Exemplul „De-abia inserase, uliţele erau *însă* pustii (C. Negruzzi, după GA, 2, p. 249) este aproape egal cu „*Deşi* de-abia inserase... "[881].

Exprimarea raportului sintactic de coordonare adversativă

Raportul de coordonare adversativă se manifestă în planul expresiei prin elemente relaţionale: conjuncţiile *dar, însă, iar* şi locuţiunile conjuncţionale *numai că* şi *în schimb*.

[879] GA, 2, p. 223, 248.
[880] GALR, 2, p. 23.
[881] GA, 2, p. 249.

D. *Coordonarea conclusivă*

Coordonarea conclusivă se realizează, de asemenea, în mod obligatoriu, în doi termeni, conținutul celui de-al doilea termen (sintactic) reprezentând „urmarea, concluzia care decurge din acțiunea, starea etc exprimată de primul termen”[882].

Coordonarea conclusivă „asociază termeni (propoziții, fraze sau secvențe de fraze) a căror ordine de succesiune nu se poate modifica și se caracterizează, din punct de vedere semantico-pragmatic, prin următoarele valori ale celui de al doilea termen: urmare factuală (*Este frig, deci lacul îngheață*), concluzie (*A redactat tot capitolul, s-a îngrijit de computerizare și a făcut corecturile, deci a terminat tot ce avea de făcut*), deducție (*Ușa este forțată, deci a intrat un hoț*)”[883]

Coordonarea conclusivă apare la nivelul tuturor unităților sintactice:

a) În interiorul părților de propoziție: „Când cineva era *prea de tot tânăr sau prea bătrân, deci, incapabil de a contribui și el la luptă*, făcea totuși ceva: cânta imnul patriei.” (G. Călinescu, după Irimia, GLR, p. 506).

b) Foarte rar, în interiorul propoziției, între părțile secundare de propoziție de același fel sau diferite. Exemplu: Cu toate că de obicei trenul sosește *la orele 20^{30}*, *deci regulat*, astăzi, totuși, a întârziat. (Dimitriu, GLRS, p. 132).

c) În interiorul frazei, între propoziții principale sau secundare (secundarele sunt de același fel). Exemplu: „S-a dus amorul, un amic /Supus amândurora,*/Deci cânturile mele zic /Adio tuturora*.” (Eminescu, *Poezii*, p. 140).

d) Între două fraze: „Zoe: Pe Ghiță l-am trimis eu la Cațavencu să-i cumpere scrisoarea cu orice preț.

Tipătescu: *Care va să zică*, Ghiță e acolo?” (I. L. Caragiale, după Irimia, GLR, p. 506.).

Coordonarea conclusivă se află, din punctul de vedere al dependenței dintre unitățile pe care le leagă, la limita dintre coordonare și subordonare. Faptul se poate vedea din imposibilitatea schimbării locului pe care-l ocupă conclusiva față de coordonată și din corespondența de sens dintre propoziția conclusivă și o propoziție subordonată consecutivă: „Măria-sa îi dăduse ș-un pitac; *deci îl socotea prietin al său*.” (M. Sadoveanu, după GA, 2, p. 252).

Exprimarea raportului de coordonare conclusivă

Raportul sintactic de coordonare conclusivă se manifestă în planul expresiei concomitent prin *pauză* și prin *conjuncții* (*locuțiuni conjuncționale*): *deci, așadar, dar, prin urmare, în concluzie, ca atare, (care) va să zică*.

În privința raportului de coordonare, considerăm că există un *conținut* al raportului de coordonare, distinct de cel al celorlalte raporturi sintactice, conținut care se referă la faptul că unitățile sintactice coordonate trebuie să aibă

---

[882] GA, 2, p. 251.

[883] GALR, 2, p. 23-24.

aceeaşi importanţă în unitatea sintactică în care apar (la nivel de parte de propoziţie, propoziţie, frază şi text). De asemenea, raportul sintactic de coordonare are şi *mijloace formale* specifice de exprimare, fiind marcat prin *jonctive coordonatoare* (vezi *supra*) şi prin *juxtapunere* (asociată cu pauza şi intonaţia). Cu alte cuvinte, suntem de părere că argumentele referitoare la conţinutul şi mărcile specifice ale raportului de coordonare ne determină să susţinem existenţa acestui raport sintactic.

2.5.3. Raportul sintactic de subordonare

Raportul sintactic de subordonare se creează „între două unităţi gramaticale de importanţă diferită", subordonarea fiind „raportul sintactic existent între doi termeni dintre care unul îl determină pe celălalt, depinde de el din punct de vedere gramatical."[884].

Raportul sintactic de subordonare este numit şi „relaţie de dependenţă sau de subordonare"[885] şi se caracterizează „prin existenţa unui termen obligatoriu exprimat şi neomisibil (denumit *regent*, a cărui absenţă determină dezorganizarea enunţului) şi a unui termen *dependent*, care, de regulă, poate fi omis."[886].

Comparativ cu raportul de inerenţă şi raportul de coordonare, unde unităţile intrate în raport erau numai sintactice, la raportul de subordonare unităţile sunt atât sintactice, cât şi morfologice, motiv pentru care au fost numite *gramaticale*[887]. Una dintre unităţile gramaticale care intră în raportul de subordonare este obligatoriu *o unitate sintactică subordonată* (parte de propoziţie, propoziţie şi, în mod excepţional, la apoziţie – frază) care are importanţă redusă, fiind reductibilă cu zero. Cealaltă unitate gramaticală din cadrul raportului de subordonare este, în majoritatea cazurilor, *o unitate morfologică regentă* (sau o propoziţie). Regentul ca unitate sintactică apare doar atunci când subordonatul este o propoziţie sau frază apozitivă[888].

Forma raportului de subordonare se constituie în *mărcile* prin care se poate indica importanţa diferită (secundară în opoziţie cu principală) a unităţilor gramaticale intrate în raport. La raportul de subordonare se întâlnesc toate mărcile existente în limba română pentru raporturile sintactice, adică intonaţia, pauza, flexiunea, acordul, topica, juxtapunerea şi joncţiunea[889].

În legătură cu unităţile subordonate, C. Dimitriu consideră că acestea pot fi grupate *„după necesitatea lor în context"*, care depinde de caracterul suficient sau insuficient al regentului. Astfel, când regentul este insuficient semantic sau gramatical, subordonatul este *indispensabil* comunicării. Exemplu: Fratele meu locuieşte în satul... Dacă, însă, regentul este suficient, subordonatul este

---

[884] GA, 2, p. 254.
[885] GALR, 2, p. 16.
[886] *Idem, ibidem.*
[887] Vezi Dimitriu, GLRS, p. 132.
[888] Vezi, în acest sens, Dimitriu, GLRS, p. 132.
[889] Dimitriu, GLRS, p. 134.

facultativ, comunicarea putându-se realiza şi fără acesta. Exemplu: *Plouă* acum. (Dimitriu, GLRS, p. 134).

Raportul de subordonare poate apărea numai la două nivele, şi anume, în interiorul propoziţiei şi în interiorul frazei.

În interiorul propoziţiei, subordonarea se creează între unitatea sintactică subordonată reprezentată printr-o parte de propoziţie secundară şi unitatea morfologică regentă.

În interiorul frazei, subordonarea apare între o unitate sintactică reprezentată printr-o propoziţie secundară subordonată şi elementele regente ale acesteia, care, de obicei, sunt unităţi morfologice, iar, uneori sunt unităţi sintactice. *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, clasifică propoziţiile subordonate în două mari grupe, şi anume, *subordonate necircumstanţiale* (subiective, predicative, atributive, completive directe, indirecte şi de agent şi predicative suplimentare) şi *subordonate circumstanţiale* (toate celelalte: de loc, de timp, de cauză etc)[890].

În legătură cu opiniile prezentate, referitoare la raportul sintactic de subordonare (vezi *supra*), observăm că acest raport sintactic este distinct de celelalte raporturi datorită *conţinutului* său specific: raportul de subordonare apare nu numai la nivelul *unităţilor sintactice*, ci şi la cel al *unităţilor morfologice*, aceste unităţi gramaticale fiind *diferite* ca importanţă. În ceea ce priveşte *exprimarea* raportului sintactic de subordonare, considerăm că aceasta se realizează cu ajutorul mai multor *mărci*, şi anume, *joncţiunea, juxtapunerea, topica, flexiunea* şi *acordul*. Argumentele enunţate, privind specificul raportului sintactic de subordonare comparativ cu celelalte raporturi sintactice, conduc, în opinia noastră, la ideea susţinerii existenţei acestui raport sintactic în limba română.

În privinţa „relaţiei dintre coordonare şi subordonare", în *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, ediţia nouă, se afirmă că „din punctul de vedere al informaţiei pe care o transmit, nu se pot stabili întotdeauna limite tranşante între construcţiile realizate prin coordonare şi cele realizate prin subordonare"[891]. În acest sens, „valoarea semantică de asociere, de repetare, poate fi exprimată atât prin coordonare adversativă, cât şi prin diversele tipare ale circumstanţialului opoziţional: ***A fost atunci foarte nervoasă, pentru ca la lecţia următoare să explice tuturor motivele ei de îngrijorare.; Dacă la prima problemă a mai rezolvat ceva, la a doua s-a încurcat de tot; Îmi spui mereu minciuni, în timp ce eu vreau să aflu adevărul***"[892]. De asemenea, „raportul exprimat de o structură adversativă – ***A plecat la timp, dar tot a pierdut trenul*** – este apropiat de cel al construcţiei cu concesivă – ***Deşi a plecat la timp, tot a pierdut trenul.***"[893].

---

[890] G.A., 2, p. 257.
[891] GALR, 2, p. 24.
[892] *Idem, ibidem.*
[893] GALR, 2, p. 24.

2.5.4. Raportul sintactic mixt

Despre raportul sintactic mixt[894] (de coordonare şi subordonare în acelaşi timp), vorbeşte C. Dimitriu, care afirmă că acest tip de raport sintactic este puţin frecvent şi se întâlneşte numai la nivelul frazei între două propoziţii. *Conţinutul* raportului mixt este reprezentat de faptul că una dintre cele două propoziţii intrate în raport este o secundară subordonată, care este comutabilă cu zero, având o importanţă redusă; această secundară subordonată determină un element al unei propoziţii regente, care, din punctul de vedere al importanţei ei în comunicare, poate fi principală, uneori, şi secundară[895].

Formal, raportul mixt este marcat prin două conective de feluri diferite (eventual asociate şi cu pauza şi intonaţia): „un element de relaţie subordonator în frază, explicabil prin caracterul de secundară al propoziţiei subordonate"; „o conjuncţie coordonatoare suspendată, care trebuie să lege propoziţia regentă exprimată de regenta lăsată neexprimată"[896]. Exemplu: „Dragă-mi este dragostea /Cu-nălţimile şi-abisul/*Şi cu ce mai are ea.*" (L. Blaga, după Dimitriu, GLRS, p. 136).

Ocurenţa, în planul expresiei, a două jonctive – mărci ale raportului sintactic mixt – un jonctiv coordonator şi altul subordonator, ne determină să subscriem opiniei lui C. Dimitriu, potrivit căreia există raportul sintactic mixt, ca raport distinct de *raportul sintactic de coordonare* şi de *raportul sintactic de subordonare*.

2.5.5. Raportul sintactic explicativ

Acest raport sintactic[897] apare tot numai la nivelul frazei, între o propoziţie intermediară explicativă[898] şi o propoziţie (eventual o frază)

---

[894] Raportul sintactic mixt este numit în literatura de specialitate românească şi *relaţie mixtă propoziţională* sau *relaţie mixtă-binară* (vezi Gh. Trandafir, *Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*, Craiova, 1982, p. 152).

[895] Dimitriu, GLRS, p. 136.

[896] Dimitriu, GLRS, p. 136.

[897] Unii cercetători încadrează realizarea de tipul „Zi-mi Radule, pe nume, *că doară sunt copilul d-tale* (Alecsandri, în „Convorbiri literare", IV, p. 316, după *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, 1954, 1, p. 169) la *raportul de coordonare* (vezi GA, 1, 1959, p. 169; I. Coteanu, *În legătură* cu „subordonatele explicative", în L.R., IX, nr. 1, p. 27-33 [= Coteanu, *Subordonatele*]) fiind de părere că coordonata cauzală este o „principală cauzală" (Coteanu, *Subordonatele*, p. 28). Alţi specialişti includ realitatea gramaticală în discuţie la raportul de subordonare (vezi I. Rizescu, *Notă asupra subordonatelor explicative*, L.R., IX, nr. 1, p. 21-26). Alţi lingvişti consideră că acest tip de raport este un raport sintactic *aparte*, diferit de *coordonare* şi *subordonare* (vezi Dimitriu, GLRS, p. 136).

[898] Vezi Dimitriu, GLRS, p. 136; S. Stati, *Există propoziţii coordonate cauzale* ?, LR, 1954, nr. 6, p. 92-98.

explicată. În fraza explicativă, propoziția explicativă reprezintă baza frazei respective, şi, deci, nu este comutabilă cu zero, asemănându-se cu propoziția principală. Depinzând, însă, de o propoziție sau frază, căreia îi urmează întotdeauna şi de care este joncționată printr-o „conjuncție intermediară"[899] (*căci* sau *că*) – obligatoriu asociată cu pauza şi intonația – propoziția explicativă se aseamănă cu propoziția secundară. Cel de al doilea termen al raportului explicativ îl constituie o propoziție (principală sau secundară) sau o frază explicată. Caracteristica pertinentă a raportului explicativ este „elementul explicativ, aflat în dreapta conectivului, care nu este nici principal, nici secundar, ci întotdeauna intermediar"[900]. Exemplu: „Lângă lacul care-n tremur somnoros şi lin se bate,/Vezi o masă mare-ntinsă cu făclii prealuminate,/*Căci din patru părți a lumii împărați şi-mpărătese/Au venit* ca să serbeze nunta gingaşei mirese." (M. Eminescu, după C. Dimitriu, GLRS, p. 137).

Raportul sintactic explicativ nu este încadrabil, în opinia noastră, la subordonare, deoarece propoziția intermediară explicativă este o propoziție – nucleu, cu o importanță majoră în planul frazei, ea explicând una sau mai multe unități sintactice anterioare. Raportul sintactic explicativ nu poate fi încadrat nici la coordonare, datorită ocurenței jonctivului subordonator care introduce propoziția explicativă. Aceste argumente conduc la ideea că există, în limba română, un raport sintactic diferit atât de coordonare, cât şi de subordonare, şi anume, *raportul sintactic explicativ*.

2.5.6. Raportul sintactic de incidență

Elementele incidente „poartă marca afectivității şi spontaneității subiectului vorbitor şi reflectă o predominare a dimensiunii stilistice a textului asupra dimensiunii sintactice"[901].

Raporturile sintactice prezentate până aici au fost exemplificate cu părți de propoziție, propoziții şi fraze aflate într-un singur plan, şi anume, în *planul comunicării obiective*. Comparativ cu raporturile sintactice prezentate anterior, raportul sintactic de incidență se manifestă între două planuri distincte, şi anume, planul comunicării şi *planul comentariilor la comunicare*[902]. Raportul sintactic de incidență este „expresia sintactică a intersectării a două sau mai multor planuri în interiorul unui acelaşi enunț care devine astfel un enunț complex"[903]. *Conținutul* raportului sintactic de incidență constă în faptul că unitățile sintactice incidente nu pot fi concepute în mod logic ca unități sintactice „de sine stătătoare" şi nici nu pot fi „detaşate din context"[904], ci apar

---

[899] Dimitriu, GLRS, p. 137.
[900] Dimitriu, GLRS, p. 137.
[901] Irimia, GLR, p. 519.
[902] Vezi Dimitriu, GLRS, p. 138.
[903] Irimia, GLR, p. 517.
[904] GA, 2, p. 422.

obligatoriu în legătură cu o unitate sintactică neincidentă. Privitor la *forma* raportului de incidenţă se observă, că, în general, „unităţile sintactice incidente sunt în mod obligatoriu separate de unităţile sintactice neincidente printr-o pauză, care este însoţită şi de modificarea intonaţiei"[905]. Ex: „Aşa o fi, n-o fi aşa, *zise mama*, vreau să-mi fac băietul popă." (I. Creangă, după Dimitriu, GLRS, p. 142). Mărcile incidenţei sunt, deci, *pauza* şi *intonaţia*.

Raportul sintactic de incidenţă apare la nivelul propoziţiei, la nivelul frazei[906], dar şi la nivelul textului: „Eu sper (*şi ţi-o spun asta ca să mă ţii minte*) că m-ai înţeles." (M. Preda, după Irimia, GLR, p. 521).

Având în vedere opiniile amintite referitoare la raportul sintactic de incidenţă (vezi supra), considerăm că acest raport este distinct de celelalte raporturi sintactice existente în limba română, datorită faptului că el se manifestă între două tipuri diferite de unităţi sintactice: unităţi sintactice care aparţin *comunicării obiective* şi unităţi sintactice care aparţin *subiectivităţii, modalităţii*. Elementele incidente (cuvinte, construcţii, propoziţii, fraze) sunt caracterizate de trăsătura + *afectivitate*, ele exprimând participarea afectivă a subiectului vorbitor la comunicarea obiectivă. În privinţa manifestării raportului de incidenţă în plan *formal*, observăm că acest raport sintactic poate fi marcat fie prin *pauză*, fie prin *jonctive coordonatoare* sau *subordonatoare*, pauza fiind *marca principală*, iar *elementele de relaţie* reprezentând *mărci secundare* ale incidenţei. Cele afirmate anterior sunt argumente care ne determină să pledăm pentru ideea existenţei acestui raport sintactic.

---

905 Dimitriu, GLRS, p. 143.

906 Vezi GA, 2, p. 422-427, în care autorii vorbesc despre „cuvinte şi construcţii incidente".

2.6. Funcţiile sintactice

Funcţiile sintactice sunt rezultatul raporturilor sintactice. Admiţând că funcţia sintactică reprezintă „un adaos dobândit de o unitate sintactică componentă, ca urmare a raporturilor sintactice contractate la nivelul unităţii sintactice din care face parte”[907], urmează că, în limba română - în opinia noastră - există *şapte* funcţii sintactice[908], şi anume, *subiectul, predicatul, atributul, complementul* (cu toate tipurile de complement), *circumstanţialul* (cu toate tipurile de circumstanţial), *funcţia cu dublă subordonare simultană* şi *apoziţia*. Una şi aceeaşi funcţie sintactică poate avea mai multe *realizări*, la nivele diferite: *nivelul propoziţiei* (*partea de propoziţie*), *nivelul frazei* (*propoziţia*), *nivelul textului* (*fraza*). Cele şapte funcţii sintactice menţionate se realizează în plan sintactic, la nivel de propoziţie, de frază şi de text, în mod diferit. De exemplu, funcţia sintactică de *circumstanţial consecutiv* se realizează numai la nivelul frazei, concretizându-se în propoziţia circumstanţială consecutivă[909]. Exemplu: „La steaua care-a răsărit /E-o cale-atât de lungă,/*Că mii de ani i-au trebuit /Luminii* să ne-ajungă.” (Eminescu, *Poezii*, p. 173). Comparativ cu funcţia sintactică de circumstanţial consecutiv, funcţia sintactică de circumstanţial concesiv, de exemplu, are *două* realizări, ea concretizându-se atât la nivelul propoziţiei, când se numeşte *circumstanţial concesiv*: *A vorbit bine, **în ciuda emoţiilor***[910], cât şi la nivelul frazei, când poartă numele de *propoziţie circumstanţială concesivă*: „Avocatul Baloleanu, *deşi era numai cu câţiva ani mai mare ca Iuga*, era foarte voinic.” (Rebreanu, *Opere*, p. 543). Cât priveşte funcţia sintactică de atribut, aceasta are *trei* realizări, atât la nivelul propoziţiei, când este numită atribut: „Înţelepciunea *unui mag* mi-a povestit odată.” (Blaga, *Poezii*, p. 9), cât şi la nivelul frazei, când se concretizează sau în propoziţie atributivă: „Păinjeniş *ce-ascunde pretutindeni firea.*” (Blaga, *Poezii*, p. 9), sau, dacă acceptăm existenţa lui, în substitut de propoziţie atributivă: ***Întrebarea dacă da sau ba** şi-o pune*

---

[907] Vezi, în acest sens, S. Stati, *Noţiunea de „funcţie” în gramatică*, în LL, 14, 1967, p. 127-128.

[908] Există şi cuvinte *fără funcţie sintactică*, numite şi *afuncţionale*, în opoziţie cu clasa de cuvinte *funcţionale*. Dintre aceste cuvinte *afuncţionale* putem aminti: *adverbele modale (modalizatoare) de reliefare: şi, chiar, tocmai* etc; *adverbele modale de restricţie: doar, numai, decât* etc, *modalele de aproximare: aproximativ, vreo, circa* etc; *verbele auxiliare* din structura diverselor forme verbale, *pronumele personale*: ***o*** *(a **o** lua la sănătoasa),* ***-i*** *(dă-**i** cu una, dă-**i** cu alta),* ***le*** *(**le** vede la matematică); substantivele în cazul vocativ* etc. (Vezi în acest sens, I. Lobiuc, *Teoria limbii române pentru practica examenelor*, Editura „Spiru Haret”, Iaşi, 1996, p. 61-62).

[909] Ceea ce GA, 2, p. 186, în exemple de tipul *Căzu la pat bolnavă **de moarte***, numeşte „circumstanţial de mod consecutiv” nu reprezintă, în opinia noastră, ceva distinct de circumstanţialul de mod (vezi şi Dimitriu, GLRS, p. 274).

[910] Dimitriu, GLRS, p. 302.

mereu[911]. Spre deosebire de funcţiile sintactice discutate (funcţiile sintactice de circumstanţial consecutiv, circumstanţial concesiv şi atribut), funcţia sintactică de apoziţie are *patru* realizări. Ea se poate realiza fie ca parte de propoziţie, când se numeşte apoziţie: „Toma Bulbuc, *tatăl lui George*, sosi acasă abia seara." (Rebreanu, *Opere*, p. 495), fie ca propoziţie, când poartă numele de propoziţie apozitivă: „Dezmierd un chip de copilă în felul meu, *adică umplu un album cu diferite expresii ale unui singur cap*." (M. Eminescu, după GA, 2, p. 282), fie ca substitut de propoziţie, când se numeşte substitut de propoziţie apozitivă: *Tu de colo, băiete, apropie-te!* (Dimitriu, GLRS, p. 352), fie ca frază, când poartă denumirea de frază apozitivă: „Oprindu-se într-un loc, i se întâmplă iar să vadă ceva deşenţat ce nu mai văzuse: *un om ţinea puţin un oboroc deşert cu gura spre soare, apoi răpede-l înşfăcă şi intră cu dânsul într-un bordei*." (I. Creangă, după Dimitriu, GLRS, p. 352).

2.6.1. Funcţia sintactică de subiect

Funcţia sintactică de subiect poate fi realizată atât la nivelul propoziţiei, când este numită *subiect*, cât şi la nivelul frazei, când poate fi concretizată în *propoziţia subiectivă*.

2.6.1.a. Funcţia sintactică de subiect la nivelul propoziţiei

Funcţia sintactică de subiect „depinde de capacitatea sintactică a verbului de a accepta această poziţie", definindu-se „în raport cu verbul-centru, indiferent de apariţia acestuia la un mod personal sau la o formă verbală nepersonală"[912].

Luând în consideraţie varietatea realizărilor acestei funcţii sintactice, ne referim la subiectul de la nivelul propoziţiei având în vedere mai multe perspective.

Din punctul de vedere al *exprimării-neexprimării* subiectului, există două tipuri de subiect, şi anume, *subiectul exprimat prin părţi de vorbire* şi *subiectul neexprimat prin părţi de vorbire*.

2.6.1.a.$_1$. Subiectul exprimat prin părţi de vorbire

În cadrul subiectului exprimat prin părţi de vorbire, există: subiect exprimat prin *substantiv* (comun sau propriu): „În faptă *lumea*-i visul sufletului nostru." (Eminescu, *Proză*, p. 25); „S-apleacă peste iesle/Şi peste lumină *Maria*." (Blaga, *Poezii*, p. 172); subiect exprimat prin *pronume*: „Prin natura sa predispusă, *el* devenea şi mai sărac." (Eminescu, *Proză*, p. 27); subiect exprimat prin *numeral* întrebuinţat substantival: „Vreo *zece* se repeziră la trăsură, ajutând fetelor să coboare." (Rebreanu, *Opere*, p. 149); subiect exprimat prin *forme verbal-nominale* (infinitiv, supin): „E uşor *a scrie* versuri/Când nimic nu ai a spune." (Eminescu, *Poezii*, p. 168); „Cum fusese Curtea era lesne *de închipuit*." (M. Caragiale, după Irimia, GLR, p. 389).

Din punct de vedere *structural*, subiectul poate fi: a) subiect *fără*

---

[911] *Ibidem*, p. 237.
[912] GALR, 2, p. 313.

prepoziţie în cazul nominativ: „*Frumuseţea*, ca şi zborul şi iubirea /de cenuşe-şi leagă firea." (Blaga, *Poezii*, p. 378); subiect *cu prepoziţie*[913]: „Ah! Sunt printre voi *de-aceia* care nu cred tabla legii." (M. Eminescu, după GA, 2, p. 90); b) subiect exprimat prin *cuvânt sintetic:* „Astfel cântă sfâşiat/lângă mine *vântul*." (Blaga, *Poezii*, p. 280))/ subiect exprimat prin *structură analitică*: „*Aducerile-aminte* pe suflet cad în picuri/Redeşteptând în faţă-mi trecutele nimicuri." (M. Eminescu, după Dimitriu, GLRS, p. 154); c) subiectul *simplu*, subiectul *multiplu* şi subiectul *dublat*. Convenţional, subiectul exprimat printr-o singură parte de vorbire se numeşte *subiect simplu*. În general, în cazul părţii de vorbire prin care este concretizat subiectul simplu, nu există sau nu interesează raporturile sintactice: „*Melancolia* în vârsta lui este semnul caracteristic al orfanilor." (Eminescu, *Proză*, p. 27). Subiectul exprimat prin mai multe părţi de vorbire coordonate (mai multe substantive sau substitute ale acestora) se numeşte *subiect multiplu*: „*Ion şi Simion* nu mai înţelegeau nimic." (Rebreanu, *Opere*, p. 134). În afara subiectului multiplu, există şi un alt fel de subiect exprimat prin două părţi de vorbire, şi anume, aşa-zisul *subiect dublat* (reluat sau anticipat). Dacă subiectul multiplu trimite la mai multe noţiuni-subiect, subiectul dublat vizează un singur obiect al gândirii, adică o singură noţiune-subiect, care se dublează din anumite cauze: „*Virtutea* pentru dânşii *ea* nu există." (Eminescu, *Poezii*, p. 43); „Bine, voinice,… a veni *ea* şi *vremea* aceea." (I. Creangă, după Iordan, LRC, p. 545)[914]. Atunci când subiectul este exprimat prin părţi de vorbire, aceste părţi de vorbire stau, de obicei, în cazul *nominativ*, care este prin excelenţă cazul subiectului: „Dar te rog, Radu, să te gândeşti la toate… *Eu* te aştept!" (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 117).

Există, însă, şi propoziţii în care subiectul apare în alte cazuri decât nominativul, şi anume, în *genitiv, dativ* sau *acuzativ*.

2.6.1.a.$_{1.1.}$ Subiectul în *genitiv* poate fi exprimat prin formele de genitiv ale pronumelor relative care au flexiune, adică prin *cui, căruia, celuia ce* etc. Exemplu: „*Hai fiecare pe la casa **cui** ne are…*" (I. Creangă, după GA, 2, p. 90). Explicaţia subiectului în genitiv o constituie o elipsă. C. Dimitriu consideră că *modelul* unei astfel de construcţii este următorul: *Hai fiecare pe la casa **omului** **cine*** (eventual ***care, cel ce*** etc) *ne are…* şi că forma de genitiv *cui* se poate explica „prin preluarea de către pronumele relativ a formei pe care antecedentul neexprimat *omului* o avea pe lângă regentul *casa*."[915].

Mai greu de interpretat sunt, însă, construcţiile în care un substantiv sau un substitut al acestuia în genitiv este precedat de articolul posesiv-genitival: „Vin oaspeţi şi câinele latră;/Le ies înainte grăbiţi/*Ai casei* pe pragul de piatră"

---

913 Subiectul exprimat prin substantiv sau pronume *cu prepoziţie* este subiectul în cazul acuzativ, precedat de prepoziţiile *de, din, dintre*, care apar în construcţii partitive (vezi, în acest sens, Dimitriu, GLRS, p. 161).

914 Privitor la aşa-zisul subiect reluat sau anticipat (altfel spus, subiect *dublat*), vezi N. Drăganu, *Elemente de sintaxă a limbii române*, Bucureşti, 1945, p. 57., care consideră că subiectul dublat reprezintă o apoziţie.

915 Dimitriu, GLRS, p. 156.

(G. Coşbuc, după GA, 2, p. 90). În astfel de situaţii, *Gramatica limbii române*, Editura Academiei propune să considerăm că „articolul *ai*, în nominativ, ţine locul unui substantiv în nominativ (sau al unui substitut al acestuia) pe care îl determină genitivul: *ai casei* înseamnă *locatarii casei*; astfel se vede că adevăratul subiect al propoziţiei este şi aici la nominativ"[916].

Observând că în această interpretare există o contradicţie, anume faptul că un articol poate ţine locul unui substantiv, Valeria Guţu Romalo consideră că în construcţiile în discuţie *al, ai* etc nu sunt articole, ci *pronume semiindependente* care „realizează poziţia subiect impunând verbului persoana a treia", atunci când pronumele semiindependent este „determinat printr-un genitiv sau posesiv"[917]. În opinia lui C. Dimitriu, opinie la care subscriem, în exemplele de acest tip *al, ai* etc reprezintă articole posesiv-genitivale care împreună cu substantivul în genitiv „constituie un grup de cuvinte unitar în care cele două componente au roluri diferite: articolul posesiv-genitival are rol gramatical prim (...), iar genitivul substantivului are rol semantic prim (...)"[918].

2.6.1.a.$_{1.2.}$ În cazuri rare şi numai dacă este exprimat printr-un pronume relativ cu flexiune cazuală (***cine, cel ce, care***), subiectul poate apărea şi în cazul dativ. Exemplu: ***Îi ofer această carte cui (celui ce, căruia) vrea să o citească*** (Dimitriu, GLRS, p. 159). Şi în acest caz se poate presupune o construcţie iniţială de tipul ***Îi ofer această carte omului cine vrea să o citească***, cuvântul considerat în această construcţie „de prisos" fiind eliminat, fapt ce a făcut ca pronumele relativ să preia forma de dativ a elementului elidat, păstrându-şi, însă, funcţia de subiect pe lângă verbul predicat.

2.6.1.a.$_{1.3.}$ Destul de răspândit este subiectul în acuzativ cu prepoziţie. Dintre propoziţiile care pot preceda un substantiv (sau un substitut al acestuia) în acuzativ cu funcţia sintactică de subiect amintim *din, de, dintre* care apar în construcţii partitive: „Ah! Sunt printre voi (oameni) *de-aceia* care nu cred tabla legii." (M. Eminescu, după Dimitriu, GLRS, p. 161). O situaţie aparte au pronumele nehotărâte *toţii, toatele* (numai la plural şi numai articulate) precedate de prepoziţia *cu*, care îndeplinesc funcţia sintactică de subiect[919]. Exemplu: „Intrară *cu toatele* în casă." (I. Creangă, după Dimitriu, GLRS, p. 162). Şi în acest caz este vorba despre un tip de subiect în acuzativ cu prepoziţie, explicabil „prin neexprimarea nominativului subiect din construcţia iniţială: intrară *cu toatele* în casă - intrară *ele cu toatele* în casă."[920].

2.6.1.a.$_{2.}$ *Subiectul neexprimat prin părţi de vorbire*

Există contexte în limba română în care subiectul este *inexistent*, el fiind numit şi *subiect zero*. Acest tip de subiect „ar trebui să existe dar este de

---

[916] GA, 2, p. 90
[917] Guţu, *Sintaxa*, p. 113.
[918] Dimitriu, GLRS, p. 158-159.
[919] Dimitriu, GLRS, p. 161.
[920] Dimitriu, GLRS, p. 162.

neidentificat pentru mintea omenească, ca în cazul verbelor << meteorologice >>: *plouă; se înserează; se crapă de ziuă*"[921].

Posibilitatea ca subiectul unei propoziţii să nu fie exprimat prin părţi de vorbire apare în cazul în care persoana reală şi persoana gramaticală a subiectului rezultă din diversele mărci pentru indicarea persoanei şi numărului la verb (desinenţe, alternanţe fonetice, verbele auxiliare, accentul în context etc). Atunci când subiectul nu este exprimat prin una sau mai multe părţi de vorbire, iar verbul predicat sau din structura predicatului este la persoana întâi sau a doua, singular sau plural, se vorbeşte despre *subiect inclus*. Exemple: „Le-aş strânge (eu)-ntr-un mănunchi/să le cobor (eu) la mine (Blaga, *Poezii*, p. 54).

Când subiectul este neexprimat prin părţi de vorbire, iar verbul predicat sau din structura predicatului este la persoana a treia, singular sau plural, vorbim despre *subiect subînţeles*. Exemplu: „Se ridică (ea) aşezându-şi părul sub bonetă." (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 117).

În cazul *subiectului nedeterminat*, persoanele întâi, a doua şi a treia trimit la „persoane reale cu valoare generală sau nedeterminată"[922]. Exemplu: „*Scria*-n gazetă că s-a dat/Poruncă să se-ntoarcă-n ţară/Toţi cei plecaţi de astă vară." (G. Coşbuc, după GA, 2, p. 94). C. Dimitriu clasifică subiectul nedeterminat în două grupe, şi anume:

2.6.1.a.$_{2.1.}$ Subiect nedeterminat de persoana a treia, posibil în propoziţiile cu verbul predicat sau din structura predicatului la persoana a treia singular. Acest fel de subiect nedeterminat nu se exprimă, de obicei, prin părţi de vorbire. Exemplu: ***Bate la uşă; Scrie la ziare*** etc (acest tip de subiect nedeterminat este un subiect neidentificat, adică „identitatea semantic-sintactică a subiectului rămâne necunoscută sau este lăsată necunoscută, întrucât nu prezintă interes pentru protagoniştii actului verbal."[923].

2.6.1.a.$_{2.2.}$ Subiect nedeterminat de persoana a doua singular sau întâi plural. De obicei nici acest subiect nedeterminat nu se exprimă prin părţi de vorbire, ci rezultă din mărcile persoanei gramaticale de la verb şi din context. Acest tip de subiect nedeterminat este numit *subiect general* [924], deoarece „identitatea lui semantică este deschisă; poate primi datele concrete ale oricărui subiect extralingvistic, variabil odată cu schimbarea protagoniştilor procesului de comunicare lingvistică". Exemple: „Dacă *nu scrii* ceea ce *gândeşti*, de ce *să* mai *scrii* ?" (Camil Petrescu, după Irimia, GLR, p. 392); „Fie că *vrem*, fie că *nu vrem*, fie că *trăim* vreme de pace ori vreme de război, timpul îşi continuă lucrarea lui..." (Z. Stancu, după Irimia, GLR, p. 393). Uneori, subiectul nedeterminat poate fi şi exprimat: „Ce e rău şi ce e bine/*Tu* te-ntreabă şi socoate." (M. Eminescu, după Irimia, GLR, p. 393).

---

921 Vezi I. Lobiuc, *Teoria limbii române pentru practica examenelor*, Editura „Spiru Haret", Iaşi, 1996, p. 72.

922 Dimitriu, GLRS, p. 170; GA, 2, p. 93.

923 Irimia, GLR, p. 393.

924 Irimia, GLR, p. 392.

2.6.1.b. Funcţia sintactică de subiect la nivelul frazei

O problemă care intervine în discuţia privitoare la propoziţia subiectivă este aceea dacă propoziţia subiectivă poate fi încadrată sau nu în categoria subordonatelor. Încadrarea subiectivei în categoria subordonatelor ar implica recunoaşterea existenţei corespondenţei între o parte *principală* de propoziţie – subiectul – şi o propoziţie subordonată, deci *secundară* în planul frazei – propoziţia subiectivă.

În literatura de specialitate, atunci când se vorbeşte despre limitele în ceea ce priveşte corespondenţa dintre părţile de propoziţie şi propoziţiile corespunzătoare, este amintit, ca o primă deosebire, faptul că „în timp ce subiectul, ca parte de propoziţie, este parte principală, propoziţia subiectivă nu este propoziţie principală, ci propoziţie secundară, subordonată”[925].

Pentru unii cercetători[926], propoziţia subiectivă este secundară deoarece, în primul rând, în cadrul frazei, „are o importanţă mai mică decât regenta ei şi, ca urmare, poate fi comutată - principial – cu zero”[927] şi pentru că, în al doilea rând, subiectivele, în calitate de propoziţii secundare, „conţin un element de relaţie subordonator în frază”[928]. Ca atare, subiectiva este înscrisă printre subordonate, înscriere care este justificată „nu numai prin elementele ei introductive ci şi din punct de vedere structural”, deoarece, din punct de vedere structural, „predicatul domină subiectul”[929].

Cercetătorii care consideră că între subiect şi predicat există un raport de interdependenţă[930] încadrează subiectivele în rândul propoziţiilor nonomisibile şi, deci, cu o importanţă egală în cadrul frazei cu a subiectului în cadrul propoziţiei. Subiectivele, opinează aceşti cercetători, nu adaugă, pur şi simplu, diferite informaţii de natură semantică şi gramaticală, ci „aduc compliniri indispensabile din punct de vedere gramatical propoziţiilor regente, ale căror subiecte sunt”[931].

Considerăm că propoziţiile subiective nu sunt propoziţii secundare şi subordonate ci propoziţii „inerente”[932] pentru că aceste propoziţii nu pot fi omise din enunţ, fără ca acesta să sufere din punctul de vedere al informaţiei semantice şi gramaticale transmise. Propoziţa subiectivă, întocmai ca şi

---

925 GA, 2, p. 255.

926 Vezi Dimitriu, GLRS, p. 123; Ecaterina Teodorescu, *Propoziţia subiectivă*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1972, p. 113 [= Teodorescu, *Propoziţia*]; GA, 2, p. 255; Şt. Iacob, *Natura subiectului*, LR, 1969, p. 510.

927 Dimitriu, GLRS, p. 123.

928 *Idem, ibidem*.

929 Teodorescu, *Propoziţia*, p. 112.

930 Vezi I. Iordan, LRC, p. 522; Ecaterina Alexandrescu, *Cu privire la unele probleme ale propoziţiilor subiective, predicative şi ale regentelor acestora*, LL, 1967, 15, p. 167-177 [= Alexandrescu, *Probleme*]; Marina Rădulescu, *Relaţia sintactică dintre subiect şi predicat*, LR, 1, 1980, p. 11-26.

931 Alexandrescu, *Probleme*, p. 169.

932 Alexandrescu, *Probleme*, p. 177.

corespondentul ei din plan propozițional, subiectul, aduce compliniri indispensabile din punct de vedere semantic și gramatical propoziției regente. Subiectul este o parte principală de propoziție, iar propoziția subiectivă o propoziție inerentă.

Privitor la modalitatea de stabilire a legăturii dintre *propoziția subiectivă* și elementul cu care aceasta este pusă în legătură, există propoziții subiective legate prin *joncțiune* de predicatul cu care intră în legătură și propoziții subiective care se *juxtapun* la elementul cu care sunt puse în legătură [933]. Exemple: „Părea *că fiecare floare și fiecare stea e sor cu mine*." (Eminescu, *Proză*, p. 142); Cât de bine ar fi/*cetatea să uite o zi* /că ceasul îi este stăpân." (Blaga, *Poezii*, p. 165).

Joncțiunea propoziției subiective cu elementul vizat de aceasta se realizează cu ajutorul mai multor elemente de relație. Astfel, subiectivele pot fi introduse prin: a) *conjuncțiile universale* de tipul *că, de, ca, dacă* etc: „Se vede *că scrisorile de la Cluj ajung a treia zi după înmormântare*." (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 179); b) pronumele relative *cine, care, ce, cât, ceea ce*." Și apoi *ceea ce face Vasile Baciu e strigător la cer*." (Rebreanu, *Opere*, p. 236); c) pronumele sau adjectivele pronominale nehotărâte, de tipul *oricine, orice, oricare*: „***Oricine va privi pe oameni ca oameni*** nu poate fi decât bun." (N. Iorga, după Teodorescu, *Propoziția*, p. 72); d) adverbele pronominale relative: *unde, când, cum* și formațiile *de unde, până unde, de când* etc: „***Cum nici unul dintr-înșii nu i-a suflat nici o vorbă***, despre ce s-a petrecut, înseamnă că trebuie să se fi petrecut ceva rău cu dânsul." (Rebreanu, *Opere*, p. 249).

Predicatul la care se referă propozițiile subiective poate fi exprimat prin: 1. verbe la diateza reflexivă cu valoare impersonală, având ca marcă pronumele reflexiv *se* (*a se părea, a se întâmpla, a se zice* etc). Exemplu: „*Se pare* cum că-i altă toamnă." (M. Eminescu, după Dimitriu, GLRS, p. 176); 2. verbe impersonale cu marca ∅ (*a fi, a avea, a părea, a rămâne*). Exemplu: „Dac-*ar fi* să iasă toți învățați, după cum socoți tu, *n-ar mai avea* cine să ne tragă ciubotele." (I. Creangă, după Dimitriu, GLRS, p. 172); 3. expresii verbale impersonale (*a fi bine, a fi rău, a fi singur* etc). Exemplu: „*Nu-i rău* măi Ștefane, să știe și băietul tău oleacă de carte..." (I. Creangă, după Dimitriu, GLRS, p. 172); 4. adverbe predicative (*poate, desigur, firește* etc), când acestea sunt urmate de o conjuncție subordonatoare. Exemplu: „*Poate* că din trupul tău /îmi vor ciopli nu peste mult /sicriul." (Blaga, *Poezii*, p. 7); 5. verbe predicat la orice diateză, care nu au un subiect parte de propoziție (frecvent în proverbe și zicători): „Nu spera și nu ai teamă, /*Ce e val*, ca valul *trece*." (Eminescu, *Poezii*, p. 148).

2.6.2. Funcția sintactică de predicat

Funcția sintactică de predicat se realizează atât la nivelul propoziției,

---

933 Putem vorbi de *juxtapunerea* subiectivei când verbul predicat este la conjunctiv și nu este precedat de *că*, caz în care *să* reprezintă marca conjunctivului, nu și marca subordonării în frază (vezi Șt. Hazy, *O conjuncție devenită morfem*?, St. UBB, 1962, nr. 2, p. 87-91).

când se numeşte *predicat*, cât şi la nivelul frazei, când se vorbeşte despre *propoziţia predicativă*.

2.6.2.a. Funcţia sintactică de predicat la nivelul propoziţiei

După ce iau în discuţie distincţia *predicat semantic/predicat sintactic/predicat al enunţării*[934], autorii *Gramaticii limbii române*, Editura Academiei, ediţia nouă, descriu predicatul sintactic ca fiind „centrul/guvernorul unui grup sintactic aşezat într-o poziţie semantic predicativă", în poziţiile predicative, manifestându-se, semantic, „capacitatea predicatului de a-şi atrage argumentele", iar, sintactic, „de a-şi atrage complementele, cărora le impune restricţii de rol temetic şi restricţii de formă (de caz şi de prepoziţie)[935]. De asemenea, „predicatele sintactice cer asocierea cu actanţi/argumente, care îndeplinesc, în funcţie de trăsăturile matriciale ale predicatului, unul sau, în cazul mai multor actanţi, două sau trei dintre rolurile: Agent, Pacient, Temă, Experimentator, Sursă, Ţintă, Locativ, Beneficiar"[936].

Având în vedere *părţile de vorbire* prin care predicatul – parte de propoziţie - poate fi exprimat, există predicat *verbal*, predicat *adverbial*, predicat *interjecţional* şi predicat *nominal*. Există şi opinia că predicatul exprimat prin adverb şi prin interjecţie aparţin predicatului verbal[937]. În unele lucrări[938] se neagă funcţia predicativă a adverbelor. Suntem de părere că sunt predicate adverbiale numai adverbele sau locuţiunile adverbiale care intră în distribuţie cu un jonctiv subordonator: „*Poate* că din trunchiul tău îmi vor ciopli nu peste mult sicriul." (Blaga, *Poezii*, p. 7). În literatura de specialitate românească[939], se consideră că sunt predicate adverbiale adverbele şi grupurile prepoziţionale echivalente cu un adverb care „aparţin clasei construcţiilor de atitudine propoziţională, exprimând atitudinea locutorului (certitudine/incertitudine; aproximare) în legătură cu o întreagă secvenţă propoziţională; ex.: *Poate că ar fi bine să mă odihnesc*."[940].

Funcţia sintactică de predicat interjecţional o îndeplinesc mai ales interjecţiile onomatopeice[941]. Exemple: „Iar el *zvârrr!* cu o scurtătură în urma noastră." (I. Creangă, după Dimitriu, GLRS, p. 194). Interjecţia „poate constitui, ca şi verbul, centrul semantic, sintactic şi pragmatic ale enunţării în două tipuri de construcţii:

a) O clasă o constituie interjecţiile *deictice prezentative* (*iată, uite*) şi cele *imperative* (*Hai la masă*!, *Na-ţi cartea*!, *Poftim cartea*!);

b) Altă subclasă o constituie interjecţiile onomatopeice, care numai accidental îndeplinesc rolul de predicat, substituind un verb pe care îl sugerează

934 Vezi GALR, 2, p. 238-243.
935 GALR, 2, p. 240.
936 GALR, 2, p. 240.
937 Vezi în acest sens, GA, 2, p. 95-98; Irimia, *Structura*, p. 70.
938 Ecaterina Teodorescu, *Adverbe predicative?*, în LR, nr. 5, 1964, p. 423-436.
939 Vezi GALR, 2, p. 249.
940 *Idem, ibidem.*
941 Dimitriu, GLRS, p. 194.

şi preluând toate caracteristicile verbului înlocuit. Spre deosebire de interjecţiile din clasa a), interjecţiile din clasa b) nu apar în enunţuri imperative, ci în enunţuri asertive"[942]: „*Iepurele tuşti*! *în tufe*., *Copilul pleosc*! *o palmă*"[943].

Predicatul verbal poate fi exprimat printr-un verb la un mod personal sau printr-o structură analitică (locuţiune sau expresie verbală). Exemplu: „*Păşea* în vârful picioarelor, cu ochii ţintă la clătinăturile laptelui." (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 195); „*Ne-am dat seama* că fără popor nu putem face revoluţia." (Camil Petrescu, după GA, 2, p. 96); „De-oi urma să scriu în versuri, *teamă mi-e* ca nu cumva/ Oamenii din ziua de-astăzi să mă-nceapă a lăuda" (M. Eminescu, după Irimia, GLR, p. 371). În literatura de specialitate, se consideră că *infinitivul* este singurul mod nepersonal care poate avea rol de predicat, acest lucru întâmplându-se însă numai atunci când are valoare de imperativ: ***A nu se apleca în afară.*** Astfel, se consideră că atunci când „mai ales sub influenţă franceză şi prin excelenţă în limba română modernă standard – forma cu *a* a infinitivului este folosită ca *nedependentă*, această formă are valoare de imperativ (***A nu se lovi în cel fără apărare!***)[944], iar „propoziţia cu predicatul la infinitiv cu *a* nedependent cu valoare de imperativ este de cele mai multe ori *principală independentă*, iar uneori *principală regentă* (***A nu se fuma unde este pericol de incendiu!***, ***A nu se parca în locurile care sunt ale şefilor!*** etc)[945].

În *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, ediţia nouă, se consideră că „în mod excepţional, formele verbale nepersonale (nonfinite) de infinitiv sau de supin pot dobândi, contextual, asociate şi cu o intonaţie specială imperativă, funcţia de predicate ale enunţării"[946]. Astfel, „infinitivul apare ca mijloc *nespecific* de actualizare a unui act directiv „de recomandare"", recomandarea fiind valabilă „pentru *orice alocutor* şi pentru *orice* moment al enunţării: ***A nu se rupe florile! A nu se face zgomot!***"[947].

În privinţa supinului, acesta „apare şi el în enunţuri imperative, fiind un mijloc rar şi nespecific de exprimare a actului directiv de „ordin / recomandare", utilizându-se „în condiţii limitate de recuperare contextuală, din situaţia de comunicare, a alocutorului: ***De învăţat de la pagina 10 la 25!***, ***De rezolvat primele două exerciţii!***, ***De observat procedeele folosite!***"[948].

Predicatul nominal[949] este alcătuit dintr-un verb copulativ la un mod personal şi dintr-unul sau mai multe nume predicative. Exemplu: „*A fost* cândva pământul nostru *străveziu*." (Blaga, *Poezii*, p. 281). Existenţa predicatului

---

[942] GALR, 2, p. 248-249.
[943] GALR, 2, p. 249.
[944] C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Morfologia*, Institutul European, Iaşi, 1999, p. 583 [= Dimitriu, *Tratat*, *Morfologia*].
[945] *Ibidem*, p. 584.
[946] GALR, 2, p. 249.
[947] *Idem, ibidem*.
[948] GALR, 2, p. 249.
[949] Predicatul nominal este numit de către D. Irimia *predicat analitic* (GLR, p. 375), în timp ce predicatul verbal este numit *predicat sintetic* (GLR, p. 371).

nominal ca funcţie sintactică este posibilă doar atunci când există *subiect* exprimat sau dedus din context, deoarece el descrie sau caracterizează subiectul.

Predicatul nominal a fost inclus în literatura de specialitate românească[950] în cadrul construcţiilor care se constituie în diverse tipuri de *predicat complex*, înscriindu-se între predicatele „cu suport semantic adjectival, nominal, adverbial, grup prepoziţional sau forme echivalente ale acestora (*este **isteţ**, devine **de nerecunoscut**, rămâne **de piatră**, este **împotriva războiului**, este **asemenea / aidoma** celorlalţi, este **departe** de a se înţelege*)"[951]. Se înscriu în clasa *predicatelor complexe*, alături de „*predicatele complexe cu operator copulativ*" (vezi *supra*), „*predicatele complexe cu operator pasiv*" (*Ion este lăudat*), „*predicatele complexe cu operator aspectual*" (***Ion începe să înveţe***) şi „*predicatele complexe cu operator modal*" (***Ion trebuie / poate să plece***)[952].

Verbele copulative

Verbul copulativ cel mai abstract semantic şi, de aceea, cel mai gramaticalizat este *a fi*, motiv pentru care autorii *Gramaticii limbii române*, Editura Academiei[953], îl consideră „copulativ prin excelenţă". Dacă verbul copulativ *a fi* – fiind total lipsit de sens lexical – are numai rol gramatical, celelalte verbe copulative: *a deveni, a ajunge, a ieşi, a se face, a rămâne, a părea, a însemna, a se chema, a se numi* etc, au – pe lângă rolul gramatical – şi un rol semantic, contribuind la realizarea sensului denotativ al predicatului[954]. Verbul copulativ indică - pentru întreg predicatul nominal – categoriile gramaticale întâlnite la verb, şi anume, persoana, şi numărul, precum şi timpul, modul şi chiar diateza.

Numele predicativ poate fi exprimat printr-un substantiv, un adjectiv substantivizat sau un pronume, un adjectiv, un numeral, un verb la supin sau la infinitiv, un adverb sau o interjecţie. Exemplu: „Eu sunt *luceafărul* de sus." (Eminescu, *Poezii*, p. 128). În cazuri rare şi numai când subînţelegerea din context se face cu uşurinţă, numele predicativ poate fi lăsat neexprimat:

„- Eşti cântăreţ la biserică? – Sunt (cântăreţ) (M. Sadoveanu, după GA, 2, p. 101). În cadrul predicatului nominal, numele predicativ transmite informaţia semantică propriu-zisă, fapt care înseamnă că neexprimarea acestuia poate crea confuzii. Numele predicativ exprimat prin substantiv sau substitut al acestuia poate sta în următoarele cazuri: 1) nominativ; „Locomotivele sunt *copiii* noştri..." (Al. Sahia, după GA, 2, p. 101); 2) genitiv: „Povestea-i *a ciocanului* ce cade pe ilău." (Eminescu, *Poezii*, p. 47); 3) acuzativ cu prepoziţie: „Masa e, fireşte, *de brad*." (Camil Petrescu, după GA, 2, p. 102). Ca şi subiectul, şi

---

950 GALR, 2, p. 254.
951 *Ibidem*, p. 254-255.
952 Vezi GALR, 2, p. 255.
953 GA, 2, p. 99.
954 Paula Diaconescu în *Rolul elementului verbal în componenţa predicatului nominal*, SG, 2, p. 105-120 propune ca predicatul nominal format cu ajutorul copulativului *a fi* să se numească *predicat nominal propriu-zis*, iar predicatul nominal format cu oricare din celelalte verbe copulative – *predicat nominal verbal*.

numele predicativ poate fi multiplu: „Şi tu, cel spre bătăi aprins,/Acum eşti *potolit şi stins*." (G. Coşbuc, după Dimitriu, GLRS, p. 206).

Notă În literatura de specialitate[955] a fost exprimată şi ideea că se poate renunţa la termenul şi conceptul de predicat nominal. S-a ajuns la această opinie prin definirea predicatului numai ca *verb la mod personal*, indiferent de faptul că acel verb – care se acordă în număr şi persoană cu subiectul – este sau nu capabil să facă o comunicare despre conţinutul subiectului. Se acordă, astfel, importanţă exclusiv informaţiei gramaticale, cea semantică fiind ignorată. Faptul că verbul se află la un mod personal şi faptul că el actualizează valenţa verbal-personală a substantivului (acordul verbal) nu sunt suficiente, pentru ca verbul să exercite funcţia sintactică de predicat verbal. Incapacitatea lui asertivă îl face incapabil de a realiza singur predicatul. Dacă, din considerente semantice, verbul la mod predicativ nu este suficient pentru realizarea predicaţiei atunci când el aparţine unei structuri analitice, considerăm că tot motive de ordin semantic conduc la ideea că nici verbul copulativ nu este suficient pentru realizarea predicatului, atunci când verbul copulativ este însoţit de numele predicativ. Aşadar, analiza totală (atât din perspectiva informaţiei gramaticale, cât şi din perspectiva informaţiei semantice) a fenomenului gramatical în discuţie ne determină să considerăm sintagma „verb copulativ şi nume predicativ" o *funcţie sintactică unitară*. Verbul copulativ şi numele predicativ, numai împreună şi numai simultan, descriu şi definesc subiectul, indicând starea sau esenţa acestuia sau narând ceva despre el[956].

Din perspectivă *structurală, predicatul verbal* poate fi clasificat în: *predicat verbal simplu, predicat verbal compus* şi *predicat verbal dezvoltat*, iar *predicatul nominal* include două tipuri structurale, şi anume, *predicatul nominal simplu* şi *predicatul nominal compus*.

Predicatul verbal *simplu* este exprimat printr-un verb sau printr-o structură analitică (locuţiune sau expresie verbală): „Din straşina curat-a veşniciei/*Cad* clipele ca picurii de ploaie." (Blaga, *Poezii*, p. 16); „Îmi vine să râd fără sens / Şi-*i frig* şi burează." (G. Bacovia, după Irimia, GLR, p. 371). În opoziţie cu predicatul verbal *simplu*, se vorbeşte în literatura de specialitate despre existenţa predicatului verbal *compus*, care conţine două verbe: un verb semiauxiliar (de modalitate, de aspect) şi un verb de bază[957]. Exemplu: „Avem norocul *să putem rămâne* aci." (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 179). Se

---

955 Vezi Elena Neagoe, *Observaţii asupra definiţiei verbului copulativ*, CL, 1969, nr. 1; D.D. Draşoveanu, *Sintagma verb copulativ + adjectiv – o certitudine?*, CL, 1973, nr. 2; Guţu, *Sintaxa*, p. 135; G.G. Neamţu, *În problema predicatului nominal*, LR, 1979, nr. 5; G. G. Neamţu, *Termeni regenţi pentru determinanţii (complementele) predicatului nominal*, CL, 1972, nr. 1, p. 51.

956 Ecaterina Teodorescu, *În problema structurii părţilor de propoziţie, cu privire specială la predicatul nominal*, LR, 1972, nr. 2.

957 Dimitriu, GLRS, p. 187; C. Dimitriu, *Există predicat verbal compus în limba română?*, *Anuar de lingvistică şi istorie literară*, Tomul XXXIII, 1992-1993, A, p. 197-227; Irimia, GLR, p. 379-380.

vorbeşte[958] şi despre existenţa predicatului verbal *dezvoltat*, diferit de predicatul verbal compus, format fie prin reluarea aceluiaşi verb, fie prin sintagme constituite din verbul *a sta* sau *a se lua* şi un al doilea verb, fie din sintagme formate din verbul *a trebui* şi un participiu pasiv. Exemplu: „Chestia asta, fiind serioasă, *nu trebuie adusă* în discuţie." (Rebreanu, *Opere*, p. 143).

Predicatul nominal *simplu* este format dintr-un verb copulativ şi un nume predicativ: „Acuma ca să nu zici că-*s om* fără suflet." (Rebreanu, *Opere*, p. 256). Predicatul nominal *compus* este format dintr-un verb semiauxiliar, un verb copulativ şi un nume predicativ[959]: ***Trebuie să fi fost interesantă** cartea dacă a citit-o atât de repede.*

2.6.2.b. Funcţia sintactică de predicat la nivelul frazei

Ca şi la propoziţia subiectivă, şi în cazul propoziţiei predicative se pune problema dacă aceasta este o propoziţie secundară, subordonată, sau o propoziţie de aceeaşi importanţă cu a predicatului în cadrul propoziţiei. Dat fiind faptul că între subiect şi predicat raportul este de *inerenţă*, adică, în termenii lui Hjelmslev, de dependenţă bilaterală, urmează că şi raportul dintre propoziţia predicativă (propoziţie care corespunde în planul propoziţiei numelui predicativ – parte principală de propoziţie –) şi subiectul cu care aceasta intră în legătură prin intermediul verbului copulativ (marcă a raportului de inerenţă) este tot un raport sintactic de *inerenţă*. De aici rezultă că propoziţia predicativă nu este propoziţie secundară, subordonată[960], ci propoziţie *inerentă*[961], adică principală, cu aceeaşi importanţă cu a predicatului, în planul propoziţiei. Propoziţia predicativă aduce compliniri indispensabile din punct de vedere semantic şi gramatical comunicării. Ea are un loc *aparte* în frază, ca element indispensabil unui subiect însoţit de un verb copulativ insuficient gramatical şi semantic pentru a comunica ceva. Predicatul fiind o parte principală de propoziţie, urmează că şi propoziţia predicativă este o propoziţie *inerentă*, deci principală.

Din punctul de vedere al *elementelor* care introduc propoziţiile predicative, există propoziţii predicative joncţionate cu verbul copulativ prin: a) conjuncţiile universale *că, de, ca, dacă*; „Prima lui idee a fost ***că ar fi fost lovit de o afazie***." (M. Eminescu, după Dimitriu, GLRS, p. 207); b) pronumele relative sau interogative *care, cine, ce, cât, ceea ce*: „Ei rămân ***ceea ce sunt***, chiar dacă eu mai privesc încă soarele şi cerul." (O. Paler, după Irimia, GLR, p. 379); c) adverbele pronominale relative sau interogative *unde, când, cum* şi formaţiile *de unde, până unde* etc: „O fată frumoasă e ***cum ne-o arată soarele!***" (Blaga, *Poezii*, p. 284). În afară de propoziţiile predicative *joncţionate* de verbul copulativ, se vorbeşte şi despre propoziţii predicative *juxtapuse*. Se poate vorbi despre

---

958 Irimia, GLR, p. 372.

959 Vezi, în acest sens, Irimia, GLR, p. 380.

960 Dintre cercetătorii care consideră propoziţia predicativă propoziţie secundară, subordonată, vezi Dimitriu, GLRS, p. 209; Iacob, *Natura*, p. 510; GA, 2, p. 254.

961 Vezi Alexandrescu, *Probleme*, p. 177, care vorbeşte despre existenţa raportului de *inerenţă* între propoziţia predicativă şi subiect.

propoziţii predicative juxtapuse dacă considerăm segmentul *să* numai marcă a modului conjunctiv, nu şi marcă a subordonării. Despre juxtapunerea propoziţiei predicative se poate vorbi – dacă admitem predicativitatea *infinitivului* şi a *gerunziului* – şi atunci când verbul predicat sau din structura predicatului este la infinitiv sau la gerunziu[962]: „Niciodată nu voi ajunge */s-aduc jertfa subt semnul înalt* /al curcubeului magic." (Blaga, *Poezii*, p. 98).

2.6.3. Funcţia sintactică de atribut

Această funcţie sintactică poate fi realizată fie la nivelul propoziţiei, când este numită *atribut*, fie la nivelul frazei, când se concretizează în *propoziţia atributivă*.

2.6.3.a. Funcţia sintactică de atribut la nivelul propoziţiei

Se numeşte atribut „partea de propoziţie care determină un substantiv sau un substitut al lui[963].

Atributul reprezintă „componentul sintactic care face parte din grupul nominal, funcţionând ca adjunct al centrului nominal", iar „între atribut şi centrul său sintactic se stabileşte o relaţie de dependenţă", atributul restrângând „sfera semantică a regentului, introducând noi componente semantice, utile identificăeii referentului reprezentat prin regent"[964].

În funcţie de *părţile de vorbire* prin care sunt exprimate, se disting mai multe feluri de atribute: *adjectival, substantival, pronominal, verbal şi adverbial.*

*2.6.3.a.*1 *Atributul adjectival*

Atributul adjectival este exprimat printr-un adjectiv propriu-zis sau prin alte părţi de vorbire cu valoare de adjectiv: numeral, adjectiv pronominal, verb la participiu sau la gerunziu, care se acordă cu substantivul determinat. Exemplu: „Ca linia vieţii runic săpată/Într-o *imensă, zăbavnică* palmă." (Blaga, *Poezii*, p. 143); „Ah! ce-am dorit în ora morţii *mele*." (Eminescu, *Proză*, p. 261). Atributul adjectival are, în general, topica liberă, putând urma sau preceda determinatul. Urmând determinatul – indiferent de faptul că acesta este sau nu articulat – adjectivul cu funcţie de atribut este nearticulat: „Dar – e un înger *palid* cu lungi aripi şi negre." (Eminescu, *Proză*, p. 319). Uneori, mai ales în poezie, adjectivul atribut urmând regentului poate fi însoţit de articolul demonstrativ-adjectival: „Uitarea le închide-n scrin /Cu mâna ei *cea rece*." (M. Eminescu, după Dimitriu, GLRS, p. 217). Dacă substantivul regent ar fi trebuit să fie articulat cu articolul hotărât, atunci atributul adjectival ce precedă regentul primeşte el articolul hotărât, substantivul rămânând nearticulat: „Dulce îmi veneai în umbră /*Tăinuitului* boschet." (M. Eminescu, după Dimitriu, GLRS, p. 218).

Din punctul de vedere al *structurii*, există atribute adjectivale exprimate printr-un *cuvânt sintetic*: „Cari râdea c-un fel de *copilăroasă* nebunie de

---

962 Dimitriu, GLRS, p. 207.
963 GA, 2, p. 114.
964 GALR, 2, p. 592.

zâmbetul lui." (Eminescu, *Proză*, p. 64) şi atribute adjectivale exprimate printr-o *structură analitică*: „Vino să şedem subt pom,/unde ceasul *fără vină*/cu şarpele se joacă-n doi." (Blaga, *Poezii*, p. 270). De asemenea, tot din punct de vedere *structural*, există atribut adjectival *simplu*: „N-am ce spune, muiere *vrednică* din toate punctele de vedere." (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 203) şi atribute adjectivale *complexe*[965]: „El scoase un pumnal *ascuţit şi mic* din sânul său." (Eminescu, *Proză*, p. 149).

2.6.3.a.$_{2}$. Atributul substantival

Se exprimă printr-un substantiv sau printr-o parte de vorbire cu valoare de substantiv (numeral întrebuinţat substantival). Atributul substantival „se exprimă prin substantive (inclusiv provenite din conversiunea altor clase lexico-gramaticale) care apar ca determinativi ataşaţi direct centrului (la genitiv, dativ, nominativ şi – în mod excepţional – la acuzativ), sau prin substantive incluse în grupuri prepoziţionale (la genitiv, dativ şi acuzativ)[966].

În funcţie de *cazul* în care se află substantivul sau numeralul cu valoare substantivală cu funcţie de atribut, atributul substantival este de *trei* feluri: *atribut substantival în genitiv, atribut substantival în dativ* şi *atributul substantival în acuzativ*[967].

Atributul substantival în genitiv se exprimă prin genitivul substantivelor şi al numeralelor întrebuinţate substantival (cardinale şi ordinale): „Sfânto,/De voluptatea-ascunsă *a păcatului*?/Ca un eretic stau pe gânduri şi mă-ntreb." (Blaga, *Poezii*, p. 19). Atributul substantival genitival exprimat prin numeral apare rar şi este precedat de articolul demonstrativ-adjectival: *Lucrările celor doi sunt interesante*. Dacă între atributul genitival şi regentul său apar diverse intercalări, atributul genitival este precedat de articol posesiv-genitival. Exemplu: „Au ajuns să rupă gratii ruginite-*a unei bolţi*." (M. Eminescu, după Dimitriu, GLRS, p. 222). Atributul genitival mai poate fi precedat de articolul posesiv-genitival şi când substantivul determinat este nearticulat sau este articulat cu articol nehotărât şi când atributul genitival precedă regentul. Exemplu: „Şi-acel rege-*al poeziei* vecinic tânăr şi ferice..." (Eminescu, *Poezii*, p. 24); „*Al sufletului* spaţiu e însuşi el." (Eminescu, *Proză*, p. 319).

Atributul substantival în dativ se poate exprima pe lângă substantive nearticulate care denumesc, de obicei, grade de rudenie sau atribuţii sociale. Exemplu: „Acesta-i vestitul Ochilă... nepot de soră *lui Pândilă*." (I. Creangă, după GA, 2, p. 124).

Atributul substantival în acuzativ se exprimă printr-un substantiv precedat de o prepoziţie, de o locuţiune prepoziţională sau de un adverb de comparaţie cu

---

965 Folosim termenul *multiplu* în cazul subiectului şi numelui predicativ şi termenul *complex* pentru celelalte părţi de propoziţie cu structură multiplă.

966 GALR, 2, p. 598-599.

967 În GALR, 2, p. 601 se vorbeşte şi despre un atribut substantival *în nominativ* „(profesorul *Popescu*, oraşul *Bucureşti*, romanul *Travesti*", care „are ca regent un substantiv comun determinat hotărât", relaţia dintre cele două unităţi lexicale nefiind una apozitivă, atributul „restrângând extensiunea primului termen până la unicat".

valoare de prepoziţie. Exemplu: „Adăst, să-mi umplu înc-o dată ceasul/privind la o statuie *de aramă*." (Blaga, *Poezii*, p. 363).

În cadrul atributului *substantival*, din punct de vedere structural, există atribut substantival *neprepoziţional* în cazurile genitiv sau dativ: „Ca de izvoriu bătrâneţea /prin luciul *marmorei* apare." (Blaga, *Poezii*, p. 363) şi atribut substantival *prepoziţional* în genitiv, dativ şi acuzativ: „Ni-e sufletul spadă */de foc* stinsă-n teacă." (Blaga, *Poezii*, p. 138).

2.6.3.a.$_3$. Atributul pronominal

Este exprimat prin pronume propriu-zise. După mijloacele de exprimare, atributul pronominal se împarte în:

– atribut pronominal în genitiv;
– atribut pronominal în dativ;
– atribut pronominal în acuzativ.

Atributul pronominal în genitiv poate fi exprimat prin cazul genitiv al pronumelor personale, posesive, relativ-interogative, demonstrative, nehotărâte şi negative: „Şuieram l-*a ei* chemare /Ş-am ieşit în câmp râzând." (M. Eminescu, după GA, 2, p. 132).

Atributul pronominal în dativ se exprimă prin forma neaccentuată de dativ a pronumelui personal sau reflexiv: „Şi când gândesc la viaţa-*mi*, îmi pare că ea cură/Încet repovestită de o străină gură." (M. Eminescu, după Dimitriu, GLRS, p. 225); „Când luna trece prin stejari/Urmând mereu în cale-*şi*...?" (M. Eminescu, după GA, 2, p. 133). Formele neaccentuate de dativ ale pronumelui personal şi reflexiv cunoscute sub numele de *dativ posesiv*[968] funcţionează ca atribut ca determinante ale unui substantiv de obicei articulat hotărât, dar şi nearticulat, când formele neaccentuate de dativ ale pronumelui personal sau reflexiv urmează imediat regentului: „Scânteie desperarea în ochii-*i* crunţi de sânge." (M. Eminescu, după GA, 2, p. 133).

Atributul pronominal în acuzativ se exprimă printr-un pronume personal, reflexiv, demonstrativ, posesiv, relativ-interogativ, negativ, nehotărât, precedat de o prepoziţie sau o locuţiune propoziţională marcă a acuzativului: „Această îndoială *de sine*... îi stinse, încetul cu încetul, energia lui, nebiruită altădată." (Al. Vlahuţă, după GA, 2, p. 134).

2.6.3.a.$_4$. Atributul adverbial

Se exprimă printr-un adverb sau printr-o locuţiune adverbială precedate, de obicei, de prepoziţia *de* sau *din*, dar uneori şi fără prepoziţie: „Bătrâna ascultă vorba şi gălăgia *de-afară*." (M. Sadoveanu, după GA, 2, p. 135).

Atributul adverbial „însoţeşte mai ales substantive verbale, având construcţii şi valori semantice similare circumstanţialelor corespunzătoare (de loc: *mersul acolo*, *venitul de acolo*, de timp: *sculatul devreme*, de mod: *aşezatul aşa* etc)"[969].

[968] Vezi, în acest sens, GALR, 2, p. 602.
[969] GALR, 2, p. 603.

2.6.3.a.5. Atributul verbal

Este exprimat, de obicei, prin verbe la infinitiv[970] sau *supin* şi, mai rar, la *gerunziu* „neacordat cu nominativul-centru"[971]: „S-a dus... la împărat turcesc, ca să-i ceară învoirea *de a domni*." (Rădulescu-Codin, după GA, 2, p. 136); *Maşina de cusut este necesară.*

2.6.3.b. Funcţia sintactică de atribut la nivelul frazei

Propoziţia atributivă (în unele lucrări, datorită faptului că atributivele sunt introduse prin pronume sau adverbe relative, se foloseşte termenul de *propoziţie relativă*, în loc de propoziţie atributivă)[972] este propoziţie secundară, subordonată unui substantiv sau unui substitut al acestuia, corespondentă sintactic cu realizarea sub formă de parte de propoziţie a funcţiei sintactice de atribut.

Având în vedere *elementele joncţionale* ale atributivelor, propoziţiile atributive pot fi introduse prin: a) *pronumele relative*, sau, mai rar, *interogative care* sau *ce*: „Era numele ţiganului din Bistriţa, *care avea cel mai vestit taraf de lăutari din judeţ*." (Rebreanu, *Opere*, p. 154); b) *adverbele pronominale relative* sau, mai rar, *interogative unde, când, cum* şi formaţiile *de unde, după cum, până unde* etc: „Când îţi ghicesc arzândul lut/*Cum altul de Tanagra nu-i*." (Blaga, *Poezii*, p. 273); c) *conjuncţii subordonatoare universale* de tipul *că, dacă, de, ca* etc: „Şi îşi vârâse-n cap ideea *că e bolnav*." (Al. Vlahuţă, după GA, 2, p. 277).

Subordonarea dintre propoziţia atributivă şi regentul ei de tip nominal este marcată fie prin *joncţiune*, fie prin *juxtapunere*. Despre propoziţii atributive *juxtapuse* se poate vorbi numai dacă considerăm că segmentul *să* este numai marcă a modului conjunctiv, nu şi jonctiv al unei propoziţii secundare[973]: „Mi-am exprimat dorinţa *să-i văd copiii*." (G. Ibrăileanu, după GA, 2, p. 277).

2.6.4. Funcţia sintactică de complement

Înainte de a ne referi la variatele feluri de determinări completive, considerăm necesară luarea în discuţie a termenului *complement* şi a tipurilor de complemente pe care le vom include în această categorie. În unele lucrări[974], se face distincţie între *obiectul gramatical*, care poate fi direct sau indirect, şi *complementul circumstanţial*, care poate fi de mai multe tipuri (de loc, de cauză, de timp etc). În alte lucrări[975], toate determinările regenţilor de tip verbal se numesc complemente, dar se face distincţie între *complementele*

---

[970] În literatura de specialitate românească se consideră că „atributul verbal exprimat prin infinitiv poate fi subordonat exclusiv unor substantive abstracte" şi că „atributul infinitival poate fi precedat, în afară de marca prepoziţională *a*, şi de alte prepoziţii", prepoziţia prototipică fiind „*de*, pentru abstracte de orice tip, dar sunt posibile şi *fără* sau *pentru*, numai cu abstracte verbale" (GALR, 2, p. 603).

[971] *Idem, ibidem.*

[972] Vezi Valeria Guţu Romalo, *Propoziţii relative*, SG, 2, p. 161-172.

[973] Dimitriu, GLRS, p. 234.

[974] Vezi I. Iordan, LRC, p. 628.

[975] G.A., 2, p. 149. ş.u.

necircumstanțiale (complementul direct, complementul indirect, complementul de agent) și *complementele circumstanțiale* (complementul circumstanțial de loc, complementul circumstanțial de timp, complementul circumstanțial de mod etc). Vom folosi termenul de *complement* pentru determinările *obligatorii* regenților de tip verbal (complementul direct, complementul indirect și complementul de agent[976]) și termenul de *circumstanțial* pentru determinările *facultative* ale acelorași regenți (circumstanțialul de loc, circumstanțialul de timp, circumstanțialul de mod, circumstanțialul cantitativ etc). Facem abstracție de faptul că unele circumstanțiale sunt indispensabile regentului. Exemplu: Propoziția *El se comportă* trebuie neapărat complinită de circumstanțialele *bine* sau *rău*, pentru a deveni reperată[977].

Funcția sintactică de complement „se dezvoltă în interiorul unei relații de dependență pe care o generează, ca regent, prin excelență, verbul (și doar uneori, unele adjective, adverbe sau interjecții)„, complementul venind „să descrie și să împlinească, prin conținutul său lexical, câmpul semantico-sintactic desfășurat de verbul (sau adjectivul, adverbul, interjecția) – regent, prin valențele sale sintactice, rămase libere și care *se cer* satisfăcute"[978]. Ideea de *valență* a fost înțeleasă în literatura de specialitate ca reprezentând rețeaua de dependențe existente între elementele enunțului[979]. Practic, în orice funcție sintactică, L. Tesnière va vedea o complementare sau, cu alte cuvinte, complementul depinde de cuvântul „completat". Pentru același lingvist, fraza reprezintă desfășurarea unui „proces", în care predicatul este procesul însuși (acțiunea). Elementele dependente de predicat corespund *personajelor* care intervin în această acțiune și care sunt de două feluri: *actanții* (personajele care participă în mod direct la proces (personajele principale) și *circumstanții* care desemnează situația în care are loc procesul (personajele secundare). În comparație cu numărul circumstanților, numărul actanților în propoziție este determinat și limitat de către verb. Capacitatea verbelor de a atrage un anumit număr de actanți a fost numită de către L. Tesnière *valență*. Valența este redusă la subiecte și la obiectele în acuzativ și în dativ. Verbele sunt clasificate, în lumina aceleiași opinii, numai în privința numărului de actanți[980]. Avându-se în vedere opinia lui K. Bühler, potrivit căreia „ cuvintele unei anumite clase de cuvinte au unul sau mai multe goluri („Leerstellen"), ce trebuie să fie complinite prin intermediul cuvintelor ce aparțin unui alte clase de cuvinte"[981],

---

976 În unele lucrări, alături de complementul *direct*,complementul *indirect* și complementul *de agent*, sunt incluse în clasa *complementelor* și complementul *secundar*, complementul *prepozițional*, complementul *posesiv* și complementul *comparativ*. (vezi, în acest sens, GALR, 2, p. 392, 416, 441 și 450).

977 Dimitriu, GLRS, p. 237.

978 Irimia, GLR, p. 408.

979 Vezi L. Tesnière, *Eléments de syntaxe structurale*, Paris, 1965.

980 L. Tesnière, *Eléments de syntaxe structurale*, apud G. Helbig (coordonator), *Beiträge zur Valenztheorie*, Max Niemeyer Verlag, Halle, 1971, p. 32.

981 K. Bühler, *Sprachtheorie*, apud G. Helbig, W. Schenkel, *Wörtebuch zur Valenz und*

verbele unei limbi pot fi clasificate, în funcţie de valenţa lor, în: a) *verbe avalente* (fără actant), *verbe monovalente* (cu un actant), *verbe divalente* (cu doi actanţi) şi *verbe trivalente* (cu trei actanţi)[982].

2.6.4.1. Funcţia sintactică de complement direct

Funcţia sintactică de complement direct se concretizează în *complementul direct*, la nivelul propoziţiei, şi în *propoziţia* completivă directă, la nivelul frazei.

2.6.4.1.a. Funcţia sintactică de complement direct la nivelul propoziţiei

Complementul direct (în care încadrăm şi complementul intern) este o funcţie sintactică secundară, care determină un verb tranzitiv sau o interjecţie.

Complementul (obiectul) direct „funcţionează în grupul verbal şi, uneori, în cel interjecţional, ca termen subordonat în cadrul unei relaţii de dependenţă faţă de centrul grupului şi se realizează, în forma sa prototipică, printr-un nominal în cazul acuzativ (*Elevul mănâncă un măr.*, *O chem pe mama.*, *Mă felicită.*, *Copilul aruncă ceva.*, *I-am întâlnit pe amândoi.*) care exprimă Pacientul"[983]. Funcţia de complement direct este „o funcţie actanţială, impusă de un verb obligatoriu *tranzitiv*, care cere complement direct", regentul acestei poziţii sintactice fiind reprezentat de „verbe bivalente şi trivalente", foarte rar, complementul direct combinându-se „cu un verb fără subiect: *Mă ninge.*, *Mă plouă.*"[984].

Complement direct poate fi exprimat prin următoarele părţi de vorbire: a) *substantiv*: „Iară luna argintie, ca un palid dulce soare /*Vrăji* aduce peste lume printr-a stelelor ninsoare." (Eminescu, *Poezii*, p. 265); b) *substitut al substantivului*: „*Pe mine mă* puteţi crede pe cuvânt şi fără greşeală." (Rebreanu, *Opere*, p. 527); c) *forme verbal-nominale*: „Focul meu *a*-l *stinge* nu pot cu toate /Apele mării." (M. Eminescu, după Irimia, GLR, p. 412); d) *interjecţii*: Am spus *vai*!.

În cadrul complementului direct exprimat prin substantiv, din punct de vedere *structural*, există complement direct *neprepoziţional* („Cariatide lângă mare /Şi-arată prin veşmânt *juneţea*." (Blaga, *Poezii*, p. 363)) şi complement direct *prepoziţional*. Substantivele proprii nume de persoană şi substantivele comune care trimit la persoane, precum şi unele substitute ale acestora (pronume şi numerale întrebuinţate substantival) sunt precedate de prepoziţia *pe*, când au funcţia sintactică de complement direct. Dacă la substantivele proprii nume de persoană cu funcţia sintactică de complement direct, prezenţa prepoziţiei *pe* este absolut obligatorie, substantivele comune care trimit la persoane şi unele

---

Distribution deutscher Verben, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1991, p. 12 [= Helbig, Schenkel, *Wörtebuch*].

[982] L. Tesnière, *Eléments de syntaxe structurale*, apud Helbig, Schenkel, *Wörterbuch*, p. 13.

[983] GALR, 2, p. 371.

[984] *Idem, ibidem*.

substitute ale acestora, cu funcţia sintactică de complement direct, pot fi atât precedate de *pe* (*Am văzut-o pe mama*), cât şi fără prepoziţia *pe* (*Mi-am văzut mama*).

O problemă care se discută în legătură cu funcţia sintactică de complement direct este cea cunoscută sub numele de „reluarea" şi „anticiparea" complementului direct, cu alte cuvinte „dublarea" acestuia[985]. În acest tip de construcţie, cele două elemente ale „dublării" vizează un singur obiect din realitatea extralingvistică, sunt coreferente: „Că din dragostea-i lumească un imperiu se va naşte,/Ai cărui ***ani*** şi ***margini*** numai cerul ***le*** cunoaşte." (M. Eminescu, după Dimitriu, GLRS, p. 245).

2.6.4.1.b. Funcţia sintactică de complement direct la nivelul frazei

Propoziţia completivă directă este propoziţia secundară, subordonată care este corespondentă sintactic cu complementul direct din planul propoziţiei, însemnând că determină un verb tranzitiv sau o interjecţie. De obicei, raportul de subordonare dintre propoziţia completivă directă şi elementul său regent este marcat cel mai frecvent prin joncţiune, cu diverse elemente de relaţie subordonatoare. Astfel, există următoarele tipuri de propoziţii completive directe: a) propoziţii completive directe introduse prin *conjuncţii subordonatoare universale* de tipul *că, de, dacă, cum că* etc: „Celălalt nu arătă ***că a auzit***." (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 127); b) propoziţii completive directe introduse prin pronumele relative sau interogative *care, cine, ce* etc: „Biata nevastă-sa nici nu bănuia ***ce primejdie îi paşte***." (Rebreanu, *Opere*, p. 594); c) propoziţii completive directe introduse prin adverbele pronominale relative *unde, când, cum* şi prin formaţiile *de unde, până unde* etc: „Titu Herdelea îi povesti apoi pe îndelete ***cum a debarcat în capitală de aproape patru săptămâni***." (Rebreanu, *Opere*, p. 533).

Se vorbeşte şi despre propoziţii completive directe *juxtapuse*. Propoziţiile completive directe pot fi juxtapuse regentei dacă verbul predicat sau verbul din structura predicatului este la modul conjunctiv, considerând că segmentul *să* este numai marcă a conjunctivului, nu şi a raportului de subordonare. Despre juxtapunerea propoziţiei completive directe se poate vorbi şi atunci când verbul predicat este la *infinitiv* sau *gerunziu*[986]. Exemplu: „Doamna Herdelea şi Ghighi fură rugate îndată ***să inspecteze împodobirea bisericii***." (Rebreanu, *Opere*, p. 508).

2.6.4.2. Funcţia sintactică de complement indirect

Funcţia sintactică de complement indirect se poate realiza atât la nivelul propoziţiei, prin *complementul indirect*, cât şi la nivelul frazei, prin *propoziţia completivă indirectă*.

---

[985] Vezi I. Coteanu, *Anticiparea complementului prin pronume, o regulă gramaticală nouă?*, LR, 12, 1963, nr. 3, p. 242-246.
[986] Vezi Dimitriu, GLRS, p. 248.

2.6.4.2.a. Funcţia sintactică de complement indirect la nivelul propoziţiei

În ceea ce priveşte *elementele regente* ale complementului indirect, opiniile sunt împărţite, maximum de regenţi indicaţi în diverse lucrări de specialitate fiind cinci: verbul, adjectivul, adverbul, interjecţia[987] şi substantivul[988]. C. Dimitriu consideră că, din rândul regenţilor complementului indirect, trebuie eliminat substantivul deoarece, „ceea ce determină substantivul reprezintă un atribut."[989]. Interjecţiile apar rar ca regente ale complementelor indirecte. Pot fi regente ale complementului indirect interjecţiile onomatopee de tipul *poc, pleosc, buf* etc: ***Poc o palmă vinovatului*** (Dimitriu, GLRS, p. 254), cât şi interjecţiile primare ca *bravo, halal, vai* etc: ***Vai de el dacă întârzie***. Foarte rar apare şi adverbul în calitate de regent al complementului indirect, fiind vorba despre adverbe ca *aproape* sau *departe*: ***Ea este aproape de el***. În privinţa adjectivului – regent al complementului indirect - se impune precizarea că numai adjectivele propriu-zise (nu şi cele pronominale) pot constitui regentele unor complemente indirecte: *bun, necesar, util, deschis, renăscut* etc: ***Ai o carte bună pentru el***. Partea de vorbire care apare cel mai frecvent ca regent al complementului indirect este ***verbul*** (*a da, a face, a lua, a oferi* etc): ***I-am dat băiatului o carte***.

Din punctul de vedere al *părţilor de vorbire* prin care se exprimă, complementul indirect poate fi exprimat prin:

a) *substantiv*: *„De la ochii* ei cei tineri mântuirea s-o implore." (Eminescu, *Poezii*, p. 122); b) *substitutele substantivului* (pronume, numeral): „Altă dată mă pomeneam că mă uitam ore întregi în oglindă şi mă strâmbam *la mine*." (Eminescu, *Proză*, p. 151); c) *verb* (la infinitiv, gerunziu şi supin): „Politica grecilor consistă *în a da* bani." (C. Negruzzi, după GA, 2, p. 164); „Nu ne mai săturam *privindu*-l." (I. Creangă, după GA, 2, p. 164); ***M-am săturat de aşteptat***.

Substantivul şi substitutele sale cu funcţie de complement indirect pot sta în următoarele cazuri: a) dativ fără prepoziţie: ***Îi dă inelul fetei***; b) acuzativ cu o prepoziţie de tipul *de, la, pentru* etc: ***Nu renunţă la maşină***; c) genitiv cu o prepoziţie de tipul *asupra, împotriva, contra* etc: ***Luptă contra fumatului***. În legătură cu complementul indirect în cazul dativ fără prepoziţie, se vorbeşte în literatura de specialitate despre „dublarea" (reluarea şi anticiparea[990]) complementului indirect: *„Lui Guladel* bine să nu-i pară." (I. Budai-Deleanu, după GA, 2, p. 167); „Până la optzeci de ani nu i s-a întâmplat nimic serios *hagiului*." (B. Ştefănescu Delavrancea, după GA, 2, p. 168).

2.6.4.2.b. Funcţia sintactică de complement indirect la nivelul frazei

Propoziţia completivă indirectă corespunde, în planul frazei, complementului indirect din planul propoziţiei.

---

[987] GA, 2, p. 159.
[988] Iordan, LRC, p. 643.
[989] Dimitriu, GLRS, p. 244.
[990] Vezi G.A., 2, p. 167-168.

Având în vedere *jonctivele subordonatoare* care introduc propoziţia completivă indirectă şi care marchează raportul de subordonare, există: a) propoziţii completive indirecte introduse cu ajutorul *pronumelor relative* (în dativ fără prepoziţie, în acuzativ precedat de prepoziţii sau în genitiv cu prepoziţii de tipul *contra, asupra, împotriva*): „*Pentru cine o cunoaşte,*/Toate-s vechi şi nouă toate." (Eminescu, *Poezii*, p. 150); b) propoziţii completive indirecte care au ca element subordonator *adverbul pronominal cum*: „Căuta mereu să se plângă ce a păţit şi *cum a fost înşelat*." (Rebreanu, *Opere*, p. 300); c) propoziţii completive indirecte introduse prin conjuncţii subordonatoare *universale*: „În vreme ce învăţătorul vorbea, el se gândea *dacă într-adevăr n-a făcut o greşeală*." (Rebreanu, *Opere*, p. 593); d) propoziţii completive indirecte introduse prin unele *pronume nehotărâte*, formate pe baza celor relative (*oricine, oricare, orice*): *Nu se atinge de oricine lucrează* (Dimitriu, GLRS, p. 261).

Dacă admitem că segmentul *să* reprezintă numai marca modului conjunctiv, nu şi a subordonării în frază, există propoziţii indirecte *juxtapuse*; „Pentru că ar fi în stare *să se lase călcat în picioare de toate nătăfleţele din lume*." (Rebreanu, *Opere*, p. 301).

2.6.4.3. Funcţia sintactică de complement de agent

Funcţia sintactică se realizează, în acest caz, la nivelul propoziţiei în *complementul de agent* şi la nivelul frazei în *propoziţia completivă de agent*.

2.6.4.3.a. Funcţia sintactică de complement de agent la nivelul propoziţiei

Complementul de agent determină un verb la diateza pasivă sau un adjectiv provenit din participiile verbelor tranzitive, de tipul *jucat, dat, făcut* etc[991]. Complementul de agent prototipic „funcţionează în grupul verbal ca adjunct al cărui centru este un verb la diateza pasivă [...], fiind echivalentul subiectului din construcţia activă corespunzătoare", iar, spre deosebire de subiect, „care este principalul actant al verbului activ (constituent obligatoriu în grupul verbal având drept centru un verb care îl conţine în schema sa sintactică)", complementul de agent este „un constituent facultativ (suprimabil) al verbului pasiv"[992].

Complementul de agent poate fi exprimat prin următoarele părţi de vorbire: a) *substantiv*: „El pătruns *de*-ale lui *patimi* şi amoru-i cu nesaţiu." (Eminescu, *Poezii*, p. 122); b) complement *substitute ale substantivelor* (pronume sau numerale întrebuinţate substantival): „Aicea vei trăi comod şi neturburat *de nimeni*." (Eminescu, *Proză*, p. 149).

Complementul de agent are întotdeauna *structură prepoziţională*.

Având în vedere *exprimarea-nonexprimarea* complementului de agent,

---

[991] Vezi Mioara Avram, *Cu privire la definiţia complementului de agent şi a complementului sociativ*, în LR, 1968, nr. 5, p. 469.

[992] GALR, 2, p. 432.

există complement de agent *exprimat* şi complement de agent *neexprimat*. Verbul determinat de un complement de agent *exprimat* este în limba literară actuală, de obicei, la diateza pasivă cu auxiliarul *a fi*. Astfel, complementul de agent „este lexicalizat cu precădere dacă verbul este la diateza pasivă construită cu operatorul pasiv *a fi*, atât la moduri personale, situaţie în care verbul are funcţia de predicat complex, de ex. ***Merele au fost puse** în coş de (către) Maria.*, cît şi la forme verbale nepersonale, în primul rând la infinitiv sau gerunziu, de ex. *Pentru un tânăr, **a fi îndrumat** de (către) o persoană competentă este o mare şansă.* (unde infinitivul pasiv are funcţia sintactică de subiect), ***Fiind considerat** talentat de (către) un mare pianist, X. a dat examen la Conservator.* (unde gerunziul pasiv are funcţia sintactică de circumstanţial de cauză), dar şi, mai rar, la supin, de ex. *A fost **uşor de înţeles** de către toţi studenţii cursul acesta.*, precum şi la participiu, de ex. *Trebuie **lămurită** situaţia de (către) cine cunoaşte bine toate detaliile.* (construcţii în care şi supinul pasiv, şi participiul pasiv au funcţia sintactică de subiect al unui predicat impersonal)[993].

La verbele pasive cu pronumele reflexiv, forma neaccentuată în acuzativ *se*, complementul de agent, de obicei, nu se exprimă[994]: „Moldavia este una din cele întâi ţări ale Europei în care invenţia lui Gutenberg, tipografia, *se introduce*." (M. Kogălniceanu, după GA, 1, p. 210).

2.6.4.3.b. Funcţia sintactică de complement de agent la nivelul frazei

Propoziţia completivă de agent corespunde complementului de agent de la nivelul propoziţiei. Ea determină tot un verb la diateza pasivă sau un adjectiv provenit din participiul verbelor tranzitive.

Din punctul de vedere al *jonctivelor subordonatoare* care introduc propoziţia completivă de agent, propoziţia completivă de agent poate fi introdusă prin: a) *pronume relative* în acuzativ, cu prepoziţiile *de* sau *de către*: „Certitudinea mea nu e asigurată de obiectul din afara mea, nici *de ce e în mine*." (C. Noica, după Irimia, *Structura*, p. 133); b) *pronume nehotărâte*, de tipul *oricine, oricare, orice*, în acuzativ, cu prepoziţiile *de* sau *de către*: *Frica este cunoscută **de oricare a cunoscut** plăcerea vieţii* (Dimitriu, GLRS, p. 263).

2.6.5. Funcţia sintactică de circumstanţial

Funcţia sintactică de circumstanţial este o complinire facultativă (aşa cum am mai menţionat, facem abstracţie de faptul că unele circumstanţiale sunt indispensabile regentului, exemplu: *Ion locuieşte...*[995]) a verbului regent (mai rar a interjecţiei, adjectivului sau adverbului). Această funcţie sintactică se realizează atât la nivelul propoziţiei, cât şi la nivelul frazei.

---

993 GALR, 2, p. 433.

994 În privinţa *exprimării-neexprimării* complementului de agent, vezi Luminiţa Hoarţă Lăzărescu, *Sinonimia şi omonimia gramaticală în limba română*, Editura Cermi, Iaşi, 1999, p. 23-24.

995 Dimitriu, GLRS, p. 237.

În legătură cu informaţia semantică transmisă de realizările funcţiei de circumstanţial şi în legătură cu conţinutul raportului de subordonare, în cadrul funcţiei sintactice de circumstanţial există mai multe *variante* concrete, şi anume: funcţia de circumstanţial de loc, funcţia de circumstanţial de timp, funcţia de circumstanţial de mod, funcţia de circumstanţial cantitativ, funcţia de circumstanţial comparativ, funcţia de circumstanţial de cauză, funcţia de circumstanţial de scop, funcţia de circumstanţial consecutiv, funcţia de circumstanţial instrumental, funcţia de circumstanţial sociativ, funcţia de circumstanţial de relaţie, funcţia de circumstanţial concesiv, funcţia de circumstanţial condiţional, funcţia de circumstanţial opoziţional, funcţia de circumstanţial cumulativ şi funcţia de circumstanţial de excepţie.

2.6.5.1. Funcţia sintactică de circumstanţial de loc

Funcţia sintactică de circumstanţial de loc se realizează la nivelul propoziţiei în *circumstanţialul de loc* şi la nivelul frazei în *propoziţia circumstanţială de loc.*

2.6.5.1.a. Funcţia sintactică de circumstanţial de loc la nivelul propoziţiei

Circumstanţialul de loc se poate exprima prin mai multe părţi de vorbire. Astfel, circumstanţialul de loc poate fi exprimat prin: a) *adverbe de loc*, de tipul *acolo, aici, afară* etc: „În acest caz am venit *aci* să facem un moft şi o mie de mofturi." (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 130) (la adverbele de loc cu funcţia de circumstanţial de loc se încadrează şi adverbul relativ *unde* şi formaţiile pe baza acestuia *de unde, până unde* etc); b) *substantiv* sau un *substitut al acestuia* în cazul acuzativ, cu prepoziţiile *din, dinspre, de la, în, înspre, sub* etc: „Căpitanul Simion se mişcă *din loc.*" (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 130); c) *substantiv* sau un *substitut al acestuia* în genitiv, cu o prepoziţie ca *deasupra, în faţă, dedesubtul* etc: „Locotenentul evreu se lăsase să lunece *pe marginea patului.*" (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 129); d) *substantiv* sau un *substitut al acestuia* în cazul dativ, fără prepoziţie: „Stelele-n cer/Deasupra mărilor/Ard *depărtărilor*/Până ce pier." (M. Eminescu, după Dimitriu, GLRS, p. 266).

Din punct de vedere *structural*, circumstanţialul de loc poate avea *structură neprepoziţională*: „Eu cred că veşnicia s-a născut la sat,/*Aici* orice gând e mai încet." (Blaga, *Poezii*, p. 91) şi *structură prepoziţională*: „Iar *în castel* de treci *prin colonade*/Dai de înalte hale cu plafondul." (Eminescu, *Poezii*, p. 248).

Circumstanţialul de loc, tot din perspectiva structurală, poate fi exprimat printr-un *cuvânt sintetic*: „*Aici* se vindecă setea de mântuire." (Blaga, *Poezii*, p. 91) sau printr-o *structură analitică*: „Zadarnic se plimbă *de la un capăt la altul* al digului, aşteptând să apară cineva cu care să intre în vorbă." (M. Eliade, după Irimia, GLR, p. 429). De asemenea, există circumstanţial de loc cu *structură simplă*: „Ca şi cum nu ţi-ar bate *în piept*, ci adânc *în pământ, undeva.*" (Blaga, *Poezii*, p. 91) şi circumstanţial de loc cu *structură complexă*: „Trebuie să

împărţim pomeni *în dreapta şi în stânga.*" (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 135).

2.6.5.1.b. Funcţia sintactică de circumstanţial de loc la nivelul frazei

Propoziţia circumstanţială de loc este întotdeauna joncţionată de propoziţia căreia i se subordonează. În funcţie de ***elementele de relaţie*** care introduc propoziţia circumstanţială de loc, propoziţiile circumstanţiale de loc pot fi introduse prin: a) *adverbul pronominal relativ de loc **unde*** şi formaţiile *de unde, până unde*: „Pe dealuri, ***unde te întorci**,*/cu ciocuri înfipte-n ogor sănătos/sunt pluguri, pluguri, nenumărate pluguri." (Blaga, *Poezii*, p. 84); b) *adverbele pronominale nehotărâte* formate pe baza adverbului pronominal relativ *unde*: „Iar tu, Hyperion rămâi/***Oriunde** ai apune.*" (Eminescu, *Poezii*, p. 137); c) *adverbul **încotro*** şi compusele lui: „Stoicea mergea grăbit... ***încotro** îl mâna vijelia.*" (G. Galaction, după GA, 2, p. 293); d) *pronumele relative* şi compusele lor nehotărâte *oricine, orice, oricare*: *Ne-am îndreptat spre cine ne chema* (GA, 2, p. 293).

2.6.5.2. Funcţia sintactică de circumstanţial de timp

Funcţia sintactică de circumstanţial de timp are două realizări, una în planul propoziţiei, *circumstanţialul de timp*, şi una în planul frazei, *propoziţia circumstanţială de timp*.

2.6.5.2.a. Funcţia sintactică de circumstanţial de timp la nivelul propoziţiei

Circumstanţialul de timp este partea secundară de propoziţie care determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecţie, arătând timpul când se petrece acţiunea sau care priveşte caracteristica determinată.

Circumstanţialul de timp poate fi exprimat prin următoarele părţi de vorbire: a) *adverbe de timp* de tipul *atunci, acum, azi, mâine* etc: „Astfel mă iubesc *de-acum*." (Blaga, *Poezii*, p. 96); b) *adverbul pronominal relativ când* sau prin formaţiile *de când, până când*, care au atât funcţie de marcă a subordonării în cadrul frazei, cât şi funcţie sintactică în propoziţia pe care o introduc: „Bătrânii răsuflară uşuraţi *când* au văzut-o dusă." (Rebreanu, *Opere*, p. 353); c) substantive în cazul acuzativ, cu prepoziţiile *din, după, la* etc sau în cazul genitiv, cu prepoziţiile *în timpul, în vremea*: „Era *înspre seară*, pe când natura pare că e în aşteptare de un eveniment misterios." (V. Alecsandri, după GA, 2, p. 175); ***A fost frumos în vremea studenţiei***; d) *forme verbal-nominale*: „*Înainte de a*-i *condamna* pe azteci s-ar cuveni să ne punem nouă înşine câteva întrebări." (O. Paler, *Caminante* 42, după D. Irimia, GLR, p. 434).

Din punctul de vedere al *structurii*, există circumstanţial de timp cu *structură prepoziţională*: „Glanetaşu îşi petrecea veacul pe la cârciumă, mai cu seamă *de când* a murit Avrum." (Rebreanu, *Opere*, p. 355) şi circumstanţial de timp cu *structură neprepoziţională*: „*Atunci* îmi strigă îndrăzneaţă." (Blaga, *Poezii*, p. 30). Tot din punct de vedere structural, există circumstanţial de timp exprimat prin *cuvânt sintetic*: „Că lutul ei a fost *odată* un potir de lotus."

(Blaga, *Poezii*, p. 29) şi circumstanţial de timp exprimat printr-o *structură analitică*: „Titu se înfiinţă exact la întâlnire şi ascultă introducerea avocatului cu ochii lucitori de admiraţie, aruncând numai *din când în când* câte o aprobare." (Rebreanu, *Opere*, p. 292).

2.6.5.2.b. Funcţia sintactică de circumstanţial de timp la nivelul frazei

Raportul de subordonare dintre propoziţia circumstanţială de timp şi regentul său se realizează prin *joncţiune*. Astfel, există propoziţii circumstanţiale de timp introduse prin *adverbul pronominal relativ **când*** şi formaţiile *până când, de când* etc: „***Când** treci fără sandale pe sub tei*,/porumbeii adormiţi pe streşini ciuruite /se trezesc." (Blaga, *Poezii*, p. 67); propoziţii circumstanţiale de timp introduse prin *locuţiuni conjuncţionale* pe baza pronumelui relativ *ce*, de tipul *până ce, îndată ce, după ce* etc: „Era convins că ***îndată ce** va ajunge el în Parlamentul de pe malurile Dunării*, poporul românesc va fi liber." (Rebreanu, *Opere*, p. 291); propoziţii circumstanţiale de timp introduse prin *adverbul pronominal relativ **cum*** sau formaţia *de cum*: „Şi-n dimineaţa aceea fără somn,/***cum** colindam cu paşi de plumb*/într-un ungher ascuns am dat de-un leagăn." (Blaga, *Poezii*, p. 52); propoziţii circumstanţiale de timp introduse prin *până* sau prin locuţiunile conjuncţionale *înainte ca* sau *înainte de*: „Fata nici nu trăieşte, ***până** se mărită*." (Rebreanu, *Opere*, p. 353); „***Înainte ca** chestiunea dezrobirii ţiganilor să fi intrat în consiliile, în planurile de reformă ale ocârmuitorilor*, ea a început a se agita." (M. Kogălniceanu, după GA, 2, p. 295).

2.6.5.3. Funcţia sintactică de circumstanţial de mod

La această funcţie sintactică includem ceea ce *Gramatica limbii române*, Editura Academiei[996] numeşte circumstanţial de mod propriu-zis şi propoziţia circumstanţial de mod propriu-zisă, funcţia sintactică de circumstanţial cantitativ şi funcţia sintactică de circumstanţial comparativ fiind considerate funcţii sintactice aparte.

Funcţia sintactică de circumstanţial de mod se realizează atât la nivelul propoziţiei, când se numeşte *circumstanţial de mod*, cât şi la nivelul frazei, când poartă numele de *propoziţie circumstanţială de mod*.

2.6.5.3.a. Funcţia sintactică de circumstanţial de mod la nivelul propoziţiei

Circumstanţialul de mod propriu-zis „exprimă o caracterizare sau indică o circumstanţă (alta decât cea spaţială sau temporală) a unui proces, rar a unei predicaţii semantice de tip adjectival"[997].

Circumstanţialul de mod poate fi exprimat prin: a) *adverbe de mod* de tipul *bine, rău, aşa, astfel* etc: „Aud cum *tainic* îmi şopteşte" (Blaga, *Poezii*, p. 30) (adverbul pronominal relativ *cum* marchează raportul de subordonare în frază, dar are şi funcţia sintactică de circumstanţial de mod în propoziţia pe care o

---

[996] GA, 2, p. 180 şi 306.
[997] GALR, 2, p. 496.

introduce: „N-aş putea trăi acuma ***cum*** am trăit înainte." (Rebreanu, *Opere*, p. 357)); b) *substantiv* în acuzativ cu prepoziţie: *Vorbeşte fără teamă* (GALR, 2, p. 502); c) *numeral* ordinal întrebuinţat substantival şi prin numeral multiplicativ, exprimând ideea de superlativ: „Păpuşoi care erau chiar atunci prăşiţi *de-al doilea.*" (I. Creangă, după GA, 2, p. 182); d) *interjecţie*: „A intrat *tipa-tipa* în cetate." (Caragiale, după GA, 2, p. 183); e) *forme verbal-nominale* (verbe la infinitiv): *Aleargă fără a obosi.* (GALR, 2, p. 502).

Din punctul de vedere al structurii, există circumstanţial de mod exprimat prin *cuvânt sintetic*: „Şi cum trăieşte, *aşa* moare." (Rebreanu, *Opere*, p. 357); circumstanţial de mod cu *structură analitică*: „Intrat-a noaptea-n lung, *fără de vamă.*" (Blaga, *Poezii*, p. 164); circumstanţial de mod cu *structură complexă*: „*Cu respect şi cu dragoste* mă ridic şi-i fac loc la masa mea." (I.L. Caragiale, după GA, 2, p. 180).

2.6.5.3.b. Funcţia sintactică de circumstanţial de mod la nivelul frazei

Propoziţia circumstanţială de mod corespunde, în planul frazei, circumstanţialului de mod, din planul propoziţiei.

În funcţie de ***elementele joncţionale*** care marchează raportul de subordonare dintre propoziţia circumstanţială de mod şi elementele sale regente (un verb, un adjectiv, sau o interjecţie), există propoziţii circumstanţiale de mod introduse prin *adverbul pronominal cum* şi formaţiile pe baza acestuia: *precum, după cum* etc: „O, vreau să joc, ***cum niciodată n-am jucat.***" (Blaga, *Poezii*, p. 5); propoziţii circumstanţiale de mod introduse prin conjuncţia *fără* + conjunctivul şi *fără ca* + conjunctivul: *Pleacă fără să anunţe* (Dimitriu, GLRS, p. 278).

2.6.5.4. Funcţia sintactică de circumstanţial cantitativ

Funcţia sintactică de circumstanţial cantitativ este diferită, atât din punctul de vedere al conţinutului, cât şi din punctul de vedere al formei de funcţia sintactică de circumstanţial de mod. Ideea separării circumstanţialului de măsură de circumstanţialul de mod apare la I. Rizescu[998].

Funcţia sintactică de circumstanţial cantitativ apare atât la nivelul propoziţiei, când se numeşte *circumstanţial cantitativ* (sau „ circumstanţial de măsură"), cât şi la nivelul frazei, pentru care folosim termenul de *propoziţie circumstanţială cantitativă* (sau „propoziţie circumstanţială de măsură").

2.6.5.4.a. Funcţia sintactică de circumstanţial cantitativ la nivelul propoziţiei

Circumstanţialul cantitativ arată cantitatea sau măsura în care se desfăşoară acţiunea sau care priveşte o anumită caracteristică. Exemplu: „Se încumetase să reteze atât de savant un orator care vorbea *atât de mult.*" (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 135).

Circumstanţialul cantitativ „exprimă o cuantificare, o caracterizare

[998] I. Rizescu, *Complementul de măsură şi propoziţia subordonată corespunzătoare*, SCL, 1959, nr. 3, p. 357-382.

cantitativă a unei predicații semantice. Componentul cuantificat exprimă o calitate sau un proces înzestrate cu trăsătura gradualității (a scalarității)[999]. În *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, ediția nouă, circumstanțialul cantitativ este clasificat în două subclase: a) *cantitativ propriu-zis*, „când exprimă variații cantitative în mod relativ și nediferențiat (*Cântărește enorm.*); b) *cantitativ de măsură*, „când le exprimă prin reportarea la unități de măsură obiective (*Cântărește 200 de grame.*)[1000].

Circumstanțialul cantitativ se exprimă prin următoarele părți de vorbire: a) *substantiv* care indică „unități de măsură" a spațiului, timpului, greutății etc, însoțite de un numeral întrebuințat adjectival și precedate sau nu de propoziție: „Îl ridică *jumătate de metru* și îl trânti pe cele patru picioare." (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 130); b) *adverb* cu sens cantitativ: „Vorbea *atât de mult*, de repede și de savant..." (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 135); c) *numerale adverbiale*, sau, mai rar, prin *numerale cardinale* întrebuințate substantival precedate de prepoziții: „*De trei ori* românii împinseră și prăvăliră pe turci." (N. Bălcescu, după Dimitriu, GLRS, p. 280).

Din punct de vedere structural, există circumstanțial cantitativ exprimat prin *cuvânt sintetic*: „George umblă de la un grup la altul, strălucitor de mulțumire, azvârlind câte-o vorbă și în sfârșit statorindu-se lângă doamna Herdelea, care se mai încălzise *puțin*." (Rebreanu, *Opere*, p. 443) și circumstanțial cantitativ cu *structură analitică*: „Căpitanul Simion se mișcă din loc, se ridică *pe jumătate* și se așeză fără să pronunțe nimic." (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 130).

2.6.5.4. b. Funcția sintactică de circumstanțial cantitativ la nivelul frazei

Propoziția circumstanțială cantitativă este o propoziție secundară, subordonată, ea conținând două subtipuri, și anume, *propoziția circumstanțială cantitativă propriu-zisă* și *propoziția circumstanțială cantitativă progresivă*[1001]. C. Dimitriu este de părere că propoziția circumstanțială cantitativă „nu poate fi privită global, ci – din cauza particularităților de „conținut" și de „formă" – trebuie subcategorizată în propoziție circumstanțială de măsură propriu-zisă și propoziție circumstanțială de măsură progresivă"[1002].

Din punctul de vedere al elementelor care introduc propoziția circumstanțială cantitativă, există propoziția circumstanțială cantitativă propriu-zisă introdusă prin adverbul *cât*, precedat, uneori, de prepozițiile *după* sau *pe*: „Dacă vrei să nu te muște câinii... să te tupilezi jos la pământ și să-i lași să latre *cât le place.*" (I. Creangă, după Dimitriu, GLRS, p. 280); propoziția circumstanțială cantitativă progresivă introdusă prin locuțiunea conjuncțională *pe măsură ce*: „*Pe măsură ce te apropii de castel*, îți dai seama ce imensități de flori și plante

[999] GALR, 2, p. 515.
[1000] GALR, 2, p. 515.
[1001] Vezi Dimitriu, GLRS, p. 280.
[1002] C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Institutul European, Iași, 2002, p. 1427 [= Dimitriu, *Tratat, Sintaxa*].

rare sunt răspândite în parcul fără sfârşit." (G. Călinescu, după G A, 2, p. 314); propoziţia circumstanţială cantitativă progresivă introdusă prin locuţiunile conjuncţionale *cu cât, de ce, pe cât* etc, acestea având corelative în regentă: „*De ce se apropia*, de aceea Herdelea părea mai vesel." (Rebreanu, *Opere*, p. 370).

2.6.5.5. Funcţia sintactică de circumstanţial comparativ

Funcţia sintactică de circumstanţial comparativ poate fi realizată atât la nivelul propoziţiei, când se numeşte ***circumstanţial comparativ***, cât şi la nivelul frazei, când poartă numele de ***propoziţie circumstanţială comparativă***.

2.6.5.5.a. Funcţia sintactică de circumstanţial comparativ la nivelul propoziţiei

Circumstanţialul comparativ[1003] exprimă o comparaţie referitoare la o acţiune sau o caracteristică. Exemplu: „*Ca dintr-o* nevăzută *amforă* rotundă /îţi verşi mlădie trupul gol în iarbă." (Blaga, *Poezii*, p. 70).

Circumstanţialul comparativ se exprimă prin următoarele *părţi de vorbire*: a) *substantiv* sau *substitut* al acestuia, precedat de prepoziţiile *ca, decât, cât* etc sau în dativ precedat de prepoziţia *asemenea*: „Mi-aduce un pic de-ntuneric,/*ca un pumn* de ţărână din patria mumelor." (Blaga, *Poezii*, p. 163); „Căci te-a cuprins *asemenea/Lianelor* din apă." (M. Eminescu, după Dimitriu, GLRS, p. 283); b) *adverbe* precedate de prepoziţiile *ca, decât*: „Totul este prevăzut şi orânduit! răspunse uscăţivul căpitan, tot fără chef de vorbă, *ca şi până acum*." (Camil Petrescu, după GA, 2, p. 185); c) forme verbal-nominale: *Pe acolo e mult mai greu de coborât **decât de urcat*** (Irimia, GLR, p. 423).

Din punctul de vedere al structurii, există circumstanţial comparativ exprimat prin *cuvânt sintetic*: „Turma visurilor mele eu le pasc *ca oi* de aur." (Eminescu, *Poezii*, p. 265) şi circumstanţial comparativ cu *structură analitică*: „Mai bine să te tocmeşti întâi, *decât pe urmă*." (I. Creangă, după GA, 2, p. 185).

2.6.5.5.b. Funcţia sintactică de circumstanţial comparativ la nivelul frazei

În funcţie de conţinutul lor şi de anumite caracteristici formale, propoziţiile circumstanţiale comparative sunt de două tipuri, şi anume, *propoziţii circumstanţiale comparative reale* şi *propoziţii circumstanţiale comparative ireale*[1004]. În literatura de specialitate se vorbeşte, de obicei, despre două feluri

1003 *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, ediţia nouă, numeşte funcţia sintactică de circumstanţial comparativ *complement comparativ*, considerând că acesta „determină un adjectiv sau un verb, indicând termenul (cu rol de reper) cu care se stabileşte o comparaţie referitoare la caracteristicile – de obicei graduale – ale unui obiect sau ale unui proces" (GALR, 2, p. 450).

1004 Despre *comparaţia ireală* vorbesc şi autorii *Gramaticii limbii române*, Editura Academiei, ediţia nouă, care sunt de părere că aceasta „se realizează doar propoziţional, prin subordonate introduse prin locuţiunile *ca şi cum, ca şi când, de parcă*" (vezi GALR, 2, p. 459).

de propoziţii comparative, şi anume, *propoziţii circumstanţiale de mod comparative* şi *propoziţii circumstanţiale comparative condiţionale*[1005]. Astfel, „pentru deosebirea acestor două feluri de propoziţii „comparative", se apelează mai ales la „conţinut", anume, la „felul acţiunii", care este *reală* sau *realizabilă* la „circumstanţiala de mod comparativă", dar *ireală*, la „circumstanţiala comparativă condiţională"[1006]. După părerea noastră, ambele tipuri de propoziţii circumstanţiale comparative amintite se încadrează în ceea ce noi numim propoziţie circumstanţială comparativă.

Din punctul de vedere al elementelor introductive, există propoziţia circumstanţială comparativă *reală* introdusă prin adverbul pronominal relativ *cum* sau prin conjuncţia *decât*: „Şi pier, *cum de boare pier norii.*" (M. Eminescu, după GA, 2, p. 310); propoziţia circumstanţială comparativă *ireală* introdusă prin conjuncţiile *ca şi cum, ca şi când, de parcă* etc: „Şi amândoi parcă auzeau cum trece vremea peste ei, fără a se putea împotrivi, cutremurându-se doar uneori, *ca şi când ar fi frig în odaie.*" (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 132); „Se adresă acum îndeosebi căpitanului direct, *ca şi cum ar fi fost vorba de o chestiune personală între ei doi.*" (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 132).

2.6.5.6. Funcţia sintactică de circumstanţial de cauză

Această funcţie sintactică se realizează la nivelul propoziţiei, când o numim *circumstanţial de cauză* şi la nivel de frază, când se numeşte *propoziţie circumstanţială de cauză.*

2.6.5.6.a. Funcţia sintactică de circumstanţial de cauză la nivelul propoziţiei

Circumstanţialul de cauză „face parte din grupa circumstanţialelor care redau raporturi logico-semantice, fiind component al unei construcţii prin care vorbitorul instituie un raport de cauzalitate între două procese: *[X (vorbitorul) consideră că] A întrucât B: Nu vorbeşte cu mine, pentru că s-a supărat.*"[1007].

În funcţie Circumstanţialul de cauză poate fi exprimat prin următoarele *părţi de vorbire*: a) *substantiv* precedat de prepoziţiile *de, din, pentru*[1008], în acuzativ şi de locuţiunile prepoziţionale *din cauza, de răul, din pricina* etc, în genitiv: „*De prea mult aur* crapă boabele de grâu." (Blaga, *Poezii*, p. 56); „*Din pricina alergăturilor* zadarnice rămăsese în urmă cu munca câmpului." (L. Rebreanu, după GA, 2, p. 178); b) *pronume* precedat de prepoziţiile *de, din* sau de locuţiunile prepoziţionale *din cauza, din pricina* etc: „Nu l-ar fi durut capul *de asta.*" (L. Rebreanu, după GA, 2, p. 177); „Care fusese angajat spre a mări splendoarea petrecerii şi *din pricina căruia* se amânase până acum balul."

[1005] Vezi GA, 2, p. 309 şi 312; Iordan, LRC, p. 708-709.
[1006] Dimitriu, *Tratat, Sintaxa*, p. 1456.
[1007] GALR, 2, p. 526.
[1008] În privinţa utilizării prepoziţiilor *de* şi *din* la circumstanţialul de cauză, vezi Şt. Munteanu, *Sintaxă şi semantică (Observaţii despre complementul circumstanţial de cauză)*, CL, 1972, nr. 2, p. 244.

(Rebreanu, *Opere*, p. 154); c) *structurile analitice de aceea* sau *pentru aceea*: „Şi *de-aceea* spusa voastră era sântă şi frumoasă,/Căci de minţi era gândită, căci din inimi era scoasă.” (Eminescu, *Poezii*, p. 25); d) forme verbal-nominale: „*Ajuns* prea târziu acolo, n-a mai găsit pe nimeni...” (M. Preda, după Irimia, GLR, p. 448).

Din punct de vedere formal, există circumstanţial de cauză exprimat prin *cuvânt sintetic*: „Roşind s-a zăpăcit *de drag*.” (G. Coşbuc, după GA, 2, p. 177); circumstanţial de cauză exprimat prin *structură analitică*: „*Pentru aceea* îi era atât de greu să sară din Butucani la Sărăceni.” (I. Slavici, după GA, 2, p. 177); circumstanţial de cauză cu *structură complexă*: „*De supărare şi de necaz*, Vasile Baciu se aşternu mai rău pe băutură.” (Rebreanu, *Opere*, p. 460).

2.6.5.6.b. Funcţia sintactică de circumstanţial de cauză la nivelul frazei

Propoziţiile circumstanţiale de cauză pot fi introduse prin: a) *conjuncţii sau locuţiuni conjuncţionale specializate*, de tipul *fiindcă, deoarece, pentru că, din cauză că* etc: „Şi suferi astăzi, Comşa, nu ***fiindcă războiul te-a atins în viaţa ta sufletească***, ci ***fiindcă te-a lovit*** pe unde păcătuiai.” (Cezar Petrescu, p. 183); b) *conjuncţii subordonatoare universale*, de tipul *dacă, de, că, căci* (Conjuncţiile *că* şi *căci* introduc şi propoziţii intermediare explicative, în exemple de tipul: *Nu ştia la ce să mai apeleze pentru a-l convinge* ***că (căci) e un om tare dificil*** (Dimitriu, GLRS, p. 288); „Şi tot ce-i ne-nţeles/Se schimbă-n ne-nţelesuri şi mai mari/sub ochii mei - /*Căci eu iubesc/şi flori şi ochi şi buze şi morminte*.” (Blaga, *Poezii*, p. 3); „Grigore se simţi atât de jenat, mai ales *că Titu Herdelea schimba feţe-feţe*.” (Rebreanu, *Opere*, p. 583); c) *adverbele relative* ***cum, când, unde***: „***Cum*** *nu mai erau decât vreo sută de metri până acasă*, Grigore coborî, plăti şi continuă pe jos.” (L. Rebreanu, după GA, 2, p. 301).

2.6.5.7. Funcţia sintactică de circumstanţial de scop

Funcţia sintactică de circumstanţial de scop are două realizări, şi anume, ca parte secundară de propoziţie, numită *circumstanţial de scop* şi ca propoziţie secundară, subordonată, care poartă numele de *propoziţie circumstanţială de scop* (sau finală).

2.6.5.7.a. Funcţia sintactică de circumstanţial de scop la nivelul propoziţiei

Circumstanţialul de scop (final) „este componentul enunţului prin care se exprimă finalitatea, ţinta desfăşurării unui proces”, făcând parte „din grupa circumstanţialelor care redau raporturi logico-semantice”, enunţul cu circumstanţial de scop exprimând „un *raport de implicaţie cauzală* aparte, de tipul *intenţie / scop - realizare*[1009].

Circumstanţialul de scop se exprimă prin următoarele *părţile de vorbire*: a) *substantive* sau *substitute* ale acestora în acuzativ, precedate de prepoziţiile

[1009] GALR, 2,p. 540.

după, pentru, la, în sau în genitiv cu locuţiunile prepoziţionale *în vederea, în scopul, cu scopul* etc: „Am consultat *pentru aceasta* toate dicţionarele noastre." (Al. Odobescu, după GA, 2. p. 179); b) *adverbe* sau *locuţiuni adverbiale*, de tipul *anume, intenţionat, de aceea* etc: „Boierii de la noi *anume* au zidit munţii aceia negri, pentru ca să nu vedem ce-i dincolo." (E. Camilar, după GA, 2, p. 304); *De aceea* e bătrână şi înţeleaptă, ca să fie sigură de copilării." (M. Sadoveanu, după GA, 2, p. 304); c) forme verbal-nominale: „Lumea a devenit mai subtilă şi nu mai are nevoie să steà la drumul mare *pentru a ucide*." (O. Paler, după Irimia, GLR, p. 450).

Din punct de vedere structural, există circumstanţial de scop exprimat prin *cuvânt sintetic*: „O pocitanie de om umbla cu arcul *după vânat* paseri." (I. Creangă, după GA, 2, p. 179) şi circumstanţial de scop cu *structură analitică*: „Să ştiţi, *de asta* ne-au trimis, ca să apărăm moşiile şi băncile." (E. Camilar, după GA, 2, p. 304).

2.6.5.7.b. Funcţia sintactică de circumstanţial de scop la nivelul frazei

Propoziţia circumstanţială de scop este propoziţia secundară sinonimă sintactic cu circumstanţialul de scop la nivelul propoziţiei.

Propoziţiile circumstanţiale de scop pot fi introduse prin: a) *conjuncţiile* specializate *ca* sau *pentru ca* urmate de modul conjunctiv: „Virginica se ceru jos, ***ca să scoată automobilul de sub pat***." (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 180); b) propoziţii circumstanţiale de scop introduse prin conjuncţia *de*: „O rup la sănătoasa *de se ascund în desişul pădurii*." (Rădulescu-Codin, după GA, 2, p. 304).

Propoziţiile circumstanţiale de scop sunt, în general, aflate în raport de subordonare *prin joncţiune* cu elementele lor regente: „De mână-aş prinde timpul ***ca să-i pipăi/pulsul rar de clipe***." (Blaga, *Poezii*, p. 54). Există, însă, şi propoziţii circumstanţiale de scop *juxtapuse*. Despre juxtapunerea propoziţiei circumstanţiale de scop se poate vorbi doar dacă considerăm că segmentul *să* este numai marcă a modului conjunctiv, nu şi marcă a raportului de subordonare: „Daţi-mi alt trup ***să-mi descarc nebunia din plin***." (Blaga, *Poezii*, p. 61).

2.6.5.8. Funcţia sintactică de circumstanţial consecutiv

Funcţia sintactică de circumstanţial consecutiv se realizează numai la nivelul frazei, „realizarea definitorie a circumstanţialului consecutiv" fiind „propoziţia conjuncţională introdusă prin conectorul specializat *încât*"[1010] (În unele lucrări de specialitate se vorbeşte despre un circumstanţial numit „ circumstanţial de mod consecutiv", în enunţuri de tipul: *Căzu la pat bolnavă de* ***moarte***[1011], dar noi considerăm aceste tipuri de circumstanţiale ca încadrându-se în circumstanţialul de mod).

Funcţia sintactică de circumstanţial consecutiv „exprimă rezultatul, urmarea desfăşurării unei acţiuni, a unui eveniment sau a existenţei unei stări,

[1010] GALR, 2, p. 569.
[1011] GA, 2, p. 186.

care presupun un anume grad de intensitate”[1012].

Din punctul de vedere al elementelor joncţionale care introduc propoziţia circumstanţială consecutivă, există propoziţii circumstanţiale consecutive introduse prin conjuncţia specializată *încât*: „Frumoaso, ţi-s ochii-aşa de negri/*încât seara* când stau culcat cu capu-n poala ta /*îmi pare*...” (Blaga, *Poezii*, p. 27); propoziţii circumstanţiale consecutive introduse prin conjuncţiile *că, decât* etc, comutabile cu *încât*: „Avea nişte ochi negri atât de pătrunzători, *că-ţi scormoneau sufletul şi-ţi citeau gândurile*.” (Rebreanu, *Opere*, p. 582); propoziţii circumstanţiale consecutive introduse prin conjuncţia *pentru ca* sau *ca* + modul conjunctiv: „Ei braţul tău înarmă *ca să loveşti în tine*.” (M. Eminescu, după Dimitriu, GLRS, p. 292).

Dacă considerăm că segmentul *să* este numai o marcă a modului conjunctiv (nu şi a subordonării), atunci propoziţia circumstanţială consecutivă *juxtapusă* este sinonimă sintactic cu propoziţia circumstanţială consecutivă *subordonată prin joncţiunea* elementelor regente. Exemple: „Nu te-am crezut aşa de nătărău, *să te mulţumeşti cu o sută de galbeni*.” (Caragiale, după GA, 2, p. 315); „Fericirea e atât de aproape, *că doar să întindă mâna* s-o culeagă.” (Rebreanu, *Opere*, p. 230).

2.6.5.9. Funcţia sintactică de circumstanţial instrumental

Funcţia sintactică de circumstanţial instrumental se realizează atât la nivelul propoziţiei, când se concretizează în ***circumstanţial instrumental***, cât şi la nivelul frazei, când se numeşte propoziţie ***circumstanţială instrumentală***.

2.6.5.9.a. Funcţia sintactică de circumstanţial instrumental la nivelul propoziţiei

Circumstanţialul instrumental este „un constituent facultativ al enunţului care indică mijlocul prin care se realizează sau se poate realiza un proces”, grupul prepoziţional prin care este exprimat circumstanţialul instrumental putând avea drept centru „pe lângă prepoziţia *cu*, şi alte prepoziţii sau grupări prepoziţionale care asociază semantic trăsătura [+ Instrument]: *prin, din, la, în, pe, datorită, mulţumută, pe bază de*: *A avansat* ***prin linguşeală şi ipocrizie***., *Cântă* ***la pian***., *Merge* ***pe bicicletă***., *Selecţia se face* ***pe bază de interviu***.”[1013].

Circumstanţialul instrumental se poate exprima prin următoarele *părţi de vorbire*: a) *substantive* în acuzativ cu o prepoziţie de tipul *cu, din, prin, fără* etc, în genitiv cu locuţiunile prepoziţionale *cu ajutorul* sau *prin mijlocirea* sau în dativ cu prepoziţiile *graţie, mulţumită* sau *datorită*: „Îşi şterse sudoarea *cu o cârpă* murdară.” (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 138); „Tu vei deveni *cu ajutorul cărţii* atotputernic.” (M. Eminescu, după GA, 2, p. 189); ***Graţie tatălui** a reuşit să plece*; b) *pronume*, în cazurile acuzativ, genitiv sau dativ, cu prepoziţiile sau locuţiunile

---

[1012] GALR, 2, p. 569.
[1013] GALR, 2, p. 509.

prepoziţionale amintite: „*Graţie ei* i-a revenit inspiraţia poetică." (L. Rebreanu, după GA, 2, p. 189); c) forme verbal-nominale (gerunziu): „Dl. Sanchez cheamă *fluierând* câinii" (T. Arghezi, după Irimia, GLR, p. 447).

Din punct de vedere formal, există circumstanţial instrumental cu *structură simplă*: „Trece prin sori vecini/porumbelul sfântului duh/*cu pliscul* stinge cele din urmă lumini." (Blaga, *Poezii*, p. 108) şi circumstanţial instrumental cu *structură complexă*: „De pe case antenele pipăie spaţii *cu* alte *graiuri şi* alte *veşti*." (Blaga, *Poezii*, p. 125).

2.6.5.9.b. Funcţia sintactică de circumstanţial instrumental la nivelul frazei

Propoziţiile circumstanţiale instrumentale pot fi introduse prin următoarele elemente relaţionale: a) *pronume relative* în acuzativ, precedate de prepoziţiile *cu, din, prin* etc sau în genitiv cu locuţiunile prepoziţionale *cu ajutorul* sau *prin mijlocirea*, sau în dativ cu prepoziţiile *graţie, mulţumită* ori *datorită*: „Timpul nu poate fi biruit decât ***prin ceea ce facem*** ca să ne dovedim ideile." (O. Paler, după Irimia, *Structura*, p. 163); A rezolvat problema ***cu ajutorul cui a putut;*** Am aflat ***graţie cui a vrut*** să-mi spună (Dimitriu, GLRS, p. 295); b) *locuţiunile conjuncţionale* ***prin faptul că*** sau ***prin aceea că***[1014]: A ajuns mulţumit ***prin aceea că şi-a dus la bun sfârşit treaba începută***. (Dimitriu, GLRS, p. 295).

2.6.5.10. Funcţia sintactică de circumstanţial sociativ[1015]

Această funcţie sintactică se realizează la nivelul propoziţiei, când se numeşte *circumstanţial sociativ* şi la nivelul frazei, când poartă numele de *propoziţie circumstanţială sociativă*.

2.6.5.10.a. Funcţia sintactică de circumstanţial sociativ la nivelul propoziţiei[1016]

Circumstanţialul sociativ „este constituent facultativ al enunţului care indică asocierea cu subiectul, realizat prototipic printr-un grup prepoziţional având drept centru prepoziţia *cu* (*Merge la mare cu prietenii*)"[1017].

Circumstanţialul sociativ poate fi exprimat prin următoarele *părţi de vorbire*: a) *substantive* în acuzativ cu prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale de tipul *cu, împreună cu, laolaltă cu* etc: „Vreau să-mi dau sufletul/***deodată cu şerpii*** striviţi în zori/de ciomegele ciobanilor." (Blaga, *Poezii*, p. 87); b) *pronume* în

---

1014 Vezi Mioara Avram, *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba română*, Bucureşti, 1960, p. 220-221.

1015 Referitor la ideea că sociativul este *complement* şi nu circumstanţial, vezi Iordan, LRC, p. 641; Mioara Avram, *Cu privire la definiţia complementului sociativ*, LR, 1968, nr. 5, p. 469-470; Irimia, GLR, p. 461.

1016 Pentru definirea şi analiza circumstanţialului sociativ, vezi Gh. Trandafir, *Contribuţii la definirea complementului circumstanţial sociativ*, LR, 1968, nr. 2, p. 17, ş.u.

1017 GLRS, 2, p. 512.

acuzativ cu prepoziţiile sau locuţiunile prepoziţionale amintite: Am venit *împreună cu el*.

Din punctul de vedere al structurii, există circumstanţial sociativ cu *structură simplă*: *Pleacă* ***împreună cu ea*** şi circumstanţial sociativ cu *structură complexă*: „*Cu cânele şi cu săgeţile* ce mi-au rămas/mă-ngrop." (Blaga, *Poezii*, p. 100).

2.6.5.10.b. Funcţia sintactică de circumstanţial sociativ la nivelul frazei

Propoziţia circumstanţială sociativă este foarte rar întrebuinţată în limba română. Ea poate fi introdusă prin următoarele elemente relaţionale: a) *pronume relative* în acuzativ cu prepoziţia *cu*: *S-a întors* ***cu cine a plecat*** (GLRS, 2, p. 514); b) *pronume relative* în acuzativ precedate de locuţiunile prepoziţionale *împreună cu, la un loc cu* etc: „*A plecat* ***împreună cu cine era de faţă***" (GA, 2, p. 320).

2.6.5.11. Funcţia sintactică de circumstanţial de relaţie

Această funcţie sintactică se realizează, la nivelul propoziţiei, sub forma *circumstanţialului de relaţie*[1018] şi, la nivelul frazei, sub forma *propoziţiei circumstanţiale de relaţie*.

2.6.5.11.a. Funcţia sintactică de circumstanţial de relaţie la nivelul propoziţiei

Circumstanţialul de relaţie „este un constituent al enunţului care indică limitele de manifestare ale unei acţiuni, stări, calităţi prin referire la un anumit domeniu (*Este as* ***la matematică***.) sau care precizează perspectiva din care se face comunicarea (***Din punct de vedere legal***, *tranzacţia nu este posibilă*.)[1019].

Circumstanţialul de relaţie se poate exprima prin următoarele *părţi de vorbire*: a) *substantive* sau *substitute ale acestora* în acuzativ precedate de o locuţiune prepoziţională specifică circumstanţialului de relaţie, de tipul *relativ la, privitor la, cu privire la, cât despre, cât pentru, în ceea ce priveşte* sau în genitiv cu locuţiuni prepoziţionale specializate pentru circumstanţialul de relaţie, de tipul *în privinţa, din punctul de vedere*: „***Cât despre*** *inteligenţa* noastră - o generaţiune de amploaiaţi... de semidocţi... (Eminescu, *Proză*, p.110); „***În privinţa*** *locului* care-l interesa pe Herdelea, preotul venise înarmat cu tot ce trebuia." (Rebreanu, *Opere*, p. 501); b) *adjective* precedate de locuţiunea prepoziţională *din punct de vedere*: *Acest tablou este valoros* ***din punct de vedere artistic*** (Dimitriu, GLRS, p. 299); c) *adverbe* precedate de prepoziţia *de*, adverbe care se repetă în aceeaşi propoziţie: *De frig* este frig afară; d) forme verbal-nominale (verbe la supin): *Un exemplu uşor* ***de găsit*** (GA, 2, p. 193).

2.6.5.11.b. Funcţia sintactică de circumstanţial de relaţie la nivelul frazei

Propoziţia circumstanţială de relaţie poate fi introdusă prin: a) *pronume*

[1018] D. Irimia numeşte acest tip de circumstanţial *circumstanţialul referinţei* (*limitativ*) (Irimia, GLR, p. 456).

[1019] GALR, 2, p. 521.

relative în acuzativ sau genitiv, precedate de locuțiunile prepoziționale specifice fiecărui caz în parte: ***În privința cui va citi***, nu-și va face probleme; ***În legătură cu ce se vorbește***, nu era sigur; b) *locuțiuni conjuncționale* specializate pentru propoziția circumstanțială de relație, de tipul *privitor la faptul că, în ceea ce privește faptul că* etc: ***În ceea ce privește faptul că problema este discutabilă***, nu toată lumea este de acord.

2.6.5.12. Funcția sintactică de circumstanțial concesiv

Această funcție sintactică apare la nivelul propoziției, când poartă numele de ***circumstanțial concesiv*** și la nivelul frazei, când se numește *propoziție circumstanțială concesivă.*

3.5.12.a. Funcția sintactică de circumstanțial concesiv la nivelul propoziției

Circumstanțialul concesiv „este un component ale enunțului prin care se exprimă contrazicerea / excluderea unui raport de condiționare (de inferență) între două procese comunicate", enunțul alcătuit din circumstanțialul concesiv și regentul său redând *„opinia* vorbitorului cu privire la asocierea dintre două situații despre care acesta *crede* (*apreciază, presupune*) că nu pot fi „compatibile"[1020].

Circumstanțialul concesiv apare rar în limba română. El poate fi exprimat prin următoarele *părți de vorbire*: a) *substantive* sau *substitute ale acestora* în acuzativ, precedate de locuțiunile prepoziționale *cu tot, cu toată, cu toți, cu toate*, în genitiv, precedate de prepozițiile sau locuțiunile prepoziționale *împotriva, în ciuda, în pofida* etc sau în dativ, precedate de prepoziția *contrar*: „Cât de tânăr se păstrează... *cu tot părul alb*." (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 143); „Verișoara ta tot tânără rămâne *în ciuda vremii* care trece." (I. Negruzzi, după GA, 2, p. 198); *„Împotriva așteptărilor*, nenea Iorgu nu sări de pe canapea, nici nu începu să se plimbe ca de obicei." (Cezar Petrescu, după GA, 2, p. 199); b) *adverbe* de tipul *totuși, tot, încă* sau prin locuțiuni adverbiale de tipul *cu toate acestea*: „Nu e nimic și *totuși* e /O sete care-l soarbe." (Eminescu, *Poezii*, p. 135); c) forme verbal-nominale: „Maica Pulcheria nu înțelegea nici la vorbele Sabinei, și avu ca o părere că ele, *vorbind* tot un grai, vorbesc două graiuri deosebite, care nu pot fi tălmăcite unul într-altul." (T. Arghezi, după Irimia, GLR, p. 454).

Din punct de vedere structural, există circumstanțial concesiv cu structură *neprepozițională*: *Deși a nins, **totuși** nu e frig afară*." (Dimitriu, GLRS, p. 302) și circumstanțial concesiv cu structură *prepozițională*: „M-am gândit câtă prăpastie este între educațiunea spiritului și educațiunea inimii și cum neglijând pe aceasta din urmă nu poți, *cu toată învățătura*, produce decât monștri sociali." (Caragiale, după GA, 2, p. 198).

Tot din punctul de vedere al structurii, există circumstanțial concesiv

[1020] GALR, 2, p. 559.

exprimat prin *cuvânt sintetic*: „Privitor ca la teatru /Tu în lume să te-nchipui: /Joace unul şi pe patru /*totuşi* tu ghici-vei chipu-i." (Eminescu, *Poezii*, p. 148); circumstanţial concesiv cu *structură analitică*: „Cu mâne zilele-ţi adaogi,/Cu ieri viaţa ta o scazi/Şi ai *cu toate astea*-n faţă,/De-a pururi ziua cea de azi." (Eminescu, *Poezii*, p. 153) şi circumstanţial concesiv cu *structură complexă*: „Din inima lor nu s-a şters purtarea necuviincioasă a spânului, *cu toate îndreptările şi înrudirea* lui." (I. Creangă, după GA, 2, p. 198).

2.6.5.12.b. Funcţia sintactică de circumstanţial concesiv la nivelul frazei

Joncţiunea concesivei cu regentul ei se realizează prin diferite elemente de relaţie subordonatoare în planul frazei. Propoziţia circumstanţială concesivă poate fi introdusă prin: a) *conjuncţiile* sau *locuţiunile conjuncţionale* ***deşi, chiar dacă, cu toate că, măcar că*** etc: „Avocatul Baloteanu, ***deşi** era numai cu câţiva ani mai mare ca Iuga*, era foarte voinic." (Rebreanu, *Opere*, p. 543); „Tomo, zise el, eu mă duc, ***cu toate că** nu te oblig* să mă urmezi." (Eminescu, *Proză*, p. 149); b) *conjuncţii subordonatoare universale*, de tipul *că, de, dacă* etc; „***De**-aş trăi o sută de ani*, nu voi uita că-i sunt datoare cu viaţa." (V. Alecsandri, după GA, 2, p. 325); c) *pronume nehotărâte*, de tipul *oricare, orice, oricine*: „Trecătorule, ***oricine** ai fi*, ridică şi tu peste mine mâna ta dreaptă." (Blaga, *Poezii*, p. 88); d) unele *adverbe pronominale nehotărâte*, de tipul *oricât, oricum* etc: „Ţi-am spus că ***oricât** ai căuta* să nu-ţi trădezi regretele, ţi le citeşte în ochi." (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 182).

Propoziţiile circumstanţiale concesive subordonate prin *joncţiunea* elementelor lor regente sunt sinonime sintactic cu propoziţiile circumstanţiale concesive *juxtapuse* regentei: „Mâinile osoase, puternice, păreau în stare să ţină coarnele plugului, ***cu toate că** erau fine şi mai ales degetele foarte delicate*." (Rebreanu, *Opere*, p. 582); „Eu (chiar dacă) *am* (chiar dacă) *n-am clienţi acasă*, la unsprezece fix mă-ntorc din târg..." (I.L. Caragiale, după Dimitriu, GLRS, p. 307). În ultimul tip de exemplu, avem a face cu neexprimarea elementelor relaţionale. Din această perspectivă, propoziţiile circumstanţiale concesive pot avea *element joncţional exprimat* sau *element joncţional suprimat* (*asindeton*). Exemple: „***Deşi** trepte osebite le-au ieşit din urna sorţii*/Deopotrivă-i stăpâneşte raza ta şi geniul morţii." (Eminescu, *Poezii*, p. 99); „*Zică toţi* ce vor să zică /*Treacă-n lume*, cine-o trece/Ca să nu-ndrăgeşti nimică/Tu rămâi la toate rece." (Eminescu, *Poezii*, p. 150). Propoziţiile circumstanţiale concesive asindetice, care presupun suprimarea elementelor relaţionale, se întâlnesc frecvent în limbajul popular. Exemplu: *Fie pâinea cât de rea* / Tot mai bine-n ţara mea.

2.6.5.13. Funcţia sintactică de circumstanţial condiţional

Funcţia sintactică de circumstanţial condiţional se realizează atât la nivelul propoziţiei, când se numeşte *circumstanţial condiţional*, cât şi la nivelul frazei, când se concretizează în *propoziţia circumstanţială condiţională*.

2.6.13.a. Funcţia sintactică de circumstanţial condiţional la nivelul propoziţiei

Circumstanţialul condiţional „este un component al enunţului prin care se exprimă condiţia de a cărei îndeplinire depinde desfăşurarea unui proces", condiţionalul fiind totdeauna suprimabil, „fără a fi afectată corectitudinea (coeziunea) enunţului"[1021].

O prezentare sistematică a circumstanţialului condiţional este făcută de Mioara Avram[1022].

Circumstanţialul condiţional se întrebuinţează foarte rar în limba română. El poate fi exprimat prin următoarele *părţi de vorbire*: a) *substantive* sau *substitute* ale acestora în acuzativ cu locuţiunea prepoziţională *în caz de* sau în genitiv, cu locuţiunile prepoziţionale *în cazul, în ipoteza, cu condiţia* etc: „*În caz de nevoie*, întreg postul va ieşi complet înarmat ca să facă impresie mai puternică." (L. Rebreanu, după GA, 2, p. 197); „*În ipoteza unei retrageri* neprevăzute, grupa voastră va acoperi şoseaua cu foc intens." (M. Preda, după GA, 2, p. 196); b) *adverbe* de tipul *altfel, aşa, altminteri* etc: „*Altfel*, ai şti că nu sunt surd, ci, dimpotrivă, aud prea bine." (Rebreanu, *Opere*, p. 379); c) forme verbal-nominale: „*Acceptând* frica devii apt pentru ea." (O. Paler, după Irimia, GLR, p. 452).

Din punct de vedere *structural*, există circumstanţial condiţional cu *structură prepoziţională*: „Eu, *în locul dumitale*, m-aş grăbi să răspund." (M. Sadoveanu, după GA, 2, p. 197) şi circumstanţial condiţional cu *structură neprepoziţională*: „Dreptatea trebuie să fie totdeauna a celui ce o împarte, *altfel* s-ar duce dracului orice stăpânire." (Rebreanu, *Opere*, p. 381).

2.6.5.13.b. Funcţia sintactică de circumstanţial condiţional la nivelul frazei

Propoziţia circumstanţială condiţională corespunde circumstanţialului condiţional de la nivelul propoziţiei.

Propoziţia circumstanţială condiţională poate fi introdusă prin: a) *conjuncţiile universale dacă* şi *de*: „Şi *dacă Franţa le-ar procura semidocţilor noştri avantajele* pe cari li dă nefericita lor patrie – ei ar fi emigrat de mult cu toţii!" (Eminescu, *Proză*, p. 111); „*De eşti a mea*, păzindu-mi anul şi vatra,/n-aruncă nimenea după tine cu piatră? (Blaga, *Poezii*, p. 147); b) *locuţiunile conjuncţionale în ipoteza că, în eventualitatea că, în cazul când, în caz că* etc: *În caz că va fi aprobat*, lucrările pentru noul atlas... vor începe imediat." (GA, 2, p. 322).

De obicei, propoziţia circumstanţială condiţională se află în raport de subordonare prin *joncţiune* faţă de elementele ei regente: „*Dacă şi-ar fi ascultat*

1021 GALR, 2, p. 550.

1022 Mioara Avram, *Despre corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie*, SG, 1, p. 141-163.

gândul, ar fi trezit atunci, îndată, din cealaltă încăpere, sora rămasă săracă şi simplă." (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 191). Există, însă, şi propoziţia circumstanţială condiţională *juxtapusă* regentei. Despre propoziţii circumstanţiale condiţionale juxtapuse se poate vorbi fie când elementul de relaţie este suprimat (vorbim atunci despre propoziţii circumstanţiale condiţionale asindetice: ***Ai carte, ai** parte* (GA, 2, p. 323), fie când verbul predicat al propoziţiei circumstanţiale condiţionale este la modul conjunctiv, cu condiţia ca segmentul ***să*** să fie considerat numai marcă a modului conjunctiv, nu şi marcă a subordonării: *„**Să** pot* /eu mi-aş întinde mâna şi le-aş strânge-ntr-un mănunchi." (Blaga, *Poezii*, p. 54).

2.6.5.14. Funcţia sintactică de circumstanţial opoziţional

Această funcţie sintactică se poate realiza fie ca parte de propoziţie, când se numeşte *circumstanţial opoziţional*, fie ca propoziţie, când poartă numele de *propoziţie circumstanţială opoziţională.*

Pentru prima oară a vorbit în lingvistica românească despre propoziţia circumstanţială opoziţională Mioara Avram[1023].

2.6.5.14.a. Funcţia sintactică de circumstanţial opoziţional la nivelul propoziţiei

Circumstanţialul opoziţional „indică ceea ce este contrar (sau prezentat ca fiind contrar) celor exprimate de alt component al enunţului", circumstanţialul opoziţional fiind „unul dintre circumstanţialele realizate în structuri ternare, fiind dependent sintactic de regent, dar implicând totodată prezenţa în enunţ a altui element, cu care stabileşte raportul semantic de opoziţie: ***Bea ceai în loc de apă***"[1024].

D. Craşoveanu[1025], consideră că, atunci când se referă la o parte de propoziţie necircumstanţială, determinarea opoziţională din plan intrapropoziţional nu trebuie numită *circumstanţial opoziţional*, ci *complement opoziţional*. Exemplu: *În locul lui* am plecat eu[1026]. Putem vorbi despre circumstanţial opoziţional, însă, când determinarea opoziţională intră în relaţie semantică de opoziţie cu un circumstanţial. Exemplu: *În loc de bibliotecă*, el s-a dus la film[1027]. D. Irimia[1028] vorbeşte despre *complementul opoziţional, complementul sociativ, complementul cumulativ* şi *complementul de excepţie* şi include toate aceste tipuri de circumstanţial în categoria „relaţiilor de

[1023] Mioara Avram, *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba română*, Bucureşti, 1960 [= Avram, *Evoluţia*].
[1024] GALR, 2, p. 575.
[1025] D. Craşoveanu, *Sunt circumstanţiale complementele opoziţionale, cumulativ şi de excepţie, precum şi subordonatele corespunzătoare*, LR, 2, 1969, p. 147[= Craşoveanu, *Circumstanţiale*].
[1026] Craşoveanu, *Circumstanţiale*, p. 150.
[1027] Craşoveanu, *Circumstanţiale*, p. 151.
[1028] Irimia, GLR, p. 461-466.

dependență mediată", acestea fiind încadrate în termenul generic „complement corelativ"[1029]. Astfel, funcția de *complement corelativ* „rezultă dintr-o relație de dependență care se intersectează cu o altă relație sintactică, de dependență sau de interdependență", sub aspect structural, integritatea enunțului fiind asigurată „de prezența deopotrivă a termenului *regent* și a *subiectului* sau *complementului primar*"[1030].

Circumstanțialul opozițional poate fi exprimat prin următoarele *părți de vorbire*: a) *substantive* în acuzativ, precedate de locuțiunea prepozițională *în loc de* sau în cazul genitiv, precedate de locuțiunea prepozițională *în locul*: ***În loc de flori, primește bomboane.***; ***În locul Mariei***, am venit eu. (GALR, 2, p. 577-578); b) *pronume* în acuzativ, precedate de locuțiunea prepozițională *în loc de* sau în genitiv, precedate de locuțiunea prepozițională *în locul*: „*În loc de acestea* venim din contră cu mâinile goale, dar cu un plan bine statorit în mințile noastre." (Al. Odobescu, după GA, 2, p. 200); „*În locul lui* se trimise un alt sergent, a cărui trupă fu într-adevăr „făcută praf" fără nici un folos." (T. Arghezi, după GA, 2, p. 200); c) *adverb*: *În loc de seara*, el se plimba dimineața; d) *forme verbal-nominale: În loc de a se apuca* de învățat, el a stat la stadion toată dimineața (Irimia, GLR, p. 467).

Din punct de vedere structural, există circumstanțial opozițional cu *structură simplă*: *În locul profesorului* a venit asistentul și circumstanțial opozițional cu *structură complexă*: „Vino tinere,/ia țărnă un pumn /Și mi-o presară pe cap *în loc de apă și vin*." (Blaga, *Poezii*, p. 87).

2.6.5.14.b. Funcția sintactică de circumstanțial opozițional la nivelul frazei

O frază care conține o propoziție circumstanțială opozițională este ***echivalentă sintactic*** cu o frază care conține două propoziții coordonate adversativ, fără ca aceste două unități sintactice să fie sinonime sintactice, prima vizând subordonarea, iar cea de a doua coordonarea[1031].

Propoziția circumstanțială opozițională este corespondentul circumstanțialului opozițional din cadrul propoziției. V. Șerban[1032] grupează propozițiile circumstanțiale opoziționale în *totale*, când opoziția se referă la predicat, și *parțiale*, când opoziția se referă la celelalte părți de propoziție.

Propoziția circumstanțială opozițională poate fi introdusă prin următoarele elemente de relație: a) *locuțiunile conjuncționale specializate* ***în loc*** sau ***în loc de***: „În amurg, ***în loc să se ducă la preotul calvin*** ca să bârfească, (...) se hotărî brusc să meargă la preotul român." (Rebreanu, *Opere*, p. 227); b) *decât* urmat de modul conjunctiv: „Mai bine să rămân tot calic ***decât să mă frece ei pe mine***!"

1029 *Ibidem*, p. 460.

1030 Irimia, GLR, p. 460.

1031 Vezi în acest sens, Avram, *Evoluția*, p. 210; GA, 2, p. 200.

1032 V. Șerban, *Teoria și topica propoziției în româna contemporană*, București, 1975, p. 287.

(Rebreanu, *Opere*, p. 230); c) *dacă* (propoziţia circumstanţială opoziţională introdusă prin *dacă* este numită „falsă condiţională")[1033]: „*Dacă la Cairo e de-ajuns* să iei tramvaiul ca să întâlneşti la marginea oraşului cele trei celebre piramide, în Mexic ruine fascinante stau la sute şi mii de kilometri depărtare de capitală, în plină junglă." (O. Paler, după Irimia, *Structura*, p. 192); d) *când, pe când*, numită şi „falsă temporală"[1034]: ***Pe când mie nu-mi ajunge,*** altora le prisoseşte (Dimitriu, GLRS, p. 315); e) *unde, de unde* etc, care este numită „falsă locală"[1035]: ***Unde alţii nu puteau face unele lucrări de fierărie nici în trei ani***, el într-o jumătate de an lucra ca o calfă veche." (P. Ispirescu, după Irimia, *Structura*, p. 192).

2.6.5.15. Funcţia sintactică de circumstanţial cumulativ

Această funcţie sintactică apare în planul propoziţiei ca *circumstanţial cumulativ*, iar la nivelul frazei ca *propoziţie circumstanţială cumulativă*. Termenul de propoziţie circumstanţială cumulativă este pus în circulaţie de către Mioara Avram[1036].

2.6.5.15.a. Funcţia sintactică de circumstanţial cumulativ la nivelul propoziţiei

Circumstanţialul cumulativ „exprimă, în cadrul unui raport semantic adjonctiv (de adiţionare), o informaţie la care se adaugă cele exprimate de alt component al enunţului", circumstanţialul cumulativ fiind, ca şi circumstanţialele opoziţional, sociativ şi de excepţie, „unul dintre circumstanţialele realizate în structuri ternare, fiind dependent sintactic de regent, dar implicând totodată prezenţa în enunţ a altui element, faţă de care se exprimă cumulul: ***În afară de tine au mai citit şi alţii***"[1037].

În literatura de specialitate, determinarea cumulativă este considerată *complement*, atunci când se referă la o parte de propoziţie necircumstanţială: ***Pe lângă Ion a mai venit şi Dumitru*** şi *circumstanţial*, când se referă la un circumstanţial: ***Pe lângă teatru el mai merge şi la operă***[1038]. D. Irimia consideră determinarea cumulativă ca fiind exclusiv de tip *complement*[1039].

Circumstanţialul cumulativ poate fi exprimat prin următoarele *părţi de vorbire*: a) ***substantive*** în acuzativ, cu locuţiunile prepoziţionale *(în) afară de, pe lângă* sau cu adverbul *decât*, sau în genitiv, precedate de locuţiunea prepoziţională *în afara*: „***Pe lângă undiţă***, poate ar fi bună şi o manta de ploaie." (M. Sadoveanu,

[1033] Vezi în acest sens Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propoziţiilor principale*, SG, 1, p. 121-139 [= Graur, *Sintaxa*].
[1034] Graur, *Sintaxa*, p. 138.
[1035] Avram, *Evoluţia*, p. 215; GA, 2, p. 333.
[1036] Avram, *Evoluţia*, p. 202.
[1037] GALR, 2, p. 581.
[1038] Craşoveanu, *Circumstanţiale*, p. 147 ş.u.
[1039] Irimia, GLR, p. 461.

după GA, 2, p. 201); „De ce am dorit alt zâmbet *decât al pietrarului*." (Blaga, *Poezii*, p. 96); ***În afara cadoului***, i-a adus şi bani; b) *pronume* în acuzativ sau genitiv, precedate de locuţiunile prepoziţionale amintite: „Pe câtă vreme dumneaei sufere *pe lângă astea* şi de foame." (I. L. Caragiale, după GA, 2, p. 201).

2.6.5.15.b. Funcţia sintactică de circumstanţial cumulativ la nivelul frazei

Propoziţia circumstanţială cumulativă poate fi introdusă prin: a) *locuţiunile conjuncţionale* ***(în) afară că, pe lângă că***: ***„Pe lângă că mergem la mare***, hai şi la munte (Dimitriu, GLRS, p. 317); b) *locuţiunile conjuncţionale* ***pe lângă faptul că, în afara faptului că, după ce că***: „Nu ţi-e destul că sunt cinstită, ***după ce că-ţi rabd***, *ca o nenorocită, toate ticăloşiile şi murdăriile dumitale?* (I. L. Caragiale, după Irimia, GLR, p. 463).

2.6.5.16. Funcţia sintactică de circumstanţial de excepţie

Funcţia sintactică de circumstanţial de excepţie se realizează la nivelul propoziţiei sub forma *circumstanţialului de excepţie* şi la nivelul frazei, sub forma *propoziţiei circumstanţiale de excepţie*.

2.6.5.16.a. Funcţia sintactică de circumstanţial de excepţie la nivelul propoziţiei[1040]

Circumstanţialul de excepţie „exprimă un tip special de restrângere a unei predicaţii semantice, indicând ceea ce se exclude din relaţia predicativă", acest tip de circumstanţial fiind, de asemenea, „unul dintre circumstanţialele realizate în structuri ternare, fiind dependent sintactic de un verb şi implicând totdeauna un alt component ale enunţului: *Au citit toţi, **afară de tine***[1041].

Circumstanţialul de excepţie se exprimă prin următoarele *părţi de vorbire*: a) *substantive* sau *substitute* ale acestora aflate în cazurile acuzativ sau genitiv, cu locuţiunile prepoziţionale *în afară de, afară de, exceptând pe, în afara, cu excepţia* sau cu adverbul restrictiv *decât*: „Ministerul n-are dreptul şi calitatea să intervie în tranzacţiile dintre vânzătorul unei proprietăţi agricole şi amatorii de a cumpăra, ***afară de*** anume ***cazuri*** prevăzute de lege, iar aici nu e cazul." (Rebreanu, *Opere*, p. 735); b) *adverbe* precedate de locuţiunea prepoziţională *în afară de* sau de adverbul restrictiv *decât*: *Nu vii altădată **decât astăzi***; c) *pronume* personal sau reflexiv, formă accentuată de acuzativ, precedate de prepoziţia *decât* (în aceste situaţii, segmentul *decât* poate fi

1040 Referitor la funcţia sintactică de circumstanţial de excepţie, vezi G. Gruiţă, *Despre aşa-zisul circumstanţial de excepţie introdus prin decât (şi subordonata corespunzătoare)*, în CL, 1976, nr. 1, p. 83; Fulvia Ciobanu, *Cu privire la construcţiile care exprimă cumulul şi excepţia*, LR, 1962, nr. 4, p. 375-378; D. Craşoveanu, *Observaţii asupra complementului de excepţie şi a propoziţiei corespunzătoare*, LR, 1971, nr. 2, p. 151-158.

1041 GALR, 2, p. 587.

considerat prepoziţie şi nu adverb restrictiv)[1042]: „Căci pentru care altă minune *decât tine*/Mi-aş risipi o viaţă de cugetări senine/Pe basme şi nimicuri." (M. Eminescu, după G A, 2, p. 205); d) forme verbal-nominale (infinitiv): „Pentru ce se bătea el, ***în afară de a se ilustra?***" (E. Barbu, după Irimia, GLR, p. 465).

2.6.5.16.b. Funcţia sintactică de circumstanţial de excepţie la nivelul frazei

Propoziţia circumstanţială de excepţie corespunde circumstanţialului de excepţie de la nivelul propoziţiei. Ea poate fi introdusă prin: a) *pronume relative* în acuzativ cu locuţiunile prepoziţionale *în afară de* sau *exceptând pe*, sau în cazul genitiv cu locuţiunile prepoziţionale *în afara, cu excepţia*: „Am crezut chiar că reuşisem, la un moment dat nu se mai auzea nimic ***afară de ceea ce era firesc într-o pădure***." (O. Paler, după Irimia, *Structura*, p. 188); Vor câştiga toţi ***cu excepţia cui nu va lupta***; b) *adverbe pronominale relative* de tipul *unde, când, cum*, precum şi prin adverbul restrictiv *decât*: *Să nu pleci în altă parte **decât unde ţi-am spus*** (Dimitriu, GLRS, p. 324); c) *locuţiunile conjuncţionale **în afară că, decât că, în afara faptului că*** etc: „Ce să le facem altceva ***decât să le interzicem*** să mai crească atâtea vite." (M. Preda, după Irimia, *Structura*, p. 189).

2.6.6. Funcţia sintactică cu dublă subordonare simultană

Funcţia sintactică cu dublă subordonare simultană a fost studiată în lingvistica românească în special în ultimele decenii. Referiri la această funcţie sintactică se găsesc, însă, şi la T. Cipariu[1043], la H. Tiktin[1044] şi la N. Drăganu[1045].

Specialiştii care au avut ca temă de cercetare funcţia sintactică cu dublă subordonare simultană au opinii diferite în special în ceea ce priveşte *terminologia* utilizată pentru denumirea funcţiei sintactice în discuţie. Funcţia sintactică cu dublă subordonare simultană este cunoscută şi studiată sub mai multe denumiri, ca de exemplu, *complement în nominativ*[1046], *predicat nominal-verbal*[1047], *atribut circumstanţial*[1048], *predicat circumstanţial*[1049], *predicat complex*[1050], *atribut*

[1042] Vezi în acest sens, Dimitriu, GLRS, p. 322.

[1043] T. Cipariu, *Opere 2*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992, p. 323.

[1044] H. Tiktin, *Gramatica română*, Bucureşti, 1945, p. 76 [= Tiktin, *Gramatica*].

[1045] N. Drăganu, *Elemente de sintaxă a limbii române*, Bucureşti, 1945, p. 83 [= Drăganu, *Elemente*].

[1046] Drăganu, *Elemente*, p. 83.

[1047] Paula Diaconescu, *Rolul elementului verbal în componenţa predicatului nominal*, SG, 2, 1957, p. 114-120.

[1048] Flora Şuteu, *Însemnări pe marginea anumitor construcţii gerunziale*, LR, nr. 5, 1957, p. 15-22; Dimitriu, GLRS, p. 353 ş.u.; Maria Grigorescu, *Atributul circumstanţial*, SG, 1, 1956.

[1049] Silvia Niţă, *Predicatul circumstanţial*, LR, 1958, nr. 4, p. 93-98.

[1050] P. Dumitraşcu, *În legătură cu predicatul multiplu şi cel complex*, CL, 1964, nr. 1, p. 59-66.

predicativ[1051], *complementul calităţii*[1052], *element predicativ suplimentar*[1053], *element predicativ necesar*[1054], *cumul de funcţii sintactice*[1055], *complement predicativ*[1056], *adjunct predicativ suplimentar*[1057], *atributiv*[1058], *complementul predicativ al obiectului* şi *predicativul suplimentar*[1059] etc.

În ceea ce ne priveşte, utilizăm pentru această funcţie sintactică denumirea de *funcţie cu dublă subordonare simultană*, deoarece această denumire subliniază diferenţa în raport cu celelalte funcţii sintactice subordonate, şi anume, aceea că funcţia sintactică cu dublă subordonare se subordonează simultan la *doi* regenţi, unul de tip verbal şi celălalt de tip nominal, cumulând funcţiile sintactice impuse de aceştia. Din punctul de vedere al *conţinutului* ei, funcţia sintactică cu dublă subordonare simultană este caracterizată de faptul că este, concomitent, determinant al verbului şi al numelui, arătând „o lucrare sau o stare simultană cu lucrarea sau starea exprimată prin verbul determinat"[1060]. Cât priveşte *forma* funcţiei cu dublă subordonare simultană, aceasta (funcţia cu dublă subordonare simultană) se

---

1051 Gh. N. Dragomirescu, *Atributul predicativ în limba română*, în LL, nr. 6, 1962, p. 99-122.

1052 I. Diaconescu, *Complementul calităţii*, LR, 1960, p. 14-18.

1053 GA, 2, p. 206 şi 340; V. Şerban, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, 1973, p. 269.

1054 D. Craşoveanu, *Consideraţii asupra elementului predicativ necesar suplimentar*, AUT, 8, 1970, p. 225-230.

1055 S. Stati, *Elemente de analiză sintactică*, Bucureşti, 1972, p. 132.

1056 Irimia, GLR, p. 486.

1057 D.D. Draşoveanu, Sintagma verb-copulativ + adjectiv – o certitudine?, CL, 1973, nr. 2, p. 271.

1058 Gabriela Pană Dindelegan, *Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română*, Bucureşti, 1974, p. 133.

1059 În *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, ediţia nouă, se face distincţie între *complementul predicativ al obiectului* [= CPO], pe de o parte, şi *predicativul suplimentar* [= PS], pe de altă parte. Astfel, CPO şi PS „au numeroase trăsături comune, CPO fiind, ca şi PS, o complinire *de tip predicativ*". Se deosebesc, însă, „prin tipul *matricial /nematricial* al complinirii: CPO este o complinire matricială a verbului, cerută de semantica şi sintaxa lui internă, în timp ce PS este una nematricială, dobândită contextual. Astfel, *a denumi* şi *a desemna* cer obligatoriu o complinire predicativă; *a lua de / drept*, pentru a actualiza sensul „ a atribui o identitate falsă", are nevoie în mod necesar de vecinătatea unui CPO, devenit un context obligatoriu şi dezambiguizator: *L-au desemnat **reprezentantul lor***; *Obraznic e numai cineva care se ia pe sine **drept altul***". Spre deosebire de verbele anterioare, „verbele de opinie ca : *a considera, a crede* şi verbele voliţionale şi deziderative ca : *a vrea, a dori* sunt, matricial, tranzitive, având ca particularitate de construcţie realizarea curentă a poziţiei OD ca propoziţie conjuncţională", iar, „prin reorganizare şi elipsă, în locul unei structuri bipropoziţionale, apare o construcţie „condensată", cu un singur predicat al enunţării, verbele în discuţie ataşându-şi o determinare exterioară, care provine din componenţa sintactică a subordonatei : *Profesorii îl consideră / îl cred **inteligent**., Părinţii îl vor / îl doresc **medic**.*" (GALR, 2, p. 293-294).

1060 Tiktin, *Gramatica*, p. 194.

caracterizează prin faptul că două structuri primare se transformă într-o structură derivată[1061] şi prin caracterul ternar al structurii. Exemplu: „Numai eu stau aici *nemernic,*/bun doar de-nnecat în ape." (Blaga, *Poezii*, p. 99).

Funcţia sintactică cu dublă subordonare simultană se realizează atât la nivelul propoziţiei, când o numim *funcţie sintactică cu dublă subordonare simultană*, cât şi la nivelul frazei, când poartă numele de *propoziţie dublu subordonată simultan*.

2.6.6.a. Funcţia sintactică cu dublă subordonare simultană la nivelul propoziţiei

Funcţia sintactică cu dublă subordonare simultană se poate exprima prin următoarele *părţi de vorbire*: a) *adjectiv* sau alte părţi de vorbire devenite, prin conversiune, adjective (numeral, interjecţie, verb la supin): „O voce ieri din adânc s-a-nălţat/*amară, amară, amară.*" (Blaga, *Poezii*, p. 136); „Plecat-am *nouă* din Vaslui." (V. Alecsandri, *Opere*, vol. I, Editura Hyperion, Chişinău, 1991, p. 147); *L-a făcut **scârţa-scârţa***[1062]; *Pe fată o crezusem **de măritat***[1063]; b) *substantive* sau *substitute* ale acestora în acuzativ fără prepoziţie sau cu o prepoziţie sau o locuţiune prepoziţională specializate pentru această funcţie sintactică, de tipul *drept, în chip de, în calitate de* sau cu o prepoziţie oarecare, de tipul *fără, dintre, ca, printre* etc sau în genitiv fără prepoziţie sau o prepoziţie marcă a acestui caz: „Omul cu pălăria fără nici o formă şi fără nici o culoare răsucea *fără* nici un *entuziasm* manivela." (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 141); „Numai ce-l văd pe Tasache al meu intrând în ogradă şi ducând de dârlogi un soi de dihanie, pe care cu un prisos de bunăvoinţă ai fi luat-o *drept cal*" (C. Hogaş, după Irimia, GLR, p. 488); *Îl ştiam **contra aranjamentelor***[1064].

Din punctul de vedere al structurii, funcţia sintactică cu dublă subordonare simultană poate fi exprimată prin *cuvânt sintetic*: „Fratele mă priveşte *întrebător.*" (Blaga, *Poezii*, p. 99), prin *structură analitică*: *Ea mă privea **fără vină*** şi prin *structură complexă*: *Fata aleargă **calmă şi voioasă***.

2.6.6.b. Funcţia sintactică cu dublă subordonare simultană la nivelul frazei

Propoziţia dublu subordonată determină simultan un regent de tip nominal şi unul de tip verbal.

Propoziţia dublu subordonată simultan poate fi introdusă prin: a) *conjuncţiile* sau *locuţiunile conjuncţionale* subordonatoare ***că, dacă, fără să***: *Îl vedea **că abia aşteaptă***; b) *adverbele relative* ***cum, precum, cât***: „Parcă-l văd pe astronomul cu al negurii repaos,/***Cum uşor ca din cutie, scoate lumile din***

1061 Vezi Maria Rădulescu, *Numele predicativ circumstanţial*, SG, 2, p. 123.

1062 V. Hodiş, *Elementul predicativ suplimentar. Contribuţii*, LR, 1967, nr. 6, p. 113 [= Hodiş, *Contribuţii*].

1063 Hodiş, *Contribuţii*, p. 141.

1064 Hodiş, *Contribuţii*, p. 140.

chaos." (Eminescu, *Poezii*, p. 105); c) *pronumele relative care, cine, ce, cât, cel ce*: „Nu l-ai văzut *ce iritat era?* (I. L. Caragiale, după GA, 2, p. 341).

Propoziţia dublu subordonată simultan prin *joncţiune*: „Eu te văd răpit de farmec/*Cum îngâni cu glas domol.*" (Eminescu, *Poezii*, p. 85) este sinonimă sintactic cu propoziţia dublu subordonată simultan *juxtapusă*. Putem vorbi despre propoziţie dublu subordonată simultan juxtapusă atunci când propoziţia în discuţie are verbul predicat la modul conjunctiv, dacă admitem că segmentul *să* este numai marcă a conjunctivului, nu şi a subordonării: „Ca să afle şi mai multe, dă bacşişuri la slugi *să-l iscodească.*" (I.L. Caragiale, după Dimitriu, GLRS, p. 367) şi când propoziţia dublu subordonată simultan are verbul predicat la modul gerunziu, admiţând că gerunziul este un mod predicativ[1065]: „Tu le vezi *primind elevii cei imberbi în a lor clas.*" (Eminescu, *Poezii*, p. 105).

2.6.7. Funcţia sintactică de apoziţie

Această funcţie sintactică constituie obiectul unor prelungite controverse în literatura de specialitate românească. Una dintre teoriile referitoare la funcţia sintactică în discuţie este aceea că apoziţia este o funcţie sintactică generată de raportul de subordonare, şi anume, „o specie de atribut substantival"[1066], iar în planul frazei, o „propoziţie atributivă"[1067]. Potrivit acestei teorii, raportul de subordonare este generator al funcţiei sintactice de apoziţie, respectiv al propoziţiei apozitive[1068], deoarece la „raportul apozitiv" se întâlnesc atât forma, dar mai ales conţinutul raportului de subordonare, afirmaţie susţinută prin faptul că „apoziţia şi propoziţia apozitivă depind de un element al comunicării anterioare"[1069]. Cei care susţin această teorie consideră că, în funcţie de antecedentul apoziţiei, respectiv de calitatea sa morfologică - de tip nominal sau de tip verbal – apoziţia poate fi de tip *atributiv* sau de tip *completiv* (respectiv circumstanţial)[1070]. Există şi opinia că funcţia sintactică numită apoziţie este generată de un raport sintactic diferit de cele cunoscute tradiţional (coordonare şi subordonare), numit *raport apozitiv*[1071]. Din această perspectivă, raportul apozitiv are anumite trăsături definitorii, ce îl diferenţiază de alte raporturi sintactice, şi anume: a) între termenii raportului se stabileşte un raport de

---

1065 Vezi în acest sens opinia lui C. Dimitriu privind predicativitatea gerunziului în interiorul „propoziţiei atributive circumstanţiale", în GLRS, p. 368.

1066 Şerban, *Sintaxa*, p. 179; Gh. Bulgăr, *Limba română. Sintaxă şi stilistică*, Bucureşti, 1968, p. 52.

1067 GA, 2, p. 281.

1068 Mioara Avram, *Despre corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie* SG, 1, 1956, p. 147 (=Avram, *Corespondenţa*).

1069 Dimitriu, GLRS, p. 120.

1070 Maria Gabrea, *Atributivă circumstanţială*, LR, 1960, nr. 4; Elena Carabulea, *Atributivele circumstanţiale*, SCL, 2, 1959, nr. 3, p. 76-80; Dimitriu, GLRS, p. 345 ş.u.

1071 M. Mitran, *Despre apoziţie şi raportul apozitiv*, LR, 1963, nr. 1, p. 37 [= Mitran, *Apoziţia*].

conexiune orizontală; b) termenul cu funcţie de apoziţie se găseşte în relaţie mediată cu supra /subordonaţii termenului apozat; c) testul omisiunii fiecărui termen în parte nu afectează comunicarea[1072]. S-a insistat asupra faptului că termenii raportului apozitiv desemnează acelaşi referent (vorbindu-se despre un raport de coreferinţă în cadrul raportului apozitiv[1073], sau s-a considerat că termenii implicaţi în raportul apozitiv sunt echivalenţi sintactic, acest raport numindu-se „de tip aparte"[1074] sau „relaţie de echivalenţă"[1075].

În *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, ediţia nouă, atunci când se ia în discuţie natura „relaţiei apozitive", se afirmă că „relaţia apozitivă este un tip special de relaţie, de echivalenţă discursivă, care se constituie între două secvenţe lingvistice coreferenţiale – baza (pe prima poziţie) şi apoziţia (pe cea de-a doua): *Numai tu le poţi porunci să adoarmă, /* **Numai tu, /** ***Fratele meu întru regăsire*, / Tu, / *Întru căutare mire*, / Tu, / *Cel ce-ţi astupi cu aripa urechile***. (Ana Blandiana, *Moarte în lumină*)"[1076]. În opinia aceloraşi autori, relaţia apozitivă „se delimitează de relaţiile sintactice de subordonare şi de coordonare",deoarece „între termenii construcţiei apozitive nu se dezvoltă ierarhia sintactică, specifică relaţiei de dependenţă; apoziţia nu este un atribut, nu este integrată sintactic într-un grup (nu reprezintă o funcţie sintactică, nefiind legată sintactic, ci doar semantic de centrul sintagmei din care face parte)" şi deoarece „spre deosebire de relaţiile de subordonare, relaţia apozitivă poate cuprinde o serie teoretic nelimitată de termeni"; de asemenea, „situate pe poziţii sintactice identice, apoziţia şi baza sa nu se asociază nici într-o singură unitate funcţional-sintactică, specifică relaţiei de coordonare"; distincţia dintre „relaţia de coordonare" şi „relaţia de echivalenţă (apozitivă)" „apare la nivel referenţial: apoziţia şi baza sa indică acelaşi referent (**Ioana**, ***sora mea***, a scris un articol interesant.), în timp ce termenii coordonaţi vizează referenţi diferiţi (***Ioana şi*** *sora mea au scris un articol interesant.*)[1077].

O altă opinie privind problema în discuţie este aceea care consideră că raportul apozitiv este o variantă a raportului de coordonare. Astfel, apozarea poate fi considerată drept o „variantă a invariantei relaţionale coordinative", adică apozarea este „coordonarea termenilor coreferenţi"[1078]. Ca argument care să susţină această teorie, sunt invocate adverbele *adică* şi *anume*, care, din acest punct de vedere, sunt conjuncţii care leagă propoziţii coordonate. Această coordonare se constituie în a cincea variantă a raportului de coordonare, respectiv, este o coordonare de tip „explicativ"[1079].

[1072] Mitran, *Apoziţia*, p. 36-45.
[1073] L.P. Bercea, *Contribuţii la cunoaşterea raportului apozitiv*, LR, 1972, nr. 5, p. 454.
[1074] Ecaterina Teodorescu, *Raportul apozitiv şi cel predicativ*, AUI, 1974, p. 5.
[1075] Guţu, *Sintaxa*, p. 43.
[1076] GALR, 2, p. 619.
[1077] *Idem, ibidem.*
[1078] V. Hodiş, *Apoziţia şi propoziţia apozitivă*, Bucureşti, 1990, p. 128.
[1079] I. Rizescu, *Note asupra subordonatelor explicative*, LR, 1960, nr. 1, p. 21-26; I.

O ultimă teorie referitoare la funcţia sintactică de apoziţie, şi, respectiv, la „raportul apozitiv" se dezvoltă din cea anterioară. Raportul de coordonare, cât şi cel apozitiv sunt variante ale raportului de „adordonare"[1080] şi, deci, după părerea cercetătorilor care susţin această teorie, ele nu sunt generatoare de funcţii sintactice şi, deci, apoziţia nu este o funcţie sintactică, „descrierea şi clasificarea ei supunându-se nu criteriilor sintactice, ci criteriilor semantice"[1081], legătura dintre termenii raportului fiind exclusiv semantică şi nu sintactică.

În ceea ce ne priveşte, considerăm că funcţia sintactică de apoziţie este generată de raportul de subordonare dintre unitatea sintactică apozitivă şi regentul ei, deoarece conţinutul unităţii sintactice apozitive *depinde* de conţinutul antecedentului[1082]. Apoziţia şi antecedentul său nu au aceeaşi importanţă gramaticală şi, deci, nu se pot afla într-un raport de coordonare, antecedentul având prioritate informaţională şi sintactică. Dacă admitem că unitatea sintactică apozitivă şi regentul ei sunt coreferente, urmează că ele trimit la două noţiuni ce vizează unul şi acelaşi obiect din realitatea extralingvistică, în timp ce termenii aflaţi în relaţie de coordonare trimit la două noţiuni care acoperă două obiecte din realitatea extralingvistică. Considerăm, deci, ca fiind neconformă cu realitatea lingvistică încadrarea apoziţiei la realizările raportului de coordonare.

Existând funcţia sintactică de apoziţie, aceasta fiind generată de raportul de subordonare, urmează să luăm în discuţie *realizările* acestei funcţii sintactice. Nu punem semnul egalităţii între termenii *raport sintactic* şi, respectiv, *relaţie sintactică*. Având în vedere acest lucru, considerăm că funcţia sintactică de apoziţie este generată de *raportul* de subordonare, că între antecedent şi apoziţie există o *relaţie* de echivalenţă sintactică, în timp ce, la nivelul diverselor realizări ale funcţiei sintactice de apoziţie există o *relaţie* de sinonimie sintactică (nu încadrăm *sinonimia* şi *echivalenţa* sintactică la raporturile sintactice cunoscute: coordonarea, subordonarea, inerenţa etc, deoarece, din punct de vedere formal, acestea nu au mărci specifice care să le confere statut de *raporturi* sintactice).

Funcţia sintactică de apoziţie se realizează atât la nivelul propoziţiei, numindu-se *apoziţie*, cât şi la nivelul frazei, unde există *propoziţia apozitivă*, şi al textului, unde vorbim despre *fraza apozitivă*.

2.6.7.a. Funcţia sintactică de apoziţie la nivelul propoziţiei

Apoziţia se poate exprima prin următoarele *părţi de vorbire*: a) *substantiv* în cazurile nominativ, genitiv, dativ sau acuzativ: „Jignit şi scandalizat că s-a găsit

Coteanu, *În legătură cu „subordonatele explicative"*, LR, 1960, nr. 1, p. 27-33; C. Săteanu, *Coordonarea explicativă*, LL, 11, 1966, p. 381.

1080 I. Diaconescu, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, Bucureşti, 1989, p. 128 [= Diaconescu, *Probleme*].

1081 Diaconescu, *Probleme*, p. 152.

1082 Dimitriu, GLRS, p. 345.

cineva (...) care să-i pretindă lui, *avocat* cu vază şi *om* politic, să se înfunde în ţară." (Rebreanu, *Opere*, p. 545); b) *adjectiv*: *Este aşa cum m-am aşteptat, adică **minunată***; c) *adverb*: *Mâine, joi, sunt liber* (Dimitriu, GLRS, p. 346); d) *interjecţie*: *Păşeşte cu mare atenţie, adică pâş-pâş* (Dimitriu, GLRS, p. 346).

Având în vedere *natura* elementului regent, există *apoziţii atributive*, care au un regent de tip nominal, exprimat printr-un *substantiv* sau un *substitut* al acestuia: „Şi lângă ea-n genunche e *Arald, mândrul rege*." (Eminescu, *Poezii*, p. 66) şi *apoziţii circumstanţiale*, al căror regent este un adjectiv, un adverb sau o interjecţie: „*Acolo, lângă izvoară*, iarba pare de omăt." (Eminescu, *Poezii*, p. 64)[1083].

Din punctul de vedere al *structurii*, apoziţiile sunt *simple*: *Prietenul cel mai credincios al omului, câinele, este un animal inteligent* (Dimitriu, GLRS, p. 346) şi *dezvoltate* (două sau mai multe unităţi lexicale): „Bancherul Bela Beck, *şvab ungurizat din Budapesta*..." (Rebreanu, *Opere*, p. 290).

2.6.7.b. Funcţia sintactică de apoziţie la nivelul frazei şi al textului

Propoziţia apozitivă „indică sub formă de judecată „obiectul" sau „realitatea" numite deja prin determinat"[1084].

Din punctul de vedere al *elementelor introductive* ale propoziţiei apozitive, există mai multe tipuri de propoziţii apozitive: a) propoziţii apozitive semnalate de adverbele explicative *adică* sau *anume* sau de locuţiunile adverbiale *altfel spus, cu alte cuvinte* etc: „Într-o bună zi mi-am dat seama că nu izbutesc să-i ajut, *adică să-i fac să mă întreacă*." (M. Eliade, după Irimia, GLR, p. 515); b) propoziţii apozitive introduse prin conjuncţiile *că, ca să* sau locuţiunea conjuncţională *pentru că*: „De altminteri observ un lucru... *că de la intrarea în acţiune suntem în continuu în linie înaintată*." (Camil Petrescu, după GA, 2, p. 282); c) propoziţii apozitive introduse prin *pronumele relative ce* sau *ceea ce*: „Deocamdată, eu numai atâta aş vrea să ştiu: *ce plănuieşte Varvara asupra mea acum*." (M. Sadoveanu, după GA, 2, p. 282).

Pe lângă propoziţiile apozitive aflate în raport de *subordonare* prin *joncţiune* faţă de elementele lor regente, există propoziţii apozitive *juxtapuse*: „O natura mută, tovarăşi, cu care legăturile sunt numai exterioare: *aceasta este marea solitudine socială*." (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 216).

Funcţia sintactică de apoziţie mai poate fi realizată şi sub forma unei *fraze apozitive*: „Cu patru ani înainte i se întâmplase acelaşi lucru: *găsise biserica pe neaşteptate, când începuse să-i fie teamă că se rătăcise*." (M. Eliade, după Irimia, *Structura*, p. 249).

1083 Pentru această clasificare a apoziţiilor, în funcţie de elementul lor regent, în apoziţii *atributive* şi, respectiv, apoziţii *circumstanţiale*, vezi Dimitriu, GLRS, p. 349.

1084 Dimitriu, GLRS, p. 350.

2.7. Sinonimia sintactică

În lingvistica românească, subliniind faptul că nu există sinonimie sintactică perfectă, unii cercetători consideră că sinonimia în discuţie este numită *sintactică* „pentru că ea se întâlneşte la enunţuri, care sunt unităţi sintactice"[1085], sinonimia sintactică presupunând „enunţuri diferite ca formă şi cu un *conţinut* aproximativ identic"[1086], motiv pentru care este necesară discutarea termenului *conţinut* în sintaxă. În primul rând, există un *„conţinut" sintactic* al enunţului (informaţia sintactică a enunţului), diferit de „conţinutul" sintactic al „cuvintelor sintactice" (cuvinte-termeni de frază)[1087]. „Conţinutul" esenţial al *enunţului*[1088] (adică informaţia lui fundamentală), este reprezentat de predicativitate, cea care face ca un cuvânt sau un grup de cuvinte să fie inclus într-o comunicare lingvistică completă şi independentă. În al doilea rând, există un „conţinut" modal al enunţului (informaţia stilistică), care se constituie în atitudinea locutorului sau, poate, afectivitate zero, iar în al treilea rând, există un „conţinut" denotativ sau referenţial al enunţului (informaţia semantică), acesta reprezentând ceea ce mesajul conţine, exprimă şi transmite efectiv[1089]. În privinţa celor afirmate mai sus, suntem de părere că includerea în „conţinutul" sintactic al enunţului atât a informaţiei semantice, cât şi a informaţiei stilistice, înseamnă suprapunerea nivelului sintactic peste alte două nivele distincte ale limbii, şi anume, *nivelul semantic* şi *nivelul stilistic*.

În literatura de specialitate românească, unii cercetători[1090] au făcut distincţie între enunţurile sinonime sintactic din punctul de vedere al *modelului sintactic* şi enunţurile sinonime sintactic din punctul de vedere al informaţiei semantice transmise. Pentru a evita posibilele confuzii, s-a propus utilizarea unei terminologii diferite pentru cele două realităţi lingvistice, şi anume, *echivalenţă sintactică*, pentru enunţurile care transmit aceeaşi informaţie semantică, dar au model sintactic diferit (*L'écolier lit le livre/Le livre est lu par l'écolier*) şi, respectiv, *sinonimie sintactică* pentru enunţurile care au acelaşi model sintactic, dar care diferă prin „expresia fonematică" (*Mater puellam amat/Magistri pueros laudabunt*)[1091]. Esenţial este să nu pierdem din vedere faptul că „din punct de vedere semantic, enunţurile sinonime sunt, deseori,

---

1085 S. Stati, *Omonimie, sinonimie şi echivalenţă în sintaxă*, în „Revue roumaine de linguistique", nr. 2, 1966, p. 142 (=Stati, *Omonimie*).

1086 S. Stati, *Trois types de significations syntaxiques*, in „Actes du 10-e Congres International de linquistes, Bucarest, 1967, p. 2 (=Stati, *Types*).

1087 Stati, *Types*, p. 2.

1088 Folosim termenul *enunţ* cu accepţia de „secvenţă fonică (un flux sonor), limitată prin pauze şi caracterizată printr-un contur intonaţional şi care poartă o anumită informaţie semantică, reprezintă deci o comunicare". (Guţu, *Sintaxa*, p. 29).

1089 Stati, *Types*, p. 2.

1090 Stati, *Omonimie*, p. 143.

1091 *Idem, ibidem*.

neasemănătoare", deci că „asemănarea mai mult sau mai puţin evidentă a semnificaţilor nu este pertinentă"[1092] în cazul sinonimiei sintactice. Non-identitatea informaţiei semantice în cazul enunţurilor sinonime sintactic nu este, însă, o regulă. Stati crede că *prin schimbarea ordinii cuvintelor în enunţ*: *Petrus ferit Paulum/Paulum Petrus ferit*, sau *prin schimbarea intonaţiei fundamentale în enunţ*: *Petrus ferit Paulum* (intonaţie „declarativă"); *Petrus ferit Paulum*? (intonaţie interogativă) şi *Petrus ferit Paulum*! (intonaţie exclamativă) se pot obţine enunţuri cu un model sintactic identic, exprimând şi aproape aceeaşi informaţie semantică[1093].

Unii cercetători români pun semnul egalităţii între *sinonimia sintactică* şi *echivalenţa sintactică*, oferind ca exemple, propoziţiile de tipul *Giovani a scris poezia /Este Giovani cel care a scris poezia/Este poezia pe care Giovani a scris-o* sau de tipul *Luigi i-a vândut o maşină Mariei/Maria a cumpărat o maşină de la Luigi*[1094]. Cât priveşte propoziţiile de tipul *Giovani a scris poezia/Este Giovani cel care a scris poezia/Este poezia pe care Giovani a scris-o*, credem că acestea nu sunt sinonime din punct de vedere sintactic, deoarece ele sunt diferite la nivelul *funcţiilor sintactice* conţinute. Propoziţiile în discuţie sunt identice numai din punctul de vedere al informaţiei *semantice* transmise, ele caracterizându-se prin non-identitate la nivelul informaţiei *stilistice*. În ceea ce priveşte propoziţiile de tipul *Luigi i-a vândut o maşină Mariei* şi, respectiv, *Maria a cumpărat o maşină de la Luigi*, ele sunt sinonime, credem, numai din punct de vedere semantic, nu şi din perspectiva informaţiei sintactice transmise. Avem a face aici, de fapt, cu enunţuri *echivalente* din punct de vedere sintactic şi nu cu enunţuri sinonime sintactic, deoarece tipul de propoziţii în discuţie nu se caracterizează prin identitate la nivelul funcţiilor sintactice, ci numai prin identitate la nivelul informaţiei *semantice*.

O altă opinie referitoare la sinonimia sintactică în lingvistica românească este aceea potrivit căreia sinonimia sintactică reprezintă *o singură funcţie sintactică, la care apar uneori două sau mai multe mărci diferite*. Astfel, tipurile de enunţuri cu organizare de frază, care ilustrează acest tip de sinonimie sintactică se deosebesc numai la nivelul mijloacelor de exprimare a ideii de cauză, motiv pentru care intră într-o serie sinonimică din punct de vedere sintactic: *Soldatul este nevinovat* ***pentru că*** *n-a cunoscut situaţia/Soldatul este nevinovat* ***întrucât*** *n-a cunoscut situaţia/Soldatul este nevinovat* ***deoarece*** *n-a cunoscut situaţia/Soldatul este nevinovat;* ***n-a*** *cunoscut situaţia*[1095].

Unii specialişti pun semnul egalităţii între *sinonimia sintactică* şi *coreferinţa sintactică*, ilustrând sinonimia sintactică cu propoziţii de tipul: *L-am văzut pe Jean/L-am văzut pe prietenul tău/L-am văzut pe ilustrul nostru*

[1092] Stati, *Omonimie*, p.144.
[1093] *Idem, ibidem*.
[1094] S. Stati, *Manual de semantică descriptivă*, Napoli, 1978, p. 225-228 (=Stati, *Manual*).
[1095] Gh. Poalelungi, *Sinonimia gramaticală*, SCL, 1960, nr. 3 p. 647 (= Poalelungi, *Sinonimia*).

scriitor[1096]. În cazul acestui tip de propoziţii considerăm că avem a face cu *identitate referenţială* (*Jean = prietenul tău = ilustrul nostru scriitor*) şi nu cu *identitatea funcţiilor sintactice*, propoziţiile în discuţie fiind *coreferente* şi nu *sinonime* sintactic.

Urmărind opiniile de până acum din literatura de specialitate românească privitoare la sinonimia sintactică, se observă că se pune semnul egalităţii între sinonimia sintactică şi *echivalenţa sintactică*, pe de o parte, (vezi tipul de propoziţii *Luigi i-a vândut o maşină Mariei* şi *Maria a cumpărat o maşină de la Luigi* şi între sinonimia sintactică şi *coreferenţa sintactică*, pe de altă parte (vezi tipurile de exemple *L-am văzut pe Jean/L-am văzut pe prietenul tău/L-am văzut pe ilustrul nostru scriitor*). Considerăm că trăsătura pertinentă a ***sinonimiei sintactice***, trăsătură care o distinge atât de *echivalenţa sintactică*, cât şi de *coreferinţa sintactică*, este aceea că elementul care ordonează sinonimia sintactică este *informaţia sintactică* (*funcţia sintactică* şi *raportul* care generează funcţia sintactică), tot aşa cum *informaţia gramaticală de tip categorial* este elementul care organizează sinonimia morfologică. Cu alte cuvinte, două unităţi sintactice sunt sinonime dacă se caracterizează prin *non-identitate la nivelul organizării fonologice* şi *identitate la nivelul informaţiei sintactice*, adică a *funcţiei sintactice* şi a *raportului* generator de această funcţie.

Elementul care ordonează sinonimia sintactică este *informaţia sintactică* (*funcţia sintactică* şi *raportul* generator de această funcţie). Altfel spus, două unităţi sintactice sunt sinonime, în opinia noastră, dacă satisfac două condiţii obligatorii, şi anume: *non-identitatea în planul organizării fonologice* şi *identitatea la nivelul informaţiei sintactice* (*funcţiei sintactice* şi *raportului* generator de această funcţie). Sinonimia sintactică se diferenţiază, astfel, de *echivalenţa* şi de *coreferenţa* sintactică, relaţii la nivel sintactic care nu presupun identitate la nivelul *funcţiei sintactice*, ci numai *identitate semantică* (*echivalenţa sintactică*) sau *identitate referenţială* (*coreferenţa sintactică*).

Ca şi în cazul *sinonimiei lexicale*, considerăm că există mai multe *grade* de sinonimie sintactică, în funcţie de identitatea sau non-identitatea *informaţiei semantice* transmise de unităţile sintactice sinonime, şi anume, *sinonimia sintactică de gradul I*, şi *sinonimia sintactică de gradul al 2-lea*.

2.7.1. Sinonimia sintactică de gradul I

Sinonimele sintactice de gradul I reprezintă unităţile sintactice caracterizate atât prin identitate la nivelul *informaţiei sintactice* (*funcţiei sintactice* şi *raportului* generator de această funcţie), cât şi prin identitate la nivelul *informaţiei semantice*. De exemplu, subiectul *mincinosul*, din propoziţia ***Mincinosul** va fi pedepsit* este sinonim sintactic de gradul I cu propoziţia subiectivă *Cine minte*, din fraza ***Cine minte** va fi pedepsit*. *Comutabilitatea* celor două unităţi sintactice

[1096] S. Stati, *Synonimie de „lanque" et de „parole"*, în „Actele celui de al doilea Congres Internaţional de Lingvistică şi Filologie Romanică", Editura Academiei, 1970, p. 698 (Stati, *Synonimie*).

sinonime de gradul I (subiectul *mincinosul* şi subiectiva *Cine minte*) este atât *semantică* (subiectul *mincinosul* şi subiectiva *Cine minte* sunt substituibile în acelaşi context), cât şi *sintactică* (ambele unităţi sintactice, subiectul *mincinosul* şi subiectiva *Cine minte*, se află în poziţie *stânga* în varianta obiectivă a topicii faţă de verbul-predicat *va fi pedepsit*, cu care intră în raport sintactic de *inerenţă*).

Sinonimia sintactică de gradul I, caracterizată prin identitatea *sintactică* şi *semantică* a unităţilor sintactice ocurente, se manifestă atât la nivelul *propoziţiei*, cât şi la nivelul *frazei* şi *textului*.

La nivelul propoziţiei, considerăm că există sinonimie sintactică de gradul I la nivelul mai multor tipuri de părţi de propoziţie.

a) Părţile de propoziţie exprimate prin *cuvinte sintetice* sunt sinonime sintactic cu părţile de propoziţie exprimate prin *structuri analitice*. De exemplu, atributul exprimat prin cuvânt sintetic *înţelept*, din tipul de propoziţie *Este om **înţelept*** este sinonim sintactic cu atributul cu structură analitică *cu scaun la cap*, din tipul de propoziţie *Este om **cu scaun la cap***. Diferenţa dintre atributul *înţelept*, exprimat prin cuvânt sintetic şi, respectiv, atributul *cu scaun la cap*, exprimat prin structură analitică constă în faptul că primul atribut, *înţelept*, este neutru din punctul de vedere al expresivităţii, în timp ce cel de al doilea atribut, *cu scaun la cap*, se caracterizează prin trăsătura ***+ expresivitate***.

b) *Părţile de propoziţie simple* sunt sinonime sintactic cu *părţile de propoziţie multiple*. Subiectul simplu *studenţii*, din tipul de propoziţie ***Studenţii** intră în sală* este sinonim sintactic cu subiectul multiplu *Ion, Maria şi Radu*, din tipul de propoziţie ***Ion, Maria şi Radu** intră în sală* (cu condiţia ca ei să fie studenţi).

c) Părţile de propoziţie cu *structură prepoziţională* sunt sinonime sintactic cu părţile de propoziţie cu *structură neprepoziţională*. De exemplu, complementul direct din tipul de propoziţie *L-am văzut **pe fratele meu*** este sinonim sintactic cu complementul direct din tipul de propoziţie *Mi-am văzut **fratele***.

d) Părţile de propoziţie cu o *anumită* prepoziţie sunt sinonime sintactic cu părţile de propoziţie cu prepoziţie *diferită*. În tipurile de propoziţii ***În ciuda frigului** a venit* şi ***În pofida frigului** a venit*, cele două circumstanţiale concesive conţin două structuri analitice distincte, şi anume, *în ciuda* şi *în pofida*. De asemenea, complementul de agent precedat de propoziţia *de* este sinonim sintactic cu complementul de agent precedat de prepoziţia *de către*. Exemplu: „Să se lase călcat în picioare *de* (*de către*) toate nătăfleţele din lume." (Rebreanu, *Opere*, p. 301).

e) Părţile de propoziţie exprimate prin *anumite* părţi de vorbire sunt sinonime sintactic cu părţile de propoziţie exprimate prin *alte* părţi de vorbire. În tipurile de propoziţii ***Mihai** a venit* şi ***El** a venit*, funcţia sintactică de subiect este exprimată prin părţi de vorbire diferite: *substantiv* (*Mihai*) şi, respectiv, *pronume* (*el*). Propoziţiile ***Mihai** a venit* şi ***El** a venit* pot fi şi propoziţii *coreferente* din punct de vedere sintactic, dacă *Mihai* şi *el* trimit la acelaşi referent.

La nivelul *frazei* şi al *textului*, sinonimia sintactică de gradul I, sinonimie sintactică caracterizată prin *identitate sintactică* şi *semantică*, se manifestă la nivelul enunţurilor cu organizare de propoziţie sau de frază, enunţuri pe care le *clasificăm*, având în vedere mai multe perspective, după cum urmează:

A. Din punctul de vedere al *elementelor joncţionale* existente sau neexistente în cadrul enunţurilor sinonime, există mai multe tipuri de enunţuri sinonime.

A.1. Enunţurile *cu element joncţional exprimat* sunt sinonime sintactic cu enunţurile cu *element joncţional suprimat* (*asindeton*). Enunţul *Facă el ce-a face, eu nu mă dau bătut* este sinonim sintactic cu enunţul ***Chiar dacă** face el ce-a face, eu nu mă dau bătut*. Structurile sintactice asindetice, care presupun suprimarea elementelor relaţionale, se întâlnesc frecvent în varianta populară a limbii. Enunţurile *Fie pâinea cât de rea,/Tot mai bine-n ţara mea* şi *Dai, n-ai* sunt sinonime sintactic cu enunţurile ***Chiar dacă** *pâinea **este** rea,/Tot mai bine-n ţara mea* şi ***Dacă** dai, n-ai*. Raportul sintactic de subordonare se poate realiza sub două forme: una *explicită*, care se construieşte cu ajutorul unui element joncţional, alta *implicită*, care se realizează printr-o simplă juxtapunere, ultimul tip având o mai mare circulaţie în daco-româna vorbită şi, mai ales, un grad înalt de expresivitate, graţie ambiguităţii[1097]. Lipsind marca externă (jonctivul), enunţul asindetic este ambiguu din punct de vedere semantic, pluriinterpretabil. Din acest motiv, se vorbeşte în poetică despre „rolul constructiv al semnificaţiei zero"[1098].

A.2. Enunţurile *cu element joncţional exprimat* sunt sinonime sintactic cu enunţurile *cu element joncţional inexistent*, inexistenţa jonctivului explicându-se prin faptul că elementul iniţial al enunţului este un verb la gerunziu, incompatibil cu elementele joncţionale. Enunţul „Fiind băiet păduri cutreieram". (M. Eminescu, *Poezii*, p. 480), enunţ cu element joncţional inexistent este sinonim sintactic cu enunţul ***Când** eram băiet, păduri cutreieram.*

A.3. Enunţurile cu elemente joncţionale *exprimate şi diferite* sunt sinonime din punct de vedere sintactic: *Ai venit **chiar dacă** plouă/Ai venit **deşi** plouă/Ai venit **cu toate că** plouă/Ai venit **chiar de** plouă.*

B. Din punctul de vedere al planului formal al enunţului, din perspectiva *eliminării* unei părţi de propoziţie din cadrul enunţului cu organizare de propoziţie sau de frază, există mai multe tipuri de enunţuri sinonime.

B.1. Enunţurile cu *structură completă* sunt sinonime sintactic cu enunţurile cu *structură eliptică*. Enunţul *Daţi-mi două ciocolate de două mii de lei* este sinonim sintactic cu enunţul *Daţi-mi două de două mii de lei*. Omiterea termenului *ciocolată* nu afectează înţelegerea întregului enunţ, deoarece împrejurarea în care este rostit enunţul sugerează acest cuvânt.

B.2. Enunţurile care conţin *structuri cu funcţie sintactică exprimată* sunt

---

[1097] Vezi în acest sens, D. Nica, *Scheda di sintassi poetica emineschiana: la concessiva asindetica*, în *Il momento Eminescu*, Editura Eminescu, 1987, p. 149 (=Nica, *Scheda*).

[1098] R. Barthes, *Le degré zéro de l'écriture*, Paris, Ed. Gouthier, 1972, p. 151-152.

sinonime sintactic cu enunţurile care conţin *structuri cu funcţie sintactică subînţeleasă*. Enunţul cu funcţie sintactică subînţeleasă *Când o face plopul mere şi răchita (o face) micşunele* este sinonim sintactic cu enunţul **Când o face plopul mere şi răchita o face micşunele*, enunţ cu funcţie sintactică exprimată. De asemenea, sinonimie sintactică de gradul I există între enunţurile care conţin predicat nominal cu verbul copulativ *exprimat* şi enunţurile care conţin predicat nominal cu verbul copulativ *subînţeles*. Exemplu: „Virtutea? e-o nerozie; Geniul (*e*) o nefericire". (Eminescu, *Poezii*, p. 115). Enunţurile care au predicat nominal cu nume predicativ *exprimat* sunt sinonime sintactic cu enunţurile care conţin predicat nominal cu nume predicativ *subînţeles*. Exemplu: „- Eşti *cântăreţ* la biserică? - Sunt (*cântăreţ*). (M. Sadoveanu, după GA, 2, p. 101).

În privinţa *subînţelegerii*, s-a încercat distingerea acesteia de *elipsă*. Dacă *elipsa* reduce redundanţa textului, textele eliptice fiind mai puţin redundante decât cele complete, elipsa fiind omiterea unor elemente necesare din punct de vedere gramatical sau lexical, pe care vorbitorii le au în minte, fără să fi fost exprimate mai înainte, *subînţelegerea* se referă la cuvinte enunţate într-un text precedent şi care tocmai de aceea nu trebuie reluate sau care urmează a fi enunţate într-o frază succedentă[1099].

2.7.2. Sinonimia sintactică de gradul al 2-lea

Sinonimia sintactică de gradul al 2-lea se caracterizează prin *identitate la nivelul informaţiei sintactice* (*funcţiei sintactice* şi *raportului* generator de această funcţie) şi *non-identitate la nivelul informaţiei semantice* (identitatea semnificaţilor nu este pertinentă). Sinonimele sintactice de gradul al 2-lea sunt comutabile la nivelul *contextului sintactic* în care ocurează, context sintactic concretizat în *regenţii* de tip nominal sau verbal ai unităţilor sintactice funcţionale şi în poziţia unităţilor funcţionale faţă de regenţii lor. Ca şi *pseudo-sinonimele lexicale*, sinonimele sintactice de gradul al 2-lea nu sunt comutabile *semantic*, adică nu sunt substituibile în acelaşi context. Exemplu: „*Melancolia* în vârsta lui este semnul caracteristic al orfanilor." (Eminescu, *Proză*, p. 27); „*Ion şi Simion* nu mai înţelegeau nimic." (Rebreanu, *Opere*, p. 134) (subiectul simplu *melancolia* este sinonim sintactic de gradul al 2-lea cu subiectul multiplu *Ion şi Simion*).

Sinonimia sintactică de gradul al 2-lea se manifestă la nivelul *realizărilor* diferite (parte de propoziţie, propoziţie, substitut de propoziţie, frază) *ale fiecărei funcţii sintactice în parte*[1100].

[1099] Pentru definirea *elipsei* şi *subînţelegerii*, vezi S. Stati, *Teorie şi metodă în sintaxă*, Editura Academiei, Bucureşti, 1967, p. 188.

[1100] Pentru urmărirea sinonimiei sintactice de gradul al 2-lea la nivelul realizărilor diferite ale fiecărei funcţii sintactice în parte, vezi Luminiţa Hoarţă Lăzărescu, *Sinonimia şi omonimia gramaticală în limba română*, Editura Cermi, Iaşi, 1999, p. 72-129.

2.8. Omonimia şi ambiguitatea sintactică

Plecându-se de la faptul că *omonimia lexicală* reprezintă mai multe cuvinte cu acelaşi semnificant, se poate vorbi şi în *sintaxă* despre semnificante fonologic identice (fie la nivelul propoziţiei, fie la nivelul frazei), care transmit *informaţie sintactică* diferită (care au *funcţie sintactică* distinctă).

Dacă în privinţa omonimiei lexicale există numeroase lucrări de specialitate, multipla interpretare posibilă la nivel sintactic a fost puţin cercetată în lingvistica românească[1101].

În ceea ce priveşte *terminologia*, se observă că pentru fenomenul de neutralizare în sintaxă au fost folosite mai multe denumiri, şi anume, *omonimie sintactică* (Stati, OS, p. 387), *neutralizare sintactică* şi *echivoc sintactic* (Stati, OS, p. 389); *plurivocitate* (Tatiana Slama Cazacu, *Limbaj şi context*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1959, p. 128 (= Cazacu, *Limbaj*).

Omonimia sintactică reprezintă părţile de propoziţie, propoziţiile sau frazele multiinterpretabile sintactic atât din punctul de vedere al *emiţătorului* de mesaj lingvistic, cât şi din perspectiva *receptorului* acestuia (sunt omonime sintactic *în sine*), în timp ce *ambiguitatea sintactică* vizează părţile de propoziţie, propoziţiile sau frazele multiinterpretabile sintactic *exclusiv* la nivelul *receptorului* de mesaj lingvistic (sunt ambigue sintactic în *contextul* dat) (vezi *infra*). De exemplu, ***complementul indirect lui***, din tipul de enunţ „Ea se apără c-o mână,/Însă totuşi *lui* se lasă". (Eminescu, *Poezii*, p. 52) este *omonim* sintactic cu ***atributul lui***, din tipul de propoziţie „Să cadă nimicul cu noaptea *lui* largă". (Eminescu, *Poezii*, p. 28). În tipul de enunţ „Devin o brută! îşi repetă Comşa oprindu-se înaintea unei vitrine pentru a lăsa câinele *doamnei*". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 175), substantivul *doamnei*, din propoziţia *Pentru a lăsa câinele doamnei*, este *ambiguu* din punct de vedere sintactic, deoarece poate fi dublu interpretat sintactic din perspectiva *receptorului* de mesaj, fie având funcţia sintactică de atribut, fie aceea de complement indirect.

2.8.1. Omonimia sintactică

Privitor la *omonimia sintactică*, în literatura românească de specialitate părerile nu sunt convergente.

În literatura de specialitate românească, unii cercetători au clasificat structurile propoziţionale multiplu interpretabile sintactic având în vedere criteriul *numărului de sintagme, criteriul stilistic* şi *criteriul funcţional*[1102]. Din

---

[1101] S. Stati, *Omonimia sintactică*, LL, nr. 11, 1966 p. 391 (= Stati, OS); S. Stati, *Omonimie*, p. 137; V. Hodiş, *Propoziţii subordonate omonime*, în CL, 1970, p. 27 (=Hodiş, *Propoziţii*).

[1102] Stati, OS, p. 391.

punctul de vedere al numărului de sintagme, există propoziţii omonime care conţin *o singură sintagmă* (*Vine seara* - predicat + *subiect* şi *Vine seara* – predicat + *circumstanţial*) şi propoziţii care conţin cel puţin *două sintagme* (*Dau cartea profesorului* – predicat + complement direct + complement indirect – şi *Dau cartea profesorului* – predicat + complement direct + atribut)[1103].

Avându-se în vedere criteriul stilistic, pot fi identificate propoziţii omonime în cadrul *aceluiaşi* stil (*Aduce lemne de acasă*, unde *de acasă* este sau circumstanţial sau atribut)[1104] şi propoziţii omonime constituite din termeni care aparţin unor stiluri *diferite* (*Noaptea cântă* – circumstanţial + predicat, în vorbirea obişnuită, şi *Noaptea cântă* - subiect + predicat, în stilul poetic)[1105].

Din perspectivă *funcţională*, s-a făcut distincţie între propoziţii omonime sintactic care diferă prin funcţia sintactică a unui *singur* termen: *Spune anecdota lui Radu* (*lui Radu* este sau complement indirect, sau atribut) şi propoziţii omonime sintactic care diferă prin funcţia sintactică a mai multor termeni: *A rămas profesorul nostru* (predicat + subiect + atribut sau verb copulativ + nume predicativ + atribut)[1106].

Având în vedere propoziţiile omonime din punct de vedere sintactic enunţate, observăm că la o parte din acestea, diferenţele de interpretare sunt *exclusiv* de ordin sintactic: *Aduce lemne de acasă* (*dè acasă* este circumstanţial sau atribut), în timp ce altele permit nu numai interpretări de ordin sintactic, ci şi deosebiri la nivel morfologic. De exemplu, în tipul de propoziţie *Spune anecdota lui Radu*, lui Radu poate fi sau complement indirect, sau atribut, dar, în acelaşi timp, substantivul *lui Radu* comportă şi o modificare cazuală dativ-genitiv.

În lingvistica românească, unii specialişti explică omonimia sintactică prin existenţa unor *structuri de suprafaţă*, care conţin anumite *structuri de adâncime*. Astfel, propoziţia de tipul *Jaques îl ajută mai mult pe André decât pe Pierre*, conţine două structuri de adâncime care o susţin, şi anume, *Jaques îl ajută mai mult pe André decât îl ajută Pierre pe André* şi, respectiv, *Jaques îl ajută mai mult pe André decât îl ajută Jaques pe Pierre*[1107].

Alţi specialişti sunt de părere că o condiţie suficientă pentru existenţa omonimiei sintactice este *schimbarea intonaţiei fundamentale*, aceeaşi propoziţie „având valori diferite după intonaţie[1108]. De exemplu, tipul de propoziţie *Nu vei merge la plimbare* poate avea, prin schimbarea intonaţiei fundamentale „înţelesuri diferite: de rugăminte, de poruncă, de simplă

[1103] *Idem, ibidem*.
[1104] Stati, OS, p. 391.
[1105] Stati, *Omonimie*, p. 137.
[1106] Stati, OS, p. 392.
[1107] Mariana Tuţescu, *Les grammaires generatives-transformationnelles*, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1982, p. 24 (= Tuţescu, *Grammaires*).
[1108] Cazacu, *Limbaj*, p. 132.

constatare sau de întrebare, de consimţire sau regret"[1109]. Considerăm că schimbarea intonaţiei fundamentale într-o propoziţie oarecare nu este o condiţie suficientă pentru existenţa omonimiei sintactice. În propoziţia *Nu vei merge la plimbare*, intonaţia fundamentală diferită modifică informaţia semantică a propoziţiei, nu şi informaţia sintactică a ei (funcţiile sintactice ale cuvintelor componente). Fie că exprimă regretul sau porunca, fie că propoziţia reprezintă o constatare sau o întrebare, cuvintele din cadrul propoziţiei în discuţie au aceleaşi funcţii sintactice. Alteori, însă, prin schimbarea intonaţiei fundamentale se produce şi modificarea funcţiilor sintactice ale cuvintelor care intră în compoziţia propoziţiilor. În tipul de propoziţii *Doamna a venit.* şi *Doamna, a venit!,* intonaţia fundamentală diferită (în scris, grafia diferită) duce nu numai la schimbarea informaţiei semantice transmise în cele două tipuri de propoziţii, ci şi la crearea a două propoziţii omonime din punct de vedere sintactic.

Luând în considerare opiniile referitoare la *omonimia sintactică*, încercăm o clarificare a accepţiei multiplei interpretări la nivel sintactic, făcând distincţie între *omonimia sintactică*, pe de o parte şi *ambiguitatea sintactică*, pe de altă parte.

În mintea *emiţătorului* de mesaj nu există, principial, multivalenţă sintactică, echivocul sintactic (la nivelul propoziţiei şi al frazei) apărând numai la nivelul *receptorului* de mesaj lingvistic, care decodează informaţia sintactică transmisă de emiţător. Cu alte cuvinte, vorbitorul ştie întotdeauna ce vrea să comunice, existând, însă, şi situaţii în care multipla interpretare sintactică apare şi la nivelul *emiţătorului* de mesaj, fie în cazul vorbitorului instruit, care observă echivocul sintactic (cel neinstruit ignorându-l), fie în cazul vorbitorului care, în mod deliberat, ambiguizează propoziţia sau fraza. Având în vedere faptul că aceeaşi parte de propoziţie, propoziţie sau frază pot transmite mai multe informaţii sintactice (sunt multiinterpretabile sintactic), există astfel de părţi de propoziţie, propoziţii sau fraze, care sunt omonime sintactic atât din punctul de vedere al *emiţătorului* de mesaj, cât şi din punctul de vedere al *receptorului* acestuia.

În altă ordine de idei, *omonimia sintactică*[1110] reprezintă, în opinia noastră, *relaţia la nivel sintactic ce se stabileşte între părţi de propoziţie, propoziţii sau fraze cu aceeaşi organizare fonologică care sunt, însă, diferite în privinţa informaţiei sintactice transmise* (a *funcţiei sintactice*). Omonimie sintactică există nu numai la nivelul *receptorului* de mesaj lingvistic, ci şi la nivelul *emiţătorului* acestuia. De exemplu, în tipul de fraze *E voie să pleci* şi *Nu-i voie să fumaţi aici!*, propoziţiile *Să pleci* şi, respectiv, *Să fumaţi aici* pot fi analizate, deopotrivă din punctul de vedere al *vorbitorului* şi al *interlocutorului*, şi ca propoziţii *subiective*, şi ca propoziţii *circumstanţiale de relaţie*. Sunt propoziţii *subiective* dacă vorbitorul şi interlocutorul consideră că *e voie* şi *nu-i voie* sunt structuri analitice

---

[1109] *Idem, ibidem.*

[1110] Despre *omonimia sintactică*, vezi Stati, OS, p. 392; Stati, *Omonimie*, p. 137; Hodiş, *Propoziţii*, p. 27-28.

impersonale, cu funcţia sintactică de predicat, echivalente cu structurile analitice impersonale *e necesar, e binevenit* etc. Sunt propoziţii circumstanţiale de relaţie dacă substantivul *voie* are funcţia sintactică de *subiect*, având independenţă sintactică ca şi în structura *a avea voie*, unde *voie* este complement direct: „Degeaba, oamenii nu s-au lăsat înfricoşaţi nici de armată, că ştiau bine că armata n-are *voie* să tragă". (Rebreanu, *Opere*, p. 781).

Urmărim omonimia sintactică atât la nivelul *propoziţiei*, cât şi la nivelul *frazei*.

2.8.1.a. Omonimia sintactică la nivelul propoziţiei

În interiorul propoziţiei, unul şi acelaşi cuvânt poate avea, în contexte distincte, diferite funcţii sintactice. De exemplu, cuvântul *lui* poate fi, în diverse propoziţii, *complement indirect*: „Ea se apără c-o mână,/Însă totuşi *lui* se lasă". (Eminescu, *Poezii*, p. 52); *atribut*: „Se poate ca bolta de sus să se spargă,/Să cadă nimicul cu noaptea lui largă". (Eminescu, *Poezii*, p. 28) sau *cuvânt fără funcţie sintactică* (articol hotărât proclitic, marcă a cazurilor genitiv şi dativ): „*Lui* Grigore însă i se părea că în ochii lor luceşte ceva deosebit şi că toată înfăţişarea lor ar fi mai dârză". (Rebreanu, *Opere*, p. 781) (dativ); „În Amara, în jurul cârciumii *lui* Busuioc, era mai multă lume ca de obicei". (Rebreanu, *Opere*, p. 782); (genitiv).

Cuvântul *mi* poate avea, în propoziţii diferite, funcţii sintactice diferite, şi anume, funcţia sintactică de *complement indirect*: „Mie oamenii *mi* se par liniştiţi, zise Titu". (Rebreanu, *Opere*, p. 783) sau funcţia sintactică de *atribut* (în distribuţie cu un substantiv): „Când sufletu-*mi* noaptea veghea în estaze,/Vedeam ca în vis pe-al meu înger de pază". (Eminescu, *Poezii*, p. 29). În alte propoziţii, *mi* este *cuvânt fără funcţie sintactică*, fie în cazul dativ etic: „Şi unde *mi*-au început să se repeadă în soldaţi cu furci, cu pietre, de nici n-au nimerit, sărmanii, încotro să fugă..." (Rebreanu, *Opere*, p. 781), fie ca marcă a categoriei gramaticale a diatezei: „Şi dacă norii deşi se duc/De iese-n luciu luna,/E ca aminte să-*mi* aduc/De tine-ntotdeauna". (Eminescu, *Poezii*, p. 147).

2.8.1.b. Omonimia sintactică la nivelul frazei

Despre fenomenul omonimiei sintactice la nivelul frazei există puţine studii de specialitate în lingvistica românească.

Unii specialişti[1111] consideră că omonimia sintactică la nivelul frazei îşi are originea în cadrul raportului *tranzitivitate absolută - tranzitivitate relativă*. Astfel, analizând verbul *a şti* din tipul de frază *Voi şti când vei veni*, drept *tranzitiv „relativ"* (un verb care necesită o complinire a valenţei de complement direct) sau *tranzitiv „absolut"* (un verb în cazul căruia ideea de complement direct este implicată în semantica sa), propoziţia *Când vei veni* poate fi interpretată fie ca propoziţie completivă directă, fie ca propoziţie

[1111] Hodiş, *Propoziţii*, p. 27.

circumstanţială temporală[1112]. Din moment ce verbele pot fi *tranzitive* sau (şi) *intranzitive*, distincţia dintre tranzitivitatea „absolută" şi tranzitivitatea „relativă" credem că nu este operantă. Valenţa unui verb tranzitiv trebuie complinită în mod obligatoriu, nu facultativ, ideea unei tranzitivităţi „absolute" fiind discutabilă şi greu de acceptat. Prin urmare, fraza în discuţie are două interpretări sintactice numai dacă avem în vedere faptul că *structura de suprafaţă Voi şti când vei veni* conţine structura de adâncime *Voi şti asta când vei veni*. În acest caz, propoziţia *Când vei veni* poate fi fie circumstanţială de timp, indicând circumstanţa temporală a acţiunii exprimate de verbul *a şti*, fie apozitivă, explicând antecedentul *asta*.

„Un alt mobil al omonimiei sintactice"[1113] îl constituie întrebuinţarea „personală" sau „impersonală" a unui verb regent, în opinia aceluiaşi cercetător. Astfel, tipul de frază *Dar mai mult îl necăjea că o să-i rupă nasturele* este analizată ca o frază ce conţine o principală şi o subiectivă, dacă admitem „întrebuinţarea impersonală a verbului-predicat *necăjea*, sau poate fi interpretată ca o principală urmată de o propoziţie instrumentală, dacă „subiectul verbului predicat este subînţeles din contextul lingvistic sau extralingvistic[1114].

Sintagma „întrebuinţare personală" sau „impersonală" a unui verb este, în opinia noastră, discutabilă. Nu avem a face cu acelaşi verb, pe care îl întrebuinţăm „personal" sau „impersonal". În cele două fraze diferite, şi anume, *Dar mai mult îl necăjea că o să-i rupă nasturele* (verb predicat + subiectivă) şi *Dar mai mult îl necăjea că o să-i rupă nasturele* (subiect subînţeles + verb predicat + propoziţie instrumentală), operăm, de fapt, cu două verbe distincte: unul *impersonal* (în prima frază) şi altul, (şi nu unul şi acelaşi), *personal* (în cea de a doua frază).

Având în vedere tipurile de fraze oferite în lingvistica românească pentru ilustrarea omonimiei sintactice, propunem câteva tipuri de enunţuri organizate sub formă de frază, analizabile din perspectiva omonimiei sintactice.

Structurile analitice impersonale *a-i părea bine* şi *a-i părea rău* pot fi dublu interpretate. Ele sunt sau echivalente cu structurile analitice impersonale *a fi bine, a fi rău* etc, intrând în distribuţie cu propoziţii subiective[1115] (***E mai bine să-i bage pe toţi la dubă şi să-i înveţe omenie!*"** (Rebreanu, *Opere*, p. 794); ***N-ar fi rău*** să treci după-masă pe la cameră, puiule!" (Rebreanu, *Opere*, p. 794)), sau pot fi considerate structuri analitice incompatibile cu funcţia sintactică subiect (sintetic sau analitic propoziţional)[1116], fiind numite, din

---

[1112] *Idem, ibidem.*
[1113] Hodiş, *Propoziţii*, p. 28.
[1114] Hodiş, *Propoziţii*, p. 29.
[1115] GA, 2, p. 267.
[1116] Irimia, *Structura*,, p. 160.

această cauză, „expresii verbale impersonale *absolute*”[1117]. Astfel, în frazele „Bine-ţi pare *să fii singur, crai bătrân fără de minţi...* (Eminescu, *Poezii*, p. 62) şi ***Îi părea rău să se plimbe singur astăzi***, propoziţiile *Să fii singur, crai bătrân fără de minţi* şi, respectiv, *Să se plimbe singur astăzi* pot fi interpretate fie ca propoziţii *subiective*, fie ca propoziţii *circumstanţiale de relaţie*, în funcţie de compatibilitatea structurilor analitice *bine-ţi pare* şi *îi părea rău* cu funcţia sintactică de subiect.

Tipul de frază „Putem *să ne ducem*, că n-are să ne omoare”. (Rebreanu, *Opere*, p. 772) conţine propoziţia *Să ne ducem*, propoziţie dublu analizabilă sintactic. Într-o primă interpretare, propoziţia *Să ne ducem* poate fi analizată ca o *completivă directă*, având ca regent verbul tranzitiv *putem*. Dacă, însă, considerăm că structura de suprafaţă *Putem să ne ducem...* conţine structura de adâncime *Asta putem să ne ducem*, propoziţia *Să ne ducem* este propoziţie apozitivă, ea explicând antecedentul *asta*.

În limba română, verbul *a părea*, atunci când intră în distribuţie cu forma neaccentuată a pronumelui refexiv în cazul acuzativ *se* este urmat de o propoziţie subiectivă: „*Se pare* că furtuna ridică al ei glas,/Că vântul trece-n spaimă pe-al mărilor talaz”. (Eminescu, *Poezii*, p. 70). Acelaşi verb *a părea* este inclus, însă, şi în categoria copulelor lexico-gramaticale, el necesitând o complinire nume predicativ, reprezentată, la nivelul frazei, printr-o propoziţie predicativă: „Vasile Mogrea *păru* că se interesează grozav de vârful ţigării, urmărind cu atenţie de expert al religiei combustia tutunului”. (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 183). Există, însă, fraze de tipul ***Părea că a îmbătrânit***, în care propoziţia *Că a îmbătrânit* este fie propoziţie *subiectivă*, structura de adâncime fiind ***Se pare că a îmbătrânit***, fie propoziţie *predicativă*, structura de adâncime fiind ***El/ea părea că a îmbătrânit***. Propoziţia *Că a îmbătrânit* este, deci, o propoziţie omonimă din punct de vedere sintactic.

Există mai multe procedee sintactice de *evitare* a omonimiei sintactice. Astfel, unităţile sintactice *omonime* pot fi *dezomonimizate* prin *adăugarea* unei părţi de propoziţie. De exemplu, în tipul de frază ***Voi şti când vei veni***, omonimia sintactică de la nivelul propoziţiei *Când vei veni* (completivă directă sau circumstanţială de timp) este dizolvată prin adăugarea complementului direct *asta*, propoziţia în discuţie având, în acest caz, o singură interpretare sintactică: *circumstanţială de timp*.

2.8.2. Ambiguitatea sintactică

Dacă omonimia sintactică se manifestă atât la nivelul interlocutorului, cât şi la cel al vorbitorului, *ambiguitatea sintactică* apare exclusiv la nivelul *interlocutorului*. Structurile sintactice ambigue din punct de vedere sintactic

---

[1117] Irimia, *Structura*,, p. 160.

sunt susceptibile de o multiplă interpretare numai pentru receptorul de mesaje lingvistice, în mintea emiţătorului de mesaje neexistând ambiguitate sintactică. Ambiguitatea sintactică are un caracter potenţial, adică „un anumit enunţ admite mai multe interpretări sintactice numai dacă îl desprindem de contextul său lingvistic”[1118].

Ambiguitatea sintactică reprezintă, în opinia noastră, relaţia la nivel sintactic ce se stabileşte între părţi de propoziţie, propoziţii sau fraze cu aceeaşi organizare fonologică, distincte, însă, din punctul de vedere al informaţiei sintactice (funcţiei sintactice) transmise, ambiguitatea sintactică existând exclusiv pentru *receptorul* de mesaj lingvistic. De exemplu, în tipul de propoziţie *Îi dau cartea lui Ion,* substantivul *lui Ion* poate fi, din perspectiva receptorului de mesaj, fie *complement indirect*, fie *atribut*.

Ambiguitatea sitactică se manifestă la *nivelul propoziţiei* şi la *nivelul frazei*.

2.8.2.a. Ambiguitatea sintactică la nivelul propoziţiei

Având în vedere satisfacerea condiţiilor obligatorii ale existenţei ambiguităţii sintactice (identitate la nivelul organizării fonologice şi non-identitate în plan sintactic), identificăm următoarele *tipuri* de structuri ambigue din punct de vedere sintactic la nivelul propoziţiei:

A. Din punctul de vedere al *cauzelor* care generează ambiguitatea sintactică la nivel sintactic, identificăm:

a) propoziţii ambigue sintactic datorită ambiguităţii *lexicale* a unui cuvânt conţinut în propoziţie. Exemplu: Structura de suprafaţă *Frica profesorului* conţine structurile de adâncime *Profesorului îi este teamă* şi, respectiv, *Cineva se teme de profesor*.

b) propoziţii ambigue sintactic datorită posibilităţii unei duble interpretări sintactice a *aceluiaşi* cuvânt din propoziţie. În tipul de enunţ „Devin o brută!” îşi repetă Comşa oprindu-se înaintea unei vitrine pentru a lăsa câinele *doamnei*”. (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 175), substantivul *doamnei*, din propoziţia *Pentru a lăsa câinele doamnei*, poate fi dublu interpretat sintactic, fie având funcţia sintactică de *atribut*, fie aceea de *complement indirect*.

c) propoziţii ambigue sintactic datorită *elipsei*. Exemplu: Tipul de propoziţie eliptică *Ioana, uşa!*, poate însemna *Ioana, închide uşa!* (vocativ + predicat + complement direct) sau *Ioana, fii atentă la uşă!* (vocativ + predicat + complement indirect).

B. Având în vedere criteriul *formei*, identificăm următoarele *tipuri* de ambiguitate la nivelul propoziţiei:

a) *cuvinte sintetice*[1119] ambigue din punct de vedere sintactic. Exemplu:

[1118] Stati, OS, p. 389.

[1119] Nu este vorba despre *sintetic* (şi, respectiv, *analitic*) la nivel de *flexiune* (exemplu:

„Îmbrăcă paltonul, acompaniat de această muzică şi grăbi să ducă vestea *prietenului*". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 177). Substantivul *prietenului*, din tipul de propoziţie ***Să ducă vestea prietenului,*** poate fi, din perspectiva receptorului de mesaje lingvistice, *atribut* sau *complement indirect*. Implicaţiile morfologice sunt evidente, ambiguitatea sintactică presupunând şi alternarea cazurilor genitiv şi dativ.

b) *structuri analitice nonpropoziţionale* ambigue sintactic. Exemplu: Structura analitică *gură-cască,* din tipul de propoziţie *Povestesc snoava lui gură-cască*, poate fi, din perspectivă sintactică diferită, complement indirect sau atribut.

c) *structuri prepoziţionale* ambigue din punct de vedere sintactic. De exemplu, structura prepoziţională *de asta,* din tipul de propoziţie ***De asta am venit*** este interpretabilă sintactic fie ca un circumstanţial de *cauză,* fie ca un circumstanţial de *scop*. În enunţul „Nerăbdător, opri o birjă, coborî în drum să ia o sticlă de vin negru, fructe şi bomboane *pentru copii*". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 177), propoziţia *Să ia o sticlă de vin negru, fructe şi bomboane* ***pentru copii*** conţine structura prepoziţională *pentru copii,* care, din perspectiva interlocutorului, este dublu analizabilă sintactic, fie ca *atribut,* fie ca un *complement indirect*.

d) *structuri multiple* ambigue din perspectivă sintactică. În tipul de propoziţie *Trimit dicţionarul* ***lui Radu şi Ion,*** structura multiplă *lui Radu şi Ion* poate fi interpretată ca un *complement indirect* sau ca *atribut*. Opţiunea pentru una dintre cele două posibilităţi de analiză îi revine receptorului de mesaj lingvistic.

e) propoziţii ambigue din punct de vedere sintactic datorită *dublei posibilităţi de analiză a predicatului*. În tipul de propoziţie *A aruncat mănuşa,* predicatul poate fi fie *sintetic* (caz în care, substantivul *mănuşa* este complement direct), fie *analitic* (*a arunca mănuşa* însemnând „a provoca pe cineva").

2.8.2.b. Ambiguitatea sintactică la nivelul frazei

Ambiguitatea sintactică nu se manifestă numai în interiorul propoziţiei, ci şi la nivelul frazei. La nivelul frazei româneşti, identificăm următoarele tipuri de propoziţii ambigue din punct de vedere sintactic:

A. Din punctul de vedere al *felului* propoziţiei la care propoziţia ambiguă este subordonată, se pot distinge:

a) Propoziţii ambigue din punct de vedere sintactic subordonate unei propoziţii *principale*: „*Când citi primele rânduri*, dispăru amintirea neplăcută şi

---

venii - flexiune sintetică; *am venit* - flexiune analitică), ci despre *sintetic* (şi, respectiv, *analitic*) la nivel de cuvânt (exemplu: *fată - cuvânt sintetic*; *gură-cască - structură analitică*).

mutra obraznică a funcţionarului comercial". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 177) (*temporală* + principală sau *cauzală* + principală). Propoziţia secundară subordonată *Când citi primele rânduri* poate fi receptată de către interlocutor, cu şanse egale, fie ca circumstanţială *temporală*, dacă propoziţia este simţită de interlocutor ca fiind preponderent temporală, arătând timpul când se petrece acţiunea exprimată de verbul dispăru, fie ca circumstanţială *cauzală*, dacă propoziţia în discuţie indică, în mod prevalent, motivul acţiunii exprimate de verbul *dispăru*. Opţiunea pentru una din cele două valori semantico-sintactice se face şi în funcţie de valoarea de conjuncţie subordonatoare temporală sau cauzală a lui *când*.

b) Propoziţii ambigue din punct de vedere sintactic subordonate unei propoziţii *secundare* şi *subordonate*: „Să se ştie că toate au o margine, chiar şi în ţara noastră binecuvântată, şi că pietrele s-ar ridica singure să ne lovească *dacă am tolera* ca sângele românilor să plătească incapacitatea guvernului". (Rebreanu, *Opere*, p. 793) (principală + subiectivă + subiectivă + finală + *condiţională* + completivă directă) sau principală + subiectivă + subiectivă + finală + *cauzală* + completivă directă). Propoziţia *Dacă am tolera* este pentru interlocutor *condiţională* sau *cauzală*, în funcţie de valenţa semantico-sintactică prevalentă (cea condiţională sau cea cauzală).

B. Din punctul de vedere al *numărului* propoziţiilor ambigue din frază, se pot distinge:

a) Fraze ce conţin *o singură* propoziţie ambiguă din punct de vedere sintactic. Exemplu: „Amândoi raportară că oamenii sunt liniştiţi, cam murmură ei din pricina învoielilor, după obicei, dar *numai să se îndrepte puţin vremea* şi toţi se vor da pe brazdă". (Rebreanu, *Opere*, p. 790) (principală + completivă directă + + *temporală* + completivă directă) sau (principală + completivă directă + completivă directă + *cauzală* + completivă directă) sau (principală + completivă directă + completivă directă + *condiţională* + completivă directă). Propoziţia *Numai să se îndrepte puţin vremea* poate fi interpretată de către interlocutor fie ca *temporală*, fie ca circumstanţială de *cauză*; fie ca circumstanţială *condiţională*, în funcţie de informaţia semantico-sintactică simţită ca fiind predominantă: cea temporală, cea cauzală sau cea condiţională.

b) Fraze ce conţin *două* sau mai multe propoziţii ambigue din punct de vedere sintactic. Exemple: „*Când nu suna nimeni la uşă* şi *agenda arăta o zi goală*, îmbrăca paltonul, răsucea cheia şi pornea să alunge pe uliţi mărginaşe un duşman care-i fugea înainte". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 184) (*temporală* + *temporală* + principală + principală + principală + finală + atributivă) sau (*cauzală* + *cauzală* + principală + principală + principală + finală + atributivă). Propoziţiile *Când nu suna nimeni la uşă* şi, respectiv, *Agenda arăta o zi goală*, aflate în raport de coordonare copulativă, sunt ambigue din punct de vedere

sintactic, deoarece ele pot fi interpretate fie ca propoziţii circumstanţiale *temporale*, fie ca propoziţii circumstanţiale *de cauză*.

În cazul *ambiguităţii sintactice*, există mai multe mijloace de *dezambiguizare* sintactică. Un prim procedeu de evitare a ambiguităţii sintactice este *adăugarea* unei părţi de propoziţie în interiorul structurii sintactice ambigue. De exemplu, dacă tipul de propoziţie *Ioana, uşa!* este ambiguă sintactic, propoziţia *Ioana, închide uşa!* poate avea o singură interpretare sintactică. Ambiguitatea sintactică poate fi evitată şi prin *suprimarea* unei părţi de propoziţie. De exemplu, în tipul de propoziţie *El duce vestea prietenului*, termenul *prietenului* este ambiguu din punct de vedere sintactic (complement indirect sau atribut), dar dacă suprimăm complementul direct *vestea*, propoziţia *El duce prietenului* devine clară din punct de vedere sintactic.

Un alt mijloc de dezambiguizare a structurilor sintactice ambigue este acela al *schimbării topicii* în propoziţie. Tipul de propoziţie „Să ia o sticlă de vin negru, fructe şi bomboane *pentru copii*". (Cezar Petrescu, *Întunecare*, p. 177) este ambiguă din punct de vedere sintactic, deoarece structura prepoziţională *pentru copii* poate fi analizată sintactic fie ca atribut, fie ca un complement indirect. Tipul de propoziţie *Să ia o sticlă de vin negru, pentru copii fructe şi bomboane* admite, însă, o singură interpretare sintactică a elementelor ei componente.

Un alt procedeu de evitare a ambiguităţii sintactice este *substituirea* unui cuvânt cu un echivalent morfologic al lui. Tipul de propoziţie *Trimit dicţionarul lui Radu şi Ion* nu mai este ambiguă sintactic dacă înlocuim substantivul *dicţionarul* cu un pronume personal: *Îl trimit lui Radu şi Ion*.

3. PRAGMATICĂ ŞI RETORICĂ LINGVISTICĂ APLICATĂ

3.1. Concepte ale modelului etnometodologic în analiza conversaţională, cu aplicaţie la limba română

Etnometodologia este o orientare în sociologia americană, al cărei fondator a fost, în anii '50, H. Garfinkel[1120]. În opinia etnometodologilor, ordinea socială „nu este determinată de norme şi reguli impuse din afară, cărora membrii unei comunităţi trebuie să li se conformeze, ci este creată din interior; organizarea, coordonarea şi înţelegerea activităţilor cotidiene se bazează pe principiile bunului simţ"[1121]. Cei care au propus modelul etnometodologic de analiză a conversaţiei[1122] susţin ideea că există un sistem *implicit* de organizare a conversaţiei, acest sistem având două componente: una vizează *structura* intervenţiilor dintr-o conversaţie, iar cealaltă *regulile accesului la cuvânt*.

Studiul de faţă îşi propune să ia în discuţie trei concepte de bază ale modelului etnometodologic în analiza conversaţională, şi anume *perechile de adiacenţă*, *corecturile* şi *presecvenţele*.

a) *Perechile de adiacenţă*

Intervenţiile conversaţionale pot aparţine unui anumit act de vorbire, dar pot cuprinde şi alte acte de vorbire. Dacă se urmăresc actele de vorbire în conversaţie, se observă că acestea „nu ocurează izolat: multe dintre ele au conexiuni cu alte acte de vorbire"[1123]. Este vorba despre secvenţe „în doi membri", care formează un schimb conversaţional de replici. În analiza conversaţiei, aceste perechi sunt numite *perechi de adiacenţă* (*adjacency pairs; paar sequenzen*). Aceste secvenţe au caracter *dialogic* şi se înscriu sub semnul *obligativităţii*. Astfel, „se poate considera ca o *îndatorire socială* faptul că o întrebare va primi un răspuns"[1124]. Dacă nu se întâmplă aşa, trebuie impuse sancţiuni:

Zoe: Ce-ai făcut, Ghiţă? Ai fost la Caţavencu?

Pristanda: Am fost, coană Joiţico... (Caragiale, *Teatru*, p. 86).

[1120] H. Garfinkel, *Remarks on ethnomethodology*, în J. J. Gumperz, D. H. Hymes, *Directions in Sociolinguistics*, New York, 1972.

[1121] Liliana Ionescu Ruxăndoiu, *Conversaţia. Structuri şi strategii*, Editura All Educational, Bucureşti, 1999, p. 43 [= Ionescu, *Conversaţia*].

[1122] Vezi H. Sacks, E. Schegloff, G. Jefferson, *A simple systematics for the organization of turn-taking in conversation*, în *Language*, 50, 1974, p. 696-755.

[1123] J. Meibauer, *Pragmatik.Eine Einführung*, Tübingen, 1999, p. 133 [= Meibauer, *Pragmatik*].

[1124] Meibauer, *Pragmatik*, p. 134.

Secvenţele „în doi membri", perechile de adiacenţă, se pot observa foarte bine în cadrul diverselor secvenţe ale actelor de vorbire, ca de exemplu:

1) salut / răspuns la salut:

Fifina (care a intrat numaidecât după Iulia, trece degrabă între ei la mijloc, înainte de a ajunge unul la altul; către Peruzeanu, făcându-i o reverenţă gingaşe) : Bună dimineaţa, domnule.

Peruzeanu (contrariat, aparte) : Fifina! Nu mă-ndoiam!

(Stăpânindu-se, tare) Bună dimineaţa, doamnă. (Caragiale, *Teatru*, p. 262);

2) întrebare / răspuns:

Tipătescu: Ei? ... s-a pus patruzeci şi patru de steaguri?

Pristanda (cu tărie) : S-a pus, coane Fănică, s-a pus... Poate unul-două să le fi dat vântul jos ... da' s-a pus ...(Caragiale, *Teatru*, p. 71);

Trahanache: Fănică a ieşit?

Pristanda: Ba nu, coane Zahario, vine numaidecât, momental e dincolo ... A! iată conul Fănică. (Caragiale, *Teatru*, p. 75);

Tipătescu (apare în fund cu un fecior): Unde e Ghiţă?

Feciorul: L-am căutat în tot târgul, coane Fănică, nu e. (Caragiale, *Teatru*, p. 82);

Trahanache: Joiţico! (Către Tipătescu). A aflat?

Tipătescu: Ştie tot! (Caragiale, *Teatru*, p. 86);

Zoe: Unde e? Unde poate să fie Caţavencu?

Tipătescu: Nu ştiu: a fugit, a murit, a intrat în pământ ... (Caragiale, *Teatru*, p. 125);

3) ofertă / acceptare / respingere:

Tipătescu: Să-mi afli ce scrisoare e aia şi de cine e vorba.

Pristanda: Ascult, coane Fănică. (Caragiale, *Teatru*, p. 73);

Tipătescu: Dacă s-ar putea să punem mâna pe firul ăsta – nu doar că mi-e teamă de intrigile proaste ale lui Caţavencu – dar n-ar fi rău să-l dezarmăm cu desăvârşire, ş-apoi să-l lucrăm pe onorabilul!

Pristanda: Curat să-l lucrăm! (Caragiale, *Teatru*, p. 74);

4) reproş / dezvinovăţire:

Pristanda (mâhnit): Îmi pare rău! tocmai coana Joiţica, tocmai dumneei, care de! ... să ne aşteptăm de la dumneei la protecţie ...

Tipătescu: Apoi, ea n-a zis-o cu răutate, a zis-o de glumă. Nu ştie şi nenea Zaharia şi ea că eşti omul nostru... (Caragiale, *Teatru*, p. 71);

Tipătescu (râzând): Le-ai mai numărat o dată pe toate astea şi aduni rău ...

Pristanda: Doamne păzeşte, coane Fănică, să trăiţi, patruzeci şi patru, în cap ... patruzeci şi patru ... Cum zic, unul-două, poate vântul ... ori cine ştie ... (Caragiale, *Teatru*, p. 72).

Actele de vorbire cu legături de vecinătate reprezintă „un element structural frecvent al conversaţiilor, avându-se în vedere, mai ales, faptul că

fazele sau etapele de deschidere şi încheiere a discuţiilor au marca perechilor de adiacenţă"[1125].

b) *Corecturile*

Nicăieri nu s-a manifestat mai clar puterea analitică a studiului conversaţional, ca în cazul cercetării corecturilor. Acestea reprezintă „un caz de utilizare defectivă a limbii, caz ce nu aparţine obiectului lingvisticii". Din acest motiv, analiza conversaţiei „are relevanţă atât conversaţională, cât şi structurală, în privinţa fenomenelor de corectare"[1126].

După E. Schegloff, G. Jefferson şi H. Sacks[1127], există trei faze ale organizării corecturii, şi anume:

1) *Reparandum* (R) = parte a aserţiei pe baza căreia ia naştere corectura;

2) *Iniţierea corecturii* (IC) = mijloace lingvistice cu ajutorul cărora este indicată necesitatea corecturii;

3) *Realizarea corecturii* (RC) = parte a aserţiei care înlocuieşte Reparandum-ul.

În analiza conversaţională, se face distincţie între *corecturile vorbitorului* (la ceea ce, tocmai, a afirmat) („Selbstreparaturen") şi *corecturile receptorului* (la ceea ce, tocmai, a auzit) („Fremdreparaturen")[1128]. Un exemplu în care apare o corectură a vorbitorului la propriile spuse ni-l oferă teatrul lui Caragiale:

Caţavencu: Da, vom lupta contra guvernului!

Cetăţeanul (târât de curent): Da! vom lupta contra (sughiţând şi schimbând tonul) ... *adică nu* ... Eu nu lupt contra guvernului! (Caragiale, *Teatru*, p. 106).

Vorbitorul, în acest caz proverbialul cetăţean turmentat din *O scrisoare pierdută*, a vrut, iniţial, să afirme că va lupta contra guvernului, dar, mai apoi, şi-a schimbat aserţia, iniţiind o corectură.

Prin *corectura receptorului,* se înţelege „modalitatea prin care ascultătorul corectează vorbitorul"[1129]. Urmărim, în continuare, într-un exemplu excerptat din teatrul lui Caragiale, maniera în care receptorul iniţiază corectura la cele spuse de către vorbitor şi tot el o realizează:

„Dandanache: Eu la masă o să stau ori lângă d-ta, ori lângă consoarta d-tale...

Tipătescu: Care consoarta mea?

Dandanache: Doamna.

Zoe (aparte): A! idiot!

[1125] Meibauer, *Pragmatik*, p. 135.
[1126] Meibauer, *Pragmatik*, p. 140.
[1127] E. Schegloff, G. Jefferson, H. Sacks, *The preference for self-correction in the organization of repair in conversation*, în *Language*, 53, 1977, p. 361-382 [= Schegloff, Jefferson, Sacks, *Preference*].
[1128] Meibauer, *Pragmatik*, p. 140.
[1129] Meibauer, *Pragmatik*, p. 142.

Tipătescu (impacientat): *Pardon* , domnule Dandanache, doamna e soţia d-lui prezident al Comitetului, domnul care v-a adus aici (subliniază silabic), domnul Zaharia Trahanache, doamna Zoe Zaharia Trahanache ... eu sunt Ştefan Tipătescu, prefectul judeţului... cu doamna sunt numai prieten..." (Caragiale, *Teatru*, p. 130).

Avându-se în vedere persoana căreia îi aparţine iniţiativa corecturii, se poate face distincţie între o aşa-numită *iniţiere proprie* a corecturii („Selbstinitiierung") şi o aşa-zisă *iniţiere străină* a corecturii („Fremdinitiierung")[1130]. Astfel, după Schegloff, Sacks şi Jefferson[1131], există mai multe tipuri de corecturi:

a) iniţierea proprie a corecturii de către vorbitor: vorbitorul iniţiază corectura şi vorbitorul însuşi o realizează;

b) iniţierea proprie a corecturii de către receptor: vorbitorul îi cere receptorului să facă o corectură şi acesta (receptorul) o face;

c) iniţierea străină a corecturii de către vorbitor: receptorul îi cere vorbitorului să facă o corectură şi vorbitorul însuşi o realizează;

d) iniţierea străină a corecturii de către receptor: receptorul iniţiază corectura şi receptorul o realizează.

În general, există tendinţa ca vorbitorul să iniţieze şi să facă corecturi, acestea fiind, evident, în strânsă legătură cu aspecte ale politeţii („face saving"). Ca *indicatori* pentru iniţierea proprie a corecturii, există anumite expresii ca *sau, deci, în ceea ce priveşte, nu, eu cred*, dar şi întreruperi, întinderi ale sunetelor şi pauze. Ca *indicatori* ai iniţierii străine a unei corecturi, sunt utilizate particule precum *hm, vă rog*, apoi diverse întrebări şi repetări ale Reparandum-ului[1132].

Observând, în totalitate, corecturile, se poate vedea că receptorul şi vorbitorul conlucrează activ în conversaţie, pentru a se înţelege reciproc.

c) *Presecvenţe*

Presecvenţă este termenul care desemnează „atât un anumit tip de intervenţie: aceea care prefigurează un mod specific de acţiune (deci un tip specific de act verbal), cât şi secvenţa din care face parte această intervenţie"[1133].

Termenul *presecvenţă* reprezintă „un anumit fel de contribuţie la conversaţie şi un anumit fel de secvenţă care conţine o asemenea contribuţie (presecvenţă tip contribuţie şi presecvenţă tip secvenţă)"[1134]. Se observă, spre exemplu, că o chemare conţine o contribuţie care include motivul pentru apelul respectiv, ca în exemplul (2):

(2) K: Mamă

[1130] *Idem, ibidem*.
[1131] Schegloff, Jefferson, Sacks, *Preference*, p. 362.
[1132] Meibauer, *Pragmatik*, p. 142.
[1133] Ionescu, *Conversaţia*, p. 55.
[1134] St. C. Levinson, *Pragmatik*,Tübingen, 1994, p. 343 [= Levinson, *Pragmatik*].

M: Da, dragă

K: Vreau o cârpă / să curăţ geamurile (J. M. Atkinson, P. Drew, *Order in Court*, London, 1979, p. 46 [= Atkinson, Drew, *Order*]).

Datorită faptului că motivele pentru lansarea unui apel sunt numeroase, apelurile sunt, în general, presecvenţe tip contribuţie; majoritatea presecvenţelor tip contribuţie prefigurează acţiunea specifică pe care o preced.

Structura unor intervenţii „este transparentă pentru tipul de act verbal pe care intenţionează să-l realizeze ulterior emiţătorul", asemenea intervenţii având rolul „de a verifica disponibilităţile receptorului pentru actul intenţionat, deschizând secvenţe conectate într-un mod specific cu cele de bază"[1135].

Presecvenţele reprezintă pentru iniţiatorul conversaţiei „un mod strategic de a evita un act de solicitare şi de a declanşa o ofertă de cooperare din partea interlocutorului", funcţia strategică a unor presecvenţe, legată de „atenuarea şocului unui anunţ cu conţinut neplăcut pentru interlocutor", reflectând, de asemenea, „o atitudine cooperativă"[1136]. În acest sens, am ales câteva pasaje din teatrul lui Caragiale, pasaje ce conţin presecvenţe:

Tipătescu: Spune odată istoria de-aseară, că mă grăbesc.

Pristanda: Bine ziceţi, coane Fănică. [...] şi binişor ca o pisică, mă sui pe uluci să mă pui s-ascult: *auzeam şi vedeam cum v-auz şi m-auziţi, coane Fănică, ştiţi, ca la teatru.*

Tipătescu (interesându-se): Ei, ce?

Pristanda: Jucaseră stos. (Caragiale, *Teatru*, p. 72);

Tipătescu: Las' că le dau eu voturi.

Pristanda: *Da să vedeţi ce s-a-ntâmplat... coane Fănică.* Din vorbă-n vorbă, Caţavencu zice:... (Caragiale, *Teatru*, p. 73);

Prin intermediul presecvenţelor se realizează, adesea, legătura dintre discursul iniţial şi discursul de bază al conversaţiei. Presecvenţele sunt, deci, „nu numai o strategie cooperativă, ci şi un factor al coeziunii structurale a conversaţiei"[1137]:

Tipătescu: Eu sunt un om căruia-i place să joace pe faţă... *Să-mi dai voie să-ţi spui ceva...* Ia, poftim, ia poftim, mă rog.

Caţavencu: Stimabile domn, d-tale îţi place să joci pe faţă, primesc.

Tipătescu: Aşa [...] Astfel dar, onorabile domn, d-ta – prin ce mijloace nu-mi pasă! – posedezi o scrisoare a mea, care poate compromite onoarea unei familii...(Caragiale, *Teatru*, p. 99).

În cadrul presecvenţelor, există *presolicitări, preoferte, preanunţuri, preinvitaţii, preîncheieri* etc. *Preîncheieri*, adesea realizate ca *Okay*, sunt recunoscute ca „iniţiative de încheiere potenţiale, altfel, fără ele, încheierile

---

1135 Ionescu, *Conversaţia*, p. 55.

1136 Ionescu, *Conversaţia*, p. 61.

1137 *Ibidem*, p. 62.

intervenţiilor comunicaţionale neputând fi identificate"[1138].

Alte modalităţi clare, evidente, de presecvenţă tip contribuţie sunt, printre altele, *preinvitaţiile*, ca următoarele:

(3) A: *Ce faci?*

B: Nimic.

A: Vrei ceva de băut? (Atkinson, Drew, *Order*, p. 253);

O presecvenţă tip contribuţie „nu este o contribuţie oarecare, care ocurează înaintea oricărei alte contribuţii (majoritatea contribuţiilor la conversaţie au această caracteristică); ea este o contribuţie care are un loc specific într-un anumit fel de secvenţă cu caracteristici distinctive"[1139]. Plecând de la o astfel de caracterizare a presecvenţelor tip contribuţie, Levinson găseşte şi alte feluri de presecvenţe, cum ar fi, de exemplu, *prerugăminţile*, ca de exemplu:

(4) A: *Aveţi ciocolată fierbinte?*

B: mmhmm

A: Puteţi să-mi daţi ciocolată fierbinte cu frişcă?

B: Sigur. (M. Merritt, *On questions following questions (in service encounters)*, în *Language in Society*, 5.3, 1976, p. 337) [= Merritt, *Questions*];

În acelaşi mod, fiind asemănătoare cu presecvenţele anterioare, pot fi recunoscute şi *prestabilirile unor întâlniri*:

(5) *A: Mmm / ce faci astăzi ?*

B: Mmm / păi / lucrez.

A: Îmm / de ce / mmm / ai vrea să treci pe la mine după aceea?

B: Nu pot // cred că nu. (Levinson, *Pragmatik*, p. 345).

O clasă interesantă de presecvenţe este reprezentată de *preanunţuri* sau *preinformări* Ele „servesc la câştigarea accesului la o contribuţie comunicativă extinsă"[1140]:

(6) A: *Oh, ghici ce s-a întâmplat?*

B: Ce?

A: Profesorul Deelis a intrat şi a pus o altă carte în ordinea impusă de el. (A. Terasaki, *Pre-announcement Sequences in Conversation, Social Science Working Paper*, 99, School of Social Science, University of California, 1976, p. 36) [= Terasaki, *Pre-announcement*].

1138 Levinson, *Pragmatik*, p. 343.

1139 Levinson, *Pragmatik*, p. 344.

1140 Levinson, *Pragmatik*, pg. 345.

3.2. Argumentare şi conectori argumentativi

1. Argumentarea

Numeroase acte de enunţare au funcţie argumentativă, care presupune „direcţionarea sau deturnarea destinatarului către o anumită concluzie”[1141]. Cu alte cuvinte, valoarea argumentativă a unui enunţ „nu reprezintă o consecinţă a informaţiilor transmise prin intermediul ei, ci fraza poate conţine diverse morfeme sau expresii care, pe lângă conţinutul lor informativ, servesc la conferirea unei orientări argumentative a enunţului, antrenând destinatarul într-o direcţie sau alta”[1142].

Argumentarea ca act lingvistic „are menirea de a defini poziţia unui vorbitor faţă de o posibilă problemă, serveşte drept procedură euristică pentru a descoperi şi formula, prin analiza anumitor date, o opinie personală, care, în felul acesta, devine explicită pentru subiectul însuşi sau urmăreşte să le comunice celorlalţi vorbitori o judecată proprie însoţită de argumente în măsură să-i dovedească validitatea”[1143]. Din punct de vedere comunicaţional, un text argumentativ este „un „act mare” lingvistic („macroact”), pe care un vorbitor îl produce pentru a se convinge pe sine însuşi ori pe unul sau mai mulţi interlocutori, de validitatea unei teze proprii sau a altcuiva”[1144].

Din perspectivă lingvistică, discursul argumentativ este „un tip discursiv alături de narativ (centrat pe desfăşurarea temporală), de descriptiv (organizat spaţial, papadigmatic), de injonctiv (incitând la acţiune)”, discursul argumentativ fiind „subiacent tuturor tipurilor: prezent în narativ prin ordonare, în descriptiv prin valorizare, în injonctiv prin componenta persuasiune”[1145].

Oswald Ducrot[1146] este de părere că, în privinţa argumentării, o primă noţiune care ar trebui definită este cea de *clasă argumentativă*. În opinia sa, un *locutor*, înţelegând prin acest cuvânt „un subiect vorbitor înserat într-o situaţie de discurs particular”, „plasează două enunţuri *p* şi *p'* într-o clasă argumentativă determinată de un enunţ *r*, dacă el consideră *p* şi *p'* ca argumente în favoarea lui

---

[1141] Oswald Ducrot, *Les échelles argumentatives*, Les Édition de Minuit, Paris, 1980, p. 11 [= Ducrot, *Les échelles*].
[1142] Ducrot, *Les échelles*, p. 11.
[1143] Vincenzo Lo Cascio, *Gramatica argumentării. Strategii şi structuri*, Editura Meteora Press, Bucureşti, 2002, p. 47 [= Cascio, *Gramatica*].
[1144] Cascio, *Gramatica*, p. 47.
[1145] Daniela Rovenţa-Frumuşani, *Argumentarea. Modele şi stategii*, Editura Bic All, 2000, p. 27 [= Rovenţa, *Argumentarea*].
[1146] Ducrot, *Les échelles*, p. 17.

r"[1147]. Supozând că enunţurile *Pierre est venu* şi *Paul est venu* acreditează concluzia *La réunion a été un succès*, Ducrot afirmă că, în acest caz, „enunţurile *Pierre est venu* şi *Paul est venu* aparţin clasei argumentative determinate de *La réunion a été un succès*"[1148].

În ceea ce priveşte *tehnicile argumentative*, Ch. Perelman şi L. Olbrechts-Tyteca[1149] consideră că acestea se bazează pe mai multe tipuri de argumente, cum ar fi: *argumentele quasi-logice*, *argumentele bazate pe structura realului*, dintre care pot fi amintite *relaţiile de succesiune* şi *relaţiile de coexistenţă*.

Anumite tipuri de discurs pe care le adresează un locutor *A* unui interlocutor *B* pot fi calificate ca fiind argumentative, fapt care ne determină, de multe ori, „să asimilăm argumentarea discursului şi să justificăm acest lucru declarând că operaţiile vieţii sociale implică faptul că nu există nici un tip de discurs care, inserat într-un context uman, să nu fie argumentativ, cu alte cuvinte, să nu releve intenţii şi procedee persuasive; discursul este prezentat, deci, ca un ansamblu de strategii menite să-l convingă pe celălat"[1150]. Altfel spus, „a postula că argumentarea se defineşte, în mod esenţial, prin prezenţa unui auditoriu implică studierea discursului produs exclusiv în funcţie de raporturile sociale pe care acesta le exprimă"[1151]. Un astfel de discurs argumentativ ar trebui să fie analizat în funcţie de:

a) intenţii (analiză textuală şi de implicit lingvistic);
b) interacţiunea orator-auditor (condiţii psiho-sociale);
c) eficacitate[1152].

Argumentarea este „*logica în acţiune*, logica utilizată în situaţiile în care omul intră în relaţie cu semenii pentru a-i convinge", argumentarea fiind „o organizare de propoziţii cu ajutorul raţionamentelor în vederea întemeierii (dovedirii) altei propoziţii, cu scopul de a convinge interlocutorul de adevărul sau falsitatea ei"[1153]. Astfel, pentru ca o argumentare să fie eficientă, este necesar ca „probele (argumentele) să se coroboreze între ele, adică să se completeze reciproc" şi, deoarece argumentele se exprimă în propoziţii, rezultă

[1147] *Idem, ibidem.*

[1148] Ducrot, *Les échelles*, p. 17.

[1149] Ch. Perelman, L. Olbrechts-Tyteca, *Traité de l'argumentation*, Paris, Presses Universitaires de France, 1958, p. 251-495.

[1150] Georges Vignaux, *L'argumentation. Essai d'une logique discursive*, Geneva, 1976, p. 3-4 [= Vignaux, *L'argumentation*].

[1151] Vignaux, *L'argumentation*, p. 14.

[1152] *Idem, ibidem.*

[1153] Constantin Sălăvăstru, *Teoria şi practica argumentării*, Editura Polirom, Iaşi, 2003, p. 34 [= Sălăvăstru, *Teoria*].

că este necesară „o organizare de propoziţii, în funcţie de criteriile de eficienţă ale argumentării”[1154].

Argumentarea a fost asociată unei *logici a cotidianului*[1155], dialogul argumentativ reclamând „participarea a cel puţin două persoane”, condiţia pentru dezvoltarea unui argument fiind „existenţa unui dezacord ce există între ele în privinţa unei anumite probleme”[1156]. Altfel spus, „un locutor, formulând un enunţ, apără, subînţelege sau presupune una sau mai multe propoziţii care, în interpretarea pe care o face interlocutorul său, sunt judecate ca fiind false sau incorecte de către cel din urmă”[1157].

Jean-Claude Anscombre şi Oswald Ducrot[1158] consideră că argumentarea trebuie să satisfacă două condiţii. Mai întâi, „un locutor face o argumentare dacă prezintă un enunţ E1 (sau un ansamblu de enunţuri) ca fiind destinat pentru a admite un altul E2 (sau un ansamblu de alte enunţuri)”. Mai apoi, pentru ca un enunţ E1 să poată fi dat ca argument în favoarea unui enunţ E2, „nu este suficient ca E1 să conţină argumente pentru a ajunge la E2, ci structura lingvistică a enunţului E1 trebuie, în plus, să satisfacă anumite condiţii pentru a fi apt să se constituie, în discurs, un argument pentru E2”[1159]. În opinia celor doi lingvişti, atunci când un locutor construieşte o argumentare, el prezintă în faţa noastră un enunţ E1 (sau un ansamblu de enunţuri) ca fiind argument, înainte de a autoriza un alt enunţ E2 explicit sau implicit. Cu alte cuvinte, argumentarea ar putea fi descrisă ca fiind „realizarea a două acte: pe de o parte, enunţarea argumentului şi, pe de altă parte, un act inferenţial, operat atunci când se exprimă sau se subînţelege concluzia”[1160].

În opinia lui Sorin Stati[1161], termenul *argumentare* este la modă, dar, în acelaşi timp, este polisemantic şi, mai ales, vag. Lista domeniilor de cercetare legate de problematica argumentării este amplă: retorică lingvistică, lingvistică, istorie, logică, argumente teologice, inferenţă naturală, structura argumentativă a limbii etc. Lingvistul prezintă câteva dintre accepţiile argumentării[1162], accepţii pe care le prezentăm în continuare.

1154 Sălăvăstru, *Teoria*, p. 35.
1155 Gilbert Dispaux, *La logique et le quotidien*, les Editions de Minuit, Paris, 1984 [= Dispaux, *Logique*].
1156 Dispaux, *Logique*, p. 13.
1157 *Idem, ibidem.*
1158 Jean-Claude Anscombre, Oswald Ducrot, *L'argumentation dans la langue*, Liège, 1997, p. 8 [= Anscombre, Ducrot, *Argumentation*].
1159 Anscombre, Ducrot, *Argumentation*, p. 8.
1160 Ascombre, Ducrot, *Argumentation*, p. 11.
1161 Sorin Stati, *Le transphrastique*, Paris, 1990, p. 63 [= Stati, *Transphrastique*].
1162 Stati, *Transphrastique*, p. 63-67.

1. Pentru mulţi cercetători, argumentarea se defineşte în raport cu logica: ea reprezintă strategia cu ajutorul căreia un locutor se exprimă într-o limbă naturală, reuşind să tragă concluzii valabile. Rolul argumentării este, cu alte cuvinte, acela de a conferi argumente pentru o concluzie sau alta şi aceste argumente se înscriu în ceea ce se numeşte argumentare. Altfel spus, argumentarea este o relaţie între un argument (sau mai multe) şi o concluzie. Există argumentare de fiecare dată când acelaşi locutor utilizează un ansamblu de două enunţuri, prezentându-l pe unul destinat ca admiţându-l pe celălalt. Din acest motiv, *a argumenta* nu se confundă niciodată cu *a demonstra* adevărul unei aserţii şi nici cu indicarea caracterului valid al unui raţionament. Astfel, dacă relaţia numită *demonstraţie* are o forţă de constrângere irezistibilă, care îl obligă pe destinatar să accepte, fără condiţii, concluzia, din contră, *argumentarea* îi lasă destinatarului ezitarea, îndoiala, libertarea alegerii. Argumentarea în limbile naturale urmează adesea legăturile împrumutate de la logica gândirii(de exemplu, silogismele incomplete: „A sunat de două ori la uşă. Trebuie să fie poştasul"[1163]). Prezenţa obligatorie a unei concluzii şi grija de a orienta destinatarul către o anumită concluzie sunt trăsături comune ale argumentării şi demonstraţiei, dar asemănările se opresc aici, deoarece concluzia unei relaţii argumentative nu este niciodată definitivă, niciodată eficace pentru un destinatar oarecare, în sensul în care, pentru a-şi asigura succesul, este necesar ca argumentele să fie mereu, cu insistenţă, repetate, importantă fiind şi alegerea argumentelor şi alegerea strategiei în funcţie de auditoriu.

2. Printre trăsăturile argumentării este şi aceea care trimite la relaţia strânsă a argumentării cu retorica (argumentarea este, de altfel, o temă care uneşte, în mod tradiţional, retorica şi logica), ceea ce explică faptul că pasiunea recentă pentru studiul argumentării coincide cu reactualizarea retoricii, ştiinţa persuasiunii. Astfel, o teorie a argumentării trebuie să studieze tehnicile care ar putea fi numite „de raţionament practic", cu alte cuvinte, tehnicile discursive care permit provocarea sau sporirea adeziunii spiritelor la tezele pe care le prezentăm în asentimentul lor. Astfel, argumentarea se ocupă de analiza şi evaluarea argumentelor eficace. Inventarul rolurilor sau funcţiilor argumentative variază, în mod sensibil, de la un autor la altul. În opinia lui Sorin Stati[1164], rolurile argumentative sunt următoarele:

[1163] Catherine Kerbrat-Orecchioni, *L'implicite*, Paris, 1986, p. 166.
[1164] Stati, *Transphrastique*, p. 65.

1. asentiment, confirmare, adeziune;
2. justificare, probă;
3. concesie;
4. rectificare;
5. obiecţie;
6. contestare, dezacord;
7. critică, acuzaţie, reproş;
8. teză, concluzie.

3. Dialogul presupune anumiţi protagonişti angajaţi în apărarea opiniilor lor contra atacurilor partenerilor şi în combaterea opiniilor susţinute de către cei din urmă. Argumentarea este, deci, indisociabilă *polemicii*. Se ajunge, astfel, la o a doua definiţie a argumentării, şi anume, aceea care priveşte argumentarea ca pe o activitate socială, intelectuală, verbală menită să justifice sau să respingă o opinie. Rezultă de aici că rolul argumentativ, atâta timp cât acesta este o dimensiune aflată în strânsă legătură cu polemica, nu este o proprietate *sine qua non* a enunţurilor, fiind fals să reducem toate schimburile verbale , toate discuţiile la polemică, deoarece printre ele există interacţiuni verbale care se numesc jocuri cooperative, deoarece acestea îşi propun să descopere adevărul şi să lămurească partenerii.

4. Alţi cercetători au abservat că locutorii se preocupă, aproape întotdeauna, de felul în care aserţiile lor devin plauzibile, convingătoare; ei emit aserţii făcându-l să creadă pe destinatar că propoziţiile lor sunt adevărate; dacă se formulează o promisiune, se speră că destinatarul crede în sinceritatea emiţătorului; se dau ordine cu intenţia ca acestea să fie executate. Cu alte cuvinte, discursul este prezentat ca un ansamblu de strategii menite să-l convingă pe celălalt. Vorbind cuiva, adresându-i cuvinte înseamnă a argumenta. Se pune problema, în acest punct, care este raportul, în privinţa importanţei şi frecvenţei, dintre *a argumenta* şi *a informa*, între *argumentare* şi *informare*. În opinia lui Sorin Stati[1165], informarea este subordonată argumentării. Pretenţia de a descrie realitatea nu este decât un travesti al unei pretenţii mai importante de a face presiuni asupra opiniilor celuilalt. În opinia aceluiaşi lingvist, opoziţia astfel formulată între *a argumenta* şi *a informa* este de natură de a masca o realitate esenţială, de a cunoaşte intersectarea unor criterii distincte: capacitatea de a oferi o informaţie nouă şi forţa de persuasiune. În acest sens, există

[1165] Stati, *Transphrastique*, p. 66.

enunţuri care nu transmit informaţie nouă (de exemplu, chemările), dar care au un rol argumentativ foarte marcat (de exemplu, justificarea), dar şi enunţuri informative care nu au rol argumentativ. Combinaţia funcţie pragmatică + rol argumentativ este cazul cel mai frecvent; de exemplu, o informaţie nouă poate fi furnizată ca o dovadă.

Rolul argumentativ al unui enunţ a fost interpretat ca fiind „ o dimensiune facultativă adăugată la funcţia pragmatică, relevându-se, de obicei, la nivel transfrastic"[1166]. Rolul argumentativ este o proprietate relaţională, în măsura în care el se stabileşte în raport cu un alt conţinut frastic. Lingvistul în discuţie admite că că un enunţ poate avea secţiuni, fiecare secţiune având rolul său argumentativ. Astfel, schimbul conversaţional „Petre va veni mâine./ Nu. Nu va fi aici decât săptămâna viitoare. Mâine va fi la Londra"[1167], este o secvenţă de trei roluri, şi anume *contestare + rectificare + obiecţie*. Pe de altă parte, respingerea poate acoperi mai mult de un enunţ; este vorba, de exemplu, despre obiecţiile care se exprimă prin intermediul unui şir de fraze.

Argumentarea se dezvoltă adesea în prezenţa unui martor. Conversaţia este ca un câmp de bătaie, unde fiecare luptător încearcă să-şi elimine adversarul şi, în acelaşi timp, să provoace aplauzele spectatorilor. Pentru ca un argument să se dezvolte, este necesar să existe un dezacord între două personaje, în privinţa unei probleme determinate., dialogurile argumentative începând o dată cu apariţia unui dezacord sau a unei neînţelegeri. Există, însă, printre rolurile argumentative şi asentimentul sau confirmarea.

Argumentarea se construieşte foarte bine în dialog, unde se manifestă în înlănţuirile de replici (de exemplu, teză + obiecţie + critica obiecţiei + reluarea obiecţiei + justificarea obiecţiei etc). Pe de altă parte, argumentarea nu este întotdeauna dialogală. Ne referim aici fie la dialogul mascat sau reprodus, de tipul „Pretindeţi că tatăl său este englez. Or, s-a descoperit că este născut în Franţa, din părinţi francezi"[1168], fie la exemple de argumentare monologală autentică, de deliberare intimă, care nu se raortează la replicile anterioare ale partenerului de conversaţie. Argumentările monologale au fost clasificate[1169] în:

a) relaţii argumentative între două propoziţii care fac parte din aceeaşi replică dialogală: „Vreau să plec. Nu mai am bani."[1170];

b) o relaţie argumentativă într-un monolog pur, adică care nu presupune

[1166] Stati, *Transphrastique*, p. 67.
[1167] *Idem, ibidem.*
[1168] Stati, *Transphrastique*, p. 68.
[1169] *Idem, ibidem.*
[1170] Stati, *Transphrastique*, p. 68.

existenţa unui alocutor care ar putea interveni: „Domnul Bergeret nu era fericit. Nu a primit nici o distincţie onorifică. Este adevărat că dispreţuieşte onorurile. Dar simţea că că ar fi fost mai frumos să le dispreţuiască primindu-le"[1171]; a doua aserţie justifică enunţarea primeia; cea de a treia are rolul argumentativ de concesie; în sfârşit, cea de a patra este o obiecţie la această concesie.

Studiul nostru analizează rolurile argumentative şi conectorii argumentativi corespunzători având la bază două corpusuri de limbă română vorbită nedialectală publicate: 1) Liliana Ionescu Ruxăndoiu (coordonator), *Interacţiunea verbală în limba română actuală*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2002 [= Ionescu, *Interacţiunea*]; 2) Luminiţa Hoarţă Cărăuşu (coordonator), *Corpus de limbă română vorbită actuală*, Editura Cermi, Iaşi, 2005 [= Cărăuşu, *Corpus*].

2. Conectorii argumentativi

Daniela Rovenţa Frumuşani[1172] înscrie *conectorii argumentativi* în cadrul *mărcilor axiologice*, alături de *operatorii argumentativi*. Convenţionalitatea argumentării este reprezentată de *mărcile axiologice* esenţiale în marcarea orientării argumentative. *Operatorii argumentativi* „limitează potenţialităţile argumentative în interiorul unei fraze", în timp ce *conectorii argumentativi* „articulează acte de limbaj", iar „instituţionalitatea argumentării presupune obligaţia de a conchide în sensul indicat de mărcile argumentative"[1173].

Operatorul argumentativ este „un morfem care, aplicat unui anumit conţinut, transformă potenţialităţile argumentative ale acestui conţinut", apariţia unui operator argumentativ declanşând „o anumită direcţie argumentativă, independent de valoarea informativă a enunţului"[1174]. Astfel, în exemplul 1) *Este ora opt*, continuarea discursului admite înlănţuirea „Grăbeşte-te!", cât şi „Nu te grăbi!", în timp ce 2) *Nu este decât opt*, nu poate fi corelat decât unei fraze ca „Nu te grăbi"[1175].

Conectorul argumentativ este „un morfem (de tip conjuncţie, adverb, locuţiune adverbială) care articulează două enunţuri ce intervin într-o strategie argumentativă unică"[1176]. Conectorii argumentativi au fost clasificaţi în funcţie

---

[1171] *Idem, ibidem.*
[1172] Rovenţa, *Argumentarea*, p. 89.
[1173] Rovenţa, *Argumentarea*, p. 89.
[1174] Rovenţa, *Argumentarea*, p. 90.
[1175] *Idem, ibidem.*
[1176] Jacques Moeschler, *Argumentation et conversation. Eléments pour une analyse*

de mai multe perspective, şi anume:

a) În funcţie de *inserţia discursivă*, conectorii argumentativi pot fi de două tipuri: *introductori de argumente* (*de altfel, chiar, dar*) şi *introductori de concluzie* (*deci, totuşi*).

b) Din punctul de vedere al *orientării*, există *conectori coorientaţi* (*de altfel, chiar*) şi *conectori anti-orientaţi* (*dar, totuşi*)[1177].

În cazul unui enunţ marcat argumentativ, „orientarea enunţului este efectul operatorului sau conectorului argumentativ: deci sensul enunţului este echivalent acestor instrucţii (indicaţii) argumentative"[1178].

Conectorii argumentativi sunt numiţi de către Vincenzo Lo Cascio[1179] *indicatori de forţă*, aceştia fiind „instrumente lingvistice care ajută la realizarea legăturilor dintre enunţuri indicând funcţia acestora în cadrul unui discurs", având „rolul unor conectori textuali" putând fi clasificaţi „după funcţia pe care o indică"[1180].

Putem distinge indicatori de forţă care:

a) introduc macroargumentul (*ca să mă exprim mai clar, raţionamentul este următorul, vom demonstra de ce*);

b) introduc un argument sau un dat (*justificatori*);

c) introduc teza sau concluzia (*conclusivi*);

d) introduc regula generală (*generalizatori*);

e) introduc modalitatea sau calificatorul (*modali*);

f) introduc sursa, autoritatea (*garanţi*);

g) introduc o rezervă (*de relativizare*);

h) introduc un element de întărire a justificării oferite (*de întărire*);

i) introduc o contra-opinie (*alternativi*)[1181].

Astfel, printre indicatorii care introduc un argument (*justificatori*), pot fi amintiţi: *fiindcă, pentru că, de fapt, în fapt, dat fiind că, cum, dovadă că, acum*. Ca indicatori care marchează opinia funcţionează: *deci, aşadar, prin urmare, iată de ce*[1182]. Dintre indicatorii pentru contraargumente (*alternativi*) pot fi amintiţi: *nu cred că, nu mi se pare că, nu sunt de acord când spui că, nu mă convinge teza ta că, ai putea să îmi spui de ce* etc.

---

pragmatique du discours, Paris, 1985, p. 62.

1177 Roventa, *Argumentarea*, p. 91.

1178 *Idem, ibidem*.

1179 Vincenzo Lo Cascio, *Gramatica argumentării. Strategii şi structuri*, Editura Meteora Press, Bucureşti, 2002, p. 189 [= Cascio, *Gramatica*].

1180 Cascio, *Gramatica*, p. 189.

1181 Cascio, *Gramatica*, p. 194.

1182 Cascio, *Gramatica*, p. 194-213.

3. Conectorii argumentativi – mărci ale rolurilor argumentative

3. 1. Asentiment, confirmare, adeziune

Acest rol constă în acceptarea unei teze, a unei concluzii a partenerului, şi, de aceea, el presupune dialogul. Se aprobă, se împărtăşeşte opinia alocutorului, cu alte cuvinte, se consideră că ceea ce afirmă alocutorul este adevărat[1183]. Asentimentul este marcat prin intermediul *conectorilor argumentativi*[1184] de tipul *bine spus, ai dreptate, exact, foarte bine, da, just, natural, adevărat, normal, absolut, perfect* etc. Conectorii argumentativi de asentiment, confirmare, adeziune indică acordul din partea interlocutorului, în privinţa aserţiei transmise de către vorbitor:

„B: ((către C, mama lui F)) nu-i faceţi# chestii_d-alea acasă?

C: *da*:↓ dar ea este: ⊥ cum să spun↑ ă⊥ ei îi place foarte mult să umble în părul altuia în general [femeile cu părul lung la NEbunie↓

A: [<p în general TOŢI sînt aşa>." (Ionescu, *Interacţiunea*, p. 30);

„B: (citeşte) în: lingvistica: românească ↑ + sinonimia lexicală ↓ + vizează cuvinte ↑ + aparţinând unui: + grup semantic limitat ↑ + ă↑ fiind sinonime lexicale ↑ cuvintele ↑ + sau [x] frazeologice ↑ + formal diferite ↑ + care denumesc aceeaşi realitate semantică.

A: *exact*. în definiţia sinonimelor ↑ apare ↑ + uneori ↑ + şi + ă ↑ + cuvântul <F aproximaTIV>." (Cărăuşu, *Corpus*, p. 139);

„B: CE va decontat.

A: transportu. trenu↓ avionu↓ cu ce-au venit

B: o mai fi valabil?

A: te duci la asta acum în oc[tombrie?

B: [*da*" (Ionescu, *Interacţiunea*, p. 38);

În privinţa conectorului argumentativ *aşa*, Liana Pop consideră că el exprimă confirmarea „la un nivel pur fatic, situaţie în care *aşa* indică prezenţa interlocutorului „pe fir""[1185]; *aşa* fatic este sinonim cu *da* fatic, „care se ştie că nu este decât un confirmativ parţial (v. *oui* de „prise en charge partielle" din

---

1183 Stati, *Transphrastique*, p. 70.

1184 Sintagma este preluată de la Daniela Rovenţa Frumuşani, *Argumentarea. Modele şi strategii*, Editura Bic All, Bucureşti, 2000, p. 91, care este de părere că putem defini conectorii argumentativi astfel:„conectorul argumentativ este un morfem (de tip conjuncţie, adverb, locuţiune adverbială) care articulează două enunţuri ce intervin într-o strategie argumentativă unică".

1185 Liana Pop, *„Aşa-i, nu-i aşa?" De la adverb la marcă discursivă: un caz de gramaticalizare*, în Laurenţia Dascălu Jinga, Liana Pop (coordonatoare), *Dialogul în româna vorbită*, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2003 , p. 257 [= Dascălu, Pop, *Dialogul*].

franceză), nefuncţionând în acest caz la nivelul conţinutului propoziţional"[1186]:

„A: e totul bine sau CE

B: da. m-au pus ăştia să fac o prezentare↓ propunerea lucrării↓ [ştii↑

A: [*aşa*

+B: în scris" (Ionescu, *Interacţiunea*, p. 38);

3. 2. **Rectificare**

Este vorba aici, de obicei, de reacţii conflictuale, deci de un fapt tipic dialogal, ce ţine de analiza transfrastică. Rectificarea monologală aminteşte de *correctio* din retorica clasică. Este necesar să se prevină confuzia *rectificării* cu *reformularea*, aceasta din urmă fiind numele unei relaţii sintactice între două expresii ale aceleiaşi replici[1187]. Funcţionează ca mărci reformulative adverbe de tipul *adică, anume* etc:

„ B: da' i-am expliCAT înainte toate cele. domnule am dat de el↓ uitaţi aşa↓ uitaţi aşa↓ i-am făcut aŞa↓ i-am dres aŞA↓ a avut aŞA↓ transpiraţie_cutare↓ i-am explicat. restu↑# ocupaţi-vă. şi la la lui i-am spus# tataie ia ia de aici încă cincizeci de mii# i-am mai dat şi io cincizeci de mii dacă e ceva de ă de plată pentru domnu doctor s-aveţi bani să plătiţi. *adică* l-am: obligat# bă↓ vrei BAni↓ uite-ţi plătesc↓ da' fă-i ceVA. ce i-o fi făcut că a:: a rămas în cabinet acolo cu el. da' nu să POAte aşa ceva↓ şi-un CÎIne [dacă-i

A: [cred că

B: vine nenorocirea↓ îl iei d-acolo↓ şi-l dai pe trotuar." (Ionescu, *Interacţiunea*, p. 32);

Ca toate celelalte roluri argumentative, şi rectificarea este o caracteristică relaţională: o frază este o rectificare în raport cu alta, pe care o anulează[1188]. Este, deci, normal ca rectificarea să fie adesea introdusă prin conectori argumentativi de tipul *din contră, de fapt, mai degrabă* etc, rectificarea presupunînd o contestare:

„ A: ia

B: astea [sînt

A: [uau↑ aşa mulţi sînt?

B: ăştia sînt. *de fapt* aia-i o tipă şi mi-a dat şi titlu↓

A: da↓" (Ionescu, *Interacţiunea*, p. 34);

[1186] Dascălu, Pop, *Dialogul*, p. 258
[1187] Stati, *Transphrastique*, p. 74.
[1188] *Idem, ibidem.*

3. 3. Contestare, dezacord

Dezacordul se exprimă, mai întâi, prin reluarea, în formă negativă, a frazei contestate, sau prin conectori argumentativi de tipul: *din contră, nu* sau printr-o expresie echivalentă. Locutorul îşi exprimă dezacordul, refuzul, vizavi de intervenţia locutorului utilizând formule explicite de tipul: „Nu sunt de acord", „Este fals" şi fraze performative de tipul „Contest afirmaţiile tale"[1189]:

„A: nu ştiu de: organizatori acuma. asta în mai a fost cu:# nu ştiu ce centru american cu altceva şi d-aia au avut bani. şi dacă şi-ăştia de la politehnică au↓ decontează. CE scria acolo. parcă scria nişte chestii de bani

B: *nu*. nu scria.

A: nu scria.# întrebaţi cînd ajungeţi acolo. am înţeles că merge şi răzvan↓ şi doamna:# c***" (Ionescu, *Interacţiunea*, p. 38);

„C: nu contează altceva ↑ =

D: = nu vindecaţi. =

C: = decât + mă iertaţi ↓ ++ să vă dau exemplu + i: ↓ + din mine. păi dacă arta atât de + veridică la un moment dat ↑ şi de un livresc atât de ++ [xxx] sunt duse atât de în extrem ↑ încât lumea nu [xxx] =

A: = <F *NU. NU.*> televiziunii i se reproşează ↑ + de exemplu ↑ + că ++ vrând nevrând ↑ ++ [xxx] să le copieze. la o crimă ↑ + la un omor ↑ ++ la ştirile de la ora cinci ↑ + la nu mai ştiu ce ↑ + =

B: = dar nu există aşa ceva ca ++ [xxx] =" (Cărăuşu, *Corpus*, p. 213).

1189 Stati, *Transphrastique*, p. 79.

3.3. Elemente deictice personale, temporale şi locale în româna vorbită actuală

1. Introducere

Toate activităţile comunicative ale omului se desfăşoară într-un anumit spaţiu şi timp şi, astfel, nu e de mirare că limbile naturale posedă anumite mijloace de expresie cu ajutorul cărora se referă la persoane, locuri şi diverse momente în timp. De exemplu, „ne putem referi la persoana Boris Becker utilizând fie numele propriu *Boris Becker*, fie structura analitică caracterizatoare *Învingătorul german al Wimbledon-ului de mai multe ori*, fie, simplu, pronumele personal *el*; în timp ce folosirea numelui propriu *Boris Becker* se suprapune exact persoanei pe care o denumeşte (presupunând că există un singur individ cu acest nume) şi utilizarea structurii analitice descriptive trimite la caracteristici pertinente ale persoanei în cauză, recurgerea la pronumele personal *el* depinde de contextul general situaţional (trebuie să fim siguri că *el* trimite la persoana lui *Boris Becker* şi nu la o altă persoană de sex masculin)"[1190]. Această conexiune dintre cuvinte şi context este numită *deixis* sau *indexicalitate*.

Numele relaţiei lingvistice cu persoanele sau cu obiectele la care acestea trimit se numeşte *referinţă*. Elementele deictice reprezintă „unităţile lingvistice a căror funcţionare semantico-referenţială implică luarea în consideraţie a anumitor elemente constitutive ale situaţiei de comunicare, şi anume, *rolul* pe care îl poartă, în procesul enunţării, actanţii procesului de comunicare şi *situaţia spaţio-temporală* a locutorului şi, eventual, a interlocutorului"[1191]. Este important de subliniat faptul că „ceea ce variază o dată cu situaţia de comunicare este *referentul* unităţii deictice şi nu *sensul* său, care rămâne constant de la o utilizare la alta; de exemplu, pronumele *eu* furnizează mereu aceeaşi informaţie: persoana care este subiectul enunţării"[1192]. Cu alte cuvinte, expresiile deictice au un referent care variază (referent mobil), acesta depinzând de *cine*, *când* şi *unde* sunt acestea folosite. De exemplu, pronumele *acest* nu se referă în toate contextele în care apare la o singură entitate, ci este mai mult o *variabilă* pentru o *anumită* entitate reflectată într-un *anumit* context.

În general, în interiorul fiecărei limbi există un număr de elemente lexicale care conţin referinţă contextuală. Pe lângă referinţa *deictică* (Pierre

---

[1190] J. Meibauer, *Pragmatik. Eine Einführung*, Tübingen, 1999, p. 13 [= Meibauer, *Pragmatik*].

[1191] Catherine Kerbrat-Orecchioni, *L'énonciation de la subiectivité dans la language*, Paris, 1980, p. 36 [= Kerbrat, *Subiectivité*].

[1192] Kerbrat, *Subiectivité*, p. 37.

locuieşte *aici*), există şi alte tipuri de referinţă, cum ar fi: referinţa *absolută* (Pierre locuieşte la *Lyon*) şi referinţa *contextuală* (relaţionată unui element explicit în context) (Pierre locuieşte la *sud* de Paris)[1193]. Referinţa mai poate fi *directă/ indirectă/ demonstrativă/ deictică* şi *anaforică*[1194]. Sunt ilustrate diferitele tipuri de referinţă astfel:

1) referinţa directă: „*Marco Polo* este şi un personaj al cărţii *Villes invisibles* de Italo Calvino";

2) referinţa indirectă: „*Omleta cu şuncă* (clientul care a comandat-o) a plecat fără să plătească";

3) referinţa demonstrativă: A, arătându-l cu mâna pe C: „Copilul *ăsta* are febră";

4) referinţa deictică: „*Mă* dor dinţii";

5) referinţa anaforică: „Petru şi-a pierdut pălăria. [*El*] E foarte distrat"[1195].

S-a făcut, de asemenea, distincţie între *deixis* şi *anaforă*, considerându-se că *deicticele* sunt elemente al căror referent poate fi identificat prin raportare la *situaţia de comunicare*, în timp ce pentru *anaforice* referentul e identificabil prin raportare la contextul lingvistic[1196]. J. Lyons[1197] consideră că este posibil ca un termen deictic să fie întrebuinţat atât *anaforic* cât şi *deictic*. De exemplu, în enunţul *M-am născut la Londra şi mi-am petrecut acolo întreaga mea viaţă*, termenul *acolo* este întrebuinţat atât deictic, cât şi anaforic (este anaforic pentru că se referă la *Londra*, dar este şi deictic deoarece contrastează cu *aici* în dimensiunea deictică spaţială).

De asemenea, în literatura de specialitate a fost subliniată distincţia dintre *referinţa deictică demonstrativă*, caz în care referentul e identificat pe baza expresiei referenţiale şi a gestului (A, arătându-l cu mâna pe C: „Copilul *ăsta* are febră") şi *referinţa deictică nondemonstrativă*, caz în care referentul e identificat pe baza *referinţei virtuale* (lexicale) a elementului deictic şi a contextului situaţional („*Mă* dor dinţii")[1198].

Elementele deictice au fost numite şi „expresii indexicale", ele reprezentând „o clasă de elemente lexicale a căror referinţă poate fi determinată numai în legătură cu un context prag-matic"[1199].

În opinia lui J. Perry[1200], *gândirea indexicală* conţine două aspecte

---

1193 Vezi, în acest sens, Kerbrat, *Subiectivité*, p. 36.

1194 J. Moeschler, Anne Reboul, *Dicţionar enciclopedic de pragmatică*, Editura Echinox, Cluj, 1999, p. 327 [= Moeschler, Reboul, DEP].

1195 Moeschler, Reboul, DEP, p. 327.

1196 Vezi Moeschler, Reboul, DEP, p. 329.

1197 J. Lyons, *Semantics*, München, 1980, p. 284 [= Lyons, *Semantics*].

1198 Moeschler, Reboul, DEP, p. 330.

1199 Yehoshua Bar-Hillel, *Indexicalische Ausdrücke*, în *Pragmatik*, 1, München, 1974, p. 166.

1200 J. Perry, *The problem of the essential indexical*, în *The problem of the essential*

ireductibile şi *independente* care corespund fiecare unui rol diferit al gândirii:

a. *gândirea exprimată* (sau *conţinutul „oficial"* sau *ceea ce este propriu-zis spus*), unul dintre constituenţii căreia este însuşi referentul; ea are un rol semantic;

b. *gândirea în sens strict* (sau *conţinutul reflexiv* sau *gândirea creată*), a cărei identitate depinde, în parte, de semnificaţia lingvistică (pe care Perry o numeşte, la un moment dat, *rol*[1201]) a expresiei indexicale utilizate; *rolul* unei expresii indexicale (sau semnificaţia ei lingvistică) este o regulă universală şi constantă; semnificaţia elementelor indexicale are un puternic caracter reflexiv, caracter exploatat de către acest nivel de conţinut[1202].

Un enunţ ca „Eu i-am spus asta ieri, când ea era aici" [1203] poate fi înţeles numai dacă suntem capabili să identificăm:

a) vorbitorul – cuvântul „eu" nu comunică cine face acţiunea[1204];
b) momentul în care a fost făcută comunicarea – altfel, nu se poate şti când a fost „ieri";
c) locul în care a fost emis enunţul – pentru că „aici" poate fi oriunde;
d) cui i se adresează acel „eu" – enunţul comunică numai faptul că este vorba despre o persoană de sex feminin („ei"; „ea").
e) ce se înţelege prin „asta"; acest pronume nu se referă în toate contextele în care apare la o singură entitate.

Cât de importantă este informaţia deictică pentru interpretarea diverselor enunţuri poate fi ilustrat prin încercarea de a arăta ce se întâmplă când astfel de informaţii deictice lipsesc. C. J. Fillmore[1205] ia, în acest sens, spre analiză următorul bilet de pe uşa unui birou: „Mă întorc în două ore". Pentru că nu se ştie *când* a fost scris biletul, nu se poate şti când se întoarce cel care l-a scris.

Cele mai importante lucrări lingvistice de început în domeniul deixisului sunt cele ale lui Bühler[1206], Frei[1207], Fillmore[1208] şi Lyons[1209].

---

indexical and other essays, Oxford, 1993, p. 32-52.

1201 J. Perry, *Frege et les démonstratifs*, în E. Corraza, J. Dokic, *Penser en contexte: le phénomène de l'indexicalité*, Combas Edition de l'Eclat, p. 71-101.

1202 Vezi, în acest sens, Paula Gherasim, *Image et expression du soi*, în Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al.I. Cuza", Iaşi, Secţiunea Limbi şi literaturi străine, Tomul V, Editura Universităţii „Al. I. Cuza" Iaşi, 2004, p. 40.

1203 Jurgen Weissenborn, Wolfgang Klein, *„Here and There" – Cross-linguistic Studies on Deixis and Demonstration*, Amsterdam/Philadelphia, 1982, p. 1.

1204 Francis Wolff este de părere că nu putem înţelege despre cine este vorba când este rostit „eu", decât „dacă se ştie *cine* rosteşte termenul „eu"şi ceea ce este „eu" pentru cel care-l rosteşte" (Francis Wolff, *Je et maintenant*, în Sacha Burgeois-Gironde (coordonator), *Les formes de l'indexicalité. Langage et pensée en contexte*, Paris, 2005, p. 2. [= Wolf, *Je et maintenant*]).

1205 C.J. Fillmore, *Lectures on Deixis*, Center for Study of Language and Information, Stanford, California, 1997, p. 59 [= Fillmore, *Lectures*].

1206 K. Bühler, *Sprachtheorie*, Frankfurt, 1978 [= Bühler, *Sprachtheorie*].

1207 H. Frei, *Systemes de deictiques*, în „Acta Linguistica", 4, 1994.

Deixisul are o anumită *organizare internă*. K. Bühler[1210] consideră că expresiile deictice fac trimitere la un aşa-numit „câmp indexical", al cărui punct „zero", aşa-numitul „origo", este constituit din *persoana care vorbeşte* (*eu*), din *locul emiterii mesajului lingvistic* (*aici*) şi din *momentul în care este făcută comunicarea* (*acum*). Celelalte expresii deictice se definesc, consideră K. Bühler, în contrast cu expresiile deictice „origo". Pe lângă deixis-ul *personal, local* şi *temporal* („*demonstratio ad oculos*"), există, în opinia lui K. Bühler, şi grupa de elemente deictice numite „Deixis am Phantasma" (elemente deictice care se referă la o lume a ficţiunii sau a visului: de exemplu, *eu*, într-un text de ficţiune, nu se referă neapărat la autor)[1211].

Este important să facem distincţie şi între diferite *modalităţi de întrebuinţare* a elementelor deictice. Astfel, C. J. Fillmore[1212] este de părere că există două modalităţi de folosire a deixisului, şi anume, *folosirea gestică* şi *folosirea simbolică*. Astfel, Fillmore oferă ca exemplu sintagma „acest deget", afirmând că receptorul aşteaptă de la vorbitor ca rostirea sintagmei amintite să fie însoţită de un gest sau de o demonstraţie de un anumit fel[1213].

Folosirea *gestică* a expresiilor deictice presupune un control al „situaţiei" fizice în momentul comunicării (noţiunile care pot fi folosite gestic-deictic pot fi interpretate numai prin referinţa lor la un element auditiv-vizual-tactil şi, mai ales, la un element *fizic*). Exemple de elemente gestic-deictice sunt pronumele demonstrative, utilizate într-un context ca *Acesta este veritabil, dar acela este un fals* sau pronumele de persoana a treia, care descriu o anumită direcţie către obiectul de referinţă, ca în contextul ***El nu este duce, el este. El este servitorul***[1214]. Există în anumite limbi un număr de cuvinte care pot fi folosite *numai* gestic; exemple în acest sens sunt „prezentativele" ca fr. *„voici"* şi expresiile folosite atunci când se bea o băutură alcoolică, ca germ. *„Prost!"* sau engl. *„Cheers!"*[1215].

Întrebuinţările *simbolice* ale deixis-ului se referă numai la coordonatele contextuale care le sunt disponibile protagoniştilor actului de comunicare în timpul emiterii mesajului lingvistic (folosirea *simbolică* a deixisului vizează parametrii discursului şi diverşi parametri sociali, rolurile protagoniştilor actului de comunicare etc). De exemplu, în propoziţia *Acest oraş este cu adevărat frumos* este necesar să cunoaştem situarea spaţială a protagoniştilor pentru a o interpreta[1216]. Aceste două modalităţi de folosire a elementelor deictice

1208 Fillmore, *Lectures*.
1209 J. Lyons, *An Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge, 1968.
1210 Bühler, *Sprachtheorie*, p. 79.
1211 K. Bühler, apud Meibauer, *Pragmatik*, p. 13.
1212 Fillmore, *Lectures*, p. 63.
1213 *Idem, ibidem*.
1214 Levinson, *Pragmatik*, p. 66.
1215 *Idem, ibidem*.
1216 Levinson, *Pragmatik*, p. 67.

contrastează cu întrebuinţarea *nedeictică* a aceloraşi cuvinte sau morfeme. De exemplu, în următoarele tipuri de enunţuri, enunţurile notate cu a) sunt întrebuinţări *gestice*, enunţurile notate cu b) sunt întrebuinţări *simbolice*, iar enunţurile notate cu c) sunt întrebuinţări *nedeictice* ale elementelor deictice. Un astfel de exemplu este cel al cuvântului *sie* din limba germană, în enunţuri ca:

a) *Sie, Sie* aber nicht *sie* sind entlassen! (dvs.)

b) Was sagten *Sie*? (dvs.).

c) *Sie* können heutzutage die Mädchen kaum mehr den Jungen unterscheiden (ei)[1217].

J. Meibauer[1218] consideră că există *trei* probleme ale *interpretării* deictice, şi anume:

a) problema fixării punctului „origo";

b) problema coordonării;

c) problema delimitării.

În ceea ce priveşte *problema fixării punctului „origo"*, aceasta vizează faptul că nu este întotdeauna clar care este punctul „origo" şi, de aceea, „origo" trebuie să fie fixat prin diverse determinări contextuale. Să luăm drept exemplu contextul (1):

(1) a. *Aici* nu aş dori să trăiesc!

(Avionul se găseşte în zbor, deasupra Stuttgart-ului).

b. A: Trebuie să apeşi *acum*!

B: Acum?

A: Da, acum! Apasă odată! (Meibauer, *Pragmatik*, p. 15).

În (1a), deoarece locul din care vorbitorul emite mesajul se mişcă cu o mare viteză, nu este clar la care regiune s-a referit acesta. La fel se întâmplă şi cu *acum* din (1b), unde *acum* nu mai înseamnă momentul emiterii mesajului, ci un moment care se poate „prelungi".

În privinţa *problemei coordonării*, aceasta se referă la faptul că, în mod normal, în conversaţie, vorbitorul şi receptorul au un „câmp" de interpretare comun. În multe cazuri, însă, există numai un câmp de interpretare parţial sau un câmp de interpretare care trebuie să fie „reconstruit" de către receptor. Este cazul aserţiei *Aici plouă toată ziua* (Meibauer, *Pragmatik*, p. 15); fie acest enunţ este scris pe un bilet şi introdus într-o sticlă, fie acelaşi enunţ este o ştire transmisă prin e-mail, fie enunţul în discuţie este scris pe o vedere, este evident că acestui enunţ i se pot atribui diverse semnificaţii. Vorbitorul/scriitorul şi ascultătorul/cititorul nu se află în aceeaşi situaţie de comunicare şi, de aceea, receptorul trebuie să reconstruiască localizările în care se petrece comunicarea. Aceleaşi probleme apar atunci când pe uşa unui birou este lipit un bilet pe care scrie „*Vin imediat*!" (nu ştim când a fost lipit pe uşă biletul, probabil, dimineaţa)

[1217] *Idem, ibidem.*

[1218] Meibauer, *Pragmatik*, p. 15.

sau atunci când este rostit un enunţ de tipul *Acum vorbesc eu, tu urmezi imediat*[1219]. În toate enunţurile oferite anterior ca exemple, vorbitorul şi receptorul se află în faţa „problemei coordonării". Aceştia trebuie să se pună de acord în legătură cu un anumit *loc* al comunicării sau cu un anumit *timp* al comunicării.

În ceea ce priveşte *problema delimitării*, se poate observa că, de exemplu, spaţiul la care se referă *aici* poate varia; de asemenea, perioada de timp la care se referă *acum* poate fi diferită:

(2) a. *Aici* ne merge bine.

b. Înainte prevenirea sarcinii era o problemă; *acum* există pastilele (Meibauer, *Pragmatik*, p. 16).

În (2a), *aici* poate trimite la locuri diferite, precum Tübingen, Germania, Europa etc; în (2b), nu este desemnat prin *acum* momentul în care se emite mesajul lingvistic, ci un timp mai îndelungat (circa treizeci de ani).

* * *

În pragmatica lingvistică se vorbeşte despre mai multe *forme* ale deixis-ului. De obicei, elementele deictice sunt subdivizate în *trei* clase, şi anume, elemente deictice *personale*, conţinând expresii ca „eu", „tu", „mea", „meu" etc; elemente deictice *temporale*, cu expresii ca „acum", „astăzi" etc şi elemente deictice *locale* sau *spaţiale*, conţinând expresii ca „aici", „acolo", „la stânga" etc[1220].

Şi J. Lyons[1221] vorbeşte despre *trei* grupe de elemente lingvistice a căror semnificaţie se decriptează numai în strânsă legătură cu aşa-numitele „coordonate deictice". Astfel, există, mai întâi, grupa *pronumelor personale* (*eu, tu, el* etc), apoi, *expresiile adverbiale locale* (*aici, acolo*) şi *expresiile adverbiale temporale*, precum *acum* şi *apoi*.

J. Meibauer[1222] este de părere că referinţa expresiilor deictice (de tipul *eu, acum, aici*) poate fi decriptată numai pe baza cunoaşterii situaţiei de comunicare. Astfel, cercetătorul amintit consideră că cele mai importante tipuri de deixis sunt *deixis-ul personal, deixis-ul temporal* şi *deixis-ul local*.

Gisa Rauh[1223] consideră că prin intermediul expresiilor deictice se realizează, în situaţia de comunicare convenţională, o legătură cu *vorbitorul*, cu *locul* şi *timpul* emiterii mesajului, dar şi cu *maniera* în care acesta transmite mesajul lingvistic, cu *statutul său social* şi cu *încărcătura tematică* a mesajului. Cu alte cuvinte, expresiile deictice conţin anumite „dimensiuni deictice"

1219 Meibauer, *Pragmatik*, p. 15.
1220 J. Weissenborn, W. Klein, *Pragmatik*, p. 2.
1221 J. Lyons, *Einführung in die moderne Linguistik*, München, 1975, p. 279.
1222 Meibauer, *Pragmatik*, p. 14.
1223 Gisa Rauh, *Temporale Deixis*, în „Lingvistische Arbeiten", „Temporalsemantik", Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1988, p. 28.

personale, locale, temporale, modale, tematice, sociale etc.

St. C. Levinson[1224] consideră că există mai multe tipuri de elemente deictice, şi anume, elemente deictice *personale*, elemente deictice *temporale*, elemente deictice *locale*, elemente deictice *sociale* şi elemente deictice *discursive*[1225].

În *Gramatica limbii române*[1226] se consideră că putem vorbi şi despre un aşa-numit *deixis descriptiv*, care „cuprinde o clasă restrânsă de expresii, care se referă ostensiv la caracteristicile unor acţiuni sau ale unor entităţi făcând parte din contextul comunicării"[1227].

2. Elementele deictice personale

Una dintre caracteristicile pertinente ale clasei lexico-gramaticale a pronumelui este aceea că aceasta „este o clasă lexico-gramaticală preponderent deictică, de natură discursivă"[1228].

Referitor la calitatea de substitut a pronumelui, în literatura de specialitate, s-a afirmat că pronumele are „capacitatea de a se referi prin substituire la un alt termen folosit deja în context; păstrându-şi constantă semantica prin care precizează domeniul de aplicaţie, pronumele îşi poate schimba semnificaţia, în sensul că trimite direct la mesaj, poate denota de fiecare dată alt referent [...], adică se încadrează în grupa ambreiorilor, în sensul pe care-l dă acestui termen R. Jakobson"[1229]. În acest sens, „cel care vorbeşte se numeşte totdeauna «eu», cel interpelat se numeşte «tu», fără opoziţie de gen; prin *acela* poate fi numit orice obiect (al cărui nume este de genul masculin sau neutru)"[1230].

Dacă referinţa se face cu ajutorul *pronumelor personale deictice* (de tipul *eu, tu* etc), se vorbeşte despre *deixisul* personal.

Deixis-ul personal se referă la identitatea actanţilor comunicării. Aceasta se observă cu claritate în cadrul sistemului pronominal (de exemplu, la pronumele *eu, tu, el, ea* etc). La cine (ce) se referă acestea se poate şti numai dacă se cunoaşte situaţia de comunicare: „când eu spun despre mine *eu*, mă

[1224] St. C. Levinson, *Pragmatik*, p. 70 ş.u.

[1225] Referitor la elementele deictice *sociale* şi *discursive*, vezi Luminiţa Hoarţă Cărăuşu, *Pragmalingvistică. Concepte şi taxinomii*, Editura Cermi, Iaşi, 2004, p. 72-74.

[1226] *Gramatica limbii române*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005, vol al 2-lea, *Enunţul*, p. 654.

[1227] *Idem, ibidem*.

[1228] D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iaşi, 1997, p. 95 [= Irimia, GLR].

[1229] I. Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1978, p. 409 [= Iordan, Robu, LRC].

[1230] Iordan, Robu, LRC, p. 409.

gândesc la mine, dacă cineva spune *eu*, se referă la acea persoană"[1231].

Faptul că interpretarea pronumelor personale deictice se află în strânsă legătură cu contextul de enunţare poate fi urmărit în exemplul (3):

(3): a. *Noi* putem să mergem abia acum în Grecia. INCLUSIV

b. Am făcut *noi* deja un ursuleţ? EXCLUSIV[1232].

În (3a), avem a face cu *noi inclusiv*: vorbitorul şi interlocutorul sunt membrii uneia şi aceleiaşi grupe. În (3b), *noi* se referă numai la copilul vizat (*noi exclusiv*), vorbitoarea (vorbitorul) nefiind inclusă (inclus).

În privinţa „construcţiei strategice a imaginii locutorului", Rodica Zafiu[1233] este de părere că „un mijloc argumentativ important de construire a imaginii locutorului îl reprezintă *strategiile deixisului pronominal*: jocul persoanelor I singular/I plural, persoana a II-a singular şi plural cu rol deictic, persoana a II-a cu valoare generică". Autoarea în discuţie consideră că „în cazul fiecărei forme cu referent colectiv pot varia cadrul de referinţă, natura şi dimensiunile grupului desemnat (sunt tipice mai ales manipulările persoanei I plural: *noi* = vorbitorii, grupul ideologic reprezentat, naţiunea, umanitatea etc)". Important este, în opinia autoarei, „de stabilit nu numai care sunt opţiunile şi strategiile fiecărui locutor în parte, ci şi cum interferează acestea în cursul dialogului"[1234].

Chiar dacă persoana deictică este direct reflectată în categoria gramaticală a persoanei, poate fi argumentat faptul că există un *sistem independent pragmatic* al persoanei deictice (al rolurilor protagoniştilor). Un astfel de sistem vizează faptul că *vorbitorul* se distinge de *sursa* comunicării, că *receptorul* unui mesaj este diferit de *scopul* comunicării şi că *ascultătorii* sau *coparticipanţii* se diferenţiază de *interlocutor* (*interlocutori*) sau *adresanţi* [1235]. Astfel, se poate observa că în enunţul *Willy trebuie să intre acum în casă*, *receptorul* nu este *scopul* vizat (scopul este Willy), în contrast cu enunţul *Willy, vino acum în casă!*, enunţ în care *receptorul* şi *scopul* mesajului coincid[1236].

Distincţiile de bază în sistemul independent pragmatic al persoanei deictice sunt cele din cadrul categoriilor persoanelor întâi, a doua şi a treia. Persoana întâi include *vorbitorul*, persoana a doua include *receptorul*, iar

---

1231 Meibauer, *Pragmatik*, p. 14.

1232 *Idem, ibidem*.

1233 Rodica Zafiu, *Valori argumentative în conversaţia spontană*, în Laurenţia Dascălu Jinga, Liana Pop (coordonatoare), *Dialogul în româna vorbită*, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2003, p. 158 [= Zafiu, *Valori*].

1234 Zafiu, *Valori*, p. 158.

1235 St. C. Levinson, *Explicating concepts of participant-role: on the infelicity of S and H*, în P. Brown şi J. Haviland, *Language and Cultural Context*, apud Levinson, *Pragmatik*, p. 70.

1236 G. Gazdar, *Pragmatics: Implicature, Presupposition and Logical Form*, New York: Academic Press, 1979, p. 57.

persoana a treia exclude atât vorbitorul, cât şi receptorul. Persoana a treia, spre deosebire de persoanele întâi şi a doua, nu are un rol specific în actul de comunicare lingvistică[1237]:

„ Adică *eu* am văzut oameni şi nu ştiu ↓ da' cel puţin două cazuri în care institutu: deci poziţia institutului era oarecum lovită prin acţiunile unor oameni↑" (Laurenţia Dascălu Jinga, *Corpus de română vorbită. Eşantioane*, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2002, p. 161 [= Jinga, *Corpus*]); „B: am întăles cî nu sînt declaraţii ↓ + *eu* vreu sî depun un dosar di ăsta (xxx) di termopan = A: = dar nu acuma + [<F NU ACUMA> ↑ B: am înţăles] pân_pi cinşpi mai da?" (Luminiţa Hoarţă Cărăuşu (coordonator), *Corpus de limbă română vorbită actuală*, Editura Cermi, Iaşi, 2005, p.161 [= Hoarţă Cărăuşu, *Corpus*]); „B: *Tu* erai foarte terorizat ↑ eu ziceam să te ţii la distanţă ↑ # să nu iei şi tu ↑ # şi nu ştiu ↓ lucrurile s-au calmat într-un mod bizar când am văzut că şi tu aveai." (Liliana Ionescu Ruxăndoiu (coordonator), *Interacţiunea verbală în limba română actuală*, Editura Universităţii Bucureşti, 2002, p. 66 [= Ruxăndoiu, *Interacţiunea*]); „H: Deci *ei* au purtat discuţii îî ↑ ă di mai multi ori cuuu cei cari lucreazî în îî domeniuuu în paronatu gospodării comunali şî s-o format un punct di vederi." (K. Bochmann, V. Dumbravă, *Limba română vorbită în Moldova istorică*, vol 2, *Texte*, Leipziger Universitätsverlag, 2000, p. 209 [= Bochmann, Dumbravă, *Româna vorbită*]).

Sistemele pronominale care au manifestări normale, obişnuite ale *persoanei* cunosc, în general, aceste trei direcţii. Există însă, şi limbi care folosesc pentru pronumele de persoana a doua singular, forma de politeţe, pronumele de persoana a doua plural, aşa încât nu mai există o distincţie clară între pronumele de persoana a doua singular, forma de politeţe şi pronumele de persoana a doua, plural. Şi forma verbală corespunde în ambele cazuri. Distincţia este făcută, însă, *nominal*, marcată morfologic: depinde de numărul obiectelor de referinţă din realitatea extralingvistică[1238]. De exemplu, în limba franceză, enunţul (1) *Vous parlez français* este ambiguu, în sensul că poate avea unul sau mai mulţi adresanţi, dar enunţul (2) ***Vous êtes le professeur*** ? poate avea *numai* un singur adresant[1239].

Pe lângă distincţiile dintre *vorbitor, receptor* şi *ascultător* există diferenţe şi între *protagoniştii autorizaţi* şi *protagoniştii neautorizaţi*, între *adresanţi* şi *persoane prezente* dar *neavizate* în actul de comunicare[1240].

De asemenea, trebuie făcute şi distincţia dintre *vorbitor* şi *sursă*. De exemplu, dacă într-un avion, o stewardeză emite enunţul *Rugăm a se lega centura de siguranţă şi a se înceta fumatul*, stewardeza este purtătoarea de

---

[1237] Lyons, *Semantics*, p. 250.
[1238] B. Comrie, *Polite plurals and predicate agreement*, în „Language", 51, 1975, p. 406.
[1239] Levinson, *Pragmatik*, p. 72.
[1240] Vezi E. Goffman, *Replies and responses*, „Language in Society", 5, 1976, p. 260.

cuvânt, vorbitoarea, dar nu este şi *sursa* instrucţiunilor, acest lucru devenind evident datorită folosirii formelor de infinitiv *a se lega* şi *a se înceta*[1241].

În privinţa *semnificaţiei* elementelor deictice, s-a afirmat în pragmatica lingvistică că aceasta implică trei componente: *componenta deictică* (sau *indexicală*), *componenta clasificatoare* (care relevă caracterul animat, caracterul de gen natural al numelui etc, pentru referentul în cauză) şi *componenta relaţională* (care vizează corespondenţa dintre *index* şi interpretare)[1242].

Rolurile actanţilor comunicării implicaţi în interacţiunea verbală sunt reflectate, în special, de categoria gramaticală a persoanei, categorie gramaticală care se manifestă la pronume şi la verb. Pronumele personale de persoanele întâi, a doua şi a treia „«arată», în principiu, anumite «elemente» din *contextul comunicativ (propriu-zis)* – locutorul, respectiv interlocutorul unui act comunicativ desfăşurat în anumite condiţii de spaţio-temporalitate (în cazul *pronumelor personale propriu-zise de persoana întâi şi a doua)* – sau din *contextul comunicativ (propriu-zis)* şi/sau *cotextul comunicativ* - «componente» personale (diferite de locutor şi de interlocutor) sau non-personale (obiecte, plante, animale etc) implicate într-o anumită situaţie de comunicare (în cazul *pronumelor personale propriu-zise de persoana a treia*)”[1243].

Întrebuinţarea pronumelor personale de persoanele întâi şi a doua cu funcţie deictică „prezintă în română o serie de trăsături distinctive faţă de alte limbi, explicabile prin aplicarea sistematică a regulii omiterii pronumelui de persoanele întâi şi a doua singular şi plural subiect (necesitatea de a exprima emfaza şi/sau opoziţia, care determină prezenţa pronumelor, depăşeşte nivelul gramaticalităţii propriu-zise). Pronumele de aceste două persoane, prin care sunt identificaţi *E* şi, respectiv, *R*, au o frecvenţă mai redusă în conversaţia curentă, compensată însă prin folosirea cu această funcţie a formei de persoană a verbului predicat”[1244].

3. Elementele dectice temporale

Deixis-ul temporal conceptualizează orientarea în timp, temporalizarea. Ca elemente deictice temporale funcţionează, cel mai adesea, adverbe ca *astăzi, ieri, mâine* etc.

Ca toate celelalte aspecte ale deixisului, *timpul deictic* vizează rolul

---

1241 Levinson, *Pragmatik*, p. 74.

1242 G. Nunberg, *Indexicality and Deixis*, apud Paula Gherasim, *Signification et interprétation des déictiques dans le discours*, în Analele Universităţii „Al. I. Cuza”, Iaşi, tomurile XLIX-L, 2003-2004, p. 245.

1243 Angelica Hobjilă, *Microsistemul deicticelor în limba română vorbită neliterară actuală*, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2003, p. 99 [= Hobjilă, *Microsistemul*].

1244 Liliana Ionescu Ruxăndoiu, *Conversaţia. Structuri şi strategii*, Editura All Educational, Bucureşti, 1999, p. 87 [= Ionescu, *Conversaţia*].

protagoniştilor în comunicare. Din această perspectivă, *acum*, de exemplu, trimite la momentul în care vorbitorul emite mesajul său[1245]: „MV : Nu tot ce este muntenesc a intrat în limba literară.. N-au intrat formele morfologice de tipul „ei face"↑. N-au intrat nici formele de (AK) morfologice de tipul „ei sântără"↑. n-au intrat /î : ⊥care funcţionează şi-*acuma*↓. pot fi auzite↑." (Jinga, *Corpus*, p. 164).

Este important să distingem momentul în care *se emite* mesajul lingvistic („*coding time*") de momentul *recepţionării* mesajului lingvistic („*receiving time*")[1246]. Dacă „*receiving time*" este identic cu „*coding time*" avem a face cu aşa-numita *simultaneitate deictică*[1247].

Există diferite aspecte ale timpului *deictic pur*, în care nu are loc nici o interacţiune cu metodele nedeictice ale măsurării timpului. Exemple în acest sens sunt adverbele de timp *acum, atunci, curând* etc. *Acum* corespunde momentului emiterii mesajului[1248], dar mai poate fi şi momentul în care a fost emis, de fapt, cuvântul *acum* (de exemplu în folosirea gestică: *Apasă acum*!), putând fi şi un timp *nelimitat*, ca în enunţul *Lucrez acum la o dizertaţie*.

Dacă analizăm cuvinte ca *astăzi, mâine, ieri*, spunem că prin *astăzi* se înţelege ziua în care este emis mesajul lingvistic , prin *ieri*, ziua anterioară emiterii mesajului etc: „ D: Pentru cî totuş, legalitatea hotărârilor îîî dumneavoastrî, de legalitatea hotărâri dumneavoastrî, după legi răspundi secretaru… îî problema cari a s-apus şi în comisii, *ieri* am discutat di fapt î cuî mai î toţ dintri dumneavoastrî esti problema acţiuni în timpî aa unor oferti care implementeazî + î transformarea reorganizarea regiilor." (Bochmann, Dumbravă, *Româna vorbită*, p. 211).

Aceste tipuri de cuvinte au, aşa cum a observat Fillmore[1249], două

[1245] Francis Wolff este de părere că „putem înţelege la ce moment se referă „acum" dacă ştim *când* este spus şi dacă ştim care este momentul prezent, acel „acum" în care eu, ca vorbitor, gîndesc, vorbesc, sunt"(Francis Wolff, *Je et maintenant*, în Sacha Bourgeois-Gironde (coordonator), *Les formes de l'indexicalité. Langage et pensée en contexte*, Paris, 2005, p. 2).

[1246] Fillmore, *Lectures*, p. 103.

[1247] Lyons, *Semantics*, p. 292.

[1248] *Acum* este considerat, în literatura de specialitate, „un semn indexical care desemnează circumstanţe *indispensabile* şi circumstanţe *determinate* de actul de vorbire", alături de *eu*. Prima necesitate, cea a unui agent particular (*eu*) „provine din faptul că orice interacţiune verbală este un act şi că orice act presupune un agent". Cea de a doua necesitate, cea a unui moment particular care poate fi desemnat prin *acum*, „provine din faptul, mai general, că orice interacţiune verbală este un eveniment şi că toate evenimentele se desfăşoară în timp" (Francis Wolff, *Je et maintenant*, în Sacha Bourgeois-Gironde (coordonator), *Les formes de l'indexicalité. Langage et pensée en contexte*, Paris, 2005, p. 7).

[1249] C. J. Fillmore, *Santa Cruz Lectures on Deixis*, Mimeo, Indiana University Linguistics Club, 1975, p. 52.

modalităţi de referinţă, şi anume, ele se pot referi fie la întreaga perioadă de timp descrisă, ca în enunţul ***Mâine este miercuri***, fie la un anumit moment din perioada de timp descrisă, ca în exemplul *Valter i-a aruncat lui Fred ieri mingea în faţă*: „A: eu↓ de când cu grila asta nouă↓ mă uit numai la prima. B: la huidu↑ la cronică↑ A: a: deliciul meu acela. B: eu n-o prind *miercurea*." (Ionescu, *Interacţiunea*, p. 74-75).

De asemenea, se observă că elementele deictice *ieri, astăzi* şi *mâine* se pot referi, cu preponderenţă, la anumite zile ale săptămânii: „MV: Deci astea n-au intrat. N-au intrat /î: . . tipurile: Tocma↓ de palatale foarte moi↑ tipul „cioară"↑ ş- şi după noile. norme n-au intrat <R chiar despre <@ asta @> aveam de gând să vorbesc *mâine*↓ probabil↓ adică rândul viitor↓ sau *astăzi*↓ să vedem cum ajungem↑." (Jinga, *Corpus*, p. 165).

4. Elementele dectice locale

Deixis-ul local desemnează „orientarea spaţială a participanţilor la comunicarea lingvistică"[1250]. Printre expresiile deictice locale sau spaţiale se înscriu: *adverbele locale*, de tipul *aici, acolo*, *prepoziţiile locale*, de tipul *înaintea, în spatele* (*înapoia*), *pronumele demonstrative* (*acesta, acela etc*):

„D: Voiam sî vă precizez cî eu am discutat di fapt cî la Regia Citadin nu esti domeniu public, totu esti privat, domnu Crudu. + Esti domeniu privat aal societăţi municipali, deci nu există domeniu public, noi *acolo* nu avem bunuri publici di genul cari le-aţ citit dumneavuastrî din Constituţii. mai sunt şî-n ( )

L: Dar atuncia dacî ( ) di ci formăm direcţia di administrare a domeniului public?" (Bochmann, Dumbravă, *Româna vorbită*, p. 213).

În pragmatica lingvistică[1251] se face distincţie între *sistemul referenţial poziţional*, reprezentat de cuvinte ca *aici, acolo* etc şi *sistemul referenţial dimensional*, ilustrat cu ajutorul unor cuvinte de tipul *în faţa / în faţă, în spatele / în spate, la stânga / la dreapta, deasupra / dedesubt* etc: „ M: Aş vrea să citesc ceva [nu se aude prea bine, vecinul bate în microfon] fincî am impresia cî cineva profită şi-ş bate joc de timpu nostru [reluând după remedierea microfonului] îş bate joc de timpu nostru. Uitaţ ce scrie *aici*: se ( ) înfiinţarea direcţiei de administrare a domeniului public urmând ca eşalonat să înfiinţeze societăţ comerciale." (Bochmann, Dumbravă, *Româna vorbită*, p. 213); „ G: ( ) întrucât ari legăturî cu primu punct di pi ordinea di zi. În ziaruu cred cî Monitoru de miercuri + îi doî articoli referiutuare laa ( ) privituari la Regia Citadin. În prima, domnu primar declarî căă activitatea regiei esti paralizată, ( ). Alături, mai *în dreapta*, doar laa ( ) directoru interimar al regii declarî la fel di răspicat cî suntem întru totu pregătiţ, totu-i gata, n-are dicât sî vinî zăpada.

1250 Meibauer, *Pragmatik*, p. 14.
1251 Vezi Meibauer, *Pragmatik*, p. 14.

(Bochmann, Dumbravă, *Româna vorbită*, p. 209).

Adverbele *aici* şi *acolo* sunt folosite, deseori, ca elemente contrastive în dimensiunea *apropiat-îndepărtat*, în funcţie de locul în care se găseşte vorbitorul în momentul comunicării, ca în tipul de exemplu „Adu aceea *aici* şi du asta *acolo*"[1252]:

„E: îi niş'i eu n-am propus lucru ăsta, eu sun de acord cu domnuu consilier Scripcaru, *acolo* vin fuarti mulţ copii, vin fuarti mulţ uameni, îi noi am iluminat pârtia de schi, dorim s-o lăsăm gratuit la populaţii." (Bochmann, Dumbravă, *Româna vorbită*, p. 214).

Aici şi *acolo*, însă, nu au întotdeauna această semnificaţie, pentru că, chiar dacă *acolo*, de obicei, se traduce prin „îndepărtat de localizarea vorbitorului în momentul vorbirii", el poate fi folosit, însă, şi cu sensul de „apropiat de receptor în momentul primirii mesajului". Astfel, un enunţ de tipul „Cum merg lucrurile *acolo*?" poate fi decriptat nu cu sensul de „Cum merg lucrurile într-un loc îndepărtat de vorbitor", ci, mai mult, cu sensul „Ce se întâmplă *acolo* unde se află receptorul mesajului"[1253].

Cât de importante sunt specificările spaţiale se poate deduce din faptul că, în general, există două modalităţi de *referire* la obiecte, şi anume, pe de o parte, prin *descriere* sau *numire* şi, pe de altă parte, prin *localizare*[1254]. Localizările pot fi specificate fie prin raportare la alte obiecte, la puncte de referinţă fixe: „Banca este la *200 de metri* de Dom."[1255], fie prin semnificare *deictică*, prin raportare la locul în care se găseşte protagonistul în momentul vorbirii: „Kabul este *la 600 de kilometri* vest de *aici*"[1256]. În ambele cazuri, sunt folosite unităţi de măsură sau descrieri ale direcţiei şi ale localizării şi, din această cauză, elementele deictice care se referă la spaţiu interacţionează cu structurarea spaţială nedeictică[1257].

Există, totuşi, câteva elemente deictice spaţiale *pure*, ca de exemplu, în limba engleză, adverbele *here* (aici) şi *there* (acolo) şi pronumele demonstrative *this* (acesta) şi *that* (acela); (în limba germană există trei elemente, şi anume, *hier, da, dort; dies, das, jenes*). Folosirea simbolică, *pur deictică* a lui *aici* în enunţul „Ţi-am scris ca să-ţi spun că *aici* îmi merge bine", presupune considerarea lui *aici* ca fiind „unitatea pragmatică spaţială care indică locul în

---

[1252] Levinson, *Pragmatik*, p. 82.
[1253] *Idem, ibidem.*
[1254] Lyons, *Semantics*, p. 9.
[1255] Levinson, *Pragmatik*, p. 81.
[1256] *Idem, ibidem..*
[1257] Vezi în acest sens, Fillmore, *Lectures*, p. 28, care ia în discuţie două enunţuri, şi anume, „Sora mea stătea în partea *stângă* a generalului şi, respectiv, „Ce reprezintă micul obiect strălucitor de acolo, chiar din *stânga* chiparosului?"; în primul enunţ situarea vorbitorului în timpul emiterii mesajului este complet irelevantă, în timp ce, în cel de al doilea enunţ localizarea în spaţiu a participanţilor la conversaţie este absolut esenţială în interpretarea enunţului.

care se găseşte vorbitorul în momentul comunicării "[1258].

Există, însă, bineînţeles, şi o folosire *anaforică* a adverbelor deictice, de exemplu a adverbului *acolo*, atunci când *acolo* se referă la un loc numit deja, ca în exemplul: „Locuim la Londra. Noi suntem *acolo*"[1259].

Pronumele demonstrative sunt, poate, structurate mai clar, în comparaţie cu adverbele spaţiale *aici/acolo*, în privinţa dimensiunii *apropiat-îndepărtat* de vorbitor; astfel, *acesta* corespunde „obiectului aflat în apropierea locului în care se găseşte vorbitorul în momentul emiterii mesajului lingvistic" şi *acela* denumeşte „obiectul aflat departe de locul în care se găseşte vorbitorul în momentul vorbirii"[1260]:

„ AG: Da↓ ăştia de care-am citit aveau o arie foarte limitată↓ dar *ăsta*↑ citisem pe urmă↑ că el reuşise să trateze↑. şi: persoane din Berlin↑ care nu ştiau nici ruseşte↑ nici [ ]

LDJ: Chiar numai cu gândul." (Jinga, *Corpus*, p. 144); „ L: Societăţile comerciale formate n dau în proprietate, primăria nu dă în proprietate acestor societăţ bunurile, ci le concesionează de-acee rămân în continuare proprietatea primăriei. Fiind unic acţionar, el este *acela* care numeşte îi organismu de conducere al societăţi comerciale, deci nu există nici un pericol sî sî piardî avuţia comuni comunităţi. Merg mai departe... (Bochmann, Dumbravă, *Romîna vorbită*, p. 213); „I-am zis şi lu' *ăla* că să_mi bagi bagajele acolo jos la bagaje ↓ ş_*ăla* zice ↑ „ia-le domle cu tine" ↑ „nu domle ↑ da' ce tre' să stau cu ele? bagă-le jos ↑ acolo"." (Hoarţă Cărăuşu (coordonator), *Corpus*, p. 99); „A: vai↓ sunt delicioşi. Mă uit la omul acela decât să-şi păstreze zâmbetul să nu-l pufnească râsul B: [da. exact aşa m-am gândit şi eu. da↓ da' *ăştia* cred că sunt aleşi." (Ionescu, *Interacţiunea* (coordonator), p. 75).

Uneori, însă, *acela* este folosit în loc de *acesta* când se doreşte punctarea unei anumite „distanţe emoţionale"[1261]. J. Lyons numeşte acest tip de elemente deictice „expresii deictice *empatice*"[1262].

Dimensiunea *proximal-distal* este, însă, neutralizată în enunţuri de tipul *Asta este!*: „K: [după remedierea defecţiunii de la microfon] Deci, spuneam că ordonanţa prevede reorganizarea. *Asta* ar însemna, ori servicii publice, or societăţ comerciali (Bochmann, Dumbravă, *Româna vorbită*, p. 211).

[1258] Levinson, *Pragmatik*, p. 81.
[1259] Fillmore, *Lectures*, p. 226.
[1260] Lyons, *Semantics*, p. 258.
[1261] Levinson, *Pragmatik*, p. 83.
[1262] Lyons, *Semantics*, p. 284.

3.4. Funcţiile pragmatice ale pronumelui în limba română vorbită actuală

A. Introducere

Una dintre caracteristicile pertinente ale clasei lexico-gramaticale a pronumelui este aceea că aceasta „este o clasă lexico-gramaticală preponderent deictică, de natură discursivă”[1263].

Referitor la calitatea de substitut a pronumelui, în literatura de specialitate, s-a afirmat că pronumele are „capacitatea de a se referi prin substituire la un alt termen folosit deja în context; păstrându-şi constantă semantica prin care precizează domeniul de aplicaţie, pronumele îşi poate schimba semnificaţia, în sensul că trimite direct la mesaj, poate denota de fiecare dată alt referent [...], adică se încadrează în grupa ambreiorilor, în sensul pe care-l dă acestui termen R. Jakobson”[1264]. În acest sens, „cel care vorbeşte se numeşte totdeauna «eu», cel interpelat se numeşte «tu», fără opoziţie de gen; prin *acela* poate fi numit orice obiect (al cărui nume este de genul masculin sau neutru)”[1265]. Pronumele deictice (*eu, tu,* la care unii cercetători adaugă şi *el, ea*[1266]) nu se referă, în toate contextele în care apar, la o singură entitate, ci reprezintă mai mult o *variabilă* pentru o *anumită* entitate reflectată într-un *anumit* context de enunţare. Cu alte cuvinte, pronumele deictice reprezintă „o clasă de elemente lexicale a căror referinţă poate fi determinată numai în legătură cu un context pragmatic”[1267].

Este important de subliniat faptul că „ceea ce variază o dată cu situaţia de comunicare este *referentul* unităţii deictice şi nu *sensul* său, care rămâne constant de la o utilizare la alta; de exemplu, pronumele *eu* furnizează mereu aceeaşi informaţie: persoana care este subiectul enunţării”[1268]. În privinţa *semnificaţiei* elementelor deictice, s-a afirmat în pragmatica lingvistică că aceasta implică trei componente: *componenta deictică* (sau *indexicală*),

---

[1263] D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iaşi, 1997, p. 95 [= Irimia, GLR].

[1264] I. Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1978, p. 409 [= Iordan, Robu, LRC].

[1265] Iordan, Robu, LRC, p. 409.

[1266] J. Lyons, *Einführung in die moderne Linguistik*, München, 1975, p. 279 [= Lyons, *Einführung*].

[1267] Y. Bar-Hillel, *Indexicalische Ausdrücke*, în *Pragmatik*, 1, München, 1974, p. 166.

[1268] Catherine Kerbrat Orecchioni, *L'énonciation de la subjectivité dans la language*, Paris, 1980, p. 36 [= Kerbrat, *Subiectivité*].

componenta clasificatoare (care relevă caracterul animat, caracterul de gen natural al numelui etc, pentru referentul în cauză) și *componenta relațională* (care vizează corespondența dintre *index* și interpretare)[1269].

Dacă referința se face cu ajutorul *pronumelor personale deictice* (de tipul *eu, tu* etc), se vorbește despre *deixis*-ul personal.

B. Pronumele personal

În limba *latină*, pronumele personale erau, prin excelență, pronumele vorbitorilor: *ego, tu, nos, vos*. Valoarea de persoana a treia, „nonpersoana", cum o numește Benveniste[1270], nu avea o formă specială, ci era inclusă în conținutul semantic al formelor substantivale și al pronumelor demonstrative: *is, ea, id; hic, haec, hoc; ille, illa, illud.*

Paradigma esențială a latinei populare care a dat naștere pronumelor personale în limbile romanice este următoarea: nominativ: *eo, tu, nos, vos* și pronumele reflexiv la persoana a III-a singular și plural *se* în acuzativ și ablativ, *sibi* în dativ.

S-a pierdut forma de genitiv *mei, tui, nostri, vestri, sui* și dativul – ablativ plural *nobis, vobis* (cu excepția formelor pronominale românești *nouă, vouă*). Dativul *mihi* generează *mi* și ajută la crearea formei *ti, si*. Aceste pronume trec în spaniolă și în portugheză cu funcția de complemente directe. Nominativul *ego* se transformă într-o formă redusă *eo* și în limbile romanice devine *io* (italiană), *eu* (română), *yo* (spaniolă), *eu* (portugheză), *jo* și *je* (franceză).

Persoana a treia s-a format din pronumele demonstrative *hic, is, iste, ipse* și *ille*.

Pronumele *is*, la origine, nu a fost pronume demonstrativ, ci anaforic. S-a păstrat doar în italiană sub forma *desso (ăsta)*, format din *id* + *ipsum*, și în pronumele romînesc *însul, dânsul*.

Din *ille* a provenit *illu*, forma unică *illu* accentuat dând *ellu*, apoi *elu* , devenind pronumele masculin singular nominativ de persoana a treia *el*, în română.

Nominativul *illa*, acuzativul *illam* și ablativul *illa* s-au contopit și au dat naștere formei *ella*, apoi formei *eaua*, iar din aceasta a apărut forma de feminin singular nominativ *ea*, în română.

Nominativul singular masculin *illi* a dat naștere pronumelui francez *il* și italienescului *egli*; în română, prin pierderea silabei inițiale s-a transformat în *li*.

1269 G. Nunberg, *Indexicality and Deixis*, apud Paula Gherasim, *Signification et interprétation des déictiques dans le discours*, în Analele Universității „Al. I. Cuza", Iași, tomurile XLIX-L, 2003-2004, p. 245.

1270 E. Benveniste, *Omul în limbaj*, în *Problèmes de linguistique generale*, Paris, Gallimard, 1966.

Illui, dativ masculin în latina populară, a creat în română, franceză, italiană şi provensală pronumele *lui*.

Forma de genitiv-dativ plural feminin *illaei* a dat în italiană *lei*, în franceza veche *liei*, iar în română *ei* (feminin, dativ) şi *ele* (*le*).

Illorum, genitiv-dativ plural, a generat în limba română *lor*, în franceză *leur*, în italiană *loro*, în timp ce dativul *illis* este reprezentat de *les* în spaniolă şi de *gli* în italiană, cu funcţia de complemente indirecte la plural; de asemenea, prin fenomenul prefacerii lui *i* în *e*, a dat în română *eli*, apoi *ieli, iei, ei*.

Ipse (demonstrativ anaforic), a dat naştere formei *stesso* în italiană şi formei *însul, nusul,* apoi *dînsul*, în limba română; se păstrează în *esso* (italiană), *esse* (portugheză), *ese*(spaniolă)[1271].

Rolurile actanţilor comunicării implicaţi în interacţiunea verbală sunt reflectate, în special, de categoria gramaticală a persoanei, categorie gramaticală care se manifestă la pronume şi la verb. Chiar dacă persoana deictică este direct reflectată în categoria gramaticală a persoanei, poate fi argumentat faptul că există un *sistem independent pragmatic al persoanei* deictice (al rolurilor protagoniştilor în comunicare).

Distincţiile de bază în interiorul sistemului independent pragmatic al persoanei deictice sunt cele din cadrul categoriilor persoanelor întâi, a doua şi a treia. Astfel, persoana întâi include *vorbitorul*, persoana a doua include *receptorul*, iar persoana a treia exclude atât vorbitorul, cât şi receptorul. Persoana a treia, spre deosebire de persoanele întâi şi a doua, nu are un rol specific în actul de comunicare lingvistică[1272]. Pronumele personale de persoanele întâi, a doua şi a treia „«arată», în principiu, anumite «elemente» din *contextul comunicativ (propriu-zis)* – locutorul, respectiv interlocutorul unui act comunicativ desfăşurat în anumite condiţii de spaţio-temporalitate (în cazul *pronumelor personale propriu-zise de persoana întâi şi a doua)* – sau din *contextul comunicativ (propriu-zis)* şi/sau *cotextul comunicativ* - «componente» personale (diferite de locutor şi de interlocutor) sau non-personale (obiecte, plante, animale etc) implicate într-o anumită situaţie de comunicare (în cazul *pronumelor personale propriu-zise de persoana a treia*)[1273].

Întrebuinţarea pronumelor personale de persoanele întâi şi a doua cu funcţie deictică „prezintă în română o serie de trăsături distinctive faţă de alte limbi, explicabile prin aplicarea sistematică a regulii omiterii pronumelui de

---

[1271] Vezi în privinţa genezei pronumelui personal în limbile romanice, Mirela Aioane, *Forme alocutive şi reverenţiale în limbile romanice*, Universitas XXI, Iaşi, 2003, p. 22-25 [= Aioane, *Forme*].

[1272] Vezi, J. Lyons, *Semantics*, vol 1, Cambridge, 1980, p. 250 [= Lyons, *Semantics*].

[1273] Angelica Hobjilă, *Microsistemul deicticelor în limba română vorbită neliterară actuală*, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2003, p. 99 [= Hobjilă, *Microsistemul*].

persoanele întâi şi a doua singular şi plural subiect (necesitatea de a exprima emfaza şi/sau opoziţia, care determină prezenţa pronumelor, depăşeşte nivelul gramaticalităţii propriu-zise). Pronumele de aceste două persoane, prin care sunt identificaţi *E* şi, respectiv, *R*, au o frecvenţă mai redusă în conversaţia curentă, compensată însă prin folosirea cu această funcţie a formei de persoană a verbului predicat"[1274].

Deixis-ul *personal.*se referă la identitatea actanţilor comunicării. Astfel, persoana întâi, *eu*, reprezintă gramaticalizarea referinţei vorbitorului la el însuşi; persoana a doua, *tu*, reprezintă referinţa vorbitorului la unul sau mai mulţi adresanţi; persoana a treia, *el, ea, ei, ele*, reprezintă referinţa la persoanele sau entităţile care nu sunt nici vorbitor, nici adresant[1275]: „ Adică *eu* am văzut oameni şi nu ştiu ↓ da' cel puţin două cazuri în care institutu: deci poziţia institutului era oarecum lovită prin acţiunile unor oameni↑" (Laurenţia Dascălu Jinga, *Corpus de română vorbită.Eşantioane*, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2002, p. 161 [= Jinga, *Corpus*]); „B: am întăles cî nu sînt declaraţii ↓ + *eu* vreu sî depun un dosar di ăsta (xxx) di termopan = A: = dar nu acuma + [<F NU ACUMA> ↑ B: am înţăles] pân_pi cinşpi mai da?" (Luminiţa Hoarţă Cărăuşu (coordonator), *Corpus de limbă română vorbită actuală*, Editura Cermi, Iaşi, 2005, p. 161 [= Hoarţă Cărăuşu, *Corpus*]; „B: *Tu* erai foarte terorizat ↑ eu ziceam să te ţii la distanţă ↑ # să nu iei şi tu ↑ # şi nu ştiu ↓ lucrurile s-au calmat într-un mod bizar când am văzut că şi tu aveai." (Liliana Ionescu Ruxăndoiu (coordonator), *Interacţiunea verbală în limba română actuală*, Editura Universităţii Bucureşti, 2002, p. 66 [= Ruxăndoiu, *Interacţiunea*]); „H: Deci *ei* au purtat discuţii îî ↑ ă di mai multi ori cuuu cei cari lucreazî în îî domeniuuu în paronatu gospodării comunali şî s-o format un punct di vederi." (K. Bochmann, V. Dumbravă, *Limba română vorbită în Moldova istorică*, vol 2, *Texte*, Leipziger Universitätsverlag, 2000, p. 209 [= Bochmann, Dumbravă, *Româna vorbită*]).

C. Pronumele personal de politeţe

Cea mai veche şi cea mai răspândită modalitate de exprimare a reverenţei este opoziţia de pluralitate. Este vorba de pluralul *vos* folosit în alocuţia faţă de un unic destinatar. Superiorul spune *tu*, dar i se răspunde *vos*. În cancelaria romană era obiceiul de a spune *noi* în loc de *eu*. Pluralul imprima o valoare mai mare şi consacra prin limbă demnitatea celui care vorbea. Cu alte cuvinte, *nos* era folosit în locul lui *ego* şi, începând cu secolul al III-lea, *vos* pentru *tu*, cu sens emfatic.Acest fenomen stă la baza creării pronumelor de reverenţă în

---

1274 Liliana Ionescu Ruxăndoiu, *Conversaţia. Structuri şi strategii*, Editura All Educational, Bucureşti, 1999, p. 87 [= Ionescu, *Conversaţia*].

1275 St. C. Levinson, *Pragmatik*, Tübingen, 1994, p. 65 [= Levinson, *Pragmatik*].

limbile romanice[1276].

În limba română, faţă de pronumele personale „autentice", moştenite din latină, pronumele de politeţe sunt noi, reprezentân ultimele apariţii şi achiziţii în sistemul pronominal. pronumele de politeţe este format pe baza substantivului *domnie* articulat asociat cu pronume personale *lui, ei, lor* sau cu adjective posesive: *ta, sa, voastră*, înregistrându-se omonimii (dumneavoastră are aceeaşi formă pentru cazurile nominativ, acuzativ, genitiv, dativ de exemplu)[1277].

Pronumele *personal de politeţe* este „un pronume marcat, în planul său semantic, prin luarea în consideraţie a unor componente speciale aparţinând coordonatei pragmatice a actului lingvistic concret: este expresie a atitudinii (deferente) a locutorului faţă de interlocutor sau faţă de «obiectul» comunicării, când acesta aparţine câmpului semantic uman şi este înscris, deci, în paradigma categoriei gramaticale a persoanei"[1278]. În pragmatica lingvistică, pronumele personale de politeţe se înscriu în clasa aşa-numitor *elemente deictice sociale*[1279], care vizează aspecte ale relaţiilor sociale dintre vorbitor şi referent (formule de politeţe pentru referenţi), dintre vorbitor şi adresant (formule de politeţe pentru adresanţi), dintre vorbitor şi situaţia de comunicare (diverse nivele de complezenţă)[1280].

În limba română există patru trepte ale politeţii:

1. politeţea neutră: *dumnealui, dumeaei; dumneasa, dumnealor*;
2. politeţea medie: *dînsul; dumneata*;
3. politeţea marcată cu forme specifice: *dumneavoastră; Domnia Sa, Domnia lui, Domniile lor, Domniile voastre*;
4. politeţea maximă, folosită în stilul solemn: *Măria Ta, Majestatea Ta, Excelenţa sa, Înălţimea voastră*[1281].

Una dintre caracteristicile remarcabile ale dezvoltării recente a pragmaticii lingvistice este interesul manifestat pentru *funcţiile* politeţii în interacţiunile verbale. Astfel, se admite astăzi faptul că este imposibil să descriem, în mod eficient, ceea ce se întâmplă în interiorul schimburilor comunicative, fără a ţine cont de anumite principii de politeţe, în măsura în care „asemenea principii exercită asupra construirii enunţurilor „presiuni" foarte puternice"[1282].

1276 Vezi Aioane, *Forme*, p. 18-25.
1277 *Ibidem*, p. 52.
1278 Irimia, GLR, p. 109.
1279 Levinson, Pragmatik, p. 70
1280 Referitor la *elementele deictice sociale*, vezi Luminiţa Hoarţă Cărăuşu, *Pragmalingvistică. Concepte şi taxinomii*, Editura Cermi, Iaşi, 2004, p. 73-74.
1281 Aioane, *Forme*, p. 55.
1282 Catherine Kerbrat Orecchioni, *La conversation*, Paris, 1996, p. 50 [= Kerbrat, *Conversation*].

Pragmatic, „a fi politicos" înseamnă „a ţine în permanenţă seama de celălalt, a avea sentimentul unei responsabilităţi faţă de colocutor în tot cursul interacţiunii verbale"[1283].

Perspectiva generală asupra politeţii este una „fundamental *prescriptivă*", politeţea fiind înţeleasă ca „un set de norme sociale – variabil de la o comunitate la alta - din care decurg reguli practice de comportament – inclusiv reguli privind comportamentul lingvistic – pentru membrii fiecărei comunităţi considerate"[1284].

Politeţea, ca „principiu universal şi parametru esenţial al dialogului intercultural", constituie „un mecanism esenţial în reglarea echilibrului ritual între actorii sociali şi deci în fabricarea acordului, satisfacţiei reciproce prin intermediul forţei limbajului şi nu al limbajului forţei"[1285].

Respectarea regulilor politeţii derivă din „principiul general al raţionalităţii (este cu siguranţă raţional să favorizezi, să lubrifiezi schimbul discursiv şi nu să-l subminezi pentru că, aşa cum spunea Goffman, impoliteţea sistematică are un potenţial destructiv formidabil)"[1286].

Spre deosebire de regulile ce funcţionează în cadrul interacţiunii verbale, regulile *politeţii* sunt „mutual exclusive", în sensul că „fiecare dintre ele este corelată cu un anumit tip de situaţie comunicativă; aplicarea inadecvată a unei reguli sau neaplicarea ei este o sursă de fricţiuni între colocutori", fiecare regulă a politeţii determinând „prezenţa unor mărci lingvistice specifice în structura enunţurilor"[1287]. Printre mărcile specifice politeţii, putem aminti:

a. *construcţiile impersonale* (în locul celor de persoana întâi sau a doua);

b. *pronumele de politeţe*;

c. *anumite tipuri de formule de adresare* (cu menţionarea titlului şi a numelui de familie ale interlocutorului);

d. *folosirea termenilor tehnici* (pentru a crea o atmosferă „ezoterică")[1288].

În vreme ce *politeţea negativă* „este legată de evitare sau redresarea situaţiei", *politeţea pozitivă* este „productivă (cf. rituri de prezentare)"[1289].

Politeţea *negativă* „reflectă preocuparea emiţătorului de a nu stânjeni libertatea de acţiune a receptorului, constituind nucleul comportării respectuoase", efectul său social fiind „menţinerea distanţelor, cu scopul de a

---

[1283] Ionescu, *Conversaţia*, p. 107.

[1284] Liliana Ionescu Ruxăndoiu, *Limbaj şi comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică*, Editura All Educational, Bucureşti, 2003, p. 65-66 [= Ionescu, *Limbaj*].

[1285] Daniela Rovenţa-Frumuşani, *Analiza discursului. Ipoteze şi ipostaze*, Editura Tritonic, Bucureşti, 2004, p. 48 [= Rovenţa, *Analiza*].

[1286] Rovenţa, *Analiza*, p. 47.

[1287] Ionescu, *Limbaj*, p. 69.

[1288] Vezi Ionescu, *Limbaj*, p. 69.

[1289] Rovenţa, *Analiza*, p. 46.

asigura buna funcţionare a activităţii comunicative"[1290].

Politeţea negativă impune, „alături de *indici paraverbali* (voce atenuată nu ascuţită, violentă) şi *mimo-gestuali* (poziţia capului, direcţia privirii, surâsul), o multitudine de procedee substitutive sau aditive"[1291], dintre care amintim:

a. *formularea indirectă a actelor de limbaj* (A: „Poţi să-mi dai sarea?" B: „Da, pot.");

b. *folosirea trecutului de politeţe* („Voiam să vă cer un sfat");

c. *utilizarea unor mecanisme de distanţare si anonimizare* prin apel la formularea pasivă sau impersonală („Ar fi de dorit să se rezolve cât mai repede această situaţie");

d. *alunecări pronominale integrative* („Dacă ne-am face o cafea?" în loc de „Aş bea o cafea")[1292].

Politeţea *pozitivă* „reflectă un efort de apreciere între colocutori, presupunând tratarea receptorului ca membru al grupului căruia îi aparţine emiţătorul, ca persoană cunoscută, agreată şi apreciată"[1293]. Printre principalele strategii ale acestui tip de politeţe, putem aminti:

a. *formularea unor constatări despre receptor, care să reflecte atenţia acordată celor mai diverse aspecte referitoare la condiţia acestuia*: interese, dorinţe, necesităţi, bunuri („Ai o rochie nouă! Îţi vine foarte bine.);

b. *exagerarea intereśului, aprobării, simpatiei pentru receptor* („Ai aranjat splendid casa.");

c. *sporirea interesului propriei intervenţii în conversaţie, ca formă de manifestare a atenţiei acordate receptorului* (prin alternarea timpurilor verbale, prin folosirea unor formule de implicare a receptorului etc);

d. *folosirea unor forme de expresie specifice relaţiilor între membrii aceluiaşi grup* (forme de adresare şi de referire specifice);

e. *căutarea sau sublinierea acordului cu receptorul prin apelul la subiecte „sigure" de conversaţie*;

f. *evitarea dezacordului*, prin ocolirea răspunsurilor negative la replica partenerului (substituirea lui *nu* prin *da, dar*, acordul parţial, exprimarea atenuată a propriilor opinii sau chiar minciuna convenţională);

g. *presupunerea sau afirmarea existenţei unui „teritoriu" comun* prin procedee diverse (conversaţia fatică sau bârfa, adoptarea perspectivei partenerului, manipularea presupoziţiilor);

h. *gluma* (se bazează pe cunoştinţe şi valori comune, făcându-l pe receptor să se simtă în largul lui);

[1290] Ionescu, *Limbaj*, p. 76.
[1291] Roventa, *Analiza*, p. 49.
[1292] Vezi Roventa, *Analiza*, p. 49-50.
[1293] Ionescu, *Limbaj*, p. 79.

i. *adoptarea unei atitudini optimiste* în legătură cu soluţionarea problemelor aduse în discuţie (pe baza admiterii ideii unei bune colaborări între parteneri);

j. *includerea ambilor parteneri în activitatea avută în vedere*, prin folosirea pluralului inclusiv în locul persoanei întâi sau a doua singular („Dacă ai făcut tu prăjiturile, *să gustăm.*);

k. *satisfacerea eului pozitiv al receptorului* prin oferirea continuă de „cadouri" (bunuri materiale şi spirituale, simpatie, înţelegere, cooperare)[1294].

Pronumele personal de politeţe are forme pentru persoanele a doua şi a treia, diferite „în funcţie de gradul de reverenţă şi de specificul situaţiei de comunicare"[1295], fiind variabile în funcţie de gen, număr şi caz: „ E: Mi-l menţin, nu, nu, nu ...+ + + [Arată spre F] *Dumnevuastrî* m-aţ trădat pe mine, eu v-am propulsat acolo şîî aia esti diferenţa. + Pi mini nu m-a propulsat alţi." (Bochmann, Dumbravă, *Româna vorbită*, p. 208); „În acest context al unei + ă ↑ + campanii finalizate printr-un eşec ↑ aşa cum aţi precizat şi *dumneavoastră* ↑ şi + aş începe ↑⊥ sigur n-o să mă refer la toate trei în această intervenţie ↑ avem timp pe parcursul emisiunii ↑" (Cărăuşu (coordonator), *Corpus*, p. 231); „G.P.: Şi i s-a pus întrebarea profesorului ↓ ...Domne ↓ spune-ne şi nouă care e secretu ↓ este foarte interesant ↓ pentru că fug atât de mulţi oameni. Ce le-ai făcut la oamenii *dumitale* sau cum îi selecţionezi de ... s-au dus şapteşpe şi s-au întors şaptesprezece." (Jinga, *Corpus*, p. 156); „ C: Partidu v-a propulsat, partidu. E: Mai ales *mata*. C: Partidu, domnu. E: mai ales *mata*. C: Partidu, domu. [discuţii în sală]" (Bochmann, Dumbravă, *Româna vorbită*, p. 208).

În textele dialectale, politeţea negativă, a menţinerii distanţelor, vizează, în primul rând, strategia deferenţei faţă de receptor, concretizându-se, cel mai adesea, în folosirea formei de persoana a doua plural a verbelor, asociată cu utilizarea pronumelui personal de politeţe *dumneavoastră*, ce exprimă cel mai înalt grad de deferenţă. Exemple în acest sens sunt situaţiile în care subiectul se adresează direct anchetatorului:

„Pui borhotu-acolo-şa-n în că în ... căldare / în vasu-ăla / mestec în iel până cân să-nherbântă ... mă ca *s-auziz dumneavoastr*-acolo ce zic ieu s-auză ăla acolo // şi ... mestică iel ca să nu să lipiască dă fundu căldări."(TDM, 2, p. 241).

Uneori, subiectul se adresează direct anchetatorului, utilizând pronumele personal de politeţe *dumneata*:

„Nu făcea nic armata / rar pă care-i putea să-i prinză / care nu ... // până-a deveni timpu / vezi *dumneata* / până în şaizeşipatru asta a fost //" (TDM, 2, p. 82).

În relaţiile intracomunitare, ocurează forme specifice ale pronumelui de

---

1294 Vezi Ionescu, *Limbaj*, p. 80-84.

1295 Irimia, GLR, p. 109

politeţe: *matale* şi *dumneata*, care se folosesc cu persoana a doua singular a verbului predicat. Aceste forme (*matale, dumneata*) sunt corelate cu „valori legate mai ales de vârsta superioară a destinatarului, dar şi de poziţia acestuia în interiorul sistemului de rudenie al comunităţii rurale respective”[1296]:

„Vine un frate d-a lu cumnată-mea / cu motocicleta // zâce „hai tanti Leana” / zâce „hai *matale* cu mine ” zâce /-n comuna asta /” (TDM, 2, p. 125);

„Io ... a tresărat în mine ceva / io aşa-i zâc / ce dracu vorbă / bre mamă aşa zâc / să-mi spui *dumneata* că ... dacă / păi nu mai ie zâle / ce le-a-nghiţit ... cineva zâlili?” (TDM, 1, p.127).

În textele dialectale, deferenţa este exprimată şi prin faptul că prenumele nu este niciodată folosit singur în discuţiile cu persoane mai în vârstă, el fiind, în acest caz, precedat de termeni de adresare specifici:

„Ce „ia uite *ţaţă Leano* / alea venise să vază nişte fân / şi ieu veneam dă la Moreni //cea uite / *ţaţo Leano* / lupu!” // (TDM, 2, p. 94);

„Nu / *ţaţă Iuană*! / nu nu nu nu nu nu! / atunci îl punea când vinea dă la joc // şi cine avea o ţi-aduci aminte la Cârjan / când a măritat pă Iuana /” (TDM, 2, p. 99);

„Ş-apăi iar s-a dus tata ş-a-zis „păi bine *mă Dumitre* zice / mi-ai făcut o belea zice / să ceartă aia mare zice „ii-n stare să-i scoaţă uochii ăleia mică //” (TDM, 2, p. 103);

„*Măi vere Ioane*” / zice „io-ţ spui ţiie cinstit şi uomeneşte // nu munceşte aea mare / numa a adunat // vrednică e ş-aia / că bătea mărginili /” (TDM, 2, p. 103).

D. Pronumele demonstrativ

Un alt pronume ce îndeplineşte în context funcţii pragmatice este *pronumele demonstrativ*.

În gramatica românească, se vorbeşte despre trei tipuri de pronume demonstrative:

1. pronume demonstrative de apropiere: *acesta, aceasta*;
2. pronume demonstrative de depărtare: *acela, aceea*;
3. pronume demonstrative de identitate: *acelaşi, aceeaşi*[1297]

Pronumele demonstrative „trimit, în principiu, către un referent personal (concretizat într-o persoană fără «rol» activ în realizarea unui act comunicativ, aşadar non-locutor şi non-interlocutor) sau non-personal (obiect, plantă, animal etc) implicat într-o anumită *situaţie de comunicare*”[1298].

[1296] Ionescu, *Conversaţia*, p. 112.
[1297] Vezi Irimia, *GLR*, p. 121.
[1298] Hobjilă, *Microsistemul*, p. 136.

Pronumele demonstrative sunt prezentate, în unele lucrări de specialitate, în asociere cu adverbele deictice spaţiale de tipul *aici/aci – acolo* şi cu actanţii comunicării; de exemplu, pentru limba populară (zona Olteniei), sunt indicate „trei trepte ale sistemului deictic”:

a. „persoana întâi – *aici – ăsta*;

b. persoana a doua – *aci – ăla*;

c. persoana a treia –*acolo – ăla*”[1299].

Pronumele demonstrative sunt, poate, structurate mai clar, în comparaţie cu adverbele spaţiale *aici/acolo,* în privinţa dimensiunii *apropiat-îndepărtat* de vorbitor; astfel, *acesta* corespunde „obiectului aflat în apropierea locului în care se găseşte vorbitorul în momentul emiterii mesajului lingvistic şi *acela* denumeşte „obiectul aflat departe de locul în care se găseşte vorbitorul în momentul vorbirii””[1300]:

„ AG: Da↓ ăştia de care-am citit aveau o arie foarte limitată↓ dar *ăsta*↑ citisem pe urmă↑ că el reuşise să trateze↑. şi: persoane din Berlin↑ care nu ştiau nici ruseşte↑ nici [ ]

LDJ: Chiar numai cu gândul.” (Jinga, *Corpus,* p. 144); „L: Societăţile comerciale formate n dau în proprietate, primăria nu dă în proprietate acestor societăţ bunurile, ci le concesionează de-acee rămân în continuare proprietatea primăriei. Fiind unic acţionar, el este *acela* care numeşte îi organismu de conducere al societăţi comerciale, deci nu există nici un pericol sî sî piardî avuţia comuni comunităţi. Merg mai departe... (Bochmann, Dumbravă, *Romîna vorbită*, p. 213); „I-am zis şi lu' *ăla* că să_mi bagi bagajele acolo jos la bagaje ↓ ş_*ăla* zice ↑ „ia-le domle cu tine” ↑ „nu domle ↑ da' ce tre' să stau cu ele? bagă-le jos ↑ acolo”.” (Hoarţă Cărăuşu (coordonator), *Corpus*, p. 99); „A: vai↓ sunt delicioşi. Mă uit la omul acela decât să-şi păstreze zâmbetul să nu-l pufnească râsul B: [da. exact aşa m-am gândit şi eu. da↓ da' *ăştia* cred că sunt aleşi.” (Ionescu, *Interacţiunea*, p. 75).

Uneori, însă, *acela* este folosit în loc de *acesta* când se doreşte punctarea unei anumite „distanţe emoţionale”[1301]. J. Lyons numeşte acest tip de elemente deictice „expresii deictice *empatice*”[1302].

Dimensiunea *proximal-distal* este, însă, neutralizată în enunţuri de tipul *Asta este!*: „K: [după remedierea defecţiunii de la microfon] Deci, spuneam că ordonanţa prevede reorganizarea. *Asta* ar însemna, ori servicii publice, or societăţ comerciali (Bochmann, Dumbravă, *Romîna vorbită*, p. 211).

1299 Florica Dimitrescu, *Deixis şi persoană*, apud Hobjilă, *Microsistemul*, p. 136.
1300 J. Lyons, *Semantics*, vol 1,2, Cambridge, 1980, p. 258 [= Lyons, *Semantics*].
1301 Levinson, *Pragmatik*, p. 83.
1302 Lyons, *Semantics*, p. 284.

3.5. Aspecte pragmatice ale politeţii în *Momentele şi schiţele* lui I. L. Caragiale

A. Introducere

Perspectiva generală asupra politeţii este una „fundamental *prescriptivă*", politeţea fiind înţeleasă ca „un set de norme sociale – variabil de la o comunitate la alta - din care decurg reguli practice de comportament – inclusiv reguli privind comportamentul lingvistic – pentru membrii fiecărei comunităţi considerate"[1303].

Politeţea, ca „principiu universal şi parametru esenţial al dialogului intercultural", constituie „un mecanism esenţial în reglarea echilibrului ritual între actorii sociali şi deci în fabricarea acordului, satisfacţiei reciproce prin intermediul forţei limbajului şi nu al limbajului forţei"[1304].

Una dintre caracteristicile remarcabile ale dezvoltării recente a pragmaticii lingvistice este interesul manifestat pentru *funcţiile* politeţii în interacţiunile verbale. Astfel, se admite astăzi faptul că este imposibil să descriem, în mod eficient, ceea ce se întâmplă în interiorul schimburilor comunicative, fără a ţine cont de anumite principii de politeţe, în măsura în care „asemenea principii exercită asupra construirii enunţurilor „presiuni" foarte puternice"[1305].

Pragmatic, „a fi politicos" înseamnă „a ţine în permanenţă seama de celălalt, a avea sentimentul unei responsabilităţi faţă de colocutor în tot cursul interacţiunii verbale"[1306].

Respectarea regulilor politeţii derivă din „principiul general al raţionalităţii (este cu siguranţă raţional să favorizezi, să lubrifiezi schimbul discursiv şi nu să-l subminezi pentru că, aşa cum spunea Goffman, impoliteţea sistematică are un potenţial destructiv formidabil)"[1307].

Spre deosebire de regulile ce funcţionează în cadrul interacţiunii verbale, regulile *politeţii* sunt „mutual exclusive", în sensul că „fiecare dintre ele este corelată cu un anumit tip de situaţie comunicativă; aplicarea inadecvată a unei reguli sau neaplicarea ei este o sursă de fricţiuni între colocutori", fiecare regulă a politeţii determinând „prezenţa unor mărci lingvistice specifice în structura

---

1303 Liliana Ionescu Ruxăndoiu, *Limbaj şi comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică*, Editura All Educational, Bucureşti, 2003, p. 65-66 [= Ionescu, *Limbaj*].

1304 Daniela Rovenţa-Frumuşani, *Analiza discursului. Ipoteze şi ipostaze*, Editura Tritonic, Bucureşti, 2004, p. 48 [= Rovenţa, *Analiza*].

1305 Catherine Kerbrat Orecchioni, *La conversation*, Paris, 1996, p. 50 [= Kerbrat, *Conversation*].

1306 Liliana Ionescu Ruxăndoiu, *Conversaţia. Structuri şi strategii*, Editura All Educational, Bucureşti, 1999, p. 107 [=Ionescu, *Conversaţia*].

1307 Rovenţa, *Analiza*, p. 47.

enunţurilor"[1308]. Printre mărcile specifice politeţii, putem aminti:

a. *construcţiile impersonale* (în locul celor de persoana întâi sau a doua);

b. *pronumele de politeţe*;

c. *anumite tipuri de formule de adresare* (cu menţionarea titlului şi a numelui de familie ale interlocutorului);

d. *folosirea termenilor tehnici* (pentru a crea o atmosferă „ezoterică")[1309].

Politeţea este un fenomen lingvistic pertinent. La sfârşitul anilor 1970, s-a dezvoltat un nou domeniu de investigaţie, graţie lingviştilor R. Lakoff[1310], G. Leech[1311] şi, mai ales, Penelope Brown şi St. C. Levinson[1312].

Sistemul elaborat de către Brown şi Levinson reprezintă, în materie de politeţe lingvistică, „cadrul teoretic cel mai elaborat, productiv şi celebru", noţiunea de politeţe fiind înţeleasă, în acest sistem, ca „partea pragmaticii lingvistice cuprinzând toate aspectele discursului care sunt generate de reguli şi a căror funcţie este de a păstra caracterul armonios al relaţiei interpersonale"[1313]. Din acest motiv, politeţea abundă în faimoasele „formule de politeţe" sau *Honorifica*. Regulile de politeţe descriu nu numai comportamentul verbal, ci se aplică şi comportamentelor nonverbale (maniere din cadrul servitului mesei sau modalităţi de uzaj vestimentar etc). În continuare, ne vom referi exclusiv la *politeţea lingvistică*.

Politeţea lingvistică se înscrie în aşa-numitul „nivel al relaţiilor"[1314]. Sub influenţa lui Bateson, se consideră că „majoritatea enunţurilor funcţionează, pe de o parte, *la nivelul conţinutului* (ele descriu anumite „stări de lucruri") şi, pe de altă parte, *la nivelul relaţiei* (ele contribuie la instituirea între actanţi a unui liant socio-afectiv particular"[1315]. O altă distincţie face E. Goffman, şi anume, între *constrângerile sistemului*, pe de o parte, şi *constrângerile ritualice*, pe de alta, aceste două tipuri de constrângeri condiţionând funcţionarea vorbirii, fie că este vorba despre structura internă a intervenţiilor, fie despre înlănţuirea dialogală"[1316].

1308 Ionescu, *Limbaj*, p. 69.

1309 Vezi Ionescu, *Limbaj*, p. 69.

1310 R. Lakoff, *The logic of politeness: or minding your p's and q's*, în *Proceedings of the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*, 1973, p. 345-356; *Politeness, pragmatics and performatives*, în A. Rogers, B. Wall, J. P. Murphy, *Proceedings of the Texas Conference on Performatives, Presupposition and Implicatures*, Washington, 1977, p. 79-106.

1311 G. N. Leech, *Language and Tact*, Amsterdam, 1980.

1312 Penelope Brown, St. C. Levinson, *Politeness. Some universals in language usage*, Cambridge, 1987 [= Brown, Levinson, *Politeness*].

1313 Kerbrat, *Conversation*, p. 51.

1314 Catherine Kerbrat-Orecchioni, *Les interactions verbales*, Paris, 1992, p. 9 [= Kerbrat, *Interactions*].

1315 Kerbrat, *Interactions*, p. 9.

1316 E. Goffman, apud Kerbrat, *Interactions*, p. 12.

Geoffrey N. Leech arată că principiul politeţii îşi subordonează, la rândul său, un număr de maxime. Înainte de a le prezenta, el explică faptul că într-o conversaţie apar doi participanţi, pe care îi putem numi *«self»* şi *«other»*. Deoarece într-o conversaţie emiţătorul poate să-şi exprime politeţea şi faţă de o a treia persoană, care poate fi prezentă sau nu acolo, lingvistul precizează că termenul *"other"* s-ar aplica nu numai destinatarului, ci şi persoanei desemnate prin pronumele de persoana a treia.

Maximele politeţii, în opinia autorului în discuţie, sunt următoarele:

1. maxima tactului;
2. maxima generozităţii;
3. maxima aprobării;
4. maxima modestiei;
5. maxima acordului;
6. maxima simpatiei.

Primele patru maxime (1-4) funcţionează în perechi operând cu scale bipolare: avantaje/dezavantaje, aprobare/dezaprobare. Celelalte două (5-6) operează cu scale unipolare: scala acordului şi a simpatiei. Deşi există legături între scale, totuşi fiecare maximă este distinctivă. Maximele (1) şi (2) au în vedere avantajele sau dezavantajele unei acţiuni viitoare pentru ceilalţi (*"other"*) şi pentru emiţător(*"self"*), în timp ce maximele (3) şi (4) au în vedere gradul în care enunţurile exprimă o evaluare pozitivă sau negativă a celorlalţi şi, respectiv, a emiţătorului.

După ce discută cele şase maxime, Geoffrey N. Leech precizează că politeţea nu se manifestă numai în conţinutul conversaţiei, ci şi în modul în care este aceasta condusă şi structurată de către actanţii dialogului. De exemplu, un comportament conversaţional ca a vorbi în momentul nepotrivit (întrerupând) ori a tăcea în momentul nepotrivit are implicaţii de impoliteţe.

Geoffrey N. Leech distinge şi un al treilea principiu, principiul ironiei (IP), care ar fi, de fapt, un principiu de ordinul al doilea, ce exploatează principiul politeţii (PP).[1317] El ar putea fi formulat astfel:

"Dacă tot trebuie să aduci o ofensă cuiva, cel puţin fă-o într-un fel în care să nu intri într-un conflict deschis cu principiul politeţii, dar să-i permiţi destinatarului să-şi dea seama de punctul ofensiv al comentariului tău indirect, prin intermediul unei implicaturi." ("If you must cause offence, at least do so in a way which doesn't overtly conflict with the PP, but allows the hearer to arrive at the offensive point of your remark indirectly, by way of implicature").

Principiul ironiei permite unui vorbitor să fie nepoliticos în timp ce pare politicos[1318].

[1317] *Ibidem*, p. 82.

[1318] G. N. Leech, *Principles of Pragmatics*, New York, 1983, apud Carmen Dura, *Strategii ale politeţii în textul dramatic românesc din secolul al XX-lea*, în Luminiţa Hoarţă Cărăuşu (coordonator), Editura Cermi, Iaşi, 2005, p. 79-80 [= Dura,

B. *Modelul lui Penelope Brown şi St. C. Levinson*

Concepţia despre politeţe pe care o dezvoltă aceşti doi autori se articulează şi se fondează pe noţiunea de *faţă* (= figură socială), noţiune împrumutată de la E. Goffman şi înţeleasă „ca încorporând ceea ce este numit, în mod comun, „teritoriu"[1319]. Noţiunea de faţă („face") desemnează „imaginea publică a eului individual, configurată în termenii unor atribute sociale acceptate de ceilalţi; menţinerea imaginii fiecăruia dintre noi presupune cooperarea, pentru că acest fapt este strict dependent de acţiunile şi de sistemele de valori ale celor cu care venim în contact"[1320].

a) *Noţiunea de faţă („face")*

Noţiunea de *faţă* se află, în opinia lui E. N. Goody[1321], în strânsă legătură cu „a fi stingherit, stânjenit" sau „a fi umilit" sau „losing face" (engl. *to lose* = a pierde). Astfel, *faţa* (figura pe care o facem în societate) este ceva „care este investit emoţional şi care poate fi pierdut, menţinut sau sporit şi la care trebuie să fim, în mod constant, atenţi în conversaţie"[1322]. În general, oamenii cooperează, menţinând „faţa" în interacţiunea comunicativă, o astfel de cooperare „fiind bazată pe vulnerabilitatea reciprocă a „feţei"[1323].

În opinia lui St. C. Levinson şi Penelope Brown[1324], fiecare individ posedă două feţe:

1. faţa *negativă*, care corespunde, în mare, la ceea ce E. Goffman a descris ca „teritoriul eului" (teritoriul corporal, spaţial sau temporal, material sau cognitiv);

2. faţa *pozitivă*, care corespunde, în mare, narcisismului şi ansamblului de imagini valorizante pe care participanţii la conversaţie le construiesc şi cu care încearcă să impresioneze (şi să se impresioneze) în interacţiunea verbală[1325].

Aşadar, noţiunile goffmaniene de „teritoriu" şi „faţă" sunt rebotezate de către Penelope Brown şi St. C. Levinson „faţă negativă şi „faţă pozitivă", inovaţii terminologice care sugerează existenţa între două noţiuni a unei relaţii de opoziţie, însă nu e aşa: „faţa negativă" şi „faţa pozitivă" constituie două componente fundamentale şi complementare ale fiecărui individ. Terminologia lui Brown şi Levinson prezintă un dublu merit: acela de a sublinia legăturile strânse care există între cele două entităţi complementare şi acela de a permite

---

Strategii].

1319 Kerbrat, *Converstion*, p. 51.

1320 Ionescu, *Conversaţia*, p. 107.

1321 E. N. Goody, *Questions and Politeness*, Cambridge, 1988, p. 66 [= Goody, *Questions*].

1322 Goody, *Questions*, p. 66.

1323 *Idem, ibidem*.

1324 Brown, Levinson, *Politeness*, p. 21.

1325 Vezi în acest sens, Kerbrat, *Conversation*, p. 51.

elaborarea noţiunii generice de „Face Threatening Acts" şi, în mod corelativ, de a crea un sistem omogen de reguli de politeţe[1326].

b) *Noţiunea de „FTA"*

În toate interacţiunile cu doi participanţi se manifestă patru „feţe" care se evidenţiază. Pe de o parte, de-a lungul derulării interacţiunii, actanţii sunt obligaţi să realizeze un anumit număr de acte verbale şi nonverbale. Or, majoritatea acestor aspecte constituie „ameninţări" potenţiale pentru una sau alta dintre aceste patru „feţe": de aici sintagma de „Face Threatening Act", propusă de către Brown şi Levinson pentru a desemna aceste „acte ameninţătoare". Din această perspectivă, actele de vorbire se împart în patru categorii:

1. acte ameninţătoare pentru faţa negativă a celui care le realizează: este, de exemplu, cazul ofertei sau promisiunii, prin care el îşi propune să efectueze sau se angajează să efectueze un act susceptibil de a leza, într-un viitor apropiat sau îndepărtat, propriul său teritoriu;

2. acte ameninţătoare pentru faţa pozitivă a celui care le realizează: declaraţie, scuze, autocritică, autoacuzaţie şi alte comportamente „autodegradante";

3. acte ameninţătoare pentru faţa negativă a celui care le provoacă: violări teritoriale de natură nonverbală (contacte corporale forţate şi violente, agresiuni vizuale, sonore sau olfactive, violări ale proprietăţii private etc). Ameninţările teritoriale pot fi, de asemenea, de natură verbală: este vorba despre întrebări aşa-zis „indiscrete" şi despre ansamblul de acte care sunt, într-o anumită măsură, deranjante sau directe, cum ar fi: ordinul, interdicţia sau sfatul; toate comportamentele deranjante sau incursive, care constituie pierdere de timp pentru celălalt, întreruperile (a „secera" vorbele interlocutorului);

4. acte ameninţătoare pentru faţa pozitivă a celui care le provoacă: este vorba despre acele acte care riscă să pună în pericol narcisismul celuilalt, cum ar fi: critica, reproşul, insulta, injuriile sau sarcasmul[1327].

Categoriile 1. şi 2. se raportează la acte „autoameninţătoare"; pertinente, însă, pentru perspectiva de care se ocupă Catherine Kerbrat-Orecchioni sunt categoriile 3. şi 4., deoarece politeţea vizează, înainte de toate, atitudinea locutorului faţă de interlocutorul său.

Pentru a ilustra complexitatea statutului de acte analizate din această perspectivă, sunt oferite[1328] două exemple:

1. Cel al cadoului, act nonverbal care:

- pentru donator: abandonează „faţa" sa negativă (FTA), dar valorizează „faţa" sa pozitivă (anti-FTA), donatorul afişând, prin intermediul cadoului bogăţia şi generozitatea sa;

- pentru destinatar: constituie în ceea ce priveşte faţa sa negativă un anti-FTA

[1326] Catherine Kerbrat-Orecchioni, *Interactions*, p. 168-169.

[1327] Vezi în acest sens, Kerbrat, *Conversation*, p. 52.

[1328] Kerbrat, *Interactions*, p. 171-172.

(orice cadou este un transfer de bine, deci o lezare pentru unul, dar pentru altul, o extincţie teritorială, dar, de asemenea, în mod secundar, un FTA, căci creează o datorie pentru primitor, pentru care riscă să se simtă „obligat"; acelaşi lucru pentru „faţa" sa pozitivă: flatat pentru această marcă de atenţie, primitorul unui cadou se află, în acelaşi timp, plasat în postura subalternă a unui datornic, care riscă să-şi piardă „faţa" dacă se arată mai târziu incapabil de a-şi achita datoria.

2. Cel al declaraţiei de dragoste, act de natură verbală care constituie un anti-FTA pentru cel care a primit-o, dar, în acelaşi timp, o ameninţare:

- pentru „faţa" negativă a locutorului, care se găseşte supus acestui „serviciu al amorului";
- pentru „faţa" pozitivă a aceluiaşi locutor, în măsura în care, mărturisind că s-a îndrăgostit, se găseşte într-o poziţie inferioară, actul său implicând riscul teribil, umilitor al unui refuz din partea persoanei iubite.

Se poate concluziona asupra caracterului intrinsec ameninţător al tuturor actelor în interacţiunea socială şi, în particular, al tuturor actelor vorbirii: toate sunt susceptibile, în anumite circumstanţe şi de diferite grade, de a-l ameninţa pe cel care le realizează (care riscă întotdeauna de a le vedea „eşuate") şi pe cel căruia îi sunt destinate (fiindcă tind să exercite asupra lui anumite constrângeri specifice)[1329].

c) *Noţiunile on record şi off record*

Noţiunea de **on record** se referă la faptul că un actant se exprimă direct, neambiguu. Aceasta se poate constata dacă într-un act A este clar pentru participanţi ce intenţii comunicative îl conduc pe cel care emite mesajul să facă A.

De exemplu, o promisiune exprimă intenţia de a face acel viitor act: *Promit că îţi aduc mâine banii.*

Noţiunea de **off record** se referă la faptul că un actant îşi exprimă indirect intenţiile comunicative, recurgând la: metaforă, ironie, întrebări retorice, litote, tautologii, tot felul de aluzii pe care subiectul vrea să le comunice, dar fără să o facă în mod nemijlocit.

Ex: *E frig în cameră.* Propoziţia aceasta poate sugera cuiva să închidă geamul sau uşa[1330].

d) *Noţiunea de face want*

Pe de o parte, aşa cum am văzut anterior, actele emise de o parte şi de alta în timpul interacţiunii comunicative sunt potenţial „ameninţătoare" pentru actanţii comunicării, dar, pe de altă parte, aceştia trebuie să se supună comandamentului suprem:

„Menajaţi-vă unul pe celălalt!"[1331].

1329 Kerbrat, *Interaction*, p. 173.

1330 Penelope Brown, St. C. Levinson, *Universals in language usage: Politeness phenomena*, apud Dura, *Strategii*, p. 80-81.

1331 *Idem, ibidem.*

e) *Noţiunea de face work*

Pentru E. Goffman, noţiunea de „face work" desemnează „tot ceea ce întreprinde o persoană pentru ca acţiunile ei să nu ducă la pierderea figurii sale sociale", *face work* însumând o aşa-numită „muncă de figuraţie"[1332]. Astfel, Brown şi Levinson[1333] propun diverse *strategii* care ar putea fi puse în serviciul politeţii, clasificarea acstora având la bază trei factori fundamentali:

1. gradul de gravitate al FTA;
2. distanţa socială care există între interlocutori (relaţia lor „orizontală" – *distanţă* vs *familiaritate*) (gradul de interferenţă);
3. relaţia lor de „a putea" (relaţia „verticală") (puterea de interferenţă)[1334].

f) *Noţiunea de „anti-FTA" sau „FFA"*

În opoziţie cu opinia lui Brown şi Levinson[1335], care reduc politeţea la forma sa negativă (având o concepţie excesiv pesimistă şi o perspectivă „paranoică" referitor la politeţea în cadrul interacţiunii comunicative, reprezentând individul în societate ca o fiinţă aflată sub ameninţarea permanentă a FTA), Catherine Kerbrat-Orecchioni este de părere că trebuie să luăm în consideraţie şi anumite acte de vorbire care pot fi „valorizante" pentru aspectele politeţii, cum ar fi: complimentele, actele de mulţumire şi promisiunea (politeţea pozitivă). Lingvista în discuţie propune, în acest sens, un termen suplimentar, care să desemneze „partea pozitivă a FTA", şi anume, „anti-FTA" sau „FFA" (*Face Flattering Acts*)[1336].

Considerăm necesară clarificarea noţiunilor de *politeţe negativă* şi *politeţe pozitivă*, existând un conflict implicit „între dorinţa fiecăruia de a se bucura de aprecierea şi acordul semenilor săi („positive face"), pe de o parte, şi dorinţa de a acţiona conform propriilor idei şi intenţii („negative face"), pe de alta"[1337]. Politeţea pozitivă „are o funcţie integrativă", insistând asupra „elementelor de comunitate", în timp ce politeţea negativă se bazează pe „menţinerea (şi chiar pe sublinierea) distanţei dintre indivizi"[1338].

Noţiunile *politeţe negativă* şi *politeţe pozitivă* au două elemente corespondente, şi anume, *faţa negativă* şi *faţa pozitivă*. Faţa negativă a fost definită ca fiind „dorinţa oricărui adult competent, membru al societăţii, ca acţiunile lui să nu fie împiedicate de către alţi membri", iar faţa pozitivă

[1332] E. Goffman, apud Kerbrat, *Conversation*, p. 53.
[1333] P. Brown, St. C. Levinson, *Universals in language usage: politeness phenomena*, în E. Goody, *Questions and Politeness: Strategies in Social Interaction*, Cambridge, 1978, p. 56-311 [= Brown, Levinson, *Universals*].
[1334] Brown, Levinson, *Universals*, p. 112-113.
[1335] Brown, Levinson, *Universals*.
[1336] Kerbrat, *Conversation*, p. 54.
[1337] Ionescu, *Conversaţia*, p. 107-108.
[1338] *Ibidem*, p. 108.

reprezintă „dorinţa oricărui membru al societăţii ca vrerile lui să fie dorite de către cel puţin câţiva dintre membrii societăţii"[1339].

În vreme ce *politeţea negativă* „este legată de evitarea sau redresarea situaţiei", *politeţea pozitivă* este „productivă (cf. rituri de prezentare)"[1340].

A. *Politeţea negativă*

Cea mai bună modalitate de a fi „politicos negativ" este cea de a evita a comite un act care ar risca să fie ameninţător pentru destinatar (critică, reproş etc). În acest sens, sunt utilizate mai multe procedee, şi anume:

1. *formularea indirectă a actelor de vorbire;* un exemplu în acest sens este cel al *ordinelor*, al căror mod preponderent este *imperativul*. Or, locutorul recurge la utilizarea acestei forme modale foarte rar, folosind, în locul acesteia, alte procedee: în loc de „Deschide uşa!", se spune, de obicei, „Ai putea deschide uşa?" sau „Mi-ar plăcea să deschizi uşa"[1341].

2. *întrebare în locul reproşului*: „Nu ai spălat vasele?"; „Pui mereu atâta sare în supă?"[1342];

3. *mărturisire a incomprehensiunii în loc de critică*: „Nu înţeleg prea bine"; „Nu v-aţi exprimat prea clar"[1343];

4. *utilizarea modului optativ-condiţional*: „Ar trebui să plecaţi"; „Aţi putea închide uşa?"[1344];

5. *evitarea unui act ameninţător pentru receptor printr-un enunţ preliminar*, numit în literatura de specialitate *pre* sau *presecvenţă*[1345]. Vor putea fi enunţate, aşadar, printr-o presecvenţă:

a. *solicitările*: „Ai putea să-mi faci un serviciu?"; „Aveţi un moment?";

b. *întrebările*: „Aş putea să te întreb ceva?";

c. *criticile* sau *obiecţiile*: „Aş putea face o remarcă / o observaţie / o mică critică?";

d. *invitaţiile*: „Eşti liber în seara asta?"[1346].

Politeţea *negativă* „reflectă preocuparea emiţătorului de a nu stânjeni libertatea de acţiune a receptorului, constituind nucleul comportării respectuoase", efectul său social fiind „menţinerea distanţelor, cu scopul de a asigura buna funcţionare a activităţii comunicative"[1347].

Politeţea negativă impune, „alături de *indici paraverbali* (voce atenuată

1339 Goody, *Questions*, p. 67.
1340 Rovenţa, *Analiza*, p. 46.
1341 Kerbrat, *Conversation*, p. 55.
1342 *Ibidem*, p. 56.
1343 *Idem, ibidem*.
1344 *Idem, ibidem*.
1345 În privinţa conceptului de presecvenţă, vezi Luminiţa Hoarţă Cărăuşu, *Elemente de analiza a structurii conversaţiei*, Editura Cermi, Iaşi, 2003, p. 61-66.
1346 Vezi în acest sens, Kerbrat, *Conversation*, p. 56-57.
1347 Ionescu, *Limbaj*, p. 76.

nu ascuţită, violentă) şi *mimo-gestuali* (poziţia capului, direcţia privirii, surâsul), o multitudine de procedee substitutive sau aditive"[1348], dintre care amintim:

a. *formularea indirectă a actelor de limbaj* (A: „Poţi să-mi dai sarea?" B: „Da, pot.");

b. *folosirea trecutului de politeţe* („Voiam să vă cer un sfat");

c. *utilizarea unor mecanisme de distanţare şi anonimizare* prin apel la formularea pasivă sau impersonală („Ar fi de dorit să se rezolve cât mai repede această situaţie");

d. *alunecări pronominale integrative* („Dacă ne-am face o cafea?" în loc de „Aş bea o cafea")[1349].

Comparativ cu pronumele personale „autentice", moştenite din latină şi foarte vechi în limba română, pronumele de politeţe „sunt noi, reprezentând ultimele apariţii şi achiziţii în sistemul pronominal", fiind formate „pe baza substantivului „domnie" articulat şi asociat cu pronume personale: *lui, ei, lor* sau cu adjective posesive: *ta, sa, voastră*, înregistrându-se şi omonimii (*dumneavoastră* are aceeaşi formă pentru cazurile nominativ, acuzativ, genitiv, dativ, de exemplu)"[1350].

În limba română, pronumele personale de politeţe prezintă câteva caracteristici:

1. Caracteristică limbii române este „existenţa unui al treilea membru al paradigmei; prin urmare, în limba română sensul politeţii se distribuie ternar: *tu, dumneata, dumneavoastră*, în adresarea către un interlocutor, asemănător limbii portugheze: *tu, voce, senhor*"[1351]. Forma *dumneavoastră*, însoţită de persoana a doua plural a verbului „devine la începutul secolului al XIX-lea [...] o formă de respect adresată unei singure persoane, apărând la singular, alături de *dumneata*" şi reprezentând „un grad de politeţe superior lui *dumneata*", un termen „intermediar, mediu, neemfatic", care „a dat naştere unor noi valori reverenţiale familiare şi populare: *mata, mătăluţă*, apoi alte pronume cu nuanţă regională, precum: *tălică, mneata, mătălică* etc"[1352]:

„-*Dv*. ciocăneaţi aşa?

- Da.

-*Dv*. nu ştiţi că biuroul se deschide la 7?

-Ba da. (I. L. Caragiale, *Momente*, p. 110);

„*Avocatul* (care priveşte adânc şi foarte distrat la tânăra persoană): *Dv*. sunteţi fiica părintelui, domnişoară?

1348 Rovenţa, *Analiza*, p. 49.

1349 Vezi Rovenţa, *Analiza*, p. 49-50.

1350 Mirela Aioane, *Formele alocutive şi reverenţiale în limbile romanice. Pronumele alocutive în limbajul publicitar*, Editura Universitas XXI, Iaşi, 2003, p. 50-52 [= Aioane, *Formele*].

1351 Aioane, *Forme*, p. 52-53.

1352 Aioane, *Forme*, p. 53-54.

Tânăra: Nu sunt domnişoară, domnule..." (Caragiale, *Momente*, p. 141);

„*Avocatul*: E vorba dar de a proba că lipseşte de la cea mai sacră datorie conjugală, dacă...

Cocoana: Apoi ai cunoscut-o *dumneata* pe mă-sa ce pramatie, ce catifea? (I. L. Caragiale, *Momente*, p. 138);

„- E absurd, monşer, să intru în casa dumitale cu toporul...şi *dumneata*, mă-nţelegi...

- Lasă, Lache!..." (Caragiale, *Momente*, p. 126).

2. O altă particularitate a limbii române este „împletirea dintre flexiunea pronominală personală şi cea a pronumelui posesiv", adjectivele pronominale posesive şi pronumele posesive căpătând „nuanţe semantice suplimentare, chiar reverenţiale", *al său*, de exemplu, fiind considerat „mai politicos decât *al lui*, iar acest fapt este atribuit unei influenţe franceze sau germane"[1353].

3. Caracteristică limbii române este şi folosirea pronumelui personal *dânsul* cu sens de politeţe, *dânsul* fiind „o inovaţie maramureşeană, nord ardelenească-bucovineană-nord moldovenească, restrânsă în secolul al XVI-lea la acest teritoriu, iar apoi extinsă la celelalte ţinuturi daco-româneşti"[1354]. Cu alte cuvinte, în limba română există patru trepte ale politeţii:

1. politeţea neutră: *el, dumnealui, dumneaei, dumneasa, dumnealor;*
2. politeţea medie : *dânsul, dumneata*;
3. politeţea marcată cu forme specifice: *dumneavoastră, Domnia Sa, Domnia lui, Domniile lor, Domniile voastre*;
4. politeţea maximă, folosită în stilul solemn : *Măria Ta, Majestatea Ta, Excelenţa sa, Înălţimea voastră*[1355].

Pronumele personal de politeţe are forme pentru persoanele a doua şi a treia, diferite „în funcţie de gradul de reverenţă şi de specificul situaţiei de comunicare"[1356], fiind variabile în funcţie de gen, număr şi caz.

Specifică limbii române este utilizarea pronumelor de politeţe de *persoana a treia* (*dumnealui, dumneaei, dumnealor*), pe lângă pronumele personale de politeţe de *persoana a doua* (*dumneavoastră, dumneata*):

„ – Mă iertaţi, domnilor, dar ... cu cine am, mă rog, onoarea?

- Cu studenţi! strigă băiatul.
- Bine, dumneata se vede ... dar tata dumitale ...
- Care tată?

-*Dumnealui* (I. L. Caragiale, *Momente*, p. 74);

„Scuzele d-lui Preotescu pentru întârziere sunt pe deplin primite de cele două dame: îl cunosc aşa de bine pe d. Diaconescu... „Când vine *dumnealui*

[1353] Aioane, *Forme*, p. 54.
[1354] Ibidem, p. 55.
[1355] Vezi, în acest sens, Aioane, *Forme*, p. 55.
[1356] D. Irimia, *Gramatica limbii române*, editura Polirom, Iaşi, 1997, p. 109 [= Irimia, *GLR*].

vreodată la vreme?..." (Caragiale, *Momente*, p. 125);

„- Ei! numa să reuşească...

- Dacă întârziază, tocma asta este un semn că are speranţe să reuşească; aminteri, n-ar sta *dumneaei* degeaba."(Caragiale, *Momente*, p. 150) ;

„- Cine? cine a dat alarma?

- *Dumneaei*! zic eu către personalul trenului, arătând pe cocoana leşinată." (Caragiale, *Momente*, p. 158-159);

„El, ridicând tonul şi mai sus:

- Ce, şi pe dumneata? ... Cînd vine, mă-nţelegi, un guvern ca bandiţii, fiindcă n-are cine să-l oprească de a lovi în tot ce e mai scump, pentru care nu mai există nici o apărare, fiindcă tăcem toţi, şi eu şi dumneata şi *dumnealor* (arată pe cei de la mesele apropiate) ca nişte laşi, fără nimica sacru, mă-nţelegi!(Caragiale, *Momente*, p. 71);

„- Opt şi jumătate, Lache; ne-aşteaptă damele; ne-am făcut de ruşine; să vezi ce supărate o să fie!

- Ia lasă-mă, monşer! dumneata nu vezi ce absurdităţi susţin *dumnealor*..." (Caragiale, *Momente*, p. 124).

B. *Politeţea pozitivă*

Politeţea *pozitivă* „reflectă un efort de apreciere între colocutori, presupunând tratarea receptorului ca membru al grupului căruia îi aparţine emiţătorul, ca persoană cunoscută, agreată şi apreciată"[1357]. Printre principalele strategii ale acestui tip de politeţe, putem aminti:

a. *formularea unor constatări despre receptor, care să reflecte atenţia acordată celor mai diverse aspecte referitoare la condiţia acestuia*: interese, dorinţe, necesităţi, bunuri („Ai o rochie nouă! Îţi vine foarte bine.);

b. *exagerarea interesului, aprobării, simpatiei pentru receptor* („Ai aranjat splendid casa.");

c. *sporirea interesului propriei intervenţii în conversaţie, ca formă de manifestare a atenţiei acordate receptorului* (prin alternarea timpurilor verbale, prin folosirea unor formule de implicare a receptorului etc);

d. *folosirea unor forme de expresie specifice relaţiilor între membrii aceluiaşi grup* (forme de adresare şi de referire specifice);

e. *căutarea sau sublinierea acordului cu receptorul prin apelul la subiecte „sigure" de conversaţie*;

f. *evitarea dezacordului*, prin ocolirea răspunsurilor negative la replica partenerului (substituirea lui *nu* prin *da, dar*, acordul parţial, exprimarea atenuată a propriilor opinii sau chiar minciuna convenţională);

g. *presupunerea sau afirmarea existenţei unui „teritoriu" comun* prin procedee diverse (conversaţia fatică sau bârfa, adoptarea perspectivei partenerului, manipularea presupoziţiilor);

1357 Ionescu, *Limbaj*, p. 79.

h. *gluma* (se bazează pe cunoştinţe şi valori comune, făcându-l pe receptor să se simtă în largul lui);

i. *adoptarea unei atitudini optimiste* în legătură cu soluţionarea problemelor aduse în discuţie (pe baza admiterii ideii unei bune colaborări între parteneri);

j. *includerea ambilor parteneri în activitatea avută în vedere*, prin folosirea pluralului inclusiv în locul persoanei întâi sau a doua singular („Dacă ai făcut tu prăjiturile, *să gustăm.*);

k. *satisfacerea eului pozitiv al receptorului* prin oferirea continuă de „cadouri" (bunuri materiale şi spirituale, simpatie, înţelegere, cooperare)[1358].

Politeţea pozitivă consistă în faptul de „a produce orice act de vorbire pentru destinatar, cu un caracter esenţial „antiameninţător": manifestări ale acordului, oferte, invitaţii, complimente, mulţumiri, formule de bun-venit etc"[1359]:

„ – Pardon, domnule Bumbeş! un cuvânt...

- *Cu tot respectul*! zice foarte unsuros tânărul Tiberiu şi se apropie cu capul gol de scara trăsurii." (Caragiale, *Momente*, p. 207);

„ – Doamna mea...zice d. Tiberiu încântat.

- ...Pe la ceasurile unu şi jumătate după amiază...

- *Cu plăcere*, doamna mea... *cu mare plăcere...*" (Caragiale, *Momente*, p. 207).

Pentru a produce un act de vorbire care să fie „neameninţător" pentru receptor, sunt utilizate mai multe strategii, cum ar fi:

1. *observaţii referitoare la receptor (la interesele, dorinţele, necesităţile, bunurile sale)*:

„- *Frumuşel căţel aveţi*, zic eu cocoanii, după câteva momnete de tăcere;" (Caragiale, Momente, p. 154)

2. *exagerarea interesului, aprobării, simpatiei faţă de receptor*:

„Bubico: Ham! ham!

- *Trebuie să fii om bun*! *Nu trage el la fitecine...*

- Fireşte, coniţă; simte cânele; are instinct." (Caragiale, *Momente,* p. 157).

3. *intensificarea interesului receptorului faţă de relatările locutorului*:

„- Domnule Preotescu – zice d-ra Pavugadi – ţi-am preparat o surpriză: am studiat o bucată...

- *Sublimă*! zice madam Diaconescu.

- *A*! *Domnişoară...*

- Ţi-a plăcut – zice Lache către Mache – ţi-a plăcut d. Protopopescu cu absurdităţile dumnealui... Auzi dumneata!...

- Lasă, Lache! zice Mache.

- Eşti teribil, monşer, parol!

1358 Vezi Ionescu, *Limbaj*, p. 80-84.

1359 Kerbrat, *Conversation*, p. 61.

- *Şi ce bucată, domnişoară?*

- O bucată nouă...Stella confidente...

- Eu nu-i înţeleg, pe onoarea mea, zice d. Diaconescu; când vezi că şi popoarele cele mai civilizate...

- Lasă, Lache... *O s-o cântaţi, sper...*

- Fireşte..." (Caragiale, *Momente*, p. 125).

4. *utilizarea mărcilor de identitate în interiorul unui grup social* („in-group identity markers")[1360].

Există anumite *formule de adresare*, utilizate între membrii unui grup social, incluzând nume generice şi termeni ai adresării, cum ar fi: *camarade, amice, prietene, scumpo, dragă, iubito, mamă, frate, soră, drăguţo, băieţi, tipilor* etc[1361]. În *Momentele şi schiţele* lui I. L. Caragiale, deferenţa este exprimată şi prin utilizarea termenilor de adresare specifici (*ţato, cocoană, doamnă, părinţele, nene, nenică, frate, monşer, mamiţo, mamiţico* etc):

„*Cocoana*: Eu sunt şi cu mine, *ţaţo*! Bonjur!

Lae: Bonjur!" (Caragiale, *Momente*, p. 145);

„ *Avocatul*: *Cocoană*, nu mai este nici o nevoie de scrisori, am găsit eu alt motiv mai puternic decât toate...Afacerea fiului d-tale este ca şi terminată; e ca şi divorţat, pot să-ţi dau parola mea de onoare... (Râzând.) Ce-mi dai?" (Caragiale, *Momente*, p. 145);

„ *Avocatul*: Atunci...(*Se gândeşte o clipă.)* Atunci... (*Merge la uşa salonului.*) Poftim, *doamnă*; poftim, *părinţele*." (Caragiale, *Momente*, p. 146);

„- Salutare, *nene* Mandache.

- Salutare, *neică*." (Caragiale, *Momente*, p. 148);

„- Te văd aşa...distrat şi cam nervos.

- Nu, *frate*; aştept pe soţia mea, şi nu mai vine; am mare nerăbdare să văz dacă a reuşit şi acuma... Dacă reuşeşte ş-acuma, halal să-i fie!...că ăla e un ciufut..." (Caragiale, *Momente*, p. 148);

„- Nu zici că vrei să te abandonezi?

- Ce abonament, *monşer*? de la prieteni să ceri abonament?...Ce mare lucru! un număr mai mult ori mai puţin...

- Cum, *nene* Mandache, gratis? se poate?...îmi pare rău..." (Caragiale, *Momente*, p. 148-149);

„*Tânărul*: Lasă, *mamiţo*!... Nu-mi mai dă mâna pentru ca să ţiu nevastă fără zestre; mai ales că a fost o nenorocire acu, cu ocazia bugetului, care am devenit suprimat pe întâi aprilie.

Avocatul: Şi ce salariu aveaţi?" (Caragiale, *Momente*, p. 138);

„- Bubico – zice cocoana – şezi mumos, *mamiţico*!" (Caragiale, *Momente*, p. 154).

1360 Goody, *Questions*, p. 112.
1361 *Ibidem*, p. 113.

3.6. Implicitul lingvistic. Presupoziţie vs subînţeles

1. Introducere

Termenul „implicit" poate fi găsit în dicţionarele de limbă română având numai valoare adjectivală, uneori adverbială: „care este inclus, conţinut în altceva (fără a mai fi exprimat direct); care se înţelege de la sine"[1362]. Preluăm termenul propus de către Catherine Kerbrat-Orecchioni în lucrarea *L'Implicite*[1363], în limba franceză termenul „implicit" apărând şi cu valoare substantivală: „ceea ce este subînţeles, neformulat, presupus"[1364].

În ceea ce priveşte diferitele tipuri de conţinuturi implicite, H. P. Grice[1365] consideră că pot fi semnalate două tipuri de bază de conţinuturi, şi anume, *conţinuturile explicite* („said") şi *conţinuturile implicite* („implicatures"). Conţinuturile implicite sunt, la rândul lor, în opinia lui Grice, convenţionale şi non-convenţionale, cele non-convenţionale fiind clasificate, la rândul lor, în conversaţionale şi non-conversaţionale. Implicaturile conversaţionale sunt, la rândul lor, împărţite în două categorii: generalizate şi particulare.

Catherine Kerbrat-Orecchioni[1366] reformulează clasificarea lui Grice în următoarea formă: conţinuturile sunt de două feluri, anume, *explicite* şi *implicite*(inferenţe), iar cele din urmă includ presupoziţiile şi subînţelesul. Lingvista se inspiră mai mult de la O. Ducrot[1367], decât de la Grice, pentru a defini cele două axe distinctive: conţinuturile explicite şi conţinuturile implicite şi cele două categorii de conţinuturi implicite: presupoziţiile şi subînţelesul.

2. Conţinuturi explicite vs conţinuturi implicite

Unde începe domeniul implicitului? Încă din 1957, H. P. Grice[1368] formulează în următorii termeni opoziţia dintre vorbirea explicită şi vorbirea implicită: a vorbi explicit este „to tell something"; a vorbi implicit înseamnă „to get someone to think something". Cum putem, însă, să determinăm pe cineva să gândească ceva, dacă acel ceva nu este spus, ci este doar prezent undeva în

---

1362 *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Editura Academiei, Ediţia a 2-a, Bucureşti, 1998, p. 478.
1363 Catherine Kerbrat-Orecchioni, *L'implicite*, Paris, 1986 [= Kerbrat, *L'implicite*].
1364 *Petit Robert*, Paris, 1996, p. 1135.
1365 H.P.Grice, *Logic and conversation*, Harvard University, 1967, p. 4-15.
1366 Kerbrat, *L'implicite*, p. 20.
1367 O. Ducrot, *Le dire et le dit*, Paris, 1984 [= Ducrot, *Dire*].
1368 H. P. Grice, *Meaning*, „The Philosophical Review", nr. 66, iulie, 1957, p. 377-388.

enunţ? Pentru lingvista Catherine Kerbrat Orecchioni, conţinuturile implicite sunt „într-un anumit fel, de asemenea, *spuse*"[1369].

O. Ducrot[1370] pune problema, din această perspectivă, în felul următor: în enunţul *Pierre a încetat să fumeze*, conţinutul C0 „În momentul de faţă, Pierre nu fumează" este enunţat explicit, „dans la mesure ou il représente ce dont l'annonce est l'objet avoué de l'énonciation". Din contră, conţinutul C1 „Pierre a fumat înainte" (presupoziţie) şi conţinutul C2 „Nu mi-ai spus niciodată că el fuma" (subînţeles) sunt conţinuturi implicite, deoarece „le locuteur peut toujours pretendre n'avoir pas voulu le dire"[1371].

Maniera de „a nu vrea să spui" („non vouloir dire") nu este aceeaşi în cazul lui C1 şi C2 şi nici sensul expresiei „vouloir dire" nu este identic. Astfel, *presupoziţiile*, chiar dacă nu constituie, în principiu, obiectul esenţial al mesajului, sunt bine „vehiculate" în enunţul în care acestea se găsesc înscrise intrinsec şi incontestabil (spre deosebire de subînţeles). În alţi termeni, presupoziţiile corespund lui „veut-dire", fără, însă, a corespunde lui „vouloir dire". Această diferenţă scoasă în evidenţă anterior pune în evidenţă faptul că cele două tipuri de conţinuturi implicite, presupoziţiile şi subînţelesul, au în comun proprietatea „de a nu constitui, în principiu, veritabilul obiect al spunerii" („le véritable objet du dire")[1372], în timp ce conţinuturile explicite corespund, în principiu, întotdeauna obiectului esenţial al mesajului de transmis sau, aşa cum formula R. Posner[1373], corespund „celei mai mari pertinenţe comunicative". Presupoziţiile „sunt mult mai apropiate decât subînţelesurile de „polul" explicit, pe o axă graduală"[1374], atât presupoziţiile, cât şi subînţelesul trebuind să fie considerate ca aparţinând aşa-numitului „sous-dire" („des dires implicites")[1375].

3. Noţiunea de inferenţă

Anne Reboul şi Jacques Moeschler[1376] definesc inferenţa ca fiind „un proces logic care, pornind de la un anumit număr de informaţii cunoscute (*premisele*), derivă altele noi (*concluzia / concluziile*)". Procesele logice nu

---

[1369] Kerbrat, *L'implicite*, p. 21.
[1370] O. Ducrot, *Note sur la présupposition et le sens littéral*, postfaţă la Henry Paul, 1977, p. 171-203 [= Ducrot, *Note*].
[1371] Ducrot, *Note*, p. 172.
[1372] Kerbrat, *L'implicite*, p. 22.
[1373] R. Posner, *L'analyse pragmatique des énoncés dialogués*, Documents de Travail et prépublications du Centre International de Sémiotique de l'Univ. d'Urbino, nr. 113, 1982, p. 2.
[1374] Kerbrat, *L'implicite*, p. 22.
[1375] Kerbrat, *L'implicite*, p. 23.
[1376] Anne Reboul, J. Moeschler, *Pragmatica azi*, Editura Echinox, Cluj, 2001, p. 54 [=Reboul, Moeschler, *Pragmatica*].

utilizează, aşadar, decât „scheme inferenţiale valide, adică scheme inferenţiale care au ca proprietate tocmai păstrarea (sau propagarea) adevărului sau a falsităţii începând de la premise până la concluzii”[1377].

Catherine Kerbrat-Orecchioni numeşte inferenţă „toate propoziţiile implicite pe care le putem extrage dintr-un enunţ şi pe care le putem deduce din conţinutul lui literal”[1378], conţinând informaţii de statut variabil (informaţii interne sau externe). În opinia aceleiaşi lingviste, acoperind toate speciile de conţinuturi implicite, inferenţa conţine: 1. presupoziţiile şi conţinuturile subînţelese; 2. implicaturile lui Grice[1379].

R. Martin[1380] clasifică inferenţele în două subclase, şi anume, „inferenţe necesare” (independente de situaţia de discurs) şi „inferenţe posibile” (a căror realizare depinde de contextul enunţiativ), clasificare care corespunde întocmai distincţiei pe care Catherine Kerbrat- Orecchioni[1381] o face între *inferenţele tip presupoziţie*, pe de o parte, şi *inferenţele tip subînţeles*, pe de altă parte.

4. Presupoziţie vs subînţeles

Catherine Kerbrat-Orecchioni consideră ca fiind *presupoziţii* „toate informaţiile care, fără a fi în mod direct, deschis, transmise (fără a constitui, în principiu, veritabilul obiect al mesajului transmis), sunt, totuşi, în mod automat declanşate prin formularea enunţului, enunţ în care ele se găsesc intrinsec înscrise, oricare ar fi specificul cadrului enunţiativ”[1382].

Spunem, de exemplu, că în enunţul *Pierre a încetat să fumeze* (Kerbrat, *L'implicite*, p. 25), verbul *a încetat* declanşează o inferenţă de tip presupoziţie: „Înainte Pierre a fumat”. Presupoziţiile sunt, în principiu, „context-free”, spre deosebire de conţinuturile subînţelese care sunt „context-sensitive”[1383]. În anumite cazuri, totuşi, acest principiu pare a fi sortit eşecului (nu mai funcţionează). Astfel, presupoziţiile legate de „focus-ul” unui enunţ dat: *Am vizitat Moscova cu Pierre* (Kerbrat, *L'implicite*, p. 26), pot să presupună sau „Eu am vizitat Moscova” sau „Am făcut ceva împreună cu Pierre”, enunţul în discuţie răspunzând, virtual, la două întrebări diferite: „Cu cine ai vizitat Moscova?” şi „Ce-ai făcut împreună cu Pierre?”[1384]. Plecând de la acest tip de exemplu, O. Ducrot[1385] îşi modifică concepţia anterioară despre presupoziţie (ca

---

1377 Reboul, Moeschler, *Pragmatica*, p. 54.
1378 Kerbrat, *L'implicite*, p. 25.
1379 *Idem, ibidem*.
1380 R. Martin, *Inférence, antonymie et paraphrase*, Kincksieck, Paris, 1976, p. 37.
1381 Kerbrat, *L'implicite*, p. 25.
1382 Kerbrat, *L'implicite*, p. 25.
1383 *Idem, ibidem*.
1384 Kerbrat, *L'implicite*, p. 26.
1385 O. Ducrot, *Note sur la présupposition et le sens littéral*, postfaţă la Henry Paul, 1977, p. 171-203.

unitate înscrisă în limbă şi constitutivă sensului literal) şi declară că „enunţarea poate crea presupoziţii". Referitor la această opinie a lui Ducrot, Catherine Kerbrat Orecchioni preferă să adopte următoarea atitudine: „presupoziţiile sunt înscrise în *langue* şi contextul nu intervine decât pentru a dizolva o eventuală polisemie sau ambiguitate pe care enunţul respectiv o are în limbă; subînţelesul, din contră, rezultă din acţiunea conjugată a factorilor interni şi externi, contextul jucând, de data aceasta un rol fundamental"[1386].

Distincţia presupoziţie / subînţeles se face pe baza unei anumite concepţii asupra sensului şi semnificaţiei, concepţie ce a fost periodic revizuită de către O. Ducrot de-a lungul mai multor articole şi studii în jurul teoriei lingvistice pe care a consacrat-o, teoria *pragmaticii integrate*. Punctul de plecare al gândirii de tipul aşa-numitei pragmatici *integrate*, în forma în care a fost descrisă de către O. Ducrot, a fost constatarea că „semnificaţiile lingvistice sunt afectate de condiţiile de întrebuinţare, ele însele codificate şi înscrise în limbă"[1387], problema lingvistică ce a dus la dezvoltarea pragmaticii integrate fiind problema *presupoziţiei*. O consecinţă importantă a acestor analize a fost „pe de o parte, că lingviştii s-au apucat să descrie în mod sistematic verbe zise presupoziţionale, acelea care produc, declanşează sau implică efecte presupoziţionale, iar pe de altă parte, că s-a încercat să se facă inventarul expresiilor şi construcţiilor care produc asemenea efecte"[1388]. Avându-se în vedere această perspectivă, presupoziţia a fost redusă la o chestiune pur „lingvistică şi codică"[1389].

În capitolul *Presupoziţii şi subînţeles*, al studiului *Le dire et le dit*, O. Ducrot este de părere că, dacă un lingvist vrea să ştie ce semnificaţie are o anumită enunţare (semnificaţie descrisă cu ajutorul unei enunţări sinonime în acea limbă sau în alta), „trebuie să fie conştient de faptul că descrierea unei semnificaţii, chiar într-un context definit, implică mult mai mult decât o simplă constatare; semnificaţia enunţării ţine nu numai de enunţarea în sine, ci, mai ales, de multiplele ocurenţe posibile ale acestei enunţări, în diferite situaţii în care ea se utilizează", semnificaţia enunţării reprezentând, de fapt, „ocurenţele sale posibile"[1390].

Descrierea semantică a unei limbi ar trebui divizată, consideră Ducrot, în două compartimente principale care să conţină două componente fundamentale: *componenta lingvistică* (un prim ansamblu de cunoştinţe, caracteristic fiecărei enunţări, independent de context) şi *componenta retorică* (semnificaţia enunţării A, avându-se în vedere circumstanţele X, în care este pronunţată A, deci semnificaţia efectivă a lui A în situaţia X)[1391].

Dacă luăm în discuţie următoarele enunţări:

[1386] Kerbrat, *L'implicite*, p. 26.
[1387] Reboul, Moeschler, *Pragmatica*, p. 39.
[1388] Reboul, Moeschler, *Pragmatica*, p. 42.
[1389] *Idem, ibidem.*
[1390] O. Ducrot, *Le dire et le dit*, Paris, 1984, p. 13 [=Ducrot, *Dire*].
[1391] Ducrot, *Dire*, p. 15.

(1) *Dacă Pierre vine, Jacques va pleca;*
(2) *Jacques nu detestă vinul;*
(3) *Jacques continuă să fumeze;*
(4) *Pierre i-a dat puţin vin lui Jacques* (Ducrot, *Dire*, p. 18), observăm că, atunci când enunţăm (1), gândim la (1a):
(1a) *Dacă Pierre nu vine, Jacques nu va pleca.*

În ceea ce priveşte enunţarea (2), este foarte greu să nu găsim în enunţarea sa (2a):
(2a): *Jacques iubeşte mult vinul.*

Odată cu enunţarea lui (3), este inevitabil să concluzionăm nu numai că Jacques fumează acum, dar că el a fumat deja anterior, deci conţinutul lui (3) include indicaţia (3a):
(3a): *Jacques a fumat înainte.*

În fine, enunţarea (4) indică (4a):
(4a): *Pierre i-a dat vin lui Jacques*[1392].

După cum se poate uşor observa, Ducrot subliniază, cu ajutorul exemplelor anterioare, că există o diferenţă „de natură” între indicaţiile (1a) şi (2a), pe de o parte, pe care el le numeşte *conţinuturi subînţelese* şi indicaţiile (3a) şi (4a), numite *presupoziţii*. Presupoziţia se află într-un raport strâns cu construcţiile sintactice, fapt care-i permite lui Ducrot să o înscrie în *componenta lingvistică*. Nu se poate spune acelaşi lucru despre subînţeles, al cărui raport cu sintaxa este mult mai slab. În timp ce presupoziţiile aparţin sensului literal, conţinuturile subînţelese permit exprimarea a ceva „sans le dire, tout en le disant”[1393].

Dacă aserţia este „ceea ce afirm eu ca locutor” şi dacă subînţelesul este „ceea ce eu las ca auditorul meu să concluzioneze”, presupoziţia este „ceea ce eu prezint ca fiind comun celor două personaje ale dialogului, ca obiect al unei complicităţi fundamentale care îi uneşte pe participanţii la actul de comunicare lingvistică”[1394]. Făcând referire la sistemul pronominal, Ducrot consideră că presupoziţia aparţine lui *noi*, aserţia este revendicată de către *eu*, iar subînţelesul aparţine lui *tu*[1395].

Ducrot defineşte subînţelesul şi presupoziţia şi în termeni de „imagini temporale”. Astfel, dacă aserţia se prezintă ca simultană actului de comunicare, subînţelesul, din contră, este posterior actului de comunicare lingvistică (reprezentând interpretarea auditorului), iar presupoziţia încearcă să se situeze într-un trecut al cunoaşterii, eventual fictiv, la care locutorul pare a se referi[1396].

În timp ce cercetarea presupoziţiilor aparţine *componentei lingvistice* (care analizează enunţul ca el însuşi, făcând abstracţie de condiţiile lui de ocurenţă), conţinuturile subînţelese ţin de componenta retorică, care ţine cont de

[1392] Ducrot, *Dire*, p. 18.
[1393] Ducrot, *Dire*, p. 20.
[1394] *Idem, ibidem.*
[1395] *Idem, ibidem.*
[1396] Ducrot, *Dire*, p. 21.

circumstanţele enunţării[1397]. Cu alte cuvinte, *presupoziţia* este ataşată enunţului însuşi şi se află în legătură cu fenomene sintactice, fiind un produs al *componentei lingvistice*. *Subînţelesul*, din contră, rezultă dintr-o reflecţie a destinatarului în legătură cu circumstanţele enunţării mesajului, aparţinând *componentei retorice* a limbajului, ţinând cont, în acelaşi timp, atât de sensul enunţării, cât şi de condiţiile de ocurenţă[1398].

Conţinuturile sau informaţiile formulate în presupoziţii corespund unor realităţi deja cunoscute şi admise de către destinatar; sunt, deci, conţinuturi „taken for granted" şi care n-ar trebui să fie „matter of dispute"[1399]. Pe de altă parte, conţinuturile aserţiilor şi subînţelesului au corespondent informaţii „noi", „disputabile"[1400].

Termenii de „pre-aserţie" sau „pre-construcţie", pe care unii lingvişti îi preferă aceluia de presupoziţie, trimit la ideea că presupoziţiile reprezintă „unităţi de conţinut [...] care par a fi împrumutate dintr-un discurs preexistent"[1401]. Despre presupoziţii, Marie-Jeanne Borel[1402] afirmă că acestea „reproduc un aşa-numit „déja dit", ca şi cum ar fi, efectiv, spuse „altădată"". Astfel, aserţiile sunt, simplu, *propuse* ca a fi adevărate destinatarului, în timp ce presupoziţiile îi sunt acestuia, în mod brutal, *impuse*[1403].

Presupoziţiile sunt, având în vedere proprietăţile lor, în acelaşi timp, *condiţii de utilizare*, pe de o parte, şi *elemente de conţinut*, pe de altă parte. Astfel, în raport cu enunţul *Pierre a încetat să fumeze*, presupoziţia *Pierre a fumat înainte* poate fi considerată sau, dintr-o perspectivă de encodare, ca fiind o condiţie externă de folosire corespunzătoare a aserţiei, sau, dintr-o perspectivă de decodare, ca fiind o informaţie internă a enunţului[1404]. Aceste două perspective sunt admise, în mod egal, de către Ch. Fillmore[1405], care, referitor la enunţul *Te rog deschide uşa!*, declară că:

1. presupoziţia despre statutul „închis" al uşii este o proprietate a verbului *a deschide* (în special, când acesta apare în structuri imperative);

2. putem identifica presupoziţia unei propoziţii cu acele condiţii care trebuie să fie satisfăcute înainte ca propoziţia să fie utilizată. Presupoziţia despre care vorbeşte, în acest caz, Fillmore este, însă, de natură particulară: este vorba despre tipul de presupoziţii pe care unii lingvişti (Keenan, Stalnaker, Wunderlich)

[1397] Ducrot, *Dire*, p. 21.
[1398] Ducrot, *Dire*, p. 25.
[1399] M. Huntley, *Presupposition and implicature*, în *Semantikos*, vol 1, nr. 2, 1976, p. 71.
[1400] Kerbrat, *L'implicite*, p. 30.
[1401] Kerbrat, *L'implicite*, p. 32.
[1402] Marie-Jeanne Borel, *Schématisation discursive et énonciation*, în *Travaux du Centre de Recherches Sémiologiques de l'Université de Neuchatel*, nr. 23, oct., 1975, p. 76
[1403] Kerbrat, *L'implicite*, p. 32.
[1404] Kerbrat, *L'implicite*, p. 36.
[1405] Ch. Fillmore, *Types of lexical information*, în D. D. Steinberg, L. A. Jakobovits, *Semantics*, Cambridge Univ. Press, 1971, p. 380.

le numesc *presupoziţii pragmatice* şi pe care Catherine Kerbrat-Orecchioni le defineşte ca fiind „toate informaţiile ce sunt conţinute într-un enunţ şi care reprezintă „condiţiile fericite"(mai exact, „condiţiile preliminare") care trebuie să fie îndeplinite pentru ca actul de vorbire conţinut în enunţ să poată avea loc"[1406]. De exemplu, pentru ca o cerere ca *Deschide uşa!* să fie îndeplinită cu succes trebuie ca starea de lucruri enunţată să nu fie deja realizată în momentul actului enunţării (uşa nu trebuie să fie, deja, deschisă). În concluzie, „presupoziţiile pragmatice sunt pentru valorile ilocutive ceea ce presupoziţiile semantice sunt pentru conţinuturile propoziţionale"[1407].

Spre deosebire de presupoziţii, clasa conţinuturilor subînţelese înglobează „toate informaţiile susceptibile de a fi vehiculate de către un enunţ oarecare, dar a căror actualizare este tributară anumitor particularităţi ale contextului enunţiativ"[1408]. Astfel, o propoziţie precum *Este ora opt* poate să subînţeleagă, în funcţie de circumstanţele enunţării sale, sau *Grăbeşte-te!*, sau *Nu te grăbi!*[1409], valori instabile, fluctuante, neutralizabile, care se actualizează, cu adevărat, numai în anumite circumstanţe contextual-pragmatice. Aceste valori sunt înscrise în enunţare şi actualizarea lor necesită intervenţia competenţei lingvistice, a competenţei enciclopedice şi/sau retorico-pragmatice a subiectului decodor.

În opoziţie cu presupoziţiile, conţinuturile subînţelese (care nu cunosc proprietăţi ca non-informativitate sau indiferenţă la negaţie, proprietăţi întâlnite, adesea, la presupoziţii) se caracterizează prin faptul că *nu sunt constante*. Le putem identifica cu ajutorul testului de anulare sau neutralizare („cancellability"), la care Grice face apel pentru a identifica implicaturile conversaţionale. Conţinuturile subînţelese au nevoie, pentru a se actualiza cu adevărat, de confirmări contextuale, fără de care ele nu există decât în stare de virtualitate latentă. Presupoziţiile sunt, în principiu, decodate cu ajutorul competenţei lingvistice, pe când conţinuturile subînţelese necesită intervenţia competenţei enciclopedice a subiectului vorbitor. Se ştie, însă, că aceste două tipuri de competenţă nu sunt, în mod clar, delimitate. De exemplu, enunţul *Pălăria unchiului meu este din satin*[1410] presupune atât faptul că *unchiul meu are o pălărie*, cât şi *unchiul meu are un cap*. De asemenea, trăsătura (umană) care se ataşează termenului „unchi" implică *care posedă un cap*[1411].

1406 Kerbrat, *L'implicite*, p. 36.
1407 Kerbrat, *L'implicite*, p. 37.
1408 Kerbrat, *L'implicite*, p. 39.
1409 *Idem, ibidem.*
1410 Kerbrat, *L'implicite*, p. 41.
1411 *Idem, ibidem.*

3.7. Comunicare şi limbaj gestual

1. Introducere

Omul este rareori conştient de faptul că „mişcările şi gesturile sale pot transmite o anumită poveste, în timp ce vocea sa poate spune cu totul altceva”[1412].

Unii cercetărori[1413] au observat că „anumite culturi valorizează gestul, în vreme ce altele propun disimularea acestuia. În cultura mediteraneană, gestica devine o componentă puternică a personalităţii. În cultura anglo-saxonă, ea este mult mai discretă, în ideea că excesele gestuale, considerate impudice, ar aduce daune rectitudinii temperamentului”.

Se consideră că „două tipuri de gesturi coabitează: gesturile care corespund unei intenţii particulare şi gesturile făcute neintenţionat”, fiind evident faptul că „atunci când sunt expresia unei nevoi, gesturile sunt considerate a fi intenţionate”, iar în situaţiile în care ne implicăm atitudinal, „mâinile se plimbă şi se aşază pe corp, fără o intenţie clară sau explicită, fiind aşadar canalul prin intermediul căruia omul îşi exprimă gândurile fără a scoate nici un cuvânt”[1414].

Alţi cercetători[1415] sunt de părere că gesturile reprezintă *„indicatori comportamentali autonomi”*, care, nefiind intenţionaţi, indică adevăratele sentimente ale vorbitorului. Ei sunt „rareori observaţi de personanele care îi produc sau de cele care îi văd”[1416]. Pe de altă parte, se consideră că lucrurile nu stau neapărat la fel şi cu *„indicatorii comportamentali conecşi”*, care „sunt legaţi de o anumită activitate”: de exemplu, când două persoane sunt prezentate, faptul că dau mâna nu spune la fel de mult ca *felul* în care o fac„cât de strâns apucă mâna celuilalt, cum îşi orientează palma, cât entuziasm arată, cât de mult încearcă să domine, cuvintele pe care le folosesc pentru a se saluta – toate acestea sunt indicatori comportamentali conecşi”[1417].

S-a observat[1418] că un alt remarcabil mijloc de comunicare, în afara celui în care oamenii îşi exprimă gândurile şi sentimentele prin cuvinte, este cel care funcţionează fără să fie rostit vreun cuvânt. Astfel, limbajul trupului se referă la „semnalele non-verbale pe care le transmitem sau le primim, intenţionat sau nu”,

---

1412 Allan Pease, *Limbajul trupului*, Editura Polimark, Bucureşti, 1993, p. 13 [= Pease, *Limbajul*].

1413 Philippe Turchet, *Sinergologia. De la limbajul trupului la arta de a citi gândurile celuilalt*, Editura Polirom, Iaşi, 2005, p. 56 [= Turchet, *Sinergologia*].

1414 Turchet, *Sinergologia*, p. 56-57.

1415 Peter Collett, *Cartea gesturilor. Cum putem citi gândurile oamenilor din acţiunile lor*, Editura Trei, Bucureşti, 2005, p. 11 [= Collett, *Gesturi*].

1416 Collett, *Gesturi*, p. 12.

1417 *Idem, ibidem.*

1418 Vezi Mary Hartley, *Limbajul trupului la serviciu*, Editura Polirom, Iaşi, 2005, p. 11 [= Hartley, *Limbajul*].

iar „fiecare aspect al comunicării noastre faţă în faţă cu alte persoane este influenţat de limbajul trupului; pe lângă funcţia de comunicare pe care o au, semnalele non-verbale ne pot susţine şi chiar întări spusele, dar limbajul trupului nostru poate şi să contrazică ceea ce spunem, uneori fără să ne dăm seama"[1419].

Interesantă este şi opinia potrivit căreia „în conversaţiile în doi, componentul verbal este sub 35 la sută, comunicările non-verbale reprezentând peste 65 la sută", considerându-se că „în timp ce comunicarea verbală este utilizată cu precădere pentru transmiterea informaţiilor, canalul non-verbal este folosit pentru exprimarea atitudinii interpersonale, iar, în anumite cazuri, pentru a înlocui mesajele verbale"[1420].

Danielle Bouvet[1421], făcând o atentă analiză a limbilor gestuale, consideră că acestea sunt „limbi elaborate în interiorul comunităţilor care nu au utilizarea audiţiei", limbile gestuale fiind „producătoare de „imagini", în adevăratul sens al cuvântului, deoarece semnele lor sunt receptate vizual, această capacitate exersând o mare fascinaţie asupra celor care au descoperit asemenea limbi, modalitatea gestuală părându-li-se „modalitatea privilegiată pentru crearea unei limbi universale"[1422]. Aceeaşi autoare opinează că „fiecare limbă vocală sau gestuală este un sistem de semne în interiorul cărora experienţa umană se analizează în mod diferit în fiecare comunitate"[1423].

În mod istoric, gesturile au fost privite ca un limbaj în sine (Cicero, Quintilian), gesturile fiind văzute ca un limbaj universal. În mod tradiţional, gesturile sunt privite ca fiind subordonate vorbirii sau guvernate de către aceasta. O altă opinie este cea care susţine o oarecare interdependenţă între gest şi vorbire, din această perspectivă, gesturile şi vorbirea fiind considerate a fi o parte a intenţiei comunicative[1424].

2. Gesturile şi semnificaţia lor

În capitolul intitulat *Les catégories fonctionelles de la mimogestualité*, Jacques Cosnier[1425] propune următoarea clasificare a gestualităţii:

1. *gestualitatea quasi-lingvistică*; acest tip de gestualitatea consistă în „patern-uri mimogestuale quasi-lingvistice capabile să asigure o comunicare fără utilizarea cuvântului; ea poate coexista cu cuvântul pentru a-l ilustra sau a-l contrazice

---

[1419] *Idem, ibidem.*
[1420] Pease, *Limbajul*, p. 12-13.
[1421] Danielle Bouvet, *Le corps et la métaphore dans les langues gestuelles. A la recherche des modes de production des signes*, Paris, 1997 [= Bouvet, *Langues gestuelles*].
[1422] Bouvet, *Langues gestuelles*, p. 7.
[1423] *Ibidem*, p. 11.
[1424] Vezi în acest sens, Marianne Gullber, *Gesture as a Communication Strategy in Second Language Discourse*, Lund University Press, 1998, p. 61-62.
[1425] Jacques Cosnier, Alain Berrendonner, Jacques Coulon, Catherine Orecchioni, *Les voies du language. Communications verbales gestuelles et animales*, Paris, 1982, p. 262 [= Cosnier, *Voies*].

şi poate fi cu uşurinţă tradusă într-un cuvânt sau o frază". Un studiu semiologic al gestualităţii quasi-lingvistice a pus în evidenţă câteva dintre caracteristicile sale:

- Părţile corpului implicate în realizarea gesturilor quasi-lingvistice sunt variate, dar două dintre ele domină în frecvenţă: faţa, pentru a indica conotaţiile afective, mâinile şi membrele superioare pentru informaţiile „operatorii" (*informations operatoires*), dar, în cele mai multe cazuri, asistăm la o combinaţie a mai multor elemente.

- Iconicitatea este foarte variabilă: unele gesturi mimează acţiunea reprezentată (a dormi: capul înclinat pe două mâini unite), altele mimează o acţiune care simbolizează în mod convenţional un concept („asta mă face să transpir").

- Gesturile quasi-lingvistice pot suferi modificări de amplitudine, în funcţie de subiecţi şi de intensitatea afectivă a comunicării. Emfaza va fi marcată prin augmentarea amplitudinii şi prin repetarea gestului.

- Combinarea gesturilor quasi-lingvistice este, în general, redusă la asocieri care depăşesc rareori două, trei gesturi (de exemplu, chemarea chelnerului dintr-o cafenea, căruia îi cerem să facă nota de plată).

Având în vedere semantica lor, J. Cosnier[1426] clasifică gesturile quasi-lingvistice în:

a) gesturi expresive(mai ales cele ce ţin de mimică) - 32 la sută;

b) gesturi conative (destinate infuenţării celuilalt) (exemple: stop, tăcere, veniţi aici etc) - 13 la sută;

c) gesturi fatice (ritualuri de contact, apeluri, gesturi deictice de interacţiune)[1427] -10 la sută;

d) operatorii care transmit o informaţie - 26 la sută;

e) injuriile - 17 la sută.

2. *gestualitatea fonogenă*; se constituie din mişcări fonatorii necesare emisiei limbajului vorbit, descrierea sa relevându-se mai mult din fonetica articulatorie decât din gestică, ea contribuind numai în mod indirect la comunicare prin realizarea mesajelor sonore; totuşi, ea poate primi o valoare semnificativă permiţând „lectura labială" utilizată de persoanele cu handicap auditiv sau în circumstanţele unui mediu zgomotos.

3. *gestualitatea coverbală*; gesturile coverbale sunt asociate discursului verbal pentru a-l ilustra („illustratifs"),pentru a-l conota („expressifs"), pentru a sublinia sau accentua anumite trăsături fonetice, sintactice sau sau ideatice („paraverbaux").

1426 Cosnier, *Voies*, p. 264-265.

1427 Despre *gestualitate deictică* vorbeşte şi Guy Barier în lucrarea *La communication non verbale. Aspects pragmatiques et gestuels des interactions*, Paris, 1996, p. 80-81, care oferă drept exemple următoarele tipuri de gesturi : pentru a evoca un eveniment viitor, naratorul acompaniază spusele de un gest spre înainte şi de o mişcare a mâinii spre înapoi pentru a evoca un eveniment mai vechi; dacă faptul descris aparţine prezentului, emiţătorul ar putea face un gest spre picioare, „ca şi cum prezentul ar fi la picioarele sale".

Au fost descrise[1428] mai multe categorii de *gesturi ce ilustrează discursul verbal* („*illustratifs*"), dintre care amintim deicticele care desemnează referentul discursului verbal (arătarea cu degetul spre obiectul despre care vorbim). Dintre *gesturile care conotează discursul verbal* („*expressifs*") sunt amintite[1429] expresiile spontane a şase emoţii de bază: bucurie, surpriză, frică, mânie, dezgust,şi tristeţe.

Gesturile paraverbale („*paraverbaux*") sunt legate de trăsături fonetice şi sintactice: mişcarea capului şi a mâinilor care subliniază, de exemplu, intonaţia sau emfaza. Anticii considerau acest tip de gesturi ca o parte integrantă a retoricii, gestul fiind necesar pentru elocvenţă („fără el nu există mari oratori", spunea Cicero)[1430].

Allan Pease[1431] este de părere că există câteva gesturi de bază care ne ajută să citim gândurile altora. Astfel, autorul consideră că „majoritatea gesturilor de bază ale comunicării sunt aceleaşi în întreaga lume", oferind drept exemple de gesturi universale clătinatul capului într-o parte şi alta pentru a indica un „nu" sau o negare sau ridicatul din umeri, care se utilizează pentru a semnala că o persoană nu ştie sau nu înţelege despre ce se vorbeşte[1432]. Pe de altă parte, acelaşi autor susţine că „tot aşa cum limbajul verbal diferă de la o cultură la alta, şi limbajul non-verbal poate fi diferit în diferite culturi". De exemplu, gestul degetului mare ridicat, în Marea Britanie, Australia şi Noua Zeelandă are trei înţelesuri: îl folosesc, de obicei, autostopiştii când doresc să fie primiţi într-un vehicul; este un semn de OK; când degetul mare este ridicat brusc, el devine un semn de insultă, având un sens obscen. În alte ţări, cum este Grecia, acest gest înseamnă ceva trivial şi „ne putem închipui dilema unui autostopist australian utilizând acest gest printre greci"[1433]. Un alt exemplu este cel al semnului V, semn răspândit în întrega Australie, Noua Zeelandă şi Marea Britanie şi semnifică ceva trivial. Totuşi, în cea mai mare parte a Europei, acelaşi semn înseamnă victorie. Acest semnal înseamnă şi numărul doi în multe locuri din Europa. Aceste exemple arată că „interpretarea greşită a gesturilor poate provoca consecinţe neplăcute şi că întotdeauna trebuie luat în consideraţie mediul cultural al oamenilor înainte de a trage concluzii pripite din limbajul trupului sau din gesturile lor"[1434].

În cadrul diverselor gesturi umane, s-a făcut distincţie[1435] între gesturile – *indicatori ai dominanţei* şi gesturile – *indicatori ai supunerii*. Astfel, se consideră că „pentru a părea dominanţi oamenii trebuie să creeze impresia de

---

1428 Cosnier, *Voies*, p. 266.
1429 *Idem, ibidem*.
1430 Cosnier, *Voies*, p. 267.
1431 Pease, *Limbajul*, p. 16.
1432 *Ibidem*, p. 17.
1433 *Ibidem*, p. 19.
1434 Pease, *Limbajul*, p. 21.
1435 Collett, *Gesturi*, p. 32-87.

putere fizică, să pară calmi şi nepreocupaţi de ameninţări din partea altora"[1436]. Un mod de a realiza acest lucru este, spre exemplu, aşezarea mâinilor pe şolduri, existând trei componente care fac posturile cu mâinile în şold dominante:

1. *componenta expansivă*: când cineva îşi pune mâna pe şold pare mai mare şi potenţial mai ameninţător, iar când sunt folosite ambele mâini, efectul se dublează;

2. *componenta de ameninţare*: cu mâinile în şold, coatele ameninţă oamenii fără ca ei să îşi dea prea bine seama de acest lucru;

3. *componenta preparatorie*: postura cu mâinile în şold este o pregătire parţială de atac – una în care intenţiile persoanei sunt mascate de faptul că mâinile se odihnesc comod pe şold[1437].

Din multe puncte de vedere, „supunerea este exact opusul dominanţei ", fiind evident faptul că „dacă puterea şi ameninţarea stau la baza exprimării dominanţei, slăbiciunea şi defensivitatea stau la baza exprimării supunerii"[1438]. Astfel, ridicatul din umeri este un gest „mult mai aproape de supunere decât de dominanţă"[1439], din mai multe motive:

a) *umerii*; ridicarea umerilor este o parte integrantă a acestui gest şi originea sa e reprezentată de „reacţia de sperietură" înnăscută; în prezenţa unui sunet puternic şi neaşteptat instinctiv ridicăm umerii şi lăsăm capul în jos; deoarece autoapărarea este o componentă importantă a sumisiunii, înseamnă că ridicatul din umeri are mai multe în comun cu supunerea decât cu dominanţa;

b) *capul*; când oamenii ridică din umeri, de multe ori întorc capul într-o parte, întoarcerea capului fiind un gest de supunere; adăugând această acţiune, ridicatul din umeri devine şi mai supus;

c) *sprâncenele*; o altă trăsătură adăugată ridicatului din umeri este ridicarea sprâncenelor, ridicatul din umeri însoţit de ridicarea sprâncenelor fiind un gest mult mai supus decât cel produs fără această adăugire[1440].

Mesaje de supunere sunt cele asociate cu vulnerabilitatea, în special în felul în care oamenii îşi poziţionează braţele şi picioarele. Există mai multe posturi sumisive din poziţia în picioare, una fiind „postura paralelă", în care picioarele sunt drepte şi paralele. Persoanele subordonate stau uneori cu picioarele încrucişate, adoptând „postura foarfecelui", în care picioarele sunt drepte şi unul este încrucişat peste celălalt sau „postura lamei îndoite", în care toată greutatea corpului este lăsată pe un picior iar celălalt este îndoit[1441].

Gesturile „sosesc grupate în „propoziţii" şi transmit neîncetat adevărul despre sentimentele şi atitudinile persoanei în cauză; „perspicace" este acel om care poate citi „propoziţiile" non-verbale şi le poate confrunta cu precizie cu

---

[1436] *Ibidem*, p. 40.
[1437] *Ibidem*, p. 41.
[1438] Collett, *Gesturi*, p. 64.
[1439] *Ibidem*, p. 62.
[1440] Collett, *Gesturi*, p. 63.
[1441] *Ibidem*, p. 65.

propoziţiile verbale"[1442].Cu alte cuvinte, gesturile pot apărea în grupuri, un exemplu în acest sens fiind grupul de gesturi comune care indică o evaluare critică. Astfel, cel mai important este gestul mâinii sprijinite pe obraz, cu degetul arătător ridicat, în timp ce un alt deget acoperă buzele, iar degetul mare sprijină bărbia. Dovezi în plus că ascultătorul îl priveşte în mod critic pe vorbitor sunt picioarele aşezate strâns unul peste altul şi celălalt braţ pus de-a curmezişul pe piept (poziţie defensivă), precum şi capul şi bărbia lăsate uşor în jos (ostilitate). Acest grup de gesturi afirmă împreună „nu-mi place ce spuneţi şi nu sunt de acord cu dumneavoastră"[1443].

Unii cercetători[1444] sunt de părere că „semnalele non-verbale au o importanţă de cinci ori mai mare decât cele verbale, iar când cele două sunt în discordanţă oamenii se bizuie pe mesajul non-verbal, conţinutul verbal putând să nu fie luat în consideraţie", considerându-se că „observarea grupurilor de gesturi şi a concordanţei sau discordanţei dintre aspectele verbale şi cele non-verbale ale comunicării reprezintă cheia interpretării corecte a limbajului trupului"[1445].

Evidenţa unor gesturi în ochii altora este în legătură şi cu vârsta individului. De exemplu, dacă un copil de cinci ani spune o minciună părinţilor, el îşi acoperă de îndată gura cu o mână sau cu amândouă. Când minte, un adolescent îşi ridică şi el mâna la gură ca şi copilul de cinci ani, dar, în loc de acoperirea bruscă a gurii, degetele vor mângâia uşor buzele. Când adultul minte, creierul său dă ordin mâinii să acopere gura pentru a stopa cuvintele mincinoase, ca şi în cazul copilului şi al adolescentului, dar, în ultima clipă, mâna sa va aluneca mai departe pe faţă şi va atinge nasul, acest gest nefiind altceva decât „varianta rafinată a gestului de acoperire a gurii folosit în copilărie şi exemplifică faptul că, o dată cu îmbătrânirea omului, multe din gesturile sale devin mai rafinate şi mai puţin vizibile"[1446].

Trecem în revistă câteva gesturi făcute cu palma, gesturi ale mâinii şi braţului şi diferite gesturi cu mâna la faţă, aşa cum au fost analizate de către Allan Pease[1447].

1. Gesturi făcute cu palma

a. *Francheţe şi onestitate*

În decursul istoriei, palma deschisă a fost asociată cu adevărul, onestitatea, supunerea, umilinţa. Astfel, jurămintele sunt rostite cu palma pe inimă, iar când cineva depune mărturie la judecătorie îşi ridică mâna cu palma deschisă.

1442 Pease, *Limbajul*, p. 21-22.
1443 *Ibidem*, p. 22.
1444 *Ibidem*, p. 23.
1445 Pease, *Limbajul*, p. 23.
1446 *Ibidem*, p. 26.
1447 Pease, *Limbajul*, p. 47-87.

b. *Puterea palmei*

Gesturile principale de îndrumare ale palmei sunt următoarele trei: palma îndreptată în sus, palma îndreptată în jos şi palma strânsă pumn. Astfel, palma întoarsă în sus este utilizată ca un gest de supunere, neameninţător, evocând gestul cerşetorului de pe stradă; palma întoarsă în jos asigură autoritate imediată, în timp ce atunci când palma este închisă, degetul arătător întins devine o bâtă simbolică, cu care vorbitorul îl ameninţă pe ascultător pentru a-l supune.

2. Gesturi ale mâinii

a. *Frecarea palmelor*

Frecarea palmelor este modul non-verbal prin care oamenii îşi fac publice aşteptările lor pozitive; viteza cu care cineva îşi freacă palmele semnalizează cine va fi, după părerea sa, beneficiarul rezultatelor pozitive aşteptate.

b. *Frecarea degetului mare de celelalte degete*

Frecarea degetului mare de vârful degetelor sau de degetul arătător este gestul care semnifică, în general, aşteptarea unor bani. Este un gest pe care un profesionist trebuie să îl evite neapărat atunci când negociază cu clienţii săi.

c. *Încleştarea mâinilor*

La prima vedere, pare a fi un gest de încredere, deoarece unii dintre cei care îl folosesc zâmbesc adesea şi par a fi mulţumiţi. În realitate, încleştarea mâinilor este un gest care reflectă o atitudine de frustrare sau de ostilitate. Gestul are trei poziţii principale: mâinile încleştate înaintea feţei, mâinile încleştate şi aşezate pe masă sau în poziţie de mijloc şi mâinile încleştate şi lăsate în poală în poziţie de şedere sau lăsate în jos când stăm în picioare. Se pare că există o anumită corelaţie între nivelul la care mâna este ridicată şi gradul de dispoziţie negativă a individului: te înţelegi mai greu cu unul care ţine mâinile încleştate într-o poziţie ridicată, decât cu cel care ţine mâinile încleştate şi lăsate în jos.

d. *Mâinile în poziţie de coif*

De acest gest se folosesc, mai ales, cei care sunt siguri pe ei, persoane superioare sau care gesticulează puţin sau deloc şi care, procedând astfel, ne comunică încrederea lor în forţele proprii.

3. Diferite gesturi cu mâna adusă la faţă

a. *Acoperirea gurii*

Dacă cineva utilizează acest gest în timp ce vorbeşte, faptul arată că respectivul minte. Mâna acoperă gura, degetul mare apasă obrazul, în timp ce creierul trimite subconştient comenzi mâinii să încerce să oprească cuvintele mincinoase care se pronunţă.

b. *Atingerea nasului*

Gestul atingerii nasului este, în esenţă, o versiune deghizată a gestului de acoperire a gurii (vezi *supra*, p. 4). În ceea ce priveşte originea gestului de

atingere a nasului, potrivit uneia dintre explicaţii, atunci când ne apare în minte o idee negativă, subconştientul nostru îndrumă mâna să acopere gura, dar, pentru ca gestul să nu fie atât de evident, în ultima clipă se retrage de pe faţă, rezultând o mişcare de atingere a nasului.

c. *Frecarea ochiului*

Acest gest este dirijat de creier pentru a îndepărta inducerea în eroare, îndoiala sau minciuna pe care le „vede", sau de a evita să-l privească în faţă pe cel căruia îi spune o minciună. Bărbaţii, de regulă, îşi freacă ochii viguros şi, dacă trag o minciună zdravănă, privesc adesea în altă parte, de obicei, în jos. Femeile utilizează o mişcare măruntă, tandră de frecare dedesubtul ochilor, evitând, şi ele, privirea celor care ascultă, ridicând ochii spre tavan.

d. *Frecarea urechilor*

Acest gest este o încercare a ascultătorului de „a nu auzi răul", încercând să blocheze cuvintele prin aşezarea mâinii în jurul sau deasupra urechilor. Este o versiune adultă mai rafinată a gestului copilului care îşi astupă cu mâinile ambele urechi, pentru a se ţine departe de mustrările părinţilor săi.

e. *Scărpinarea gâtului*

În acest caz, degetul arătător al mâinii cu care scriem scarpină partea de sub ureche sau partea laterală a gâtului, scărpinatul făcându-se de aproximativ cinci ori. Gestul semnalează îndoială sau incertitudine şi este caracteristic oamenilor care spun: „Nu sunt încă sigur dacă voi accepta".

f. *Trasul de guler*

Unii recurg la gestul trasului de guler atunci când spun o minciună şi se tem că vor fi prinşi.

g. *Degetele în gură*

O persoană îşi introduce degetele în gură atunci când se află sub presiune. Când gesturile aducerii mâinii la gură implică de cele mai multe ori minciuna ori înşelăciunea, gestul introducerii degetului în gură este o manifestare exterioară a unei nevoi interioare de liniştire[1448].

3. Patologia comunicării gestuale

Cel ce vorbeşte nu produce numai un limbaj articulat, ci mişcă şi capul, ochii, gesticulează şi manifestă diferite mişcări ale feţei. În mod ocazional, acest comportament non-verbal pare a avea o semnificaţie precisă: o încruntare a sprâncenelor poate marca scepticismul, un gest al mâinii se poate referi la o caracteristică exactă a obiectului descris, o clătinare a capului poate desemna o persoană particulară. În majoritatea cazurilor, însă, „pare dificil a furniza o anumită interpretare mişcărilor, aparent gratuite, care însoţesc vorbirea"[1449].

[1448] Vezi Pease, *Limbajul*, p. 47-87.

[1449] Pierre Feyereisen, Xavier Seron, *Les troubles de la communication gestuelle*, în *La Recherche*, nr. 152, 1984, p. 156 [= Feyereisen, Seron, *Troubles*].

În privinţa patologiei gesturilor există diverse ipoteze explicative. Avem în vedere studiul lui Pierre Feyereisen şi Xavier Seron[1450] care se limitează la analiza mişcărilor mâinii, neglijând, astfel, studiile despre privire şi expresia facială.

Interesant de ştiut este care sunt procesele care conduc la producerea unui gest şi care sunt procesele care permit spectatorului să le înţeleagă. Autorii amintiţi consideră că există mai multe ipoteze în privinţa relaţiei dintre nivelul conceptual şi emisia sonoră sau gestuală.

Unii autori presupun că există o relaţie limitată, restrânsă între producerea unui gest şi natura conceptelor. Astfel, atât la surdo-muţi, cât şi în privinţa comunicării interculturale, mişcările mâinii pot compensa dificultatea actanţilor comunicării de a se exprima verbal. S-a observat, astfel, că, pe parcursul dezvoltării copilului, achiziţionarea primelor cuvinte este corelată cu utilizarea gesturilor simbolice.

Acestei concepţii ce vizează un paralelism între expresia verbală şi cea gestuală i se opune un punct de vedere care subliniază caracterul excepţional al *comunicării pur gestuale*. Potrivit acestei opinii, în general, gestul însoţeşte vorbirea, însă, pe de altă parte, mişcările produse în aceste circumstanţe se constituie într-un limbaj veritabil. Din această perspectivă, atât limbajul articulat, cât şi limbajul surdo-muţilor au în comun următoarele caracteristici: emiterea semnului sau a cuvântului plecând de la „trăsături" lipsite în ele însele de semnificaţie, cu alte cuvinte dublă articulare, şi posibilitatea de a se pronunţa asupra apartenenţei semnului la cod, cu alte cuvinte, caracter convenţional şi o independenţă relativă în raport cu contextul. Din această perspectivă, mişcările mâinii ar putea reflecta dificultăţile întâmpinate de către locutor în privinţa traducerii ideilor în cuvinte. În acest sens, se consideră că producerea unui gest este asociată momentelor de linişte din discurs, fiind, în general, interpretată ca un indice al încetinirii accesului la lexic[1451].

Înţelegerea gesturilor implică operaţii care nu sunt decât parţial oglinda acelora realizate în producerea lor. Pe de o parte, nu este sigur că toate gesturile produse de către locutor sunt interpretate de către interlocutor. Pe de altă parte, semnificaţia ce decurge din procesele de analiză perceptivă şi de comprehensiune conduce, în mod necesar, la o reprezentare conceptuală. Astfel, s-a observat[1452] că se pot identifica două concepţii care se disting în privinţa relaţiilor existente între verbal şi non-verbal.

Modelul unei echivalenţe funcţionale între gest şi limbaj sugerează că semnalul gestual este imediat decodat de către auditor, fără referinţă la enunţul care, eventual, îl însoţeşte. Astfel, unii autori consideră că comunicarea non-verbală ar trebui să fie specializată în transmiterea stărilor emoţionale, mişcările

[1450] Feyereisen, Seron, *Troubles*.
[1451] Vezi în acest sens, Feyereisen, Seron, *Troubles*, p. 157.
[1452] Feyereisen, Seron, *Troubles*, p. 160.

mâinii reflectând atitudinea afectivă a subiectului[1453].

Gesturile ce însoţesc vorbirea pot releva, însă, o explicaţie de un alt tip. Potrivit acestei concepţii, gestul ar ajuta, într-o manieră ce urmează a fi precizată, la decodarea mesajului lingvistic, şi, mai ales, în condiţiile în care analiza perceptivă a sunetelor vorbirii este bruiată. În acest sens, gestul ar servi, în egală măsură, la trezirea atenţiei auditorului[1454].

O problemă dezbătută îndelung în lucrările de neuropsihologie este cea referitoare la contribuţia celor două emisfere cerebrale la comunicarea gestuală.

Anumite leziuni ale emisferei stângi antrenează, adesea în asociere cu probleme ale limbajului verbal, o incapacitate de a produce un gest simbolic sau de a mima utilizarea unui obiect (de exemplu, a unui pieptene). Astfel, anumiţi afazici se dovedesc incapabili de a produce la cerere sau de a imita gesturi convenţionale sau gesturi ce mimează utilizarea unui obiect, cum ar fi cântatul la trompetă. Se utilizează termenul de *apraxie ideomotrică* pentru un subiect care poate folosi, în mod spontan, obiectul a cărui utilizare nu o poate mima. Pe de altă parte, au fost descrise sub numele de *agnosie vizuală* diverse probleme în recunoaşterea obiectelor sau imaginilor, în absenţa orbirii. Aceste tulburări agnosice se pot manifesta şi în privinţa comprehensiunii gesturilor, comprehensiune care este mai mult perturbată în cazul leziunilor emisferei stângi, decât în cazul leziunilor emisferei drepte[1455].

În neuropsihologie, se utilizează termenul de *asimbolie*, pentru a denumi un ansamblu de tulburări asociate afaziei: agrafia, alexia, dificultăţi de citire, gesticulare incoerentă, deficit în înţelegerea pantomimei[1456]. Ideea unei dominări a emisferei stângi pentru tratamentele simbolice, verbale sau non-verbale se sprijină pe corelaţiile semnificative observate între tulburările de limbaj verbal, de expresie gestuală şi de interpretare a pantomimei[1457].

Pierre Feyereisen şi Xavier Seron[1458] sunt de părere că lucrările recente ale neuropsihologilor invită la nuanţarea concepţiilor globale care nu ţin cont de multiplele aspecte implicate de producerea sau înţelegera gesturilor. Existenţa tulburărilor non-verbale la afazici a servit drept argument în favoarea ipotezei ce vizează dominanţa emisferei stângi în tratamentele simbolice, analitice şi secvenţiale.

1453 *Idem, ibidem.*
1454 *Idem, ibidem.*
1455 Vezi în acest sens, Feyereisen, Seron, *Troubles*, p. 160.
1456 În privinţa acestor tulburări psihice, vezi Mircea Lăzărescu, Doru Ogodescu, *Îndreptar de psihiatrie*, Editura Helicon, Timişoara, 1995, p. 191-193.
1457 Feyereisen, Seron, *Troubles*, p. 161.
1458 *Ibidem*, p. 164.

3.8. Mărci verbale şi nonverbale ale dezacordului în româna vorbită actuală

1. Introducere

Negaţia este „un procedeu lingvistic (gramatical) acţionând deopotrivă în plan semantic referenţial şi în plan enunţiativ[1459]. La nivel semantic-lexical, negaţia se manifestă printr-un „ansamblu de procedee derivative care formează în mod sistematic cuvinte cu sens negativ (prefixele negative)", cuvintele cu sens negativ neavând caracteristicile predicative ale negaţiei gramaticale, acestea reprezentând „doar un rezultat lexicalizat al acesteia"[1460]. Termenul *negaţie* se aplică, în sens larg, şi unor acte de contestare, respingere la nivel pragmatic, în interacţiunea verbală. Vom folosi, în lucrarea de faţă, pentru acest tip de acte de limbaj, termenul *dezacord*.

2. Mărci verbale ale dezacordului

În termenul generic *dezacord* pot fi înscrise „multiplele forme în care se concretizează divergenţele ocurente în comunicarea orală", realitatea lingvistică pe care o acoperă acest termen suportând „diferenţieri graduale" şi incluzând „diferite forme de expresie şi strategii comunicative şi interpretative: corectare, autocorectare, contestare, contrazicere, contracarare, dezacord parţial, total, direct, indirect, conflict etc"[1461].

Dezacordul a fost considerat[1462] un tip de *rol argumentativ*, alături de alte roluri argumentative ca: a) *asentiment, confirmare, adeziune*; b) *justificare, probă*; c) *concesie*; d) *rectificare*; e) *obiecţie*; f) *critică, acuzaţie, repros*; g) *teză, concluzie*[1463]. Astfel, rolul argumentativ al unui enunţ a fost interpretat ca

---

[1459] GALR, 2, p. 707.

[1460] *Idem, ibidem.*

[1461] Mihaela Popescu, *Aspecte ale dezacordului în comunicarea orală*, în Laurenţia Dascălu Jinga, Liana Pop (coordonatoare), *Dialogul în româna vorbită*, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2003, p. 229 [= Popescu, *Aspecte*].

[1462] Sorin Stati, *Le transphrastique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1990, p. 79, 127 [= Stati, *Transphrastique*].

[1463] Referitor la caracteristicile celorlalte roluri argumentative, vezi Luminiţa Hoarţă Cărăuşu, *Teoria rolurilor argumentative*, în *Limba şi literatura română. Regional – naţional – european*, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2006, p. 305-312.

fiind „o dimensiune facultativă adăugată la funcţia pragmatică, relevându-se, de obicei, la nivel transfrastic”[1464]. Rolul argumentativ este o proprietate relaţională, în măsura în care el se stabileşte în raport cu un alt conţinut frastic. Sorin Stati admite că un enunţ poate avea secţiuni, fiecare secţiune având rolul său argumentativ. Astfel, schimbul conversaţional „Petre va veni mâine. / Nu. Nu fi aici decât săptămâna viitoare. Mâine va fi la Londra”[1465] este o secvenţă de trei roluri, şi anume *contestare + rectificare + obiecţie*.

Dezacordul, ca rol argumentativ, se exprimă, mai întâi, prin reluarea, în formă negativă, a frazei contestate, sau prin conectori argumentativi de tipul: *din contră, nu* sau printr-o expresie echivalentă. Locutorul îşi exprimă dezacordul, refuzul, vizavi de intervenţia locutorului utilizând formule explicite de tipul: „Nu sunt de acord”, „Este fals” şi fraze performative de tipul „Contest afirmaţiile tale”:

„A: nu ştiu de: organizatori acuma. asta în mai a fost cu:# nu ştiu ce centru american cu altceva şi d-aia au avut bani. şi dacă şi-ăştia de la politehnică au↓ decontează. CE scria acolo. parcă scria nişte chestii de bani

B: *nu*. nu scria.

A: nu scria.# întrebaţi cînd ajungeţi acolo. am înţeles că merge şi răzvan↓ şi doamna:# c***” (Liliana Ionescu Ruxăndoiu, *Interacţiunea verbală în limba română*, Editura Universităţii, Bucureşti, 2002, p. 38 [= Ionescu, Interacţiunea];

„C: nu contează altceva ↑ =

D: = nu vindecaţi. =

C: = decât + mă iertaţi ↓ ++ să vă dau exemplu + i: ↓ + din mine. păi dacă arta atât de +

veridică la un moment dat ↑ şi de un livresc atât de ++ [xxx] sunt duse atât de în extrem ↑ încât lumea nu [xxx] =

A: = <F *NU. NU.*> televiziunii i se reproşează ↑ + de exemplu ↑ + că ++ vrând nevrând ↑ ++ [xxx] să le copieze. la o crimă ↑ + la un omor ↑ ++ la ştirile de la ora cinci ↑ + la nu mai ştiu ce ↑ + =

B: = dar nu există aşa ceva ca ++ [xxx] =” (Luminiţa Hoarţă Cărăuşu, *Corpus de limbă română vorbită actuală*, Editura Cermi, Iaşi, 2005, p. 213 [= Cărăuşu, *Corpus*]).

Mărcile verbale ale dezacordului reprezintă un tip de *mărci ale schimbării rolului conversaţional*[1466]. Astfel, mărcile verbale ale dezacordului se înscriu în categoria *mărcilor ascultătorului*, mărci care servesc la *preluarea cuvântului*, numite şi *semnale de turn-taking* (*de schimbare a rolului conversaţional*). Prin intermediul acestui tip de semnale „ascultătorul comentează enunţul partenerului, asumându-şi, în acelaşi timp, rolul

[1464] Stati, *Transphrastique*, p. 67.

[1465] *Idem, ibidem*.

[1466] Vezi, în acest sens, Cărăuşu, 2006 a :139-148.

vorbitorului"[1467]. Ascultătorul poate încerca să preia cuvântul întrerupându-l pe vorbitor, cele două intervenţii, cea a vorbitorului şi cea a ascultătorului, suprapunându-se:

„D: <S titlul lucrării mele de doctorat> ↑=

A: = *spuneţi mai tare*.

B: *puţin mai tare dacă* ↑

A: *aşa*.

D: titlul lucrării mele de doctorat ↑ [xxx] spus şi nespus în în interacţiunea comunicaţională. deci în + interacţiunea în + comunicarea interpersonală." (Cărăuşu, *Corpus*, p. 168-169).

Ascultătorul poate face o remarcă pozitivă în timp ce partenerul vorbeşte, de tipul „sunt complet de acord", dar poate dori şi să-şi exprime un punct de vedere care să destabilizeze vorbitorul, utilizând mărci verbale ale dezacordului de tipul „prostii!", „da de unde" sau „nu sunt de acord"[1468]:

„B: ş-o lipsit mult?

C: *da di undi*↑ cî imediat + o venit sî vadî ci facem. + dănuţ ↑ + + era sî-i spargî unei fe CApul unei fe:ti: ↓ + o căzut aia ca la: alandala ↑ jum-jum ↑ şî doamna l-o prins." (Cărăuşu, *Corpus*, p. 51).

În literatura de specialitate, s-a recurs şi la o taxonomie a dezacordului în comunicarea orală. Astfel, Mihaela Popescu[1469] este de părere că „pe axa actanţială, dezacordul îşi desfăşoară potenţialul în trei direcţii: *dezacordul locutorului cu sine, dezacordul cu interlocutorul* şi *dezacordul cu un terţ* nonprezent sau nonactiv din punctul de vedere al interacţiunii verbale". Forme ale dezacordului locutorului cu sine sunt: *neatenţia, ezitarea, autoîntreruperea controlată, amplificarea sau diminuarea, dezacordul metalingvistic*[1470].

Dezacordul cu interlocutorul poate fi, în opinia aceleiaşi lingviste, dezacord *total* sau *parţial*, „în funcţie de modul în care se face respingerea actului de vorbire performat de interlocutor" şi dezacord *nonstrategic*, „realizării nonstrategice corespunzându-i dezacordul direct, explicit", sau *strategic*, celei de a doua căi, strategice, „corespunzându-i dezacordul implicit".

Dezacordul strategic poate fi clasificat, la rândul său, în: *dezacord indirect, prin interogaţie, dezacord indirect (prin interogaţie), metalingvistic + ironie, dezacordul citat, dezacordul simulat, dezacordul implicit, dezacordul atenuat + argumentare, dezacordul atenuat + contracarare, dezacordul în*

1467 Edith Mara, *Per un analisi dei segnali discorsivi nell'italiano contemporaneo*, Tübingen, 1986, p. 183 [= Mara, *Analisi*].

1468 Peter Collett, *Cartea gesturilor. Cum putem citi gândurile oamenilor din acţiunile lor*, Editura Trei, Bucureşti, 2005, p. 91 [= Collett, *Cartea*].

1469 Popescu, *Aspecte*, p. 228.

1470 Vezi Popescu, *Aspecte*, p. 229 ş. u.

crescendo (cu potenţial agresiv limitat) şi *dezacordul cu o presupoziţie a interlocutorului*[1471].

Dezacordul cu un terţ vizează „exprimarea, de către locutor, a dezacordului cu privire la situaţia de comunicare, la o stare de fapt despre care se discută, la opiniile unui terţ care nu se poate erija în instanţă comunicativă, în actant (adică în participant direct sau citat", acestă formă de dezacord neimplicând "reacţii din partea ţintei sale", în schimb, ea putând „atrage – în funcţie de situaţie – fie acordul, fie dezacordul receptorului în legătură cu aserţiunile sale"[1472].

În literatura de specialitate, se consideră că „mijloacele de respingere a unei propoziţii sau presupoziţii, specifice dialogului, depind de replica anterioară, care are rolul de stimul şi care conţine antecedentul anaforelor negative"[1473]. Din acestă perspectivă, situaţiile caracteristice sunt:

a) răspunsul negativ la o întrebare totală : *A îngheţat apa? – Nu.*

b) respingerea unei afirmaţii precedente: *Apa a îngheţat. – Nu. / Ba nu.*

c) respingerea unor acte injonctive, predictive, promisive etc: *Vino mâine. – Nu. / Ba nu*[1474].

3. Mărci nonverbale ale dezacordului

Dezacordul, această stare de spirit, poate fi semnalată şi prin semnale nonverbale. Astfel, interlocutorul poate fi „complet închis", „retrăgându-se pe scaun cât mai aproape de spătar şi închizându-şi corpul din punct de vedere fizic", el închizându-şi, în acelaşi timp, şi „receptorii senzoriali"[1475]. Poziţia interlocutorului este, din această perspectivă, cea „a unui boxer care şi-a adus tot corpul înapoi înainte de a lupta şi a riposta", iar, din punctul de vedere al comunicării, „este indicat să îi dai cuvântul pentru a încerca să identifici exact problema şi, odată ce se va descărca, el va putea reveni la sentimente mai bune"[1476]. Întrebarea „Ce părere ai? este întotdeauna o întrebare foarte bună în astfel de situaţii, deoarece, „până acum închis, interlocutorul este pus în situaţia să emită, pentru că îi cerem să ne expună motivele dezacordului său, şi o face fără agresivitate, întrucât dezacordul său a fost depistat vizual foarte devreme"[1477]. De obicei, se consideră că modul normal de a spune „nu" cu

---

1471 Vezi Popescu, *Aspecte*, p. 231-235.
1472 Popescu, *Aspecte*, p. 236.
1473 GALR, 2, p. 726.
1474 Vezi GALR, 2, p. 726.
1475 Philippe Turchet, *Sinergologia. De la limbajul trupului la arta de a citi gândurile celuilalt*, Editura Polirom, Iaşi, 2005, p. 260 [= Turchet, *Sinergologia*].
1476 Turchet, *Sinergologia*, p. 260.
1477 *Idem, ibidem.*

ajutorul capului este "prin întoarcerea acestuia într-o parte şi-n alta"[1478], acesta fiind cel mai popular cod regăsit în Europa. Presupunerea este, însă, incorectă. Un alt mod de a exprima dezacordul este acela în care capul este „aruncat spre spate pentru a spune „nu", întâlnit în Grecia, în Turcia şi în sudul Italiei"[1479]. Aruncarea capului „se rezumă la o singură mişcare", mărirea vitezei sau amplitudinii mişcării făcând ca gestul „să pară mai spectaculos", gestul fiind însoţit de „folosirea mimicii feţei sau a unor semnale vocal-convenţionale"[1480]. În Grecia, de exemplu, localnicii îşi aruncă capul pe spate "fără a utiliza şi anumite grimase", dar îşi dau capul pe spate, însoţind mişcarea „cu ridicarea sprâncenelor, închizând ochii şi ţâţâind din buze", gestul căpătând „o semnificaţie categoric negativă"[1481].

Al treilea tip de gesturi ale capului pentru a nega un lucru este cel în care, pentru a spune „nu", „capul este împins brusc spre spate", acest cod fiind „specific Bulgariei". La bulgari, uneori gesturile folosite pentru acord şi dezacord sunt ambigue: „deşi folosesc mişcarea de rotire pentru a spune „da", uneori folosesc mişcarea de scuturare a capului pentru a trimite acelaşi mesaj", acest lucru întâmplându-se, din fericire numai atunci când „îşi acompaniază vorbele de gesturi"[1482]. Atunci când înalţă din sprâncene pentru a semnala negaţia, grecii „îşi însoţesc, adesea, mişcarea cu deschiderea largă a ochilor; pentru noi, o asemenea mimică pare o formă uşor uimită de aprobare, dar pentru majoritatea populaţiei greceşti înseamnă categoric „nu"[1483]. Despre „clătinatul capului, utilizat în general cu sensul de „nu"", vorbeşte şi Allan Pease, gestul în discuţie putând fi considerat fie „un gest înnăscut", fie „primul gest însuşit de fiinţa umană". Astfel, „atunci când noul născut s-a săturat de lapte, el îşi clatină capul într-o parte şi alta, pentru a îndepărta sânii mamei"[1484].

În ceea ce priveşte semnalele ochilor, „privirea laterală" este folosită pentru exprimarea ostilităţii, fiind însoţită de „încruntarea sprâncenelor, de ridicarea frunţii sau de lăsarea în jos a buzelor". De asemenea, „gestul blocării ochilor", însoţit de „înclinarea capului pe spate, pentru a ne putea arunca o privire lungă, sau, cum s-ar zice, pentru a ne măsura din cap până în picioare" exprimă dezacordul celui care îl foloseşte, o reacţie negativă, care necesită „un nou procedeu pentru restabilirea unei comunicări eficace"[1485]. Printre gesturile

---

[1478] Peter Collett, *Cartea gesturilor europene*, Editura Trei, Bucureşti, 2006, p. 292 [= *Gesturi europene*].
[1479] *Idem, ibidem.*
[1480] Collett, *Gesturi europene*, p. 293.
[1481] *Idem, ibidem.*
[1482] Collett, *Gesturi europene*, p. 296-297.
[1483] *Ibidem*, p. 298.
[1484] Allan Pease, *Limbajul trupului. Cum pot fi citite gândurile altora din gesturile lor*, Editura Polimark, Bucureşti, 1993, p. 121 [= Pease, *Limbajul*].
[1485] *Ibidem*, p. 140-142.

mâinii şi ale braţului ce exprimă dezacordul, putem aminti „încleştarea mâinilor", gestul având trei pozitţii principale: „mâinile încleştate înaintea feţei, mâinile încleştate şi aşezate pe masă sau în poziţie de mijloc şi mâinile încleştate şi lăsate în poală în poziţie de şedere sau lăsate în jos când stăm în picioare"[1486]. De asemenea, „braţele încrucişate cu degetele mari ridicate" constituie o altă poziţie de gesturi larg răspândite care exprimă dezacordul, acest gest fiind un semnal dublu, alcătuit dintr-o atitudine negativă (braţele încrucişate), ce exprimă dezacordul şi dintr-o atitudine de superioritate (etalată prin degetele mari)[1487].

Între alte gesturi ale mâinii şi braţelor care exprimă dezacordul, putem aminti gestul încrucişării braţelor, însoţit de cel ale mângâierii bărbiei şi al încrucişării picioarelor, interlocutorul înţelegând că răspunsul celui care face acest gest este, fără a-l expima în cuvinte, „nu". De altfel, gestul obişnuit al încrucişării braţelor este „un gest universal care exprimă, aproape pretutindeni, o atitudine defensivă sau negativă", încrucişarea braţelor arătând clar că „majoritatea oamenilor utilizează gestul braţelor încrucişate atunci când nu sunt de acord cu cele auzite"[1488]. Şi gestul complet de încrucişare a braţelor însoţit de palmele strânse pumn „indică o atitudine ostilă şi defensivă, acest grup de gesturi combinându-se adesea cu dinţii strânşi şi faţa aprinsă, „caz în care atacul verbal sau fizic poate fi iminent"[1489].

În privinţa gesturilor picioarelor ce exprimă dezacordul, poate fi amintit gestul încrucişării picioarelor, care „aproape întotdeauna este un gest secundar, care apare împreună cu alte gesturi negative şi din această cauză nu poate fi interpretat izolat sau rupt de context". Mai mult, „când gestul încrucişării picioarelor apare împreună cu încrucişarea braţelor, persoana respectivă s-a retras din conversaţie"[1490].

1486 Pease, *Limbajul*, p. 67-68.
1487 Vezi Pease, *Limbajul*, p. 75-76.
1488 *Ibidem*, p. 97.
1489 Pease, *Limbajul*, p. 99.
1490 *Ibidem*, p. 108.

3.9. Funcţiile pragmatice ale adverbului în limba română vorbită actuală

1. Introducere

Definiţia obişnuită a adverbului se sprijină, în general, pe două particularităţi: a) adverbul „este o clasă de cuvinte cu structură morfologică invariabilă, incompatibilă cu mărcile de gen şi număr"; b) adverbul este „principalul determinant circumstanţial al verbului şi – în măsură mai mică – şi determinant al numelui (substantiv, adjectiv, numeral, substitut), precum şi al altui adverb"[1491].

Funcţia *semantică* principală a adverbului este „de a particulariza planul semantic general al unui verb (*El scrie* → *El scrie frumos*)", iar sub aspect *morfologic*, adverbul se caracterizează prin „dezvoltarea unui singur sens gramatical, rezultând din categoria intensităţii"[1492].

D. Nica consideră că „o prezentare funcţională a adverbului românesc se poate realiza prin aplicarea a trei criterii: *formal, semantic* şi *funcţional*"[1493], amintind între clasele *funcţionale* de adverbe şi *adverbele substitute*, care „funcţionează în vorbire ca ambreiori: aici, acolo; acum atunci"[1494]. Adverbele *deictice*, ca şi pronumele personale de persoanele întâi şi a doua, ca şi demonstrativele, reflectă legătura dintre limbă şi context în structurile diverselor limbi.

Numele relaţiei lingvistice cu persoanele sau cu obiectele la care acestea trimit se numeşte *referinţă*. Elementele deictice reprezintă, deci, „unităţile lingvistice a căror funcţionare semantico-referenţială implică luarea în consideraţie a anumitor elemente constitutive ale situaţiei de comunicare, şi anume, *rolul* pe care îl poartă, în procesul enunţării, actanţii procesului de comunicare şi *situaţia spaţio-temporală* a locutorului şi, eventual, a interlocutorului"[1495].

1491 I. Iordan, V. Robu, *Limba română contemporană*, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1978, p. 497 [= Iordan, Robu, LRC].

1492 D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iaşi, 1997, p. 289 [= Irimia GLR].

1493 D. Nica, *Teoria părţilor de vorbire. Aplicaţii la adverb*, Editura Junimea, Iaşi, 1988, p. 83 [= Nica, *Teoria*].

1494 Nica, *Teoria*, p. 119.

1495 Catherine Kerbrat-Orecchioni, *L'énonciation de la subiectivité dans la language*, Paris, 1980, p. 36 [= Kerbrat, *Subiectivité*].

Făcând referiri la *organizarea internă* a sistemului deictic, K. Bühler[1496] consideră că expresiile deictice fac trimitere la un aşa-numit „câmp indexical", al cărui punct „zero", aşa-numitul „origo", este constituit din *persoana care vorbeşte (eu)*[1497], din *locul emiterii mesajului lingvistic (aici)* şi din *momentul în care este făcută comunicarea* (acum).

Studiul nostru analizează funcţiile pragmatice ale adverbului în limba română vorbită actuală, având la bază corpusuri de limbă română vorbită nedialectală publicate: 1) K. Bochmann, V. Dumbravă, *Limba română vorbită în Moldova istorică*, vol. 2, *Texte*, Leipziger Universitätsverlag, 2000 [= Bochmann, Dumbravă, *Româna vorbită*]; 2) Laurenţia Dascălu Jinga, *Corpus de română vorbită. Eşantioane*, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2002 [= Jinga, *Corpus*]; 3) Liliana Ionescu Ruxăndoiu (coordonator), *Interacţiunea verbală în limba română actuală*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2002 [= Ionescu, *Interacţiunea*]. De asemenea, susţinem argumentările noastre teoretice făcând apel şi la lucrarea *Corpus de limbă română vorbită actuală* (coordonator Luminiţa Hoarţă Cărăuşu), Editura Cermi, Iaşi, 2005 [= Cărăuşu, *Corpus*].

2. Adverbele deictice temporale

J. Meibauer[1498] face distincţie între un *înţeles temporal intrinsec*, care reflectă relaţia dintre timpul vorbirii („Sprechzeit") şi timpul referinţei („Referenzzeit"), şi un *înţeles temporal contextual*, care desemnează conexiunea deictică dintre timpul vorbirii şi timpul evenimentului („Ereigniszeit"). Astfel, este dificil de considerat *prezentul* ca timp al suprapunerii timpului vorbirii peste timpul evenimentului (desfăşurării acţiunii) în aserţii precum următoarele:

(10) a. Din 1801 până în 1807, Hegel *trăieşte* la Jena.

b. Aud că *vrei* să călătoreşti.

c. (Ca reacţie la o invitaţie): *Vin*[1499].

În toate cele trei enunţuri anterioare, timpul verbului predicat este *prezentul*, dar în (10) a. vorbim despre un *prezent istoric*, în (10) b. despre un *prezent constatativ*, în timp ce în (10) c. vorbim despre un *prezent în viitor*[1500].

Timpul şi spaţiul deictic sunt noţiuni foarte complexe şi complicate, deoarece coordonatele deictice ale timpului şi spaţiului interacţionează cu conceptualizările ne-deictice ale timpului şi spaţiului. Premisa pentru o

---

1496 K. Bühler, *Sprachtheorie*, Frankfurt, 1978, p. 79.

1497 Referitor la *persoana deictică*, vezi Luminiţa Hoarţă Cărăruşu, *Pragmalingvistică. Concepte şi taxinomii*, Editura Cermi, Iaşi, 2004, p. 63-65.

1498 Meibauer, *Pragmatik. Eine Einführung*, Tübingen, 1999, p. 14 [= Meibauer, *Pragmatik*]

1499 *Idem, ibidem.*

1500 *Idem, ibidem.*

înţelegere exactă a acestor conceptualizări ale timpului şi spaţiului ar fi nişte cunoştinţe solide în structurarea semantică a timpului şi spaţiului în general (sistemele de calculare şi măsurare a timpului, de exemplu, se bazează, în majoritatea limbilor, pe ciclurile naturale zi-noapte, luni, anotimpuri şi ani).

Este important să distingem momentul în care se ***emite*** mesajul lingvistic („***coding time***" = CT) de momentul ***recepţionării*** mesajului lingvistic („***receiving time*** = RT)[1501]. Dacă „***receiving time***" este identic cu „***coding time***" avem a face cu aşa-numita ***simultaneitate deictică***[1502].

Deixis-ul temporal conceptualizează orientarea în timp, temporalizarea. Ca elemente deictice temporale funcţionează, cel mai adesea, adverbe ca *astăzi, ieri, mâine* etc.

Ca toate celelalte aspecte ale deixis-ului, ***timpul deictic*** vizează rolul protagoniştilor în comunicare. Din această perspectivă, *acum*, de exemplu, trimite la momentul în care vorbitorul emite mesajul său : „MV : Nu tot ce este muntenesc a intrat în limba literară.. N-au intrat formele morfologice de tipul „ei face"↑. N-au intrat nici formele de (AK) morfologice de tipul „ei sântără"↑. n-au intrat /î : ⊥care funcţionează şi-*acuma*↓. pot fi auzite↑. ." (Laurenţia Dascălu Jinga, *Corpus de română vorbită. Eşantioane*, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2002, p. 164 [= Jinga, *Corpus*]).

Există diferite aspecte ale timpului ***deictic pur***, în care nu are loc nici o interacţiune cu metodele nedeictice ale măsurării timpului. Exemple în acest sens sunt adverbele de timp *acum, atunci, curând* etc. *Acum* corespunde momentului emiterii mesajului, dar mai poate fi şi momentul în care a fost emis, de fapt, cuvântul *acum*, de exemplu în folosirea gestică: *Apasă acum*!, putând fi şi un timp ***nelimitat***, ca în enunţul *Lucrez acum la o dizertaţie*.

Dacă analizăm cuvinte ca *astăzi, mâine, ieri*, spunem că prin *astăzi* se înţelege ziua în care este emis mesajul lingvistic , prin *ieri*, ziua anterioară emiterii mesajului etc: „ D: Pentru cî totuş, legalitatea hotărârilor îiî dumneavoastrî, de legalitatea hotărâri dumneavoastrî, după legi răspundi secretaru… iî problema cari a s-a pus şi în comisii, *ieri* am discutat di fapt î cuî mai î toţ dintri dumneavoastrî esti problema acţiuni în timpî aa unor oferti care implementeazî + î transformarea reorganizarea regiilor." (Klaus Bochmann, Vasile Dumbravă, *Limba română vorbită în Moldova istorică*, vol 2, *Texte*, Leipziger Universitätsverlag, 2000, p. 211 [= Bochmann, Dumbravă, *Româna vorbită*]).

1501 Ch. J. Fillmore, *Lectures on Deixis*, Center for Study of Language and Information, Stanford, California, 1997 p. 103.
1502 J. Lyons, *Semantics*, vol 1, Cambridge, 1980, p. 292.

Aceste tipuri de cuvinte au, aşa cum a observat Fillmore[1503], două *modalităţi de referinţă*, şi anume, ele se pot referi fie la întreaga perioadă de timp descrisă, ca în enunţul *Mâine este miercuri*, fie la un anumit moment din perioada de timp descrisă, ca în exemplul *Valter i-a aruncat lui Fred ieri mingea în faţă*: „A: eu↓ de când cu grila asta nouă↓ mă uit numai la prima. B: la huidu↑ la cronică↑ A: a: deliciul meu acela. B: eu n-o prind *miercurea*."(Liliana Ionescu Ruxăndoiu, *Interacţiunea verbală în limba română actuală*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2002, p. 74-75 [= Ionescu, *Interacţiunea*]).

De asemenea, se observă că elementele deictice *ieri, astăzi* şi *mâine* se pot referi, cu preponderenţă, la anumite zile ale săptămânii: „MV: Deci astea n-au intrat. N-au intrat /î: . . tipurile: Tocma↓ de palatale foarte moi↑ tipul „cioară"↑ ş- şi după noile. norme n-au intrat <R chiar despre <@ asta @> aveam de gând să vorbesc *mâine*↓ probabil↓ adică rândul viitor↓ sau *astăzi*↓ să vedem cum ajungem↑." (Jinga, *Corpus*, p. 165).

3. Adverbe deictice locale

Deixis-ul local desemnează „orientarea spaţială a participanţilor la comunicarea lingvistică"[1504]. Printre expresiile deictice locale sau spaţiale se înscriu: *adverbele locale*, de tipul *aici, acolo*:

„D: Voiam sî vă precizez cî eu am discutat di fapt cî la Regia Citadin nu esti domeniu public, totu esti privat, domnu Crudu. + Esti domeniu privat aal societăţi municipali, deci nu există domeniu public, noi *acolo* nu avem bunuri publici di genul cari le-aţ citit dumneavuastrî din Constituţii. mai sunt şî-n ( )

L: Dar atuncia dacî ( ) di ci formăm direcţia di administrare a domeniului public?" (Bochmann, Dumbravă, *Româna vorbită*, p. 213).

În pragmatica lingvistică[1505] se face distincţie între *sistemul referenţial poziţional*, reprezentat de cuvinte ca *aici, acolo* etc şi *sistemul referenţial dimensional*, ilustrat cu ajutorul unor locuţiuni adverbiale de tipul *în faţă, în spate, la stânga / la dreapta,* etc: „ M: Aş vrea să citesc ceva [nu se aude prea bine, vecinul bate în microfon] fincî am impresia cî cineva profită şi-ş bate joc de timpu nostru [reluând după remedierea microfonului] îş bate joc de timpu nostru. Uitaţ ce scrie *aici*: se ( ) înfiinţarea direcţiei de administrare a domeniului public urmând ca eşalonat să înfiinţeze societăţ comerciale."(Bochmann, Dumbravă, *Româna vorbită*, p. 213); „G: ( ) întrucât ari legăturî cu primu punct di pi ordinea di zi. În ziaruu cred cî Monitoru de miercuri + îi

1503 C. J. Fillmore, *Santa Cruz Lectures on Deixis*, Mimeo, Indiana University Linguistics Club, 1975, p. 52.
1504 Meibauer, *Pragmatik*, p. 14.
1505 Vezi Meibauer, *Pragmatik*, p. 14.

doî articoli referiutuare laa ( ) privituari la Regia Citadin. În prima, domnu primar declarî căă activitatea regiei esti paralizată, ( ). Alături, mai *în dreapta*, doar laa ( ) directoru interimar al regii declarî la fel di răspicat cî suntem întru totu pregătiţ, totu-i gata, n-are dicât sî vinî zăpada." (Bochmann, Dumbravă, *Româna vorbită*, p. 209).

Adverbele *aici* şi *acolo* sunt folosite, deseori, ca elemente contrastive în dimensiunea *apropiat-îndepărtat*, în funcţie de locul în care se găseşte vorbitorul în momentul comunicării, ca în exemplele: „Adu aceea ***aici*** şi du asta ***acolo***"[1506]:

„E: îî niş'i eu n-am propus lucru ăsta, eu sun de acord cu domnuu consilier Scripcaru, *acolo* vin fuarti mulţ copii, vin fuarti mulţ uameni, îî noi am iluminat pârtia de schi, dorim s-o lăsăm gratuit la populaţii." (Bochmann, Dumbravă, *Româna vorbită*, p. 214). *Aici* şi *acolo*, însă, nu au întotdeauna această semnificaţie, pentru că, chiar dacă *acolo*, de obicei, se traduce prin „îndepărtat de localizarea vorbitorului în momentul vorbirii", el poate fi folosit, însă, şi cu sensul de „apropiat de receptor în momentul primirii mesajului". Astfel, un enunţ de tipul „Cum merg lucrurile ***acolo***?" poate fi decriptat nu cu sensul de „Cum merg lucrurile într-un loc îndepărtat de vorbitor", ci, mai mult, cu sensul „Ce se întâmplă ***acolo*** unde se află receptorul mesajului"[1507].

4. Adverbe – mărci pragmatice

Mărcile pragmatice[1508] reprezintă „elemente care semnalează intenţiile potenţial-comunicative ale vorbitorului"[1509] sau „expresii ca *acum, totuşi, apoi*, care semnalează o relaţie secvenţială între mesajul central în desfăşurare şi discursul anterior"[1510].

Adverbele pot funcţiona, în limba română vorbită actuală, ca *mărci pragmatice ale* ***locutorului***, pe de o parte, şi ca *mărci pragmatice ale* ***interlocutorului***, pe de altă parte.

4.1. *mărci pragmatice ale locutorului*

4.1. a) *mărci pragmatice ale corecturii*; ele servesc la „precizarea de către vorbitor a unei anumite părţi a enunţului şi la marcarea unor greşeli făcute în plan sintactic sau semantic"[1511]; ca mărci pragmatice ale corecturii funcţionează

[1506] St. C., Levinson, *Pragmatik*, Tübingen, 1994, p. 82 [= Levinson, *Pragmatik*].
[1507] Levinson, *Pragmatik*, p. 82.
[1508] Referitor la definiţiile şi clasificarea mărcilor pragmatice, vezi Luminiţa Hoarţă Cărăuşu, *Elemente de analiză a structurii conversaţiei*, Editura Cermi, Iaşi, 2003, p. 69-96.
[1509] B. Fraser, *Pragmatic markers*, *Pragmatics*, 6; 2/1996, p. 168 [= Fraser, *Markers*].
[1510] B. Fraser, *An approach to discourse markers*, în *Journal of Pragmatics*, 14, 1990, p. 383.
[1511] Edith Mara, *Per un analisi dei segnali discorsivi nell'italiano parlato*, în K. Lichem,

adverbe şi locuţiuni adverbiale de tipul: *adică, de fapt, mai degrabă* etc:

„A: ia

B: astea [sînt

A: [uau↑ aşa mulţi sînt?

B: ăştia sînt. *de fapt* aia-i o tipă şi mi-a dat şi titlu↓

A: da↓" (Ionescu, *Interacţiunea*, p. 34);

4.1.b) *mărci pragmatice reformulative*[1512], de tipul adverbelor *adică, anume* etc:

„ B: da' i-am expliCAT înainte toate cele. domnule am dat de el↓ uitaţi aşa↓ uitaţi aşa↓ i-am făcut aŞa↓ i-am dres aŞA↓ a avut aŞA↓ transpiraţie_cutare↓ i-am explicat. restu↑# ocupaţi-vă. şi la la lui i-am spus# tataie ia ia de aici încă cincizeci de mii# i-am mai dat şi io cincizeci de mii dacă e ceva de ă de plată pentru domnu doctor s-aveţi bani să plătiţi. *adică* l-am: obligat# bă↓ vrei BAni↓ uite-ţi plătesc↓ da' fă-i ceVA. ce i-o fi făcut că a:: a rămas în cabinet acolo cu el. da' nu să POAte aşa ceva↓ şi-un CÎIne [dacă-i

A: [cred că

B: vine nenorocirea↓ îl iei d-acolo↓ şi-l dai pe trotuar." (Ionescu, *Interacţiunea*, p. 32);

4.1.c) *mărci pragmatice ale aproximării*, funcţionând ca indicatori care pot „lexicaliza" incertudinea locutorului, de exemplu adverbele şi locuţiunile adverbiale *circa, aproximativ, aşa, în oarecare mod, într-un anumit sens* etc; oferim un exemplu în care adverbul *aşa* „indică apropirea de o categorie, dar nu în mod precis acea categorie este numită; aceasta se întâmplă în situaţiile în care vorbitorului îi este imposibilă referirea sigură şi este nevoit să „relativizeze""[1513]:

„AG: am înţeles eu↓ că NU ştiu ruseşte↑ că e vorba de ceva↓ de o şedinţă de-asta↓ de sugestie colecTIvă↓ de nu ştiu ce↑ <Î i-am Î> dat atenţie *aşa*↓ c-un sfert de ureche↑." (Jinga, *Corpus*, p. 142);

1.4.d) *mărci pragmatice de control al receptării*, care servesc vorbitorului la verificarea receptării corecte a aserţiei de către interlocutor, mai ales în situaţii în care lipseşte suportul schimbului de replici faţă în faţă (de exemplu, la telefon sau la radio); funcţionează ca marcă pragmatică de control al receptării adverbul *da*:

„B: DECI te aştept↑ vii? î↑# deci ţi-am zis↑ la: la nouă jumate↓ în faţă la

---

Edith Mara, Susanne Knaller, *Aspetti dela Sintassi dell'italiano contemporaneo*, Tübingen, 1986, p. 186.

[1512] Vezi în acest sens, K. Hölker, *Zur analyse von Markern*, Stuttgart, 1988, p. 11.

[1513] Liana Pop, *„Aşa-i, nu-i aşa?" De la adverb la marcă discursivă : un caz de gramaticalizare*, în Laurenţia Dascălu Jinga, Liana Pop (coordonatoare), *Dialogul în româna vorbită*, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2003, p. 249 [= Dascălu, Pop, *Dialogul*].

/TUAIS/.

A: <R nu ştiu codru↓ oricum↓ mai mă mai hotărăsc↓ şi: ((bip)) te sun↓ *da:*?

B: bine↓ da' trei să te hotărăşti în DA." (Ionescu, *Interacţiunea*, p. 177);

1.4.e) *mărci pragmatice de solicitare a acordului şi (sau) confirmării*, care cuprind semnale discursive de tipul: *nu?*; *adevărat? nu-i adevărat? nu-i aşa? aşa-i?* etc; vorbitorii apelează la ele când „sunt în situaţia de a cere o confirmare pentru ceea ce spun, iar aceasta o pot face prin diverse mărci, mai mult sau mai puţin explicite"[1514]:

„B: am fost ieri la film. # superb. nebuni şi frumoşi↓ la LIRA.

A: ă # n-am mai fost de mult la un film. ((bip))

B: mda↓ dacă e ⊥ da' oricum erai la serviciu↓ *nu*?" (Ionescu, *Interacţiunea*, p. 175);

„A: exact. nu există sinonimie lexicală perfectă ↑ ++ sau mai bine spus ↓ + este <Î FOARTE RARĂ>. <R nu putem spune chiar că nu există>. ++ este <Î FOARTE RARĂ> sinonimia lexicală perfectă. şi_ o să ne spună colega dumneavoastră. + există <Î deci> două grade ↑ + *aşa-i?* " (Cărăuşu, *Corpus*, p. 140);

„B: reprezintă cuvinte + cu ace + cuvintele ↑ cu aceeaşi semnificaţie ↑ şi cu semnificanţi diferiţi.

A: exact. acestea + deci sunt cele două trăsături pertinente ale sinonimiei lexicale. *nu*? + cred c_au notat colegii dumneavoastră. [şi anume

B: sinonimia] ↑" (Cărăuşu, *Corpus*, p. 138);

1.4.f) *mărci de ratificare tematică*; în unele contexte, „*aşa* se referă la *conţinutul propoziţional* al enunţurilor, dar alteori, *aşa* se poate referi exclusiv la *tema* acestora (vorbitorul confirmă că aceea e tema despre care a înţeles că se vorbeşte, pe care o aşteaptă, pe care o acceptă, ş.a.m.d.). În acest din urmă caz, avem de-a face cu ceea ce se numeşte un **ratificator tematic** sau **ratificator referenţial** [...]"[1515]:

„AG: Da↓ eXACT↓ şi la ei era cu mult mai interesant decât la noi.. ŞI decât la bulgari. *Aşa*..Ş- şi HĂ:T↓ într-un târziu↑ după ce ăla vorbea deja de nu ştiu cât amar de vreme↑ am /î <Î PARc- Î> am înţeles eu↓" (Jinga, *Corpus*, p. 142).

4.2. *mărci ale interlocutorului*:

4.2.a) *mărci pragmatice de acord şi (sau) confirmare*; acest tip de mărci pragmatice indică acordul din partea interlocutorului, în privinţa aserţiei transmise de către vorbitor; funcţionează ca astfel de semnale pragmatice adverbe de tipul : *da, bine, exact, just, natural, adevărat, normal, absolut, perfect* etc:

„B: ((către C, mama lui F)) nu-i faceţi# chestii_d-alea acasă?

[1514] Dascălu, Pop, *Dialogul*, p. 254.
[1515] Dascălu, Pop, *Dialogul*, p. 256.

C: *da*:↓ dar ea este: ⊥ cum să spun↑ ă⊥ ei îi place foarte mult să umble în părul altuia în general [femeile cu părul lung la NEbunie↓

A: [<p în general TOŢI sînt aşa>." (Ionescu, *Interacţiunea*, p. 30);

„B: (citeşte) în: lingvistica: românească ↑ + sinonimia lexicală ↓ + vizează cuvinte ↑ + aparţinând unui: + grup semantic limitat ↑ + ă↑ fiind sinonime lexicale ↑ cuvintele ↑ + sau [x] frazeologice ↑ + formal diferite ↑ + care denumesc aceeaşi realitate semantică.

A: *exact*. în definiţia sinonimelor ↑ apare ↑ + uneori ↑ + şi + ă ↑ + cuvântul <F aproximaTIV>." (Cărăuşu, *Corpus*, p. 139);

„B: CE va decontat.

A: transportu. trenu↓ avionu↓ cu ce-au venit

B: o mai fi valabil?

A: te duci la asta acum în oc[tombrie?

B: [*da*" (Ionescu, *Interacţiunea*, p. 38);

În privinţa mărcii pragmatice *aşa*, Liana Pop consideră că ea exprimă confirmarea „la un nivel pur fatic, situaţie în care *aşa* indică prezenţa interlocutorului „pe fir""[1516]; *aşa* fatic este sinonim cu *da* fatic, „care se ştie că nu este decât un confirmativ parţial (v. *oui* de „prise en charge partielle" din franceză), nefuncţionând în acest caz la nivelul conţinutului propoziţional"[1517]:

„A: e totul bine sau CE

B: da. m-au pus ăştia să fac o prezentare↓ propunerea lucrării↓ [ştii↑

A: [*aşa*

+B: în scris" (Ionescu, *Interacţiunea*, p. 38);

4.2.b) *mărci pragmatice ale atenţiei în cursul actului conversaţional*; într-un anumit punct al conversaţiei, interlocutorul vrea să semnaleze (mai ales la telefon) propria disponibilitate la realizarea comunicării şi propria participare, cu mărci pragmatice de tipul: *da*, *daaa* (notat *da:*):

„A: CE faci.

B: uite↓ îmi cer ăştia de la doctorat↓ dosar plic↓ cu clape. CE-nţelegi tu prin clape.

A: are-aici la: librărie

B: *da*↑

A: da.# # are mai multe tipuri de dosare plic." (Ionescu, *Interacţiunea*, p. 34);

„B: UN milion_şase sute↑

A: da↑ şi:

B: zi:

A: şi:↓ se potriveşte microfonul pe care l-am văzut noi↓

[1516] Dascălu, Pop, p. 257.
[1517] Dascălu, Pop, p. 258

B: *da:*↓

A: ă: şi acesta costă: # trei sute de mii↑" (Ionescu, *Interacţiunea*, p. 186);

4.2.c) *mărci pragmatice ale informaţiei neaşteptate*; în unele cazuri, interlocutorul foloseşte adverbe-mărci pragmatice de tipul *adevărat?*, *da?* pentru a indica faptul că informaţia furnizată de către vorbitor este nouă, neaşteptată, cerând, ca atare, specificări ulterioare:

„A: îhî↓ # # corina a*** # # e-nscrisă şi la mine fata-asta da' nu cu titlu ăsta cu altu

B: *da*?

A: da. (xxx)

B: şi la mine: ((rîde))" (Ionescu, *Interacţiunea*, p. 34);

4.2.d) *mărci pragmatice ale dezacordului*; sunt semnale prin intermediul cărora interlocutorul îşi exprimă, vizavi de intervenţia locutorului, dezacordul, refuzul; ca marcă a refuzului funcţionează adverbul *nu*:

„A: nu ştiu de: organizatori acuma. asta în mai a fost cu:# nu ştiu ce centru american cu altceva şi d-aia au avut bani. şi dacă şi-ăştia de la politehnică au↓ decontează. CE scria acolo. parcă scria nişte chestii de bani

B: *nu*. nu scria.

A: nu scria.# întrebaţi cînd ajungeţi acolo. am înţeles că merge şi răzvan↓ şi doamna:# c***" (Ionescu, *Interacţiunea*, p. 38);

„C: nu contează altceva ↑ =

D: = nu vindecaţi. =

C: = decât + mă iertaţi ↓ ++ să vă dau exemplu + î: ↓ + din mine. păi dacă arta atât de + veridică la un moment dat ↑ şi de un livresc atât de ++ [xxx] sunt duse atât de în extrem ↑ încât lumea nu [xxx] =

A: = <F *NU. NU.*> televiziunii i se reproşează ↑ + de exemplu ↑ + că ++ vrând nevrând ↑ ++ [xxx] să le copieze. la o crimă ↑ + la un omor ↑ ++ la ştirile de la ora cinci ↑ + la nu mai ştiu ce ↑ + =

B: = dar nu există aşa ceva ca ++ [xxx] =" (Cărăuşu, *Corpus*, p. 213).

3.10. Mărci ale schimbării rolului conversaţional în limba română vorbită actuală

Etnometodologia este o orientare în sociologia americană, al cărei fondator a fost, în anii '50, H. Garfinkel[1518]. Termenul de etnometodologie, propus de către Garfinkel, după modelul „etnobotanică" şi alte „etnoştiinţe", ar trebui înţeles astfel: este vorba despre descrierea „metodelor" pe care le întrebuinţează membrii unei societăţi date, pentru a rezolva convenabil ansamblul de probleme comunicative, pe care le întâmpină în viaţa cotidiană. Normele care susţin comportamentele sociale le sunt acestora din urmă, în parte, preexistente, fiind, în acelaşi timp, în permanenţă reactualizate de practica cotidiană, într-o mişcare fără sfârşit de construcţie interactivă a ordinii sociale. Viaţa în societate apare, deci, ca o „realizare" continuă („accomplissement continu")[1519], ca o „muncă permanentă pentru construirea identităţii sociale, pentru a face inteligibil ansamblul comportamentului şi pentru a fi admis ca membru abilitat al acelei societăţi"[1520]. În opinia etnometodologilor, ordinea socială „nu este determinată de norme impuse din afară, cărora membrii unei comunităţi trebuie să li se conformeze, ci este creată din interior; organizarea, coordonarea şi înţelegerea activităţilor cotidiene se bazează pe principiile bunului simţ"[1521]. Pentru etnometodolog, „un medic nu este medic, decât în măsura în care „o face pe doctorul", afişându-şi statutul prin ansamblul conduitei sale"[1522]. Demersul etnometodologic este, teoretic, aplicabil în toate domeniile sociale de activitate. Obiectivul *analizei conversaţionale* (sub impulsul lui H. Sacks, E. Schegloff şi G. Jefferson) este acela de a descrie derularea conversaţiei cotidiene în situaţii naturale. Modelul etnometodologic de analiză a conversaţiei, propus de către H. Sacks, E. Schegloff şi G. Jefferson „are ca punct de plecare observarea felului în care participanţii înşişi produc şi interpretează conversaţia, ca formă de interacţiune socială"[1523]. Conversaţia apare, de fapt, ca „un loc privilegiat de observare a organizării sociale în

1518 H. Garfinkel, *Remarks on Ethnomethodology*, în J.J. Gumperz, D. H. Hymes, *Directions in Sociolinguistics*, New York, 1972.
1519 Catherine Kerbrat-Orecchioni, *La conversation*, Paris, 1996, p. 14 [= Kerbrat, *Conversation*].
1520 *Idem, ibidem*.
1521 Liliana Ionescu Ruxăndoiu, *Conversaţia. Structuri şi strategii*, Editura All Educational, Bucureşti, 1999, p.43 [= Ionescu, *Conversaţia*].
1522 Kerbrat, *Conversation*, p. 15.
1523 Ionescu, *Conversaţia*, p. 43.

ansamblul ei"[1524]. Ceea ce interesează în cadrul analizei conversaţionale, în opinia etnometodologilor, este „tehnologia conversaţiei"[1525] (asigurarea alternanţei sau schimbului de roluri, repararea eventualelor greşeli ale schimbului comunicativ, negocierea temelor în conversaţie, deschiderea şi încheierea schimbului comunicaţional etc), tehnologie care poate fi reconstituită plecându-se de la observaţii minuţioase ale eşantioanelor înregistrate.

Cei care au propus modelul etnometodologic de analiză a conversaţiei[1526] susţin ideea că există un sistem implicit de organizare a conversaţiei, acest sistem având două componente: una vizează *structura intervenţiilor* dintr-o conversaţie dată, cealaltă *regulile accesului la cuvânt*. În acest sens, analiza conversaţiei pe baza modelului etnometodologic a fost interesată, în principal, de problema *secvenţialităţii* şi, în special, de regulile sau principiile care permit participanţilor la conversaţie să-şi ajusteze luările de cuvânt. Astfel, sistemul de alocare a intervenţiei (fr. *tour de parole*) propus de către Sacks, Schegloff şi Jefferson „se bazează pe noţiunile de *selectare a următorului vorbitor*, de *autoselecţie* şi de *punct de tranziţie pertinent*"[1527].

Orice act conversaţional este determinat de prezenţa a cel puţin doi protagonoşti, care, alternativ, joacă rolul vorbitorului şi al receptorului. Vorbitorul, care îşi planifică discursul la nivel cognitiv, trebuie să semnaleze acest proces de planificare receptorului, pentru a-i indica faptul că mai are să-i spună ceva sau că este dispus să-i cedeze cuvântul, marcând, astfel, posibilitatea unei intervenţii a partenerului. Rolul receptorului, însă, constă în a asculta, în linişte, discursul vorbitorului şi a-i semnala, frecvent şi în mod regulat, că îl ascultă, că înţelege, că este de acord cu ceea ce acesta spune, satisfăcând, astfel, scopul „controlului vorbitorului", fără a întrerupe fluxul dialogului. Cu alte cuvinte, pentru a exista schimbul comunicativ, nu este suficient ca doi sau mai mulţi locutori să vorbească în mod alternativ, ci trebuie ca ei *să-şi vorbească*, adică să fie ambii „angajaţi" în schimbul comunicativ şi să producă „semne" ale acestui angajament mutual, recurgând la diverse „procedee de validare interlocutivă"[1528].

Emiţătorul trebuie să semnaleze faptul că vorbeşte *cuiva* prin orientarea corpului, direcţia privirii sau „producerea" unor formule de adresare. Trebuie, de asemenea, să-i menţină trează atenţia interlocutorrului prin diverse mărci de captare a atenţiei, de tipul *nu-i aşa, ştii, îţi voi spune, nu-ţi spun* etc şi, eventual, să elimine dificultăţile de ascultare a mesajului sau problemele de comprehensiune printr-o creştere a intensităţii vocale sau prin reformulări.

1524 Kerbrat, *Conversation*, p. 16.
1525 *Idem, ibidem.*
1526 Vezi H. Sacks, E. Schegloff, G. Jefferson, *A simple Systematics for the Organization of Turn-taking in Conversation*, în *Language*, 50, 1974, p. 696-755.
1527 J. Moeschler, Anne Reboul, *Dicţionar enciclopedic de pragmatică*, Editura Echinox, Cluj, 1999, p. 450 [= Moeschler, Reboul, *Dicţionar*].
1528 Kerbrat, *Conversation*, p. 4.

Și receptorul trebuie să emită anumite semnale care să-i confirme locutorului faptul că este bine „activat" la circuitul comunicativ. Aceste mărci pragmatice[1529], numite și „semnale de ascultare" ("régulateurs")[1530] au diverse realizări: *nonverbale* (priviri și ridicări din cap, zâmbete scurte, mici schimbări ale locului în care se află etc), *vocalice* (de exemplu, *îhî* sau *hmm*) sau *verbale* (*da, de acord* etc), toate aceste realizări fiind reluate, repetate. Producerea, în mod regulat, a acestor tipuri de mărci este indispensabilă bunei funcționări a schimbului comunicativ.

Sintagma „sincronizare interacțională"[1531] vizează „ansamblul mecanismelor de „influență reciprocă" pe care o exercită interactanții, mecanisme de acomodare care intervin la toate nivelurile funcționării interacțiunii comunicative"[1532], fenomenul de sincronizare interacțională acoperind atât modul de funcționare a schimbului de replici conversaționale, alegerea temelor, a registrului de limbă, a vocabularului utilizat, cât și comportamentul „corporal" al diverșilor parteneri conversaționali (în interacțiunea comunicativă, participanții „par a dansa un balet perfect pus la punct"[1533], adaptându-și, în mod instinctiv, poziția, gesturile și mimica la cele ale partenerului de conversație).

În conversație, este evident faptul că protagoniștii comunicării vorbesc pe rând, motivul pentru care comunică pe rând fiind reprezentat „de limitele funcționale ale creierului nostru: nu putem vorbi și asculta în același timp"[1534]. Chiar dacă regula universală a conversației este „câte o persoană pe rând", există și momente când „oamenii vorbesc în același timp și nu se ascultă unul pe altul", unele cazuri de „dialog suprapus" apărând fiindcă „ascultătorul încearcă să întrerupă pentru a prelua rolul vorbitorului"[1535].

În punctul relevant pentru schimbarea emițătorului, intră în acțiune două *reguli de alocare a rolului de emițător*, și anume, desemnarea emițătorului următor de către cel care vorbește și autoselectarea ca emițător[1536]. Astfel, psihologii au descoperit că „între momentul în care o persoană își termină mesajul și momentul în care cealaltă începe să vorbească poate fi un interval de timp atât de scurt încât poate fi considerat aproape inexistent – în anumite cazuri este mai mic de 50 de miimi de secundă"[1537], acest lucru numindu-se „tranziție lină"[1538],

---

[1529] Pentru teoretizarea noțiunii de *marcă pragmatică*, vezi Luminița Hoarță Cărăușu, *Elemente de analiză a structurii conversației*, Editura Cermi, Iași, 2003, p. 69-96.
[1530] Kerbrat, *Conversation*, p. 4.
[1531] Kerbrat, *Conversation*, p. 5.
[1532] *Idem, ibidem*.
[1533] Kerbrat, *Conversation*, p. 6.
[1534] Peter Collett, *Cartea gesturilor. Cum putem citi gândurile oamenilor din acțiunile lor*, Editura Trei, București, 2005, p. 88 [= Collett, *Cartea*].
[1535] *Idem, ibidem*.
[1536] Ionescu, *Conversația*, p. 45.
[1537] Collett, *Cartea*, p. 88.

pentru că trecerea de la un vorbitor la altul este atât de netedă.

Cele două reguli ale accesului la cuvânt permit ocurenţa unor fenomene, printre care se numără *suprapunerile* unor intervenţii comunicative, suprapuneri ce pot fi definite ca fiind „vorbirea simultană a doi (sau mai mulţi) participanţi la o conversaţie”[1539]. Există două tipuri de suprapuneri, şi anume, *suprapunerile propriu-zise*, care „apar în punctul relevant pentru schimbarea emiţătorului, când locutorul în curs nu-şi desemnează succesorul, mai mulţi participanţi fiind la fel de îndreptăţiţi să-şi asume rolul de emiţător”, suprapunerile fiind în acest caz un rezultat al competiţiei pentru rolul de emiţător, şi *suprapunerile- rezultat al întreruperii locutorului*, care sunt „produse înainte de încheierea intervenţiei locutorului în curs, ca urmare a întreruperii acestuia de către un alt participant”, acest tip de suprapuneri fiind „forme de violare teritorială, grave prin aceea că pot constitui preludiul unui conflict”[1540].

Carla Bazzanella[1541] include suprapunerile într-o tipologie a întreruperilor, utilizând trei criterii: prezenţa discursului simultan, încheierea enunţului de către primul emiţător şi schimbarea emiţătorului. Disputele pentru rolul de emiţător se rezolvă prin „retragerea unuia dintre cei care încearcă să îşi asume acest rol, „învingătorul” reluând adesea partea mai puţin clară pentru receptor din cauza suprapunerii”[1542].

În opinia Carlei Bazzanella[1543], există mai multe tipuri de mărci utilizate „pentru a întrerupe replica vorbitorului sau pentru a se suprapune pe unul dintre cuvintele discursului vorbitorului”, numite *mecanisme de întrerupere*, mărci de tipul: *dar, deci, scuze, scuză-mă, scuzaţi-mă, un moment* etc.

Pentru a vorbi pe rând într-o conversaţie „este necesar ca vorbitorul şi ascultătorul să îşi poată indica unul altuia dacă vor sau nu cuvântul”, vorbitul pe rând fiind organizat „printr-un set de semnale convenţionale pe care oamenii le emit în timp ce vorbesc şi ascultă”[1544]. Din acest motiv, „orice conversaţie funcţionează pe două niveluri – un dialog „oficial”, în care se schimbă idei şi opinii, şi un dialog „neoficial”, în care se schimbă semnale despre momentul intervenţiei şi se exprimă gradul de hotărâre în a continua conversaţia”[1545].

Folosind mărci care indică momentul intervenţiei, ascultătorul poate

---

1538 M. Walker, *Smooth transitions in conversational turn-taking: implications for theory*, în *Journal of Psychology*, 1982, 110, pg. 31-37, apud Collett, *Cartea*, p. 88.

1539 Ionescu, *Conversaţia*, p. 46.

1540 Ionescu, *Conversaţia*, p. 46-47.

1541 Carla Bazzanella, *Le facce del parlare: un approcio pragmatico all italiano*, Firenze, 1994, p. 175, apud Ionescu, *Conversaţia*, p. 47.

1542 Ionescu, *Conversaţia*, pg. 47.

1543 Carla Bazzanella, *I segnali discorsivi*, în L. Renzi, *Grande grammatica italiana di consultazione*, Bologna, 1995, p. 236 [= Bazzanella, *Segnali*].

1544 Collett, *Cartea*, p. 89.

1545 *Idem, ibidem*.

indica dacă vrea să evite sau să preia rolul vorbitorului iar vorbitorul în curs poate indica dacă vrea să păstreze rolul de emiţător sau să îl cedeze receptorului.

Studiul nostru analizează mărcile schimbării rolului conversaţional având la bază corpusuri de limbă română vorbită dialectală şi nedialectală: *Texte dialectale Muntenia*, sub conducerea lui Boris Cazacu, Editura Academiei, Bucureşti, 1973, vol 1 şi 2 [= TDM]; *Corpus de limbă română vorbită actuală*, coordonator Luminiţa Hoarţă Cărăuşu, Editura Cermi, Iaşi, 2005 [= Cărăuşu, *Corpus*].

Mărci ale ascultătorului

1. Mărci care servesc la evitarea preluării cuvântului

Există mai multe moduri în care ascultătorul poate arăta că nu vrea să preia rolul vorbitorului în curs. Unul dintre acestea este producerea aşa-numitor „semnale de fond"[1546]. Edith Mara[1547] numeşte acest tip de mărci *semnale de receptare* („*Hörersignale*"), considerând că acestea sunt „elemente discursive prin intermediul cărora ascultătorul contribuie la coordonarea rolurilor interactive, manifestându-şi, astfel, propria atenţie la procesul conversaţional"[1548]. Aceste mărci pragmatice sunt numite şi *semnale de ascultare* („*régulateurs*")[1549], producerea în mod regulat a acestor tipuri de mărci fiind indispensabilă bunei funcţionări a schimbului comunicativ. Diverse experienţe comunicative au demonstrat faptul că absenţa acestor „semnale de ascultare" introduc „importante perturbări în comportamentul locutorului"[1550].

Semnalele de ascultare au diverse realizări *nonverbale* şi *verbale*.

Printre *semnalele nonverbale de ascultare* pot fi amintite aprobările din cap şi zîmbetele scurte, „care au rolul de a arăta că ascultătorul este de acord cu vorbitorul sau înţelege mesajul acestuia"[1551]. Sensul aprobării din cap „depinde de viteza cu care este făcut gestul: dacă gestul este lent, el exprimă acordul, dacă este rapid el exprimă fie un acord entuziast, fie nerăbdarea şi dorinţa de a prelua rolul vorbitorului"[1552]. Şi negarea din cap poate fi un semnal de ascultare, atunci când

---

[1546] V. J. Yngve, *On getting a word in edgewise*, în *Lucrările celei de-a şasea conferinţe regionale a Societăţii Lingvistice din Chicago*, Chicago: Chicago Linguistic Society, apud Collett, *Cartea*, p. 89.

[1547] Edith Mara, *Per un analisi dei segnali discorsivi nell'italiano parlato*, în K. Lichem, Edith Mara, Susanne Knaller, *Aspetti della Sintassi dell'italiano contemporaneo*, Tübingen, 1986, p. 183 [= Mara, *Analisi*].

[1548] *Idem, ibidem*.

[1549] Kerbrat, *Conversation*, p. 4.

[1550] Kerbrat, *Conversation*, p. 5.

[1551] Collett, *Cartea*, p. 89.

[1552] *Idem, ibidem*.

capul este mişcat lent[1553]. Dacă vorbitorul tocmai a povestit un lucru incredibil şi ascultătorul răspunde negând lent cu capul, poate indica „faptul că ascultătorul împărtăşeşte incredulitatea vorbitorului şi implicit că nu doreşte să îşi asume rolul vorbitorului"[1554].

Există încă două moduri, în opinia lui Peter Collett[1555], în care ascultătorul poate indica că nu doreşte să preia cuvântul. Primul este producerea unor indicatori de „atenţie": dacă păstrează tăcerea, se orientează spre vorbitor şi îl priveşte intens, „ascultătorul poate arăta că este interesat de ceea ce are de spus vorbitorul şi din acest motiv nu doreşte să preia rolul lui". Al doilea este producera unui indicator de „nonintenţionalitate"[1556]. Indicatorii nonintenţionalităţii „constau din acţiuni care împiedică vorbitul, ca încrucişarea braţelor, strângerea buzelor sau acoperirea gurii cu mâna ori cu un deget – cu alte cuvinte, acţiuni opuse pregătirii pentru vorbit"[1557].

Semnalele verbale de ascultare sunt reprezentate de mărci pragmatice de tipul: *da, mda, sigur*, caracteristica lor pertinentă fiind aceea că „nu servesc niciodată la schimbarea rolurilor în actul de comunicare lingvistică: „Când ascultătorul foloseşte semnalele de receptare, pare a fi o înţelegere reciprocă în privinţa faptului că vorbitorul continuă să vorbească"[1558]:

„L: <S s-închidi automat>.
D: porneşti digeaba. +++ ăsta-l porneşti ↑ ++ da' o <F CLACAT>.
L: *da da* ↓
D: < F S-O TERMINAT>." (Cărăuşu, *Corpus*, p. 48);

„B: da] da' + nu ↓ iniţial un so so soţul moşteneşte [jumătati ↑
A: *da da*]
C: copiii jumătate.] (Cărăuşu, *Corpus*, p. 55);

„L: cî mă gândeam cî altfel ↑ [...] cum sî zic eu? voi aţi fi împrumutat di la bancî ↑ +
A: *da* ↓
L: şi ăştia [xxx] ar fi vândut î: ↑ ++ [casa" (Cărăuşu, *Corpus*, p. 61);

„B: nu-i în mod obligatoriu. deci agenţia imobiliarî se obligî doar sî-ţi găseascî ţie un apartament ↑ cari sî-l închiriezi. aceasta este obligativitatea ↑ pe care şi-o asumî ↑ agenţia imobiliarî prin contractul di prestări servicii ↑ cari-l închei tu cu agenţia imobiliarî. deci agenţia imobiliarî nu faci altceva decât sî

1553 Dacă capul este mişcat repede, negarea din cap arată dezacordul ascultătorului şi faptul că acesta ar dori să preia cuvântul (vezi, în acest sens, Collett, *Cartea*, p. 89).
1554 Collett, *Cartea*, p. 90.
1555 *Idem, ibidem*.
1556 În opinia lui Peter Collett, există şi indicatori ai intenţionalităţii, prin care ascultătorul poate cere cuvântul, cum ar fi: aplecarea în faţă, ridicarea unui deget sau deschiderea uşoară a gurii (Collett, *Cartea*, p. 90).
1557 Collett, *Cartea*, p. 90.
1558 Donald Duncan-Fiske, *Face-to-face interaction*, New York, 1977, p. 101.

intermedieze. ++ pur şi simplu. şi_nchei cu agenţia imobiliarî un contract di prestări servicii ↑ plăteşti comisionu' respectiv pi cari_l percep ei ↑

A: *da* ↑.

B: pentru aceastî ↑ î ↑ activitati. pentru acest serviciu pi cari ţi-l oferă ↑ şi-ţi găsesc un apartament. ++ că + vrei sî_nchei contractul ulterior în formă autentică sau nu ↑ este problema între părţile respectivi. întri chiriaş şi cel cari_nchiriazî." (Cărăuşu, *Corpus*, p. 187).

Un alt mod verbal prin care ascultătorul arată că nu doreşte să vorbească este punând întrebări. Este vorba despre aşa-numitele *întrebări disjunctive* de tipul „nu-i aşa?" „nu?", care se adaugă la o afirmaţie a vorbitorului şi care „îl invită pe celălalt să continue să vorbească"[1559]:

„L: < Î CUM>? da' asta a noastrî i_n o mii nou' suti: =

A: treiză' şî ceva. *nu*?

L: treiză' şî şapti. parcî [xxx]

A: asta-i din o mii opt suti nou' zeci şî ceva." (Cărăuşu, *Corpus*, p. 66);

2. Mărci care servesc la preluarea cuvântului

Există mai multe moduri în care ascultătorul poate să-i arate vorbitorului că vrea să vorbească. Carla Bazzanella[1560] numeşte acest tip de semnale *mărci care servesc la preluarea replicii*, considerând că acestea „ajută la stabilirea contactului lingvistic şi la preluarea cuvântului"[1561].

Printre mărcile *nonverbale* de preluare a cuvântului de către ascultător pot fi amintite aşa-numitele „semnale de avertisment"[1562], cum ar fi ridicarea mâinii sau mărirea uşoară a ochilor pentru a-i arăta celuilalt că doreşte să vorbească, deschiderea gurii şi tragerea aerului în plămâni cu zgomot – cu alte cuvinte, producerea unor versiuni uşor exagerate ale „mişcărilor pregătitoare" pe care le-ar face ascultătorul în mod normal chiar înainte să vorbească. De asemenea, un alt mod prin care ascultătorul poate încerca să-l convingă pe vorbitorul în curs să renunţe la cuvânt este producerea unor „semnale de fond negative"[1563], de exemplu, ascultătorul poate ofta, se poate uita în altă parte sau poate da nerăbdător din cap, făcând lucruri care îl pot descuraja pe vorbitor.

Mărcile *verbale* de preluare a cuvântului de către ascultător pot fi clasificate în două grupe:

[1559] Collett, *Cartea*, p. 90.
[1560] Bazzanella, *Segnali*, p. 232.
[1561] *Idem, ibidem.*
[1562] Collett, *Cartea*, p. 91.
[1563] *Idem, ibidem.*

2.1. *Semnalele de turn-taking* (*de schimbare a rolului conversațional*)[1564], prin intermediul cărora „ascultătorul comentează enunțul partenerului, asumându-și, în același timp, rolul vorbitorului"[1565] de tipul: *vreau să spun, dar* etc. Ascultătorul poate încerca să preia cuvântul întrerupându-l pe vorbitor, cele două intervenții, cea a vorbitorului și cea a ascultătorului, suprapunându-se. Ascultătorul poate face o remarcă pozitivă în timp ce partenerul vorbește, de tipul „sunt complet de acord", dar poate dori și să-și exprime un punct de vedere care să destabilizeze vorbitorul, ascultătorul utilizând mărci de tipul „prostii!" sau „nu sunt de acord"[1566]:

„D: <S titlul lucrării mele de doctorat> ↑ =

A: = *spuneți mai tare.*

B: *puțin mai tare dacă* ↑

A: *așa.*

D: titlul lucrării mele de doctorat ↑ [xxx] spus și nespus în în interacțiunea comunicațională. deci în + interacțiunea în + comunicarea interpersonală." (Cărăușu, *Corpus*, p. 168-169).

2.2. *Semnale care servesc la preluarea replicii*[1567], care ajută la stabilirea contactului lingvistic între protagoniștii actului lingvistic și la preluarea cuvântului de către ascultător. Pot fi utilizate, în acest sens, mărci de tipul : *deci, în concluzie, iată, dar și, și, dar* etc:

„L: vreo trei metri ↑ nu?

A: nu știu. [...]

L: *și* ↑ +++ ci voiam eu sî ti-ntreb? a ↑ deci sî poati intra și di pi: hol ↑

A: da. poți sî intri-n camera mari." (Cărăușu, *Corpus*, p. 62);

„L: da. da.

A: depindi cu [xxx]

L: *și* ci voiam eu sî ti mai întreb. +++

A: a ↑ + (râde) +

L: a ↑ și ari debara?" (Cărăușu, *Corpus*, p. 64);

„L: aha ↓ <S da da da da>. deci n_ari debara ↓ =

A: = nu. nu. poți sî + ț [faci: =

L: *dar*] dispri bai. baia ci: +++ ari faianțî ↓ ari [gresii?

A: ari faianțî și gresii. ari tot da' eu vreau s-o schimb cu alta ↓ =" (Cărăușu, *Corpus*, p. 64);

„B: = și eu am spus treaba voastrî ↑ eu nu vă pot da dicît + cin' suti di mii ↑ ++ și lu' adi i-am luat papuci di casî ți-am spus ↑ =

C: *da'* i-ei luat deja?

[1564] Mara, *Analisi*, p. 183.
[1565] *Idem, ibidem.*
[1566] Collett, *Cartea*, p. 91.
[1567] Bazzanella, *Segnali*, p. 232.

B: lu' doina la fel ↑ DA. i-am luat ↑ doar la treiză şi opt. la magazinu' treiză şi opt ↑ undi sî vând foarti ieftin. faţî di + piaţî. pentru cî la + bără + asta cum sî cheamî?" (Cărăuşu, *Corpus*, p. 71);

„C: tre' sî-i storc?

A: nu. puni-i acolo: ↑+++

B: *şi* vreau sî mă suc sî văd la fel ă ↑ la mitropolii ↑ cî sî fac colinzi ↑ ş-am sî mă duc în ziua di crăciun." (Cărăuşu, *Corpus*, p. 73).

Mărci ale vorbitorului

3. Semnale de încheiere

Când vorbitorul în curs doreşte să îşi încheie discursul, îi trimite receptorului semnale că cedează cuvântul. Unele dintre aceste semnale sunt transmise înainte de sfârşitul intervenţiei în curs a vorbitorului, „dând ascultătorului posibilitatea unei „tranziţii line", în care momentul de începere coincide cu momentul în care partenerul termină ce avea de spus"[1568].

Aceste semnale sunt atât *verbale*, cât şi *nonverbale.*

Unul dintre modurile *nonverbale* prin care vorbitorul semnalează sfâşitul intervenţiei sale este schimbarea pattern-ului privirii – „dacă vorbitorul se uita în altă parte, poate semnala că se apropie sfârşitul mesajului începând să îl privească din nou pe ascultător"[1569]. Peter Collett este de părere că acest gest este foarte important atunci când conversaţia implică mai multe persoane - „în această situaţie persoana pe care o priveşte vorbitorul va deveni probabil următoarea care va lua cuvântul"[1570]. Gesturile făcute cu mâna pot servi şi ele ca semnale că vorbitorul se pregăteşte să-şi încheie intervenţia, iar unii oameni ridică din umeri, transmiţând un mesaj similar la sfârşitul intervenţiei[1571].

Prin intermediul mărcilor *verbale* de cedare a cuvântului de către vorbitorul în curs, acesta anunţă sau marchează sfârşitul discursului său conversaţional.

În structura diverselor intervenţii conţinute în conversaţie, sunt incluse elemente ce fac previzibilă încheierea lor şi, deci, posibilitatea transferului rolului de emiţător. O astfel de funcţie pot avea diverse tipuri de unităţi lingvistice (vocative şi interjecţii, anumite adverbe şi locuţiuni adverbiale, repetiţii, construcţii interogative, formule tipice care marchează sfârşitul unei relatări mai ample) şi paralingvistice (accent sintactic, intonaţie, debit verbal

[1568] Collett, *Cartea*, p. 93.
[1569] A. Kendon, *Some functions of gaze-direction in social interaction*, în *Acta Psychologia*, 26, 1967, p. 2-63, apud Collett, *Cartea*, p. 93.
[1570] Collett, *Cartea*, p. 94.
[1571] Vezi Collett, *Cartea*, p. 94.

etc)[1572]. Urmărim, în textele dialectale, câteva exemple de mărci pragmatice de încheiere a intervenţiei comunicaţionale, mărci ce fac previzibilă posibilitatea transferului rolului de emiţător:

- repetiţii:
- "da n-a vrut / am trăit... opt ani / *opt ani* am trăit cu el / da n-a vrut să-n spuie." (TDM, 2, p. 208);

„Acum merge ei care cum apucă iese pă uşe nu mai aştiaptă să...*nu mai aştiaptă să /*" (TDM, 2, p. 226);

- construcţii interogative:
- „*Ce iera să fac*? să mă sui în târşar sau să zvârlu după iei?" (TDM, 2, p. 219);
- vocative şi interjecţii:
- „şi l-a zvârli cu băţu iel // şi l-a... l-a lovit aşa-n pulpa piciorului // ş-a fugit lupu *mă*! / s-a dus." (TDM, 2, p. 233);
- formule tipice care marchează sfârşitul unei relatări mai ample: „noi după ele, noi alergam după vacă să le-ntuarcem îndărăt / *ş-aşa am păţit am păţit dăstule.*" (TDM, 2, p. 213);

„cu hainili ne-nveleam / ca să nu ne fiie frig / *ş-aşa făceam atunci când ieram noi la pădure.*" (TDM, 2, p. 217);

„Şi vrecea aia făceam o groapă ş-o-ngropam / ca să n-apuce alte ligioni // şi spălam tucu bine bine / *şi asta iera / povestea săpunului asta ie.*" (TDM, 2, p. 237);

„Le dedeam pă toate şi luam porumb pă iele // *asta ie.*" (TDM, 2, p. 238);

„când a vin colo parcă mi s-a-torz aşa pielea acolo în vârfu capului aşa dă...dă... frică // *ş-aia e.*" (TDM, 2, p. 239).

K. Lichem[1573] consideră că vorbitorul îşi marchează sfârşitul discursului său conversaţional prin intermediul unor mărci pragmatice caracteristice pentru această grupă de semnale de tipul : *bine, iată, da, sigur, evident, nu? şi deci?* etc:

„A: aţi spus bine. nenorocirii altora ↑ de pe urma nenorocirii altora ↑ înseamnă de pe urma nenorocirii <F LOR>. nu? am putea altfel exprima. ă ↑ + deci nu este + ALTĂ nenorocire. dac_ar fi fost altă nenorocire ↑ ar fi fost atribut adjectival. ++ pentru că numai caracteriza substantivul nenorocire. dar aşa ↑ dac_avem nenorocirii altora ↑ substituie. şi_atunci evident că ↑ nu mai este adjectiv. este pronume. *bine*.

H: exprimat prin pronume nehotărât ↑ [xxx] numărul plural ↑ cazul genitiv."(Cărăuşu, *Corpus*, p. 197).

1572 Vezi Ionescu, *Conversaţia*, p. 44-45.

1573 K. Lichem, *Bemerkungen zu den Gliederungssignalen im gesprochenen Italienisch*, în Ch. Schwarze, *Italienische Sprachwissenschaft*, Tübingen, 1981, p. 71.

4. Mărci pragmatice menţinătoare ale replicii

Vorbitorii care vor să păstreze cuvântul folosesc o gamă diferită de stratageme de „eliminare a tentativelor de intervenţie"[1574] pentru a-l împiedica pe receptor să ia cuvântul. Pentru a păstra cuvântul, vorbitorul trebuie să ofere impresia că mai are multe informaţii de transmis. Poate face asta prin mai multe semnale *nonverbale*.

Foarte importante sunt, în acest sens, mişcările ochilor. Astfel, pentru vorbitorul care vrea să-şi continue intervenţia „este mai bine să nu îşi privească ascultătorul prea mult în ochi – ar putea lăsa impresia falsă că se pregăteşte să abandoneze cuvântul"[1575].

Mâinile sunt uneori utilizare în acelaşi scop. De exemplu, nu este ceva neobişnuit pentru italieni să păstreze cuvântul numărând pe degete : „după ce a indicat că va prezenta o listă de puncte, vorbitorul fie ridică, fie apasă fiecare deget pe rând pentru a arăta unde se află în lista de lucruri despre care vorbeşte şi deci câte puncte mai intenţionează să acopere"[1576].

O tehnică similară de păstrare a cuvântului este folosirea de către vorbitor a mărcilor pragmatice *menţinătoare ale replicii* (*„riempitivi"*)[1577], care sunt utilizate pentru a păstra cuvântul, indicând „dificultatea planificării, tipică vorbirii spontane"[1578]. Pot fi folosite, în acest sens, mărci de tipul : *şi, de asemenea, mai mult, în plus*[1579], *cum pot să spun, să spunem, pentru a spune astfel*[1580] etc :

„B : s-o furat în iarnî inclusiv stâlpii di beton mai =

A : da

B : ş-o angajat un om la pazî în anu' următor ↑ şî tot n-o reuşit ↑ tot ++ <R şi n-ai ci să faci altceva pi pământu ăla > + cî-i argilos aşa

A : la noi (tuşeşte) la noi sî furî stâlpii ăia + cini n-ari vii pi + deal + dealurili aşa + ă : sî furî stâlpii di lemn ↑ că ăia sî pun sî pun pi foc ↑ (râde) da' ăştia di beton nu ↑" (Cărăuşu, *Corpus*, p. 58-59).

[1574] Collett, *Cartea*, p. 96.

[1575] Ibidem, pg. 94-95.

[1576] Collett, *Cartea*, pg. 95.

[1577] Bazzanella, *Segnali*, pg. 232.

[1578] Idem, *ibidem*.

[1579] Collett, *Cartea*, pg. 95.

[1580] Bazzanella, *Segnali*, pg. 232.

3.11. Discursul politic românesc actual. Elemente de retorică lingvistică aplicată

1. Conceptul de discurs

Discursul este „manifestarea caracterului pragmatic al comunicării, el fiind, în fond, comunicare, în anumite condiții de producere, sau *parole* plus condiții de producere, dezvăluind în resorturile sale intime, caracterul acțional al vorbirii"[1581]. Discursul este un enunț cu proprietăți textuale dar, mai ales, un act împlinit într-o anumită situație (participanți, instituție, loc și timp): „un discurs se articulează în diverse genuri, care corespund tot atâtor practici sociale, diferențiate în interiorul aceluiași câmp"[1582]. Uneori, discursul este considerat ca fiind un *eveniment* (însemnând că discursul este realizat temporal și în prezent, pe când sistemul limbii este virtual și în afara timpului), ceva ce se întâmplă când cineva vorbește. Cel care vorbește se referă întotdeauna la o lume pe care o descrie, o exprimă, o reprezintă[1583]. Miza discursului ar fi, deci, „aceea a actelor discrete și, de fiecare dată, unice, prin care limba este actualizată în vorbire de un locutor"[1584]. S-ar putea trage concluzia, de aici, că discursul „nu e un obiect concret oferit intuiției, nu e o realitate evidentă, ci e rezultatul unei construcții, e o organizare care își fixează scopul în realizarea unui text, ce este forma lingvistică a discursului"[1585].

Discursul este definit adesea ca un termen care înlocuiește termenul *parole* (Saussure) și se opune, deci, lui *langue*; *limba* este o realitate *socială*, în timp ce *vorbirea* este o realitate *individuală*. Având-se în vedere aceste caracteristici care permit distincția dintre *langue* și *parole*, se înțelege că „fraza („la phrase") nu aparține nivelului *langue*, ci lui *parole*, nivel al activității și al inteligenței[1586]. O. Ducrot [1587] distinge două componente în interpretarea semantică a unui enunț lingvistic: o componentă *lingvistică* propriu-zis spusă și o componentă *retorică*; componenta lingvistică asigură un sens „literal"

[1581] Elena Dragoș, *Introducere în pragmatică,* Casa Cărții de Știință, Cluj, 2000, p. 54 [=Dragoș, *Introducere*].

[1582] F. Rastier, *Sens et textualité*, Paris, 1989, p. 40.

[1583] P. Ricoeur, *Eseuri de hermeneutică*, București, 1995, p. 95.

[1584] E. Benveniste, *Problèmes de linguistique générale*, Paris, 1966, p. 250 [=Benveniste, *Problèmes*].

[1585] D. Maingueneau, *Initiation aux méthodes de l'analyse du discours. Problèmes et perspectives*, Paris, 1976, p. 16 [= Maingueneau, *Initiation,*].

[1586] Maingueneau, *Initiation*, p. 4.

[1587] O. Ducrot, *Dire et ne pas dire. Principes de sémantique linguistique*,Paris, 1972, p. 11.

enunţurilor, în timp ce componenta retorică „interpretează" enunţul, integrându-l unei situaţii de comunicare precise. P. Charadeau[1588] propune următoarea schemă:

Enunţare +	Situaţia de comunicare =	Discurs
folosire – sens		specificitate
		semnificaţie

Altfel spus, *sensul* enunţului este definit în afara cadrului său enunţiativ, în timp ce *semnificaţia* sa se relevă în cadrul *circumstanţelor de comunicare*, care fundamentează un discurs: „Dacă considerăm enunţul în cadrul său enunţiativ, atunci acest enunţ devine *discurs*, căpătând o semnificaţie specifică"[1589]. Ne putem face o idee referitor la complexitatea problemei teoriei discursului, luând în consideraţie soluţia pe care încearcă să o propună E. Benveniste[1590]. El propune următoarea opoziţie: „Există, pe de o parte, *limba*, ansamblu de semne formale, împărţite în clase, combinate în structuri şi în sisteme şi, pe de altă parte, manifestarea limbii în comunicarea vie. Fraza („la phrase") nu este unitatea limbii, ci a discursului. O dată cu fraza, părăsim domeniul limbii ca sistem de semne şi intrăm într-un alt univers, acela al limbii ca instrument de comunicare, a cărui expresie este *discursul*"[1591].

Din punct de vedere pragmatic, D. Maingueneau[1592] oferă următoarea definiţie *discursului:* „Înţelegem prin discurs „organizările" transfrastice relevate de o tipologie articulată, emise în condiţii de producere socio-istorice".

Tot o definiţie pragmatică a discursului oferă şi Anne Reboul şi J. Moeschler[1593] care consideră că discursul „ nu este un fenomen lingvistic şi, de aceea, nu poate fi redus la *frazele* care îl compun; este un fenomen *pragmatic*, care poate fi redus la *enunţurile* care îl compun. Distincţia dintre frază şi enunţ este o distincţie majoră: dacă fonemul, morfemul sau fraza sunt unităţi lingvistice, enunţul este o unitate pragmatică". Cu alte cuvinte, poziţia celor doi lingvişti este simplă: „discursul nu este nimic mai mult decât secvenţa de enunţuri care îl compun"[1594].

1588 P. Charadeau, *Reflexion pour une typologie des discours*, în *Études de linguistique appliquée*, nr. 11, sept., 1973, p. 28 [= Charadeau, *Reflexion*].

1589 Charadeau, *Reflexion*, p. 28.

1590 Benveniste, *Problèmes*, p. 130.

1591 *Ibidem*, p. 131.

1592 Maingueneau, *Initiation*, p. 19.

1593 Anne Reboul, J. Moeschler, *Pragmatica azi*, Editura Echinox, Cluj, 2001, p. 195 [= Reboul, Moeschler, *Pragmatica*].

1594 Reboul, Moeschler, *Pragmatica*, p. 195.

2. Argumentarea – mecanism al discursului. Discursul argumentativ ca tip de discurs

Elena Dragoş[1595] este de părere că argumentarea este un „mecanism al discursului", alături de *enunţare* şi *modalizare*.

Numeroase acte de enunţare au funcţie argumentativă, care presupune „direcţionarea sau deturnarea destinatarului către o anumită concluzie"[1596]. Cu alte cuvinte, valoarea argumentativă a unui enunţ „nu reprezintă o consecinţă a informaţiilor transmise prin intermediul lui, ci enunţul poate conţine diverse morfeme sau expresii care, pe lângă conţinutul lor informativ, servesc la conferirea unei orientări argumentative a enunţului, antrenând destinatarul într-o direcţie sau alta"[1597].

Argumentarea ca act lingvistic „are menirea de a defini poziţia unui vorbitor faţă de o posibilă problemă, serveşte drept procedură euristică pentru a descoperi şi formula, prin analiza anumitor date, o opinie personală, care, în felul acesta, devine explicită pentru subiectul însuşi sau urmăreşte să le comunice celorlalţi vorbitori o judecată proprie însoţită de argumente în măsură să-i dovedească validitatea"[1598]. Din punct de vedere comunicaţional, un text argumentativ este „un „act mare" lingvistic („macroact"), pe care un vorbitor îl produce pentru a se convinge pe sine însuşi ori pe unul sau mai mulţi interlocutori, de validitatea unei teze proprii sau a altcuiva"[1599].

Din perspectivă lingvistică, discursul argumentativ este „un tip discursiv alături de narativ (centrat pe desfăşurarea temporală), de descriptiv (organizat spaţial, paradigmatic), de injonctiv (incitând la acţiune)", discursul argumentativ fiind „subiacent tuturor tipurilor: prezent în narativ prin ordonare, în descriptiv prin valorizare, în injonctiv prin componenta persuasiune"[1600].

Oswald Ducrot[1601] este de părere că, în privinţa argumentării, o primă noţiune care ar trebui definită este cea de *clasă argumentativă*. În opinia sa, un *locutor*, înţelegând prin acest cuvânt „un subiect vorbitor inserat într-o situaţie de discurs particular", „plasează două enunţuri *p* şi *p'* într-o clasă argumentativă determinată de un enunţ *r*, dacă el consideră *p* şi *p'* ca argumente în favoarea lui

[1595] Dragoş, *Introducere*, p. 69-92.

[1596] Oswald Ducrot, *Les échelles argumentatives*, Les édition de Minuit, Paris, 1980, p. 11 [= Ducrot, *Les échelles*].

[1597] Ducrot, *Les échelles*, p. 11.

[1598] Vincenzo Lo Cascio, *Gramatica argumentării.Strategii şi structuri*, Editura Meteora Press, Bucureşti, 2002, p. 47 [= Cascio, *Gramatica*].

[1599] Cascio, *Gramatica*, p. 47.

[1600] Daniela Roventa-Frumuşani, *Argumentarea. Modele şi stategii*, Editura Bic All, 2000, p. 27 [= Roventa, *Argumentarea*].

[1601] Ducrot, *Les échelles*, p. 17.

r"[1602]. Supozând că enunţurile *Pierre est venu* şi *Paul est venu* acreditează concluzia *La réunion a été un succès*, Ducrot afirmă că, în acest caz, „enunţurile *Pierre est venu* şi *Paul est venu* aparţin clasei argumentative determinate de *La réunion a été un succès*"[1603].

În ceea ce priveşte *tehnicile argumentative*, Ch. Perelman şi L. Olbrechts-Tyteca[1604] consideră că acestea se bazează pe mai multe tipuri de argumente, cum ar fi: *argumentele quasi-logice, argumentele bazate pe structura realului*, dintre care pot fi amintite *relaţiile de succesiune* şi *relaţiile de coexistenţă*.

Anumite tipuri de discurs pe care le adresează un locutor *A* unui interlocutor *B* pot fi calificate ca fiind argumentative, fapt care ne determină, de multe ori, „să asimilăm argumentarea discursului şi să justificăm acest lucru declarând că operaţiile vieţii sociale implică faptul că nu există nici un tip de discurs care, inserat într-un context uman, să nu fie argumentativ, cu alte cuvinte, să nu releve intenţii şi procedee persuasive; discursul este prezentat, deci, ca un ansamblu de strategii menite să-l convingă pe celălalt"[1605]. Altfel spus, „a postula că argumentarea se defineşte, în mod esenţial, prin prezenţa unui auditoriu implică studierea discursului produs exclusiv în funcţie de raporturile sociale pe care acesta le exprimă"[1606]. Un astfel de discurs argumentativ ar trebui să fie analizat în funcţie de:

a) intenţii (analiză textuală şi de implicit lingvistic)
b) interacţiunea orator-auditor (condiţii psiho-sociale)
c) eficacitate[1607]

Argumentarea este *„logica în acţiune*, logica utilizată în situaţiile în care omul intră în relaţie cu semenii pentru a-i convinge", argumentarea fiind „o organizare de propoziţii cu ajutorul raţionamentelor în vederea întemeierii (dovedirii) altei propoziţii, cu scopul de a convinge interlocutorul de adevărul sau falsitatea ei"[1608]. Astfel, pentru ca o argumentare să fie eficientă, este necesar ca „probele (argumentele) să se coroboreze între ele, adică să se completeze reciproc" şi, deoarece argumentele se exprimă în propoziţii, rezultă că este necesară „o organizare de propoziţii, în funcţie de criteriile de eficienţă ale argumentării"[1609].

1602 *Idem, ibidem*.
1603 Ducrot, *Les échelles*, p. 17.
1604 Ch. Perelman, L. Olbrechts-Tyteca, *Traité de l'argumentation*, Paris, Presses Universitaires de France, 1958, p. 251-495.
1605 Georges Vignaux, *L'argumentation. Essai d'une logique discursive*, Geneva, 1976, p. 3-4 [= Vignaux, *L'argumentation*].
1606 Vignaux, *L'argumentation*, p. 14.
1607 *Idem, ibidem*.
1608 Constantin Sălăvăstru, *Teoria şi practica argumentării*, Editura Polirom, Iaşi, 2003, p. 34 [= Sălăvăstru, *Teoria*].
1609 Sălăvăstru, *Teoria*, p. 35.

Argumentarea a fost asociată unei *logici a cotidianului*[1610], dialogul argumentativ reclamând „participarea a cel puţin două persoane", condiţia pentru dezvoltarea unui argument fiind „existenţa unui dezacord ce există între ele în privinţa unei anumite probleme"[1611]. Altfel spus, „un locutor, formulând un enunţ, apără, subînţelege sau presupune una sau mai multe propoziţii care, în interpretarea pe care o face interlocutorul său, sunt judecate ca fiind false sau incorecte de către cel din urmă"[1612].

Jean-Claude Anscombre şi Oswald Ducrot[1613] consideră că argumentarea trebuie să satisfacă două condiţii. Mai întâi, „un locutor face o argumentare dacă prezintă un enunţ E1 (sau un ansamblu de enunţuri) ca fiind destinat pentru a admite un altul E2 (sau un ansamblu de alte enunţuri)". Mai apoi, pentru ca un enunţ E1 să poată fi dat ca argument în favoarea unui enunţ E2, „nu este suficient ca E1 să conţină argumente pentru a ajunge la E2, ci structura lingvistică a enunţului E1 trebuie, în plus, să satisfacă anumite condiţii pentru a fi apt să se constituie, în discurs, un argument pentru E2"[1614]. În opinia celor doi lingvişti, atunci când un locutor construieşte o argumentare, el prezintă în faţa noastră un enunţ E1 (sau un ansamblu de enunţuri) ca fiind argument, înainte de a autoriza un alt enunţ E2 explicit sau implicit. Cu alte cuvinte, argumentarea ar putea fi descrisă ca fiind „realizarea a două acte: pe de o parte, enunţarea argumentului şi, pe de altă parte, un act inferenţial, operat atunci când se exprimă sau se subînţelege concluzia"[1615].

În opinia lui Sorin Stati[1616], termenul *argumentare* este la modă, dar, în acelaşi timp, este polisemantic şi, mai ales, vag. Lista domeniilor de cercetare legate de problematica argumentării este amplă: retorică lingvistică, lingvistică, istorie, logică, argumente teologice, inferenţă naturală, structura argumentativă a limbii etc.

Rolul argumentativ al unui enunţ a fost interpretat ca fiind „ o dimensiune facultativă adăugată la funcţia pragmatică, relevându-se, de obicei, la nivel transfrastic"[1617]. Rolul argumentativ este o proprietate relaţională, în măsura în care el se stabileşte în raport cu un alt conţinut frastic. Lingvistul în discuţie admite că un enunţ poate avea secţiuni, fiecare secţiune având rolul său argumentativ. Astfel, schimbul conversaţional „Petre va veni mâine./ Nu. Nu va fi aici decât săptămâna viitoare. Mâine va fi la Londra"[1618], este o secvenţă de trei roluri, şi anume *contestare* + *rectificare* + *obiecţie*. Pe de altă parte,

---

1610 Gilbert Dispaux, *La logique et le quotidien*, les Editions de Minuit, Paris, 1984 [= Dispaux, *Logique*].
1611 Dispaux, *Logique*, p. 13.
1612 *Idem, ibidem.*
1613 Jean-Claude Anscombre, Oswald Ducrot, *L'argumentation dans la langue*, Liège, 1997, p. 8 [= Anscombre, Ducrot, *Argumentation*].
1614 Anscombre, Ducrot, *Argumentation*, p. 8.
1615 *Ibidem*, p. 11.
1616 Sorin Stati, *Le transphrastique*, Paris, 1990, p. 63 [= Stati, *Transphrastique*].
1617 Stati, *Transphrastique*, p. 67.
1618 *Idem, ibidem.*

respingerea poate acoperi mai mult de un enunţ; este vorba, de exemplu, despre obiecţiile care se exprimă prin intermediul unui şir de fraze.

Argumentarea se dezvoltă adesea în prezenţa unui martor. Conversaţia este ca un câmp de bătaie, unde fiecare luptător încearcă să-şi elimine adversarul şi, în acelaşi timp, să provoace aplauzele spectatorilor. Pentru ca un argument să se dezvolte, este necesar să existe un dezacord între două personaje, în privinţa unei probleme determinate., dialogurile argumentative începând o dată cu apariţia unui dezacord sau a unei neînţelegeri. Există, însă, printre rolurile argumentative şi asentimentul sau confirmarea.

Argumentarea se construieşte foarte bine în dialog, unde se manifestă în înlănţuirile de replici (de exemplu, teză + obiecţie + critica obiecţiei + reluarea obiecţiei + justificarea obiecţiei etc). Pe de altă parte, argumentarea nu este întotdeauna dialogală. Ne referim aici fie la dialogul mascat sau reprodus, de tipul „Pretindeţi că tatăl său este englez. Or, s-a descoperit că este născut în Franţa, din părinţi francezi"[1619], fie la exemple de argumentare monologală autentică, de deliberare intimă, care nu se raportează la replicile anterioare ale partenerului de conversaţie. Argumentările monologale au fost clasificate[1620] în:

a) relaţii argumentative între două propoziţii care fac parte din aceeaşi replică dialogală: „Vreau să plec. Nu mai am bani."[1621] ;

b) o relaţie argumentativă într-un monolog pur, adică care nu presupune existenţa unui alocutor care ar putea interveni: „Domnul Bergeret nu era fericit. Nu a primit nici o distincţie onorifică. Este adevărat că dispreţuieşte onorurile. Dar simţea că ar fi fost mai frumos să le dispreţuiască primindu-le"[1622]; a doua aserţie justifică enunţarea primeia; cea de a treia are rolul argumentativ de concesie; în sfârşit, cea de a patra este o obiecţie la această concesie.

În literatura de specialitate[1623] s-a făcut distincţie între *argumentarea în limbă*, pe de o parte, şi *argumentarea în discurs*, pe de altă parte. Astfel, argumentarea este interpretabilă, pe de o parte, „prin prisma conceptului de ordine discursivă, deci în lumină sintactică" (argumentarea ca tip discursiv), iar, pe de altă parte, „prin prismă semantică, legată de conţinutul semantic, înscris în limbă, al anumitor morfeme argumentative (tip *dar, or, în realitate, de altfel* etc)"[1624](argumentarea în limbă). *Argumentarea în discurs*, mecanism pe care îl urmărim în lucrarea de faţă, este o „aluzie la posibila continuare a enunţului", sensul unui cuvânt nefiind „dependent de corespondenţa cu o realitate fizică sau mentală, ci este conceput ca direcţie, altfel spus, semnificaţiile nu sunt „în" cuvinte, ci în cadrele discursive preformate de cuvinte şi proiectate în sintagmatica discursivă"[1625].

1619 Stati, *Transphrastique*, p. 68.
1620 *Idem, ibidem.*
1621 Stati, *Transphrastique*, p. 68.
1622 *Idem, ibidem.*
1623 Rovenţa, *Argumentarea*, p. 82-83.
1624 Rovenţa, *Argumentarea*, p. 82.
1625 *Idem, ibidem.*

3. Discursul politic – activitate de transmitere de sens relevant funcţionării sistemului politic

Discursul politic este o variantă a invariantei conceptului de *discurs*. Discursul politic este o componentă esenţială a limbajului de secol XXI, limbajul devenind principala armă de atac a adversarului politic. Discursul politic este „orice discurs care are un scop politic, care poate influenţa un proces politic"[1626].

Discursul politic ridică problema statutului celui care îl produce, politicianul-candidat devenind stăpân „nu doar prin „manevrarea" iscusită a cuvintelor, ci şi prin funcţia pe care o întrupează, el ajungând în urma legitimării să fie „stăpânul" unor alegători", arma omului politic fiind cea „de a vorbi simplu fără a da impresia că, de fapt, vorbeşte mult"[1627]. A fi talentat discursiv politic înseamnă „a intra într-un joc al făuririi propriei identităţi a cărei finalitate este construirea autorităţii în plan local – adică deţinerea controlului hegemonic asupra spaţiului vorbirii prin manevrarea abilă a mecanismelor discursive"[1628]. Identitatea politică necesită „două tipuri de acţiuni interacţionale: o campanie de marketing bazată pe o cunoaştere a consumatorului/publicului şi un proces concurenţial între mai mulţi subiecţi politici care se află într-o continuă confruntare pentru putere"[1629]. În „jocul" construirii identităţii politice, creatorul „trăieşte iluzia mişcării discursive, el fiind sclavul regulilor impuse de acest joc"[1630]. Astfel, abordarea adoptată în analizarea oricărui discurs politic, numită „analiza critică a discursului", ar trebui să opereze cu conceptele de *discurs, gen şi stil*[1631].

Discursurile sunt „moduri de reprezentare", *genurile* sunt „moduri de interacţiune", iar *stilurile* reprezintă „moduri de a fi (incluzând şi moduri de a vorbi şi de a scrie), toate configurând „entităţi şi valori politice"[1632]. Astfel, „finalitatea oricărei „naraţiuni politice (a câştiga puterea) trebuie mai întâi să implice strategii defensive sau ofensive, orientate către contracandidaţi, îmbinate cu strategii persuasive, direcţionate către electorat"[1633].

1626 Teun A. van Dijk, *Political Discourse and Ideology*, apud Camelia Mihaela Cmeciu, *Strategii persuasive în discursul politic*, Editura Universitas XXI, Iaşi, 2005, p. 61 [= Cmeciu, *Strategii*].

1627 Cmeciu, *Strategii*, p. 63.

1628 Camelia Cmeciu, *Aspecte ale interacţiunii în discursul electoral*, în Maria Carpov (coordonator), *Ipostaze ale interacţiunii*, Editura Alma Mater, Bacău, 2004, p. 94 [= Cmeciu, *Aspecte*].

1629 Cmeciu, *Aspecte*, p. 94.

1630 *Idem, ibidem.*

1631 Vezi Marina Rotaru, *Tony Blair şi noul discurs laburist. O analiză critică a discursului politic al partidului New Labour*, Editura Lumen, Iaşi, 2006, p. 9 [= Rotaru, *Discurs*].

1632 *Idem, ibidem.*

1633 Cmeciu, *Strategii*, p. 66.

Persuasiunea constituie punctul final al unui alt tip de discurs, anume *discursul publicitar*, motiv pentru care trebuie precizat faptul că „orice discurs politic trebuie perceput drept specia care aparţine discursului publicitar (categorie înglobantă), concretizat implicit sau explicit", persuasiunea reprezentând „abilitatea de a folosi simbolurile – pe cele verbale, picturale, gestuale sau muzicale"[1634].

4. Strategii argumentative în discursul politic

Argumentarea este de fapt „o strategie vizând să inducă o anumită opinie asupra unei situaţii, persoane etc", discursul argumentativ fiind un discurs finalist ce urmăreşte obţinerea „modificării universului epistemic al interlocutorului; de aceea, se vorbeşte de *strategie argumentativă, eficienţa unei argumentări, forţa argumentelor*"[1635]. Conform teoriei jocurilor, strategia se defineşte ca „ansamblu de reguli ce guvernează comportamentul jucătorului în orice situaţie de joc posibilă", orice strategie comportând „un *scop, reguli* (de evaluare a situaţiilor realizate şi de determinare a mutărilor următoare), precum şi o succesiune de alegeri ce traduc un plan"[1636]. La nivel argumentativ, scopul strategiei este reprezentat de *persuasiune*, regulile vizează *statutul epistemologic al tezelor*, iar planul dă seamă de *alternanţa argumentelor*, de *eficienţa* lor, de *sintagmatica discursivă*[1637].

Fiind un domeniu prin excelenţă al creativităţii, a fost sugerată o posibilă diferenţiere a strategiilor argumentative pe două paliere, „în funcţie de nivelul la care ele se articulează"[1638]:

A) *strategii discursiv-argumentative globale*, cum sunt *explicaţia, descrierea* sau *naraţiunea*, ce „devin sinonime cu însuşi tipul de discurs performat";

B) *strategii discursiv-argumentative punctuale*, cum ar fi *întrebarea retorică* şi *negaţia polemică*, care „se manifestă sub o formă mult mai redusă în comparaţie cu strategiile globale", respectivele tehnici putând fi considerate „declanşatori argumentativi ce vor dinamiza derularea întregului parcurs interactiv"[1639].

În lucrarea de faţă vom face referiri la *strategiile discursiv-argumentative punctuale*, adăugând la *întrebarea retorică* şi *negaţia polemică, metafora cu rol argumentativ*[1640], strategii argumentative pe care le vom urmări în diverse tipuri de discurs politic.

[1634] *Idem, ibidem.*
[1635] Rovenţa, *Argumentarea*, p. 112.
[1636] *Idem, ibidem.*
[1637] Vezi Rovenţa, *Argumentarea*, p. 112-113.
[1638] Florin-Teodor Olariu, *Dimensiunea ludică a limbajului*, Rezumatul tezei de doctorat, 2006, p. 21.
[1639] *Idem, ibidem.*
[1640] Vezi Rovenţa, *Argumentarea*, p. 118.

1. În cazul *întrebării retorice*, „valoarea argumentativă intrinsecă a întrebării este exploatată pentru realizarea unui act de argumentare”[1641]. Astfel, în discursul său, Corneliu Vadim Tudor foloseşte fraze lungi, pline de paralelisme, cu numeroase digresiuni, care conţin numeroase întrebări retorice. O întrebare retorică de tipul „Unde este responsabilitatea „campionului anticorupţie”, omul integru, cu firme personale care făceau afaceri cu ministerul pe care îl conducea?” (Corneliu Vadim Tudor, Discurs rostit la Conferinţa de Presă a PRM de vineri, 23 februarie 2007, publicat în *România Mare*, vineri, 2 martie 2007, p. 13 [= CVT, *CP*]) are o lectură argumentativă negativă: „Campionul anticorupţie” nu este responsabil şi nu este integru, deoarece firmele sale făceau afaceri cu ministerul pe care îl conducea”. O lectură argumentativă negativă au şi întrebări retorice de tipul „Este o ruşine ca militarii, jandarmii, poliţiştii, alţi oameni sub drapel să dea o mână de ajutor semenilor lor?” sau „Este bine ce vede ţara la televizor, zi de zi, şi intră într-o psihoză gravă? Când vedem oameni murind? Când vedem Dunărea cât Nilul? Când vedem Prahova cât Dunărea? Când vedem Olteţul cât Prahova?” (Internet – http:// www.cdep.ro, Corneliu Vadim Tudor, Declaraţia politică *Calamităţi provocate de inundaţii şi atitudinea preşedintelui Traian Băsescu şi a primului ministru*, prezentată în Şedinţa Senatului din 9 mai 2005 [= CVT, *Calamităţi*].

Întrebări retorice de tipul „Nu mă credeţi pe mine?”, „Păi, dacă în fruntea statului e unul care a jefuit Flota, CFR-ul şi Aviaţia, noi de ce nu?”, „Ce ştie Băsescu din politica externă, în afara apucăturilor de a-şi folosi limba ca un „ştergător de parbriz” la „marele licurici” american?” (CVT, *CP*, p. 13-14), „Vrei să treci în zbor cu avionul peste amărâţii ăia, care sunt până în brâu în apă?” (Internet – http:// www.cdep.ro, CVT, *Calamităţi*) au argumentare asertivă, mai exact „dezinversare argumentativă”[1642]. Enunţătorul consideră, în aceste cazuri că „răspunsul este de la sine înţeles, atât pentru el, cât şi pentru interlocutor”, întrebarea apărând „pentru a aminti răspunsul, rolul său fiind de a aserta (indirect) acest răspuns, prezentat ca opinie admisă”[1643].

2. *Negaţia polemică* este o strategie argumentativă „bazată pe contestarea unui enunţ anterior”[1644], ea având „un caracter dialogic, replicativ, polifonic”[1645]. Comparativ cu *negaţia descriptivă* (cf. „Partidul România Mare constată că niciodată şi nicăieri nu s-a aplicat mai bine titlul unui roman de John Steinbeck, după un vers din piesa „Richard al III-lea”, de Shakespeare „Iarna vrajbei noastre” – în engleză, „The winter of our discontent”. (CVT, *CP*, p. 112)), *negaţia polemică* înseamnă „nu anularea orientării argumentative a

[1641] *Ibidem*, p. 114.
[1642] Roventa, *Argumentarea*, p. 115.
[1643] *Idem, ibidem*.
[1644] Roventa, *Argumentarea*, p. 115.
[1645] Mariana Tuţescu, *L'argumentation*, Editura Universităţii Bucureşti, 1996, p. 103.

propoziţiei pozitive respinse, ci dimpotrivă consolidarea ei"[1646]: „Fiindcă toate cele 3 luni ale acestei ierni au fost pline de scandaluri, certuri, acuzaţii, diversiuni şi alte mizerii de genul acesta, care au întins la maximum nervii populaţiei şi au dat străinătăţii senzaţia că România *nu e o ţară, ci un balamuc*" (CVD, *CP*, p. 12); „Haideţi să ne întoarcem – *nu la popor*, fiindcă poporul e minţit şi narcotizat de aburii alcoolului şi de circul ieftin al Beţivanului Naţional, *să ne întoarcem* tot la un Serviciu Secret, care ne lămureşte cum e cu intervenţiile lui Băsescu în favoarea Mafiei ruseşti care a înhăţat Combinatul de Aluminiu Slatina" (CVT, *CP*, p. 13); „Dar pe Băsescu *nu-l lasă numai şira spinării, şi picioarele – îl lasă şi nervii.*") (CVT, *CP*, p. 14); „Pentru ca o firmă precum Alro să obţină un profit *nu de trei ori mai mare, ci de cinci, de zece ori.*"(CVT, *CP*, p. 14).

3. *Metafora cu rol argumentativ* prezintă o caracteristică constantă: „semele menţinute în procesul de selecţie semică sunt seme evaluative, subiectiveme", înţelegându-se că „spunând despre cineva „x este un măgar" îi vom asocia doar semele „prost" şi „încăpăţânat", singurele compatibile cu referinţa la o fiinţă umană (celelalte seme „cu patru picioare", „cu urechi lungi" etc legate de animal, nefiind interesante din această perspectivă)"[1647]. Astfel, metafora este un tip de strategie argumentativă, care nu are numai o funcţie ornamentală, ci semnificantă şi cognitivă, ea nefiind o deplasare de cuvinte, un transfer lexical, ci o tranzacţie între contexte. După cum afirmă Daniela Rovenţa Frumuşani[1648], „procesul metaforic se realizează la nivel discursiv, izvorând din acea continuitate discursivă sau izotopie; relaţia dintre termenul propriu şi cel figurat nu se realizează ca relaţie de dominare, ci ca relaţie de telescopare reciprocă pe care doar cadrul discursului o poate releva şi rezolva".

Metafora retorică, cu rol argumentativ este „trop al asemănării, substituirii, invenţiei şi strategiei"[1649], metafora fiind, în acest caz, „procesul retoric prin care discursul dezlănţuie sau eliberează forţa pe care o au anumite ficţiuni de a descrie realitatea", forţa ficţiunilor fiind „de natură potenţială", discursul plasându-se între ele şi realitate, iar în interiorul lui „are loc acest proces retoric eliberator (în vederea descrierii) care se numeşte metaforă"[1650].

Paul Ricoeur va distinge între două tipuri de metaforă: *in praesentia* (comparaţia) şi *in absentia* (metafora ca atare), diferenţierea avându-şi rostul mai ales prin relevarea faptului că „în comparaţie se mai păstrează încă dualitatea celor două concepte puse în relaţie, pe când metafora pulverizează

[1646] Rovenţa, *Argumentarea*, p. 115.
[1647] *Ibidem*, p. 118.
[1648] Rovenţa, *Argumentarea*, p. 125.
[1649] Ştefan Avădanei, *La început a fost metafora*, Editura Virginia, Iaşi, 1994, p. 22 [= Avădanei, *Metafora*].
[1650] Paul Ricoeur, în *The Philosophy of Paul Ricoeur : An Anthology of His Work*, *apud* Avădanei, *Metafora*, p. 24.

acest dualism, sau măcar îl ascunde"[1651]. Tot Ricoeur mai urmăreşte şi două tipuri de comparaţie, „una cantitativă („este mai..." sau „la fel de...ca"), ţinând de izotopia contextului (se compară numai elemente comparabile) şi alta calitativă („este ca..."), presupunând aceeaşi deviaţie în raport cu izotopia şi metafora"; dacă se combină cele două clasificări, „ajungem la identificarea comparaţiei calitative cu metafora *in absentia*"[1652]. Am identificat în discursul lui Corneliu Vadim Tudor atât metafore *in absentia* cu rol argumentativ („Traian Băsescu – „*lupul de mare*"; Traian Băsescu – „*Beţivanul Naţional*"; Traian Băsescu – „*Arhanghelul luptei împotriva corupţiei*"; Traian Băsescu – „*Campionul anticorupţie*"; Traian Băsescu – „*Cel mai iubit fiu al Poporului Român*"; Paul Wolfowitz, preşedintele Băncii Mondiale, – „*un uliu al războiului*"; Banda lui Traian Băsescu – „*o tumoare canceroasă*"; Traian Băsescu – „*pacientul naţional*" (CVT, *CP*, p. 13-14)), cât şi comparaţii calitative, de asemenea, cu rol argumentativ („Traian Băsescu acţionează *ca un animal hăituit*, fiind încolţit din toate părţile"; „Aşadar, *ca un grăjdar primitiv*, Traian Băsescu a folosit Biciul şi Zăhărelul"; „Întreaga societate românească e *ca un cazan sub presiune*"; „Băsescu se va dezumfla *ca o „femeie gonflabilă"* înţepată, sau *ca o „gogoaşă înfuriată"*, lovită de mucegai" (CVT, *CP*, p. 13-14)). În ceea ce priveşte metaforele enumerate, cu rol argumentativ, se poate vorbi despre „*presiunea metaforei* legată de *efectul interpretării*", deoarece acest tip de metafore reprezintă „rezultatul unei deducţii"[1653], ştiindu-se că „întotdeauna este mai uşor să negi ceea ce asertează interlocutorul decât ce ai dedus tu prin travaliu inferenţial"[1654].

Valentina Dascălu[1655] este de părere că *amplificarea* este un alt procedeu retoric, Giambatistta Vico[1656] definind-o ca fiind „un anumit tip de afirmaţie elaborată care, cu scopul de a „mişca" spiritele, câştigă credibilitate în ceea ce trebuie spus". Amplificarea, ca procedeu retoric, cuprinde: *repetiţia*, *anafora*, *epifora* şi *acumularea*[1657].

Repetiţia

Repetarea unui sunet, a unui cuvânt sau a unei structuri morfo-sintactice ajută vorbitorul să insiste asupra unei idei, care, altfel, ar trece neobservată de

---

[1651] Paul Ricoeur, în *The Philosophy of Paul Ricoeur : An Anthology of His Work*, *apud* Avădanei, *Metafora*, p. 29.

[1652] Paul Ricoeur, în *The Philosophy of Paul Ricoeur : An Anthology of His Work*, *apud* Avădanei, *Metafora*, p. 29.

[1653] Rovenţa, *Argumentarea*, p. 119.

[1654] Michel le Guern, *Métaphore et argumentation*, în ***L'argumentation***, Presses Universitaires de Lyon, 1981, p. 70.

[1655] Valentina Dascălu, *Manipulation through Words: rhetorical Devices in political and religious Speeches*, în Horia Hulban (editor), *Style in Language, Discourses and Literature*, Editura Lumen, Iaşi, 2004, vol al 2-lea, p. 141 [= Dascălu, *Manipulation*].

[1656] Giambattista Vico, *The Art of Rhetoric*, Amsterdam-Atlanta, 1996, p. 95.

[1657] Dascălu, *Manipulation*, p. 141-147.

către ascultători:

„*Am văzut* coaliţii transpartinice împotriva reformei şi împotriva dorinţei opiniei publice. *Am văzut* cum în actualul sistem electoral se poate guverna fără sprijinul opiniei publice. *Am văzut* cum în actualul sistem electoral sunt mai importante controlul asupra pârghiilor statului şi înţelegerile de culise decât sprijinul opiniei publice şi dorinţa acesteia de reformă." (Internet – http://www.cdep.ro, Traian Băsescu, Mesajul Preşedintelui României adresat Parlamentului pe probleme actuale legate de politica internă a României, Şedinţa comună a Camerei Deputaţilor şi senatului din 14 februarie 2007 [= TB, *Mesajul*].

Anafora

Dacă în accepţie lingvistică, *anafora* este „folosirea unui pronume, care are acelaşi referent cu un termen anterior; un pronume care se referă la aceeaşi entitate la care s-a mai referit un alt cuvânt anterior este anaforic"[1658](*Mon ami a levé les yeux quand il est entré*)[1659], în accepţie retorică, *anafora* este „repetarea unui cuvânt sau a unei expresii la începutul unor propoziţii succesive"[1660]: „Aş mai menţiona legătura strânsă între unii *oameni de afaceri* şi parte din oamenii politici, tandem prin care s-a reuşit un transfer de putere politică dinspre politicieni spre respectivii oameni de afaceri. Sunt aceiaşi *oameni de afaceri* pe care-i găsim la putere continuu prin influenţa pe care au dobândit-o asupra oamenilor politici la vârf. În plus, *oamenii de afaceri* sunt aceia care declanşează şi opresc vaste campanii de presă." (Internet – http://www.cdep.ro, TB, *Mesajul*).

Epifora

Epifora, în contrast cu *anafora* este un procedeu retoric care presupune „repetarea aceluiaşi cuvânt la sfârşitul unor propoziţii succesive"[1661]: „Înnoirea parţială nu înseamnă neapărat reformarea *clasei politice*. Societatea românească a făcut progrese remarcabile în ultimii 17 ani în toate domeniile, mai puţin, însă, în ceea ce priveşte reforma *clasei politice*. Anul 2004 a fost un an important în ceea ce priveşte înnoirea parţială a *clasei politice*."(Internet – http://www.cdep.ro, TB, *Mesajul*).

Acumularea

Acumularea este „un procedeu retoric care face legătura între o varietate de structuri care se caracterizează printr-o asemănare sintactică şi semantică doar parţială"[1662]: „De aceea vă întreb, *unde* sunt deciziile bărbăteşti ale „lupului de mare"? *Unde* este responsabilitatea „campionului anticorupţie", omul integru, cu firme personale care făceau afaceri cu ministerul pe care îl conducea?" (CVT, *CP*, p. 13).

1658 St. C. Levinson, *Pragmatik*, Tübingen 1994, p. 87.
1659 Marek Kesik, *La cataphore*, Presses Universitaires de France, Paris, 1989, p. 66.
1660 Dascălu, *Manipulation*, p. 142.
1661 *Ibidem*, p. 144.
1662 Dascălu, *Manipulation*, p. 147.

CONCLUZII

În capitolul destinat *morfologiei*, cartea de faţă, *Dinamica morfosintaxei şi pragmaticii limbii române actuale*, ia în discuţie variate aspecte legate de *nivelul morfematic*: distincţia *cuvânt / morfem*, taxinomia morfemelor gramaticale, categoriile gramaticale, clasele lexico-gramaticale.

Clasa substantivelor cuprinde, prin excelenţă, cuvinte noţionale. Cu alte cuvinte, substantivul este clasa lexico-gramaticală de cuvinte compatibile să se combine cu mărci de număr, caz şi (parţial) de gen, fiind cel mai bine reprezentat în vocabular, deoarece denumeşte atât obiecte, cât şi idei abstracte a căror mulţime este, teoretic, nelimitată, în vorbire substantivul fiind categoria cea mai frecventă, în jurul lui gravitând toate celelalte nume – pronumele, adjectivul, numeralul.

Clasa articolelor cuprinde cuvinte care îndeplinesc, în principal, funcţia de marcă pentru categoriile gramaticale de gen, număr şi caz la substantivul pe care, obligatoriu, îl însoţesc. Unele dintre articole (articolul hotărât, articolul nehotărât şi articolul zero) marchează, de asemenea, categoria gramaticală a determinării (*fată- ∅/fat* -**a**/**o** *fată*).

Clasa adjectivelor conţine elemente care au ca referinţă diferite aspecte ale „obiectelor", adjectivul exprimând caracteristici calitative ale entităţilor. Categoria gramaticală a gradelor de comparaţie sau a intensităţii este singura categorie gramaticală autentică la adjectiv. Clasa adjectivului îşi defineşte identitatea prin dezvoltarea a patru categorii de opoziţii gramaticale la nivelul flectivului: gen, număr, caz şi intensitate.

Clasa pronumelui şi *adjectivelor pronominale*

Identitatea clasei pronumelui este dată de împletirea sensurilor gramaticale de gen, număr şi caz, cu sensul de persoană, pronumele definindu-se prin raportare, cel mai adesea, la protagoniştii actului lingvistic.

Clasa numeralelor cuprinde elemente ce au o serie de trăsături proprii, care le diferenţiază de celelalte clase lexico-gramaticale. Numeralele exprimă determinarea numerică a obiectelor sau ordinea lor prin numărare, cu alte cuvinte, cantitatea sau ordonarea în sine a entităţilor determinate ori substituite. Ele au, de obicei, valoare adjectivală sau pronominală (substantivală). Valoarea adverbială este secundară, pentru că nu apare decât la unele numerale ale limbii române.

Clasa verbelor cuprinde elemente care se definesc *în sine* (prin trăsăturile lor specifice) şi *prin opoziţie* cu celelalte clase lexico-gramaticale ale limbii. Din perspectivă semantică, verbul interpretează realitatea extralingvistică *dinamic*, în timp ce substantivul interpretează realitatea *static*.

Clasa adverbelor se caracterizează printr-o identitate distinctă prin realizarea planului semantic al flectivului din dezvoltarea unui singur sens gramatical, rezultând din categoria gramaticală a intensității (numită în gramaticile curente grade de comparație). Clasa adverbului cuprinde elemente care se definesc din perspectiva protagoniștilor sau coordonatelor actului lingvistic și elemente care se situează în sfera obiectului comunicării. În interiorul raportului sintactic de subordonare, adverbul ocupă, mai ales, poziția de determinant, având ca regent *verbe.* În interiorul raportului sintactic de inerență, adverbul intră rar ca nume predicativ în realizarea funcției de predicat.

Clasa interjecțiilor se definește din perspectiva locutorului, în interiorul actului de comunicare lingvistică. La nivelul limbii, interjecțiile reprezintă stratul pur emotiv al limbajului, având așa-numita funcție *emotivă* sau *expresivă,* concentrată asupra transmițătorului, având ca scop exprimarea directă a atitudinii vorbitorului față de cele spuse de el. Interjecțiile reprezintă una dintre modalitățile de întrebuințare a limbii dictată de către regulile *pragmatice*, înscriind alături de interjecții precum *oh!*, porunci, ordine ca *Vino aici!*, sintagme precum *Bună dimineața!* și diferite enunțuri retorice și poetice care apar numai în anumite condiții la protagoniștii actului lingvistic.

Clasa prepozițiilor și conjuncțiilor este reprezentată de cuvintele care nu realizează funcții sintactice și care se disting între ele în funcție de specificul raporturilor sintactice pe care le marchează sau a căror dezvoltare o asigură. Prepoziția marchează raporturi sintactice de subordonare, în interiorul propoziției. Conjuncția marchează raporturi sintactice de subordonare la nivelul frazei și de coordonare la nivelul propoziției și frazei. Prepoziția și conjuncția rămân exterioare cadrului deictic, fiind condiționate exclusiv de *structura textului*, pe care, de altfel, o și condiționează.

Vorbim în cadrul *sinonimiei morfologice* despre *mijloace formale diferite de transmitere a aceleiași informații gramaticale de tip categorial*. Cu alte cuvinte, în morfologie putem vorbi despre sinonimie morfologică atunci când *organizarea morfematică a cuvintelor este diferită,* dar se transmite *aceeași informație gramaticală de tip categorial*.

Considerăm că extinderea semnificației termenului de *omonimie* de la nivelul lexical la nivelul morfologic este justificată, deoarece, așa cum în lexic există semnificante identice care transmit informație *semantică* diferită, tot așa, în morfologie, avem a face cu asocierea unor semnificante fonologic identice, care transmit informație *morfologică* diferită. Exemplu: *să fi citit* (conjunctiv perfect) - *să fi citit* (prezumtiv perfect).

În capitolul destinat *sintaxei*, cartea de față tratează unele probleme controversate ale sintaxei, unul dintre cele trei domenii de cercetare ale semioticii.

Domeniul sintaxei vizează *unităţile sintactice, raporturile* posibile la nivelul acestora şi *funcţiile sintactice*.

În subcapitolul cărţii numit *Modalităţi de definire a sintaxei*, se fac referiri la diverse moduri de definire a sintaxei şi la una dintre problemele discutate ale sintaxei, aceea a *unităţilor sintactice*.

Subcapitolul intitulat *Raporturile sintactice* aduce în discuţie faptul că, în literatura de specialitate românească, nu există unitate de vederi în ceea ce priveşte *numărul* de raporturi sintactice şi *criteriile* de identificare a lor. Considerăm că, în stabilirea numărului de raporturi sintactice, este necesar să avem în vedere criteriile de identificare a raporturilor sintactice, criterii care vizează conţinutul şi forma acestora. Astfel, suntem de părere că, în limba română, există *şase* raporturi sintactice, şi anume, *raportul de inerenţă, raportul de coordonare, raportul de subordonare, raportul mixt, raportul explicativ* şi *raportul de incidenţă*. În lingvistica românească se specifică şi faptul că nu toate raporturile sintactice sunt generatoare de funcţii sintactice, aserţie care conduce la o taxinomie a raporturilor sintactice în două clase: *generatoare* şi *nongeneratoare* de funcţii sintactice. Dintre toate cele şase raporturi sintactice enunţate (vezi *supra*), suntem de părere că numai două sunt raporturi generatoare de funcţii sintactice, şi anume, *raportul de inerenţă* şi *raportul de subordonare*. Raportul sintactic de inerenţă generează două funcţii sintactice, şi anume, subiectul şi predicatul. În cadrul raportului sintactic de subordonare, se dezvoltă cinci tipuri de funcţii sintactice, şi anume, atributul, complementul, circumstanţialul, funcţia cu dublă subordonare simultană şi apoziţia.

Subcapitolul numit *Funcţiile sintactice* face referiri la faptul că funcţiile sintactice sunt rezultatul raporturilor sintactice. Funcţia sintactică reprezintă „un adaos dobândit de o unitate sintactică componentă, ca urmare a raporturilor sintactice contractate la nivelul unităţii sintactice din care face parte" (S. Stati, *Noţiunea de „funcţie" în gramatică*, LR, 14, 1967, p. 127-128). În opinia noastră, în limba română există *şapte* funcţii sintactice, şi anume, *subiectul, predicatul, atributul, complementul* (cu toate tipurile de complement), *circumstanţialul* (cu toate tipurile de circumstanţial), *funcţia cu dublă subordonare simultană* şi *apoziţia*. Una şi aceeaşi funcţie sintactică poate avea mai multe realizări, la nivele diferite: *nivelul propoziţiei* (partea de propoziţie), *nivelul frazei* (propoziţia), *nivelul textului* (fraza). Am urmărit realizarea celor şapte funcţii sintactice menţionate la *nivelul propoziţiei* şi *la nivelul frazei* (la apoziţie, şi al textului).

În subcapitolul intitulat *Sinonimia sintactică*, ne propunem să clarificăm conceptul de sinonimie sintactică, considerând că, în sintaxă, sinonimia vizează *mijloacele formale diferite* (la nivelul propoziţiei, frazei şi textului), care transmit *aceeaşi informaţie sintactică*, mai exact, *aceeaşi funcţie sintactică* şi acelaşi *raport* generator de această funcţie. În funcţie de identitatea sau non-identitatea *informaţiei semantice* transmise de unităţile sintactice sinonime, considerăm că

există mai multe *grade* de sinonimie sintactică. *Sinonimele sintactice de gradul I* reprezintă unităţile sintactice caracterizate atât prin identitate la nivelul informaţiei sintactice, cât şi prin identitate la nivelul informaţiei semantice. *Sinonimele sintactice de gradul al II – lea* se caracterizează prin identitate la nivelul informaţiei sintactice şi non-identitate la nivelul informaţiei semantice (identitatea semnificaţilor nu este pertinentă).

Subcapitolul *Omonimia şi ambiguitatea sintactică* tratează problema omonimiei şi ambiguităţii în sintaxă, considerându-se că, şi în sintaxă, se poate vorbi despre *semnificante fonologic identice* (fie la nivelul propoziţiei, fie la nivelul frazei), care transmit *informaţie sintactică* diferită (care au funcţie sintactică diferită).

Omonimia sintactică vizează părţile de propoziţie, propoziţiile sau frazele multiinterpretabile sintactic atât din punctul de vedere al *emiţătorului*, cât şi din perspectiva *receptorului* de mesaj lingvistic (sunt omonime sintactic *în sine*), în timp ce *ambiguitatea sintactică* reprezintă părţile de propoziţie, propoziţiile sau frazele multiinterpretabile sintactic *exclusiv* la nivelul *receptorului* de mesaj lingvistic (sunt ambigue sintactic în *contextul* dat).

În capitolul cărţii de faţă numit *Pragmatică şi retorică lingvistică aplicată*, se fac referiri la concepte de bază ale modelului etnometodologic în analiza conversaţională, cu aplicaţie la piesele de teatru ale lui I.L. Caragiale. Dacă *corecturile* reprezintă *un caz de utilizare defectivă a limbii*, iar *perechile de adiacenţă* sunt *secvenţe „în doi membri"*, *care formează un schimb conversaţional de replici*, conceptul de *presecvenţă* acoperă realitatea pragmatică reprezentată de un *anumit* fel de contribuţie la conversaţie şi de un *anumit* fel de secvenţă, care conţine o asemenea contribuţie (presecvenţe tip contribuţie şi presecvenţe tip secvenţă). De asemenea, sunt abordate probleme de retorică lingvistică îndelung discutate, cum ar fi cea a *argumentării*. Sunt amintite câteva modalităţi de definire a *conectorilor argumentativi* şi se urmăreşte modul în care conectorii argumentativi devin mărci ale rolurilor argumentative. Rolurile argumentative (cu mărcile argumentative corespunzătoare) discutate în capitolul de faţă sunt următoarele: 1. *asentiment, confirmare, adeziune*; 2. *rectificare*; 3. *contestare, dezacord*.

Capitolul în discuţie tratează şi problema comunicării gestuale, insistând asupra importanţei sinergologiei, ştiinţa ce se ocupă cu semnificaţia gesturilor pe care le facem inconştient – un limbaj complex, o componentă importantă a personalităţii umane. Sinergologia este un instrument de lectură cu ajutorul căruia trăirile locutorului sunt descifrate pornind de la mişcările sale corporale. Limbajul trupului vizează semnalele non-verbale pe care le transmitem, intenţionat sau nu, şi care au, pe lângă funcţia de comunicare, şi funcţia de a susţine sau de a contrazice limbajul verbal. Cea mai mare parte din ceea ce comunicăm se transmite pe cale non-verbală şi, din acest motiv, ar trebui să acordăm atenţie sporită manierei în care comunicăm prin limbajul trupului.

În capitolul destinat *pragmaticii şi retoricii lingvistice*, înscriem în termenul generic *dezacord* variatele forme în care se concretizează divergenţele care ocură în interacţiunea verbală curentă. Dezacordul reprezintă un tip de *rol argumentativ*, rol ce se exprimă fie prin reluarea, în formă negativă, a frazei contestate, fie prin *conectori argumentativi* de tipul: *nu, din contră, da de unde*, fie printr-o expresie echivalentă. *Mărcile verbale* ale dezacordului pot fi înscrise între *mărcile schimbării rolului conversaţional*. Sunt luate în discuţie şi câteva *semnale nonverbale* ale dezacordului.

Capitolul în discuţie face referiri, de asemenea, la una dintre componentele de bază ale sistemului implicit de organizare a conversaţiei încadrat în modelul etnometodologic de analiză conversaţională: regulile accesului la cuvânt. În structura diverselor intervenţii conţinute în schimburile verbale, sunt incluse elemente ce fac previzibilă încheierea lor şi, deci, posibilitatea transferului rolului de emiţător. În punctul relevant pentru schimbarea emiţătorului, intră în acţiune două reguli de alocare a rolului de emiţător, şi anume, desemnarea emiţătorului următor de către cel care vorbeşte şi autoselectarea ca emiţător. În acest sens, sistemul de alocare a intervenţiei (fr. *tour de parole*) se bazează pe noţiunile de *selectare a următorului vorbitor*, de *autoselecţie* şi de *punct de tranziţie pertinent*. Astfel, se iau în discuţie două categorii de mărci : 1) **mărci ale ascultătorului,** care conţin *mărcile care servesc la evitarea preluării cuvântului* şi *mărcile care servesc la preluarea cuvântului* ; 2) **mărcile vorbitorului,** ce includ *semnalele de încheiere şi mărcile pragmatice menţinătoare ale replicii.*

IZVOARE ŞI BIBLIOGRAFIE

Izvoare

1. Blaga, L., *Poezii*, Bucureşti, 1966 [=Blaga, *Poezii*].
2. Bochmann, K., Dumbravă, V., *Limba română vorbită în Moldova istorică*, vol. 2, *Texte*, Leipziger Universitätsverlag, 2000 [= Bochmann, Dumbravă, *Româna vorbită*].
3. Caragiale, I. L., *Momente. Schiţe*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1973 [= Caragiale, *Momente*].
4. Caragiale, I. L., *Teatru*, Ed. Facla, 1983.
5. Coresi, *Psaltirea slavo-română 1577*, Bucureşti, 1976, ediţia Stela Toma [=CP].
6. Coresi, *Tetravanghelul*, Bucureşti, 1889, ediţia Gherasim Timuş Piteşteanu [=CT].
7. Creangă, I., *Opere*, Bucureşti, 1963. [= Creangă, *Opere*].
8. Dascălu Jinga, Laurenţia, *Corpus de română vorbită. Eşantioane*, Ed. Oscar Print, Bucureşti, 2002 [= Jinga, *Corpus*].
9. Dumistrăcel, S., Bârleanu, I.H., Hreapcă, Doina, *Noul Atlas Lingvistic Român pe regiuni, Moldova şi Bucovina, Texte dialectale*, vol. 1, 2, Bucureşti, 1993, (=TD).
10. Eminescu, M., *Poezii*, Bucureşti, 1960 (= Eminescu, *Poezii*].
11. Eminescu, M., *Proză literară*, Bucureşti, 1964 [= Eminescu, *Proză*].
12. Hoarţă Cărăuşu, Luminiţa, *Corpus de limbă română vorbită actuală*, Ed. Cermi, Iaşi, 2005.
13. Internet – http:// www.cdep.ro, Corneliu Vadim Tudor, Declaraţia politică *Calamităţi provocate de inundaţii şi atitudinea preşedintelui Traian Băsescu şi a primului ministru*, prezentată în Şedinţa Senatului din 9 mai 2005 [= CVT, *Calamităţi*].
14. Internet – http:// www.cdep.ro, Traian Băsescu, Mesajul Preşedintelui României adresat Parlamentului pe probleme actuale legate de politica internă a României, Şedinţa comună a Camerei Deputaţilor şi senatului din 14 februarie 2007 [= TB, *Mesajul*].
15. Ionescu Ruxăndoiu Liliana (coordonator), *Interacţiunea verbală în limba română actuală*, Ed. Universităţii din Bucureşti, 2002 [= Ionescu, *Interacţiunea*].
16. *Monumenta Linguae Dacoromanorum, Biblia de la 1688*, vol. 1 şi 2, ediţia Al. Andriescu, V. Arvinte, I. Caproşu [=B].
17. Neculce, I., *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Bucureşti, 1986, ediţia G. Strempel [=NL].
18. Petrescu, Cezar, *Întunecare*, Bucureşti, 1968, vol. 1, 2 [= Cezar Petrescu, *Întunecare*].

19. Petrovici, E., *Texte dialectale (Suplement la Atlasul lingvistic român)*, 2, Sibiu-Leipzig, 1943 [=EP].
20. Popescu, R., *Cronicari munteni*, Bucureşti, 1970, *Cronica lui Nicolae Mavrocordat*, ediţia L. Onu [=RP].
21. Rebreanu, L., *Opere alese*, Bucureşti, 1962 [= Rebreanu, *Opere*].
22. *** *Texte dialectate Muntenia*, sub conducerea lui Boris Cazacu, Ed. Academiei, Bucureşti, 1973, vol 1 şi 2 [= TDM].
23. Vadim Tudor, Corneliu, Discurs rostit la Conferinţa de Presă a PRM de vineri, 23 februarie 2007, publicat în *România Mare*, vineri, 2 martie 2007 [= CVT, *CP*].
24. Varlaam, *Cazania 1643*, Bucureşti, 1943 (Scriitori români vechi) [=VC].

Bibliografie

1. Aioane, Mirela, *Forme alocutive şi reverenţiale în limbile romanice. Pronumele alocutive în limbajul publicitar*, Ed. Universitas XXI, Iaşi, 2003 [= Aioane, *Forme*].
2. Alexandrescu, Ecaterina, *Cu privire la unele probleme ale propoziţiilor subiective, predicative şi ale regentelor acestora*, LL, nr. 15, 1967 [=Alexandrescu, *Probleme*].
3. Anscombre, Jean-Claude, Ducrot, Oswald, *L'argumentation dans la langue*, Liège, 1997 [= Anscombre, Ducrot, *Argumentation*].
4. Atkinson, J. M., Drew, P., *Order in Court*, London, 1979.
5. Avădanei, Ştefan, *La început a fost metafora*, Ed. Virginia, Iaşi, 1994 [= Avădanei, *Metafora*].
6. Avram, A., *Pe marginea unei morfologii structurale a limbii române*, SCL, 1969, nr. 4.
7. Avram, Mioara, *Cu privire la definiţia complementului de agent şi a complementului sociativ*, în LR, nr. 5, 1968 [=Avram, *Definiţia*].
8. Avram, Mioara, *Despre corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie*, SG, 1, 1956 [=Avram, *Corespondenţa*].
9. Avram, Mioara, *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba română*, Bucureşti, 1960 [=Avram, *Evoluţia*].
10. Avram, Mioara, *Gramatica pentru toţi*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1997.
11. Bally, Ch., *Linguistique générale et linguistique française*, Berne, 1965 [=Bally *Linguistique*].
12. Bar-Hillel, Y., *Indexicalische Ausdrücke*, în *Pragmatik*, 1, München, 1974.
13. Barier, Guy, *La communication non verbale. Aspects pragmatiques et gestuels des interactions*, Paris, 1996.

14. Bazzanella, Carla, *I segnali discorsivi*, în L. Renzi, *Grande grammatica italiana di consultazione*, Bologna, 1995, [= Bazzanella, *Segnali*].
15. Belchiţă, Anca, *Flexiunea nominală în gramatica transformaţională a limbii române*, SCL, 1969, nr. 4.
16. Benveniste, E., *Problèmes de linguistique générale*, Paris, 1966 [=Benveniste, *Problèmes*].
17. Bercea, P., *Contribuţii la cunoaşterea raportului apozitiv*, LR, nr. 5, 1972.
18. Borel, Marie-Jeanne, *Schématisation discursive et énonciation*, în *Travaux du Centre de Recherches Sémiologiques de l'Université de Neuchatel*, nr. 23, oct., 1975.
19. Bourgeois-Gironde, S. (coordonator), *Les formes de l'indexicalité. Langage et pensée en contexte*, Paris, 2005.
20. Bouvet, Danielle, *Le corps et la métaphore dans les langues gestuelles. A la recherche des modes de production des signes*, Paris, 1997 [= Bouvet, *Langues gestuelles*].
21. Brown, Penelope, Levinson, St. C., *Politeness. Some universals in language usage*, Cambridge, 1987 [= Brown, Levinson, *Politeness*].
22. Brown, Penelope, Levinson, St. C., *Universals in language usage: politeness phenomena*, în E. Goody, *Questions and Politeness: Strategies in Social Interaction*, Cambridge, 1978, p. 56-311 [= Brown, Levinson, *Universals*].
23. Bühler, K., *Sprachtheorie*, Frankfurt, 1978.
24. Bujor, I.I., *Genul substantivelor în limba română*, în LR, nr. 6, 1955.
25. Bulgăr, Gh., *Limba română. Sintaxă şi stilistică*, Bucureşti, 1968.
26. Bulgăr, Gh., *Sinonimele în viitorul dicţionar general al limbii române*, LR, nr. 2, 1959 [=Bulgăr, *Sinonimele*].
27. Carabulea, Elena, *Atributivele circumstanţiale*, SCL, 2, 1959.
28. Caracostea, D., *Expresivitatea limbii române*, Fundaţia pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1942.
29. Caragiu Marioţeanu, Matilda, *Moduri nepersonale*, SCL, 13, 1962, nr. 1.
30. Chomsky, N., *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, The M.I.T. Press, 1965.
31. Ciobanu, Fulvia, *Cu privire la construcţiile care exprimă cumulul şi excepţia*, LR, nr. 4, 1962.
32. Cipariu, T., *Gramateca limbei romane*, *Opere*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1992
33. Cipariu, T., *Opere 2*, Bucureşti, 1992.
34. Cmeciu, Camelia Mihaela, *Aspecte ale interacţiunii în discursul electoral*, în Maria Carpov (coordonator), *Ipostaze ale interacţiunii*, Ed. Alma Mater, Bacău, 2004 [= Cmeciu, *Aspecte*].
35. Cmeciu, Camelia Mihaela, *Strategii persuasive în discursul politic*, Ed. Universitas XXI, Iaşi, 2005 [= Cmeciu, *Strategii*].
36. Coja, I, *Preliminarii la gramatica raţională a limbii române*, vol. I, *Gramatica articolului*, Bucureşti, 1983 [=Coja, *Preliminarii*].

37. Collett, P., *Cartea gesturilor. Cum putem citi gândurile oamenilor din acţiunile lor*, Ed. Trei, Bucureşti, 2005 [= Collett, *Cartea*].
38. Collett, Peter, *Cartea gesturilor europene*, Ed. Trei, Bucureşti, 2006 [= Collett, *Gesturi europene*].
39. Comrie, B., *Polite plurals and predicate agreement*, în „Language", 51, 1975.
40. Corbin, D., *Morphologie et lexicographie: la representation du sens dans le Dictionnaire dérivationnel du français*, Amsterdam, 1993 [=Corbin, *Morphologie*].
41. Cosnier, Jacques, Berrendonner, Alain, Coulon, Jacques, Orecchioni, Catherine, *Les voies du language. Communications verbales gestuelles et animales*, Paris, 1982 [= Cosnier, *Voies*].
42. Coşeriu, E., *Einführung in die Allgemeine Sprachwissenschaft*, Tübingen, 1988 [=Coşeriu, *Einführung*].
43. Coşeriu, E., *Teoria del linguaje z linguistica general*, Madrid, 1989.
44. Coteanu, I ş.c., *Limba română contemporană*, Bucureşti, 1974, vol. I.
45. Coteanu, I, *Contribuţii la teoria articolului*, SCL, nr. 1, 1958.
46. Coteanu, I, *Crestomaţie de lingvistică generală*, Ed. Fundaţiei „România de mâine", Bucureşti, 1998 [=Coteanu, *Crestomaţie*].
47. Coteanu, I, *Gramatica de bază a limbii române*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1982 [=Coteanu, *Gramatica*].
48. Coteanu, I., *Anticiparea complementului prin pronume, o regulă gramaticală nouă?*, LR, 12, 1963.
49. Coteanu, I., Bidu Vrânceanu, Narcisa, Forăscu, Angela, *Limba română contemporană*, Bucureşti, 1985 [=Coteanu ş.a., LRC].
50. Coteanu, I., *În legătură cu „subordonatele explicative"*, LR, nr. 1, 1960.
51. Craşoveanu, D., *Consideraţii asupra elementului predicativ suplimentar*, AUT, 8, 1970.
52. Craşoveanu, D., *Observaţii asupra complementului de excepţie şi a propoziţiei corespunzătoare*, LR, nr. 2, 1971.
53. Craşoveanu, D., *Sunt circumstanţiale complementele opoziţional, cumulativ şi de excepţie, precum şi subordonatele corespunzătoare?*, LR, nr. 2, 1969 [= Craşoveanu, *Circumstanţiale*].
54. Dascălu, Valentina, *Manipulation through Words: rhetorical Devices in political and religious Speeches*, în Horia Hulban (editor), *Style in Language, Discourses and Literature*, Ed. Lumen, Iaşi, 2004, vol al 2-lea [= Dascălu, *Manipulation*].
55. Diaconescu, I, *Unele aspecte ale înlocuirii infinitivului cu conjunctivul în limba română din sec. al 16-lea*, în *Omagiu lui Al. Rosetti*, Bucureşti [=Diaconescu, *Aspecte*].
56. Diaconescu, I., *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, Bucureşti, 1989 [=Diaconescu, *Probleme*].

57. Diaconescu, Paula, *Rolul elementului verbal în componenţa predicatului nominal*, SG, 2, 1956.
58. Diaconescu, Paula, *Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc*, Bucureşti, 1970.
59. Diaconescu, Paula, *Un mod de descriere a flexiunii nominale cu aplicaţie la limba română contemporană*, SCL, XII, 1961, nr. 2 [=Diaconescu, *Descriere*].
60. Diaconescu, Paula, *Omonimia şi polisemia*, în *Probleme de lingvistică generală*, vol.1, Bucureşti, 1959 [=Diaconescu, *Omonimia*].
61. *Dicţionarul limbii române*, Academia Română, Tomul 1, partea 1, Bucureşti, Librăriile Socec, 1913 [=DA].
62. Dimitrescu, Florica, *Rolul locuţiunilor verbale în formarea cuvintelor*, SCL, nr, 1-2, 1956.
63. Dimitriu, C., *Există predicat verbal compus în limba română?*, *Anuar de lingvistică şi istorie literară*, 1992-1993, [=Dimitriu, *Predicat*].
64. Dimitriu, C., *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Ed. Junimea, Iaşi, 1979 [=Dimitriu, GM].
65. Dimitriu, C., *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Ed. Virginia, Iaşi, 1994 [= Dimitriu, *Gramatica*].
66. Dimitriu, C., *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Ed. Junimea, Iaşi, 1982 [= Dimitriu, GLRS].
67. Dimitriu, C., *Tratat de gramatică a limbii române. Morfologia*, Institutul European, Iaşi, 1999 [= Dimitriu, *Tratat, Morfologia*].
68. Dimitriu, C., *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Institutul European, Iaşi, 2002.
69. Dispaux, Gilbert, *La logique et le quotidien*, Les Editions de Minuit, Paris, 1984 [= Dispaux, *Logique*].
70. Donnellan, K. S., *Speaker reference, descriptions and anaphora*, în P. Cole, *Syntax and Semantics 9: Pragmatics*, New York, Academic Press, 1978.
71. Dragomirescu, Gh. N., *Auxiliarele modale*, LL, VII, 1963.
72. Dragomirescu, Gh. N., *Îmbinările de cuvinte indivizibile, analizabile şi neanalizabile*, LL, 8, 1964 [=Dragomirescu, *Îmbinări*].
73. Dragomirescu, Gh. N., *Problema locuţiunilor ca obiect al analizei gramaticale*, LR, 1963, nr. 6.
74. Dragomirescu, Gh.N., *Atributul predicativ în limba română*, LL, nr. 6, 1962 [=Dragomirescu, *Atributul*].
75. Dragoş, Elena, *Elemente de sintaxă istorică românească*, Cluj-Napoca, 1993 [=Dragoş, *Elemente*].
76. Dragoş, Elena, *Introducere în pragmatică*, Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj, 2000 [=Dragoş, *Introducere*].
77. Draşoveanu, D.D., *Coordonarea/subordonarea - o diviziune dihotomică*, CL, 1977, nr.1 [=Draşoveanu, *Coordonarea/subordonarea*].

78. Draşoveanu, D.D., *Despre natura raportului dintre subiect şi predicat*, CL, 3, 1958 [=Draşoveanu, *Natura*].
79. Draşoveanu, D.D., *Legături sintactice de la stânga la dreapta*, CL, 1969.
80. Draşoveanu, D.D., *Sintagma verb-copulativ + adjectiv - o certitudine?*, CL, nr. 2, 1973 [=Draşoveanu, *Sintagma*].
81. Drăganu, N., *Elemente de sintaxă a limbii române*, Bucureşti, 1945 [=Drăganu, *Elemente*].
82. Ducrot, O., *Le dire et le dit*, Paris, 1984.
83. Ducrot, O., *Les échelles argumentatives*, Les Édition de Minuit, Paris, 1980 [= Ducrot, *Les échelles*].
84. Ducrot, O., *Note sur la présupposition et le sens littéral*, Paris, 1977.
85. Dumitraşcu, P., *În legătură cu predicatul multiplu şi cel complex*, CL, 1964.
86. Dura, Carmen, *Strategii ale politeţii în textul dramatic românesc din secolul al XX-lea*, în Luminiţa Hoarţă Cărăuşu (coordonator), *Pragmatica pronumelui*, Ed. Cermi, Iaşi, 2005, p. 71-109.
87. *** *Elemente de lingvistică structurală*, redactor responsabil I. Coteanu, Ed. ştiinţifică, 1967.
88. Fauconnier, G., *La coréférence: syntaxe ou sémantique*, Paris, 1975 [=Fauconnier, *Coréférence*].
89. Feyereisen, Pierre, Seron, Xavier, *Les troubles de la communication gestuelle*, în *La Recherche*, nr. 152, 1984 [= Feyereisen, Seron, *Troubles*].
90. Fillmore C. J., *Lectures on Deixis*, Center for Study of Language and Information, Stanford, California, 1997.
91. Fillmore, C. J., *Santa Cruz Lectures on Deixis*, Mimeo, Indiana University Linguistics Club, 1975.
92. Fillmore, Ch., *Types of lexical information*, în D. D. Steinberg, L. A. Jakobovits, *Semantics*, Cambridge, 1971.
93. Florea, Viorica, *Contribuţii la problema înţelesului numelui propriu*, LR, nr. 4, 1974 [=Florea, *Contribuţii*].
94. *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. 1, *Compunerea*, Ed. Academiei, 1970 [=*Formarea*].
95. Frâncu, C., *≪Genul personal≫ în limba română*, LR, nr. 4, 1974 [=Frâncu, *Genul*].
96. Frâncu, Cătălina, *Cu privire la pasiv şi la transformarea pasivă în limba română*, în LR, nr. 4, 1977, p. 327-331 [= Frâncu, *Pasiv*].
97. Fraser, B., *An approach to discourse markers*, în *Journal of Pragmatics*, 14, 1990.
98. Fraser, B., *Pragmatic markers*, *Pragmatics*, 6; 2/1996 [= Fraser, *Markers*].

99. Frei, H., *Systemes de deictiques*, în „Acta Linguistica", 4, 1994.
100. Gabrea, Maria, *Atributiva circumstanţială*, LR, nr.4, 1960.
101. Gazdar, G., *Pragmatics: Implicature, Presupposition and Logical Form*, New York: Academic Press, 1979.
102. Gherasim, Paula, *Image et expression du soi*, în Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al.I. Cuza", Iaşi, Secţiunea Limbi şi literaturi străine, Tomul V, Ed. Universităţii „Al. I. Cuza" Iaşi, 2004.
103. Gherasim, Paula, *Signification et interprétation des déictiques dans de discours*, în Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza", Iaşi, Secţiunea Lingvistică, Tomul XLIX-L, 2003-2004.
104. Goffman, E., *Replies and responses*, „Language in Society", 5, 1976.
105. Goody, E. N., *Questions and Politeness*, Cambridge, 1988 [= Goody, *Questions*].
106. Graeme, H., *Semantic interpretation and the resolution of ambiguity*, Cambridge, 1987 [=Graeme, *Ambiguity*].
107. *** *Gramatica limbii române*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1966, vol. I, II [=GA].
108. *** *Gramatica limbii române*, Ed. Academiei, Bucureşti, 2005, vol I, *Cuvântul* şi vol II, *Enunţul*.
109. Graur, Al. şi colaboratorii, *Introducere în lingvistică*, Bucureşti, 1972.
110. Graur, Al., Stati, S.,Wald, Lucia, *Tratat de lingvistică generală*, Bucureşti, 1971 (=Graur, Stati, Wald, *Tratat*).
111. Graur, Al., *Studii de lingvistică generală*, Ed. Academiei, 1960.
112. Graur, Al., *Tendinţele actuale ale limbii române*, Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1968 [=Graur, *Tendinţe*].
113. Grice, H. P., *Logic and conversation*, Harvard University, 1967.
114. Grigorescu, Maria, *Atributul circumsţanţial*, SG, 1, 1956.
115. Gruiţă, G., *Despre aşa-zisul circumstanţial de excepţie introdus prin decât (şi subordonata corespunzătoare)*, CL, nr. 1, 1976.
116. Gullber, Marianne, *Gesture as a Communication Strategy in Second Language Discourse*, Lund University Press, 1998.
117. Guţu Romalo, Valeria, *Articolul şi categoria determinării în limba română*, vol. *Elemente de lingvistică structurală*, Bucureşti, 1967, [=Guţu, *Articolul*].
118. Guţu Romalo, Valeria, *Descriere structurală a flexiunii verbale româneşti*, Autoreferatul la teza de doctorat, Bucureşti, 1966 [=Guţu, *Descriere*].
119. Guţu Romalo, Valeria, *Descriere structurală a verbului românesc*, în SCL, 1964, nr. 2, 4 şi 5 şi 1965, nr. 1, 2 şi 3.
120. Guţu Romalo, Valeria, *Flexiunea verbală în limba română*, Bucureşti, 1971.
121. Guţu Romalo, Valeria, *Morfologie structurală a limbii române*, Bucureşti, 1968.

122. Guţu Romalo, Valeria, *Propoziţii relative*, SG, 2, 1956.
123. Guţu Romalo, Valeria, *Semiauxiliare de aspect?*, LR, X, 1961, nr. 1.
124. Guţu Romalo, Valeria, *Semiauxiliarele de mod*, SG, I, 1956 [=Guţu, *Semiauxiliarele*].
125. Guţu Romalo, Valeria, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Bucureşti, 1973 [=Guţu, *Sintaxa*].
126. Guţu Romalo, Valeria, *Unele valori ale articolului în limba română contemporană*, în *Omagiu I. Iordan*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1958 [=Guţu, *Valori*].
127. Hartley, Mary, *Limbajul trupului la serviciu*, Ed. Polirom, Iaşi, 2005 [= Hartley, *Limbajul*].
128. Hazy, Şt., *O conjuncţie devenită morfem?*, în StUBB, nr. 2, 1962.
129. Heusinger, K., *Salienz und Referenz*, Berlin, 1997.
130. Hill, A.A., *Introduction to Linguistic Structures*, Texas, 1958 [=Hill, *Introduction*].
131. Hjelmslev, L., *Preliminarii la o teorie a limbii*, Bucureşti, 1967.
132. Hoarţă Cărăuşu, Luminiţa, *Elemente de analiză a structurii conversaţiei*, Ed. Cermi, Iaşi, 2003 [= Cărăuşu, *Elemente*].
133. Hoarţă Cărăuşu, Luminiţa, *Mărci ale schimbării rolului conversaţional în limba română vorbită actuală*, în *Identitatea culturală românească în contextul integrării europene*, Ed. Alfa, Iaşi, 2006 a, p. 139-148.
134. Hoarţă Cărăuşu, Luminiţa, *Pragmalingvistică. Concepte şi taxinomii*, Ed. Cermi, Iaşi, 2004.
135. Hoarţă Cărăuşu, Luminiţa, *Teoria rolurilor argumentative*, în *Limba şi literatura română. Regional – naţional – european*, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2006, p. 305-312.
136. Hoarţă Lăzărescu, Luminiţa, *Sinonimia sintactică dintre părţile de propoziţie şi propoziţii*, LR, 1, Chişinău, 1996.
137. Hoarţă Lăzărescu, Luminiţa, *Sinonimia şi omonimia gramaticală în limba română*, Ed. Cermi, Iaşi, 1999.
138. Hobjilă, Angelica, *Microsistemul deicticelor în limba română vorbită neliterară actuală*, Casa Editorială *Demiurg*, Iaşi, 2003 [= Hobjilă, *Microsistemul*].
139. Hodiş, V., *Elementul predicativ suplimentar. Contribuţii*, LR, nr. 6, 1967 [=Hodiş, *Contribuţii*].
140. Hodiş, V., *Propoziţii subordonate omonime*, CL, 1970 [=Hodiş, *Propoziţii*].
141. Hodiş, V., *Apoziţia şi propoziţia apozitivă*, Bucureşti, 1990 [=Hodiş, *Apoziţia*].
142. Hölker, K., *Zur analyse von Markern*, Stuttgart, 1988.
143. Huntley, M., *Presupposition and implicature*, în *Semantikos*, vol 1, nr. 2, 1976.

144. Iacob, Şt., *Natura subiectului*, LR, nr. 3, 1969 [=Iacob, *Natura*].
145. Ioaniţescu, E., *Locuţiunile*, în LR, nr. 6, 1956.
146. Ionescu Ruxăndoiu, Liliana, *Conversaţia. Structuri şi strategii*, Ed. All Educational, Bucureşti, 1999 [= Ionescu, *Conversaţia*].
147. Ionescu Ruxăndoiu, Liliana, *Limbaj şi comunicare*, Ed. All Educational, Bucureşti, 2003 [= Ionescu, *Limbaj*].
148. Iordan, I, Robu, Vl., *Limba română contemporană*, Ed. didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1978 [= Iordan, Robu, LRC].
149. Iordan, I., Guţu Romalo, Valeria, Niculescu, Al., *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1967.
150. Iordan, I., *Limba română contemporană*, Ed. Ministerului Învăţământului, Bucureşti, 1954 [= Iordan, LRC].
151. Iordan, I., Robu, V., *Limba română contemporană*, Ed. didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1978 [= Iordan, Robu, LRC].
152. Irimia, D., *Curs de lingvistică generală*, Iaşi, Ed. Universităţii „Al. I. Cuza", 1978.
153. Irimia, D., *Gramatica limbii române*, Ed. Polirom, Iaşi, 1997 [=Irimia, GLR].
154. Irimia, D., *Structura gramaticală a limbii române*, Ed. Junimea, 1987.
155. Irimia, D., *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Ed. Junimea, 1983.
156. Irimia, D., *Structura gramaticală a limbii române. Verbul*, Ed. Junimea, Iaşi, 1976 [=Irimia, *Verbul*].
157. Ivănescu, G., *Nume şi verb*, în *Omagiu lui Al. Rosetti*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1965.
158. Jakobson, R., *Essais de linguistique générale*, Paris, 1963.
159. Jean-Claude Anscombre, Oswald Ducrot, *L'argumentation dans la langue*, Liège, 1997 [= Anscombre, Ducrot, *Argumentation*].
160. Katz, J.J., *La philosophie du language*, Paris, 1971 [=Katz, *Philosophie*].
161. Kempson, R.M., *Semantic Theory*, Cambridge, 1977 [=Kempson, *Theory*].
162. Kerbrat-Orecchioni, Catherine, *L'énonciation de la subiectivité dans la language*, Paris, 1980 [= Kerbrat, *Subiectivité*].
163. Kerbrat-Orecchioni, Catherine, *La conversation*, Paris, 1996 [=Kerbrat, *Conversation*].
164. Kerbrat-Orecchioni, Catherine, *Les interactions verbales*, Paris, 1992, [= Kerbrat, *Interactions*].
165. Kerbrat-Orecchioni, Catherine, *L'implicite*, Paris, 1986.
166. Lakoff, R., *Politeness, pragmatics and performatives*, în A. Rogers, B. Wall, J. P. Murphy, *Proceedings of the Texas Conference on Performatives, Presupposition and Implicatures*, Washington, 1977.
167. Lakoff, R., *The logic of politeness: or minding your p's and q's*, în *Proceedings of the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*, 1973, p. 345-356.

168. Lăzărescu, Mircea, Ogodescu, Doru, *Îndreptar de psihiatrie*, Ed. Helicon, Timişoara, 1995.
169. Leech, G. N., *Language and Tact*, Amsterdam, 1980.
170. Levinson, St. C., *Pragmatik*, Tübingen, 1994 [=Levinson, *Pragmatik*].
171. Levinson, St. C., *Three levels of meaning*, în *Grammar and meaning*, Cambridge, 1995 [=Levinson, *Levels*].
172. Lichem, K., *Bemerkungen zu den Gliederungssignalen im gesprochenen Italienisch*, în Ch. Schwarze, *Italienische Sprachwissenschaft*, Tübingen, 1981.
173. Lo Cascio, V., *Gramatica argumentării. Strategii şi structuri*, Ed. Meteora Press, Bucureşti, 2002 [= Cascio, *Gramatica*].
174. Lobiuc, I., *Teoria limbii române pentru practica examenelor*, Ed. „Spiru Haret", Iaşi, 1996.
175. Lyons, J., *An Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge, 1968.
176. Lyons, J., *Einführung in die moderne Linguistik*, München, 1975 [=Lyons, *Einführung*].
177. Lyons, J., *Semantics*, vol 1,2, Cambridge, 1980.
178. Lyons, J., *Semantics*, vol. 1, 2, Cambridge, 1977 [=Lyons, *Semantics*].
179. Maingueneau, D., *Initiation aux méthodes de l'analyse du discours. Problèmes et perspectives*, Paris, 1976 [= Maingueneau, *Initiation*,].
180. Manoliu Manea, Maria, *Articolul posesiv în limba română contemporană*, în SCL, nr.1, 1964 [=Manoliu, *Articolul*].
181. Manoliu Manea, Maria, *Genitivul pronumelui personal în limba română contemporană*, în „Elemente de lingvistică structurală", Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1967 [=Manoliu, *Genitivul*].
182. Manoliu Manea, Maria, *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1978 [=Manoliu, *Sistematica*].
183. Manoliu, Marcela, *Propuneri pentru o nouă clasificare a flexiunii adjectivelor din limba română*, LR, X, 1961, nr. 2.
184. Mara, Edith, *Per un analisi dei segnali discorsivi nell'italiano parlato*, în K. Lichem, Edith Mara, Susanne Knaller, *Aspetti della Sintassi dell'italiano contemporaneo*, Tübingen, 1986 [= Mara, *Analisi*].
185. Martin, R., *Inférence, antonymie et paraphrase*, Paris, 1976.
186. Meibauer, J., *Pragmatik. Eine Einführung*, Tübingen, 1999 [= Meibauer, *Pragmatik*].
187. Mitran, M., *Despre apoziţie şi raportul apozitiv*, LR, nr. 1, 1963 [=Mitran, *Apoziţia*].
188. Moeschler, J., Reboul, A., *Dicţionar enciclopedic de pragmatică*, Ed. Echinox, Cluj, 1999 [= Moeschler, Reboul, DEP].
189. Morris, C.W., *Foundation of the Theory of Signs*, în O. Neurath, R. Carnap şi C. Morris, *International Encyclopedia of Unified Science*, Chicago, University of Chicago Press, 1938.

190. Munteanu, Şt., *Sintaxă şi semantică (Observaţii despre complementul circumstanţial de cauză)*, CL, nr. 2, 1972.
191. Neagoe, Elena, *Observaţii asupra definiţiei verbului copulativ*, CL, nr. 1, 1969.
192. Neamţu, G.G., *Elemente de analiză gramaticală*, Bucureşti, 1989.
193. Neamţu, G.G., *În problema predicatului nominal*, LR, nr. 5, 1979.
194. Neamţu, G.G., *Termeni regenţi pentru determinanţii (complementele) predicatului nominal*, CL, nr. 1, 1972.
195. Nica, D., *Locuţiunile substantivale în limba română*, în LR, nr. 5, 1963.
196. Nica, D., *Scheda di sintassi poetica emineschiana: la concessiva asindetica*, în *Il momento Eminescu*, Bucureşti, 1987.
197. Nica, D., *Teoria părţilor de vorbire. Aplicaţii la adverb*, Ed. Junimea, Iaşi, 1988 [=Nica, *Teoria*].
198. Niţă, Silvia, *Predicatul circumstanţial*, LR, nr. 4, 1958 [=Niţă, *Predicatul*].
199. Ocheşeanu, Rodica, *Prefixele superlative în limba română*, SMPFC, 1, Bucureşti, 1959.
200. Palmer, F.R., *Semantics*, Cambridge, 1976.
201. Pană Dindelegan, Gabriela, *Elemente de gramatică. Dificultăţi, controverse, noi interpretări*, Ed. Humanitas Educaţional, Bucureşti, 2003.
202. Pană Dindelegan, Gabriela, *Grupul verbal în sintaxa transformaţională a limbii române*, Bucureşti, 1970.
203. Pană Dindelegan, Gabriela, *Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română*, Bucureşti, 1974.
204. Pană Dindelegan, Gabriela, *Tipuri de relaţii în interiorul grupului verbal*, LL, 1975, nr. 2 [=Dindelegan, *Tipuri*].
205. Pease, Allan, *Limbajul trupului. Cum pot fi citite gândurile altora din gesturile lor*, Ed. Polimark, Bucureşti, 1993 [= Pease, *Limbajul*].
206. Peirce, Ch. S., *D'une nouvelle liste de catègories*, în *Textes foundamentaux de sémiotique*, Paris, 1987.
207. Perelman, Ch., Olbrechts-Tyteca, L., *Traité de l'argumentation*, Paris, Presses Universitaires de France, 1958.
208. Perry, J., *The problem of the essential indexical*, în *The problem of the essential indexical and other essays*, Oxford, 1993.
209. Poalelungi, Gh., *Sinonimia gramaticală*, SCL, nr. 3, 1960 [=Poalelungi, *Sinonimia*].
210. Pop, Liana, *„Aşa-i, nu-i aşa ?" De la adverb la marcă discursivă: un caz de gramaticalizare*, în Laurenţia Dascălu Jinga, Liana Pop (coordonatoare), *Dialogul în româna vorbită*, Ed. Oscar Print, Bucureşti, 2003 [= Dascălu, Pop, *Dialogul*].
211. Popescu, Mihaela, *Aspecte ale dezacordului în comunicarea orală*, în Laurenţia Dascălu Jinga, Liana Pop (coordonatoare), *Dialogul în româna vorbită*, Ed. Oscar Print, Bucureşti, 2003 [=Popescu, *Aspecte*].

212. Posner, R., *L'analyse pragmatique des énoncés dialogués*, în *Documents de Travail et prépublication du Centre International de Sémiotique de l'Univ. d'Urbino*, nr. 113, 1982.
213. Posner, R., *Semantics and Pragmatics of Sentence Connectives in Natural Language*, în „Speech act Theory and Pragmatics", London, 1980 [=Posner, *Semantics*].
214. Quine, W. V. O., *Word and Object*, Cambridge, 1960.
215. Radu, M., *Observaţii în legătură cu sinonimia, sistemul vocabularului şi raportul limbii cu gândirea*, LL, 1967, nr.3 [=Radu, *Observaţii*].
216. Rauh, G., *Temporale Deixis*, în „Lingvistische Arbeiten", „Temporalsemantik", Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1988.
217. Rădulescu, Maria, *Numele predicativ circumstanţial*, SG, 2, 1961 [=Rădulescu, *Numele*].
218. Rădulescu, Maria, *Tot despre numele predicativ circumstanţial*, LR, nr. 6, 1958 [=Rădulescu, *Despre numele*].
219. Reboul, Anne, Moeschler, J., *Pragmatica azi*, Ed. Echinox, Cluj, 2001.
220. Ricoeur, P., *Eseuri de hermeneutică*, Bucureşti, 1995.
221. Rizescu, I, *Observaţii asupra îmbinărilor de cuvinte*, în LR, nr. 5, 1962.
222. Rizescu, I., *Note asupra subordonatelor explicative*, LR, nr. 1, 1960.
223. Rosetti, Al., *Istoria limbii române*, Ediţie definitivă, Ed. ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1986.
224. Rotaru, Marina, *Tony Blair şi noul discurs laburist. O analiză critică a discursului politic al partidului New Labour*, Ed. Lumen, Iaşi, 2006 [= Rotaru, *Discurs*].
225. Rovenţa-Frumuşani, Daniela, *Analiza discursului. Ipoteze şi ipostaze*, Ed. Tritonic, Bucureşti, 2004 [= Rovenţa, *Analiza*].
226. Rovenţa-Frumuşani, Daniela, *Argumentarea. Modele şi stategii*, Ed. Bic All, 2000 [= Rovenţa, *Argumentarea*].
227. Saussure, F. de, *Curs de lingvistică generală*, Ed. Polirom, Iaşi, 1998.
228. Saussure, F. de, *Curs de lingvistică generală*, Payot, Paris, 1976.
229. Sălăvăstru, Constantin, *Teoria şi practica argumentării*, Ed. Polirom, Iaşi, 2003 [= Sălăvăstru, *Teoria*].
230. Săteanu, C., *Coordonarea explicativă*, LL, 11, 1966.
231. Schegloff, E., Jefferson, G., Sacks, H., *The preference for self-correction in the organization of repair in conversation*, în *Language*, 53, 1977, p. 361-382.
232. Searle, J. R., *Speech Acts*, Cambridge, 1969.
233. Seche, M., *Note despre sinonimie*, CL, 22, nr.2, 1977 [=Seche, *Note*].
234. Slama Cazacu, Tatiana, *Limbaj şi context*, Bucureşti, 1959.
235. Stati, S., Bulgăr, Gh., *Analize sintactice şi stilistice*, Bucureşti, 1970 [=Stati, Bulgăr, *Analize*].
236. Stati, S., *Elemente de analiză sintactică*, Bucureşti, 1972 [=Stati, *Elemente*].

237. Stati, S., *Există propoziţii coordonate cauzale?* LR, nr. 6, 1954.
238. Stati, S., *Il significato delle parole*, Firenze, 1975.
239. Stati, S., *La semantica delle relazioni transfrastiche*, în „Studi orientali e linguistici", 6, Bologna, 1995-1996 [=Stati, *La semantica*].
240. Stati, S., *Limba latină în inscripţiile din Dacia şi Scythia Minor*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1960 [=Stati, *Limba latină*].
241. Stati, S., *Manual de semantică descriptivă*, Napoli, 1978 [=Stati, *Manual*].
242. Stati, S., *Noţiunea de „funcţie" în gramatică*, în LL, 14, 1967.
243. Stati, S., *Omonimia în sistemul morfologic*, în *Probleme de lingvistică generală*, vol. 2, Bucureşti, 1959.
244. Stati, S., *Omonimia sintactică*, LL, nr. 11, 1966 [=Stati, OS].
245. Stati, S., *Omonimie, sinonimie şi echivalenţă în sintaxă*, în „Revue roumaine de linguistique", nr. 2, 1966.
246. Stati, S., *Sintagma şi sistemul sintactic al limbii*, în SCL, 1956.
247. Stati, S., *Synonimie de „langue" et de „parole"*, în „Actele celui de al doilea Congres Internaţional de Lingvistică şi Filologie Romanică", Bucureşti, 1970.
248. Stati, S., *Teorie şi metodă în sintaxă*, Bucureşti, 1967.
249. Stati, S., *Trois types de significations syntaxiques*, în „Actes du 10-e Congres International de linguistes", Bucarest, 1967 [=Stati, *Types*].
250. Stati, Sorin, *Le transphrastique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1990 [= Stati, *Trasphrastique*].
251. Şerban, V., Evseev, I., *Vocabularul românesc contemporan*, Timişoara, 1978 [=Şerban, Evseev, *Vocabularul*].
252. Şerban, V., *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, 1973.
253. Şuteu, Flora, *Însemnări pe marginea anumitor construcţii gerunziale*, LR, nr. 5, 1957.
254. Teodorescu, Ecaterina, *Adverbe predicative?*, LR, nr. 5, 1964.
255. Teodorescu, Ecaterina, *În problema structurii părţilor de propoziţie, cu privire specială la predicatul nominal*, LR, nr. 2, 1972.
256. Teodorescu, Ecaterina, *Propoziţia subiectivă*, Bucureşti, 1972 [=Teodorescu, *Propoziţia*].
257. Teodorescu, Ecaterina, *Raportul apozitiv şi cel predicativ*, AUI, 1974, p. 5.
258. *** *Terminologie zur neueren Linguistik*, Tübingen, 1974 [=*Terminologie*].
259. Tiktin, H., *Gramatica română*, Bucureşti, 1945 [=Tiktin, *Gramatica*].
260. Trandafir, Gh., *Contribuţii la definirea complementului circumstanţial sociativ*, LR, nr. 2, 1968.
261. Trandafir, Gh., *Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*, Craiova, 1992.
262. Turchet, Philippe, *Sinergologia. De la limbajul trupului la arta de a citi gândurile celuilalt*, Ed. Polirom, Iaşi, 2005 [= Turchet, *Sinergologia*].

263. Tuţescu, Mariana, *Les grammaires generatives-transformationelles*, Bucureşti, 1982.
264. Vasiliu, E., Golopenţia Eretescu, Sanda, *Sintaxa transformaţională a limbii române*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1969 [= Vasiliu, Eretescu, *Sintaxa*].
265. Vasiliu, Laura, *Desinenţa -a în lima română*, în LR, 1985, nr. 5.
266. Vignaux, Georges, *L'argumentation. Essai d'une logique discursive*, Geneva, 1976 [= Vignaux, *L'argumentation*].
267. Vrăjitoru, Ana, *Nominalitatea în limba română*, Ed. Vasiliana, Iaşi, 1998 [= Vrăjitoru, *Nominalitatea*].
268. Weisgerber, L., *Lehre von den Wortarten. Die tätergewandte Diathese. Zum indogermanischen „pasiv"*, în *Die vier Stufen in der Erforschung der Sprachen*, Düsseldorf, 1963, p. 233-261 [= Weisgerber, *Stufen*);
269. Weissenborn, J., Klein, W., *„Here and There" – Cross-linguistic Studies on Deixis and Demonstration*, Amsterdam/Philadelphia, 1982.
270. Yehoshua Bar – Hillel, *Indexicalische Ausdrücke*, în *Pragmatik*, 1, München, 1974.
271. Zugun P., *Cuvântul. Studiu gramatical*, Ed. ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1983 [=Zugun, *Cuvântul*].
272. Zugun P., *Morfeme ale categoriei determinării*, LR, nr. 5-6, 1995.

ISBN 978-973-667-265-1